

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

B i d r a g

til

Kundskab om de danske Provindsers
nærværende Tilstand

i

oekonomisk Henseende.

~~~~~  
Foranstalter, efter Kongelig Befaling, ved Landhuusholdningselskabet.  
~~~~~

Sjette Stykke,

Frederiksborg Amt.

Med

G. Saraus.

—————
1831.

Kjöbenhavn.
Trykt i det Brunnichske Officin.

Frederiksborg Amt.

Bestrevet,

efter Opfordring fra det Kongelige Landhuusholdningselskab,

af

G. Sarauw.

Forsraad og Kongelig Skovrider, samt Landvæsencommissair
for Frederiksborg Amt,

Kjøbenhavn.

1831.

Efterat jeg i Aaret 1822 havde deeltaget i de Arbejder, som efter det Kongl. Landhuusholdningssekselskabs Foranstaltning bleve foretagne til at forberede de "Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende," der efter en allerhøiest approberet Plan skulde udgives, modtog jeg i Aaret 1828 Sekskabets Opfordring til, som Redacteur at paatage mig Uarbejdelsen af Beskrivelsen over Frederiksborg Amt.

Med at giennemgaae de mig tilsendte Materialier indsaae jeg, at denne Beskrivelse ei kunde beroe paa disse. Uden at føle Kalb til, nærmere at yttre mig angaaende de indkomne Bidrag, bemærker jeg blot, at de fleste af dem vare meget kortfattede; at Efterretningerne over til hinanden grændsende Egne af mindre Omfang, hvor efter enkelte Gjenstandes Natur, eller efter hvad mig forud var bekjendt, ingen Forskjel kunde finde Sted, meget hyppig modsagde hverandre; at derhos en stor Deel af disse Efterretninger, efter saa lang Tids Forløb, maatte ansees for at være forældet, hvorved selv de faae ubefrørligere og mere i de forelagte Spørgsmaal Land indgaaende Indberetninger bleve mindre afbenyttelige og saaledes neppe overalt gave et fast Tilhold, for at derpaa kunde bygges en fuldstændig statistisk-oekonomisk Beskrivelse over Amtet. Over en betydelig Deel af dette Amt var desuden Intet indkommet, og saaledes blev det, da ogsaa Sekskabet deelte hiin Anskuelse, som uundgaaeligt, besluttet, paa Ny at foretage de til det foreliggende Niemeds Opnaaelse nødvendige Undersøgelser, hvilket medtog Foraaret og den største Deel af Sommeren 1829; til hvilket Aar det Meddeelte, forsaavidt det har Hensyn til Liden, refererer sig.

Med Undtagelse altsaa af nogle faae Efterretninger, som ere tagne af enkelte blandt de 1822 indkomne Indberetninger, — og hvor da deres Hjemmel hvergang er opgiven, — er Det, denne Beskrivelse af Frederiksborg Amt indeholder, Forfatterens Eiendom, hvortil han selv bør svare. Men i det jeg saaledes vedkjender mig Ansvar for Indholdet af dette Bidrag, bør

Ansvarsgraden efter de forskjellige Gjenstandes Natur ei tabes af Sigte. At, hvad der er Resultat af egne Undersøgelser og Sagttagelser, ville Forfatterne af disse "Bidrag" ubetinget have at svare til, og ei mindre, formener jeg, hviler et saadant Ansvar paa dem, hvor det Meddeelte er Resultat af individuel Anskuelse og deraf ubledet Dom. Men for Efterretninger, som ere samlede og efter deres Natur kun saaledes lode sig tilveiebringe, vil Ansvar derimod vistnok alene kunne findes, for saavidt Skjedseløshed under Samlingen skulde give sig tilkjende i det Meddeelte.

Saaledes har jeg betragtet Forfatternes Ansvar, af hvilke de enkelte Beskrivelser til det under Udgave værende store landoconomiske Værk leveres; og i Overensstemmelse hermed har jeg for min Deel undersøgt overalt, hvor egen Undersøgelse var muelig, prøvet det mig Dypgivnes Rigtighed, hvor Gjenstandenes Natur tillod Prøvelse, esterspurgt paa Ny, hvor — som oftest — paa forelagte Spørgsmaal utilfredsstillende eller modsigende Svar bleve givne, især der, hvor af de Enkeltes Forklaringer skulde uledes et Resultat om foreliggende Gjenstande for en heel Egn. Men derfor er dette Arbeide ogsaa blevet til eet af de besværligste og majsommeligste, der nogensinde have fysiselt sat mig; og dersom jeg havde været fuldkommen bekendt i Forveien med disse Besværligheder, og især med de uendelige Vanskeligheder ved at faae tilfredsstillende Dplysninger om saa mange Gjenstande, vilde mine Betæneligheder ved at paatage mig det maaskee have seiret over min Tilbøielighed til at efterkomme Opfordringen.

At jeg ikke har fremtrængt mig til dette Arbeide; at Betæneligheder fra min Side have fundet Steb, tildeels grundede paa den Frygt, at jeg mueligen ei fyldestgjørende, hverken til Publicums, til Selskabets, eller til egen Tilfredshed vilde stille mig ved et Arbeide, som ei falder i mit egentlige Fag, da jeg vel i en rum Tid har været practisk Landmand, og af Tilbøielighed for Faget vel ogsaa er indgaaet noget i det Theoretiske og Videnskabelige deraf, men ikke nogensinde har gjort Landoconomien til mit Studium: Dette fremgaaer allerede af min under 6 Febr. 1822 afgivne Erklæring, da jeg blev an-

modet om at levere Beskrivelsen af en Deel af Amtet. Men end mere Bægt erholdt disse Betæneligheder, da jeg opfordredes til det langt vanskeligere Hverv, til offentlig Bekjendtgjærelse at forfatte en landoconomisk Beskrivelse over hele dette Amt, hvoraf enkelte betydelige Dele, da min Embedsvirkefreds hidtil ei var gaaen langt over det Frederiksborgske Amts-Distrikts Grændse, endog vare mig ganske ubekjendte. Breve og Samtale i den Anledning, verlede med Selskabets Præsident, Hr. Conferentsraad Collin, ville bevidne det Anførte, og denne Ugerdyrkningens hæderlige Befordrer vil kunne give mig det Vidnesbyrd, at jeg ikkun gav efter for den modtagne Opfordring; hvilket her at erklære, jeg holder for Pligt mod mig selv.

Ende andre Betæneligheder, som jeg ofte under Arbeidet har følt, tør jeg ei lade uomtalte. De forelagte Spørgsmaalss Besvarelse maatte nødvendigviis føre til Udtrænger af egen Anskuelse over de Gienstande, for hvilke der i disse Bidrag skulle gjøres Rede. Dette udtales endog tydeligen i Selskabets Fortale til det første Stykke deraf. Saaledes førte disse Spørgsmaal altsaa ofte til nærmere at indgaae i Beboernes Færd og Bedrift. Men nødig tilstøder mon den Fremmede en Stemme over Fædrenelandet og dets Indretninger, og den Dom, som affiges af hiin, mistroes for det Meste blot af denne Grund. Længe har jeg været bosat paa Danmarks Sletter, levet med og iblandt dets Beboere; men mit Fødeland ligger hiin Side Elbestrømmen. Stiltiende vilde jeg maaskee have forbigaaet Dette, dersom jeg kunde have ventet, ei at være bleven røbet ved det som Moderemaal mig fremmede Sprog. Og her kommer jeg til den anden af mine Betæneligheder: Frygt for, at det skulde ansees for Usurpation, offentlig at fremtræde med Tale i fremmedt Tungemaal, naar man føler, ei fuldkomment at være indviet i samme. Vel er det danske Sprogs rene Lære endnu meget indhyllet i Taage, hvor, igjennem det synes, at selv de mere anseete Forfatteres Blik ikke altid skuer klart, og ei frie for Uovereensstemmelser bestaae endog de bedre Værker ved Siden af hinanden, vildledende Den som vil danne sit Sprog efter dem. Men dette formilder neppe

Publicums Dom, som er streng imod den Fremmede og maaſkee ei tilgiver ham Feil, der hos den Indfødtte endog ofte overſees. Jeg har Intet at ſætte herimod, uden at man ogſaa med Henſyn hertil ei maa glemme, at jeg ikke har ſkrevet af frit Valg, men efter Opfordring. Hvo ſom beſuaftet ei ſkulde kunne tilgive, at han af og til ved Sproget mindes om ei at læſe en indfødt Forfatter; hvo ſom da i ſin ubehagelige Overraſſe ſkulde harmes over, at en Fremmed tillader ſig Mening og Dom om Danſken, ſammes Færd og Færd: han lukke Bogen, hellere, end blade den igjennem med Fordom mod dens Indhold!

De Feil, ſom formedelſt en, under Trykſtedets Afſtand, beſværkelig, ſeen og ei tidt nok igjentagen Correctur, ere blevne overſete, beder jeg Læſerne at adſkilte fra dem, ſom have deres Grund i det Ovenmeldte, og ſaaledes ei heller ganſke at tilregne mig forekommende Inconſequenter i Henſeende til Retſkrivningen, hvis Rettelse af og til deels er bleven overſet, iſær da jeg, for ei endnu mere at opholde Trykningen, der alligevel har været over eet Aar, ikke har kunnet faae Aftrykket efter ſidſte herfra afſendte Correctur til Gjennemlæsning; deels unægtelig ogſaa forbigaaet formedelſt det Baklende i Sproget ſelv, i det jeg ei altid nok har paafet Conſequent, naar jeg fandt Hjemmel for det Ene, ſaa vel ſom for det Andet. Det, ſom Forfatteren ved Skriftets ſidſte Gjennemlæsning har opdaget og erkjendt for trængende til Forandring, forekommer blandt de tilføiede Rettelser, til hvilke Læſeren bebes godhedsfuldt at lægge Mærke.

Til Slutning maa med Henſyn til Skrivemaaden af Stebernes Navne endnu bemærkes, at jeg ved de ofte deri forekommende Uovereensſtemmelſer, har rettet mig efter Det, ſom man havde Grund til at antage for det Rigtige; hvor dette imidlertid var tvivlagtigt, har jeg holdt mig til Kortene, udgivne af det Kongl. Videnskabers Societet. Dog have ogſaa her enkelte Uovereensſtemmelſer indſneget ſig.

Hærløved ved Frederiksborg i Juni 1831.

Forfatteren.

Indhold.

	Side.
Almindelig Udsigt over Amtet	1.
1. Hvorledes ere Jorderne beskafte? saavel Jordskmon som Underlag? hoiere eller lindre? jævne eller bakkede? lindre Jorderne af skadeligt Vand? kunne Vandingsenge anlægges?	57.
2. Findes der Kilder, Indsøer? Er Vandmassen i disse i de senere Aar betydeligen aftagen? Hvad formenes Aarsagen dertil at være? har man udtørret Søer eller Moser?	118.
3. Hvordan er Climaten? tørt, fugtigt, koldt, luunt &c.?	132.
4. Hvordan er Udskiftningen? ere Jorderne meget udparcellerede? hvilke Følger har dette havt i Henseende til Folkemængde, Dyrkning, Tillæg af Kreaturer o. s. v.?	138.
5. Hvilken er den almindeligste og meest gjængse Dyrkningsmaade? hvilke Afvigelser gives derfra? Brugter man Kobbeldrift med reen Brak, eller Vexeldrift med Brakfrugter? Hvad dømmes derom? Er nogen betydelig Deel af Jorden udlagt til varigt Græsland?	152.
6. Gjør Sommerstaldfodring Fremgang? hvilke Indvendinger gjøres derimod?	176.

7. Anvendes Kalk, Dvnd, Mergel eller kunstige Gjødningsmidler? Har man gjort Forsøg med at brænde Grønsværen, saavel paa Agre som Enge? Virkningen deraf. Hvorledes var det Jordsmøn, hvorpaa Brændingen fandt Sted? Leret, mergelholdigt, sandet eller tørveagtigt? 183.
8. Bruges ogsaa Stude til Markarbeide? 192
9. Hvordanne ere Arbeidsredskaberne? Erkendes Svingplove (de saakaldte engelske Plove) Fortrinlighed? Ere de nyere arbejdsparende Redskaber bekendte og benyttede? 194.
10. Ere der raare og ubyrkede Jorder? optages disse til Dyrtæning? Paa hvad Maade, under hvilken Sædfolge og med hvad Held? Har man, forsaavidt Opdyrkinger have været foretagne, uden at staae i Forbindelse med allerede organiserede Voksbrug, brugt Heste eller Stude som Arbejdsdyr? og har man til Besætning valgt fornemmelig Dvæg eller Gaar? 204.
11. Sorge Agerdyrterne for at skaffe sig god Snaesæd? 208.
12. Dyrkes mindre almindelige Sædearter, Foder- og Handelsplanter? 211.
13. Spores Engdomme hos Kærnet? Rust? Brand? Har man paalidelige Erfaringer om Aarsagerne dertil? 227.
14. Har man nogen bestemt Regel om den Grad af Modenhed, Sæden bør have, naar den skal høstes, for at blive bedst Handelsvare? 232.
15. Hvorledes ere Kornvarerne beskafne? sørges for deres Renhed? er der paataent nogen Foranstaltning til deres Tørring? til deres videre Forædling? 235.
16. Er Producternes Afsetning forbunden med Uansækelighed, saasom af Mangel paa gode Torve eller Udfibningssteder? 238.
17. Dypgive Bønderne endnu Leret, eller holdes der over Markfred? reises der nyt Hegn og vedligeholdes det game? 251.

18. I hvad Tilstand er Qvægavlen? saavel i Henseende til Qvægets Beskaffenhed som Antal, efter Gaardenes Areal? Giv Malkløer eller Fedeqvæg størst Fordeel? . . . 262.
19. Er Hesteavlen i Til- eller Afstagende? Marsagerne dertil? . . . 279.
20. Udbreder den. finuldede Faareavl sig? er Faarefoldning i Brug? staldfodres Faarene nogetsteds? er den indenlandske Faarestamme i Til- eller Afstagende? . . . 283.
21. Udbreder Havedyrkningen sig? hvor store ere de Have, Bønderne i Almindelighed anlægge, eller have anlagt? . . . 289.
22. Gives der i Egnen Skov, som kan afgive Brændved og Savntømmer? eller nye Skovanlæg? Løvsfjær til eget Forbrug eller Salg? Tænkes der paa Plantninger af vilde Træer saavel til Hegn, som i sluttede Plantager paa 2, 3 eller 4 Stjeeper Land til Savntræ og Brændsel? 293.
23. Er Huusfliden i god Fremgang? ere dens Frembringelser kun til eget Brug eller ogsaa til Salg? hvorledes kunde Huusfliden opmuntres, for at Varerne kunde gaae meer i Handelen? 314.
24. Findes udmærkede Agerdykere i Egnen? baade af større Godseiere og mindre Gaardeiere, i og udenfor Bøndestanden? hvad have de udrettet? 319.
25. Er der noget oeconomickt Selskab i Egnen? hvad virker dette. 321.
26. Er Eiendommens Priis i Etigen eller Falden? Findes arbejdsløse Mennesker? Kunne Beboerne have Vinæringøveie uden for Agerbruget, f. Ex. ved Kalkbrud, ved Bearbejdning af gode Leersorter til brændte Varer og deslige? 322.
27. Hvilke Dels af Landbruget fortjene, efter Local- og Tidsumstændigheder, især Ubefaling? Fortjener den animaliske eller vegetabiliske Production Fortrinet? Af den første igjen enten Qvægs eller Faareavl, eller Hæste

XII

	Side.
Opdræt? hvilke Bærter, enten til Sæd, Foder eller Handel, kunde med meest Fordeel dyrkes?	331.
28. Gives der i Districtet noget Særegent, som for andre Egne kunde gavne til Efterfølgelse eller Udvarsel?	337.
29. Hvad ansees i Almindelighed for at kunne gavne Egnen med fortrinligt Hensyn til dens Localitet?	341.

Frederiksborg Amt.

Almindelig Udfigt over Amtet og dets Forholde.

Efter Bestemmelserne i Placaten af 21 Juni 1794 indbefatter Frederiksborg Amt for nærværende Tid Lynge = Frederiksborg, Strø, Holbo, Lynge = Cronborg, Østykke og Horns Herreder. De tre sidste danne med deres søndre Skjellinie Amtets Grændse mod det sydlig hertilstødende Kjøbenhavns Amt, hvorimod Havet omslutter det for det Øvrige. Frederiksborgs samlede Amt indbefatter altsaa de forhenværende Amter: Cronborg, Frederiksborg, Jægerspriis og Hirschholms, samt 3 Sogne af det gamle Kjøbenhavns Amt: Farum, Gandløse og Slagslunde; derimod ere nogle Byer af Smørum Herred under Kjøbenhavns Amt, som før vare underlagte Frederiksborg Amtstue, nu adskilte derfra.

Havet med sine forskjellige Bugter har, med Undtagelse af dets langsomme Tilbagetræden fra de nordlige Kyster, og de Forstyrrelser, Flyvesandet har foranlediget paa et enkelt Punkt, i umindelige Tider havt sin uforandrede Grændse her; thi ingenlunde høre Sjællands Kystlande til dem, hvor Beboerne, saaledes som ved Vestlandenes sydligste Bredder, maae grue, hvergang Havet reiser sine torbændende Bolger mod skrøbeligt Menneskeværks utilstrækkelige Værn, uvisse, om Fædrenes Urnested ikke er blevet til Havets Bund, inden Solen atter speiler sig i dets heroligede Overflade. Catastropher, som Fortiden, og — mindre frygtelige vel, men dog sørgelige nok — selv den nyeste Tid har oplevet i Danmark's sydlige Provindser, ere ubekjendte her; og Kjønde Kattegattets Bolger ofte mægtigen slaae mod Dens Nordkyst,

Fjøndt ei Klipper og Fjelde beslytte den med Grundstene, lagte af Almagts Haand; Fjøndt vor D unegtelig hører til de i Fortidens Mørke opfyldte Lande og upaatvilelig ved store Oversvømmelser, som ei alene Tradition, men ogsaa vor Jordklodes næiere Betragtning stadfæster, kunde bortfyldes igjen: saa vide vi dog, at den i Kartusinder har hævdet sin Plads, og at endog det meest oprørte Hav ikke har kunnet tiltvinge sig det Ringeste deraf. Ei mindre trygge, end Nordboeren paa sine Fjelde, bygge vi derfor vore Hytter i Sjællands blide Dale, ubekymrede om, at de vare Havets Bund sør og kunne blive det igjen; thi den evige Magt, som kunde byde Oceanet at reise sig over sin Stand i de forbigangne Kartusinder, kan ogsaa sammenslyrte Fjeldene, og naar overordentlige Naturrevolutioner frembryde, er det meget uafgjort, om grundfaste Slotte først nedstyrte fra Klipperne, eller om Bølgerne forinden have bortfyldt Fiskernes Hytter.

I Osten strømme Sundets Bænde forbi dette Amtets fortryllende Kyst fra Smidstrup, Vesten for Hveens Sydspids, indtil det berømte Cronborg, Sundets Herskerinde, hvis Fundament Havet forgjæves prøver paa at sonderbryde. Nordkysten kæmper, seirende stedse, men ei uden kjendelige Furer i den kæmpendes Træk, mod Nordhavets i Kattegattet sammenpressede Bænde, mod Nordvestens herjende Vinde. Isefjorden, een af Kattegattets dybeste Bugter, strækker sig i sydlig Retning, længere endnu end Amtet, og begrænder det i Vesten, hvor dets Kyst, uagtet Draxholm og dets Odde danne en Formuur, ikke heller stedse tilsmiler Wandringsmanden med Dens eiendommelige Blidhed. Roeskildefjorden danner ingensteds Amtets Grændse, men indsluttes i Vesten indtil forbi Eskilbs Den, og i Osten indtil Kaen, som udgjør Skjellet mod Roeskilde Amt-Distrikt, af dets livlige Kyster.

I Sønden er Amtets Grændse for Størstedelen bestemt ved naturlige Skjellinier af Aar, Bække, Rendebrage, Moser og Søer, tydeligst fra Roeskildefjord af indtil forbi Fure Søe.

Grændsernes Udstrækning er omtrent:

Mod Sundet, indtil Helsingør, næsten . . .	3 Mile
Mod Kattegattet	7½ —
Mod Isefjorden, Den Durs ei indbefattet . .	4½ —

Den sydlige Grænse kan beregnes, med dens Bugter,
 til omtrent 7 Mile;
 men i lige Retning, fra Bugten sønden for Vellerup i Horns
 Herred under Egholm, til Sundet, hvor Smidstrup Mark
 grænser til Kjøbenhavns Amt, er den ikke mere end neppe 6
 Mile.

Disse Linier indbeflutte, Koeskildesjords Bunde ei iberegne, men vel alle Indsøer, efter Thaarups statistiske Beregninger fra Aaret 1825, 25,⁶⁷⁹⁹ (Kvadratmile *), hvoraf, Horns Herreds sydlige Deel ei indbefattet, opgives 141,291 Tdr. at være Plovland, 4,740 Tdr. Mose og Eng, 48,424 Tdr. Skovplan, 14,290 Søplan. Men da disse Specialberegninger ere efter Opmaalinger, som foretoges i Aarene 1762 til 71, saa er det indlysende, at mange Forandringer siden ere forefaldne heri. Især er Skovaresalet formindsket betydelig og kan for Liden ikke anslaaes til mere end omtrent 54,500 Tdr. L., hvoraf de Kongl. Skove, med Indbegreb af de endnu i Stutterivangene tilbagestaaende og for endeel til Conservation bestemte Strækninger, udgjøre 33,744 Tdr. L. **), Sletter, Enge, Moser og andre ubevøiede Steder udi Skovindhegningerne iberegne, og saaledes ogsaa over 1000 Tdr. Land udcultiveret Areal i Tidsvilde Indhegning, hvoraf endeel aldrig vil komme i Skovbestand. Private Skove, med Forpligtelse til at vedligeholde og behandle dem som Fredskov, indtage 487 Tdr. Ld.; samt desforuden nogle hundrede Tønder Land Strøg og Kratskove, som imidlertid mere og mere forsvinde. De 14,000 Tdr. Land, hvormed Skovplanen omtrent er bleven formindsket, ere for Størstedelen komne til Agerlandet, og lidet kun til Eng; men da ogsaa mange sibe Steder siden ere udtørrede og forenede med Agerlandet, hvorimellem de vare beliggende, saa kunde Mose- og Engsjærenes Areal, med Hensyn til denne Tilgang og Afgang, vel antages for uforandret, hvortilmod de have faaet en ei ubetydelig Tilvæxt i de udtørrede Søer, hvoraf vel en liden Deel er anvendt

*) Tabellerne opgive kun 21⁶⁰⁹⁷, men disses Beregninger vare opgjorte, inden Horns Herreds sydlige Deel blev forenet med Frederiksborg Amt. See Thaar. st. Udsigt S. 34.

***) Den specielle Beregning herover findes i 22de Afdeling.

til Plovland, s. Ex. endeel af Ebberholtsdam, men Størstedelen til Eng.

De udtørrede Søer, Damme og Vandsteder, hvoraf Søborg Sø alene 1,172 Tdr., med kun en liden tilbagebleven Vandplan; Ebberholtsdam over 200 Tdr. Land, Borups Sø med henvend 90 Tdr. Land, foruden endeel andre, hvoraf dog adskillige ligge i Skovindhegningerne og saaledes ikke komme til Beregning som Eng, da de ere anførte under Skovplan, tør jeg anslaae til 1,500 Tdr. Land, hvorefter kun 12,790 Tdr. skulde være tilbage; men den i 2^{den} Afdeling opgjorte Beregning viser, foruden hvad der findes i Skovene og saaledes staaer iblandt Skovplan, Horns Herreds søndre Deel undtagen, endnu 15,429 Tdr., hvorefter de ældre Maalinger altsaa have opgivet for lidet, formodentlig fordi de ei have taget sig af de mindre Vandsteder.

Det efter Opmaalingerne for omtrent 60 Aar siden udfundne Areal, naar hine Maalinger og de derefter udfundne specielle Summer kunne antages for rigtige til den Grad, at de tørde afgive et Støt-epunkt for videre Beregninger, forandrer sig altsaa omtrent saaledes:

	plowland.	Støt-epunkt foruden det, Græskornet beneindvohede deraf	Støt-epunkt.	Engplan, foruden det, Græskornet beneindvohede deraf.	Andetotalt.
	Td. Land	Td. Land	Td. Land	Td. Land	
Frederiksborg Amt med Undtagelse af Horns Herreds sydlige Deel	155215	5601	34500	13429	21,5097
Horns Herreds sydl. Deel, 2,1702 gr. □ M., (excl. Jægerkøpris Gæds, som for allerede horte til Amtet), eller 1 geogr. Mill beregnet til 23629 Fod, 21637 $\frac{7}{16}$ Td. Td.; deraf, summarisk efter det nyeste Kort over Herredet Bliver tilbage 21078 Td. Td., som, uagtet jeg troer, at i det Hele i Horns Herred findes mindre Enge og Moser, forholdsmæssig, end i Amtets	=	=	196	364	

	Agderland.	Skovland.	England.	Søpland.	Andet.
	Ed. Land	Ed. Land	Ed. Land	Ed. Land	
ovrige Herreder, dog ansattes i samme Forhold som her, nemlig næsten 28 Ed. Plovland med 1 Ed. Eng, hvorefter udkommer	20312	766			} 21702
Tilsammen	175527	6367	34696	13793	

Skov- og Søpland angaaende, tor det her Dypgivne antages for rigtigt, til den Grad i det mindste, som en Dversigt, som denne, fordrer det; men Forholdet imellem Plovland, og Mose samt Engjær trænger til nærmere Prøvelse. Selv de nyeste og meest specielle Maalinger, hvoraf jeg ellers, ved Amtets Beredvillighed til at understøtte dette Arbejde, har været i Besiddelse under mine Reiser, adskille ikke Ager og Eng, kunde heller ikke adskille dem, da Grændsen deraf deels er foranderlig, deels ubestemt efter individuel Anskuelse. — Eng- og Løvelobberne findes vel overalt særskilt beregnede, men ofte træffes ogsaa her Agerland. Af denne Grund, og fordi ofte Hovedlobberne udløbe i de større og mere sammenhængende Engstrækninger, som ellers for en stor Deel findes udlagte som særskilte Lobber, kan heller ikke engang Areal af de betydeligere Moser og Enge erkjendes af Dypmaalingerne. De eneste Beregninger, man har over Amtens Specialindhold af Plovland, Enge og Moser, Skov- og Søpland, ere efter de forommeldte, forsaavidt Sjælland angaar, i Aarene 1762 til 1771, foretagne Maalinger, prøvede ved trigonometriske og astronomiske Operationer, hvis Formaal var rigtige geographiske Kort; og saaledes maatte alle, med Hensyn til saadanne Kort, betydelige Moser og Engstrækninger komme i Betragtning; men ingenlunde kan man antage, at de mindre imel-

*) Amtets Areal efter de nyeste Dypmaalinge findes i den statistiske Dversigt, som i det Følgende meddeles.

lem Plovlandet liggende Moser og Engbrage, som i mange Egne indtage en betydelig Deel af enkelte Lodders Indhold, og derved for endeel ganske ligge adskilte fra hine, ere komne under Betregning. Saaledes troer jeg, blot efter denne Betragtning, at torde antage Eng- og Mosearealet at være opgivet for ringe.

Men ogsaa en summarisk Anskuelse af, hvad Bøndergaardene i Gjennemsnit i den ene eller den anden Egn tilligger af Eng og Mose, giver et høiere Resultat end 1 : 28. Om vi end gaae til dem, som ere meest fattige paa Engbund, saasom adskillige Byer i Vesten af Horns Herred, i Cronborg Amts nordøstlige Deel, hvor det er unegteligt, at endeel Gaarde findes, der ere meget blottede for Høavl, saa vil dog selv her, ved alle Enges Sammenlægning, ved enhver mindre Kendes Betragtning, ved Lørvemosernes Tillæg, som ikke mindre høre til denne Rubrik, et langt større Areal udkomme, end 2 à 3 Tdr. Land til en almindelig Bøndergaard, i Gjennemsnit. Derimod gives der Egne, som have saadan Rigdom paa Enge og Moser, at Forholdet deraf til Plovlandet, hos Enkelte i det mindste, stiger fra 1 : 10 indtil 1 : 5, ikke at omtale de sjeldnere Exempler, hvor det er = 1 : 2. — Af disse Betragtninger vil vistnok uimodsigeligen fremgaae, at det efter Thaarup beregnede Areal for Moser og Enge er meget for ringe; men hvor meget, det er umueligt at opgive, hvor ønskeligt det endog havde været at have et fastere Tilhold her. Thi naar der i det Følgende anføres, at eet eller andet Sogn, en By eller Egn har Rigdom eller Mangel paa Engbund, saa kan dette kun forstaaes relativt til, hvad Amtet i det Hele har, og her burde vi altsaa have Maalestokken. Denne Betragtning og Umueligheden, med Hensyn til det Omhandlede, herefter at kunne opgive noget Bestemt, vil indeholde Undskyldning for, at jeg har opholdt mig saalænge ved en Gjenstand, som jeg dog ikke har kunnet oplyse, men i det Høieste sikke imod en urigtig Bedømmelse.

Størstedelen af Frederiksborg Amt er Kongeligt Gods; thi foruden Frederiksborg og Cronborg Hovedgaarde med tilliggende Bøndergods henføres dertil ogsaa Hirschholms Amt, samt Jægerspriis og Frederiksværks Godser. Frederiksborg, Cronborg og Hirschholm ere Amtstuedistrikter; paa Jægerspriis findes en Godsinspektion; Frederiksværk har sin egen Administration, og

staaer kun med Hensyn til Lægs-, Skole-, Fattig- og Sandsflugtsvæsen under Amtet. Horns Herreds syblige Deel ligger, hvad Dyrkeborstærne angaaer, under Roeskilde Amtstue; dog er det for Diebliffet under Omhandling at underlægge Jægerspriis Inspektion samme. Udi Horns Herred ligge ellers, foruden Jægerspriis, Sæbegaardene Sælsø og Svanholm, med deres Bøndergods, samt Dverberg og Pagterold, som for en Tidlang have havt samme Eier med Svanholm, men stedsse før, ligesom atter nu, have udgjort et særskilt Gods; fremdeles endeel af Eggholms Hovedgaardsmarker og Bøndergods, endeel af Bøndergodsset til Krabbesholm, Universitetet og Roeskilde Domkirke. Torp er en Parcel fra Sælsø. Ogsaa Ryegaard har Bøndergods her, bestaaende af 1 Gaard paa Durs, hvilken D for øvrigt, med Undtagelse af endnu omtrent 12 Tdr. Hartkorn, som er Skiby Præsts Mensatgods, ene tilhører Domkirken.

Horns Herred udgjør eet Birk, hvormed Byfogedembedet i Frederiksfund for Diebliffet er forenet.

Hoveriet paa Jægerspriis Gods er ganske ophævet, imod at hver Gaard svarer 26 Rbd. Sølvs i Hoveriepenge. Til Sælsø er det kun ubetydeligt. Derimod forretter Bøndergodsset til Eggholm, Svanholm og Dverberg fuldt Hoveri. Durs er ikke alene hoverifri, men formedelst sin i saa Henseende heldige Beliggenhed, og uden Færgested til at overføre Heste, endog fri for alt offentligt Arbejde uden for Den.

Præstetiende-Foreninger ere komne istand i Ryndby Sogn, for endeel ogsaa i Krogstrup Sogn, og med Nogle i Fersløv Sogn; ellers ikke. For Konge- og Kirketiende svarer Jægerspriis en uforanderlig Afgift af kun 7 Skpr. Byg, efter hvert Aars Capitelstædt, pr. Tde. Hartkorn for dem begge, hvorimod Præstetiende for endeel er betalt med $5\frac{1}{2}$ Skpr. Byg. I Skulleløv Sogn ere begge de første Tiender ligeledes accorderede, og i Sælsø Sogn Kongetienden. I Fersløv og Vællerup Sogne ere af Præstetienden endnu omtrent 300 Tdr. Hartkorn uaccorderede, og i Krogstrup Sogn 56 Tdr. Forsaavidt Accorder ere komne istand, betales i Almindelighed imellem 4 og 6 Skpr. Byg pr. Tde. Hartkorn for hver enkelt Tiende.

Nærmere Underretning om Horns Herred findes i den længere hen forekommende tabellariske Fortegnelse over Amtet, hvortil oftere under dette Arbeide vil blive henviist.

Frederiksværks Gods, adskilt fra Horns Herred ved Kulhuusrenden, Indløbet fra Sseffjorden til Noeskildefjord, indbefatter endeel af Strø Herred og udgjør eet Birk. Fabrikstedet af samme Navn ligger herudi, ved den Afløbscanal, som omtrent i Aaret 1716 blev graven fra Arresø til Noeskildefjord, efterat Søens sandsynlige Forbindelse med Kattegattet over Åsferbo Dverdbrev for mange Aarhundreder siden formodentlig var bleven tilsandet, saavel som senere dens Afløb ad Fjorden, paa hvis Opgravning forgjeves blev prøvet nogen Tid førend Canalens Anlæg.

Som Danmarks eneste Kanonstøberi, og dets første Krudtværk, er dette Sted især mærkværdigt; men desforuden forfærdiges her ogsaa en stor Mængde andre Fabrikater saavel til Militairbrug, som til anden Anvendelse, og beskæftiger, foruden de egentlige Fabrikarbeidere, en Mængde af Godsets Beboere.

Frederiksværk frembyder adskillige Naturmærkværdigheder, stabsæstede ved Fortidens Mindesmærker; som her ere opbevarede. Ikke alene Anskuelsen af det Hele, de ved Arresøes søndre og vestre Bredder endnu forekommende Levinger af Dronning Margarethes Slot og Taarn; Åsferbo Slot ved Siden af det øde, lavtliggende Dverdbrev af samme Navn, imellem Kattegattet og Søen, hentyde umiskjendeligen paa, at Søen har været en Havbugt, og Åsferbo Dverdbrev det tilsandede Indløb; dertil, ligesom Halsnæs, den vestligste Deel af Frederiksværk, en D. Inden Afløbsrenden fra Arresø til Noeskildefjord blev graven forbi Fabrikstedet Frederiksværk for at erstatte det ved Sanden stoppede Afløb, skal Søen have gjort megen Skade ved sine Dverfsvæmmelser og færoget det Ende, som de paa samme Tid uimodstaelig sig udbredende Sandflugts-Strømme forarsagede.

Om Frederiksværks nyere Historie meldes, at det efter adskillige Forsøg til Fabrikens Anlæg her, gjorde i det forrige Seculi anden Halvdeels Begyndelse af en vis Peirembert, i hvis Tid Stedet først fik sit nærværende Navn, blev overdraget Generalfriggscommissair, siden Generalmajor Classen, tilligemed en Strækning af 1600 Al. paa hver Side af Canalen. Saavel

ved denne Mand's Bestræbelser, som derved, at Regjeringen raakte ham hjælpsom Haand til hans gavnlige Indretningers Udførelse, hævede ikke alene Fabrikstedet sig snart til betydelig Flor, det havde ogsaa den meest velgjørende Indflydelse paa Bønderne og den Arbeide søgende Klasse af Bondestanden, Allerede forinden bleve de 4 i Aaret 1768 Frederiksværk som Bøndergods underlagte Sogne: Kregome, Binderød, Meelby og Thorup, fritagne for Hoveri til Esrom og Frederiksborg Ladegaarde, og for Weiarbeide i Amtene, imod at gjøre Hoveri til det dem nærmere liggende Frederiksværk. I Generalmajor Classens Besiddelsestid blev, foruden Tilladelse for Fabrikken at brygge og brænde til eget Forbrug, med Consumtionsfrihed og andre Rettigheder, ogsaa erhvervet Bevilling til tvende Hovedgaardes Oprettelse, Arresødal ved Frederiksværk og Grønnesøgaard paa Halsnæs.

Efter Generalmajor Classens Død blev Frederiksværk tilbudsbet Hs. D. Prinds Carl til Hessen-Cassel, mod til det oprettede Fidei-Commis aarligen at svare 7000 Rd., foruden Inventariets Indløsning, som beløb sig til over 150,000 Rd. Tilbudet blev modtaget, og fra nu af skete der ikke Mindre for Værkets og Godsets Opkomst end før. Hele Fæstegodset blev udskiftet fra 1793—97, hvorved tillige forskjellige Skovstrækninger kom under Fred. Ved Udskiftningen og dermed forbunden Udskytning bleve mange Huuslodder affatte og bebyggede paa Byernes store Overbreve. Foruden tre Kongl. Skoler, som fandtes, bleve, især med Hensyn til Udskytningen, endvidere 8 Steder bestemte til nye Skolars Opførelse, med hvis Opbyggelse strax begyndtes. Det meste Hovetiarbeide blev affkøbt paa taalelige Vilkaar*), hvilket udførtes desto lettere, da enbeel af Hovedgaardenes Marker udparcelleredes, for det meste til smaae Familiers Besættelse, 48 i Tallet paa Arresødals Marker, og desuden betydelige Strækninger indtoges til Skov og Skovdyrkning. Heller ikke undgik mindre isinesfaldende Gjensstande Prinds Carls Opmærksomhed; deriblandt Heste- og Faa-

*) 1) Mod at svare 2 Rd. 3mf. pr. Rd. Hartkorn aarlig. 2) Desuden i Høsaavelson i Sædehøsten at afgive en Karl og en Dreng eller Pige een Gang, samt at indage i Laderne 2 Læs Hø og 5 Trav. Sæd. 3) Et Huusmanden betaler 8 Skl. for hver Hovetidag, Høstebrevet tilliger, foruden at møde een Dag aarlig til Ladhøstningen.

re = Uds Forbedring, den sidste saavel med eiderstædtiske, som med spanske Bæddere; Udfom af de første erkjendes endnu paa adskillige Steder.

Efter at saaledes Spiren til Frederiksværks Opkomst var lagt, blev det forbeholdt Hans Majestæts faderlige Omsorg at fuldende Værket, da Godsset og Fabrikstedet i Aaret 1804 erholdt Allerhøiøst samme til Eier.

Hirschholms District indtager den søndre Deel af Lyngby-Cronborg Herred. Det bestaaer, Kjøbfladen iberegnet, af de følgende Sogne: Hirschholm, Birkerød, Blauslød og Karlebo, har sin egen Amtsstue, hvortil Størstedelen af det forhenværende Hirschholms Amt er henlagt, og udgjør tillige eet Birk. Amtet, som fra gammel Tid af har været Kongeligt Gods, var formodentlig tilforn et Lehn, og kan som saadant antages at være indbraget efter 1660 og tillagt Frederik den 5des Dronning Sophie Amalia, der har været dets Eier fra 1669 i det mindste indtil noget efter 1680, eller til hendes Død, ved hvilken Tid Asminderød og Grønholt Sogne paa Cronborg District og Søllerød Sogn paa Kjøbenhavns Amt, der ogsaa hørte til Godsset, bleve adskilte fra samme. Fra 1687 findes, at Christian den 5te selv har besiddet Godsset, men Efterretningerne mangle i den Anledning med Hensyn til Frederik den 4de. Fra 1700 til 1720 derimod eiede hans Dronning Louise det, i hvilken Tid en stor Ladebygning, med begge Majestæters Navnetræk, blev opført i Hirschholm. Christian den 6te besad Godsset til 1751, deels som Kronprinds, deels som Konge; men da blev det overdraget hans Dronning Sophie Magdalene. Forinden, imellem 1730 og 40, et nyt pragtfuldt Slot blev bygget, som i den nyeste Tid har gjort Plads for en smagfuld og — kostbar Kirke, var et gammelt Slot: til, under Navn Hørsholm. Ogsaa Kungstedsgaard var imellem 1700 og 1720 til adskillige Tider Residentens for Dronning Louise, og der findes Resolutioner, daterede Kungsteds Hof.

Sophie Magdalene besad Godsset indtil 1770, fra hvilken Tid af det, efter igjen at være hjemfaldet til Kongen, er bestyret under Rentekammeret.

I Dronning Sophies lange Besiddelses-Tid stete meget for Godsset, og der anvendtes betydelige Summer paa at forskjønne og

forbedre det. Foruden Hirschholm byggedes ogsaa Sophienberg Slot; Kjøbstaden Hirschholm blev anlagt 1740 efter Opmuntring fra Dronningen; et Stutteri holdtes paa Ebbesøgaard. En betydelig Deel Betjente vare ansatte ved alle Forvaltningsgrene; og at Retspleien ei forsømtes, skjønnes endog deraf, at der iblandt dem var en Skarpretter og, som formodes, ikke blot paa Skromt; thi 1752 blev der bevilget den daværende en Adjunct og Succesor.

Ved alt dette, og ved Dronningens Mildhed, saavidt mueligt at bevilge indkommende Ansøgninger om Skatters Eftergivelse m. v., synes Bøndergodset dog kun at have været i en maadelig Forfatning. Efterat endeel af de bedre Gaarde vare overdragne til Eiendom, ligesaavel som Slottets udparcellerede Hovedgaardstact mod aarlig Afgift, istedetfor Kjøbesum, besluttede Dronningen i Aaret 1761 at give Bønderne frie for Høveri, og tilskjøde dem deres Gaarde til Arvefæste, hvilken Beslutning Frederik den 5te bifaldt i Resolutionen af 27 Juli 1761, og endnu i samme Aar blev samtligt Fæstegods bortskjødet paa enkelte Huse og smaae Steder nær, hvorpaa dog siden for endeel ogsaa blev givet Arvefæste. Ved denne Meddelelse af Arvefæsteskjøde blev det antaget som Grundsætning: at saavel Husenes som Gaardenes Bygninger allerede forinden vare Fæsternes Eiendom. I Res. til Amtmanden af 5te April 1755 hedder det: at Dronningen derom havde ladet sig oplyse. Efter Skjøderne svares en Afgift af Rug, Byg og Havre til Tordebogskassen; men dette er 1771 for den største Deel af Gaardene forandret til Havre alene, som leveres in natura. Desforuden svares for Høveri pr. Ld. Hartkorn 2 Rbd., for Konge- og Kirketiende tilsammen 1 Rbd. Fremdeles er en lang og en kort Reise forbeholden af hver Gaard, saavel som en Recognition af 6 Rbd. ved Gaardens hele eller partielle Afhændelse. Udparcelleringen var kun tilladt i to eller tre lige Dele, men ei anderledes. Dette paa seens imidlertid ikke mere, siden Forordningen af 5 Decbr. 1819, som formenes ogsaa her at være den gjældende Bestemmelse angaaende Udparcelleringen, skjøndt man vel ogsaa kunde betragte Tingene fra den Side: at hvor en foregaaende lovførmelig Overeenskomst imellem Kjøber og Sælger har fundet Sted om en bestemt Gjenstand, dens Bestemmelse

ogsaa maatte være gjældende efter senere udkomne Forordninger; og ligesaa lidet som den forommeldte har Virkning paa allerede færdige Udparcelleringer, synes den at kunne tilbagevirke paa forudbestemte, naar Betingelsen har vundet Retskraft, eller ved Kongelig Approbation er stadfæstet. Enhver Bøndegaard er der tilslagt en aarlig Udviisning af de Kongel. Skove af $1\frac{1}{2}$ Favn Bøgeved, det Halve i Garvtræ og det Halve i Brænde, som senere er afskøbt Mange for 500 Rdd. Sedler eengang for alle.

Et tidligere, 1768, ved Dronningen funderet Brandsocietet for Hirschholms Amt er 1792 hævet, og Districtet indgaaet under den almindelige Brandforsikrings Indretning.

Bestemmelsen i Skjødernes, at Bønderne herefter skulle være frie for alt andet Slags Høveri end det deri benævnte, førte til Ubehageligheder, fordi man forverlede det jorddrottelige Høveri med Statens Fordringer, og saaledes negtede Præstation af Veiarbejde og flere Reiser, end de i Skjødernes forbeholdne. En Kongl. Resolution af 8 Juli 1779 viste Bønderne tilrette og oplyste dem om deres Wildfarelse. Desuagtet forlangte de Commissarier til at paakjende deres Selvcoier, Rettigheder, hvilket imidlertid blev negtet ved Cancellie-Skrivelse af 2 Mai 1780. Ifølge bestomindree lod Kongen i samme Aar en Commission sammensætte for at undersøge Bøndernes Rettigheder. At den fandt deres Fordringer ugrundede, sees af en dernæst under 17 Sept. 1780 udkommen Kongl. Resolution, hvorved de alvorligen blev tilholdte at præstere hvad fra Statens Side anbefalede dem, under udeblivelig Straf efter Loven. Da endog dette blev uden Virkning, og Bønderne i Masse forlode et Arbejde ved den nye Landevei, og derfra i oprørlig Bevægelse drog ad Fredensborg, hvor Kongen opholdt sig, var dette Foretagendes umiddelbar Følge: Nedsættelsen af en Commission, af hvilken de bleve domte, efter Lodkastning, paa Kongens Raade at gaae i Slaveri, hvilket ogsaa strax blev fuldbjort, og et ei ubetydeligt Antal fra Stedet, under Commando, sendt til Cronborg Fæstning, hvor imidlertid ogsaa den Kongelige Raade snart naaede dem. De i Skjødernes forbeholdne jorddrottelige Høverireiser fordres næsten aldrig, men desuagtet, og skjøndt Executionen af 1780 synes at maatte have gjort Ende paa Bøndernes vrange Anskuelse, taler

der dog Skundom endnu om, at der fordres flere Reiser, end de ere tilforpligtede. For øvrigt er der ikke meget tilbage af den fordom hos disse Beboere saa berygtede og frygtede Kulsvieraand. Uden Frygt kan man nuomstunder møde deres Bogtrækker paa Landeveien, naar man blot hæflig vil kjøre af Vejen for dem og ikke forlange det Modsatte, om end Veianordningen hjemlede Forbringen; thi da kunde rigtignok Scener maaſkee fornye sig, hvis Minde endnu er til i vore Dage, og hvorved Kulsvierne ere komne i et ſlemt Rygte, især hos Dens Sybboere, hvor Ummær og Mødre kue deres Smaa børn til Rolighed blot ved at nævne dette Skræk indgydende Navn.

Hirschholms Districts Beboere ſtaaer efter Forordningen af 15 Apr. 1818 med 32 ſ. mindre i Landſkat pr. Td. Hartkorn, end Landets øvrige Beboere, hvilket har ſin Grund i den dem i Skjødene bevilgede Frihed for Conſumtion, Familie- og Folkeſkat, ſamt Moderation i Kornſkatten.

Ingen Deel af Frederiksborg Amt har ſaa mange, tildeels med meget fortrinlige Bygninger forsynede, ſtørre og mindre Landeieendomme, til Beboeſe for Familier udenfor Bondenſtanden, ſom Hirschholms District; deels have de deres Oprindeliſe af de under de forrige Eiere udparcellerede Hovedgaardsjorder, men deels ere de ogſaa byggede paa uprivilegeret Grund. Mange af diſſe Steder forfaldt og kom meget tilbage i de ſenere for Landmanden ſaa ufordeelagtige Tider; men endeel begynde nu at hæve ſig igjen, da Aanden for landoeconomifk Virkſomhed ſynes at ſaae lidt Liv. Et betydeligt Uldmanufactur i Uſerød tilhører Hs. Majeſtæt, og anvendes til Fabrikation af Klæde for Militair = Etagen.

Den vigtigſte Deel af Frederiksborg Amt udgjøre Frederiksborg og Cronborg Amtsdistricter, de forhenværende Amter af ſamme Navn. Da endeel af det, ſom kommer under Betragtning ved denne almindelige Udfigt, gjelder for dem begge, ſaa omhandles de her under eet.

Frederiksborg District indeholder hele Diſtrikte, Lynge-Frederiksborg og den ſtorſte Deel af Strø = Herred; Cronborg derimod hele Holbo og den nordlige og ſtørre Deel af Lynge = Cronborg Herred. Kjøbſtaden Hillerød, med derved liggende Slot Frederiksborg, ſamt Frederikſund, ligge i førſte, Helsingør med Cron-

borg Fæstning i sidste Amts District. Slangerups Kjøbstads Rettighed strækker sig kun til de nu Berettigedes Levetid.

Med Undtagelse af Hovedgaarden Kraagerup og dets Bønders gods, som er hoverifrit og tildeels har Arvefæste, samt de forhen det gamle Kjøbenhavns Amt underliggende 3 Sogne, eier Hs. Majestæt begge Amter, saavel Hovedgaardene som Bøndergodset, der paa ganske Lidet nær har faaet Arvefæste og er hoverifrit, med Undtagelse af den til Frederiksborg Ladegaard forbeholdne Høslæt af Frederiksborg Amtsdistricts Bønder. Til Esrom Hovedgaard har aldrig været betydelig Avlsdrift, og derfor har Hoveriet paa hele Cronborg Amt let kunnet blive afføkket. Indhøstningen af Høet for Frederiksborg Stutteri derimod formeente man, ved Godssets Udskiftning, ei uden Hoveri at kunne tilveiebringe, hvorfor denne Byrde endnu hviler paa Frederiksborg Amtsdistrict, med Undtagelse af Farum, Gandløse og Slagslunde Sogne, der, som ommeldt, ei høre til Frederiksborg Hovedgaardens Bøndergods, og hvis Hoveri allerede for over 50 Aar siden, ved Arvefæstefjøs des Meddelelse dengang, blev afføkket mod en Pengeafgift af 4 mk. 8 þ. pr. Td. Hartkorn; hvorimod Cronborg Amts Bønder betale for hver 5 Tdr. boniteret Jord 10 mk. Hoveripenge, men Frederiksborg Districts 9 mk., og alligevel forrette Høhøsten. Huusmændene paa Frederiksborgs Amtsdistrict ere, med Undtagelse af 2 Hovdage, som for det meste anvendes til Gædehøsten paa Frederiksborg Hovedgaardsmarker, ganske frie for videre jordbrøtlig Naturalpræstationer. Paa Cronborg Amtsdistrict erlægges almindeligviis 48 þ. for disse 2 Dage. Cronborg Ladegaard har hørt til Cronborg Amts Nytergods, men af dens 32 Td. Hartkorn ere i Aaret 1746, 2 Tdr. lagte til Hellebekgaard, og 1793 dens Dverdbrev, af omtrent 9 Tdr. Hartkorn, overdraget Helsingør. Resten er udstykket til een Hoved- og 5 mindre Parceller, som nu besiddes af forskjellige Eiere.

Esrom Hovedgaard, hvor nu et spansk Schæferi bestaaer, er bekjendt i Middelalderen allerede at have været Kongeligt Gods fra umindelige Tider. Men Erkebiskop Eskild vidste at forskaffe sig det til Geistlighedens Brug, og da Græsgangene i denne fortryllende Egn syntes gode for en Munkeskof, blev Stedet omgivet med Klostermure. Erik Lam's Gavebrev blev 1148 stadfæstet

af Svend Grathe, Kjøndt Kongen derhos selv tilstaaer: at denne Gave næsten var for stor. Efter 1151, da Klosteret blev fuldført, indviet og af Paven stadfæstet, lod Eskild Munke komme fra Clairvaux i Frankrige, og de trivedes her saa godt, at Esrom snart blev eet af de anseeligste Klosters i Norden. Endeel andre i Danmark og i det nordlige Lybfland havde deres Udspring eller deres Gjenfødsel herfra, saasom: Witsfol i Jylland 1158, Colbas i Pommern, indviet 1174; Hilda paa Rygen, stiftet af Biskop Waldemar 1192; Dargum i Meklenborg, hvortil ogsaa Dobberan hidrog Sit, og ved hvilket det siden kom til blodige Stridigheder imellem de ærværdige Stiftere om Fadernavnet; ligesom ogsaa Munke fra Esrom sendtes til Sorø, da Priorerne i alt for overdreven Subsrygtighed ikke havde ladet Klosteret beholde mere end det rene Uandelige, og saaledes lagt det øde. [Suhm VII. 439. Pontoppidans Ann. 1. 423.]

Ogsaa efter den stolte, Danmarks Konger saa ofte trofsende Biskops Død, som, for endog inden sin Afsked fra verdslig Høi-
hed at vænne sig til Ydmyghed, levede som simpel Munk imellem de andre Brødre, efter at have beriget sit yndede Esrom med betydelige Godser i Sjælland og Halland, nød Esrom Kongernes Beskyttelse og Gavnildhed, der endog gik over til Svaghed. Saaledes finder man det at have været i Besiddelse af Tiende- og Toldfrihed; at dets Abbeder stode umiddelbar under Paven; at Klosteret uden Undtagelse maatte indtage Enhver, baade Lærd og Læg, i dets Samfund, og 1178 blev Esroms Clausur og Ene-
mærker endog til et Fristed, hvor saavel forfulgt Ulyblighed fandt et Asyl, som den landslygtige Forbrøder et Skjul.

Ligesom Historien har opbevaret Mindet om dette mærk-
værdige Kloster, saa erindrer ogsaa Stedet endnu om dets Tilvæ-
relse. Navnet, saavel som endeel af de gamle Klosterbygninger, ere til endnu, og de sidste vidne med deres Mure og Kjelder-
hvelvinger om Oldtidens fastere Bygningsmaade mod Nutidens
Sufferværk. Selv locale Benævnelser have vedligeholdt sig lige til denne Dag. Saaledes forevises en flummel Hvelving under Navn af Broder Nuses Hul; Huse og Wange, som bære endnu deres gamle Navne, saasom: Munkevangen, Munkevangshuus, Munkehuus, Klostermarken; og Esrom kaldes af Almuen almin-

deligst endnu denne Dag: Klosteret. Paa Stedet, hvor forðum Klosteret stod, findes nu Amtstuen, og ei langt derfra er Tingstedet. Hvor Middelalderens Forbrydere fandt et Fristed, finde Nutidens et sikkert Arresthuus. Avlsgaarden, Esrom Schæfergaard, er i nyere Tid bygget i nogen Afstand fra Klosteret, i Midten af de dertil henlagte Marker. Esrom Canal, anlagt i Aarene 1803, 4 og 5, for at skaffe de ubidjonnable Maasjer af Brænde i denne skovrige Egn Afsetning, begynder sit Løb imellem Esroms ældre Bygninger og Schæfergaarden. Den har en Længde af 15645 Al. indtil Kattegattets Strandbred, hvor Vandets Middelhøide staaer omtrent 30 Fod under Esrom Søes Flaade-maal. Canalen er 5822 Al. fra dens Udløb afflaaren, og Brændet kastes her over en flaa Flade, hvor det glider ned til den anden Deel, der ligger 16½ Fod lavere end den øvre og Søen. Neden for Dronningmøllen, som benytter det gamle Udløb, flere Gange af Canalen overflaarene Vand, for saavidt denne kan undvære det, holder en fast Dæmning Vandet i den det anviste Høide, som dog eengang allerede har maattet vige for Vintervandets Magt. Canalsens oprindelige Brede er 30 Fod i Vandspeilet og 10 Fod i Bunden, dens Dybde 5 Fod. Transporten af Brændet paa Esromsø og Canalsens øvre Arm skeer med Pramme, som indtage imellem 20 og 30 Favne Brænde. Paa hele denne Strækning skeer Transporten ved Hestekraft, og trækkes en saadan Pram beqvemt med 2 Heste; nedenfor derimod bruges mindre Pramme, som indtage 7 til 8 Favne, og deres Transport skeer med Menneskekraft, da Jordbunden ikke overalt paa denne Strækning kan bære Heste. 5 Mand skal kunne trække 2 saadanne Pramme, hvortil her ellers vilde udfordres 1 Hest, som dog mueligen ogsaa kunde tage den tredie med, da her trækkes under langt mindre Afvigelse fra den lige Linie end i Søen. Da jeg maaskee ikke her efter vil finde mere passende Anledning til nærmere at omtale denne Canal, saa opholder jeg mig endnu nogle Diebliske ved den. Mere end een Kvadratmiil samlet Skov ligger vesten og sønden for Esrom Sø, hvis Brænde havde en meget ringe Værdi, naar Transporten til Sokysterne, og Fragten derfra til Hovedstaden, eller den directe Landtransport blev sammenholdt med Hovedstadens Brændelspriser i Slutningen af det forrige Aarhundrede;

thi Omegnen kunde neppe engang consumere Affaldet og de Brændesortimenter, som ei vare Handelsvare for Hovedstaden. Men om end ved Landtransporten til Søskysterne, eller ved directe at bringe Brændet til Kjøbenhavn, havde været nok saa meget Overflød, saa troede man, efter opgjorte Beregninger, dog ikke i Omegnen, at kunne stole paa tilstrækkelige Transportmidler til at henbringe det til Søskysten for derfra at føres til Hovedstaden, hvor Affætning ei alene ikke manglede, men hvor man ogsaa kunde forudsee, at Mangel maatte indtræffe, naar Provinbsfernes Kyster bleve mere blottede for Skov.

Uden at inblade mig i specielle Undersøgelser over denne Calculs Rigtighed, vil jeg kun med Hensyn til landoeconomiske Besættninger anføre, at, om end Brændequantumet, som for Linden føres igjennem Canalen, anslaaes til omtrent 3000 Favne, hvoraf vel det Halve, uden uforholdsmæssig Bekostning, kunde komme til Søskysterne, Resten, 1500 Favne, vistnok af Cronborgs og Frederiksborgs nærmeste Bønder, kunde blive transporteret lige til Kjøbenhavn, hvilken Transport, ved Beboernes sieblikkelige Stilling og deres Trang til Fortjeneste, under hensigtsmæssige Foranstaltninger vilde være at ansee som noget Velkomment, hvorefter Mange vilde gribe; og som Middelbetaling tør jeg, Consumptionen iberegnet, antage at dette Brænde ved de nærværende Pengeforhold vilde være bragt til Kjøbenhavn for 6 til 7 Rbdl. Favnen. For 6 Rbdl. lader jeg i dette Nichtik indkjøre Brænde fra Skove, som ligge 4 til $4\frac{1}{2}$ Mil fra Hovedstaden, hvorved Entreprenøurerne afholde Consumptionsaafgiften; min Beregning er altsaa ikke blot Calcul, men har et fast Tilhold. Naar man nu antager, at Transporten til Esromsøer 1 indtil $2\frac{1}{2}$ Rbdl., Transporten fra Esromsøes Udfikningssteder til Dronningmøllen 2 à 3 mk., Udfikningen 4 mk., Fragt fra Dronningmøllen til Kjøbenhavn over 2 Rbdl., Consumptionen næsten 1 Rbdl., til sammen omtrent 6 Rbdl., og dertil lægger Renter af Canalens Anlæg 60000 Rdl. Courant eller næsten 100.000 Rbdl. à 4 pCt. 4000 Rbdl. . mk.

Canalens og dens Bygningers samt Præmienes Bedligholdelse m. v. 600 — —

Lønnen for Opfyndsmændene, Gratis
 ficationer m. v. 800 Rbd. . mk. . s.

Tab paa Brænde ved dets hyppigere
 Omladning og Omsætning, naar det gaaer
 igjennem Canalen, imod naar det føres di-
 recte til Kjøbenhavn, da det i første Til-
 fælde ved Opfyndningen maa sættes 15 og
 14 Qvarter*), hvorimod det i sidste Tilfælde
 er nok, naar det sættes 12 og 13 Qvarter,
 der altsaa Overmaal $\frac{1}{2}$ og her kun $\frac{1}{2}$.
 Denne ene Tolvteedel mere i Brændemaal,
 Brændets Værdi i Skovene kun anslaaet til
 4 Rbd., bliver 2 mk. eller paa et Qvan-
 tum af 3000 Favne 1000 - - - -

Tilsammen 6400 Rbd. - - -

forbeelte paa 3000 F., pr. F. 2 - - - 12 $\frac{1}{2}$ -

eller ialt Transportomkostninger incl.

Consumtionen, naar Brændet føres igjennem

Canalen, dennes Anlæg iberegnet 8 - - - 12 $\frac{1}{2}$ -

Disse løselige Beregninger kunne ikke andet end føre til den
 Overbeviisning, at kun Umueligheden i at faae Brændet paa anden
 Maade bragt til Kjøbenhavn eller til Søstjerne kunde retfærdig-
 gjøre dette Canal anlæg, som ene er for Skovproducterne, da den
 aldeles ikke benyttes, eller var bestemt til Andet. Saaledes som
 Bøndernes Raar vare for 25 à 30 Aar siden, og ved Land-Trans-
 portvæsenets lave Stand dengang, vilde man vel heller ikke have
 kunnet vente at faae en betydelig Deel af Brændet fra hine Skove
 indkjørt til Hovedstaden, hvorefter derimod nu med Begjærlighed vilde
 gribes, for en Betaling endog under den, det kommer paa.
 ved at gaae igjennem Canalen, efter den foransførte Beregning.
 Førre Canalen fra Esromsø blev besluttet at henføres til Dron-
 ningmøllen var dens Lob til Humlebek, saavel som til Nivaat,
 ligeledes under Overveielse; men Nivallering og Stedernes noiert
 Undersøgelse viste mange Vanskeligheder ved at føre den til først

*) I Følge stedfindende, i en Række Aar allerede gieldende Bestem-
 melser.

bemeldte Sted. Vel vare de mindre ved at lade den gaae til Nivaae; men Omkostningerne bleve anslaaede til omtrent 4 Gange saa høie, som fra Esrom til Dronningmøllen, uden at herved var bundet mere, end omtrent en Sjette- eller Femtedeel af Søstransporten.

Frederiksborg Ladegaards Hovedanvendelse er til det fra meget gammel Tid af allerede saa berømte Stutteri; dog holdes ogsaa endeel Dvæg af udmærkede fremmede Racer, ligesom et Schæferi af Merinos, saavel paa Esromgaard, som paa den nye Ladegaard ved Frederiksborg eller Fauerholmen.

De under Frederiksborg og Cronborg liggende Stutterimarker ere meget betydelige, og vare det før 1799, da en Separation imellem Skov og Stutterimark under 21 Juni blev allerhøiest approberet, endnu mere.

Jeg meddeler her den ved Separationen til Grund lagte General-Label over de Kongl. Stutterivange paa Frederiksborg og Cronborg Amter, ligesom forommeldte Kongl. Resolution selv. Tabellen ere nogle Anmærkninger tilføiede, som vise, hvorvidt de udi Resolutionen gjorde Bestemmelser, med Hensyn til Separationen, ere komne til Udførelse, eller endnu tilbagestaae. Saaledes er ogsaa en Beregning tilføiet over, hvormeget Areal dernæst forbliver under Stutteriet, og til dets Berigtigelse og nøiere Bestemmelse findes fremdeles de Beregninger, som ere ekstraherede af de nyeste Matriculerings-Protocoller.

General=
over
de Kongelige
paa
Frederiksborg- og

No.	Dagens Navne.	Areal					
		Togt	Eng	Skov	Sifedannus	Græs	Summa
		Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
	Frederiksborg Amt						
1	Kiilstov	62 ⁹	39 ⁰	50 ²	=	=	151 ¹⁰
2	Ronnevang	74 ⁶	110 ⁷	100 ¹⁰	=	=	285 ³
3	Store Hestehave	40 ⁰	76 ¹⁰	105 ³	=	=	222 ⁴
4	Lille Hestehave	33 ⁸	3 ⁵	77 ⁵	=	=	114 ⁴
5	Præstevang	11 ⁸	22 ⁷	133 ⁹	27 ³	=	194 ¹³
6	Nyvang	=	13 ²	110 ⁷	2 ¹¹	=	126 ⁶
7	Lille Dyrehave	62 ¹¹	122 ³	191 ⁷	19 ¹⁰	9 ²	405 ¹⁰
8	Blegmarken	142 ³	239 ¹	50 ²	=	5 ⁰	436 ⁶
9	Ladegaardsmarken	704 ¹⁰	407 ³	38 ²	26 ¹²	11 ¹⁰	1189 ⁰
10	Lufsjøb Wang	71 ²	19 ¹⁰	91 ⁸	0 ¹²	1 ¹	184 ⁵
11	Sirødani	30 ³	324 ¹²	153 ²	=	=	508 ³
12	Store Dyrehave	165 ²	456 ⁰	1094 ¹⁰	20 ⁹	4 ¹¹	1741 ⁴
13	Ebberholtsvang	77 ⁷	151 ⁶	14 ⁹	7 ⁵	=	251 ¹
14	Holmene *)	=	106 ¹	40 ³	4 ¹¹	=	151 ¹
15	Gunklevang	=	0 ⁹	30 ²	4 ¹²	=	35 ⁹
16	Steenholtsindesukke **)	=	27 ⁸	40 ⁷	=	1 ⁶	69 ⁷
17	Langevang	30	3	=	=	=	33 ⁰
18	Lolvskarlevang	46 ⁷	=	=	=	=	46 ⁷
19	Lystrup's Kobbet ***)	35 ⁸	146 ¹	=	=	=	181 ⁹
	Summa	1551 ¹⁸	2159 ⁶	2468 ¹⁰	115 ²	33 ²	6328 ⁴

*) Er senere afgivet til Hillerød Kjøbstad.

**) Er deris gaaet til Steen, deris anvendt til et Magesliste, og saaledes blevet plet vateriendom.

***) Er afgivet til Forsvæsenet.

Tabel

Stutterivange

Cronborg - Amt.

Reduktion til 24	Alene til Fodfærgen- kon avrte	Alene til Græsning kon græsede Høveder	Vange- mændenes Jorder	
			Areal	Skudt.
Edr.	Ræs	Stfr.	Edr.	Edr.
80 ²	204	51	=	=
113 ¹⁰	115	77	=	=
121 ¹⁰	262	55	6 ¹²	4 ⁸
37 ⁵	78	27	=	=
65 ⁴	39	42	=	=
41 ⁸	=	30	=	=
158 ⁷	192	118	=	=
220 ⁷	933	173	8 ⁵	4 ⁸
618	2481	430	17 ⁹	13 ³
66 ⁷	97	33	=	=
211 ⁷	721	132	8 ²	3 ⁶
364 ⁷	=	280	19 ³	6 ¹³
117 ²	406	83	21 ⁷	13 ¹¹
75 ⁹	198	43	7 ¹³	4 ⁴
10 ²	=	8	3 ¹⁰	2 ³
20 ⁸	36	16	=	=
9 ⁴	20	7	=	=
19 ⁵	=	12	=	=
75 ⁵	=	45	13 ¹¹	5 ¹¹
2446 ¹¹	5782	1662	106 ¹⁰	58 ¹³

Anmærkninger.

Hører til Fredskovene Areal, og benyttet kun indtil videre til Græsning.

Hører, ligesom Nr. 5 og 6, til Skovene og benyttes indtil videre til Græsning for det vilde Stutteri; en Strækning af 267 Ed. er allerede for omkring 18 Aar siden afvejet. Ogsaa No. 15 hører til disse Skovstrækninger.

No.	Danges Navne.	Areal				Reduktion	Arens til Søbjerg- ningens afledede 12 p. Læ
		Togt	Eng	Stov	Summa		
		Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	
	Cronborg Amt						
1	Skallerødvang	39 ²	5 ³	11 ⁹	56 ⁰	20 ¹	30
2	Pibervang	34 ⁶	10 ¹	10 ³	54 ¹⁰	14 ¹³	26
3	Gravervang	20 ⁵	23 ¹³	125 ¹⁰	170 ⁰	36 ⁶	18
4	Fændrivevang	35 ¹	24 ⁹	64 ²	123 ¹²	39 ⁰	38
5	Lumlingevang	30 ⁸	31 ⁷	200 ¹⁰	262 ¹	50 ⁸	29
6	Ristrup Kob.	17 ³	17 ⁰	73 ²	107 ⁵	32 ¹	37
7	Nstrup Kob.	134 ¹²	110 ⁸	240 ¹²	486 ⁴	120 ¹	101
8	Munkevang	75 ⁵	28 ¹²	47 ¹⁰	149 ¹³	45 ²	53
9	Krogdalevang	67 ¹²	31 ⁸	54 ⁵	153 ¹¹	46 ¹¹	38
10	Lunden	23 ³	8 ⁸	5 ⁰	36 ¹¹	14 ¹¹	26
11	Sodemart	46 ¹²	95 ⁰	59 ¹³	201 ¹¹	66 ¹³	93
12	Snedfredmart	6 ¹⁰	36 ⁶	44 ¹²	88 ⁰	26 ¹³	49
13	Bojerupvang	39 ⁵	20 ¹	58 ⁹	118 ¹	39 ¹	57
14	Sibberup Kob.	64 ⁴	29 ¹¹	127 ⁸	221 ⁹	73 ¹²	83
15	Holkerstjeb	62 ¹³	24 ⁵	60 ⁵	147 ⁹	63 ¹	84
16	Klostermarken	440 ¹	253 ³	67 ¹⁰	761 ⁰	334 ⁴	945
17	Knasthaven	=	15 ⁴	=	15 ⁴	3 ¹²	8
18	Pandehave	15 ⁰	42 ⁴	=	57 ⁴	19 ⁵	60
19	Egebeksvang	18 ⁸	28 ⁷	149 ⁴	196 ⁵	81 ⁷	66
20	Gurrevang	104 ⁶	72 ⁴	182 ¹³	359 ⁸	107 ⁴	90
21	Ebbekjoberang	58 ⁷	74 ¹²	26 ⁵	159 ¹⁶	65 ⁷	120
22	Kurrenborgvang	20 ¹³	23 ¹³	47 ⁷	92 ⁵	36 ⁴	34
23	gl. Grønholtsvang	74 ²	84 ⁸	56 ⁶	215 ⁰	57 ⁰	70
24	Steenholtsfang	=	35 ⁶	=	35 ⁶	13 ¹³	42
25	Steenholtsvang	74 ¹²	183 ¹³	444 ²	702 ¹³	186 ⁵	89
	Summa	1502 ⁹	1311 ¹²	2158 ⁵	4972 ¹²	1595 ⁵	2266

Nr. af Gårdene i Bjerg.	Vange- mændenes Jorder.	
	Arbet	Skudt.
	Ødr.	Ødr.
17	1 ¹⁰	0 ¹²
13	5 ¹	1
15	2 ¹¹	0 ⁹
22	1 ¹⁰	0 ⁸
22	3 ¹	0 ¹¹
11	9 ¹⁰	5 ⁸
81	28 ²	4 ¹
34	2 ⁰	0 ⁹
21	4 ¹	1 ⁰
13	=	=
64	8 ⁰	3 ⁰
17	=	=
27	8 ¹⁰	3 ⁶
38	5 ⁶	1 ⁰
37	=	=
221	19 ²	6 ¹⁰
5	=	=
22	7 ¹³	1 ⁵
43	1 ¹¹	0 ⁸
98	6 ⁶	2 ¹⁰
59	4 ⁸	2 ⁹
20	=	=
46	11 ⁶	3 ¹²
15	34 ⁷	=
159	6 ³	3 ³
1170	172 ⁹	43 ⁵

Anmærkninger.

ere afleverede til Forsvæsenet.

Afleveringen er el endnu fæst.

Afleveret til Forsvæsenet.

El endnu afleveret.

Afleverede.

Det halve heraf skulde afgives til Wederslag for indtagne Skovstræ-
ninger fra Kirke- Ebbænderup og Søborg. El endnu udført.

Afleveret fra Stutteriet og anvendt til det længere hen om-
talte Aflagsskifte.

El endnu afleverede.

Udparcelleret.

Skulde være udparcelleret, men er indtaget til Fredslov efter
senere allerhøjeste Resolutions af 6te Novbr. 1779.

Afleverede til Forsvæsenet.

Stutteriets herefter tilbageblevne Grund er altsaa:

Paa Frederiksborg Amt

a) Det faste Areal 3794 $\frac{1}{4}$ Tdr. Land

b) Til Benyttelse indtil videre 1830 $\frac{3}{4}$

Paa Cronborg Amt (Schæfergaardens

Marker iberegne)

a) Det faste Areal 1450 $\frac{5}{8}$ —

b) De til Afleveringen allerede bestemte Bange, men hvor Omstændigheder endnu have forsinket den 1281 $\frac{7}{8}$

Summen af det faste Areal 5245 $\frac{2}{4}$ Tdr.

samt det i sin Tid afgaaende 3111 $\frac{1}{2}$

Da den de foranstaaende General = Tabeller tilføiede Taxation over de Hølæs, som kunne høstes i Bængene, og de Dvæghoveber, her kunne græsses, ei efter saa mange Aars Forløb og efter Bængenes fuldkomnere Ufføvning, i Medhold til den hernæst følgende allerhøieste Resolution, kan antages at være passende mere, og da ved Taxationen til bedste Forb dengang vel ogsaa er taget betydeligt Hensyn paa Markernes uopdyrkede samt skov- og kratbegroede Tilstand: saa anfører jeg her, hvad de nye Matriculeringsprotocoller indeholde om Stutterimarkerne, hvorved saavel Areal et i det Hele vil modtage sin Berigtigelse, som ogsaa dets oieblikkelige Fordeling deraf erkjendes. Derefter er henlagt:

Frederiksborg Amt	Bængene	Ny matriculerings		Stutteriets geometriske Indhold	
		No.	☐ Aen.	☐ Aen.	☐ Aen.
1) Under gammel Ladegaard.	Stutterivæsenet				
a) Ladegaardens Grund		1 A	17576000	6636270	
b) Blegmarken					
c) Højbjergningskobbelt					
d) Engen					
e) Løvsfarvekobbelt					
f) Rønnekobbelt					
g) Riiskobbelt					
h) Verokobbelt					
i) Smørrumkobbelt					
k) Højbjergningskobbelt Østen for Landeveien					

Ejendomme	Styr Materialis	Sørbornes geometriske Indhold		Sørbornes Indhold efter reduceret Storretale	
		No.	☐ Aken.	☐ Aken.	
Lille Dyrehave og Indelukket Slotsgrunden med Haverne og Søen	Embedsjord og Bopæl for Amtsforvalteren	I B	428120		172890
	Dito for Stutmesteren	I C	188220		102400
	Amtmandens Embeds- lod	I D	516510		214040
	Udskeftige Amts- og Stutteri-Bejente	I E til M	47700		32610
	Stutterivæsenet	I A	5875520		1308170
Etrødam, Luefjød	Hans Majestæt Udskeftige Embeds- mand og Bejente	I B	987890		244790
	Stutterivæsenet	I C til G uden No.	15170 9833430		9910 2699070
	Tilsammen under gl. Ladegaard eller 2533 Tdr. 6560		35468560	☐ Al.	
2) Under den nye Ladegaard (Fauerholmen)					
a) Gaardsplads med Have og Bange	Stutterivæsenet	I A	16386220		6922400
b) Steenløse Kobbøl					
c) Hjørunde Kobbøl					
d) nordre Ølstykke Kobbøl					
e) mellem Ølstykke Kobbøl					
f) søndre Ølstykke Kobbøl					
g) østre Slangerups Kobbøl					
h) vestre dito					
i) Søsum Kobbøl					
k) Snødsstrup Kobbøl					
l) Dypesundby Kob.					
m) Store og lille Hestehave					
n) nedlagt Bange- vogterlod					
Tilsammen under ny Ladegaard eller 1170 Tdr. 11240 Ov. Al.			16391210		

Brugerne	og Matricula	Terrierne geometriske i Indhold	Terrierne Indhold i reduceret Skala telle
Ebberholts: eller Klostervangen med Tjenestelodden, i Sivø Herred under Ljereby Sogn, som ikke findes henført hverken under gam- mel eller ny Lade- gaard, benyttes til høstning og Ef- tergræsning . .	No.	□ Al.	□ Al.
Stutterivæsenet eller 273 Ldr.	1 til 5 13100 Qv. Al.	3835100	1564110
Summa	3978 Ldr.	2870 Qv. Al.	
Cronborg Amt			
Amt under Esrom Kloster liggende fin- des her anført til . og deraf under Stut- teriet:	19284020	6657310
Schæfermarken Lunden Sodemarken Niismarken Krodalevang	} 1223 Ldr. 3400 □ Men		

Men da den sidste senere er bleven afleveret, bliver kun tilbage omtrent 1070 Ldr. Land, hvoraf de egentlige, under Drist vorende, Schæfergaardsmarker imidlertid kun have omtrent 300 Ldr.

Fremdeles i Nsminderød Sogn:
Ebbeløvs og Knur-
renborgvang . . . 260 Ldr.
og Dronningens Ko-
vang ved Fre-
denborg, circa . . . 65 Ldr.

Tilsammen paa
Cronb. Amt . . . 1395 Ldr.
Dertil Foranførte
paa Freds. Amt . . . 3978 —

Summa for begge
foruden omtrent 3111 Ldr. Land, som benyttes indtil videre.

Den hernæstfølgende allerhøieste Resolution angaaende Stutterimarkernes Separation, tilkommende Inddeling og Drift, hvortil ogsaa de General-Tabellen tilføiede Anmærkninger referere sig, vil forklare det Foransførte nærmere og give en Anskuelse af de med Stutterimarkerne for 30 Aar siden foregaaende Forandringer og andre her skete Indretninger, hvorpaa deres senere Drift er bygget. Uden deri videre at indgaae, bemærkes blot endnu, at Store Dyrehave, Nyvang, Præstevang og Funkevang efter denne allerhøieste Resolution kun midlertidig ere ansatte til Benyttelse for Stutteriet, og at man allerede for 30 Aar siden har indseet Nødvendigheden af at hæve Tingenes datidige Stilling med Hensyn til disse Skove, og at Directionen for Stutterivæsenet skal gjøre Hs. Majestæt allerunderdanigst Forestilling derom, naar Skovene efter Forstbedriftens Regler ei længer kunne forblive til Græsning. En liden Deel af Store Dyrehave, 267½ Tdr. Land, er ogsaa siden afleveret til Forstvæsenet, dog mere for at sikke Stutterihesteene for at komme til Skade i de ved Løvsækket her fremkommende Grave, end for Skovbedriftens Skyld, hvortil andre Strækninger havde været ønskeligere. Tiden, da denne Aflevering maa foretages, nærmer sig imidlertid, og efter den i Aaret 1828 til det Kongl. Rentekammer af Forfatteren indsendte Plan for det Frederiksborgske Districts fremtidige Behandling og Benyttelse vil med det første kunne ventes andrager paa:

- a) At Nyvang ufortøvet afleveres;
- b) at det skeer med Præstevangen i Aaret 1833;
- c) med Funkevang 1839;

d) hvorimod store Dyrehave dernæst, dersom man vil fravalde Sletternes midlertidige Cultur, for saavidt det ei kan skee under fortsat Græsning, afleveres 1847; en Termin, som for 30 Aar siden vist ikke troedes at kunne blive saa langt udsat, men hvorimod, den nys ommeldte Dpoffrelse ubetraget, ikke kan indvendes Noget fra Forstbedriftens Side. Derimod maa Forstbestyrelsen ogsaa haabe, at Stutterivæsenet, som der er given en Tid af 48 Aar til at forberede sig til denne Aflevering, naar Diebliffet dertil engang kommer, ei vil foranledige Dphold deri; thi uden det kan store Dyrehave kun betragtes som Skov, saalænge dens nærværende Forraad udhol-

der. Den vil under de nærværende Forholds Vedbliven, ved Slutningen af dette Aarhundrede, blive een af de ødste Strækninger, dette Amt kunde frembyde, da Størstedelen af Bungen, efter Skovens Borttagelse, kan antages at ville være forvandlet til en Lyngstette, lidet skicket til landoekonomiske Foretagender, forbi her, ved meget maadelig Jordbund paa de fleste Steder, desuden findes en utrolig Mængde Steen. Ved Matriculeringen er store Dyrehave anseet for saa maadelig, med Hensyn til Landbrug, at den ei staaer høiere end 0,093 mod bedste Jord. Som Skov derimod staaer den i det Hele ikke langt under Middeljord, og jeg har kunnet beregne af dens med Bøge bevoxne ikke fulde 1000 Tdr. Land en summarisk Afgift af over 80000 Favne Brænde fra 1847 til 1896, foruden hvad de periodiske Udhugninger aarlig afgive.

Den forhen paaberaabte allerhøieste Resolution af 21de Juni 1799, Stutterivangenes Separation og Drift angaaende, lyder saaledes:

”Vi have ladet Ds udførligen foredrage indbemeldte af den til Indskrænkning af vort Stutteri paa Frederiksborg anordnede Commission gjorte Forslag, og bifalde i den Anledning alle-naadigst:

1. At Skallerødvang, Pibervang, Gravervang, Fændrikesvang, Lumlingevang, Ristrup Kobbøl, Dstrup Kobbøl, Munkesvang, Krøgdalevang, Steenholtsvang, Sibberupskobbøl og Holgerdskjøl afgives til Forstvæsenet.

2. At gamle Grønholtsvang ligeledes afgives til Forstvæsenet, og kunne de faa Deputatister, som for nærværende Tid have Hoveders Græsning i denne Vang, anvises Græsning i Knurrenborg Vang.

3. At Gurrevang bliver udparcelleret.

4. At Boserupsvang ligeledes afgaaer fra Stutteriet og endeel deraf beregnes til Vederlag for Saltrup's Bønder, hvis Skovlod da igjen kan udlægges til Forstvæsenet.

5. At det Halve af Sodemark gives til Vederlag for indtagne Dverdbøv og Skovstrækninger fra Kirke, Esbønderup og Søborg Byer.

6. At de til det vilde Stutteri og til Græsning for 102 Stkr. af Deputatisternes Læg udlagte Wange, Store Dyrehave, Ny-

vang, Præstevang og Funkevang, samt den halve Deel af lille Hestehauge, hvis anden halve Deel skal anvendes til en Parcel ved Ladegaarden, og hvilke Strækninger indeholde et Areal af 2156 Tdr., bevoret for $\frac{2}{3}$ med Skov, blive forbeholdte Stutteriet, indtil en forsmæssig Plan der kan indføres, hvorom Directionen for Stutterivæsenet haver nærmere at gjøre Os allerunderdanigst Foreskilling.

7. At Ladegaardsmarken deles i to Dele ved et dobbelt Steengjerde af 10 Nv. Hvide (dersom det er mueligt at bekomme Steen), men i manglende Fald med andet Hegn, og at paa den Deel, som er fraliggende fra Ladegaarden, oprettes en Parcelgaard, hvis Jordder inddeles i 12 Kobbeler, ligesom Hovedparcellen ved Ladegaarden i 10 store Kobbeler og 8 smaae Wikobler, da Inddelingen af ethvert Kobbel maa gjøres saaledes, at samme enten kommer til at støde op til Uvlsgaarden, eller at Tilgang dertil kan have sig igjennem et Stræde, og at, saavidt mueligt, Gjødnings-Udbygningen og Indhøsten ikke bliver eet Aar betydelig besværligere end et andet, ligesom og at Markerne saasnart mueligt indfredes og Hegnet overalt beplantes med passende Værter efter Jordartens Bessaffenhed, det skadelige Vand afledes, Stene og Buske ryddes, Wandstedet graves og Fangekroge til Hestene indrettes.

8. At det fra Skæsergaarden paa Estrøm overblevne, og Engen paa den nordre Side af Klostermarken, tilligemed Snedfredsmark og den halve Deel af Sodemarken deles i fire Kobler og indhegnes med forsvarlige Steengjerder, eller i Mangel heraf med andet Hegn, saasom Volde paa Fæstningsmure, beplantes med italiensk Poppel og forneden med Hvidtorn, for der om Sommeren at græsse endeel Stutterihingster.

9. At den saakaldte Dronningens Kobang ved Fredensborg, som er bleven anvendt til Hingstevang for 40 til 50 Heste, maa fremdeles forblive til dette Brug.

10. At alene de Enge forbeholdes Stutteriet, som kunne udgraves og gjøres skikede til at frembringe sundt og godt Hør for Hestene, og betydelig store samlede Strækninger Enge og Moser fjæres fra Markerne og indhegnes for sig selv, samt ingen mindre betydelig Eng eller Moseplet levnes i Markerne uden at udgraves

saalebes, at samme til ingen Tid kan være skadelig for det græssende Stutteri.

11. At ingen Jord ved Stutteriet maa herefter benyttes til Dyrkning, som er mere end 4500 Alen fra Stedet, hvor Kornet indhøstes og hvorfra Gjødningen udfjøres.

12. At Pløiningen i Stutteriets Marker maa skee ved Stutteriets Hopper om Efteraaret, og Harvningen om Foraaret saavidt mueligt ved de gamle Hopper, men om Efteraaret ved Rytter- og Materialhestene, og at en Trediedeel af Gjødningen maa udfjøres ved Material- og Rytterhestene, og $\frac{2}{3}$ ved Stutteriets Heste.

13. At de fornødne Avlingsredskaber maae anskaffes efterhaanden som det behøves, og vælges af det bekendte og bedste Slags.

14. At Dyrkningsmaaden af Stutteriets Jorder maa for det første bestaae i at lade Markerne opbryde til Havre om Efteraaret, Aaret derpaa besaaes med Byg, tredje Aar med Rug, og gjødes for igjen at udlægges til Hø og Græsning, samt at ifkun i enkelte Tilfælde nogle passende Pletter maa besaaes med Hvede eller andre Sædarter, hvorhos det dog maa være Stutteridirectionen tilladt i Fremtiden at forandre Sædarterne, saalebes som det til Stutteriets Gavn og til Besparelse eller større Fordeel, kunde findes tjenligt.

15. At saamange af Græsmarkerne, som kunne undværes fra Stutteriets fornødne Græsning, maae anvendes til Slaamarker, og at, saavidt mueligt, ingen Mark udlægges til Græs, uden at besaaes med kunstige Græsarter eller med Høfrø.

16. At man søger at gjøre Markernes Inddeling saalebes: at paa enhver Mark bliver en Skovlund til Skygge for Hestene, og at hvor en saadan Lund ikke kan anlægges, da udlægges et Stykke Jord paa 2 Tdr. Størrelse til en saadan Lund.

17. At ved Indretningen efter fornævnte Plan hensees til, at for bestandig kan have et Quantum af 3600 Læs Hø og nu for Tiden 4100 Læs paa Frederiksborg Amt.

18. At de foreslagne 532 Tdr. Land, bevoxne med Skov, maae succesfive afdrives i de forskjellige Bange, hvilken Ufdrivning kan skee i 12 Aar efter Stutmesterens Paaviisning til Forstværtenet.

19. At Stutteridirectionen maa til sin Tid nærmere gjøre Os allerunderdanigst Forestilling til de fornødne Huusmændslobbers Indretning paa forskjellige Steder, deels i Udkanten af Markerne, deels i de Bange, som afgives til Forstvæsenet.

20. At saalænge Stutteriet ikke er istand til at gjøde alle Marker, som skulle opdrives, maae Stutteriets Betjente, dersom Overstutmesteren finder det rigtigt, dyrke og høste i Sædemarkerne saamegen Jord, som de forsvarligen, efter Stutmesterens Skjønne og paa hans Ansvar, kunne gjødske, dog med den Forpligtelse, at behandle Jorden efter samme Dyrkningsmaade, som Stutteriet selv følger med de Jorder, det for egen Regning opdriver.

21. At det, for at forekomme Uorden, maa som Regel fastsættes: at Stutteriets Betjente og Amtsforvalteren skulle have deres Deputat = Græsning paa Ladegaardens Marker, og de øvrige Deputatister deres Græsning i de ublagte Bange: Præstevang, Nyvang, den halve Deel af Hesthave og i Funkevang; og

22. At Stutmesteren maa betroes Bestyrrelsen ved Jordbruket efter forebemeldte Plan, og Capitain Recke Bestyrrelsen over Bygningernes Drettelse, dog alt efter indbyrdes Overlæg imellem dem.

Angaaende den successive Udbredelse af den til disse Indretninger anslagne Bekostning 52,900 Rdlr., haver Vort Rentekammer at correspondere med Vort Finants-Collegium. Løvrigt skal fornævnte Commission, som nu ophører, tilkjendegives Vort særdeles Velbehag med dens Forretning, ligesom Udførelsen af de bisfaldte Foranstaltninger for Fremtiden overdrages til Directionen for Stutterivæsenet, som herom nærmere maa raadslaae med Vort Rentekammer.

*

*

*

Hans Kongelige Majestæt har under 6te Nov. 1799, paa Rentekammerets allerunderdanigste Forestilling af 29de f. M., aller-naadigst behaget at resolvere saaledes:

”J Betragtning af de Os foredragne Omstændigheder til-lade Vi allernaadigst: at Surrevang paa Kronborg Amt, som

i Følge Borets Resolution af 21de Juni sidstleden skulde udparcel-
leres, maa i dets Sted afgives til Forstvæsenet, for at anvendes
til Skovs Opplantning, hvorimod de fra John Daniel Welfour i Hel-
singør, og Eieren af Gurrehuus, David Brown, indkomne Ansøg-
ninger om at overlades Stykker af bemeldte Wang, ikke kunne
bevilges.”

Om Stutteriets ældre Historie have vi kun faa paalidelige
Efterretninger. At en Gaard under Navn Fauerholm har eksiste-
ret paa det Sted, hvor nu den nye, samme Benævnelse havende Lade-
gaard er bygget, er vist, og sandsynligt er det, at den ved Secu-
larisationen af de catholiske Biskops Gods er kommen under Kron-
en, men derfra igjen i Privates Besiddelse, og saaledes har Herluf
Trolle eiet denne Gaard, saavel som Stedet og Omegn, hvor Frederiks-
borg Slot nu ligger, dengang bekendt under Navn af Hille-
røds Holm, som Frederik den 2^{den} i Aaret 1560 tilbyttede sig mod
Skoug-Kloster, nu Herlufsholm. Under denne Regent, under hvem
ogsaa Begyndelsen til Frederiksborg Slot blev gjort, er formo-
dentlig Stutteriet anlagt, som de følgende have udvidet og forbes-
dret, men som især under Christian den 5te er kommet til større
Fuldkommenhed. Christian den 6te lod mange af de nærværende
fjønne Stalde ved Frederiksborg opføre, og med stor Bekostning
bleve Wangene indhegnede, saavidt mueligt med dobbelte Steen-
gjerder. Hvert Stutteri, hvoraf der efter Farve og Afkom vare
mange, og som havde deres eget Mærke, holdtes for sig og muel-
ligst reent; hertil bleve og især de langs Esromsøes vestre Bred lig-
gende, nu til Skov indtagne Wang, anvendte. Alle Stutterier
bleve indstaldede om Vinteren, paa det nær, som er bekendt under
Navn af det vilde, og som for 40 eller flere Aar tilbage holdtes
paa Hæsfels i Kattegattet, nu derimod i Store Dyrehave sønden
for Frederiksborg. Dette maatte gaae ude hele Vinteren og læ-
vede af Lyng, Mos og den unge Skov-Opvært, tilligemed det Hø,
det fodredes med i den strængere Vintertid. Derfor ere ogsaa de
unge Bøge i Nærheden af Hørsøbohuset, hvor Foringsladen staaer,
sjelden-regulairet klippede i jaarlige Kegleform med fremfjyden-
de Krone over samme, saa at man paa mange Steder troer at besinde sig
i et efter gammel fransk Smag udført Høve-Anlæg.

Det staaer endnu tilbage, at give Efterretning om Frederiks-
borg og Cronborg Amts Bonbergods, med Hensyn til de Indret-
ninger, her for næsten et halvt Aarhundrede siden bleve foretagne
fra Regjeringens Side, og de følger disse have havt.

I Novbr. 1784 bød Kongen en Commission at sammentræde,
for at overveie og gjøre Forslag om de meest tjenlige Midler til at
befordre Fæstegodssets nærværende og tilkommende sande Vel. At
Regjeringen ikke ansaae endog betydelige Offere for store til dette
Niemebs Opnaaelse, viser, at allerede under 25de Febr. i næste Aar
anvistes en aarlig Fond af 50,000 Rbd. indtil videre, til de, efter
Commissionens Forslag af 28de Januar næstforhen, foreslaaede For-
bedringer og Indretninger. Udfikstning af Fælledskab var det første,
Commissionen gif ud paa, og saaledes blev dette væsentlige, og
alt Andet forberedende Arbeide, hvormed allerede førend Commis-
sionens Indsættelse var begyndt, strax foretaget og næsten tilendes
bragt mod Udgang af Aaret 1790, Libirke Byes Mark alene und-
tagen, hvor Commissionen, formedelst Flyvesand og Vandmangel
i nogle af dens Marker, ikke skjønnede Udfikstningen imellem
Mand og Mand at ville være gavnlig. Det 1790, efter tilendes
bragt Udfikstning, allerede udflyttede Antal Bygninger, var 425
Gaarde og 257 Huse, hvilke sidste især siden endnu ere blevne be-
tydelig forøgede.

Paa Jordernes Taxering, for, med Hensyn til det enhver By
tilliggende Hartkorn, at udlægge en forholdsmaessig Deel af Area-
let til hver Lod, blev i Særdeleshed henvendt for Opmaerkksomhed,
og ere Feil herved indløbne, saa maa deres Oprindelse søges i
Gjenstandens Natur, eller i Enkeltes Wildfarelse. For øvrigt var
Jordtaxationen en dobbelt; først betragtedes Jordernes oprindelige
Beskaaffenhed, uden Hensyn til at de vare besatte med Skov, Krat og
Stene, eller lede af Vand; dernæst, hvad Rydningen, Befrielsen
for Steen, Vands Afledning, overalt Istandsaettelsen af Jorden,
i lige Grad omtrent med de allerede længere dyrkede Indlobder,
vilde koste, for at Udlodderne ikke, ved lige forbrekt Hartkorn,
oprindeligen skulde medtage mere Areal end Indlobderne, hvis de
Grundbeskaaffenhed, med Hensyn til det Ommeldte, var eens. —
Hermed maa imidlertid ikke glemmes, at en ryddet Jordlob
ei ved Rydning m. v. strax kommer til lige Godhed med den fra

ældgammel Tid dyrkede. Dette indbefattet under Jordens Ansæt-
 telse, var Principet vist meget rigtigt, dersom Regjeringen virke-
 lig havde kunnet udrede alle til Opdyrkning fornødne Omkostnin-
 ger, som maaskee paa mange Steder kunde være anslaaede til den
 forbedrede Jordstræknings fulde Værdi, og som saaledes altsaa kun
 Tid efter anden lod sig iværksætte af Dyrkerne selv, ved at ans-
 vende Gaardens Kraft dertil, især paa Liden, hvor den ikke sav-
 nedes paa andre Steder, eller kunde gjøres indbringende uden for
 Høvsbruget; thi uden det kan Opdyrkingen af meget Skov og
 steenbesatte Jorder næsten aldrig betale sig, naar dette Arbejde
 blot betragtes med Hensyn til det Mercuniaire, og saaledes vilde
 en fuldkommen Rydning og Jordforbedring paa disse Skovegnes
 raare Marker vistnok have medtaget Summer, som Regjeringen
 vel ikke torde have bestemt dertil. Denne Betragtning har sikkert
 paatrængt sig dem, som ledede Jordtaxationerne, ligesom Bestem-
 melsen, at kun $\frac{2}{3}$ af de til de nødvendigeste Forbedringer fornødne
 Summer bleve udbetalte, vel ogsaa har havt Indflydelse paa de-
 res Ansættelse; og saaledes er det forklærligt, at mange Udlodder,
 som især vare besatte med Skov og Kvat, men derved havde en
 god Jordbund, skøndt imod Principet, have modtaget en lavere
 Taxation, end andre dengang allerede under Ploven værende Jor-
 der af ringere Godhed. Ved at eftersee Urvesæsternes Skjædefort,
 hvor den ældre Jordtaxation findes angivet, kan man paa mange
 Steder overbevise sig herom. En anden Grund, at Jordenes rig-
 tige Taxation ofte er forfeilet, ligger maaskee netop i den foran-
 staltning, hvorved man troede at sikre Rigtigheden, at man nem-
 lig raadførte sig in pleno med Beboerne. Disse vidste Hensigten
 af Jordtaxationen, og da de almindeligen havde en Modhellig-
 hed mod Udbytningen, blev saaledes atter Indjorden ofte opstret
 for høit mod Udjorden, for derved at uddrive sig indbyrdes. Af
 endnu levende, eller for kort Tid siden først afdøde Mænd, har jeg
 ofte hørt tale om de tumultuariske Forhandlinger ved Jordtaxationens
 og hvorledes man overhød sig, blot for at blive i Byen. Et No-
 gen fulde have misforstaaet Jordtaxationens Aand til den Grad,
 at sætte en Byes bedste Jorder til Part 24, uden Hensyn til, om
 de svarede til denne Ansættelse, og de øvrige i Forhold dertil, at
 næsten utænkeligt. Imidlertid findes enkelte Byer ansatte saa høit

mod Andre, hvorom jeg f. Ex. kan henvise til Herlov paa Frederiksberg District, at det er siensynligt, at Feiltagelser maa være indløbne.

Om jeg i disse mine Slutninger tager Feil eller ikke, derom indeholde vel de senere Arbeider til en ny Matriculering det meest afgjørende Svar.

Hvorledes Udskiftningen selv har været, med Hensyn til Jordlobbernes Afsetning, deres Form og Fordeling, forbigaaes her, da jeg kommer tilbage dertil ved Besvarelsen af det fjerde Spørgsmaal.

Commissionen henvendte dernæst sin særdeles Opmærksomhed paa Bygningerne, som kom til Udskiftning, hvortil, saavidt mueligt, altid bestemtes de maadeligste Gaarde. Bygningshjælpen bestod i: 150 til 175 Rd., omtrent 60 Eggestolper, $3\frac{1}{2}$ og 4 Al. lange, endeel Eggegrene til Skillerums-Lømmer m. v., Bøgetræ til Stoiler, foruden omtrent 500 Ellerafter til Stængetræer m. v. Derved maatte de øvrige Beboere være behjælpelige med Lømmematerialernes Transport. Den Udslyttende erholdt, foruden Skattefrihed i 1 à 3 Aar, særskilt Brøndhjælp til $\frac{3}{4}$ af hele Omkostningens Beløb. Commissionen forskrev selv Lømmer fra Norge, og fragtede Skibe dermed, for at skaffe Udslytterne det mueligst billigt; men Folgen af det sidste var, at man i det Hele har valgt for smaae Dimensioner.

Hadde blot de Kongl. Stove dengang indeholdt saa vorne Naaletræer som nu, vilde man, ved den større Lethed at anskaffe Dventømmer af større Dimensioner, maaskee have været betænkt paa dybere Udhuse. Mueligen indsaae man deres Nytte dengang ikke ganske, holdt dem maaskee selv for upassende for Landmanden i vor Egn, og under dette Climat. Men Bønderne ere nu fuldkommen overbeviste om det Modsatte, og man seer, istedet for de i hine Tider almindelig byggede kun 7 til 8 Alen dybe Hytter, nu mange Lader og Fæhuse fremstaae paa 10 til 15 Alens Dybde. Ei heller har vel Commissionen kunnet forebygge, at saameget af det gamle, halv raadne Fyrtømmer, ja selv Elletømmer, atter blev indfat i de udslyttede Gaarde, hvorefter een Længe efter den anden er klevet saldesærdig, allerede inden en Snees Aar efter Udslytningen, og man kan uden Dverdrivelse sige, at kun saare faae, den-

gang udslyttede Gaarde, som ikke senere ere omhyggede, ere værd at beboes meer. Dette vilde være forebygget, ved at have foreffret, vet større Bygninger og anvist større Tommer, hvormed i Forening det gamle nedbrudte ei havde fundet Anvendelse til de vigtigere Dele. Man vilde saaledes, maaskee selv under Penges Besparelse, have vundet med Hensyn til Rum, og hvad især var vigtigt, man kunde have indrettet rummeligere, sundere og bedre Stalde, fornemmelig til Dvæget, som staaer usælt i de gamle Bøndergaarde; hvis Lader desuden, naar blot et nogenledes godt Aar falder, ofte ikke kunne rumme mere end Halvdelen af Sæden, paa hvor lavt et Trin Agerdyrkningen end staaer endnu hos de fleste Bønder.

Bed de til Udslytning kommende Gaardes Dphbyggelse agtede man, for Jildfares Skyld, at sætte Stuehuset i 10 Alens Afstand fra de to nærmeste Udhuse. Men Bønderne holde meget af indelukkede Gaarde, og derfor tillod Commissionen dette senere der, hvor Beliggenheden syntes at tale for Sagen. For Tiden er det en Sjældenhed at see en Bøndegaard, hvis fire Længer ikke staae i Forbindelse. Da ubi de forelagte Spørgsmaal ikke findes Anledning til at give en Anskuelse af Bøndergaardenes Bessaffenhed og Indretning, saa benytter jeg den sig her tilbydende.

Gaarden, som efter det Forommedte bestaaer af 4 med hverandre forbundne Længer, tilsammen, for det meste, 40 Fag og derover, hvert Fag $2\frac{1}{2}$ à 5 Al. bredt og Husenes Dybde $7\frac{1}{2}$ til $8\frac{1}{2}$ Alen i det høieste, naar Tælen er om de ældre Bygninger, har et Stuehus og 3 Udlænger, hvoraf den ene undertiden indeholder baade Heste- og Kostaib, men ofte ere Staldene ogsaa i særskilte Bygninger. Hestestalden har sædvanligst en Fodergang i Midten, tvertigennem Husets Dybde, og Stalden er adskilt i Baase, for det meste til to Heste hver. Undertiden, men sjældnere, vende Hestene Hovedet til en Tærskelo. Af disse sidste have sædvanligst 2, undertiden ogsaa 3, som indtage 2 Fag i Bredden, hvor Bjælken mangler uden at en Berel erstatter dens Afsvavn, Ved Siden af Løerne ere Laderne til Sæd. Høet gjemmes over Staldene, hvoraf Hestestalden ofte har Loft, ellers Stængetræer. Hvor megen Høavl have, findes ogsaa en egen Holade. Hver Gaard har i det mindste 2, mest oftest 3 Porte: til Gaden eller Weien, Gadeport, til Lødden, Toft

port, og desuden endnu een til Baggaarden, hvor man ved store Gaarde ofte igjen finder en, heelt eller halvt, med Bygninger indesluttet Plads. Disse Porte ere aabne fra Gaarden af og lukke-
de ube fra; de tjene til Uflæsningssteder og Vognskure.

Stuehuset indeholder Bryggerhuset med Kølle neden i Huset, (de, som anbringes paa Loftet, kjendes her ikke), hvortil sædvanligst 3 eller 4 Fag. Et bredt Skorsteens-Fag, hvori Ildstedet og Indgangen til Bagerovnen findes, hvorimod Bagerovnen selv ligger udenfor og dækkes med et Skuur, deles i to Dele; den ommeldte, Stedset—maaffee kun provincialt Udtryk for Kjøkkenet med Bagerovnsindgang, samt Fyringsaabning til Bryggekjebelen—mod Udsiden af Bygningen; den anden, Forstuen, mod Gaarden. Til Forstuen, som dog undertiden ogsaa findes at være tagen af Stuens første Fag, støder denne, meest 4 Fag, ofte med Vinduer til begge Sider, dog sædvanligst kun til Gaarden; derved overste Stue, forskjellig i Størrelse, saavel som i Penhed og Nethed, efter Beboerens Smag og Evne, tit heelt beklædt med Paneel, og malet. Her findes almindeligst Vinduer til begge Sider og Udgang til Haven. Et Kammer under Navn af Alkammer, et Slags Spise- og Forraadskammer, oftest kun eet Fag, findes her, eller er anbragt ved Bryggehuset eller imellem begge Stuer. Hverken Melkekammer eller Melkekjelder have, og Melken findes paa Hylber under Dagligstuens Loft, hvor Kaffelovnsvarme og natlige Uddunstninger af Sengene for Mand, Kone og Børnene, som for det meste ere her, erstatte Kjeldervarmen. Foruden Kartoffel-Kjelder i eller ved Staldbygningen, som siden 10 til 15 Aar er bleven og stedse bliver mere almindelig, findes i enkelte Gaarde nuomstunder ogsaa Forraads- eller Urtekjelder. Naar jeg endnu tilføier, at Væggene næsten altid ere opklinede, at Stolperne staae paa Stene, og at Bjelken er indlagt i Siden af Stolpen; fremdeles, at Brædegulv i overste Stue hører til de nyere Tidens Forsinelfer—meget i Tiltagende, siden vi selv have dette Material—at Vinduerne ere lave, have smaae Ruder, og i mange af de gamle Gaarde ei, eller kun for en siden Deel, kunne oplukkes, at ved de ældre Gaarde i Byerne, og ligesaa ved adskillige under Udflytningen udflyttede, istedet for den overste Stue, findes en Korsstue d. e. en egen Tilbygning paa 3 eller 4 Fag tvært for Dagligstuen, ud til Haven eller Marken, med Vinduer til alle tre Sider for det meste,

at Udhufene desuden ogsaa indeholde et Hønseluus, et Tørvehuus, og en Faarestald, hvor Faarene ere færdige at quæles af Hede mod Foraaret, naar Gjøbningen stiger imod Bjælken, at i de bedre Gaarde ogsaa findes Karlekammer, Selekammer og Huggehuus: saa troer jeg ikke at have glemt noget Væsentligt; og fljøndt alt dette ere meget bekendte Ting for os, som hve iblandt den nordsjællandske Bønde, saa er denne Bygningsmaade dog saa væsentligen forskjellig fra den, vi allerede finde i Danmarks sydligste Provindser, at denne Gjenstand maatte berøres, som desuden staaer i for nøie Forbindelse med dette Skrifts foresatte Maal, til at forbigaaes.

Commissionens Bestræbelser gif vist nok ud paa at gjøre Bygningerne saa varige og bekvemme som mueligt, men dens Opmærksomhed rettedes her meest kun paa Vaaningshufene. Saaledes blev der, til en Prøve, opført 8 Gaarde i Herløv Sogn, hvor Stuehufene vare grundmurede, men Omkostningerne vare for store; og at Bønderne selv skulde byde en kraftig Haand til deslige Foretagender, kunde ei ventes. Efter Opmuntring og ved Understøttelse blev dog adskillige Stuehuse opførte paa Fod med murede Vægge, især paa Cronborg Amt. Helbigere har man været i nyere Tid, ved at bringe Bygningsmaaden med Leermure (Wällermånde) i Gang, blot ved at tilstaae den, som tilbød sig dertil, endeel Oventømmer og en liden Pengeunderstøttelse. Mange Leermurs-Bygninger findes opførte, især af Huusmænd og Parcellister, meest paa Cronborg Amt. Forstvæsenet fremstillede, for omtrent 20 Aar siden, de første Prøver af disse, ofte dadlede, men, forsvarligen opførte, meget gode Bygninger, og vore Skoves Naaletræforraad, hvoraf deels mange frie Udleveringer skee, deels Leilighed gives, mod billig Betaling, at kunne forsyne sig med de større, paa Lommerpladsene steds endnu i høi Priis staaende Materialier, beforder disse Bygninger meest, paa hvis større Udbredelse det Kongl. Rentekammer har henvendt sin særdeles Opmærksomhed. Ved Betragtningen af, at Egetømmeret i visse Egne efter nogen Tid, i en betydelig Række Aar, vil komme til at mangle, maa dette ansees for en ei uvigtig Sag, især da man nu allerede seer Bygninger opførte, hvori Gran indtager Egestolpernes Plads.

At Klasse Bønderne Fred paa deres af Fælledskab udfiskede Lodder, var en ikke mindre vigtig Gjenstand for Commissionens Beskræbelsler. Men ei heldig var man her, og aldrig har der eksisteret større Ufred, end netop efter Udfiskningen; heller ikke kunde dette være anderledes. Inden Udfiskningen havde Bønderne deres Sædemarker og deres Græsmarker i samlede Strækninger for sig, og hverken de vogtede Faar og Sviin eller det sig af Løier løsslaaende Dvæg, eller Hestene, ei heller Vovret i sit vidt udstrakte Herredomme, som endog løste Fred over Svinene, kunde, da Rugmarkerne vare samlede, gjøre saa megen Skade, som efter Udfiskningen, hvor hver enkelt Lod indeholdt alle disse Forskjelligheder i den meest brogede Blanding. Ved Hegn søgte man at bevirke, hvad alene Lovbud kan udrette, og da tilstrækkelige Anordninger til at sikre Landmandens Frembringelse for Udelæggelse ved løst omdrivende Kreaturer manglede, greb man til det kostbareste og tillige meest u hensigtsmæssige Middel, at opføre udvendigt Hegn, selv allerede ved dets Anlæg mistvivlende om, at Hensigten derved vilde opnaaes, hvilket noksom fremgaaer af Tendentzen i Indledningens til 7de Udsnit i Etatsraad Hansens Skrift af 1790, om de Indretninger, hvorom her er Tale, hvor ikke alene tilstaaes, at en betydelig Deel af Commissionens Fond dertil vilde medgaae, men at man ogsaa anfaae det for ikke umueligt, at, uagtet Hegnets Forsvarlighed ved Pengehjælpens Udbetaling, det dog om nogle Aars Forløb vilde findes forfalt det. Ligesom til Trøst for denne sørgelige — og fuldkommen stadfæstede — Overbeviisning, tilføies, at en anden Hensigt med Hegningen ogsaa var, at faae en sikker Grundsemellem Lodderne; dyrt betalt rigtignok, naar Omkostningerne af Diger med dobbelte Grofter, det sædvanligste Hegn, betragtes, og Jordspilde derved tillige haues for Die! — Forordningen om Hegn og Fred af 29 Dec. 1794 udkom nogle Aar efter fuldbendt Udfiskning, og Anden i denne Forordning vidner om ubetinget Tillid til, ved Hegn, og kun ved Hegn, at kunne faae Fred. Men dens Utilstrækkelighed viste sig paa det sørgeligste, og Markernes fredløse Tilstand bestod, indtil, under 9 Juli 1817, alle Fredsindedes Ansøker bleve opfyldte, ved at see det forrige Princip, med Hensyn til Markfred, styrket. Havde Commissionen under Udfiskningen formaaget Hans Majestæt til, at skjenke

Undersaatterne denne Gave, saa havde netop da, hvor alligevel saameget Nytt indførtes, været det rette Tidspunct, paa eensgang og for evige Tider at faae Markfred, ved strax at vænne Landmanden dertil, under denne Tingenes nye Organisation. Commissionen, og de under den Arbeidende og for Sagen sig Interesserede, kunde, under dens Tilværelse, selv have haft Tilsyn med Efterlevelsen af det Forfættede, hvorefter Overholdelsen af Anordningen dernæst havde været at stille under en offentlig Autoritet. Saaledes vilde disse Amtter snart have nydt Velgjerningen af fuldkommen Markfred, som over 50 Aar efter de Forbedringer, hvorom her tales, ei tænkes paa eensgang, og hvorom man, da Vænen til Ufred, endog paa de af Fælledskab udvistede Lodder, inden Forordningen af 9 Juli 1817, næsten betragtedes som høvudet ved Narene, har maattet kæmpe og endnu i denne Dag maa kæmpe baade mod sig selv og mod Andre; thi ikke let er det at løsrive sig fra saa rodfæstet Væne, som har sin Næring i Ugerbrugets lave Stand og i Dyrkerens Bequemmelighed.

Hoveriets Affkæffelse var en anden Gjenstand for Overveielse, som syntes især vigtig, da her, uden at der existerede egentligt Kornavlings-Hoveri, dog blev befundet at medgaae et overmaade stort Antal Spand- og Gangbage. Paa Cronborg Amt høstede man, som Middeltal, 1250 Læs Hø (à 52 Lpb.) og brugte dertil 3465 Spand- og 15640 Gangbage! hvorefter altsaa Arbeidet langt oversteeg Høets Værdi. Hoveriets fulkomne Affkæffelse for alle Bønder, som onskede det, mod at betale 10 Mk. pr. Lb. Hartkorn, blev derfor strax foreslaaet, da denne Ubetydeligheds Høffning let paa anden Maade formeentes at kunne blive bevirket. Frederiksborg Amt's Høhøst var, formedelst den lange Wei, som Bønderne havde til de i Udkanten af Amtet liggende Hømarker, langt besværligere, og i hele Ugerlaae Høstfolkene i Leir her, for at tilveiebringe Indhøffning af maaffee neppe et Par hundrede Lpb. Hø i Gjennemsnit af enhver Gaard. Man troede dengang ikke at kunne affkæffe dette besværlige, Tid, Penge og Arbeidskraft spildende Hoveri, men haabede det af Fremtiden, uden at denne lykkelige Fremtid imidlertid er kommen endnu. Frederiksborgs Bøndergods blev paalagt at betale 9 Mk. for Fritagelse af alt andet Hoveri (altsaa kun 1 Mk. mindre end Cronborgs for det Hele), men maatte vedblive at høste Høet for Stutteriet og til Deputatisterne. Skjondt adffillige Forbedringer bleve udførte, som

især bestode i, at hver Mand fik sin Lod tilbeest til Høstning, hvorefter imod Indbuddet dog, med ganske enkelte, og atter tilbagefaldne, Undtagelser, vedblev at staa i Stæng, maa dog, denne Dag endnu, Arbejdet, endog ved heldigt Veir, ansees for mere end Høstet er værd; hvortil ogsaa kommer den i nyere Tid forandrede Høstmaade, der vistnok tilveiebringer bedre Hø, men som giver 1 à 2 Høstretiser mere, end efter den før brugelige. Dettets Betydelighed er isinesaldende, især naar de Fraliggende, som have 2 à 2½ Mill til Hovmarken, betragtes, og Risicoen med Hensyn til Veiret, som (for den her Høstende) er desværre desoftere Høst skal bearbejdes.

Om Bønderne ere forpligtede til at besørge Høstningen anderledes, end efter Landets hidtil bestaaende Brug, eller om de have givet efter for Forestillingerne, veed jeg ikke; kun det er mig bekjendt, at man i Forskningen, da alle vare meget derimod, prøvede begge Dele, men at nu aldrig mere tales om, ei at ville høste paa den nye Maade, men vel ofte endnu om dens Besværlighed, fremfor Høstningen efter gammel Skik, især for de langt Fraliggende, som ofte, i ustadigt eller tvivlsomt Veir, ligge flere Dage paa Hovmarkerne uden at udrette noget.

De Tiender, som tilhøre Kongen, betalte Bønderne med Penge, 1 Rdl. for hver enkelt Tiende af hver 5 Lbr. boniteret Jord, og ere siden ogsaa Foreninger komne istand imellem endeel af Præsterne om den dem tilhørende Tiende.

Dengang allerede overbeviist om, at ethvert forbedret Agerbrug vilde strande ved Utilstrækkeligheden af Giødningen, var Commissionen ogsaa betænkt paa Indførelse af Staldfodring, og ubetalte smaae Understøttelser i den Undledning til Udførelse. — Men Commissionen har taget feil, dersom den antog, at denne, af den som nyttig erkjendte Sag, saa let vilde blive til en almindelig, som det, efter Statsraad Hansens Skrift, Side 86, lader til at man har troet. Stadig, i forskiellige Egne, hos enkelte driftige Bønder fortsat Opmuntring med Hensyn til denne vigtige, for at bringe et Landbrug til en betydelig Høide, væsentlige Green af Agerdyrkingen, vilde upaatvivleligen have virket gavnlige, og isinesaldende have oplyst Beboerne om, hvor overordentlig Besætningen kan forøges i Tal og Qualitet, ved Hjælp af Sommerstaldfodring, især

naar Kartoffelavl forbindes, og med Dødbomme anvendes i Forening dermed.

For øvrigt seer man af de os overleverede Underretninger om Commissionens Arbejder, at ingen Gjenstand, som kunde bidrage til Agerbrugets Fremme, blev glemt; thi Kløver-, Kartofler-, Hvede-, Humle- og Rummenavl, Haveanlæg, Opførelse af vilde Træer, Overlæbelse af den unge Eftervært og de bløde Træer paa Lodden, Dverfkovens Afkøvnings, kom tilfammen under Overveielse. Men disse Gjenstande vare i deres Barndom, ei alene i denne Egn, men for Storstedelen over hele Landet, og deres Fremme stete efter denne Maalestok, og — forsaavidt Pluraliteten angaaer — vistnok rigtig; men godt vilde det have været, paa enkelte Gaarde, under Commissionens specielle Tilsyn, at have ladet alt dette drive i det Større, især Kartoffelavl og Staldfodring ved Siden af et bedre Sædeskifte. — Ikke alene efter det almindelige Princip, ved Afsetningen af endeel smaae Jordlodder at forøge Populationen, men fordi man i Særdeleshed fandt, at der vare for faae Huusmænd paa Amtene, endog med Hensyn til den Hjælp, Bonden trængte til i Høsten, saavel som for at udføre det paa Frederiksborg Amtsdistrict reserverede Høveri, blev det bestemt, at hver Gaardlod skulde afgive Jord, i Forhold til $1\frac{1}{2}$ Rd. af Art 24, til en Huuslod. Fra enkelte særdeles store Lodder toges vel ogsaa to, og saaledes, samt ved Nedlæggelse af enkelte Gaarde, blot til at forsyne Huusmænd med Jord, ved endeel gamle Gaardspladser og den undværlige Gadejords Udlæggelse til Huuspladse, ligesom ved Bebyggelse af adskillige Dverdrevsstrækninger, bleve endeel Familier forsynede med Huus og Jord, og endeel smaae Avlsbrug indrettede. Ved Afstættelse af Huuslodderne paa Gaardens Grund, blev det tilladt Fæsteren, selv at anvise Stedet dertil, og saaledes kom ofte endeel beraf til at ligge samlet paa Dverdreve, som havde sit Gode, men ogsaa sine Ubehageligheder, hvorover jeg længer hen vil finde Leilighed, nærmere at forklare mig. For at befordre Loddernes Bebyggelse blev tilstaaet Huusmanden 14 à 16 Rbd. i Penge og endeel ege, elle og bøger Bygningsmaterialier, ligesom Skattefrihed i det første Aar. Huusafgiften blev oprindeligen bestemt, for den første Generation, til 2 Rbd., siden til 3 Rbd., og Jordafgiften — hvor en fuld Rod á $1\frac{1}{2}$ Rd. Land benitteret Jord tillag-

tes—til 5 Rdl., hvilke sidste godtgjøres Bonden, forsaavidt Lødden er tagen fra hans Grund. I Friaarene betattes de altsaa af den Kongl. Kasse. — Huusmanden tilstodes desuden Grundforbedringshjælp af Commissionen, efter samme Princip, som Gaardmanden, men ingen videre Bygningshjælp, end anført er, uden Sommerets Tilfjorsel ved Bonden, og ingen Hegningshjælp; i enkelte Tilfælde dog ogsaa halv Brøndhjælp mod Bonden. Fra Præmier for Steengjerders Reisning og Viis Sætning var Huusmanden ei ubeluffet, ligesaa lidet som fra andre, Bonden tilkommende, Understøttelser til at ophjælpe Agerbruget og Havedyrkning.

Krohold og Skolevæsen undergik ligeledes en Revision, og medens af de første, hvoraf der fandtes ei mindre end 35 paa Amterne, foruden dem i Kjobstæderne, bleve ansete 23 som overflødige og foreslaaede til Nedlæggelse efterhaanden, som de bleve fæsteledige, med særdeles Anmærkning om: at vaage over, at, hvor en privilegeret Kro nedlagdes, ikke en uprivilegeret opstod, blev Antallet af Skolerne bestemt at skulle stige til 69, fra de 55, som forhen kun fandtes. Skolehusenes Indretning blev derved nøie betegnet, men er siden undergaaet Forandringer; ligesaa Skoleholdernes Løn og Emolumenter, hvilke Gjenstande, efter Commissionens summariske Forslag, underlagdes en egen Skolecommission, hvis Forslag gik ud paa:

1) 50 Rdl. fast Løn, hvori afgik hvad de forhen havde havt. Degnene 30 Rd. Tillæg til deres Degne-Indkomster, naar de overdroges Skoleforretningerne.

2) 4 Favne Brænde og 20 Læs Tørv. Det første fuldkommen frit leveret af de kongl. Skove, det sidste af Skoledistrictet. Brændet er senere forøget til 5 Favne.

3) 6 à 8 Tdr. Land, som hegnedes for Kongl. Hegning og vedligeholdes af Skoledistrictet.

4) Fourage — dog ikke over 100 Lpd. Hø og 100 Lpd. Halm — foruden Degnetraver-Halm.

5) Andeel i Degnekalds Indtægterne, bestaaende af:

a) Kjørne og Halm.

b) Dffer m. m.

Foruden Grundforbedringernes Fremme i det Specielle paa enkelt Mand's Løb, bleve ogsaa større og mere almindelige Arbejder dertil tagne under Dverveielse; saasom Tibirke Moses, saavel som Ut.

temosens Udgravning, hvori mange Bønder vare lodtagne. Fremdeles kom dengang allerede endeel større Søers Udtørring til Undersøgelse, og navnlig Søborg Søes, som med sit Areal af 1170 Tdr. Land næsten ikke gav nogen Indtægt, hvorimod den nu leverer for endeel Tusinde Rbl. Hø og Rør, og indbringer den kongl. Kasse imellem 5 og 4000 Rdbl. aarlig; foruden, ved den Mængde Hø her avles, og den Halm den spærer, at ophjælpe mangt et derfor blottet Uvlsbrug, især blandt de omliggende Huusmænd og Parcellister.

Ogsaa Fiskerleierne søgte man ved Understøttelser og andre nyttige Indretninger at ophjælpe. Nødvendigheden af en Bro erkjendtes især ved Gilleleie, men Overlaget var henved 10,000 Rbl., og oversteed Kræfterne af Commissionens Fond. For faae Aar siden derimod har Hans Majestæt allernaadigst bevilget Fiskerne her en betydelig Pengesum, samt endeel Træmaterialier af de kongl. Skove til en lille Bro, for dog derved at vinde faa meget, ei stedse at maatte trække deres store Baade i Land, hvilke aldeles ikke finde noget sikkert Ankersted; baade et saare møjsommeligt og med Slid for Fartøierne forbundet Arbeide; men desværre stadfæstede sig alt for snart, hvad man allerede i Forveien havde frygtet, at deslige Anlæg her ere forgjeves. Inden et Aars Forløb var Broen tilsandet.

Forestillingen, at det fornødne Antal examinerede Jordemødre, som formeentes burde være 11, blev ansat paa Districtet og lønnet af det Offentlige, gif ligeledes ud fra den i 1784 nedsatte Commission, saavel som de til Hensigten svarende Bestemmelser, som indeholdes i den dem meddeelte Instruction. —

Det var Hans Majestæts allernaadigste Hensigt, uden Undtagelse at bevilge alle Fæstere paa begge Amter Arvefæstefjode, men ei at tilbyde, langt mindre paanøde dem det, hvilket formeentes at være Nødværdigelse af en saadan kongelig Gave. Det blev derfor bestemt, at, naar Attest tilveiebragtes om, at:

- a) Gaardens Hovedbld var indhegnet;
- b) Gaarden var ganske opbyggt, eller fuldkommen vedligeholdt, eftersom det var en udslyttet Gaard eller ikke;
- c) Fornøden Besætning og Inventarium var ved Gaarden;
- d) Restancerne vare betalte (hvoraf dog en stor Deel af de ældre bleve eftergivne);

kunde Ansøgning om Arvesæstestjode ventes bevilget, og saaledes ere, Tid efter anden, næsten alle Fæstere blevne Ciere; thi for Diebliffet staaer kun een af Gaardmændene paa Frederiksborg og enkelte paa Cronborg Amt tilbage.

Alle bisse for Bøndergødsset paa de tvende Amter saa velgjørende Operationer, have, efter offentlig kundgjort Beregning, ikke kostet den Kongelige Casse over 170,000 Rbd., og naar Udskilligt, som alligevel vilde være faldet den til Last, fraregnes, kun omtrent 150,000 Rbd. Renterne bleve imidlertid beregnede af 170,000 til 6800 Rbd.

Da efter Commissioriet af 3^{die} Decbr. 1784 ingen Afgang i de Kongl. Indkomster ved de iværksatte Arbeider og ved Arvesæstestjodernes Udstædelse maatte foresalde, saa holdt Commissioenen sig forpligtet, ei alene at dække Rentetabet ved denne Capitals Anvendelse, men foreslog ogsaa et Tillæg af 10 pCt. mod de hidtil havde aarlige Netto-Revenüer af Forbeogs-Indtægten, som efter et Middeltal, fra 1776 — 85, af 8, 191 Rbd. 6 $\frac{1}{2}$., bleve 819 Rbd. 10 $\frac{1}{2}$.

Efter fuldenbte Undersøgelser og Beregninger fandtes, at paa Frederiksborg Amt havde 5 $\frac{1}{2}$ og paa Cronborg Amt 5 $\frac{1}{4}$ Tdr. boniteret Jord, til en Tde. Hartkorn, men Beregningerne bleve opgjorte for begge Amter à 5 Tdr. til en Tde. Hartkorn, hvorved, efter Commissionens Forestilling af 2^{den} Juni 1788, vandedes for den Kongl. Kasse aarlig:

paa Frederiksborg Amt	4855 Rbd.
paa Cronborg Amt	1405 —
	<hr style="width: 20%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/>
	6258 Rbd.

Fremdeles vandt den Kongl. Kasse ved Forslag, at forhoie Landgilden, som for endeel kun var 4 Mk. pr. Tde. Hartkorn, indtil 1 Rbd. pr. Tde. boniteret Jord, i det Hele 1186 —

De Hans Majestæt tilhørende Diender, som hidtil betalttes med 40 $\frac{1}{2}$ pr. Tde. Hartkorn, bleve nu ansatte til 1 Rbd. pr. Tde. b. Jord; hvoraf Kongen eier:

Læteris . 7424 Rbd.

Transport . 7424 Rbd.

Dobbelt Tiende paa Fredb. Amt
af Hartk. . . 2811 Tdr. 2 Skp. 1 F. 3 U.
Eronborg Amt af 1750 —

4544 — 2 — 1 - 3 -

Enkelt Tiende paa

Fred. Amt . 1823 — 5 — 1 - 1 -

Eronborg Amt 1533 — 7 — 3 - 1 -

5557 — 5 — 3 - 2 -

som vilde give et Overskud, mod før, af 7255 Rbd.,
men denne Sum reduceredes paa Grund af mueligt
Tab, ved at stille de øvrige Bønders Tiende-Afgift,
som ei svarede til Kongen, lige med diæse, og andre
derved anførte eventuelle Tabs-Beregninger, til 6800 —

Forøget Huusafgiwt for Huusmændene, omtrent
1 Rbd. for hver 1500 —

Hertil søiedes et Middeltal af Tab for den Kon-
gelige Kasse ved Restancer m. v., som formeentes
for Estertiben, naar Arvesæfte var meddeelt, ei
igjen at kunne indløbe, og saaledes, som forebyg-
get Tab, her maatte anføres som forøget Ind-
tægt med 4000 —

Tilsammen . 19524 Rbd.

eller omtrent 2 Rbd. pr. Tde. af det da paa Amtene værende
Matriculs-Hartkorn, nemlig:

Frederiksborg Amt, Ager og Eng 4898 Tdr. 3 Skp. 2 F. 1 $\frac{1}{2}$ U.

Eronborg Amt 3455 — 4 — 1 - 2 $\frac{1}{2}$ -

Tilsammen . 8354 Tdr. 3 Skp. 3 F. 2 $\frac{1}{2}$ U.

Da efter det forrige altsaa kun skulde dækkes Rentetab 6800 Rbd.
og Fordebogsindtægterne forøges med 819 —

Tilsammen . 7619 Rbd.

hvorimod her fandtes et aarligt Overskud af 19524 Rbd., saa ind-
stillede Commissionen, at Bøndernes herefter tilsvarende usoran-

berlige aarlige Afgifter til den Kongelige Kasse maatte forblive derved, nemlig for hver 5 Ldr. boniteret Jord:

Paa Frederiksborg Amt *), Landgilde 1 Rbd.

Kongetiende 1 —

Kirketiende 1 —

for Hoveriet excl. Høstøsten 1 — 3 Mk.

————— 4 Rbd. 3 Mk.

Paa Cronborg Amt:

Landgilde og to Tiender . 3 Rbd.

Hoveriet 1 — 4 Mk.

————— 4 — 4 —

Tom blev anslaaet efter Kornets Middelpriis:

Rug 16 Mk.

Byg 11 —

Havre 7 —

————— 34 Mk.

Hvorefter Frederiksborg Amts 4 Rbd. 3 Mk. bestemtes til 6 Skp. Korn af hvert Slags og 24 f . i Penge, og Cronborg Amts 4 Rbd. 4 Mk., til 6 Skp. Kornafgift og 40 f . i Penge, for hver 5 Ldr. Land til Laxt 24; for alle dem nemlig, hvor Kongen eiede baade Konge- og Kirketienden.

Hoveripengene for Frederiksborg Amt bleve ansatte efter en nsiagtig Berægning over et Middeltal af de hidtil foresaldne Spand- og Gangdage, hvorved, samme anslaaede til Penge, udkom en Sum af 6500 Rd., hvorimod af de indstillede 9 Mk. for hver 5 Ldr. boniteret Jord udkom 8292 Rd., altsaa et Dverskud af 1990 Rd. for extraordinaire smaae Udgifter.

Uf alt dette sees altsaa, at de anvendte Summer til Bøndergodssets Dphjælpsning paa disse Amter, endog blot med Hensyn til den Kongelige Kasse, ved de forsøgte aarlige Indtægter deraf, ei alene ere dækkede, men at selv reent Dverskud har fundet Sted — uagtet Hans Majestæt ikke ved Commissionens

*) De tre, for under Kjøbenhavns Amt liggende Segne, Farum, Sandløse og Slagslunde, svare kun 1) Landgilde: 1 Rbd.; 2) Konge og Kirketiende: 5 Mk.; 3) Hoveripenge: 4 Mk. 8 f ., til- sammen 2 Rbd. 3 Mk. 8 f .

Medsættelse ventede det, og, efter Commissariets Ord, ei forlangte det.

Om Bønderne, uden at der dengang var skeet saa meget for deres Opkomst, vilde kunne have afholdt senere Paalæg, baaret de Byrder og tunge Læder, som især de seneste 10 Aar have medført, er en Betragtning, som vist nok end mere vil sætte hiin Periodes velgjørende Virkning, indtil de seneste Læder, i det klareste Lys.

Jeg anslutter disse fragmentariske Efterretninger en statistisk Oversigt over Amtet, deels sammenbragen af de Underretninger, vedkommende Kongelige Amtstuer og Godsinspektioner berebwilligen have meddeelt mig, deels af de Extracter, jeg, efter det Kongl. Rentekammers velvillige Tilladelse, har udtaget af de nyeste Matriculeringsprotocoller. Disse sidste fyldes Underretningen om Areal og Jordbonitet. Efter, hvviss, at have ekstraheret Areal, saavel som dets Beløb reduceret til Tapt 24, er deraf beregnet Jordernes summariske Godhedsgrad mod bedste Jord, hvilket Forhold findes udtrykt ved en Decimalbrok. Her ved maa anmærkes, at Udregningen for Frederiksborg og Cronborg Amtstuedistrikter, hvor jeg, i de der henliggende Protocoler, ei fandt nogen Sammenlægning hvviss, er skeet blot efter Gaardlobbernes og Parcelstebernes Indhold, uden Hensyn til Huuslobber, Huuspladse og tilliggende Haver m. v., hvilket, under Arbejds betydelige Forøgelse, (som allerede var fuldendt, da Tilladelsen indløb at benytte de i Rentekammeret henliggende Protocoler), vilde have været uden synderlig Indflydelse paa det Hele. For den øvrige Deel af Amtet derimod, er Udregningen skeet for hele Areal, saaledes som det efter summarisk Sammenlægning blev ekstraheret af de førstnævnte Protocoler. Overbreve, Enge og Lørvelodder ere her altsaa ganske medtagne under Beregningen; hist derimod kun for saavidt de hørte til Gaardenes Tilliggende. — Det opgivne Areal indeholder, endog for Frederiksborg og Cronborg Distrikter, Alt hvad der underligget Byerne og Sognene.

Jordernes virkelige Godhedsgrad, alene med Hensyn til Hovedlobberne — og deraf især Indjorderne — er altsaa, i det Hele taget, høiere end Forholdstallene angive, fordi de længer dyrkede Jorder

omkring Byerne, om end Dverdbrevene (hvilket bog er sjældent) vare af ligegod Grundbessaffenhed, næsten altid have en høiere Productionsevne, end Dverdbrevslodderne. Men for Størstebeel tilbagesaae disse ogsaa med Hensyn til deres oprindelige Grundbessaffenhed, da vore Forfædre meget vel vidste at opsøge de mere frugtbare Eletter til at opslaae deres Boliger paa. Hvad Lørvemoserne angaaer, da ere de, efter Matriculeringens Grundsaetninger, blot taxerede med Hensyn til deres Productionsevne, uden Betragtning af deres under-overfladige Brændselsmasser; og saaledes staae altsaa netop de bedste Lørvemoser, som ofte kun frembringe Lyng og andre Værter, hvoraf Landmanden ei høster synderlig Nytte, til lavere Taxt, end de maadeligere, som derved kunne være taaelige og ofte selv gode Enge. — Skulde Nogen, med Hensyn til gode Lørvemosers overordentlige Værdi, hvorved de i enkelte Egne maae henføres til Landmandens første Velstandsstilbe, ansee dette Princip for urigtigt: saa spørger jeg derimod, om den Plet, hvori der findes Mergel, fordi vi have seet, at vore vindskibeligere Naboer derved have høvet deres Jordieendomme til den to- og tredobbelte Værdi mod det, de vare før, skulde boniteres med Hensyn til denne Skat? — om en Lod, som har godt Pottemager- og Tagsteensleer, derpaa enkelte Steder ret fordeelagtigen kan affættes; om Fiske damme eller Leilighed til at anlægge dem; om store Kampsteen, fordi man til adskillige Tider med Fordeel kunde levere dem, som tilbannebe Kvadre, til offentlig Brug, skulde bringes i Anslag ved Jordboniteringerne, videre, end efter den umiddelbare Indflydelse, de have paa Agerdyrkningen?

At jeg ikke, hverken ved Arbeidets Betydelighed, eller de dermed forbundne mange Beregningers kjedelige Moisommelighed, har ladet mig afholde fra at gjøre disse Extracter og Beregninger, for at faae en Bestemmelse om Gjennemsnits-Godhedsgraden af de forskjellige Byers og mange ceenlige Steders Marker, har sin Grund deri, at det ved Jordbundens idelige Afværling i de fleste opfyllte (opsvømmede) Kystlande, men i Særdeleshed i denne nordøstlige Deel af Den, hvor ei alene Moser og Rønder stedsvis afbryde Høilandet og bevirke Forandring i dets Bessaffenhed, men hvor desuden Havet kjendeligen i Fortiden er gaaet med'byde Bugter ind i Landet og endmere derved har frembragt Uorden og For-

Styrrelse i Jordlagenes regulære Af sætning, var umueligt ved Beskrivelse alene at tilkjendegive Jordernes Godhedsgrad, uden — imod dette Arbeides Tendents og den Plads, som her kun kunde indrommes een Gjenstand af saa mange foreliggende — at gaae i et Detail, som udlob sig næsten over hver enkelt Jordlod. Jordbundsundersøggelserne til den nye Skjedsætning derimod ere gaaede ganske i det Specielle, og Resultaterne ere udtrykte ved Tal, som paa det Nøieste antyde det Fundnes Forhold mod en antagen Godhedsgrad, som betegnes med Tact 24, eller den bedste Jord, saaledes som den findes paa enkelte Pletter selv paa dette Amt, altsaa ikke den bedste muelige; thi Markens fede Sletter vilde maaskee stige til 36. — Middelet af disse Forholdstal for en heel By, udtrykt ved en Decimal=Brøk, saaledes som den er tilføiet den højsølgende Tabel, giver altsaa den fuldkomneste summariske Anskuelse om den paagjældende Marks Godhedsgrad; men ingenlunde om Jordbundsbestaaelsen. Jordbundsbeskrivelsen gjøres altsaa ikke undværlig ved de her meddelte Beregninger; de bevirke alene, at hiin, hvis Formaal, ved et Arbeide som dette, kun kan være at give en almindelig Underretning om Jordbunden med Hensyn til Blanding, Undertag og Veligheden, ved de Slutninger, som skulle uledes deraf om dens productive Kraft, modtager en nøiere Bestemmelse; og da den beregnede Godhedsgrad er relativ til en antagen Størrelse, tillade de desuden comparative Sammenstillinger, hvorved Bestemmelse af Jordbunden i det Store har sin fasteste Støtte.

De under Fred liggende Skoves Areal, som er blevet utaxeret med Hensyn til Matriculeringen, ligesaa de betydeligere til 0 ansatte Strækninger, hvor saadanne forekom, ere, forinden Jordbonitetens Udregning, subtraherede Jordernes virkelige geometriske Indhold, da i modsat Tilfælde et urigtigt Resultat vilde være udfømt; men Tabellens tilsvarende Rubrikker indeholde det fulde Areal, som Matriculeringsprotocollerne opgive — og desuden endog, særskilt anført, de større Søers og enkelte Dammes Fladeindhold, som ei vare optagne i disse. For paa hvert Sted at kunne see, hvormeget Areal der haves til Hartkorn Ager og Eng, ligesaa ogsaa, for her allerede at

have en Dverfugt over Skovgrunden i hvert Sogn, er Fredskovenes Areal atter tilført i en særffilt Rubrique, overeensstemmende med hvad meer ommeldte Protocoller indeholde, som imidlertid afviger Noget fra det, den 22de Udfdeling opgiver, hvilket deels beroer paa senere ved Forstværsemet foranstaltede Opmaalinger, deels paa modtagne Underretninger om Tilværelsen af adffillige flere private Fredskove, end der ere anførte i Protocollerne; ligesom ogsaa i den senere Tid, efter Bestemmelserne i Forordningen af 27de Sept. 1805, ere tagne og endnu ville komme til at tages smaae Skovstrækninger paa Hirschholms Amt under Fred, hvilke hine Protocoller altsaa ikke kunde indeholde.

Folkemængden i Aaret 1800 er ei overalt indført efter bestemte derom modtagne Underretninger, Hjøndt en almindelig Optælling ved den Tid skal være fæet, som jeg imidlertid forsiges har eftersporet. Hvor Efterretning om Folketallet for tilbageværende Aar saaldt imellem 1800 og 1828, er Ansættelsen for det førstommeldte Aar fæet i Forhold til senere Tiltagen. Jeg foretrak dette for Ufuldstændigheden, og for saaledes slet ikke at komme til noget Resultat om den summariske Forøgelse af Folkemængden imellem visse Aar. Nogle faae Underretninger opgave Folkemængden for Slutningen af 1829, istedet for 1828, hvor da ligeledes Ansættelsen for dette er fæet forholdsvis*).

Om Parcellerne, hvis Antal tiltager aarlig paa de Steder, hvor Urvesætte findes Sted, bemærkes, at de ere opgivne saaledes, som de findes i Lobet af 1829. En stor Deel af disse Parceller ere bebyggede, men ikke alle. Dste findes ogsaa flere deraf under forenet Drift, eller bævne i Forbindelse med andre Gaarde. Denne Rubrique vil paa det meest fyldestjørende svare paa den 4de Udfdelings 2^{det} Spørgsmaal; hvorimod det 3^{die} bliver nærmere at omhandle paa sit Sted. Parcellernes Hartkorn er atter tilføiet Hartkornet i de følgende Rubrikker, og behøver altsaa ikke at tillægges for at faae Byernes summariske Hartkorn.

*) Ved Slutningen af dette Skrift vare, imod Forventning, saa mange Underretninger udeblevne, at Rubriken over Aarets Folketal alligevel er bleven ufuldstændig.

Rubriquen, "Huse med Jord", indeholder ogsaa Huuslob-
der, om de — som f. Ex. ofte i Hornsherred — end ikke end-
nu ere bebyggede, eller de i Byerne boende Fæstere deraf ei
endnu ere udflyttede derpaa. Denne Rubrique indbefatter og-
saa alle gamle Hartkornshuse, hvorlidet deres Tilliggende end er.
Under Benævnelse "jordløse Huse," forstaaes Gade- og andre
Huse — ofte ogsaa, for Liden endnu, ubebyggede Huusplads —
Kjendt der tilligge dem Haver og undertiden selv Smaaavænger,
men som desuagtet, i Ordets sædvanlige Betydning, kaldes: jord-
løse.

Hvad Hartkornet angaaer, da er jeg af og til truffen paa
Uoverensstemmelser imellem de forskjellige berom modtagne Un-
derretninger. Saavidt det har været mig mueligt, har jeg søgt
at komme til Bished om det Rigtige. Hvor dette var tvivls-
somt, valgte jeg det, hvortil jeg fæstede meest Lid. Saaledes er Hart-
kornet af de Kongl. Amter og Godser anført efter de Underrets-
ninger, jeg har modtaget deraf; hvorimod det af Hornsherred
— Jægerspries undtagen — er anført efter det berom i Rent-
kammerets Arkiver fundne, da de ellers berom modtagne Es-
terretninger ei vare fuldstændige.

Skolernes Antal og Fordeling sees af foranstaaende statistiske
Oversigt. Ligeledes er det forhen bleven anført, hvilke Indtæg-
ter ved Udflytningen af Frederiksborg og Kronborg Amtsdistricter
for omtrent 40 Aar siden bleve antagne som Regel for Landsby-
Skole-
lærerne her. Locale Omstændigheder, saavel som senere Anordninger
om Skolevæsenet, have imidlertid bevirket Forandringer heri, deels
i det Enkelte, deels almindelige. Medens de fleste Skolelærere
paa de ommeldte Amtsdistricter nyde 50 Rbd. Løn, 1 Mk. i Ju-
lerente af hver Lønde Hartkorn, (eller i Forhold dertil), Huus-
mandstiende med 24 Sk. af enhver Jordlod, desforuden Sæd og
Fourage efter Skoledistricternes Inddeling, og 5 Favne Brænd-
af de Kongl. Skove, samt 1 Læs Løv af hver Gaard, begge Delt
frit leveret, er Skolelærernes Pengeindtægt paa Frederiksborg
Gods, i Thorup og Meelby-Sogn, omtrent 100 Rbd., Jul-
rente og Huusmandstiende iberegnet, og i Kregome Pastorat
65 Rbd., samt Julerente og øvrige Sædeløn m. v. Paa Hirsch-
holms Amtsdistrict er kun liden Pengeløn tillagt Skolelærerne

men de nyde her, som Hovedindtægt, Tiende af Districtets Hartkorn med $\frac{1}{3}$ Deel mod Præstetiende. Kjøbstæbernes Skolevæsen, og Skolelærernes Løn m. v., som deels ikke, deels kun for en ringe Deel hviler paa Agerdyrkeren, vedkommer saaledes ikke disse Efterretninger. Indtægterne ere her ellers, for Størstebeel, langt større. Forsaavidt Underretningerne derom ere indkomne, er den indbyrdes Underviisning indført i næsten alle Landsbyer, saavel som i Borger- Skolerne, og de mekaniske Færdigheder, og Alt, hvad der er Hukommelsens Sag, har vistnok vundet derved.

Indretninger og Foranstaltninger til Legemsøvelser for Drengene ere, især i den senere Tid, trufne ved mange Skoler.

Antallet af Landsbysskolerne paa Frederiksborg Amt, næsten 100, maa ansees for tilstrækkeligt, med Hensyn til en ikke for lang Skolevei. Flere Skoler vilde have forringet Lærernes Indkomster, eller bebyrdet Beboerne for meget. At undertiden eenlige Steder ligge ubequemme for Skoleveien, er uundgaaeligt. Med Hensyn til at forforte den, kunde det vel af og til være ønskeligt, at forlægge et saadant Sted til et andet Skoledistrict.

Fattigvæsenets fuldkomne Indretning paa Landet har sine store Banfæligheder, og mere end alt Andet derved, Tiggeriets Afskaffelse. Meget føleligt i den Henseende er det næsten almindelige Savn af Fattig- og Arbeids- Huse, som kun faae Steder paa Landet ere forsynede med. Til disse faae hører Fredensborg, hvor et Fattighuus, og en Spinde- og Arbeids- Anstalt haves, ligesom Birkerød i Hirschholms District med et Fattighuus til 6 Personer af hvert Køn. At forskaffe den Fattige Arbeide, og overholde, at han efter Evne bidrager til sin Underholdning, er ligesaa vigtigt, som de Bidrag, Beboerne ere istand til at yde; og virksommere, end alt Andet, kunde Arbeidshuse blive, til at formindste Tiggeri. Det ubgaaer langt fra ikke almindeligst fra Fattigdom, som Følge af hjælpeløs Forfatning, men meget oftere fra Ulyst til Arbeide og Vanen til Lediggang. Dersom Tiggerne af det Slags vidste, at Arbeidsanstaltens Tugt var dem vis, naar de lode sig træffe i denne som Næringsvei drevne Haandtering, vilde de fleste sikkert afstaae derfra. Men Beføleligheden af

saabanne i det Større gaaende Anstalters Indretning, deres Vedligeholdelse, og det daglige Tilsyn, som de udfordre, vil staae dem i Veien paa Landet. Liden Bønselighed derimod synes det at kunne medføre, at der sørgedes for, at der leveredes Almisselemmerne Arbejde, hvorved det lettest kunde controlleres og altsaa forebygges, at de ikke baade forsørge af Sognet, og desuagtet faldt det til Byrde som Tiggere.

De almindelige Grundsætninger for Fattiges Antagelse til Forpleining, er hjælpeløs Alder, uforsørgt Barndom og ulægelig eller langvarig Sygdom. Grundsætningerne for Forpleiningen selv er: Classification efter Drangsgraderne. Understøttelserne gives deels i Penge, deels i Victualier, Brændsel og andre Fornødenheder, samt et Tilskud i Penge. Imellem 24 og 64 Sk. om Ugen falde de fleste Understøttelser, hvor blot Penge gives, som dog er det sjældnere. De Fattiges Antal — hvorunder her blot staaes Almisselemmerne — mod Folkemængden, er temmelig forskjellig, i det Hele ei betydelig, og bestod ikke Tiggere i saa høi Grad ved Siden af Forpleining, var Amtet i en meget heldig Stilling med Hensyn til de Fattige. Forsaavidt Efterretninger derom ere indløbne, meddeles her Forholdet, af de understøttede Fattige til Folkemængden, pastoratviis.

Helsingø	1 til 38	Steenløse	1 til 69
Ålbinderød	1 = 63	Farum	1 = 39
Tiljøb	1 = 35	Slagslunde	1 = 71
Hirschholm	1 = 25	Gierløv	1 = 31
Virkerød	1 = 46	Stulleløv	1 = 75
Blaustrød	1 = 72	Skiby	1 = 46
Udesundby	1 = 48	Fersløv	1 = 55
Hjørslunde	1 = 59	Duro	1 = 45
Hillerød, med Frede-		Ryndby	1 = 41
riksborg og Herløv .	1 = 39	Helsingør Kjøbstads	
Snodstrup	1 = 41	begge Pastorater .	1 = 46
Østykke	1 = 92		

Af Frederiksborg Amts, med Indbegreb af Kjøbstæderne, næsten 62000 Beboere ere i de militaive Ruller:

Røgd	Sogne	Mandskab i Randstuden	len	Røgd.	Sogne	Mandskab i Randstuden	len
1	Villerød . . .	179	"	32	Annise . . .	260	"
2	Stenløse . . .	226	"	33	Namlose . . .	341	"
3	Berøe . . .	121	"	34	Åskminderød . . .	1050	202
4	Østfyfte . . .	232	1	35	Veiby . . .	468	"
5	Snodstrup . . .	146	"	36	Maarum . . .	317	1
5	Herløv . . .	451	"	37	Græsted . . .	585	1
7	Uggeløse . . .	432	"	38	Ålidstrup . . .	333	17
8	Elangerup . . .	271	"	39	Søborg . . .	422	19
9	Uvelse . . .	224	2	40	Tibirke . . .	123	35
10	Lynge . . .	381	"	41	Helsinge . . .	543	"
11	Lypefundby . . .	154	"	42	Baldby . . .	244	"
12	Græse . . .	205	"	43	Esbønderup . . .	413	57
13	Vinderød . . .	244	8	44	Gronholt . . .	372	"
14	Hjørlande . . .	403	"	45	Nøddebo . . .	171	"
15	Udefundby . . .	265	9	46	Thorup . . .	367	239
16	Østved . . .	312	7	47	Melby . . .	359	44
17	Kregome . . .	360	9	48	Gilleleie . . .	37	187
18	Etro . . .	312	2	49	Hornbek . . .	40	210
19	Stjævinge . . .	195	"	50	Karlebo . . .	839	"
20	Gjærløse . . .	213	"	51	Blaustrød . . .	461	"
21	Lille Lynghy . . .	395	"	52	Birkørød . . .	725	"
22	Tiereby . . .	288	"	53	Frederiksborg Slots Menighed	224	3
25	Ålsonderup . . .	430	"	54	Fersløv og Vel- terup . . .	487	6
24	Sofum . . .	210	1	55	Etiby . . .	326	2
25	Slagslunde . . .	166	"	56	Skulsløvs . . .	299	1
26	Farum . . .	373	"	57	Selso . . .	258	23
27	Sandløse . . .	344	"	58	Kyndby . . .	164	"
28	Gjerløv . . .	293	5	59	Duro . . .	143	40
29	Draaby . . .	451	63	60	Krogstrup . . .	217	2
30	Tiljøb, nordre Paf. . .	1032	104	61	Elangerup By . . .	157	"
31	Tiljøb, søndre Paf. . .	939	198	62	Hirsholm . . .	446	46
				Summa		21444	1544

Af Cavallerieheste stiller Amtet, med Indbegreb af dem, som holdes paa Frederiksborg Ladegaard for nogle Gaarde ogsaa uden for Amtet:

a) Landseenerheste.

	hestenes Antal.	
Jagersborg	3	} holdes for Hovedgaardstægt paa Frederiksborg Ladegaard.
Hjorrespring	3	
Hirschholm	2	
Esrom	3	
Frederiksborg	3	
Selso Stamhus	3	
Lorpygaard	1	
Svanholm Hovedgaard	2	
Dverberg og Pagterold	2	
Egholm Gods	1	
Krogerupgaard	1	
Frederiksvark Gods	1	
Jagerspriis Gods	3	

Tilsammen 28.

b) Artillerieheste.

Frydenlund	1	} holdes for Hovedgaardstægt paa Frederiksborg Ladegaard.
Toensstrup	1	
Farum Præstegaard	1	
Slagslunde	1	
Karlebo	1	

hestenes Antal.

Birkerød Præstegaard	1
Lhorup	1
Namløse	1
Nisminderød	1
Liljeb	1
Græsted	1
Søborg	1
Helsing	1
Veiby	1
Lynge	1
Tjereby	1
Udesundby	1
Hjorlunde	1
Stævinge	1
Lille Lyngby	1
Steenløse	1
Kyndby	1
Fersløv	1
Skullesø	1
Gjerløv	1
Stiby	1

Tilsammen 26.

Summa 54

I.

Hvorledes ere Jorberne beskafne? saavel Jordsmøn som Underlag? høie eller lide? jævne eller battede? lide Jorberne af skadeligt Vand? kunne Vandingsenge anlægges?

Bed at henholde mig til mine forhen anførte Yttringer om Vandfølgeligheden, ubi disse, i Henseende til Jorden saa hyppig afværende Egne, uden idelig Sjæntagelse og uden at indgaae i det angstelig Smaalige, at levere en Beskrivelse af Jordens Beskaffenhed med Hensyn til dens Blanding, Underlag og Beliggenhed, samt under Henviisning til de meddeelte Resultater af de foretagne specielle Undersøgelser til at bestemme Jordernes Godhedsgrad eller deres productive Egne, forsaavidt Agerdyrkingens Frembringelser angaaer, troer jeg at kunne gaae frem efter en større Maalestok, end det havde været mueligt, naar denne Beskrivelse baade skulde have givet en Anskuelse af det første og tilstedet en nøiagtig Bedømmelse af det sidste. For at begrunde en saadan Bedømmelse vilde Beskrivelsen med trættende Sjæntagelse ideligen være kommen tilbage til Jorbernes overalt stedfindende hyppige og ofte paafaldende pludselige Afværling i Pløielaget, saavel som i Underlaget, ei blot paa enhver Bymark især, men næsten paa enhver enkelt Jordlob.

Naar Jordernes Godhedsgrad eller deres Bonitetsklasse efter en vis antagen Maalestok er bekjendt, kan man vel for endeel allerede slutte sig til deres Beskaffenhed, i det man veed, at lette Sandjorder uden en overordentlig Andeel af Muld aldrig kunne stige til en høi Bonitetsklasse, og at der, hvor Leret udgjør en betydelig Deel af Pløielagets Jordblanding, og da for det meste ogsaa af Underlaget, Boniteringen aldrig kan falde meget lavt; og saaledes har jeg ved mine Undersøgelser næsten altid fundet, at der, hvor Jordens summariske Ansættelse stiger til henimod eller noget over Middelsjord (hvorved jeg forstaaer den, som i de foranførte Tabeller er betegnet med Decimal-Broken 0,5, som ellers for disse Egne horer til den bedre) Leer forekommer i betydelig Mængde, skjøndt under meget forskjellige Forhold; hvoriimod den lettere Jord, (jeg mener den, hvori Leer har en saa ringe Andeel, at man ikke, efter sædvanlig Anskuelse, giver Jorden

Prædicatet: Leret), i Henseende til Bonitet, selv ved en ei ubetydelig Andeel af Muld, ikke pleier at stige til 0,5. Hvor deris mod Jorden staaer imellem 0,2 og 0,3, og selv lidt over 0,3, altsaa indtil Parten 8; efter de ved Matriculeringen til Grund lagte Betegnelser, der fandtes Leret kun pletteviis, eller det var den raae, paa Humus meget fattige, i Skovegnene ofte med Besævnelsen Skovleer betegnede, i andre Egne vel ogsaa Flodleer benævnte, Jordblanding, hvori, hvor bindende den endog kan blive i Tørke, Sandet alligevel langt overveier Leret.

Saaledes tillader altsaa den medbeelte Jordbonitering almindelige Slutninger til Jordblandingen, især hvor Classerne faldt eller hæve sig betydelig, men en Anskuelse i Medhold til Spørgsmaalets Indhold giver den ikke, og denne skal jeg forsøge i det Følgende at meddele, uden derved at gaae ind i det Enkelte til den Grad, hvortil de idelige Afværlinger ellers stedsvis have ført, og hvis Undgaaelse ikke bør give Anledning til at glemme Denne Omstændigheds Tilværelse næsten allevegne.

Naar vi undtage de faae Slyvesandsstrækninger ved Rattagattets Bredder, meest i nordlig Beliggenhed for Aarsø, samt de bertil støbende Jorder, som, skjøndt bundne, og benyttede til Græsning, uagtet næsten intet Græs vover her, selv til Opdyrking, uagtet de ofte nægte Saaesæden; fremdeles enkelte Strøg af Hornsherreds nordligste Spids, hvor Agerdyrkerens Flid først i den senere Tid har dannet sig Jord, som han torde betroe sit Sædekorn: saa indeholder Frederiksborg Amt ingensteds Jorder af nogen Udstrækning, som enten med Hensyn til deres Character eller deres Ringhed kunne sammenlignes med dem, hvorfra Fasilands Ryg, fra dens nordligste Spids indtil hiin Side Danmarks Grændse, tilbyder os desværre kun alt for mange. Ei heller hæve Amtets Jorder, naar vi ikke betragte ubetydelige, langt over deres oprindelige Beskaffenhed tilfældigviis stegne Pletter, sig til den Frugtbarhedsgrad, som Hertugdømmenes Ryslande, Laalands Sletter og selv Sjællands mere sydlig beliggende Amters federe Egne undertiden tilbyde. Saaledes synker Jorden, naar en Samling deraf betragtes — et Sogn, en betydeligere By — sjældent under Jordarten 6, men kun sjældent ogsaa hæver den sig over Middeljord, og selv den By, hvorfra ved de ældre Jordtaxationer er

hentet Exemplet paa Tarten 24, — kjøndt jeg neppe vilde have fundet den der, hæver sig i det Hele kun lidt over Middelfjord. Høist sjælden vil selv en enkelt Gaardlob stige til Characteren 0,7 engang; altsaa ikke til Tarten 17, kjøndt dens Zorber strogviis kunne hæve sig til over 20. Hvad Zordblanding og Underlag angaaer, da kan det ikke nægtes, at i det Hele taget Leret staaer tilbage for Sandet; men ofte i det Enkelte har hiint, endog i den lettere Zord, en ikke ubetydelig Andeel i Møielagets Blanding, og som Underlag forekommer Leer, mere eller mindre sandblandet, meget hyppig, saavel i Agerjorden som i Moserog Enge, her i Særbeleshed ofte kalkholdende, hvilket dog ei heller sjælden antræffes i Agerjorden, naar man gaar med Undersøgelse til behørig Dybde. Kalkstene, som saa ofte opkastes af Leergrave, selv der, hvor et grusagtigt Overlag findes; Kalkværkerne, som findes anlagte paa adskillige Steberi Amtet, og vist nok kunne anlægges paa flere, lade slutte, at Tilværelsen af Kalk i Zordunderlaget er hyppigere, end ofte troes, og Efterfølgelse om Mergel, selv i Amtets meest saubede Enge, Nordspidsen af Hornsherred s. Gr., have ikke været forgjeves.

Zordernes Beliggenhed er i det Hele bakket; men aldrig stige Bakkerne til den Høide, at deres Elevation over Havet kan have Indflydelse paa Agerdyrkningen, naar Dalen ikke er om Exposition og den dermed forbundne større eller mindre Udtørring; thi naar vi sammenligne vore høieste Puncter, Bakkerne i Bisvikke og Beiby Sogn i Kronborg, Strøbjerg, Kongehøien, Skandsen i Frederiksborg, Høiderne østen for Birkørød i Hirschholms Amtsdistrict, samt Hornsherreds Ryg i Krogstrup Sogn, ligesom Bakkerne imellem Kregome og Frederiksværk paa dette Gods, med de Puncter, hvis Høide er bekjendt, saasom Maffehovedets høieste Fyr, som angives til 125 Fod over Havets sædvanlige Stand: saa stige hine vistnok kun sjælden over 200 Fod. Dog er Sammenligningen af Høider langt fra Stranden, med dem, som ligge umiddelbart derved, usikker; og hine Høiders nøiere Bestemmelse maa derfor beroe paa Maalninger.

Bakkenes Form er forskjellig, og de have derfor ogsaa en forskjellig Indflydelse paa Agerdyrkningen. Naar man finder sig paa Høiden af adskillige af dem, s. Gr. paa Strøbjerg, synes de vide Dale imellem denne og flere andre af de høiere Puncter at

være ganske flade Egne; men nedstiger man, saa sees ikke desto mindre betydelige Ujævnheder, som et oprørt Hav i den fjernere Ndtid har efterladt, hvor kun de betydeligere Bakker hævede sig som Der over bets Flade, ofte neppe imodstaaende Strømningerne, hvis Furer endnu erkjendes, og hvor Agerdyrkeren moisommeligen leder sin Plov, medens Dalene ingen Vanskeligheder frembyde ham. Paa andre Steder, som f. Ex. i de mod Noeskilbe Amt liggende Sogne, danner den høitliggende Jordflade i det Hele temmelig jævne Marker, men disse ere i forskjellig Retning gennemskaarne ved dybe, smalle Dale, hvis bratte Sider ere meget besværlige at dyrke. Tydeligen erkjender man, at Vandet med Voldsomhed har udskaaet sig disse Aflobsrender igjennem de faste Leerlag, som her for det meste træffes i Dybden. Fremdeles finder man ogsaa omkring enkelte af Indsøerne, og hist og her ved Siden af betydeligere Aaløb, betydelige Bakker og Skrenter, hvoraf der ligeledes forekommer i Nærheden af og umiddelbar ved Stranden. Dette og enkelte andre betydelige Ujævnheder undtagne, som befindes sig i forskjellige Strog, især i de, med Hensyn til Jorden, skarpere i alle Amtets Afdelinger, maa Frederiksborg Amts Beliggenhed henføres til den jævntbakkede, som i Almindelighed ikke er Agerdyrkerne til betydelig Hinder, hverken ved Jordernes Drift eller ved Høsten.

Som en Folge af en bakket Beliggenhed, gennemskaaen med Enge, Moser og Render, hvor desuden hyppig forekomme ganske isolerede større eller mindre Moser, ofte kun med lidet Vandfald, have Jordernes lave Steder oprindeligen allevegne lidt af skadeligt Vand, mere eller mindre, ligesom et jævnt Vandfald mere eller mindre er afbrudt af foreliggende høiere Steder. Inden Jorden paa saadanne Steder blev aabnet for Vandet, og Vandaflednings-Grøfter overalt ved tiltagende Agerdyrkning bleve almindeligere, maae store Strækninger af Amtet vist nok ikke alene have lidt betydeligt af skadeligt Vand; men paa mange Steder have endog Engene og Moserne for en stor Deel været Kjer og utilgængelige Moradser, og dertil stødende lavere Agerjorber næsten udyrkelige. Blot i de 28 Aar, jeg har været bosat paa dette Amt, ere foregaaede overordentlig store Forandringer i denne Henseende paa de Steder, jeg har været nøiere bekjendt med, og Udgravningen,

forbunden med det afvigte Kartiendes Tørke, hvoraf næsten kun de sidste 2 Aar have gjort en Undtagelse, havde formindsket det skadelige Vand til den Grad, at Vandmangel hist og her indtraadte og vakte Regjeringens Frygt i denne Henseende, om hvis Grund eller Ugrund det andet Spørgsmaal vil give Leilighed at fremsætte mine Anskuelser. Selv nu, hvor dog to Aars Væde og betydelig ved Tørken foranlediget Forsømmelse af Groftninger har forarsaget, at Vandbeholdningerne atter paa mange Steder have fyldt sig indtil Skadelighed, findes i det Hele dog mindre Vand, end for 20 til 25 Aar siden. Naar jeg saaledes undtager enkelte Steder ved Søer og Vandbeholdninger, hvis Flosbemaal, eller Aflobstrenders forsømte Opgravning holde Vandet for høit; Agre og især Enge, som tilstøde Naer, hvis flangevundne Lob og utilstrækkelige Bredde ikke hastig nok kan afføre Vandet i vaade Aar; Jordblodder, hvis Beliggenhed er saa uheldig, at det ved høitliggende ofte stenede Aflobstrender standse Vand kun med megen Bekostning kan afgraves, eller saadanne, som ere opfyldte med Moser, der ligge adsplittede i Ugerjorden, og hvis Vand for endeel ikke, for endeel kun ved de kostbarere dækkede Grofter kan skaffes Aflob, da Agrene ved aabne Grofter vilde overfløres for meget: saa troer jeg, at det for det meste kun er Efterladenhed eller Mangel paa Evne, ved et større, Flere vedkommende Arbeide vel ogsaa Mangel paa Enighed, at paa enkelte Steder endnu meget skadeligt Vand antræffes paa Jordblodder, som ellers længe nok have været under Drift til i det mindste ikke mere betydeligen at burde lide deraf. For øvrigt findes der ogsaa mange Jordblodder, og selv hele Strog, som efter deres heldigere Beliggenhed deels aldeles ikke, deels ubetydeligt lide af skadeligt Vand, men ofte ere saadanne da ogsaa igjen meget blottede for Engbund. Ligesom man ikke kan nægte, at der i de seneste 25 Aar er arbeidet overordentlig meget til skadeligt Vands Afledning, ligesaa lidet kan det modsiges, at de vedholdende tørre Aar have foranlediget Lunkenhed og selv Efterladenhed i Vandledningernes behørigte Vedligeholdelse, til stor Fortrød i de tvende sidste Aar, hvis Paamindelse derfor tør antages at ville have gavnlig Indflydelse paa Fremtiden.

Efter disse generelle Bemærkninger, og den summariske Anskuelse, de indeholde, kommer jeg til at igjennemgaae Amtet efter

mindre Afdelinger, for saaledes at kunne give en speciellere Oversigt over dets Jordbund. Jeg følger derved ikke Inddelingen efter Herrederne, uden forsaavidt Hornsherred angaaer, men gaar frem efter den ældre Amtsinddeling og de nærværende Amtskue-distrikter, Hirschholm, Kronborg og Frederiksborg, hvornæst Frederiksværk Gods, og tilsidst Hornsherred tilføies, det Første forbundet med Frederiksborg og Kronborg Amter i Nordvesten, hvor begge tilstøde det, det sidste som en, ved Roeskildebjerg, ganske fra det Vorige adskilt Deel af Amtet.

1. Hirschholms Amtsdistrikt,

den syblige Deel af Lynge Kronborg Herred, og den sydsørlige af Amtet, indeholde mange Forskjelligheder med Hensyn til Jordbunden. Birkerød og Blauftrød Sogne, som støde til Kjøbenhavn's Amt, og det Frederiksborgske Amtsdistrikt, have for en stor Deel en meget ujævn Beliggenhed, og indeholde af Amtets høiere Puncter. En betydelig Mængde smaae Søer og Damme, lavtliggende, med fortrinlig Torv opfyldte Moser, Enge og Kænderdrag forøge den ujævne Beliggenhed ofte til den Grad, at Dyrtningen hist og her bliver et besværligt Arbeide, uden at det derved dog feiler paa Marker af betydelig Udstrækning, hvor Helvningerne ere uden al Hinder for Agerbruget. De høiere Bakker indeholde vel pletteviis mager, i større Dybde dog mindre sandblandet Leer, men Møielaget, og det nærmeste Underlag under samme, er langt hyppigere Sand og Gruus, ofte opfyldt med en Mængde Steen, og Lerets Andeel deri er saare ubetydelig, eller mangler næsten ganske. De mindre Høider og Dalene derimellem gaae derimod ofte over til et temmelig stærkt leerblandet Jordsmon, som imidlertid sjældn vedbliver længe, men meget snart pleier at vige for det lettere og skarpere, deels paa Sand og Steengruus, men meget ofte ogsaa paa et leret Underlag; og derfor behøver man endog i de letteste Egne sjældn at lede længe efter godt Bygningsleer. Flade Sandfletter af den Beskaffenhed, som Strandsbredden undertiden frembyder, findes her ikke af nogen Udstrækning, ligesaa lidet som egentlig Flyvesand, hvorfor ei alene disse Sogne, som ikke berøre Havet, men endog hele Kysten langs Sundet er fri. Thi uagtet man ved Sandets Betragtning langs denne Strand ofte maa tilstaae, at det er ganske liigt det,

som ved Kattegattet har forbrevet Beboerne, saa finder her dog aldrig en truende Bevægelse Sted; maaskee fordi Sundet ikke opfylder saa store Mæsser deraf, og fordi de østlige Vinde sjældnen vedvare længe i den tørre og hede Aarstid, de vestlige derimod maatte føre Sandet tilbage i Havet.

Efter dette Villedes af disse Sognes Forder maa jeg endnu tilføie, at ubi Birkerød Sogn, en liden Deel af denne By, saavel som af Bidstrup, endeei af Isterød, en betydelig Deel af Uåserød og af Sandberg; ubi Blauskrød Sogn, libet af Blauskrød, en større Deel af Lusserød, Sandholm, Gummelyst, Ugilegaard, Mortenstrup og flere her liggende Steder, endelig libet af Selsmark og Nebbegaard, maae henregnes til de bedre, ofte til en meget frugtbar Leer, Sand og Muldblanding, paa enkelte Steder ved en langvarig, paa færre ved en ret god Drift til en betydelig Grad af Frugtbarhed stegne Forder. Derimod ere mange Strækninger her ogsaa temmelig raae endnu, og først i de seneste Aarsnese tagne under Ploven. Mindst opdyrket, og deels ganske ra, deels fuldkommen uopbrudt endnu, er en betydelig Strækning i Norden for Landeveien fra Frederiksborg til Hirschholm, hvoraf Størstedelen er bekjendt under Navn af Isterød Storskov eller Dverdbrev; ligesaa endeei af Birkerød, men især Ravnsnæsse Dverdbrev. Denne By, endeei af Høsterkjøb, Bakkerne sønden for Isterød, Sandbjergs ved Rudestov liggende Ud- og Huusløbder, den større Deel af Keierød, Hestkjøbgården, de tilgrændsende Dverdbrevslobder af forommeldte Lusserød, næsten det hele af Skjettinge, og de fleste dertil stødende enkelte Steder, saavel som en stor Deel af Selsmark, og flere enkelte Gaarde og Steder ubi disse Strøg, maae henregnes til de lettere Forder, hvor Sandet langt overveier Leeret, og hvor kun god Drift og kraftig Gjødning kan bringe dem til en taalelig Frugtbarhedsgrad; men hvor man i Aariuger, som ei ere for tørre med Hensyn til disse lette og for det meste høitliggende Marker, kan træffe ret gode Afgrøder, Byg og selv Hælgrugt ei undtagen, og ingensteds næsten anseer jeg de endnu ei under Ploven tagne Strækninger for ringe, til at kunne lønne Dyrkeren hans med Dindomme derpaa anvendte Arbeide, med mindre en altfor stor Mængde Steen, eller en alt for brat Beliggenhed, saasom Ravnsnæsses Dverdbrevs for en stor Deel,

flulbe forsøge den første Beføstning og besværliggjøre den senere Drift for meget.

I Hirschholms Sogn, som i ringe Brebde, østen for de forrige, trækker sig langs Stranden, er Jordbeskaffenheden mindre forskjellig i det Hele, saavel med Hensyn til Jordsmonnet som til Beliggenhed, da det første for en stor Deel maa henregnes til det lettere, og den sidste, skjøndt bakket, dog ikke er det til den Grad, som de forrige Sognes høiere Egne. Imidlertid findes dette Sogn dog heller ikke blottet for Jorder, som deels formedelst Leerblanding have og ere istand til at modtage en høiere Frugtbarheds Grad, hvortil kan henregnes en stor Deel af Rungstedlund, noget af Folehavegaarden, og selv lidet af Smidstrup ellers sandete, og af Wallerød og Koffebals Marker; deels ved en lang og god Dyrkning, samt ved Modtagelse af endeel Gjøbning, uden for Uvlskruget, ere stegne i Godhed, saasom den Hirschholms Kjøbstad tilliggende, eller de under dens Beboeres Drift Lid efter anden komne Jorder, hvortil ogsaa hører endeel af Birkerød Sogn, saasom det foranførte Ullerød, af hvis 10 Gaarde ikke een er i Bondestandens Hænder mere, og hvis Jorders Godhed vist nok for en stor Deel maa søges heri.

Karlebo Sogn, som adskilles i Kirke- og Strand-Sognet, udgjør Amtsbidriktets nordlige Deel, og indbefatter uden Modsigelse dets bedste, og derhos for en stor Deel jævnest beliggende Marker. Vel findes mod Stranden, østen og sønden for Ullerød, til Kirkefelte By og Donse, i den modsatte Deel, paa Høslerød og Ullerød Marker i Sognets Midte, og især paa Karlebo Dverdbrev, en i Frederiksborg Amtsbidrikt ubløbende Epidse, lette og selv meget skarpe Jorder, hvori Leer ikke meget forekommer, og derhos, hvor det træffes, for Størstedelen hører til det magre ufrugtbare, hvor Ploielaget kun har en ringe Andeel Muld, og hvor den skarpe Gruus eller steenblandede Sand oftere danner Underlaget, end Leer og leerblandet Sand. Men til Byerne Niverød, Veienbrød, Fredtofte, Karlebo og Gunderød ligge Leerjorder, som for endeel kunne kaldes svære, hvoraf især de forstommeldte ved langvarig og tildeels ret god Dyrkning have hævet sig til en ei ubetydelig Frugtbarhedsgrad, og af hvilke de sidste, for at komme til denne, ikke mangle andet end god Drift, især Brak, som, efter deres deels endnu raae Beskaffenhed

alene kunde bevirke, hastig at sætte adskillige svære, seie, sure Marker i dette Strog istand. Brønsholm staaer i Midten, og har tillige Noes for at være hævet ved gode driftige Ugerdyrkere; imidlertid fandt jeg dette ikke overalt stadfæstet ved Sædes afgrøderne i dette Aar, i Sammenligning med andre Byers.

For at bestemme, hvormegen Andeel Kalken har i Jordsmønnen, saavelsom i dens nærmeste Underlag, maatte uendelig mange Undersøgelser være foretagne; thi om selv Kalken stiger op i Ploielaget, saa erkjendes det dog ikke ved den blotte Anskuelse. At den findes i Underlaget, behøver man ei alene at slutte sig til; det er bekjendt af den Mergling, som paa mange Steder ubi dette Amts-District er foretagen, og hvortil Materialet vist nok, efter sammenlignende Sagtagelser, vil findes paa langt flere. At endog der, hvor Mergelen træffes ei langt under Overlaget, sjælben kan bemærkes, at Kalken har Andeel i dette, kommer vel deraf, at dens Mængde er for ringe til, ved sædvanlige Prover at kunne erkjendes; men uagtet det næsten altid er Tilfældet, at Jordlagenes Rigdom paa Kalk der, hvor Mergel antræffes, aftager mod Overfladen, og tilsidst slet ikke mere erkjendes, saa er det dog rimeligt, at Ploielaget her sjælben vil være ganske blottet derfor, naar Lagenes Dannelse ikke er skeet under revolutionaire Omvæltninger, hvilket ellers hyppig sees, og som den pludselige Dvergning fra det ene Jordsmøn til det andet, og de kjendelige horizontalt affatte Lags hyppig forstyrrede Retning tilfulde bevidner, og hvoraf Jordens idelige Afverling, med Hensyn til dens Bestanddele, ligeledes for en stor Deel lader sig forklare.

Paa Enge ere kun enkelte Steder af Hirschholms Amt rige, og deriblandt især de Byer, hvis Marker støde til de betydelige Ualøb, som komme fra Frederiksborg og især fra Cronborg Amt, hvis Udløb er ved Nivaae i Karlebo Strand-Sogn. Men fattig paa Enge er heller næsten ingen Egn i det Hirschholmske Amts-district, da det mere eller mindre findes gjennemskaaet med Moser og Rendebrug, som for endeel vel indeholde Løv, især i Amtets sydlige Deel, og saaledes sædvanlig, i Særdeleshed naar Løven er god, afgive enten slet ingen eller mindre god Engbund; men der findes ogsaa gode Engbrug her, og enkelte Løvmoser, især ved Ualøbene, som have et Jordlag over sig, hvorpaa en god

Græsvært antræffes. Men Græsset maa vige for Tørvespaden, uden at i Aarhundrede Engbund atter vil kunne danne sig her, saa reent og dybt optages Torven, efterat man har lært at blive Herre over Vandet. Naar jeg imidlertid anfører, at her i det Hele ikke er Mangel paa Engbund, og at enkelte Egne have Rigdom derpaa, saa maa jeg en gang for alle derved anmærke, at man af de Undtagelser, som overalt ville findes i det Enkelte, ei maa hige efter at ublede Modsigelse af det generelt Dypgivne.

Om Forderne lide af skadeligt Vand, om Vandingsenge kunde anlægges? disse Spørgsmaal staae i nøie Forbindelse med dem under næste Afdeling om Kilder, Søer, Damme og deres Afløb. For imidlertid, ved Gjenstandenes Behandling, ei at afvige fra den foreskrevne Orden, skal Besvarelsen indlemmes i dette Afsnit. Det første er allerede bevort i den generelle Oversigt, og skal nærmere blive betragtet ved hvert enkelt Districts Behandling. Men Besvarelsen af Spørgsmaalet om Vandingsengenes Anlæg, udsættes indtil Slutningen af denne Afdeling.

Hirschholms Amts hvide, hvide Egne lide i det Hele mere af Tørke, end af Væde; imidlertid findes dog ogsaa her mange Steder, hvor Vandet i Dalene standses, og hvor meget betydelige Grøftninger maae foretages, førend det tilbørligen kan afledes fra de til Moserne og Rendebragene stødende Ugre. Men heller ingensteds seer man, at der er gjort saameget for Vandets Afledning, som i Hirschholms Amts søndre Egne, ikke for at skaffe skadeligt Vand af dyrkede Forder, men for at kunne udtømme Tørvebeholdningerne. Forderne have imidlertid ligeledes Nytte deraf, og ville for bestandig have det, naar man, efter at Torven er opskaaen, kun ikke ganske lader Vandafledningerne forfalde igjen. Forøvrigt findes paa de fleste Steder, at endog der, hvor det betydeligere Arbejde, Mosernes Udgravning, er gjort, det mindre betydelige, smaae Grøfter udi Agerjordens lavere Dele selv, forsømmes, netop fordi Hovedoiebemedet er Torven; og saaledes seer man i vaade Aar, som disse sidste, endog der, hvor der er arbeidet betydelig paa Vandafledning, Forderne pletterviis lide deraf endnu. Skadelige i det større have, siden det sidste Aartiendes Tørke atter er gaaen over til Væde, især de forommeldte Kalob ad Nivaae været for Højbjergning og Tørvefær. Fremdeles har Allerødsøes meget for

høie Stand, for tilbørligen at kunne benytte den store Masse Lørv, som Kattehallemose, hvori mange af Omegnens Beboere have Lodder, indeholder, tilføiet disse betydelig Skade, og de ere derfor indgaaede med Ansøgning om Tilladelse til endeel af dets Bands Afledning i Selsø, mod hvis Devilgning ingen tænkelig Grund synes at eksistere, da hverken her, eller nogensteds paa Hirschholms Amtsbidistrict, nogenfinde Bandmangel kan befrygtes, ei alene fordi det er særdeles rigt paa større og mindre, fordeelagtigen forbeelte, Bandbeholdninger, men ogsaa fordi de mange udtømte Lørvemoser overalt kunne forsyne Beboerne med Band, om det endog, imod det Nysanførte, ellers feilede paa Rilder, Vaer, Søen og Damme. De lavere Egne af Hirschholms Amt, saasom endeel af Carlebo Sogn, ere ei mere udsatte for skadeligt Band, end de høiere, og Agerjorden kan, ved behørig og vel overlagt Groftegravning, næsten overalt fuldkommen tørlægges, hvilket imidlertid for endeel findes at være forsømt. Men tildeels ligge selv her Jorberne saa fordeelagtigen, at næsten uden al Gravning kun faae Steder fandtes at lide i denne Henseende, naar de forommeldte ved Aaløbene beliggende Enge urdtages, som imidlertid have lidt langt mindre i Aar, end ifjor, da betydelige Aarsninger siden ere foretagne, og som, uden uforholdsmæssig Beskøftning, kunde blive langt virksommere endnu, naar Nivaae Na, Norden for Nivaaemølle, fordybedes een Alen omtrent paa en Strækning af neppe hundrede Favne, hvorved Bandet paa de oven herfor liggende Enge vilde falde betydeligt. Ofte udfordres kun liben Anstrængelse, for at blive af med skadeligt Band; men ofte falder rigtignok Aaløbs forsvarlige Vedligeholdelse besværlig nok, naar store Strækninger deraf hvile paa en enkelt Mand, som det f. Ex. netop her er Tilfældet, og det forekommer mig, at, om det end er bestemt, at Vedligeholdelsen og Drensninger skulle skee af Den, over hvis Jorder Aalen løber, hvilket Anordningen dog aldeles ikke fastsætter som ufravigeligt, men kun som et Tilhold i Mangel af anden Bestemmelse: saa burde betydelige Fordybninger, saasom de, her og paa mange flere Steder nødvendigen udfordres, falde paa alle til Aalen stødende Løbsciere, forsaavidt Indflydelsen paa Bandet ovenfor det paagjældende Sted

strækker sig, hvilket ligeledes, i Analogie med flere Steder i Forordningen af 25 Juli 1790, vil finde Medhold.

2. Cronborg Amtsdistrict,

som indbefatter det Nordlige af Lynge Cronborg og hele Holbo Herred, indtager Dens nordligste Deel, hvor Kattegattet omslyder det paa en betydelig Strækning, ligesom Dresundet i Østen, indtil Grændsen af det foromhandlede District. Ved dette Amt kunne vi gaae frem efter Herrederne, som paa de fleste Steder ere naturlig afslilte, i Midten ved Esromsø, i Norden ved betydelige Engdrag, ved store Skove i Sønden.

Lynge Cronborg Herred indeholder i dets under dette Amtsdistrict liggende Deel, foruden Kjøbstaden Helsingør, kun tre Sogne, Grønholt og Nsminderød i Sønden, og Tikjøb i Norden. Det første indeholder Byerne Lønholt, Grønholt og Sørup, hvoraf Lønholt vel har temmelig frugtbare jævnt liggende Strækninger, men i det Hele en let Jordbund, der ikke hyppig gaar over til de federe Leerblandinger, uden forsaavidt Underlaget angaar, som haade findes at være Leer og Sand. Grønholt ligger høiere og mere bakket, har meget skarpe Strækninger, afvejlende med lerede paa mange Steder. Med Undtagelse af Hegnsholts Jorder, som i de senere Aar ere godt opdyrkede, har hele denne By endnu et meget raat Udseende, er besat med endeel Krat, maadelig renset for Steen, og næsten uden Afgroftning, hvortil mange Steder, uagtet Markernes temmelig høie Beliggenhed i det Hele, trænge meget, da Moser og Rendebrug gjennemskære dem. Dverdrevsstrækningerne ere skarpest, og det Leer, som af og til forekommer her, hører meest til det meget magre. De ligge samlede med Carleboes, under Hirschholm ommeldte Dverdev, og have samme Character. Jordbeskaffenheden paa Sørup's Mark synes noget bedre, fordi her paa enkelte Lodder i det mindste — er arbeidet mere, men Dverdrevsstrækningerne især, som ogsaa, i Forening med Jorder under Nøddebo i Holbo Herred, slutter sig til de nysommeldte af Grønholt og Carleboes, er overordentlig skarpt, magert, raat, og for endeel uopdyrket endnu, besat med Krat, Enebærbuske og en Mængde Steen paa en betydelig Deel deraf; hvortil ogsaa endeel af de ommeldte i Nøddeboe Sogn hermed i Forening liggende Jorder kunne henføres. Imidlertid er netop i den senere Tid arbeidet betydelig til

de heromhandlede Overdrevsjorders Opdyrkning, og meget deraf begynder at faae et forandret Udseende, især paa Hillerød Overdrev, som henføres under Grønholt Sogn, oprindeligt af det Maadeligste deri, og hvoraf derfor ogsaa mange raae og næsten uopdyrkede Steder ere tilbage.

Åsminderød Sogn indtager hele Bredden fra Estromsø til Sundet, og frembyder betydelig Jordbundsforfjellighed. I Westen findes paa Åsminderød og Endrup, ligesom paa enkelte Lodder af Wezebo, og især paa Danstrup Marker, ret gode, muldebe, leersblandede Jorder; men i det Hele maa dette Strøg henføres til Sandjorden, vel af den bedre Bestaffenhed for Størstedeel, men ofte nedsynkende til den lettere. Meget lette, skarpe Strækninger af betydelig Udstrækning, og for endel i høi Beliggenhed, findes i Sognets Midte, sønden for Danstrup Hegn og den over Danstrup og Wezebo Marker løbende Helsingørs Landevei, hvorimod Sognets søndre og østre Marker hæve sig til en betydelig Godhedsgrad, og gaae paa mange Steder over til temmelig svært Leer, som f. Ex. antræffes paa Dauglykke og begge Corps Marker. Bakkerne mod Stranden indeholde for en stor Deel Leer og Mergel. Krogerups Hovedgaardsmarker ere ligeledes for en Deel leerblandede, dog er Lerets Andeel i Jordemonet ikke overalt liges stor, og i det Hele synes disse Jorder at staae noget tilbage i Grundbestaffenhed mod de sønden for samme liggende. Men da Mergling her i endel Aar er brugt, have nogle af Markerne derved hævet sig betydelig. Her, saavel som paa hele denne Kyst, endog et godt Stykke ind i Tikjøb Sogn, udgjør Mergelen upaatvilelig Underlaget paa store Strækninger. I Krogerups Skov viser en mere, end sædvanlig, frodig Vegetation paa mange Steder, endog ved de ædlere vilde Træer, at Underlaget i det mindste maa være leret, og Mergelgruberne paa dette Gods og paa Dauglykkes Marker, Mergelens Fremtræden i Bakkerne ved Stranden, dens Tilværelse paa det tilstødende Hirschholms Amts østlige Deel, taler for den fremsatte Mening.

Med Undtagelse af de høie Strøg i Sognets Midte, som paa forskjellige Strækninger ubløbe indtil dens vestlige Grændse, er det ikke bakket til Ubequemmelighed. Af Engbund har det betydeligt, men meget ulige fordeelt i Mængde og Godhed. Langstrup By har det meste og bedste deraf. Af Torvemoser forekomme der

mange og gode i dette Sogn, som ogsaa driver en betydelig Handel med det deraf bundne Material. Af Vand have, til en betydelig Grad, kun i de seneste Aar Langstrups og flere til det her forbigaaende Aaløb stødende Enge lidt, samt enkelte Steder, hvor Afgrøftningen var forsømt.

Liljeb Sogn, med sine 26 Byer, mange enkelte Steder og Fiskerlejerne ei iberegne, indtager Herredets hele nordre Deel, med Undtagelse af Helsingør og dets Tilliggende. Skjøndt dette Sogns Jordbundsundersøgelser, Markernes Bonitet byviis sammenfattet, ikke er udsaldet meget forskjellig, saa har jeg dog truffet en mærkelig Forskjel med Hensyn til Blanding og Underlag. Sognets vestlige Deel forekommer mig i det Hele at være mere sandet, og sjældnere at have Leer til Underlag, end den østlige, og skjøndt her, især imellem Horsersøb og Teglstруп Indhegning samt paa en betydelig Strækning Norden for samme, fremdeles imellem Krogenberg og Myrup Indhegning, og ligeledes østlig for sidstbemeldte Skov, findes megen Jord, som endnu viser sig i sin oprindelige vilde og raue Skikkelse, bevoxen med høi Lyng og Eneriis, mangfoldig gjenemskaaren med Moser og Kender, hvis Vand forgjæves søger efter et frit Afløb, derhos stenet i høi Grad, især i det nordligste Strøg af de betegnede Udfjorder: saa træffes her dog ogsaa endeel gode Leerblandinger, og nyligen først under Plovetagne Fjorder have, ved hensigtsmæssig Behandling, snart erstattet endeel af de til deres Rydning medgaaede, rigtignok ofte meget store Anstrængelser. Saaledes frembyder ogsaa Myrup, hvis oprindelige Beskaffenhed omtrent kan sættes i Parallel med de betegnede, dertilstødende Fjorder, nu meget gode Marker, forsaavidt driftige Landmænd have fremmet deres, ellers ogsaa her for endeel tilbagestaaende, Dybdyrkning. Paa Upperup og Skibstrup, og deels ogsaa paa Sandtes Marker, træffes ikke sjælden Leer, og undertiden selv i dominerende Mængde, med Hensyn til Blanding. Det samme er Tilfældet med Borupgaard og Huus, med Skotterup, Dahlsborg og flere tilstødende Marker, hvor megen Leerblanding forekommer; og, skjøndt i mindre Grad, forholder det sig ligesaa paa Bøndergøsets Marker til Krogerup, hvis Dybdyrkning ellers paa mange Steder endnu staaer betydelig tilbage.

Helsingørs Kjøbstæd fjorder, som indsluttes af Teilstруп Indhegning, Kortang, Borupgaard og Snekkersteen, og som, hvad

Storstedelen af Dverbrevet angaaer, endnu for 25 Aar siden vare vilde Lyngbakker, i høi og ubsat Beliggenhed, ere nu næsten alle omskabte til Agerjord, som for det meste prydes med fortrinlige Sædafsgrøder, selv paa de skarpe Steder, og deres bedre, ei sjælden leerblandede Strækninger, kappes med de bedste og længst dyrkede Jorder, denne Deel af Amtet har at fremvise; til yderligere Beviis paa, hvad Cultur er istand til at gjøre af Cronborg Amts Lyngbakker, hvormed andre Provindsers flade Sandheder ei kunne maale sig. Cronborg Ladegaards Jorder, som ere indsluttede af Helsingørs, have samme Beskaffenhed, som disses bedre Strækninger; men deres Cultur er meget ældre. Ligesaa have Cronborg Teglværk og Meulenburg ret gode Jorder, men ogsaa endeel skarpe, sandede Bakker, liig Dverbrevets hertil vendende maadeligere Deel. Den forhen ommeldte, hertil stødende Borupgaard, kunde blive en fortrinlig Eiendom, naar der anvendtes Endeel paa dens Opdyrkning, og naar de mange Steen, hvormed denne gode Jordbund, i saa fordeelagtig Beliggenhed, og steds i Hænderne af den mere oplyste Klasse, ubegribeligen, endnu er besat, bortskaffedes, tilligemed den Mængde Strøtræer og Skovstrimler, som gjennemskære selv dens mere opdyrkede Marker. Hellebek Gaard og Geværfabrik, det Schimmelmannske Fideicommiss tilhørende, tilligger en ei ubetydelig Deel Jorder, hvoraf, meest i høi Beliggenhed, den lette sandede overveier den leerblandede, hvilken sidste imidlertid ogsaa forekommer. Hellebeks Marker høre i det Hele, om ikke til de raare, dog heller ikke til dem, som tilsammen have været ret længe under Cultur. De ere tillige besatte med endeel Skov endnu, før Hans Majestæt tilhørende, nu overladt til Fideicommisset; en Pryd i Durigt, med hvis Fald eet af dette Amts skønneste Puncter vilde forsvinde, ligesom saa mange andre af samme Aarsag ere forsvundne. Lixøb Sogn er i det Hele høit, bakket og tart, og lider Mangel paa Engbund, men alt dette i høiere Grad i den vestlige, end i den østlige Deel, hvor selv flade, jævne Strækninger træffes, og hvor adskillige Engdrag give endeel Hø, og vilde give mere endnu, naar ikke mange deraf endnu sandtes besatte med Ellekrat, meest i Sydøst. Dog forsvinder det i uensfaldende hastig i disses Gyne, hvor, da de Kongl. Stove kunne afgive langt mere af deslige Material, end Beboerne

for Liden begjære, betydelige Underflovstrækninger ikke have noget Værd for dem, men hvor man alligevel ved Ufrydningen burde være gaaen frem med mere Dødmme, og have conserveret Mangler, ei allene til Benyttelse som Skov i Fremtiden, hvor, naar Faae kun have noget selv, vist nok Prisen vil stige, men især for at vedligeholde den fornødne, ved magre Enge saa høist ønskelige Læ, isærdeleshed for dem, som stedse have været vant dertil.

Foruden de betydelige Skove, som især Likhøj Sogn indeholder, ligger ogsaa den, næsten ganske i Naaleflovbestand bragte Hornbeks Flyvesand herudi, som imidlertid ikke hører til den værste, med Hensyn til dens Jordbund, da et fast Underlag paa de fleste Steder ei synes at være ret langt borte. Den forbigaaes her imidlertid, ligesaavel som flere ved Nordkysten liggende mindre Flyvesandsstrækninger, for siden at komme under samlet Omhandling med det Øvrige deraf.

Gronborg Amts øvrige tolv Sogne ligge tilsammen i Holbo Herred, og deriblandt Nøddebo, med kun en eneste By og en deel udi Skovstrækningerne liggende Huse, hvoraf de søndre allerede ere ommeldte i det forrige under Grønholt Sogn, isølet i Herredets sydligste Hjørne, som jeg derfor her vil omtale særskilt. Byens Marker, indsluttede af Skovene og Esromsø, over hvis Vand de hæve sig til temmelig Høide, ere for Størstedelen sandede, og svare med deres sædvanlige Afgrøder neppe til deres i Tabellen staaende Bonitet. Kun sjældnen forekomme Leerblandinger, mindre i Pløielaget, som dog paa enkelte Steder, ved Dykning allerede fra gammel Tid af, er forsynet med en betydelig Mulbandeel, hvilken derimod paa andre er desubetydeligere. I tørre Aars-gange flaaer Sæden her let feil, hvortil for en Snees Aar siden endnu kom, at Rugen, som ellers skulde være det første Korn her, i høieste Grad blev angreben af Rust, og gav hverken Kjærne eller brugbar Halm. Vel har dette tabt sig; men diæse Jorder lønne dog for endeel Ugerdyrkerens Flid for lidet, og de Besøere, som en yndig Beliggenhed har lokket til dette Sted, maae holde sig til denne venligere Gave, og ved en til Udmærkelse sjon Naturs Betragtning glemme Jordbundens Utaknemmelighed. For Almuen, hvis indre Sands for Naturskønhed mættes lettere, end det physiske Menneske, findes i Esromsø et fortrinligt Vand til

Blegdammes Anlæg, og disse ere her omkring Beboernes første Beskæftigelse og rigeste Ingtægtskilde, som, indgribende i det 26de Spørgsmaal, kun forelobigen anføres.

De øvrige Dele af Nøddebo Sogn ere, foruden Steenholtsmølle, Huse og Gaarde, som ligge vidtadspittede udi eller op til de Skovstrækninger, som henføres under den store Gribskov; af disse danne alene Gadehuscne, i Forening med de øvrige her, som høre til Alsonderup Sogn under Frederiksborg Amtsdistrict, en samlet Jordstrækning, meget sandet, stærk og bakket. Om end ei fuldkommen til den Grad, saa dog ikke meget mindre, er det samme Tilfælde med de fleste andre, som for Størstedeel høre til Skovgrunden. Steenholtsmølle har i sig Beliggenhed taaleslige Jorder af liden Udstrækning, og paa Tjipperupmindes, ad Grønholt Sogn liggende, raae Jordlob forekomme leerblandede Strækninger mellem Sand og Gruus.

Nøddebo Englobder ligge, i Forening med mere Privateiendoms, midt imellem kongelige Skove og Stutterivange, ikke til Roes for Dem, som have foranlediget eller befordret, saaledes at sønderrive de ellers her fuldkommen samlede Skovstrækninger. For Liden udgjøre disse Enge, efter et iværksat Mageskifte, een af Nøddebo Gaarde, og ere en samlet Eiendom med de øvrige dertil grændsende private Jorder, henliggende til varigt Græsland allerede i mange Aar, og benyttede i Forening med en anden Eiendom i Tjereby Sogn under Frederiksborg Amtsdistrict.

I Norden af Esromsø støder Esbønderup Sogn, og deri ogsaa Klostermarken og de øvrige Hovedgaardsjorder, til Liliørb Sogn i det før omhandlede Herred; og ligesom temmelig lette Jorder fandtes paa Grændsen der, ligesaa begynde ogsaa her paa Billingerød, men især Billingebeek, og for endeel ogsaa paa Hovedmarkerne, sandede Jorder, hvori Leret indtager en meget underordnet Plads paa de fleste Steder, undtagen i Norden henimod Dronningmølle, og i Sønden ved Esrom, hvor Jordbunden paa mange Strækninger kan henregnes til de leede. Agerdyrkerne paa dette sidste Sted have viist, at disse Jorder, vel behandlede, kunne give de skønneste Afgrøder af Sæd og Foderplanter, Hveden saa lidet undtagen, som Kloveren, der dog ellers ofte er meget vanskelig i Skovegne, hvortil Esroms hele Omegn maa

henføres. Udfjellige af de Kongl. Skove og Bange indeholde her af den skønneste Egebund, og Træer af udmærket Skjønhed og Væxt pryde dem. Men ogsaa let og mager Sand afvevler ofte med det fede Leer, og naar vi trænge noget længere frem til det Indre af Gribskov, see vi den i disse Ufkanter saa yppige Vegetation nedsynke til under det middelsmaadige, selv for det tarveligere Bøgetræ, og kun Bartræerne, hvormed vi paa saa mange Steder have fortrængt Lovskoven, kunne med Held dyrkes; men disse finde vi ogsaa at kappes med hverandre i at slutte sig til ugjennemtrængelige Dykninger.

Haregabsgaard og Huse tilligger en ei ubetydelig Jordstrækning, temmelig opdyrket, vel og ei uden Leerjord mod Skoven, men meget sandet især i Sønden, ligesom Esbønderups hertil vendende Ublodder og Dverdrevsstrækninger. Den mellemste og syblige Deel af Esbønderup er bedre, og disse høit og bakkete beliggende Jorder mangle, Skøndt Sanden er dominerende, ei heller leerblandede Jorder, og som Underlag antræffes ofte Leer. Fortræffelige Ugroeder ere frembragte her af gode Ugerdyrkere. Saltrupps Jordbund giver ikke meget efter for Esbønderups, men Borstrupgaardens betydelige Marker falde meget lettere og ere mere raae endnu, end de forommeldte Byers, hvis Jordbund, med Hensyn til Dykningens Velde, for en stor Deel maa henføres til Skovjorden, undtagen Willingerød og de Norden derfor liggende Marker. Om Underlaget paa dette Sted maa endnu bemærkes, at der endog her i Nærheden af Stranden, hvor den letteste Sand bedækker saa mange Steder, formodentlig er Leer i større Dybde. Canalen skal for det meste have Leer i Bund, og lige ved Stranden findes under Glyvesanden det fedeste Blaaleer. Hele Sognets søndre Deel er stærk bakkete, den nordre mere jævnt, med bekvemmere Hælder, endog det bakkede.

Soborgsø, til hvis Navn knytte sig saamange Erindringer fra Fortiden, som vi maae søge at holde fast paa, for at overlevere dem til senere Slægter, da Stedet selv, efter dets Forvandling fra speilklart, skovomkranset Vand, med fast Borg i dets Midte, til Sump, Eng og Korflette, hvor det høie Slots til Jorden sunne Levninger ligge ligesom udstødte af dets Favn, ei er istand til at fremtrylle os hiin Heltetids Begivenheder,

hvor afveklende den forfulgte Dyb og træbsf Munkesind, det æble, store Heltemod og lænkebunden Herkesyge sendte Veemodstaarer, fnyssende Forbandelser, undertrykkede Suk efter Frihed og et Sværd, eller efter Snigmorderens Dolk til Søens stille Bølger. Denne kun efter Navn endnu bestaaende Søs omsluttet nu trindt med Byer, og deres tilbeels for Aarhundreder siden allerede opdyrkede Marker.

Det foromhandlede Esbønderup Sogn støder kun paa en liden Strækning til Søen; Søborg og Græsted omgive den i Østen, Sønden og Norden med Jorder, som for er stor Deel maae henføres til Amtets bedste. Thi Søborg, Nellerup, Fjellingstrup, under hiint, Haugendrup, Paarup, Alume, og selv Holte, samt nogle af de søndre Løbder af Græsted, under dette, indeholde deels en temmelig stærk leerblandet, muldrig Sand, deels svære Leerjærder, som, især da man her paa de fleste Steder finder Leerunderlag og en betydelig Mængde Muld, ere istand til at frembringe Alt, hvad Agerdyrkerne forlange, og give dem, selv ved den næsten overalt, netop her i disse bedre Egne stedfindende feilfulde Behandling, ofte meget gode Afgrøder. Mindre god, og paa mange Steder nedsynkende til den lettere Sand, især mod Stranden og mod Skoven, skjøndt der, saavel som her, dog ligeledes forekommer Leer, og det selv paa de høiere Bakker, f. Ex. paa Nakkehoved, umiddelbar ved Siden af Flyvesanden, ere Dragstrup, Ferle, Kirhøi, Rødkilde, Hetsbjerg, Gilleleie og Strandbjørstrup i Søborg Sogn, samt Strandeshønderup i Græsteds Sogns nordre, og Luulstrup, Græsted Byes sydlige Deel, med dens Overdrev og Skovhuse, Dønnvælde og Frelhogaard i dens søndre Side. Dog bør ikke blive uanmærket, at i de ommeldte Strøgs søndre Deel, som er raa, uopdyrket, for endeel bakket og høi ogsaa forekommer meget Leer, men, skjøndt bindende i Lørke, dog temmelig magert, lyst af Farve og fattigt paa Muld. Dette Leer skal efter de Forsøg, som Enkelte have gjort med at sommerbrakke det, — til Winterbrakken er man endnu ikke kommen her, hvor rige paa Jord disse Egne endog ere, og selve Sommerbrakken hører til det ganske Sjældne, — have givet overordentlig gode Rugafgrøder ved en blot taatelig Gjødning.

I Blistrup Sogn trække sig, nærmest Stranden, som Fortsættelse af de længere mod Osten allerede begyndte lettere Jorder, meget sandede Marker til Smidstrup, Udsholt, Højselbjerg, hvorpaa mange store Stene endnu findes, uagtet en stor Deel deraf er bortført, hvilket de dermed satte betydelige Steengjerdestrækninger bevidne, som ingensteds ellers blivoe antrufne i den Mængde. Sognets sydlige Byer have atter endeel leerblandede og selv stærkere Jorder, hvilket Slags i de nordlige ikke hyppig og ikke vedholdende forekommer.

Sognene Waldby og Weiby have fortrinlige Jorder paa Leerunderlag, og ere stærkt leerblandede i Dverlaget. Kun endeel af Bakkebjerg og Steltelt til første, og Unnerup til sidste Sogn, samt desuden nogle Udlobber langs Stranden af Weiby og Hølsøse, have letsandede Strækninger. Hele Weiby Sogns Beliggenhed er høj og bakket, fremfor de sydøstlig dertil grændsende Marker. Orby og Hølsøse henføres til de bedste Byer paa Cronsborg Amt, og deres Jorder fortjene det. Disse, saavelsom det hele Strøg, vi nu befinde os i, har hyppig, og jeg troer at kunne sige, almindeligst Leer til Underlag, og gode, leerblandede, muldede Jorder i Møielaget paa dets betydeligere Deel; kun af og til afvejer det med lette og sandede. Hertil, skjønt lidet aftagende, henfører jeg ogsaa den større Deel af Ramløse Sogn, hvor dog i Skjærsø og Agerup ogsaa falde deels lettere Sandstrækninger, deels magert Leer, fattigt paa Muld. Fremdeles høre dertil i Hølsinge Sogn, fremfor de øvrige, Størstedelen af Laugv og en ikke ubetydelig Deel af Nøisinge, Hølsinge og nogle af Amindrups Lodder; hvorimod Højbjerg og de dertil stødende Jorder af Vibemølle have endeel Sand, og, i mindre Grad, ligesaa Skjærsø. Annise har i Nærheden af, og især nordlig for Byen, fortrinlige muldsandede Jorder, med saamegen Tilfættning af Leer, at de tabe det lette, uden at blive hindrende. Stærke Leerblandinger forekomme her sjældnere, end i nogle af de forhen ommeldte Sogne, og Byens store Dverdbrev har endeel Sand, hvorefter mod Amindrup en Strækning meget let og skarp; men der findes ogsaa Dverdbrevslobber, som kunne sættes lige med Indjorderne, naar de ei manglede Kultur og den ældgamle Dykning, som disse have forud. Hølsinges Jorder ere omtrent af samme Beskaffenhed, som Annises; dog falde

de noget mere sanbede, og have ikke nybt den gode Dyrkning, som især enkelte Loddet i Annise have faaet i en Række Aar, hvorved de vise sig betydelig bedre, end endeel af de øvrige.

Uf skadeligt Vand lide de sidstnævnte Sogne kun paa enkelte Steder, og deriblandt især de til Arresø stødende Enge og Lørvemoser; uagtet denne Søes Vand ei nær endnu har naaet sit i Canalen ved Frederiksværk og Arresødal affatte Flodemaal. Skulde vedvarende vaade Aar lade det stige høiere end hidtil; skulde det selv naae Flodemaalet paa de betegnede Puncter, som i de sidste 30—40 Aar ikke nogensinde i Sommermaanederne skal have været Tilfældet: da ville mange Hundrede Tønder Land Eng og Mose sættes under Vand, og tilstødende sidere Agerjorder blive utjentlige til Dyrkning, og dettes uublivelige Følge vil være, at mange Beboere her, saavel som ved Søens modsatte Side, maae gaae tilgrunde. Høstning og Lørværk have paa de fleste Steder, i Aar allerede, ei alene medført megen Besværighed; men det sidste kan for Storstedelen kun foretages til Mosernes Udelæggelse og til Spilde af den større Deel af Materialet, som senere, selv ved Søens lavere Stand under Lørke, ikke, eller kun tildeels, kan faaes. Een vaad Sommer til, liig denne, og mange Hundrede Læs Hø maae blive ubjergede, mange Tusinde Læs Løv, som under stor Besværighed, og til Lørvemosernes Udelæggelse, færes i isolerede Grave paa Mosernes høiere Steder, maae forblive paa Mosen, hvilket i dette Aar allerede vil blive Tilfældet paa mange Steder.

Utænkeligt er det forøvrigt, at et Flodemaal oprindeligen skulde have kunnet blive bestemt for en stor, med saa mange Beboere omgivet Sø, hvorved Jordstrækninger maatte oversvømmes, som staae for Ager og Engs Hartkorn; og ubegribeligt, at det senere foreskudne Flodemaals Lovlighed ei er bleven undersøgt, da der ved tvende for omtrent 30 Aar siden stedfundne Landvæsens Commissions Møder offentlig blev protesteret derimod, med den Paastand, at Goldsluserne, som dengang eksisterede, ulovlig var tilsat de 12—14 Tmr's Høide, som fandtes murede ovenfor de hugne Kampesteen. Ligesaa erklæredes under eet af disse Møder Flodemaallet ved Frederiksværk, uden Hensyn til dens Lovlighed eller Ulovlighed, for Spilfegteri, naar, som Tilfældet skulde

være, Vandet ved Arresødal kunde holdes efter Godtbefindende, hvilket, saavidt vides, ei heller har ført til nogen Undersøgelse.

Enten altsaa har Ukyndighed om Virkningen af et Glodemaal, hvortil Arresø siden et Aarhundrede maaskee aldrig har hævet sig, foranlediget, paa Slump i gamle Tider at sætte et Mærke ved Fabrikken, der skulde benytte Søens Vand, som man kunde skjønne var høit nok for denne, hvilken Antagelse forklarer det ellers Uforklarlige, at intetsteds ellers omkring Søen, til Controlle, og saaledes til Betryggelse for Beboerne, findes Glodemaalsmærker, — eller Forandringer, som Sluserne og Broerne, formedelst andre Indretninger ved Bærkerne, kunne være undergaaede, Reparationer, som Tiden eller høit Foraarsvand, der oftere skal have viist sig ødelæggende, selv for de af hugne Kampesteen byggede Sidevægge, hvorved nu Glodemaals Mærker findes anbragte, kan have foranlediget, kunde have forstyrret de oprindelige Mærker, og andre derfor istedet mueligen satte have nu, om de end ei stemmede med de oprindelige fra ældre Tid, ved hendirundne Aar, hvori de ei ere paataalte, maaskee vundet Retskraft.

I ethvert Tilfælde synes det at have været høist ubetænksomt, at man har samtykket i at ombytte de forhenværende murede Goldsluser — enten Kampestenenes Overkant var det rigtige Glodemaalsmærke, eller de paamurede brændte Steen; thi Beskyldningen for 30 Aar siden er hverken beviist, eller under Forretningen bleven modsagt! — mod løse Stigborde, som uafhængige af Glodemaalet kunne blive gjorte høiere, end dette og den dermed corresponderende Hammer, hvorover Vandet skal løbe, naar det stiger høiere. Dette skal f. Ex. være Tilfældet med nogle af Stigbordene ved Fredriksværk, og ved alle dem ved Arresødal, Hovedpunctet for at bestemme Søens Vandshøide. Thi vel ligger ogsaa dette Punct ved Canalen, imidlertid dog nærmere Søen, altsaa mere overensstemmende i sidste Henseende. Men aldrig burde Glodemaalsmærker anbringes ved Afsløbsrender; thi, jo stærkere Tilløb og Afstræk er, deslavere staaer deres Vand mod Søens. Deels altsaa ere Glodemaalsmærker ved en Afsløbsrende urigtigen anbragte, deels er Vandets Høide i Søen, bestemt efter disse, vaakende.

Helbigt for Beboerne omkring Arresøer det, at Godsets og Amtens allerhøieste Eier tillige er Fabrikens, at altsaa, om end Tiden

flulde have begravet Beviserne for formeentlig Forurettelse ved et for høit Flodemaal, hvis oprindelige Bestemmelse sandsynligviis falder næsten et Aarhundrede tilbage, da de første Forsøg til Fabrikkers Anlæg her fandt Sted, Billighedens Fordringer ei mindre ville komme under Overveielse, dersom vedblivende, eller selv tiltagende Vandhoide, tidligere eller senere flulde føre til lydeligere Klager og uundgaelige noiere Undersøgelser, end hidtil.*)

Ogsaa Esromsøes Vand virker skadeligen paa tilstødende Beboeres Marker, men ei saameget Søens Flodemaal, som Vandets Stigen over samme, hvilket imidlertid kan forebygges, da Esromsmølle, Stibemøllen ved Canalen, og dennes Aflob ved Snevrød tilstrækkeligen kunne afføre Vandet.

Mere Skade gjør den nedre Canal paa vidtudskaarne Eng langs den og det gamle Aaløb. Udfillige paaafaldende Omstændigheder finde her Sted. For Canalen er sat et Flodemaal, uden at derved synes at være taget Hensyn til de angrændsende Beboere; formodentlig, forbi man ei har troet, at Vandet derved vilde flige over Canalens, ved den opgravede Jord forhøiede Bredder, hvortil imidlertid paa de fleste Steder i de lave Engstrækninger ei findes Spor mere. Dernæst har man — endmere stolende paa Canalens Bassin, tilskaaet Forpagteren af den Kongl. Mølle, Dronningmøllen, 6 Tmr. Vand over Canalens Flodemaal. Ikke blot i de seneste vaade Sommere, men allerede før, er herved tilføiet Jordbrugerne i Dragstrup, Ferle, Firkøi og Billingerød Skade, og hvis allerede Canalens Flodemaal — forsaavidt meget lidet varige og selv uoverensstemmende Mærker ved Dronningmøllen, og ved den nedre Bro over Canalen, vise det — maa antages, ei ganske at lade Engene være frie for Vand, saa fylde de for Mølleforpagteren bestemte 6 Tmr. derover, store Strækninger deraf. Men det meest paaafaldende af Alt herved er, at Beboerne med Lethed kunne faae Vandet afledet ad et gammelt Vandløb vesten for Canalen — men synes at være i Uvisshed om deres Nødtighed dertil, skjøndt det siges, at de ikke nogenfinde flulle

*) Det, med Hensyn til Væden, saa usædvanlige Aar 1830 har fort til disse Undersøgelser, som allerede vare indledede, medens dette er under Trykken.

have indgaaet nogen indskrænkende Forbindtlighed i den Henseende. Vedholdende Væde vil vistnok føre til Klager ogsaa over dette Vand, og disse til Dødsninger, hvis upaatvilelige Resultat dernæst maa være onskeligt for Landmændene. Opgrave disse det gamle Vandløb kun nogenledes, blive Canalens Fløde, som Mølleforspagterens Overslødemaal, uden andre Foranstaltninger, tomme Bestemmelser.

Det foromhandlede Strøg hører til det længst under Dykning værende, hvor Skoven, paa enkelte Undtagelser nær, for længe siden har været forsvunden. Maarum Sogn derimod ligger indsluttet af Skov; Sand og raae, kolde Leerjorder afveksle paa dets fire Byers Marker. Ragerup staaer vel meest tilbage med Hensyn til Agerjorden, uden paa enkelte Lodder at være blottet selv for stærkklert Jord, men har derimod rigelig og meget god Engbund fremfor de andre. I dette Sogn er Udgravningen af Vandet meget forsømt, og dertil trænge især mange kolde Leerstrækninger; ligesaa lide i vaade Aar Engene ved Aaen, som, forbi Annise Mark, falder i Arresø.

I det Hele har dette Sogn faae Bakker, paa mange Steder derimod behagelig jævnt liggende Marker.

Libirkes høitliggende Marker, med sine for endeel med Flyvesand overdækkede, oprindelig mere eller mindre leerblandede Jorder i Districtets nordvestlige Deel, ere de sidste, vi have at betragte under Cronborg Amt. Kun Tidsvilbes gaae til Stranden, lette og sandede der, gode og leere længere tilbage, strøgviss ogsaa overdækkede med Flyvesand. Libirkes ligge i Osten og Sonden for den nu indhegnede Sand, som har overdækket Forsvædrenes Boliger og forjaget dem fra deres, endnu over Sanden staaende, Kirke. Denne Byes Marker ere ikke ubefæstede mellem Mand og Mand, da Vandmangel, Sandflugt, og Jordernes, ved den sidste, til alt for stor Forskjellighed bragte Bonitet, ansaaes for at modsætte sig dette. Vel findes her ogsaa Leer, og Underlaget indeholder det vist nok paa mange Steder; men dybt begravet er det under Sanden. Frederiksværk henter det bedste Leer til Brug for sine Fabrikker fra dette af Sand indhyllede Sted. Sognets Beliggenhed er høit, og bratte Skrenter hælde til dybe Mosedale. Flyvesanden ligger ved Arresøes, faae Aaen over Havet staaende Vand; den har

hvirvlet sig op paa Tibirkes Bakker, de høieste Puncter i Kronborg Amt. Dverdrevsstrækningen imellem den indhegnede Glyvesand under Tibirke Sogn, og det saakaldte lille Sandarbejde ved Frederiksværk, er paa de fleste Steder et lavt, sidsaldende Sandleie, bedækket med en fast, vegetabilisk Dverfkorpe, som paa Tibirke og Namlose Sogns Andeel deri, nærmest Søen, paa det Sideste selv benyttes til Høbjergning, medens det paa høiere Steder maa stilles under Sandflugtsiltfyn. Mere om Glyvesanden siden, paa hvis egentlige Hjem vi ellers staae her i Tibirke Sogn. Rigt paa Engbund er Holbo Herred ikke, men egentlig Mangel lide dog heller kun faae af dets Bevøire, saasom Enkelte i Blidstrup Sogns høie sandede, og faae andreilige beliggende Egne, meest i Nærheden af Stranden. Søborgsø, saavelsom de Kgl. Skoves Mose- og Engstrækninger, afgive desuden endeel Hø, som kommer nærliggende Debreres Agerbrug ligesaa meget til Nytte, som det indbringer den Kgl. Kasse en betydelig Pengesum. Moserne og Rendedragene i Holbo Herred ere langt mindre fyldte med Torv, end det forrige Herreds; men dog have Behoerne i det Hele ikke Mangel paa dette Material, som hist derimod forekommer i overordentlig Mængde.

5. Frederiksborg Amtsdistrict,

indeholder hele Lynge Frederiksborg og Distrikke, samt den største Deel af Strø Herred; det slutter sig til Kjøbenhavns og derunderliggende gamle Røskilde Amt, hvornæst Røskildesjørd adskiller det fra Hornsherred. For tilbørligen at kunne overskue dette store Districts Forbund, bør man betragte det efter mindre Afdelinger.

I Lynge Frederiksborg Herred ligger Hillerød Kjøbstad med sine Torder i Nordøst af Herredet, saavelsom af Districtet, og Støder her haade til Holbo og Lynge Kronborg Herreds store Dverdrevsstrækning under Karlebo og Grønholt Sogne, til hvilket sidste ogsaa Hillerød Dverdrev henregnes. Dette sidstes Beskaaffenhed ligner ganske det Øvrige, kun at enkelte Lodder deraf ikke alene ere fuldkommen opdyrkede, men ogsaa ved Cultur bragte til en betydelig Frugtbarhedsgrad; enkelte derimod henligge endnu ganske uopdyrkede eller i meget raar Tilstand. Nærmere Byen vedblive dens øvrige Torder ad denne Side, at høre til de lette; men for endeel have de modtaget en betydelig Grad af Cul-

tur; ligesaa de under Hillerød Kjøbstad liggende Jorber af Sandvigggaard, Tamsborg (forenet med forommeldte), Kartsberg og flere mindre Steder, som ogsaa støde hertil, hvor, især paa de første, mange raae Strækninger endnu forekomme, dog meest kun paa Dverdrevet, som ligeledes hertegnes til Grønholt Sogn. Derimod falde paa den søndre og vestre Side af Kjøbstaden meget gode muldede, for endeel leerblandede Jorber, som for Størstedelen ere stegne til en høi Culturgrad. Det samme er Tilfældet med de øvrige smaae Jorbstykker ad den anden Side af Frederiksborg, som dyrkes af adskillige Beboere paa Hovedgaardens Grund, og med de til Nyhusene liggende Jorbstækninger, som for det Meste alle benyttes som Haver, og skjønt ikke fra ældgammel Tid under Dyrkning, dog nu allerede have hævet sig langt over deres oprindelige Godhedsgrad.

Hovedgaardens, under Frederiksborg Stutteri liggende Jorber omflutte Hillerød og dens Marker, undtagen der, hvor Hillerød og Karsleboes Dverdreve ligge i en samlet Strækning østen for Byen. Men alle nordost og sydlig hertil stødende Wange høre til Skoven, og ere deels afgivne dertil, deels benyttes Græsningen kun midlertidig. Til de første høre Steeholtsvang og flere tilstødende Skove, saavel som den søndre Deel af Lille Dyrehave, under Benævnelse Dyvekrogen, en samlet Strækning skarpt sandede Lyngjorber i dens hele søndre Side, for det Meste nu bedækket med Naalekove, i Norden og Vsten derimod noget bedre, skjønt ogsaa her afbrudt med skarpe Jorber; det Hele gennemskåret med mange Moser og Kveddrag, endog den høiere Deel. Til de sidste hører den i Indledningen ommeldte betydelige samlede Skovstrækning, Store Dyrehave og dertil liggende Wange, hvoraf dog et Stykke allerede før er lukket for Græsningen og afleveret til Forstvesenet. Den hertil stødende Wang Holmene hørte ligeledes til Stutterimarkerne, men er afhændet til Hillerød By og benyttes som varigt Græsland; deels høi og skarpt, deels en sid Rosestrækning, i Forbindelse med flere heromkring. Bakkerne og Hvilander, for 25 til 30 Aar siden endnu bevoxne med en skjøn ung Bøgeskov, Frederiksborgs skønneste Pryd da, ere ode og bare nu efter Skovens, ved Afhændelsen betingede, Worthugning; og hvo som besøger Mariebakkerne, for her at opsoge et sørgmodigt

Sagns venlige Hjem, og Gravhøiene, som dække tvende elskende Hjerters udslukte Ild, bliver ubehageligen forstyrret i sine Drommerier ved at betræde de nu indtil Nøgenhed afladte Bakker, hvor de høithvælvede Bøge, der medlidende skjulte Hjertets Brode for Himmelens truende Stjerneglands, forgjæves søges.

De under Stutteriet liggende, og af det benyttede Marker, ere anførte i den derover meddeelte Fortegnelse, hvor ligeledes deres ældre, og længer hen deres nyere Bonitering er tilføjet; jeg indskrænker mig derfor til at give følgende generelle Anføielse af dem.

Ladegaardsmarken med Fauersholmgaarden, for omtrent 20 Aar siden bygget paa det Sted, hvor ogsaa i ældre Tid har ligget en Gaard af samme Navn, har for endeel fra gammel Tid af allerede været blottet for Skov, og kan nu henregnes til de meest opdyrkede af Høvedgaardsmarkerne. Gruus- og sandblandet Jordsmon, som dog egentlig ikke kan henføres til det lette, afveksler med leerblandede Strækninger, og Leer banner paa mange Steder Underlaget, paa mange derimod er det Sand. Store Hestehave støder hertil med i det Hele mere leerblandede Jorder, hvorimod Lille Hestehave for Størstedel er skarp, sandet, høit beliggende, samt lidet kultiveret endnu, imod det, der finder Sted paa Ladegaardsmarken og i enkelte andre Bange. Riisfod, Tiirsbagsfod, Ronnevang og Tolvmarkvang, ved Ladegaardsmarkens modsatte Side, have ikke mange lerede Strækninger, men meest skarpe Jorber, og Skoven er her for endeel først i de senere Decennier korthuggen. Ei heller ere de rige paa Muld, som i store Hestehave og endeel af Ladegaardsmarken antræffes langt hyppigere. Blegmarkens Jordbund falder paa flere Steder leret, og denne længe allerede for Skov blottede Strækning har, ligesom den forhen ommeldte Ladegaardsmark, næsten ganske tabt det Naae, som i høi Grad endnu eksisterer i Strodam, Selskov, Tveskjod, i mindre derimod i Lille Dyrehave, hvilke Bange støde til Blegmarken og tillige med denne omslutte Ladegaarden mod Sonden og Østen. Indelukket er næsten ganske skovbevoret, og bestemt dertil ogsaa i Fremtiden, som Lytiskov for Frederiksborg Slot. Ligesaa indholdes ogsaa de forommeldte fire Bange betydelige Høiskovstrækninger, bestemte til Conservation, og

meget til Afrydning kommende Krat og El, hvormæget her endog allerede er kortryddet. I disse Wange afvexler den skarpe med den leerblandede Jordbund, og Skøndt unægtelig betydelige Strækninger af den sidste forekomme, hvorved Leer for det Meste findes at udgjøre Underlaget, og saaledes at udstrække sig strøgviis og saa under den skarpere Jord, saa er dog det lettere, stærkt sandblandede Jordsmon overveiende, og som Underlag forekommer ligeledes Sander hyppigst. Mange Moser og Rønder gennemskære alle disse Stutterivange, og store samlede Strækninger deraf findes i flere af dem, meget forskjellige af Godhed. Dette er ogsaa Tilfældet med den, isoleret fra det Øvrige, i Strø Herred under Tjereby Sogn liggende Eberholts eller Klostervang, hvor vi atter støde paa et gammelt Munkesæde. Jordbunden her hører ligeledes til den, hvori kun lidt Leer forekommer, og som i det Hele vel maa henføres til den lettere, men langtfra ikke til den maadelige. Paa enkelte Steder gaaer den endog over til en stærkere Leer, og den har Leerunderlag paa mange. En betydelig Deel af Wangen er sid Eng, i Forbindelse med den tørlagte Eberholts eller øvre Dam, hvis Vand skal herigennem. Disse Wange have alle lidt betydeligt af skadeligt Vand før, og hist og her kan det vel ansees for endnu at være Tilfældet; men ellers er ingensteds paa Amtet arbeidet mere til skadeligt Vandts Afledning, end paa adskillige af de betydeligere af Stutteriets Marker; tilendebragt er dette Arbeide imidlertid langt fra ikke endnu.

Jorbernes Beliggenhed Østen for Frederiksborg er høi og bakket, meget ofte til Besværlighed for Dyrkningen. Ogsaa Stutterivangene frembyde enkelte stærktbakkede Strog, men for det Meste ere de ved at deres partielle Ujævnhed dog i det Hele beqvemt beliggende.

Nærmest de forommeldte Jorber under Hillerød Kjøbstad og Frederiksborg Slotsogn ligge i Sønden og Vesten: Hertlov, Lilleløv, Lynge, Uggeløse og Gjørlose Sogn imellem Frederiksborg og Elangerup.

Naar man undtager især Dverdrevene, saasom det til Frederikslø, som mod Norden løber ud i Strø Herred, og her i Forening med Haarløse, Ullerød og Tjereby Dverdreve, banner en betydelig skarp og sandet, men fuldkommen opdyrket Jordstrækning i middelmaadig høi og bakket Beliggenhed; fremdeles mod

Sønden Lillerød, Lynge og Vassingerød Dverdreiv, i Forbindelse med Høvelsvang, en til Huuslobder udparcelleret Stutterivang, af hvilke Strækninger især Lynge Dverdreiv indeholder mange maadelige, og enkelte ganske uopdyrkede flade, sandede Lyngstrækninger, hvorimod Høvelsvang falder bedre og har endog temmelig stærkt Leer paa nogle Steder; endelig adskillige andre mindre betydelige skarpe Strækninger i disse Sognes forskjellige Dele: saa maa Jordbunden i det betegnede Strøg, i det Hele tagen, henføres til den temmelig gode. Men betydelig Forskjellighed findes i dens Bestanddele. Enkelte Jordlobder af Herløv, især de vestre, den største Deel af Freersløv, det Meste af Borup, rigeligt det Halve af Gjørlose, især i Vesten, ere stærkt leerblandede, for det Meste med Leer til Underlag, og Møielaget er derhos ei fattigt for Muld. Lettere Jorder afverle, som sædvanlig, vel med de stærkere, men forekomme langt fra ikke saa hyppig, som paa de øvrige Steder i disse Sogne, hvor Leerblandinger og undertiden stærkt Leer vel ogsaa findes, men i mindre Udstrækning, end hist. Saa har Kollerød svære Leerjorder og Mergel til Underlag paa flere Steder, og Lynge i Nærheden af Byen fortrinlige, leerblandede Muldjorder. Til Uvelse og Herløv ligge endeel lette, oftest med mange Smaastene blandede, men derhos rigelig med Muld forsynede Jorder, som Bønderne holde meget af og langt foretrække dem de stærke Leerjorder; og unægtelig finder man her ofte, især hvor den formuldede Beskaffenhed vedbliver i betydelig Dybde, hvilket ofte træffes indtil 12 å 18 Tommer, eller hvor Leer staaer til Underlag, som, skjøndt ikke sædvanlig, dog heller ikke sjælden er Tilfældet, de fortrinligste Afgrøder, og næsten aldrig slaaer Sæden feil paa denne Jordbund, uden i meget tørre Aar paa de Steder, hvor den længere ned gaaer over til let Sand eller Veigrus, hvilket sidste især stundum antræffes. Men selv ved mindre heldig Underlags-Beskaffenhed afgiver denne Jord i Almindelighed bedre Afgrøder, end de stærkere Leerblandinger ved fjødesløs Behandling og kraftløs Drift, hvisaarsag kun faae Bønder lide disse. Denne muldede Gruus er isøvrigt ofte saa fuld af Smaastene og saa fattig for Leer, at vinterpløiede Agre, naar Regn og Sne have skyllet Jordpartiklerne fra Stenene, see ud som belagte med Steengruus, hvorimod den, nypløiet, ligner

fort Havejord. De ommeldte Sogne have en betydelig Deel Engbund, men ulige fordeelt i Henseende til Mængde og Godhed. Rigeligst forsynede ere Bjørlose Sogn og Byerne Herlov og Freløvsø, som have Deel i den under Navn af Attemose bekendte Engstrækning, foruden at mange Hovedblødder indeholde megen, ofte selv alt for megen Engbund, naar den, som oftest, hører til den magre. De fleste Dverdbrevsbeboere mangle Engbund, og hvad de have deraf, pleier at være maadelig. Den bedste Engstrækning her findes, Attemosen, lider betydelig af skadeligt Vand, saasnart kun lidt mere end sædvanlig Regn falder om Sommeren, og ligeledes paa de Vesten for den beliggende Enge og lavere Jorder har den herigjennemløbende Aa gjort megen Skade i tidligere Aar, og nu atter i de sidste tvende. Desuden er Afgravningen af Vand fra Agrene, hvor derimellem liggende Moser og Engdrag ofte forvolde megen Suurhed, ikke overalt tilbørligen foretagen, og i det Hele kan man derfor sige om disse Sogne, at betydelige Strækninger, saavel som mange enkelte Steder, lide af skadeligt Vand endnu, medens andre Jordbrugere ere næsten ganske frie for det. Dette Strøg indeholder mange Marker, som for et halvt Aarhundrede siden for en stor Deel endnu vare besvorne med Skov og Krat; men der ere faae Steder, hvor dette nu erkjendes ved Jordens ydre Udseende; dog gjøre Bonderne i de Skoven nærmest liggende Byer endnu stedse en Forskiel imellem Indjorden og Skovjorden, hvor længe Skoven endog, med Undtagelse af endeel Ulkekrat i adskillige Moser, allerede har været forsvunden, uden at mindste Spor deraf findes mere.

Beliggenheden af disse Sogne er vel ujævn, men paa de fleste Steder neppe til den Grad, at man kan hense den til det bakke, og hoi Puncter findes her ikke, naar undtages Kongehøien i Lystrup-Kobbøl og enkelte flere Bakker der omkring. Smidertid feiler det paa enkelte Steder heller ikke paa temmelig betydelige, og ofte selv steile, Skrenter mod Søer, Damme, Moser og Aaløbene.

Resten af Herredet strækker sig i vestlig Direction indtil Roeskildesjord, indbefattende Sognene: Slangerup, Hjorlunde, Dypesundby, Udesundby, Græse og Sigersløvsvester. Dette Strøg indeholder af de bedste Jorder, Amtet har, og i det Enkelte betragtet, sige mange deraf til en meget høi Bonitet, men i det Hele

ned sættes de betydelig ved de ogsaa her ofte forekommende mindre gode, og undertiden endog maadelige Strækninger. Smidlertid er den leerblandede Jord paa de fleste Byers Marker overveiende, og næsten overalt træffer man Leer som Underlag paa meget store Strækninger, uden idelig at afbrydes ved Sanden. Pløielaget har, ved Dykning fra umindelige Tider, paa mange Steder samlet en saadan Mængde Muld, at Jorden alene derved allerede er stegen til en betydelig Godhedsgrad, endog der, hvor Sanden er overveiende. Foran i Godhed, for en stor Deel frembragt ved Dykning — thi Sognets øvrige Jorder ere, efter deres oprindelige Beskaffenhed, ei ringere — staae Slangerup Byes Indjorder, som paa mange Steder i Fjedme, Udseende og Skjorhed ligne gammel Havejord. De prydes sædvanligst med fortrinlige Afgrøder. Dverdbrevet, for faa Aar siden endnu en uopdyrket fælles Græsmark, maadeligt, skarpt sandet, stenet, høit og bakket, er pletteviis taget under driftig Kultur, og stiger Aar for Aar, men det kan aldrig blive til Det, som Markjorderne ere; thi Grundbeskaffenheden staaer langt under disse, i Dverlaget saavel som i Underlaget.

Endeel af Hjørlande Sogn, hvor ellers ogsaa mange lette Strækninger forekomme, næsten hele Dypesundby, en betydelig Deel af Udesundby Sogn, enkelte Strækninger af Græse, og ligesaa af Sigerslovvester, have Jorder, som ei staae tilbage for dem i Slangerup Sogn, og hist og her kunne sættes foran. Strækningen langs Moeskilbefjorden, for Størstebeel bakket, indeholder vel af og til lette Jorder, men meget ofte temmelig stærkt lerede. Lette Jorder har, foruden Slangerup Dverdbrev, ogsaa Hjørlande Dverdbrev og nogle af denne Byes og Skjenkelses Ind- og Udlobder. Enghund mangle de fleste Gaarde i disse Sogne ikke; men overflødig Høavl have kun faa. Af skadeligt Vand lide nogle til Bure Sø, og især de til Hagerup Sø stødende Tørvemoser og Enge, og deraf frem for andre Dypesundbyes og Hagerups betydelige Tørvemoser, ligesaa vel som Engene paa enkelte Steder ved Aløbet herfra til Udesundbymølle, hvorimod denne Aa i de tidligere tørre Aar ofte næsten ikke havde Vand til Kreaturene engang *).

*) Efterat dette er nedskrevet, er denne Aars øverste Strækning fordybet betydelig, til Gavn baade for Jorderne og for Møllen, der ellers ofte har savnet Vand.

Græsemose har før lidt overordentlig af Vand, men er ved tilbørlig Opgravning, og Retning af Kæløbet befriet derfor. Paa Sigersløbvesters Mark ere enkelte af de mod Græse liggende Lodder meget sidfaldende og forsømte med Hensyn til Afgroftningen. Slangerup Mose er ogsaa en meget sid, og undertiden af Vand lidende Torvefær og Engstrækning, med kun maadeligt Græs.

Disse Sogne have vel i det Hele meget jævnt og fordeelagtigt liggende Marker, men det feiler, foruden de forømmeldte ved Fjorden beliggende, heller ikke paa høiere, stærkt bakkede Strøg, s. Ex. paa Græsemark, især ved Græsemølle, ved Hørup, paa Hjørunde, Sperrestrup og flere Marker.

Distrikte Herred, i Sonden af det forrige, er endnu tilbage at betragte; ligesom dernæst Strø Herreds, under Frederiksborg Amtsdistrict, nordlig for Lynge Kronborg Herred liggende større Deel. I det første indtage de tre, for under Kjøbenhavns Amt liggende, Sogne, Farum, Gandløse og Slagslunde den østlige Deel, Vexo, Steensløse, Distrikte og Snodstrup derimod den vestre indtil Fjorden. De første tre have betydelig Jordforskjellighed paa deres Marker, de sidste ere meer af een Character. I hine findes mange Strækninger, som først i det forrige Aarhundredes sidste Deel ere rensede for Skov og Krat, og som saaledes, om de end næsten overalt have tabt deres raae Udseende, dog ikke endnu kunne sættes ved Siden af Byernes Indjorder af samme oprindelige Beskaffenhed. Knardrup By maa i denne Henseende sættes foran de øvrige, og her findes gode, muldebe, leerblandede Jorder. Gandløse og Slagslunde mangle heller ikke Leer, skjøndt meget derafer stærkt sandblandet, baade i Underlaget og i Møielaget, og ofte om Foraaret lidende af Wintervandet; men ogsaa mange letsandede Strækninger forekomme paa disse Marker, især paa de høie, ubequemt beliggende Bakker mod Skoven ad Uggeløse Sogn, hvor magert Leer, Sand og Gruus hyppig veksle. I Farum Sogn findes ved Byen og til Farumbaard, i behagelig jævn Beliggenhed, ret gode, muldebe, Ugerjorder, af en lettere Beskaffenhed i det Hele, end Indjorderne af de forømmeldte Byer. Ogsaa i Staunsholte og Bregnerød er, der et let Jordsmon overveiende, her raae, magre Leerstrækninger, afværlende med meget skarpe Jorder, som ved god og kraftig Drift af adskillige af Ugerdyrkerne i de sidste Aar sees

bragte til en betydelig Frugtbarhedsgrad. Udjorderne og Dverdrevene af hele Sognet ere langt tilbage endnu, og vige ligeledes i oprindelig Grundbøynitet betydelig for Indjorderne. Derfor viser Gjennemsnitsboniteten her, ligesom ved alle de Byer, som have store og maabelige Dverbreve, en langt mindre Godhedsgrad, end deres Hovedloddet fortjene.

Disse Sogne mangle i det Hele ikke Engbund, og af Høets betydelige Salg herfra, især fra Gandløse og Slagslunde Sogn, skulde man slutte til Dverflødighed, dersom dette ikke var skuffende. Egnen er i det Hele temmelig høit beliggende og tildeels bakket; dog bemærkede jeg, især i Gandløse og Slagslunde Sogn, ved dette Foraars og den senere Sommertids Væde, mange Steder, hvor de til Moserne stødende Agre lede af skadeligt Vand. Ogsaa den torlagte, og til Høstet benyttede Borups Søpaa Knarbrups Mark havde atter samlet en betydelig Deel deraf.

Af de vestlige Sogne have Bersø og Steenløse de stærkeste Leerjorder i høi og temmelig jævn Beliggenhed, dog ofte gjennemskaarne med byde Dale, som danne ret steile Bakker og Skrenter. Sanden og lette Strækninger forekomme vel ogsaa, men Leret er i det Hele langt overveiende baade i Møielaget og Underlaget, og det første er paa mange Steder rigt paa Muld. Dette er især ogsaa Tilfældet i de andre to Sogne, Alstykke og Snodstrup; men her forekommer den stærke Leerjord mindre almindelig, end der, uden at disse Jorder derfor i det Hele staae tilbage for hine Sognes. Disse 4 Sogne, tilligemed de i Norden bertil stødende af Lynge Frederiksborg Herred, høre til de ældst- dyrkede Strækninger paa Amtet.

Der haves betydelig Engbund til de under Omhandling værende Sogne, især ved Naløbet, som adskiller Frederiksborg fra det forrige Roeskilde Amt; men Vandet har viist sig meget skadeligt paa den i disse sidste Aar*), ligesom ogsaa Skjænkelses Vand ei tillader Snodstrup Sogn tilbørligen at benytte sit bertilstødende Tørvestår. Ellers fandtes Agrene i disse Sogne ikke stort at lide

*) Ligesom en 1740 nedsat Commission tilendbragte mange Aars Klager og Stridigheder over Vandets Opdæmning ved øvre Veirbromølle, saa har Landvæsenscommissionen i Aaret 1830 tilfredsstillt Lødsierens ligegrundede Klager over det Samme ved nedre Veirbromølle.

af skadeligt Vand, i Sammenligning med adskillige andre i dette Amtsdistricts nordre og vestre Deel.

Den deels jævne, deels stærkt bakkede Beliggenhed i Farum, Gandsløse og Slagslunde Sogn; den høitliggende, temmelig jævne, men med dybe Dale gennemfkaarne af Bærø og Steenløse Sogn, er i det Forrige ommeldt, og naar dertil føies en temmelig bakket og høi Beliggenhed i Distrikte og Snødstrup Sogn, med store, jævne Marker, og for Størstebeel beqvemt liggende Hælder paa Bakernes Sider: saa vil dette give et Billede af dette Herreds Beliggenhed i det Hele, hvori jeg ei tør indgaae dybere, for ikke til Unytte at opfylde Rummet med alligevel utilfredsstillende Situationsbeskrivelser.

I Strø Herred betragte vi rigtigst, som Fortsættelse af de to omhandlede Herreders Strandsogne, først Distrikte, og forent dermed i Beskrivelsen de tilstødende Sogne Strø, Skjævinge og Lyngby, tilsammen Herredets vestlige Deel i dette Amtsdistrict.

Til Roeskildesfjord i Vesten, og Arresø i Norden, imellem hvilke to Bænde Frederiksværk Gods stoder til, slutte disse Sogne sig i Sønden til Eigersløvsfæst, Slangerup og Gjørsløse i Lyngby Frederiksborg Herred, hvornæst blot Herredets østlige Deel, bestaaende af Djereby og Alsonderup Sogn, hvormed vi atter vende os til det Punkt, vi gik ud fra, Frederiksborg, er tilbage paa dette Amtsdistrict.

Store Hagelse By har en Strækning langs Fjorden, som for 25 Aar endnu var ganske Skov- og kratbegroet, men siden den Tid næsten er opdyrket. Skoven tilhørte Frederiksværk, hvilket endnu gjælder om det Huus med Vænge, hvor den forrige Skovfoged boede. Hele Grunden af den forrige Hagelse Skov er kommen under Store Hagelse By, som havde Græsningsret der, da Skoven ei ansaaes skicket til, efter Forordningen af 27 Septbr 1805, at noget beraf kunde indtages til Conservation og fremtidig Fredning. Denne Strækning har skarpe Bakker i Afvevling med gode leerblandede Jordber. Ligesaa er den øvrige Strækning langs Stranden til denne By og til Distrikte afvevlede sandet og let leret, det Hele i bakket Beliggenhed. For øvrigt har dette Sogn jævnt liggende, temmelig leerblandede, gode muldede Marker, hvori ogsaa af og til sandede forekomme, især ved Distrikte og Grimstrup, hvis Beliggenhed atter er mere bakket.

Langs den hele Kyst af Noeskildefjord findes mange Kæmpehøie og andre Mindesmærker om Dirdidens krigerle og religiøse Bedrifter, men næsten ingensteds flere, end paa dette Sted, og sydsørlig herfra henad Slangerup, hvor man ved den betydelige, over Græse og Slangerup Sogns Marker indtil Slangerup gaaende Eng og Mosestrækning, før seilbar Havbugt, som Forkædrene befarede med deres Snekker indtil Slangerup By, ofte har maattet kæmpe om Eiendom, Frihed og Liv, indtil Havbugten blev til græsbar Eng, hvorefter Fienden forsvandt, men med ham ogsaa disse Kystboeres Kæmpesærd og Kæmpesind, hvoraf i Aarhundrede Nordens Sletter og Fjelde gjensløde.

Betydelige Mosestrækninger og en liden Fredskov adskille Distret fra L yngby Sogn, hvilket sidste med tvende Byer, Store og Lille L yngby, ligger langs Arresø; hvorimod Skjævinge og Strø Sogn stode til dette i Sønden, alle tre med en Jordbeskaffenhed, hvor gode Leerblandinger og overveiende Sand hyppig afvekle, og hvor det er vanskeligt at sige, om hine eller denne forekommer meest. De fleste sandede Marker har L yngby Sogn, især Store L yngby; de bedste Muldjorder og mange gode lerede Strøg træffes i Strø Sogn, hvor der gives Jordbund, som hører til Amtets bedste; stærkt Leer og Sand afvekle i Skjævinge Sogn, og mere endnu forsvinde de stærke Jorder paa Mølløse Mark, uden ganske at være blottet derfor.

Enkelte Bakker undtagne, og deriblandt især Strøbjerg, hvoraf de ved Grimstrup og Distret ere en Fortsættelse, og som i mindre Høide og sjældnen afbrudt trække sig over Gjørlose, Uvelse og Hørlov Mark, hvorefter den ellers overalt kjendelige Kjæde taber sig imellem Brodeskov og Stores-Dyrehave, have de ommeldte Sogne temmelig jævnt liggende Marker. Kun paa enkelte Steder lide de af skadeligt Vand, saasom Engene og de dertilstødende Agre ved den igjennem Attemose, forbi Gjørlose, Borup, Skjævinge, Strø, Strøllille, Sigerstøvester og begge Høgelse Byers Marker løbende, i regnfulde Aar meget vandrige Aa; ligesom og betydelige Strækninger ved Arresø, hvor Lille L yngby og flere Byers Enge og Moser for 15 — 20 Aar siden i vaade Aar næsten vare utilgængelige, og atter nu have betydeligt Vand, som snart kan naae og maaffee overstrige tidligere Aars Høide, til uberegneligt Tab

for Beboerne; flere Steder af mindre Omfang, og den saa ofte forsømt Udgravning af skadeligt Vand fra siddere Agre og høiere Enge, som kunde blive befriede for det, ei at omtale.

Alsønderup og Tjereby Sogne slutte sig til Frederiksborgs Hovedgaardsmarker og Skovbevoerne Bange, selv meget rige paa Skov for saae Decennier endnu, og saaledes langt mindre gjennemdrevne og opdyrkede, end de vestlige Sogne, og meget kratbegroede paa adskillige Steder. I Alsønderup Sogn har Bendstrup de fleste leerblandede Jorder og Meiede endeel gode muldebe, men ogsaa meget lette Sandjorder. Alsønderup og Tuulstrup have, med Undtagelse af enkelte Steder, overordentlig lette skarpe Jorder, tildeels i bakket Beliggenhed, og Leret spiller en saare underordnet Rolle her. Med Undtagelse af den sidstnævnte By, har dette Sogn meget gode Enge. Ganste adskilt og ind i Holbo Herred ligge Orne, Tipperups og Ragerupshuse, saavel som Gadevang Teglværk og endeel af Gadehusene. De første have endeel leerblandede, de sidste næsten kun skarpe Sandjorder.

Tjereby Sogns trende Byer have, summarisk betragtede, omtrent samme Jordbund: mere Sand, end Leer i Møielaget, begge Dele i Afvevling i Underlaget, enkelte Strækninger ret gode, muldebe Jorder, andre meget fattige for Muld, afvevlende raat og vel opdyrkede Strækninger, og Kvæt endnu paa mange Steder. Men i det Enkelte falder en meget betydelig Forskjel. Dverdrøvene, som omsluttede det herudi udlobende Dverdrøb af Freersløv By, ere vel næsten ganste opdyrkede, men uden at Jorderne endnu have vundet meget i Kraft, og de staae derfor kun lidet over det, som disse skarpe Strækninger vilde have været at ansætte til i deres raade Tilstand. Enkelte Lodder gjøre imidlertid en Undtagelse. De vise, at disse Jorder kunne hæves høiere, end til det Trin, hvorpaa de fleste staae. Den for over 50 Aar siden udtørrede Eberholts Dam er vel for endeel omskabt til Agerland; men Jordens tørvagtige Overløb vil aldrig tillade det at hæve sig til noget Udmærket. Dgsaa gjør Vandet i vaade Aar endnu megen Skade, da Broen paa Landeveien i Eberholtsvang ei ligger dybt nok, og Grøfterne tilgroe. Engene ere temmelig ulige fordeelte, og der findes baade gode og magre. I det Hele har Sognet langt fra ikke Mangel paa Engbund, naar Dverdrøvsstrækningerne undtages, hvis Beboere imidlertid hidtil have

havt Leilighed til at forskaffe sig det Manglende uden for deres Avlsbrug.

Med Undtagelse af Størstedelen af Ullerød Mark, Eberholtsvang, som er omtalt blandt Stutterimarkerne, og Eberholtsdam, har det Meste af Sognet en temmelig høi og bakket Beliggenhed, med derimellem faldende side, hyppig af Vand lidende Steder. Even- de Jordlodder i Ullerød By, som for nogle Aar siden ere komne under een Eier, og anvendes til et Schæferi og et Meieri af ud- mærket fremmedt Dvæg, give et folgeværdigt Exempel paa kraft- og indsigtsfuld Jordforbedring; og de ville, naar saaledes ved- bliver endnu i nogle Aar, kunne bevidne, hvad der i kort Tid kan blive af Jorder, hvis oprindelige Grundbessaffenhed, i det Hele tagen, ikke naaer Middelboniteten; men rigtignok under An- vendelse af Mere, end Det, hvortil en Avlings egen Kraft er istand.

Foruden det paa mange Steder i det Enkelte i disse Sogne forekommende, og for allerede berørte fladelige Vand, lider det søndre Strog paa betydelige Strækninger af Uttemose Aløbs meget forsømt Opgravning, og i Norden stiger Arresø's Vand, uden endnu at have naaet sit i det Forrige allerede betragtede Flode- maal, paa Moser, Enge og Ugre. Indflydelsen af denne Sø skal selv strække sig igjennem Stutterivangen Strødam indtil dertil- stødende Marker, over 20.000 Alen fra den, naar Aløbet følges, hvilken Menings Rigtighed imidlertid vel kun kan afgjøres ved Nivellement, og i alt Fald kan Søen ei have umiddelbar Indfly- delse paa Steder, hvilke, som dette, ligge oven for en Vandmølle.

4. Frederiksværks Gods.

Vi vende os her tilbage til Stro Herred, hvori hele dette Gods er beliggende, i Vesten, Sønden og Norden omsluttet af Roeskildefjords, Issefjordens og Kattegattets Bunde, og med Arresø i Østen; hvilken Sø, fljøndt den ligeledes grændser til Kronborg og Frederiksborg Amtsdistricter, dog rigtigst henføres under Frederiksværk, da dets Fabrikker ene have Afbenyttelsen af dens Vand.

Frederiksværk indeholder de 4 Sogne, Kregome, Vinderød, Meelby og Thorup, med Hovedgaarden Grønnesø i sidste og Arresødal i Vinderød Sogn, hvori ogsaa Fabrikket og dets Grunde paa begge Sider af den 1716—20 gravede Afløbsrende fra

Arresø ligger. Thorup og Meelby, det første ganske, det sidste med Størstedelen af sine Marker paa Halsnæs, indtage Strækningen imellem Moeskildebøfjorden og Kattegattet, og have i deres Midte ved Thorup og Sværkildstrup overordentlig gode, samt til Thoruplille, Thorupmagle og Tommerup, nærmest Byerne, taalelig gode Jorder; ligesaa Meelby Sogn imellem denne By og Evtøfte, til henimod Haagendrup. Leer i betydelig Mængde, saavel i Pløielaget som i Underlaget, findes paa de forstnævnte fem Byers Marker, men ret gode, muldede Leerjorder i nogen Udstrækning dog kun paa de to første. Ellinge har paa en Deel af sine Marker en ret god, muldet Sand, og paa enkelte Steder Leerblandning, ligesom Halb og Tollerup mod Sønden vel opdyrkede, af og til i det Lerede faldende Jorder; men ellers er hele den søndre Side af Halsnæs, med Undtagelse af enkelte af Grønnesøgaards Marker, hele den vestlige Deel, med sine mange Huse og Dverdrevslobber, hvor kun sjældent lidt Leer er iblandet i Jordsmønnen; og især det hele nordlige Side, sandet, og gaar her over til det letteste Sand, endog udenfor de Strækninger, som henføres til Flyvesanden. Tollerup og Meelbys nordlige Udslobber indeholde for en stor Deel Jorder, som det næsten ikke er værdt at betroe Saaesæden, og disse Byers store Andeel af Åsersbo Dverdrevs, hvor man endeel af Sommeren holder Kreaturerne i Loier, indtil de efter Indhøstningen kunne tages hjem for at sultfødes paa de ligeledes for Størstedelen let sandede Indmarker, lønner neppe Umagen, som Flytningen ved den lange Vej derhen forvolder.

Saaledes dyrkes her endeel Huuslobber til Liseleie, endeel behyggede Parceller paa Meelby Præsteløb, endeel paa Åsersbo Dverdrevs ublagte Huuslobber, hvor Sædeafgrøderne i tørre, eller kun ikke ualmindelig vaade Aar, neppe maae kunne erstatte Arbejdet og Saaesæden, dersom de for største Deel maadelige Afgrøder selv i dette vandrige Aar skulde ansees for ualmindelige.

I Meelby Sogn ligge, foruden flere Flyvesandsstrækninger, ogsaa det indhegnede saakaldte lille Sandarbejde.

De mange i Vesten ubi Thorup Sogn sammenklynge Huse fra Grønnesøgaard af, forbi Lynæs indtil Kikhavn, havde for endeel vel bedre Afgrøder, især ved Kikhavn, hvor enkelte med større Løbber forspnede Huusmænd syntes at have arbejdet sig

temmelig frem; men i det Hele er Jordbunden ikke istand til at ernære Dyrkeren, og Mængden af de her Bosatte er for stor til, at de som Arbeidsmænd kunne hjælpe sig frem, især da deres Deeltagelse i Hifferiet ikke skal være betydelig.

Grønnesø Hovedgaard, hvoraf 138 Tdr. Land ere henlagte til Skov, og 90 Tdr. atter i dette Aar bestemte dertil, har paa sine Marker en ret god, tildeels leerblandet Jordbund, ved Siden af ganske lette Sandjorder; ligesaa Skovstrækningerne her, hvori der antræffes fortrinlig Bøge- og frugtbar Egebund, saavel som skarpe, lette, kun til Naaletræanlæg egnede Steder.

I Vinderød Sogn har, paa Hælberne imod Arresø, især Kasse-mose ret gode, tildeels i det Lerede faldende Jorder; langt mere sandede og skarpe derimod ere de i Nordvest. Ligesaa ere Vinderød Byes faae Marker mod Arresø ret gode, vel ei stærkt lerede, dog ikke heller fattige i den Henseende, og de sandtes pryde de i dette Aar med meget gode Afgrøder, ligesaa vel som Arresø-bals dertil stødende Hovmarker ad denne Side. Men Vinderøds øvrige Jorder, især Strækningen over Bakkerne ad Dvresmølle, ere deels meget lette, deels usle, og paa selve Bakkerne ere Steder, som man kunde fristes til at erklære for Slyvesand. Arresøbals vestlig og sydlig for en ret god, med flere Slags Anlæg blandet Bøgeskovstrækning, beliggende Marker, som gaae ad denne Side ned til Fjorden, ere lette og tildeels skarpt sandede, i meget hoi og ubsat Beliggenhed.

Kregome Sogn har sonden for Kregome By meget gode Marker, hvorpaa jeg antraf fortrinlig Sæd og Klover, men dette aftager snart mod alle Sider af Byen, og den lette Jord er i det Hele overveiende. Mere endnu er dette Tilfældet paa Brederøds og Sonnerups Marker, men paa Auderøds er Halvøens nordlige Deel temmelig leerblandet, hvor ogsaa en Fredskov findes med overordentlig frodig Bøge-Estervært, og derudi iblandede gamle Træer, som, fljondt stærkt i Aftagende, endnu vidne om en ret god Jordbund. Ogsaa Sonnerup Fredskov viser paa flere Steder en for Bøgetræet god Jordbund, uagtet Jorden ubi, saavel som omkring Skoven, i det Hele hører til den lettere, og paa Sonnerup Mark tildeels til den meget lette.

Frederiksværk Gods har i det Hele taget ikke mange Mose- og Engstrækninger, og saaledes, om ikke Mangel, dog langtfra ikke rigelig Engsavl, og paa Haarbundsøsø kan paa de færreste Steder gjøres Regning uden Foderplanter Dyrkning, som, naar det Midterste af Halsnæs undtages, forsømmes meget af de Fleste. Ved Arresø ligger endel Enge, især i Kregome Sogn, men det gaaer Brugerne af dem ei bedre, end Eierne paa Søens øvrige Bredder. Vandets Stigen oversvømmer dem længe inden Flodemaalet er naaet.

Godsets Beliggenhed gaaer fra det Høieste i disse Egne til det Laveste. Bakkerne i Kregome og Vindersød Sogn rivalisere med de høieste paa Amtet. Størstedelen af det Øvrige derimod er fladt eller jævnt bakket, hvorfra kun den til betydeligere Bakker stigende Væstlige Kyst af Halsnæs gjør en Undtagelse. Åsferbo Dverdbrev hæver sig kun faa Alen over Havets Middelfsand, ligesom Sandstrækningerne norden for Meelby og flere andre Steder ei ligger meget høiere.

Inden jeg forlader dette Sted, Middelpunctet af Flyvesandets egentlige Hjem under Frederiksborg Amt, og gaaer over Roeskildefjorden til Amtets sidste Herred, formener jeg det rigtigt først at betragte denne Gjenstand.

Wedkappen, nordvesten for Kronborg, begynder en temmelig lang, men smal Sandstrækning ved den nordøstlige Strand, som næsten taber sig ved Hellebæk, og kun i meget ubetydelig Grad hist og her viser sig igjen, indtil man naaer Hornbæk Plantage, hvor Størstedelen af Sanden er bedækket med ung Fyrreføve, meget frodig fremvoksende paa Sandens fastere Steder; men hvor, efter de derom modtagne Underretninger, Leer eller leerblandet fast Underlag skal staae saa nær Sandoverlaget, at Fyrrenes dybtgaaende Rødder for længe siden maae have naaet det; hvilket endog Anlæggets blotte Ansættelse synes at bekræfte. Thi paa enkelte Pletter, som i Ordet egentlige Betydning kunne kaldes Flyvesand, vel bundne og overdækkede med et tyndt vegetabilisk Lag, for endel hestaaende af Mensdyrmos, som i disse Egne ret egentlig tilkjenngiver den lette ufrugtbare, i løsnet og udtørret Tilstand let bevægelige Sand, kæmper man endnu med en vrangvillig Natur for at bedække disse Steder med Skov; og hvor enkelte Planter, eller smaae Holme deraf, endog

have seiret, erkjendes deres forestaaende tidlige Ubergang dog tydeligen af det Opvovendes hele Udseende. Mindre betydeligt af Udstrækning i Bredden fra Stranden, men af meget let Character er den vesten herfra, forbi Hornbek og Hornby sig trækkende Flyvesandsstrimmel, som næsten ophører ved Holbo Herred, og her, paa et betydeligt Stykke langs Stranden, tildeels kun forekommer tæt ved Havbredden, eller paa den egentlige Forstrand; dog findes Spor dertil ofte selv paa Bakkerne, og de høieste Puncter her, saasom Nakkehoved, ere ei blevne frie for den; ved Siden af faste Leerlag findes den, snart i sin fuldkomne Nøgenhed, snart sparsommeligen overdækket med et fastere Jordsmon og et tyndt og magert Græs. Hele Gilleleie Strand har megen Sand, men kun i Nærheden af Bølgeslaget egentlig Flyvesand, og Markerne indenfor denne og hele den ommeldte Strand, skjøndt let sandede hist og her, have ikke Udseendet af i tidligere Perioder at være blevne hjem søgte af Sandflugt.

I gjennem hele Blistrup Sogn trækker sig en bred, lavtliggende Forstrand, som efter dens Character vel maa henføres til Flyvesandens Afkom, og hvor unægtelig Sandskridter hist og her vise sig, som med Nette have ladet denne Strækning, tilligemed de forommeldte, komme under Flyvesandvæsenets Tilsyn, og hvor der ei kan tillades Beboerne ubetinget Brugsret; men farlige ere disse Steder ikke, og kunne, under Tilsynets nærværende Stand, aldrig blive det; thi Strækningerne selv ere for den største Deel bundne, ikke ved det løse, let tilintetgjorte hvide Mos, men meest ved en fastere vegetabilisk Overkorpe, hvori kort Lyng og derimellem frempippende Græs og andre Værter ere dominerende, og hvor dette er Tilfældet, bryder Vinden, og selv de græssende Kreaturers Fod, ei saa let Eskorpen.

Fra de forommeldte Strækninger indtil Libirke Sogn har næsten kun den nærmeste Strandbred Sand, som for en Deel under Havets høiere Stand periodisk bliver overskyllet, og saaledes sjælden gjenembrændes og udtørres til den Grad af Sol og Vind, at de derved liggende Marker have Noget at berygte deraf. Men paa enkelte Steder paa disse Marker selv findes Strækninger, saa lette, at de ei staae mange Trin over Flyvesanden.

Betræde vi derimod Tibirke Sogn, hvor høie, med dybe Dale gennemskaarne Bakker allerede langt fra standse vort Blik, og betragte den her begyndende, over 2500 Eder. Land store, indhegnede Flyvesandsstrækning, før almindeligen betegnet ved Benævnelsen af det store Sandarbejde, nu sædvanlig Tidsvilde Flyvesands Indhegning kaldet: saa træffe vi nærmest Havet, paa Sandens halve Udstrækning langs Stranden, først en lav Plan af omtrent 450 Eder. Land, efter dets senere Bestemmelse til Skovdyrking, først for 15—20 Aar siden forenet med den ældre Indhegning, og for Tiden endnu ucultiveret. Her viser sig, med kun enkelte Undtagelser, aldeles ingen blottet Flyvesand, og Jordsmønnet er overtrukket med høi og tæt Lyng og andre Sandplanter. At Skov her kan frembringes, er vel ingen Tvivl underkastet; men hvad den kan blive til under denne udsatte Veliggenhed, derom vil de øvrige Anlægs, hernæst under Dmtale kommende, Beskaffenhed føre til lidet opmuntrende Slutninger. Nærmest Strandens Velgeslag begynder Sanden her at hæve sig høiere, og danner længer hen, hvor nogle Hundrede Alen bag Forstranden en Rjede af steile Bakker trækker sig indtil Åsferbo Dverdbrev, betydelige Sanddyner, bag hvilke den længer tilbageiggende Sand deels er bortført af Vinden, hvor da pletteviis den forrige steenlagte Havbund lader sig tilsyne, deels bunden ved Sandværter, som Naturen og Sandvæsenets virksomme Haand have frembragt. Ei behøve vi at gaae tilbage til den præadamitiske Periode, ikke engang til den noachiske Tidsalder, for at see, hvor Bølgerne have slaaet mod de nys betegnede Bakker, der, ligesom saa mange andre ved Strandbredderne og de lavere Dalstrækninger i disse nordlige Lande, bære dybe Rynker deraf endnu, for at see Vandet rulle sig over endeel af den for ommeldte flade Flyvesandsstrækning, for at følge Snekkerne, som vi før ledsagede igjennem Noeskildesfjorden til Slangerup, paa deres Tilbagevei forbi Åsferbo Slot, vesten for Flyvesanden, til Urrefjorden, senere først forvandlet til en Indsø.

Inden jeg imidlertid gaaer videre i mine Gissninger om det Steds fortidige Udseende, hvor vi her befinde os, maa jeg holde mig nogle Dieblikke endnu ved Flyvesandsindhegningen, som vi nyligen betraadte. Blot det forommeldte nordøstlige

Stykke er en jævn, lavt liggende Plan; alt det Dvrige bestaaer af høie Bakker med smallere eller bredere Dale imellem, deels sidsalbende og fugtige, deels tørre, de fleste overtrukne med Sand, men i meget forskjellig Grad. Dog findes ogsaa mange Strækninger her, som aldeles ikke bære Flyvesandens Character, og hvor, især paa de fugtige Steder, en ret god Vært træffes ved de her i Mængde, og tildeels i Slutning staaende Birker; hvis aarsag lignende, ei endnu i Skovcultur bragte Steder, meget rigtig ligeledes besaaes med Birkefrø.

Men Sandet har ikke alene lagt sig i Dalene; det er — og, næsten synes det, her især — steget op mod Toppen af de høieste Bakker, hvor store Strækninger deraf frembyde et vederstyggeligt Syn med deres hvidgraae Mosbedækning. Her mener jeg — støttende mig til det for Dine Havende — burde Skovdyrkeren afholde sig med sine unyttige Bestræbelser fra, at flåde disse nøgne Bakker i Skovens Grønt, hvis Hensigten ei blot skulde være, ved at dyrke Skov, ligemeget om den bliver til Træer eller til krybende, purrede Kratbuske, varigere at binde Sanden. Men herved maa dog ogsaa betænkes, hvor meget man udsætter sig ved at røre i denne løse, neppe bundne Sand, og hvor ufuldkommen og kortvarende den Bedækning er, som man, efter mange mislykkede Forsøg, endelig fremtvinger, naar man, efterat Træerne neppe have begyndt holmeviis at hæve sig over Jorden, allerede ser Dødens Spire udvikle sig i dem. Naar vi betragte alle de paa den egentlige Flyvesand gjorte Anlæg, saa finde vi det Ubetydelige, som her — vistnok først efter ofte igjennagne Forsøg — endelig er fremkommet, af saa usfelt Udsende og i saa ynkelig Tilstand, at det synes, man for længe siden maatte have opgivet Haabet om, her at kunne opelske Skov. Om vi selv ville henvende os til de bedstlykkede Anlæg, paa Jordbund, som hører til den bedre i denne Indhegning, saa er deres Skjebne ganske uafgjort endnu. Tyranlægget langs den senere indtagne Strækning f. Ex. er meget vel lykket, har staaet og staaer endnu ret godt paa mange Steder, saa at der ingen Tvivl kan være om, at Rødderne staae i et fast Jordlag; thi noget længer sydlig, ved begge Sider af en derigjennem løbende Wei fra Strandsiden til Lidsvitte, hvor snart den egentlige Flyvesand atter indfinder

fig, have Træplanterne det samme kummerfulde Udseende, som paa alle andre Strækninger af samme Jordbundsbeskaffenhed. Men uagtet dette Anlægs partielle, frodige Fremvæxt, er dets tidlige Undergang desværre at forudsee, hvis man ikke kan gjøre det mueligt, hastig at tilveiebringe Læ langs den nordvestlige Udkant, hvor de stærke Havvinde allerede have borttaget dets naturlige Læ, de beskyttende ydre, purrede, lavtstammede og grensfulde Træer, som enhver Skov danner mod ubeskyttede Udkanter, og hvoraf mod den vestlige og nordlige Himmelegn, især i en Beliggenhed som denne, og ved Naaleskov uden nogen Undtagelse, aldrig noget Træ burde borttages, om end Planterne vare halvdeede allerede; ja, de fuldkommen udgaaede bør i saadan Beliggenhed staae, saalænge de i ringeste Maade kunne bidrage til at bryde Vinden. Hvor vanskelige Naaletræerne her ere at opelske, og hvor liden Forventning de give, om de end ere komne i Væxtselskab paa en Jordbund, som ei hører til den maadeligste, kan fremdeles erkjendes af den flette Tilstand, hvori Fyrrene længet hen mod Tidsvilde Markeskjel befinde sig, endog paa Steder, hvor enkelte purrede Bøgeplanter temmelig frodigen endnu vegetere, uagtet Sanden har lagt sig i betydelig Hoide omkring og imellem dem. Fyrretræer af en Størrelse allerede, at man skulde formode deres Rødder maatte have naaet det Jordsmon, hvori Bøgen staae og trives, ere deels uddøde, deels gaae de deres Undergang i denne mod Nordvesten hældende Beliggenhed hastig imøde, uagtet Fyrren netop er det haardsværeste af vore Naaletræer mod climatisk Indvirkning.

Det siges at 1200 Tdr. af Tidsvilde Flyvesands Indhegning ere satte i Skovbestand. Kunde man, efter overfladelig Anskuelse at domme, være saa heldig at see det Halve af disses Anlæg naae deres modne Alder, og en sluttet Bestand, hvorved dog Birkene i de bedre Dalstrækninger vel maae bidrage det Meste, saa troer jeg, at enhver uoverspændt Forventning er tilfredsstillende.

Uf det Anførte vil allerede kunne uledes, at man altså ikke maa forestille sig Tidsvilde Indhegning som en uafbrudt Strækning af dæmpet Flyvesand. Tildeels i lav, men mest i høi Beliggenhed findes den imellem fugtige Dalstrækninger

hvilke sidste aldrig kunne have været bevægelig Sand, hvormeget de her sandsynligviis tidligere sig befindende Sumpe endog kunne have opslugt deraf. Men desmere forbærbelig har, paa de høiere Steder, Sandet overstrømmet de sydbøstlige Marker, og forvandlede omtrent $\frac{2}{3}$ af dette Sogns Pløieland til Drkener, drevet Tibirkes Deboere fra deres Boliger, hvis Tilværelse den her indenfor Indhegnings-Linien endnu staaende Kirke, og Levninger af Træer og Buske, saavel som mange i Sanden skjulte Sommermaterialier af de forladte Huse og Gaarde bevidne, hvis brugbare Dele man tog med sig og vovede 1000 Al. herfra, i nordlig Retning, at bosætte sig paa Ny.

En dyb Dal, med derudi liggende vandrig Mose, afskiller Flyvesanden og Tibirkes af denne halv omsluttede Marker fra Malmøse og Hollose, hvortil Sanden ikke har naaet. Dette skjules det forrige Aarhundredes Anstrængelser, hvorved ogsaa Nesten af Tibirkes meest truede Marker bleve reddede. At Sandet, uden den kraftige Mobbvirkning, som især skete indtil Aaret 1738, hvor en Støtte blev opreist paa Tidsvilde Mark til Amindelse om en fuldendt Dæmpning, men som dog periodisk senere, med større eller mindre Anstrængelse, maatte fortsættes, og hvorom man veed, at 1792 endnu holdtes 10 Materialheste her til Tangs Paakjørsel m. v., ikke alene vilde have tilintetgjort næsten hele Tibirke Sogn, men ogsaa oversteget den ommeldte dybe Dalstrækning, er mere end sandsynligt, og uberegneligt, hvorvidt det da fremdeles kunde have udbredt sig, da ingen Formuur derefter sandtes mere paa de, hiin Side Tibirke Mose liggende, høie og meget for nordvestlige Vinde udsatte Marker.

Det Sand derimod, som Havet i forløbne Aarhundreder har fremvæltet hiinside det nærværende Usferbo Dverdrej Beslen for Tidsvilde Flyvesands Indhegning, har fundet sin Grav i denne fordums Havbugt, og endog efterat den var bleven tilsandet, og efter Sandklitternes Dannelse derpaa, og især Vesten derfor, hvor en indhegnet 116 Tdr Land stor Flyvesandsstrækning findes, det lille Sandarbejde, er her megen Leilighed endnu i dens sidstalbende Midte at opsluge endeel Sand, og hvad der overflyder denne Plaine, nedsænkes udi Arrefø, hvor i forrige Tider have dannet sig kjendelige Revler deraf.

Biskop vilde det medføre store Omvæltninger i denne Egn og bevirke Forstyrrelse i de fleste Forhold, hvis Arresø engang skulde blive tilsandet, ligesom før dens Forbindelse med Havet; men i hvor store Sandflugter tilkommende Aarhundreder endog skulde kunne være istand til at lade opstaae fra Meelby Sogns nordlige Strandbred, synes, efter Søens Beliggenhed, dens Undergang kun partiel at være muelig, da dens søndre Deel maa antages at være fuldkommen sikket derfor. Men skulde en Sandflugt, liig den i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede, i kommende Tider opstaae fra det betegnede Punct og overflige Vinderøds og Kassemoses Bakker, som hiin oversteeg Libirkes, da stod maaskee Søens nordligste Deel og selv den nordvestlige Bugt Fare for at blive tilsandet, og i sidste Tilfælde var Arresøes Afløb anden Gang stoppet; de Dverfvommelser, som have fundet Sted for mere end 100 Aar siden, vilde da fornye sig, og Søens Bassin faae en stor Tilvært især paa de sydlig og sydsøstlig dertilgrændsende Markers Beføstning. Paa hiin Side Søen derimod vil Flyvesanden fra Frederiksværk af aldrig umiddelbar komme til at have Virkning.

Ei heller ere Flyvesandsstrækningerne paa Frederiksværk Gods betydelige for Tiden, og den Fare, de indeholde, vil, uden at mere Sand blottes fra Havet af, kun strække sig til deres nærmeste Nabolag, da de mistænkeligere, efter det Nysforklærede, sende deres Sand til Åserbo Dverdrej, hvorover kun lidet for Tiden naaer Arresø. Med Undtagelse af det lille Sandarbejde af 116 Tdr. Lands Størrelse, hvoraf dog det Meste er uroffelig bundet; af 200 Tdr. Land, som pletteviis findes paa Åserbo Dverdrej og fordre et vaagent Die, for ikke paa enkelte Steder at komme i Bevægelse; af 44½ Tønder Land paa Meelby og Tollerups Ublodder, som ligeledes kræve at staae under Sandflugtstilsyn, og 16½ Tdr. Land paa Halbs Ublodder i Thorup Sogn, foruden enkelte Skridter hist og her paa Lømmerup Byes Marker — hvilket Areal er taget af en officiel Indberetning af August Maaned 1829, — findes her intet, som ansees for Flyvesand. Thi paa det hele af Sand bestaaende Åserbo Dverdrej har ved dets sidfaldende Beliggenhed, de faae udi de opgivne 200 Tdr. Land beliggende Klitter undtagne, dannet sig en saa fast

vegetabilisk Skorpe af Lyng og Bolleris, det sidste især med dybt og vidtomkring løbende Rødder, at den meest oprørte Natur forgjæves vil prøve paa at røkke dets stærke, og derved tillige paa de fleste Steder fugtige Overflade. Dette Overdrevs brede Forstrand derimod er af Vinden næsten overalt feiet saa reent, at med Undtagelse af Dynerne langs Havet, som holde sig fugtige og bindes ved Sandværter, den faste Bund af i Fortiden her opfyldte Steen overalt ligger tilsyn. Sandlaget, som paa de fleste andre Forstrande heromkring overbækker den, er bortført og udbredt over Overdrevsfladen, hvorhen ogsaa den Ubetydelighed gaaer, som af og til i Sommerhede og ved paafølgende Havvinde river sig løs af Stranddynerne. Markjorderne derimod, hvor lette de endog ere paa mange Steder, især i Melby Sogn, ansees for ganske faste, og Brugerne have, med Undtagelse af de opgivne Strækninger, fuldkommen Raadighed over deres Benyttelse.

Ved den vestligste Kyst af Halsnæs, hvor en flad og sandet, men fuldkommen bunden Forstrand trækker sig fra Spødsbjerg til Lynæs, og hvor oven for denne Forstrand hist og her enkelte Skridter vise sig, taber Flyvesanden sig ganske; thi hvad der findes af Sand saavel ved Tese- som ved Roeskildesfjord, der hvor disse Bunde berøre Frederiksborg Amt, kan ei henføres derunder.

Efter at have omhandlet Flyvesandens nærværende Stand og dens tidligere Udelæggelser, maa jeg endnu opholde mig et Øieblik ved at undersøge, om Sandflugt af den Omfang, som de tidligere Aarhundreder, atter kan være at befrygte for Fremtiden.

At Flyvesand ikke blot kommer fra Havet, men ogsaa kan ligge i det Indre af faste Landstrækninger, derom behøve vi ikke først at henvende vort Blik til de i Africas Indre udbredte uhyre Sandørkener; det træffes selv inden for dette Riges Grændser langt fra Havbredden; men de Egne, hvorom her handles, have det ikkun nær ved den, og umiskjendeliggen have de nordvestlige Storme opdyngt Sandet og opdyngt det endnu i Revler ubi Stranden, hvoraf lidt efter lidt Endeel opfyldes og danner sig til høiere eller lavere Dynen langs hele den nordlige Strand, betydeligst udenfor Meelby og Tibirke

Sogne. Kun faaer, eller maaskee ingen Steder langs hele den nordlige, ere ganske frie, hverken for opfyldt Flyvesand, eller for Sandrevler, som ligge i liden Afstand fra Kysten.

Men umueligen kunde Sanddynerne langs Stranden, saaledes som vi nu finde dem, have forvoldet Sandstrømme som dem, vi erkjende af deres Virkning ved Tibirke og Tisvilde. Deels overtrækker Naturen selv disse ny opfyldede Dyrer for det Meste med Sandværter, som trives ypperlig netop her, hvorimod endeel deraf efterhaanden bortgaae der, hvor Havets Vand ei skundom kan væde dem; deels udtørres Sanden her sjælden til den Grad, at Vinden faaer betydelig Magt med den, eller kunde bortføre den indtil Bunden, hvilket derimod tit skeer med den bag ved Dyrerne liggende. Ei heller er Havet istand til at opfylle store Sandmasser ad Gangen. De torbnende Bolger føre endeel deraf mod Dyrerne og lade det falde, i det de brække sig her; men mægtig tilbagerullende føre de det Meste deraf stedse tilbage til nærmeste Revle. Deraf opstaaer Dybet, som befinder sig overalt imellem Strandbredden og den nærmeste Sandrevle, og som modtager de glatte rullede Stene som Bundfaldet af Sandet, hvilke vi finde overalt paa den bag Sanddynerne liggende Forstrand, hvor Vinden har bortført Sandet; men ingensteds tydeligere, end paa Åsferbo Dverdbrev, hvor hele denne Rende, Havets forrige udhulede Forbyhning imellem Stranden og Sandrevlen, paa en Strækning af 5 til 6000 Alen, ligger tydelig for det betragtende Øie. Umueligt er det, længer at ville benægte Havets langsomme Tilbagetræden fra de nordlige Kyster, naar man sammenholder de slige tæt ved Strandbredden os for Diet liggende, og altsaa en umiddelbar Sammenligning af Havets tidligere og nærværende Stand tilstedende Naturvirkninger, med de historiske Underretninger, vi have om dets fortidige Høide, og de Kjendtgjæringer, vi antræffe derom paa andre Steder, hvor ligesaa tydeligen sees, at Havet har staaet over saadanne lave Strækninger.

Denne Havets langsomme Tilbagetræden, som ikke maa forveksles med dets Tilbagestrømmen efter store noachiske Dversvømmelser, hvoraf vi kunne finde Sporet paa tusinde Steder i Hjelbegnens høiere Regioner, har upaatvivleligen i Særbeleshed maattet bidrage til de periodiske Sandflugter, hvoraf den seneste ei falder saa langt

tilbage i den nyere Tid. Sandrevlerne, som i lange Perioder uforanderligen i det Hele beholde deres Leie, ere ikke desto mindre bevægelige i det Enkelte, og flytte sig ofte under Storme; hvilket især, efter de der farende Somænds Vidnesbyrd, bemærkes ved den jydskke Nordvestkyst. Denne partielle Bevægelighed af disse Sandmasser under Havspeilet selv gjør det tænkeligt, at, efterat Revlerne i Aarhundreder have holdt sig temmelig i samme Frastand fra Stranden, de tilsidst engang komme til et Punct, hvor Bølgeslag og Bølgernes Tilbagerullen ei mere kan stee og virke fri og ubunden, fordi de foranliggende Revler, som have hævet sig høiere og høiere mod Vandspeilet, saaledes afgive mere og mere Sand til at udfylde Dybet mellem dem og Strandbredden, hvor da usædvanlige Dekaner, af Mangel paa Bølgernes frie Tilbagerullen, kan tænkes at tilfælde Dybet paa større eller mindre Strækninger, hvor-efter Masser af Sand efterhaanden maae opkastes ved næstfølgende Storme, indtil Bølgernes Bevægelse atter, men længer tilbage, har dannet sig Revler og et nyt Dybvand imellem dem og de forrige mod Kysten flyttede Sandmasser. Af saadanne deels opkastede, deels blottede Sandmasser, tænker jeg mig Flyvesandsstrømningerne foranledigede, som i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede havde overtrukket Tibirke Sogns Marker, efterat de maaskee i mange Aar allerede havde henligget ved Stranden, lidt efter lidt pletteviis flyttede længere mod Landet, og dernæst ved usædvanlig Sommerhede og paafølgende heftige Vinde paa eengang komne i den stedfundne almindelige Bevægelse. Forst udbredte over betydelige Strækninger, og ubundne fordeelte paa Tibirke Sogns Bakker, bleve de uimodstaaelige for sædvanlig Anstrængelse, og usædvanlige som de, hvormed man i Aaret 1738 troede at være bleven Herre over Sanden, udfordredes nu.

Men ere Sandstrømme komne fra Havet, som have kunnet bedække flere tusinde Tønder Land; findes Sanden i uformindsket Mængde endnu liggende i truende Revler, faa hundrede Alen fra Strandbredden; er det mueligt, at den engang kan komme Landet nærmere, eller at Vandet trækker sig tilbage fra den, hvilken af Delene man end vil antage: saa er det indlysende, at lignende Sandmasser atter, ved Siden af dem, man allerede har, kunne

fremkomme og foranledige nye og maaffee større Udelæggelser, end de foregaaende. Men da vi vel uden nsiere Prøvelse, blot af Det, vi daglig see, kunne antage, at saadanne Sandmasser, som paa den ene eller den anden Maade opstige fra Havet, ikke strax og paa engang vilde blive bevægelige, men først efter i længere Tid at have henligget ubedækkede og udsatte for Solhede, ikke naaelige mere for Høivandets Bølgeflag, saa vide vi ogsaa, at under Vedblivelse af det Offentliges siebtikkelige Opmærksomhed paa denne Gjenstand og de dermed forbundne forebyggende Forholdsregler, Sandmasser, opdyngede ved Stranden, vilde lade sig binde lettere og sikkrere, end de have været at binde for næsten et Aarhundrede siden, da de allerede vare fordeelte over Dale og Bakker i betydelig Afstand fra Havbredden, hvor vi endnu maae have et vaagent Øie med dem; og trygge, formener jeg derfor, kunne vi med Hensyn til vore Efterkommere see Fremtidens Virken ved disse Strandbredder imøde, foruroligende kun, naar det Offentliges Opmærksomhed, efter Aarhundreders uforstyrrede Gang, maaffee lod sig indbysse, ligesom Beboernes, naar Erindringen om fjerne Forfædres Skjebne har tabt sig.

5. Hornsherred.

Hornsherred danner en Halvø imellem Fæsefjorden og Roeskildesfjord, og er saaledes paa Amtet selv ganske uden landfast Forbindelse med det Øvrige beraf. To smaa Der, den ene Gfildsøen i Roeskildesfjord, den anden Durs, noget betydeligere, i Fæsefjorden, Østen for Lammefjorden, høre, foruden nogle ubetydelige Holme Sønden for denne Ø og paa flere Steder ved Kysten, ligeledes til dette Herred. Disse Holme, som ganske eller for endeel ved høit Vand høre til Havets Bund, og som, ligesom Herredets øvrige lave Strandbredder for den største Deel benyttes til Græsning, berøres ei videre, men de beboede Der vil komme under særskilt Betragtning.

Herredet frembyder stor Forskjellighed med Hensyn til Jordbund og dens Beliggenhed. Dets øverste Deel, Jægerspris Gods, begynder i Norden med meget lette Sandjorder, som ofte neppe ville give Agerdyrkeren hans deri nedlagte Sæd igjen. Den staaer for en stor Deel kun lidet over Flyvesanden, uden dog, med Undtagelse af ganske faae Steder, som gjøre Dvergangen dertil, at kunne sættes

i denne Klasse. Som Underlag, især i lavere Mosestrækninger, forekommer Leret vel undertiden, ogsaa gives der Bakker, hvori det udgjør Ploielaget, og Mergelen i forskjellig Skikkelse, undertiden meget stærkt kalkholdende, træffes ganske nær Overfladen; men dette er kun Undtagelser fra det Almindelige paa Halvøens nordligste Spidse; thi Sanden er det Herskende baade i Ploielaget og i dets nærmeste Underlag, og skjøndt de smaae, for for det Meste med Et bevoxne Mosehuller, ofte ligge paa Leer, skjøndt Levninger af kolossale Egetræer ubi Nordfløven hentyde paa et rigt Leerunderlag paa de Steder, som have frembragt dem, saa indeholde de større lavt og jævnt beliggende Strækninger, hvoraf der findes betydelige paa Bøndermarkerne, Vesten for Nordfløven, næsten aldrig Andet, end Sand til Underlag.

Disse lavtliggende Strækningers Overfløve har — førend Kultur formedelst Forbrænding havde forvandlet den — paa de fleste Steder været en tørvagtig Masse, af Udseende som de fleste Tørvemosers vegetabiliske Overlag, en tæt Væv af Nodder med brun, meget let, men dog ikke egentlig svampagtig Tørv imellem. Bønderne her kalde den Huuljord, og under denne Benævnelse er den bekjendt i Omegnen. Navnet kommer af den hule Lyd, den giver, især i Tørke og Varme, naar man gaaer, rider eller kjører paa den. I hvormeget denne tilfældige Egenkab endog har givet Anledning til forskjellige Meeninger, saa forklarer Sagen sig meget let, naar man med Opmærksomhed betragter disse Strækningers forskjellige Jordlag. Da Huuljorden spiller saa stor en Rolle i Jægerspris Skovboeres Agerbrug, saa vil det ikke være paa urette Sted, nærmere at omhandle den her.

Overfløven er, som omforklaret, en tørvagtig Masse, som i sin naturlige Tilstand, foruden en Ubetydelighed af Græsspirer, kun frembringer meget kort, tynd Lyng og andre paa tørvagtig Bund sædvanlige Væxter. Den bærer aldrig Sæd efter uforberedt Oppløining, men lader de deraf imellem Jurene opkomne Spirer henvisne, medens Plovstrimmelen i uforraadnet Tilstand henligger som død Masse, i forraadnet som konsistens- og vægtløs Muld. Tykkelsen af denne Skorpe, Det, man egentlig giver Benævnelsen Huuljord, er meest 5 — 7 Tr., dog aftager den indtil 2 — 3 og stiger indtil 10 — 12 Tommer. Den er der, hvor den findes,

meget tynd, næsten kun en Bæv af Rødder, hvorimod dens nederste Deel, hvor den staaer til betydelig Tykkelse, er mere løs, smuldbrende og uden tilstrækkelig Cohæsion til at kunne benyttes som Løv, hvortil derimod Grønsværlaget stundom anvendes. Under denne Skorpe kommer et Sandlag, sædvanligst 3 á 5 Tr. tykt; dernæst Sand, som indeholder Jerndele, ofte til den Grad sammenbundne dermed, at den kan opbrækkes som fast Steenmasse af 6-10 Tr. Tykkelse, altsaa Al, ofte kun stærkt farvet, men blød. Sjældent staaer det jernholdende Sand lige under Huuljorden, det uheldigste Tilfælde for dens Opdyrkning. Under det kommer atter Sand, meget forskjellig af Farve og Udseende fra Jernsandten. Om end denne ikke er af den bindende, og uagtet ogsaa i hiin ofte findes Tegnet til at Jerndele have gjennemtrængt den, gjør dog det egentlige jernholdende Sandlag meest et tydeligt og kjendeligt Uffnit. Overtjørpens forommeldte Lyd, Anledningen til Benævnelser, kommer deraf, at den løsner sig formedelst Lørke og Varme mere eller mindre fra Sandten, i det den efter Lørvejordens Natur, naar Fugtigheden uddunster, indsvinder. Vintervæden bevirker vel, at begge Dele nogenledes forbinde sig igjen, men dog aldrig fuldkommen, hvorimod Vandets Frysen mellem det tættere Jernsandten og Overtjørpen atter bevirker Adskillelse, som saaledes bliver permanent; men den hule Lyd er stærkere i Lørke, end naar Jordten om Foraaret er vanddrukken. Dog findes ogsaa Steder, hvor Huuljorden — thi Benævnelser vedbliver ogsaa her — ikke lyder huult; men ved Undersøgelse vil man finde afvigende Jordtenbestaendighed i Underlaget, især at det tørvagtige og Sandtenlaget ere nærmere forbundne; ofte mangler ogsaa det jernholdende Sandtenlag, hvilket imidlertid efter de Landmænds Forklaringer, som have arbeidet meest i den foranbestrevne Jord, ikke har stor Indflydelse paa Jordtenens Frugtbarhed, efterat være omstædt til Ugerjord, da de paa staae at faae ligesaa god Sæd paa jernsandigt Underlag, naar det nærmeste Sandtenlag under den ved Brændingen tilintetgjorte Huuljord kun ikke er tyndere end 4 — 6 Tr. Opdyrkningen skeer nu uden Undtagelse ved Brændingen af Overtjørpen, og forekommer saaledes under Besvarelsen til det 7de Spørgsmaal: her altsaa kun saameget endnu, at, skjøndt adskillige Lodder af Jægerspriisens Skovbønders bestode indtil over een Fjerdedeel af den saakaldte

Huuljord, der dog nu kun hist og her antræffes Levninger deraf i dens oprindelige Skikkelse, og at det saaledes forvandlede Jordsmon, uagtet reen Sand med Levningerne af den brændte tørvagtige Dverfkorpe til Møielag, og mere eller mindre jernholdende, undertiden til en steenagtig Masse bunden Sand til Underlag, er blevet deres bedste Ugerjord, hvor jeg har seet fortrinlig Rug, god rød og især fortrinlig hvid Kløver, den sidste ganske almindelig fremkomme af sig selv efter Brændingen, og hvergang den atter ublægges; hvorimod Sanden i høiere Beliggenhed, hvor dette tørvagtige Dverlag ikke i forrige Tider, da disse lavere Strækninger upaatvivlelig have været, først Havets Bund — som Muslingfaller og selv smaae Ravstykker i Sanden over det jernagtige Lag bevidne — og dernæst en flad Sump (Tørvformationsens Periode), har kunnet danne sig, for det Meste staaer tilbage for hene, og sjælden giver saa gode Afgrøder, som dette nu med den brændte Huuljordskorpe blandede og deraf stærkt farvede, til Muldsand forvandlede Jordsmon.

Den her omhandlede Jordart, som forekommer overalt, men sjælden i saadan Udstrækning, som paa Sjægerspriis Godsens forommedte Strækning, maa man ikke forvekle med den mere i det Sorte faldende, federe Mosejord, Elletræets sædvanlige Hjem, hvor vel ogsaa Sand, men ligesaa ofte Leer findes til Underlag. Ogsaa deraf antræffes paa Sjægerspriis Gods, og paa dens Hovmarker findes flere saadanne Strækninger, forvandlede til den bedste Ugerjord og de fjønneste Kløver- og Græsmarker. Men ogsaa her forekommer af og til samme Jordkorpe, som den nysomhandlede, og da bruges ligeledes dens Forbrænding ved Mosernes Opdyrkning; men tillige mængles og gjødes saadanne Strækninger, hvorved de, især naar Underlaget er Leer, have meget forud for Skovbøndernes Huuljordsstrækninger.

Med Undtagelse af, at Sjægerspriis Hovedgaardsjorder have mindre af den forhen beskrevne saakaldte Huuljord, men betydeligt af de sidst ommeldte Moser og lavtliggende raae, for Størstebeel nu under Dykning værende og tildeels allerede ganske omfattede Strækninger, hvor Sandunderlaget ofte falder mere eller mindre leerblandet, og hvor selv hyppig findes Mergel i ikke betydelig Dybde, falde de fleste Marker kun lidet bedre, end de nordlig og østlig betilgrændsende Bønder; thi næsten overalt finder man en meget

let Sandjord, hvorpaa vel ved god Behandling kan frembringes god og selv fortrinlig Rug, men hvor de paaafølgende Afgrøder ikke altid lønne anvendt Flid og medgaaede Omkostninger.

Sønden for Hovedgaardens Marker ligge først Neder- og Dverdraaby, hvis Jorders Beskaffenhed ligner Hovedmarkernes; thi ogsaa her findes blandt letsandede Sletter og Bakker vel bedre og temmelig stærkt muldede, men sjældn lærblandede Jorder. Mulden synes at tiltage i det Sønden herfor liggende Gierløv Sogn, men Leer findes her ogsaa kun sjældn. Gierløvs sydlige Marker, mere endnu Torsløv, og i mindre Grad ligeledes de tvende vestlige Byer i dette Sogn, havde Afgrøder, selv af Byg, Urter og Kløver, som uden Undersøgelse vilde have ladet formode gode Leerjorder, især naar man veed, at Sæbefistet her langt fra ikke er godt, men derimod udtærende. Sandens rige Muldtag paa store Strækninger i dette Sogn, som er meddeelt det af Naturen, — thi det staaer ofte langt dybere, end Ploven nogenfinde har naact, — maa ene tilskrives den Vedholdenhed, hvormed den lønner Ugerdyrkerens saa ofte urigtig anvendte Flid. Saaledes troer jeg, at uagtet Sanden paa hele Jægersprieis Gods er dominerende i Østslaget saavel som i Underlaget, Jordens Bonitet i det Hele dog stiger betydelig, og temmelig gradviis, fra Nord mod Syd.

Jægersprieis Gods har endeel Bakker fra Gierløv By af nordlig, hvorimellem dog den betydeligere Deel af Jorderne henligge i jævn Udstrækning. Med Undtagelse af ubetydelige Høider kan hele den sydlige Deel ansees for et jævnt og fladt Land, som endog strækker sig langt over Godsens Grændse. Side Jorder forekomme ikke hyppig, uden de forhen ommeldte Huuljordsstrækninger, som dog for endeel ikke ere vanskelige at faae tørlagte, og de betydelige Moser paa Hovmarkerne, som Tid efter anden ved Kultur forvandles til Ugerjord og, engang istandsatte, og Wandgrofterne vedligeholdte, maae henregnes til den bedste.

Den øvrige Deel af Hornsherred er mærkelig forskjellig fra Jægersprieis Gods; thi vel har ogsaa Sanden her i det Hele Dervægten, men Leer forekommer langt hyppigere i Østslaget og som nærmeste Underlag. Den østre Deel af Herredet, hvoraf Selsø Gods indtager det Meste, har meget gode og ofte stærkt lærrede Jorder, dog ikke heller her i den Mængde, at den kan gjøre

Sanden Herredømmet stridigt uden i enkelte Strøg. Ved Byerne Skulleløv, Dnsved, Drdrup, Gaarden Pagterold, Bonderup, Skiby, Manderup og paa Selsø Hovedgaard's Marker findes betydelige Leerjordsstrækninger og leerblandet, meget muldrig Sand; men det feiler heller ikke her paa denne lette. Ligefaa har Gaarden Torp af Selsø i Østen, og Euanholms Hovedgaard'sjorder i Vesten, gode leerblandede, saavel som gode muldede Sandjorder; men flere af deres Marker maae henregnes til den lettere Sand, ved Torp især de nordlige Marker, ved Euanholm endeel af de nordlige, vestlige og sydlige. I de vestlige falde Bakker, som strække sig til Drdrup By og Krogstrup Kirke, men Bakkerne løbe for endeel ud i Leer, her saavel som længer vestlig. — Ei heller er Østby og Sønderby under Selsø uden gode Leerjorder og fortrinlig muldsandede Marker, men med mindre Jblanding af Leer, og letsandede Strækninger falde baade imellem begge Byer, som og ad den sydlige Strandbred. I den her omhandlede Deel af Hornsherred forekomme betydelige Bakker, f. E. de allerede ommeldte paa Euanholms og Drdrups Marker, en lang, skarp Kng imellem Torp og Skulleløv By, og enkelte Strøg paa Selsø Gods's sydvestlige Deel. For øvrigt ligge Jorderne temmelig jævnt.

I den vestre Side af denne under Omhandling værende sydlige Deel af Hornsherred begynder Gaarden Dverberg og dertilhørende Dalby, paa Grændsen af Jægerspries Gods, med temmelig lavt og jævnt liggende Jorder, som saaledes strække sig et lille Stykke ind i Kyndby Mark. Jorden er paa de laveste, tildeels endog sidfaldende Strækninger, hvoraf især i Norden af Dalby findes endeel, ei uden en betydelig Undeel af Leer. Ligefaa falder en Deel af Dverbergs Marker noget leerblandet, men i det Hele er Sanden overveiende, rigt paa Muld paa mange Steder. Dog staae disse Jorder betydelig tilbage for Pagterolds, hvor der forekommer stærkt Leer. Dalby's Mark er nærmest Byen en meget muldrig, for Størstebeel leerblandet Sand. Mod Stranden, hvor endeel Huusløbder ere affatte, findes lette og maadelige Jorder.

Kyndby's Mark bliver bakket og skarper, og kun af og til afveksle leerblandede Strækninger med Sanden. Udjorderne ere endnu meget tilbage i Cultur, men ved Byen findes for Størstebeel rigt muldet Sandjord, hvorpaa fortrinlige Afgrøder. Denne

Jordbæffaffenhed vedbliver faaledes indtil over Venfløv Markes Fjel; dog synes denne Bymarks føndre Deel at have mere Leer, og endeel deraf at være bedre opdyrket paa Ublodderne. Imidlertid findes ogfaa her mange fkarpe Strækninger. Veiteby og Vellerup under Egholm henregnes til de meget fllette Sandjorder, og unægtelig findes deraf endeel ifær paa den høie Nyg imellem begge Byer. Men disfe Byers Marker kunne aldeles ikke alle henføres til denne Grundbæffaffenhed. Ikke alene i Nærheden af Byerne, men endog paa Ublodderne mod Fjorden antraf jeg, imellem høie og fkarpe Bakker, gode leerblandede Strøg med gode Afgroder af Nyg, og felv af Erter. Men desuagtet, og fljondt den er høit ansat ved Voniteringen, kan jeg langt fra ikke henføre denne Befklyft af Hornsherred til dets bedre Strøg, men holder det derimod for det maadeligere, ei alene hvad Opdyrknin-gen angaaer, men ogfaa med Hensyn til den oprindelige Grundbæffaffenhed, hvor høi en Plads de endog indtage i den forudsendte tabellarifke Dverfigt.

Ferfløv By og meer endnu Røyerup have i det Hele flere Leerjorder, fljondt ogfaa her Sanden forekommer hyppig og paa enkelte Strækninger paa Ferfløvmark er meget fkarp, ifær paa det høie Strøg ved Blakkemølle ad Venfløv i Norden og mod Skiby Mark i Vften. Ei heller kunne de imellem Egholms Hovedgaardsmarker og Vellerup liggende Lodder kaldes gode med Hensyn til Jordernes Grundbæffaffenhed.

Uf Egholms Hovedgaardsmarker ligge kun nogle i Hornsherred; høie, ujævne og lette den flørste Deel, og kun lidet deraf leet.

Eskildsøen i Roskildbefjord er af lidet Omfang, 231 Tdr. Land Hovedgaardstørt under Selsø. Den har faae leerblandede Jorder, endeel muldet Sand, men mere af letsandede Strækninger; og tvende ei ubetydelige, men meest tilgroede fmaae Søer i dens Midte. De bedste Jorder findes nærmest Gaarden i Dens vefllige Deel. De øvrige Strandkanter ere for det Mefte letsandede. Med Undtagelse af enkelte fkarpe, men ikke høie Bakker, fom trække fig igjennem Den, falder Jorden jævnt.

Durs i Sonden af Iseffjorden udgjør et Sogn med tre Byer: Bybjerg og Gamlose i Sonden og Næsby paa Dens nordre Dynt.

Denne Dens Beliggenhed er, med Undtagelse af enkelte Bakker, og deriblandt den temmelig høie Stændersbakke med Ruinerne af et Slot, som falder i Oldtidens Mørke, ligesaavel som Sagnet om Kongevalg paa denne Bakke, temmelig jævn. Ved den vestlige Strandbred findes strax Leer paa Gamlose Mark, men paa den anden Side af den første Forhoining falder Jorden sandet, bliver imidlertid bedre mod Byerne, hvorvel ikke egentlige Leerjorder antræffes, men en muldet Sand, hvori Leret har Andeel. Saaledes vedbliver det, saavel i Vesten af Bybjerg indtil Mollen, hvornæst let Sand begynder, som ogsaa imellem Gamlose By og Næsby Markskjel omtrent, hvor denne Byes fortrinlige Sædemarker ikke alene ere rige paa Muld, men ogsaa have en betydelig Mængde frugtbare Leerblandinger.

Udlobderne Norden for Bybjerg falde ogsaa lerede, og enkelte Strækninger deraf stærkt lerede; men her feiler det endnu meget paa god Dykning og forsvarlig Gjødning, og der fandtes endeel maa- delig Sæd paa gode leerblandede Marker, som ikke mangle andet end Kraft.

De lave Strandbredder paa Dursø og omkring hele Hornsherred frembyde, forsaavidt Landet ikke affalder brat mod Havet, for det Meste Eng, som om Efteraaret ofte overskylles af Vandet. Deres Jordbund er meest Sand, undtagen dybere under Dverfkorpen, hvor ogsaa Leer forekommer. Græsset, som disse Strandenge frembringe, benyttes for det Meste til Græsning for Kreaturene, som især om Forsommeren holde meget deraf, og hvorefter Køerne give fed, om end ikke saa rigelig Melk, som paa andre gode Græsgange; hvilket dog vel tildeels ogsaa kunde komme deraf, at Græsset her ofte kun staaer tyndt, altsaa tilbyder en sparsommeligere Føde, hvorved folgelig den almindelige Mening om Strandgræssets Trivselighed ikke svækkes. Tildeels benyttes Engene ogsaa til Hø, og enkelte Steder give en rig Slet. Høet er ligesledes meget trivseligt, især for Dvæget. Disse Enges Udstrækning er deels kun meget ubetydelig, men deels gaar de et godt Stykke op fra Stranden, og her findes de ofte udlagte som Englobder ogsaa til andre, end blot de med deres Hovedlobder hertilgrandsende Jordbrugere, saa at undertiden hele Byen har Andeel

i disse Strøbenge; Beviis paa, at de ikke ere ansete for uvigtige, især i Egne, som i det Hele ikke have overflødig Engbund.

I hele Hornsherred ere de Steder, som lide af skadeligt Vand, eller ikke let kunne torlægges, vist meget ubetydelige, og jeg finder her Intet, som kunde være Gjenstand for særdeles Betragtning, især da de enkelte sidsaldende Strækninger allerede under det Foregaaende ere blevne berørte. Betydelige Søer og Aaer har Hornsherred ikke, og Engene ere derfor, selv i Aargange som disse sidske, ei meget udsatte for at sættes under Vand, hvorover jeg heller ikke, under mit Ophold i dette Herred, har hørt føre Klage. Som Følge af Mangel paa betydelige Aalsøb har Hornsherred da ei heller Rigdom paa Eng; dog forsyne adskillige mindre Engdrag, Moser og Strand-Engene mange af Beboerne tilstrækkelig med Hø, og Sægerspriis Hovedgaard har meget betydelig Høavl, især paa een af sine største Marker, som imidlertid langt fra ikke tilsammen kan betragtes som Eng, men hidindtil steds er benyttet til Høavl.

Vandingsenge.

For at bevare Spørgsmaalet om Vandingsengens Anlæg, maae de forskjellige Slags kunstige Vandinger, som anvendes ved dem, først særskilt betragtes. De bestaae, for saa vidt mig bekjendt:

- 1, I Vandets Opbæmning om Foraaret indtil den frugtbare Baartid kommer, for at Engene da, efter det pludselige Aflob og Vaarens umiddelbare Virkning paa deres baade væde og gjødede Overflade, hastig kunne beklæde sig med et kraftigt Grønt, sikket for de stærkere Nattefroste, af hvilke især sidske Enges meget tidlige Græs saa ofte tilintetgjøres, og hvorefter de ere sene til at grønnes igjen. Om denne Opbæmning af Vand atter anvendes om Sommeren efter første Slet, for at frembringe en rigere Efterflet eller Eftergræsning, afhænger af Tillobets Rigdom.
- 2, I Engens Overrislen med Vand ad Grøfter, og derved anlagte smaae Kender, forbedte paa de under Vanding kom-

mende Strækninger. Dette er det virksomste Slags Vandingsenge, og kan benyttes ei alene om Foraaret og efter første Slet, men stedse naar ved indfaldende Tørke Vanding anses nyttig. Men til saabanne Vandingsenges Anlæg, naar Vandet ikke paa anden Maade skal hæves, end blot ved Opdæmningen formedelst Afløbets Stopning, udfordres ikke saavel stor Rigdom af Vandløbet, men først, at det vedligeholder sig den største Deel af Aaret, og dernæst at Aaen eller Bækken, saa at sige, behersker den Engstrækning, som paa den Maade skal overrisles deraf, hvilket findes hyppig i Fjeldegne. Dette Slags Vandingsenge antræffes paa mange Steder i det midterste Lybfland; ja i Guldbrandsdalen i Norge har jeg seet denne Vanding anvendes selv paa Sædemarkerne. I Frederiksborg Amts fladbakkede Egne findes Bækkene og Aaernes Vandrigdom næsten altid først at begynde i de lavere Engstrækninger, og selv her have de i regnfrie Sommere ofte ikke Vand nok til, paa Liden, hvor det trængte meest dertil, at afgive Materialet til en forsvarlig Vanding, om end ellers ingen Hindringer stode i Veien. Men naar Aaen ikke behersker Engen, og dens Vand ei ligefrem vilkaarligen kan fordeles over den, saa kommer

- 3, Det sidste mig bekendte Slags Vandingsenge under Overveelse, hvor Vandet kunstig hæves til den Høide, der udfordres for at lede det i Grofterne, hvorfra Vandingen skal udgaae. Dette kan skee ved forskjellige Slags Maskinværker, og Hestekraft eller Vinden kan benyttes til at sætte dem i Gang. Paa denne Maade maa ethvert betydeligt Vandløb kunne benyttes til at overrisle Enge, naar Vand, Maskinværk, dets drivende Kraft og den til Vanding bestemte Engstrækning staae i et behørigt Forhold til hverandre; heldigst naar Engen hælber lidt.

Dette Slags Vandingsenge, rimeligviis det kostbareste, forbi foruden Vandledningerne endnu tilkommer Maskineriet til at hæve Vandet, er derhos ogsaa det meest og næsten ene anvendelige i vor Egn, uden at fornærme Naboerne eller træde Møllernes Rettigheder for nær; thi det Vand, her tages fra dem, kommer rimeligviis i Almindelighed blot ad en liden Dmvei tilbage til Aaen igjen. Alene ved Engenes Indsueing og ved Fordunst-

ningen tabes lidt; disse Vandingsenges Anlæg vil derfor ogsaa kunne gjøre Regning paa Hjemmel i Lovgivningen.

Uf denne Betragtning over Engvandingeres forskellige Indretning, hvorunder endnu kunde anføres Vandinger formedelst flyttelige Vsehjul, som jeg har truffet i Sachsen, men som ligeledes maa henføres under No. 5, fremgaaer, at de under dette sidste Nummer begrebne, med Undtagelse af de nysommeldte, kunde anlægges paa mange Steder, men at de kun der vilde betale deres Bekostning, hvor et betydeligt Engstrøg ligger beqvemt til at deeltage i Nytten, og hvor det paa ingen Tid af Sommeren mangler Vand, til endog i Tørke at gjøre Vandingen virksom; thi alene til Foraarsoverrisling vilde Udgift og Nytte maaskee ikke altid staae i Forhold, hvor gavnlig Foraarsvandingen endog virker paa Engene, især paa de høitliggende.

De under No. 2 anførte Overrislings-Vandinger, troer jeg, næsten ingensteds i det Store at kunne iværksættes, fordi Vands Dpæmning til den fornødne Høide vilde blive skadelig paa andre Steder, føre til mange ubehagelige Collisioner og paa flere Steder støde mod Anordningernes Bud. I det Smaa er jeg af og til stødt paa Engdrag, hvor intet uden Mangel paa Indsigt eller Driftighed stod dem i Veien.

Det første Slags Vandingsenge, Foraarsopdæmningernes kunde ofte, baade i det Større og i det Mindre, og tildeels med overordentlig ringe Umage, anvendes; skeer efter sneerige Vintere for det Meste af sig selv ved alle lavtliggende Engstrækninger, hvor igjennem løbe betydeligere Vække. Men i Usinindelighed afløbet Vandet for tidlig og uden at bewirke den egentlige Nytte af Foraars Vandopdæmningerne, som bør staae indtil Eftervintrene og den stærkere Nattekulde tør antages at være forbi. For det Meste kunde man med ubetydeligt Arbeide stoppe Aflobet uden Sluser, og holde Vandet paa store Strækninger til megen Nytte, især for høie og magre Enge, og for saadanne, som, efter stedse at have været vante til langt ud paa Aaret at beholde deres Vand, og selv helt Sommeren igjennem at vedligeholde en stor Fugtighedsgrad, ved Afgravning paa engang ere tørslagne; hvilket, efter mange Erfaringer, ikke altid strax virker fordeelagtig. Men her kan man allerede forudsee at en saadan Standsning og Opdæmning af Vand

derfom dens Virkning gif ud over Grændsen af de egne Jor-
 der, nødvendigen maatte have grundede Klager til Følge. Thi netop i den Tid, hvor Vandets Stand paa Engen skal gjøre
 meest Nytte, skal Agerjorderne tørres, for at Ploven kan sættes i
 Gang, og den lagte Vintersæd skal befries fra Vinterfugtigheds-
 berne, som, naar de ikke tidligen afsøbe og fordunste, her blive
 dræbende. Men Agerjordens Beliggenhed er næsten overalt saaledes
 at en Deel deraf gaaer ind imellem Engdragene, ligesom af de høit-
 liggende Enge, i de Egne, som have Overflodighed deraf, ofte Stræk-
 ninger ere oppløiede, saa at Vandets Opdæmning paa de fleste En-
 ge ei vilde være uden betydelig Skade paa den anden Side. Hver-
 ken altsaa kan et saadant Foretagende, til at gjøre Engene mere
 frugtbringende, ansees, i det Hele tagen, at være tilladeligt, eller, endog
 uden Hensyn til bestaaende Anordninger, i disse Eynes Locale at
 være anvendeligt, uden i et enkelt Tilfælde i det Smaa, eller hvor
 mange Beboere indbyrdes forene sig derom. Desværre beholde de
 fleste betydelige Engstrækninger i Ualmindelighed, endog uden Op-
 dæmning, Vandet kun alt for længe om Foraaret, med Hensyn til
 de dertilstødende Agerjorder, og i regnsfulde Aar fylde endeel der-
 af sig kun alt for meget, og vise, hvilken Skade en endnu høie-
 re Vandstand, eller Opdæmning ogsaa om Sommeren, om end
 kun paa faa Dage, vilde tilføie Sæden paa de dertilstødende side
 Aagre. Anordningens Bud om skadeligt Vands Afledning, som
 efter dens 8de §. vel tillader Opdæmning naar det kan skee uden
 Nogens Fornærmelse, men derved dog henfører det til foreløbig
 Undersøgelse, er derfor vistnok meget viis, men kunde ikke bestomindre
 trænge til yderligere Forklaring med Hensyn til Grændsen for Til-
 ladeligheden af Vandopdæmninger, eller hvad det med Næmnelighed
 kan forståes under skadebringende for Andre; thi denne Gjen-
 stand, skjøndt endnu næsten ganske fremmed, kunde blive vigtigere
 i Tiden. Ligesom altsaa Vandingsenge, med Undtagelse af dem,
 som ere anførte under No. 5, vist ikke vil være at anvende paa
 mange Steder eller paa store Strækninger, uden overveiende Skade
 paa andre Sider, saa er da og denne Green af landoekonomisk
 Industrie saa ubekendt her, at maaskee intet Foretagende af det
 Slags existerer, uagtet jeg dog, som forommeldt, af og til
 er truffen paa Steder af mindre Omfang, hvor Foraars-Opdæm-

ning kunde være iværksat, uden at støde paa synderlige Hindringer.

Unægtelig ere ellers Engene den Deel af Agerdyrkningens Grundstykker, som forsømmes meest, ikke her alene, men maaffee paa de fleste Steder i Danmark, og man maa undre over at de, stedsse kun høstede, og aldrig gjengivne Noget, ei aftage mere i Kraft. Fandt ikke Efteraarsgræsning Sted, da man hvist sjælben høster dem to Gange, og hos mange maadelige Agerdyrkere ogsaa Foraarsgræsningen, saa kunde det ikke feile, at en Aftagen, som paa enkelte Steder tydeligen bemærkes, maatte være almindeligere; thi naar enkelte sibile Strøg langs de betydeligere Aaløb undtages, saa er Engenes Bonitet for en stor Deel kun ringe, og deres Product hyppig et grovt kraftløst Foder, saalænge de staae under Vand, og et seit magert Græs, naar de ere tørlagte, især der, hvor den tilstødende Jord er mager og sandet.

2.

Findes der Kilder, Jubsøer? Er Vandmassen i disse i de senere Aar betydeligen aftagen? Hvad formenes Aarsagen dertil at være? har man udtørret Søer eller Moser?

Kilbernes Mængde og Fordeling er meget forskjellig; den ene Jordlod har dem i Overflodighed, og selv til betydelig Hindrer for Jordbriften, den anden eier ikke een. De fleste Kilder findes i Almindelighed i de steilere Skrenter mod betydelige Moser, Enge, Aaløb og Søer, de færreste paa høie, men jævnt beliggende Jorder; dog fremtræde de ogsaa her undertiden, som Følge af det underliggende Leerlags pludselige Stigen, hvorved det fra høiere Steder nedglidende Vand standses og tvinges til at stige. Enkelte rige Kilder, fordeelte paa en Jordlod, ere een af dens største Herligheder, især der, hvor ikke Aar eller større Vandbeholdninger erstatte dem; men endog uden det er Enhver istand til at for-

flaſſe ſig Vand til Kreaturene, ſom i lav Veliggenhed har Leer; og Mergelgrave paa ikke 100 Cubikfavnens Størrelſe, har jeg i ſidſaldende Veliggenhed ſeet at holde Vand til Kreaturene i meget tørre Aar, medens næſten alle Moſer, Bække og høitliggende ſmaa Vandbeholdninger vare udtørrede.

Af Søer og Damme, ſaavelſom af mindre Vandbeholdninger, har Diſtrictet, efter en temmelig nøiagtig Beregning, følgende:

Kronborg Amtſdiſtrict.

Esromſø imellem Lynge Kronborg og Holbo Herred 306½ Tdr.

Lynge Kronborg Herred.

Gurreſø udi Likjøb Sogn	440
Hornbeks Sø	23½
Brunedam	20
Skindersø	32½
Lille Gurreſø	8
Nyrupsø	17
Dammene paa Hellebek Grund omtrent	120
Dammene i Tegltrups Indhegning, ligeledes hørende til Hellebek, omtrent	60
Munkesø	31
De øvrige ſmaa Damme og mindre Vandſteder paa Kronborg Amtſdiſtrict udi Lynge Kronborg Herred, de under Hellingør og Kraagerups Gods ibereguede, 85	

836½

Holbo Herred.

Søerne og de ſmaa Vandſteder i dette Herred indtage ei mere, end omtrent	63
Søberg Søes nærværende Vandſpeil, efter Marriculeringsfortet beregnet, omtrent	91

154

Hirſchholms Amtſdiſtrict.

Efter en officiel Indberetning af 31 Juli 1822, med nogle Berigtigſſer efter ſenere Opmaalinger. Herved maa bemærkes, at den ligeledes indeholder de udi de Kongl. Skove liggende Søer og Damme, ſem for de andre Diſtricter ere tilføiede ved Slutningen.

Hirſchholms Sogn.

Springdammen	4
Slotgraveue	16

Dronningdam	6 Tdr.
Folehavedam	14 $\frac{3}{4}$
Mindre Vandsteder tilsammen	11 $\frac{3}{4}$
	<hr/> 52 $\frac{1}{2}$

Karlebo Sogn.

En Dam paa Brønsholms Mark	4
Store Dunjedam	57
Lille Dunjedam	16
Stølemagerdam	4
Glaussødam	10
Karlebo Møledam	4
Havedam	8
Mindre Vandsteder	12
	<hr/> 115

Blaustrød Sogn.

Dæmpedam	8
Sølse	557 $\frac{3}{4}$
Allerød Sø	83 $\frac{1}{2}$
Mindre Vandsteder	2 $\frac{3}{4}$
Vandbeholdninger i Løkkejohs Indhegning	5 $\frac{3}{4}$
	<hr/> 657

Birkerød Sogn.

En Sø ved Birkerød	24
Langemose Dam	28
Danmøse i Ruderføv	65 $\frac{1}{2}$
Afskiltige smaa Søer i Femsolyngsmosen, privat Grund udi bemeldte Indhegning	9
Løstemosedam	15
Uggerød Dam	12
Lille Sø ved Blavnæs	4
Seierød Dam paa Jsterød Overdrev	16
Mindre Vandsteder	6 $\frac{1}{2}$
	<hr/> 168

Frederiksborg Amtsdistrict.

Distrikte Herred.

Hagerupsø	167
Skjankelsø	256
Begge inellem dette og Lynge Frederiksborg Herred.)	
Damme og Kjær i Enodstrup Sogn	13
Store Sø og en mindre Vandplan i Distrikte Sogn, for: uden enkelte Smattjær	56

Smaa Vandsteder i Steenløse Sogn	5 Tbr.
Bjørn Søgn, den Vandplan, som Aaen daaner imellem Gunsømagle og Bjørn Marker, iberegnet	60
Borups Sø i Sandløse Sogn er udgravet	=
Kirkesø paa Kuardrupmark ubi samme Sogn	18
Adskillige Søer m. v. i Farum Sogn, Farumsø paa Grønsden af Kjøbenhavns Amt ei iberegnet	21
	<hr/> 596

(hvormeget af Farumsø henregnes til Frederiksborg Amt
har jeg ei kunnet erfare, og derfor udeladt den).

Lynge Frederiksborg Herred.

Støtssøen omtrent	38
Store Badstue Dam, tørlagt	=
De øvrige Damme i lille Dyrehave og de andre ad denne Eide liggende Stutterivange	9
Dammene i Stutterievangene Sønden for Frederiksborg omtrent	54
Basjedam og adskillige Vandsteder til Hammersholt, Borsingerød og Lillerød By, med Undtagelse af de tørlagte Damme paa førstbemeldte Mark	11
Kollerød Sø er tørlagt	=
Adskillige andre Vandsteder i Lynge Sogn	5
Langesø paa Mørdrupsmark	45
Badstrup Sø	115
Buresø	170
Adskillige andre Søer og Vandsteder i Uggeløse Sogn, Smaa-Søerne imellem Sandløse Eget og Krogelunds Indhegning iberegneede	40
Lystrup Sø	12
Endeel smaa Vandsteder i Lystrup Sogn	8
Hjørslunde Sø	69
Græse Dam og nogle mindre der i Nærheden	15
Hagelse Mølle-dam, Udesundby Mølle-dam og adskillige flere Hjør og Vandsteder	8
	<hr/> 599

Stroherred.

Ebberholts Dam, udgravet	=
Alle øvrige Vandbeholdninger i Stroherreds, under Fredb. Amtsdistrict liggende Deel, udgjøre neppe	5
	<hr/> 5

Frederiksbørgs Gods udi bemeldte Herred.

Arreso, imellem dette Gods og Frederiksborg samt Cron- borg Amtsdistricter	7332
3 Kregome Sogn omtrent	3
3 Meelby Sogn omtrent	1
Paa Næjbo Dverdrev	16
Disse flade Vandbeholdninger ere om Sommeren, naar ikke stærk Væde fylder dem, for Stortedeel tørre.	
	7352

Hornsherred.

Selsø	231
De øvrige Damme og Vandsteder i Selsø Sogn	26
Skulleløv Sogn	7
Krogstrup Sogn	17
Ryndby Sogn, med Indbegreb af Dammene imellem Ryndby og Benskølv Mark	19
Fersløv Sogn	45
Bellerup Sogn	4
Skiby Sogn	15
Gierløv Sogn	2
Draaby Sogn	12
	378
Eserne og Dammene i de 3 Kronborgske og det Frederiks- borgske Skovdistrict udgjøre, efter det længerhen anførte	
	211½

Tilsammen 14191 Edr.

Ved denne Beregning maa bemærkes, at Fladeindholdet af afskillige af de større Søer, som ikke fandtes i Matriculerings-Protocollerne, er taget deels af de Indberetninger, som for en del Aar siden vare indkomne til Landhuusholdningssekskabet, deels af ældre Maalinger. Hvor bemeldte Protocoller indeholdt Areal-let af Søer og Damme; er det ekstraheret deraf; men da min Tid ei tillod, med disse Extracter at gaae i det Smaa, saa ere de mindre Vandsteder kun løslig beregnede efter Copierne af Matriculeringskortene. Det kan imidlertid ikke feile, at det som Vandplan paa Kortene angivne, og derefter beregnede Areal, siden den Tid, Maalingerne skete, formodentlig Tilgroening vil have formindsket sig Noget. Enkelte Vandsteder ere siden vel ogsaa ganske udgravede, og hvor dette var mig bekjendt, har jeg udeladt dem; men Damme, som blot temporair ere afløbne, ere rimeligviis

vedbeholdte blandt Søplan. Mindst feilfri kan Beregningen af de Søer være, som falder paa Grændsen af tvende Herreder, hvor Kortene altsaa maatte sammensættes, for at kunne beregne dem, og hvor, om man blot vilde tage Papirets forskjellige Indtrykning i Betragtning, de paagjældende Samlingspuncter ikke kunne antages nøiagtigen stedsse at falde sammen. Tørke eller Væde har forøvrigt betydelig Indflydelse paa de mindre dybe Vandsteder, og paa den ene Tid kan flade Mosekjær være tør Engbund, som til en anden ere Vandplan.

Det i foranstaaende Beregning opgivne Areal af Søplan maa altsaa bedømmes efter det derom her Anmærkede, hvortil endnu føies den Forklaring, at, Skjøndt jeg ei blot har optaget Søer og Damme, men ethvert Vandsted af en Størrelse, at kunne angives paa Kortene: saa ere derimod alle de Vandsteder, Mosehuller, og opkaarne, med Vand fyldte Tørvemoser, saa smaae, at Kortenes Maalestof ikke tillod at betegne dem, ei komme under Beregning.

Fra endeel af de anførte Søer gaae betydelige Ualøb igjennem en stor Deel af Amtet, og bidrage, med mange mindre fra Moserne kommende Bække, til at forsyne Beboerne med Vand til Kreaturene; vigtig især der, hvor det feiler paa Rilder og dybe, for Udtørring sikrede Vandingssteder. Men det kan ikke nægtes, og er i det Forrige allerede anført, at i tørre Aar, saasom de, hvoraf vi havde endeel forend 1828, selv mange af disse Ualøb, som under Væde oversvømme Enge og Tørvemoser, ei stedsse kunne afgive det fornødne Vand for tilgrændsende Jordbrugers Kreature; dog blot fordi man ikke economiserer med Vandet. Havde man ved Siden af saadanne ei stedsse, rige Ualøb graadet behørig dybe Vandsteder til deri at samle i Oversflodighedens Tid, vilde man have havt stedssevarende Beholdning, om end Sommertilløbet var blevet nok saa ringe.

Vore største Søers Aflob bidrage ellers mindst til at forsyne Amtet med Vand, saasom Arresø, som efter Ualøbets Tilstopning blot har den korte, forbi Frederiksværk gravede Canal; Esromsø, til hvis skjønne klare Vand kun ved den ene Side grændser en betydelig Mængde Beboere, og hvis dobbelte Aflob, igjennem Canalen og igjennem den gamle Molleaa, samt begges Forening

paa flere Steder, vel giver en Oversløbighed af Vand, men kun paa en Strækning af omtrent een Miil, hvorimod denne Søes Vandrigdom, naar Usløbet havde en modsat Direction, kunde forsyne mange Beboere.

De udtørrede Søer og Dammes Areal har jeg i Indledningen anslaaet til omtrent 1500 Tdr. Land, hvoraf Søborg Sø, Ebberholtsdam, Kollerød Sø, Borups Sø, og endeel Damme i de Kongl. Skove og Stutterivange udgjøre det Meste. Af Mosestrækninger, for tildeels utilgængelige Morabser, er langt mere udtørret; men derimod danne sig ogsaa Aar for Aar flere Vandbeholdninger i de under Udsfærning værende, og tildeels allerede opstaaene Moser. Især der, hvor Torven i smaae Huller og Rensder ofte staaer til meget stor Dybde, ville mange varige Beholdninger fremkomme, sident man i de senere Aar har lært at skaffe sig af med Vandet, for ganske at kunne udtømme dem. I Særbeleshed seer man paa Hirschholms Amt allerede mange deraf, som, eensgang fyldte, aldrig synes at kunne udtørre igjen.

Ei heller maa man forestille sig den udtørrede Sø, som tabt med Hensyn til Vandet. For Mølleværkers Drift er den rimeligvis viis tabt, men ei for Beboerne, som ville benytte Vandet til deres Kreaturer. Er Søen dyb, vil der stedse blive et Bassin, hvori Tilløbet samler sig. Alle omkring Søen, ofte i stor Mængde, liggende Rilder forblive; ligesaa Tilløbene, og begge Dele kunne Beboerne føre sig til Nytte, inden de behøve at lade Vandet bortløbe igjennem den udgravede Søes Grøfter og Usløbsrende. Af Atmosphæren tilføres lige meget, enten Bassinet er tomt eller fyldt. De nedenfor Søen ved dens Usløb liggende Beboere formenes især at maatte lide, og jeg vil indrømme dette, dersom Søens Bassin er saa flad, at det næsten ganske kan udtømmes, og Tilløbet derhos svage. Under saadanne Omstændigheder vil der, ved Tørke og under fordunstende Hebe, ei komme meget af det tilløbende Vand igjennem Usløbsrenden. Men hvor lidet Vand afgives ikke ogsaa en uudgravet Sø i tørre Sommer, naar Tilløbet er svagt! Her beroer det desuden paa Mølleværksbrugerne, hvor meget Vand; og hvor ofte, de ville afgive deraf til de nedenfor liggende Beboere, hvilken Betragtning, under Vandtrang, vist ikke er af ringe Vægt. Enten altsaa Søer og Damme ere udgra-

vede eller ikke, saa bør de ved Aflobene liggende Veevere være huusholberisse med det Vand, de ved Foraarstid, og skundom under Skylleregn om Sommeren, faae derigjennem. De bør grave Vandsteder, hvori de kunne samle en betydelig Mængde af det den udtørrede Søs tilflydende Vand, hvilke Vandsteder, naar de blot ere dybe nok, ei saa let ville udtørre, om end Tillsæbet om Sommeren kun er svagt, da ogsaa Fordunstningen er langt mindre, end før, især ved Søer, der, uden betydelig Vandmasse, havde en stor Overflade. At det er bekvemmere, naar en Søs stedse tilbyder den Tilgrændsende et godt og rigeligt Vand til Creaturene, end ved Gravning først at forskaffe sig det, bekvemmere, at trække med Besætningen til en stedse klart flydende Aa eller Bæk, end først ved Siden deraf at danne sig en liden Dam til at opfange Foraarets Overflodigheder, dette kan Ingen nægte. Men hvor det gjælder eet eller andet nyttigt Foretagende i det Større, der kan ei være Tale om Bequemmeligheden for den Enkelte, men kun om virkeligt Uffavn af noget Uundværligt.

Mange moradsige Moser ere i de sidste 20—30 Aar, deels ved Udgravning, deels ved den Moradsæt overdækkende Grønsværs fastere Sammengroening, blevne tilgængelige Enge, baade til Højbjergning og til Eftergræsningens Benyttelse. Vandet er derfor ikke forsvundet, men det har aftaget. Mange flade Moser og mindre Rendebrug imellem Agrene ere tørlagte, og have i regnsfrie Sommer selv givet taalelige Sæbeafgrober, ere i det Mindste ei mere til Hinder for en fuldkomnere Behandling og Benyttelse af den tilstødende Agerjord. Vandet forsvandt her til stor Gavn for Agerbruget, men Landmanden kunde ei mere, som før, trække til ethvert Hul paa sin Led med Creaturene, sikker paa, der at finde Vand, hvorefter han siden ofte maatte lede længe. Forsømmelse af Vandafledningernes Vedligeholdelse under Tørken har hos Mangen i de sidste 2 Aar ladet hans udgravede Moser fylde sig igien, og han finder nu nok deraf overalt, thi det flyder selv over hans Agre. Men kan denne Tingens Stand ansees for ønskelige, end den, da han maatte trække fra Loddens ene Ende til den anden, for at slukke Creaturenes Tørst, fordi han i sin Tør at afgrave skadeligt Vand, havde glemt at grave eller conservere sig forsvarlige Vandingssteder? Et kan kun være: forsvarlig Af-

lebning af skadeligt Vand, og Vandmangel i usædvanlig tørre Aar, naar man har forsømt, tillige at sørge for Vandingssteder; eller skadeligt Vand indtil en høi Grad under Væde, dersom Vandet endog under Tørke skal have til Overflodighed. Faae Steder ere saaledes beliggende, at begge Dele kunne forenes.

Spørgsmaalet, om Vandmassen i Kilder og Jndløer i de senere Aar betydeligen er aftagen, og hvad Aarsagen formenes der til at være, havde megen Vægt dengang, da disse Spørgsmaal, for 7 à 8 Aar siden, første Gang forelagtes til Besvarelse; og havde Tørken, som allerede var flegen til en høi Grad, ei siden forandret sig til Væde, vilde jeg ikke have noget at tilføie min dengang afgivne Jndberetning, som derimod nu vil være at forsøge med de senere Aars Jagttagelser.

Naar man sammenligner Vandets Stand i Søerne, saavel som i mindre Vandsteder og lavtliggende Moser, og Kalsøene ubi det, de sidste 2 Aar forudgaaende Aartiende, med Vandmassen derudi, 10 til 15 Aar tilbage, saa erkjendes en betydelig Aftagen overalt, der, foruden ved Søernes lavere Stand, end efter tidligere Aars Gjennemsnit, især viste sig paa tilgrændsende Moser og Enge. Steder, hvor Høet med Besværlighed maatte bæres i Land, hvor aldrig Eftergræsning kunde finde Sted, bleve saa faste, at ei alene Creaturene kunde gaae der hele Sommeren og Efteraaret, men at de kunde bære endog de sværeste Hø og Tørvelæs. Denne paafaldende, og temmelig hastig efter Tørken flete Tiltagen af sidd Enge og Mosers Consistens, maatte vistnok tilskrives de tilgrændsende Søers og Aars lavere Vandstand, ei alene om Sommeren, men for endeel, efter mange tørre Vintre, ogsaa om Foraaret, Atmosfærens Varme, som bevirkede en stærk Fordunstning, endog af det Vand i Moserne, som ei kunde afløbe, forøget Hlid ved skadeligt Vands Afledning, efter at man i endeel af de foregaaende Aar havde følt dets hele Ubehagelighed, og endelig den, under en middelmaadig Væde, rask fremgaaende Tilgroening af de under idelige Oversvømmelser og Opblødninger kun svagt med Grønsvær overdækkede moradsige Steder, hvor Jordsmønnet for ei kunde sætte sig, eller sammensynke til en mere compact, ydre Tryk modstaaende Mæsse.

At Søerne havde, og tilbeels endnu have mindre Vand end før, har, foruden i tørre, varme Sommer og sneefrie Vintre, sin Grund ogsaa deri, at især under Tørke og Varme Vandspeilet stedsse formindskes ved de fra Eiderne sig udbredende Sumpvæxter, som under lav Vandstand synlig tiltage allevegne, hvor Søernes Bund indeholder fed Mudder. Dette sidste forsøger sig ogsaa, hvor gode Ugerjorder hælde brat til Søen, eller hvor mange Bække udgøde et ofte muddret Vand i dem, hvorved altsaa Vandmassen, som aftager fra Dven og fra Eiderne, ogsaa mister fra Neden, idet Bassinet bliver fladere. Saaledes aftager Vandet stedsse i alle Søer; endog uden at Udgravning finder Sted; men deraf følger ikke, at det engang ganske vilde forsvinde, ligesom man seer mindre Vandsteder forsvinde ved Tilgroening. Evigvarende er den Kredslob, hvorefter Vandet stedsse falder til Jorden igjen, og her vil det aldrig mangle Beholdninger, hvori det samler sig, inden det afløber i Havet; thi Jordens Overflade tilhøder ingen Paa, og ingen Vandafledninger kunne føre til en fuldkommen Tørlægning af alle Fordybninger, som ei heller ville jævne sig, om vi end i vore Tanker udtrække Tiden over det, Menneket er istand til at fatte.

At Vandmassen i Søerne havde aftaget under Tørken, maatte imidlertid ei alene tilskrives denne. De, især for 8 til 10 Aar siden, da det gjaldt for Landmanden ved Driftighed at redde sig af den, denne Klasse almindelig truende Undergang, saa hyppig foretagne Tørlægninger af Uger, Eng og Mose, havde den betydeligste Indflydelse paa Søerne; de vilde have havt den, om end Tørken ei siden var stegen til det Ualmindelige.

Den uodgravede Mose giver Vintervandet og Sommerens Skylleregn langsomt fra sig igjen, og Søerne have Tilløb af saadanne Moser endnu længe efter at Sneen er smeltet, eller den atmosfæriske Væde har ophørt. De uodgravede Moser derimod afgive deres Vand ligesaa snart næsten, som de faae det, og Søerne modtage dette Tilløb for det Meste, naar de allerede ere fyldte til deres Flaademaal eller deres naturlige Aflobshøide, hvornæst det øvrige bortløber uden Nytte for den tilkommende Tid, hvor Tilløbet af de uodgravede Moser ophører næsten ligesaa snart som Regnen. Ligesom altsaa uodgravede Moser danne ligesaa-

mange Reservoirs for de større Vandbeholdninger, saa afgive de forsvaerlig udgravede ikke andet end en Vandledning, til hastig at tilføre dem de af Atmosfæren nedfaldende Fugtigheder.

At endog Kilderne ikke, i det Hele tagen, kunne være saa vandrige efter Udgravningen som før, hvor enhver Mose var en næsten stedsevarende Vandbeholdning, synes isinesaldende; thi om end de fleste heraf ligge ovenfor de betydeligere Moser og Engstrækninger, hvis Udgravning altsaa ikke kan have umiddelbar Indflydelse paa dem, saa faae de dog deres Vand fra høiere, ofte langt bortliggende Esteder, saa at Mosernes Udgravning her, og overalt Jordens Tørlægning maa have betydelig Indflydelse paa de Kilder, som staae i Forbindelse med det Tørlagte.

Har altsaa Ugrens og Enges Tørlægning, Mosers Udgravning, Søers og Dammes Afledning, forbunden med en temporair atmosfærisk Tørke og Varme, og den under begge befordrede Tilgroening af en betydelig Deel af de os forblevne Søers Overflade, medens deres Bassin, formedelst Bundfald af det Tillobende, mere og mere har fyldt sig, i en betydelig Række Aar saavel for mindstet Vandbeholdningernes Mængde og Indhold, som og for det Vandet i de Tilbageværende synke betydelig: saa opstaaer det ligesaa vigtige Spørgsmaal, om Tiltagen i atmosfærisk Fugtighed er istand til at erstatte dette Tab. Enkelte vaade Sommer og sneerige Vintere, som faldt i den seneste tørre Periode, kunde det ikke til Betydelighed, og saaledes vilde dette Spørgsmaal endnu have henstaaet ubesvaret, til Foruroligelse for mange af Udgravningens Fiender, havde ikke disse sidste to Aar uimodsigelig afgjort Sagen til Fordel for Tørlægningen. Næsten ti Aar Tørke og kun to Aars Væde, og vi staae fare for at drukne, fordi vi under hine bleve efterladende med Hensyn til Vandgrofternes Vedligeholdelse, og forsømte dette nyttige Arbeides Fortsættelse. Vel have en stor Deel af de forhen utilgængelige Enge og Moser vunden en saadan Fasthed, at de aldrig ville blive til Hængedynd mere, hvoraf de før for endeel bestode; ei heller er den faldne Snee og Regn istand til at skaffe det tilbage, som Søerne have tabt ved Tilgroening; men en næsten ligesaa høj Vandstand, som nogensinde før, findes i Søerne og Dammenene, og de tørlagte begynde at fylde sig igjen med Vandmasser, som have ødelagt

en stor Deel af Afgroden. Vandet har overfyldt Engene og omflyder den skaarne Løb; det er steget paa de siddere Acre og har skuffet mangen en Forventning om en rig Høst.

Langt fra imidlertid, at ville anbefale enhver Søes Udgravning, over hvis Vand vi see os istand til at blive Herre, for derved at vinde nogle Hundrede Tønder Land, ofte kun maadelige Torber, som f. Ex. Eberholtsdam for Størstedeel har givet os, formener jeg, at Sands for Skjønhed alene maatte være tilstrækkelig til, ei at fremgaae med Søerne, saaledes som vi paa mange Steder ere fremgaaede med Skovene. Men hvor overveiende Nytte er forbunden med et Vandsteds Lørlægning eller Formindskelse, der burde en ugrundet Frygt for, at Omegnen kunde komme til at savne dette Vand, ei staae deslige landoeconomiske Forbedringer i Veien. Skabeligt Vands Afledning fra Agerjord, Enge og Moser derimod, er en Sag, som, langtfra at betragtes med frygt, somt Die, burde fremmes langt mere, end det hidindtil er skeet, om end Søerne, efter det Forommeldte, skulde tabe nok saa meget derved, med Hensyn til et jævnt og stadigt Tilløb; thi uden Jordens Lørlægning er ikke nogen varig Fremfriben i Agerdyrkingen tænkelig, og Vandmangel, jeg igjentager det, kan i Almindelighed ei indtræde, naar man sørger for behørig dybe Beholdninger, og naar man, især hvor Vaer og Vække have, om end deres Tilløb er svagt, blot oeconomiserer med Vandet — ei ved Forbruget deraf, men ved at forebygge unødvendig Epilde. Vigtigt ved Lørlægningen af Torberne, og især ved skabelige Kilders og sure Steders Afledning, som næsten ene ved dækkede Grøfter fuldkommen kan tilveiebringes, er det, at paasee Vandets Sammenledning paa passende Steder, med Hensyn til Kreaturenes Vanding om Sommeren, da det, uden Dpmærksomhed herpaa, ved dækkede Grøfter var mueligt at berøve sig alt Vand og sætte sig i den Nødvendighed, at aabne den skjulte Vandledning igjen, hvorved det nedenfor liggende Stykke let vilde komme i Uorden.

Til dækkede Grøsters Anlæg have afskillige Anviisninger, som, for endeel, enten ere feilfulde, eller kun betinget rigtige. Da jeg ei er uden Erfaring i disse Grøsters Anlæg, forsaavidt Riis bruges til at danne Vandledningen, vil den derved vundne Overbeviisning,

at, uden practisk Veiledning, de Fleste ofte kunne komme til at betale mange og ubehagelige Lærepenge, indeholde Undskyldning for, at jeg, uden for Grændsen af dette Arbeides Formaal, nedskriver nogle af de vigtigste, af mine Erfaringer uledte, Grundregler for denne høist vigtige Gjenstand af landoconomiske Forbedringer.

1. Grøstens Dybde burde aldrig være under $5\frac{1}{2}$ Qvarteer i det Mindste; thi ikke alene skal der være et Pløielag over Riset, der skal ogsaa være saa megen Jord tilbage i Furen, at Høstene, om end Pløiningen foretages tidlig eller sildig om Aaret, om det er faste eller løse Jorder, ei træde igjennem den og forstyrre hele Vandledningen, som da kun meget vanskelig lader sig sætte istand igjen.
2. Vel behøve Grøsterne ikke at være meget brede i Bunden; men at gjøre sig Umage for at faae dem saa smalle, som mueligt, eller, efter Profilet, selv ganske i Form af en Triangel, om dette end lod sig udføre, er meget urigtigt; thi en saadan smal Rende fyldes allerede til en ei ubetydelig Høide med løs Jord, medens man nedlægger og dækker Riset, og ligeledes vilde det Mudder, som Vandet fører med sig, om faae Nar have stoppet Rendens nederste Deel. Jeg har fundet mig vel tjent med de Grøster, som jeg gjorde saa brede i Bunden, at en Skovl paa 9—10 Tommers Bredder beqvemt kunde optage den nederste Jord; men ei ved de første jeg anlagde, hvor Skovlen kun var 4 Tr., og Grøstens Dybde ei meget over $4\frac{1}{2}$ Qvarteer.
3. Saafermt mueligt, vælg man stort Riis til at lægge i Grøsten. Svære, lidt krogede Ellestænger af Lykkelse indtil 5—7 Tr. ved Roden, have gjort ypperlig Tjeneste hos mig, som nederste Lag. De give Vandledningen en saadan Fasthed, at jeg troer, de kunne der, hvor stedse Vandløb findes, ansees for evigvarende; thi inden saadant El forgaaer, har Renden vundet en Consistens, lig Kildernes underjordiske Løb. Har man uheldigviis ikke andet end smaat Riis, bør der ikke spares paa det; thi om end Grøsten tilshneladende er fyldt indtil Randen, naar det, efter at være sammentraadt, har reist sig igjen, bliver det dog siden saaledes sammenpresset af Jordens succes-

five Tryk, at Rønder, lagte af saadant Riis, hvor jeg, for indtrufne Omstændigheders Skyld, nogle Aar derefter er kommen til at eftersee dem, ei viste mere end et, faae Sommer høit, compact Faffinlag.

4. Vandledningen bør anlægges, fra øverste Fald af, under Eet indtil et vist Punct, og strax modtage alle dertilstødende Sidevande. Fortsætte Vandløbet efter Nedsald kan man stedse, men fra oven af tilfætte eller tillæde noget til den færdige Rønde er misligt og flere Gange faldet uheldigt ud for mig; uden at jeg dermed vil erklære det for umueligt, naar man, især ved Anvendelse af store Brede til Underlaget, noie betegner det Sted, hvor fri Indgang for tillædet Sidevand kunde faaes.
5. Man følge omtrent det Lavere af de side Strækninger og Rønder, drag i Agerjorden, som man agter at tørlægge, med en Hovedgrøft, ei større end efter den almindelige Bestemmelse, og dertil lædes med tilløbende Sidegrøfter, hvis Retning og Længde Locallet bestemmer, men hvorved stedse maa gaaes noget høiere op, end Suurhed i Jorden viser sig, alt det Vand, som gjør Agerjorden Skade. Hvor Grøfterne forene sig, afrundes den skarpe Jordkant, som ellers kun kommer til at nedfylles imellem Rifet.
6. Anviisningen at grave Grøften saaledes, at den halve Dybde kommer i Leeret, maa henføres til det sjældne Tilfælde, at Jordsmønnets Over- og Underlag have et saadant Forhold til hinanden, at dette, ved Sagttagelse af Grøstens ufravigelige Dybde, kan finde Sted.
7. Til at dække Rifet bruges, som Underlag under Jorden, Alt, hvad der afholder denne fra at falde imellem det: Grønsvær, hvor Grøften er gravet igjennem Grønjord eller Enge, de mindste Lovqviste af det Riis, som bruges til Fyldningen, inden Bladene ere visnede, dersom Grøfternes Anlæg falder om Sommeren; ellers Halm, Tang, smaat Granriis &c. Ved Grøstens Tilhylling lægges, i fast Jord, den, som er mindst leret, nederst, for ved Leret ei at stoppe for meget for Vandet; i løs Mosejord Leerblandning, hvor mueligen Leer er opkastet af Grøstens Bund, for at den paa Rifet og mod Grøstens Sidevægge hvilende Masse derved bedre kan holde sig, naar Halmen, Grønsvær, og hvad

man ellers har brugt til at lægge over Rifet, er opraaet. Er ingen Forskjel forhaanden tager man hvad man har, men trækker den løse Jord lidt sammen efterhaanden, og fylder at den opkastede Jord paa Groften igjen, for at ingen Nende siden skal vise sig.

8. Nabne Vandledningener lade sig (uden ved særegne Indretninger maassée) ei forene med dækkede, saaledes at de sidste skal modtage et Vandtilløb igjennem en deri anbragt Nabning. Dette tilmuddrer og stopper saaledes den dækkede Vandledning for Alt, hvad der kommer oven for Nabningen, hvor der da banner sig et Væld.
9. Ledes den til Dækning bestemte Groft igjennem betydeligere Hulninger, hvor den ikke, efter Vandfaldet, kan faae den behørig Dybde, maa der opfyldes ved Groften, efterat den er dækket, hvis en saadan Fordykning skal tages med under Ploven. For det Meste kan dette imidlertid undgaaes derved, at man trækker Groften igjennem een af Hulningens høiere Udkanter, hvilket er det Rigtigste, om derved end opstaaer en noget længere Linie.
10. Kildevæld, som falde i Vandløbet, gaaes rigtigst i nogen Afstand forbi, og tilledes dernæst særskilt. De igjennemgraves med saa mange og saa dybe Grofter, at Vældet sætter sig til aldeles fast Bund, inden der opereres videre.

3.

Howledes er Klimatet? tørt, fugtigt, koldt, luunt ic. ?

Danmarks lunefulde Klimat antages tilstrækkeligen at være bekjendt, og derfor indgaaes ei i almindelige Betragtninger over det, til Sammenligning med det, der hersker paa den Plet, vi her finde os paa, og findes eiendommeligt kun for den. Hverken de tvende sidste folde, vandrige, eller de længer tilbageiggende

tørre og for endeel varme Sommeres; hverken Sneemasserne, som i enkelte Vintre ere nedfaldne af Atmosfæren, eller den tørre jævne Kulde, andre have udmærket sig ved, betegne vort Climat. Vore Foraars Characteriseres ved Kulde og Tørke, efter kortvarende, ofte meget tidlig allerede sig visende, blide Dage; Efteraaret ved stadigt, ofte indtil i November Maaned vedvarende sjønt og blidt Veirligt. Selv en October, som denne (1829) i dens Midte, hvor en uhørt Sneemasse under Is og Storm lagde sig over grønne Marker og løvbeklædte Skove, sonderknusende de endnu i Vaarens Farve klædte vilde Træer, de med Pomona's Fyldhorn prydede Frugthaver, indviende Floras spædste Børn, som, uden at ane deres Skjebne, paa vore Blomsterbede smilede Vinteren imøde, til tidlig Død, har ikke kunnet overvælde vort Efteraars Ynde, som, efter i fulde 3 Dage at have været indhyllet i Vinter, blidtsmaalende atter har loffet Hjordene paa Marken og Sangfuglen til Skoven, hvor et ei forstyrret Grønt endnu vedligeholdt Mindet om en alt for kort varende Vaar. Sommerens Character er Tørke og Varme indtil den Tid, hvor Astronomen først betegner dens Begyndelse, men hvor i det virkelige Liv Vaaren længe allerede har afblomstret; Hede og Efteraarskulde, Regn og tørt Veir, lune og stormfulde Dage afverlende i dens øvrige Tid. Vinteren er sjældnen vedvarende streng. Selv de saakaldte strenge have vistnok kun faae Uger at fremvise med en Kulde over 8 til 10 Grader R., og 18 har jeg i 28 Vintre kun oplevet een eneste Nat; men flere Gange steg Kulden indtil 15 og 16, dog stedse kun kortvarende. Vinteren indfinder sig sjældnen hos os ret længe for Aarets Slutning, og den efterladne Landmand, saavel som den vindstibelige, har for det Meste Leilighed, den første til at indhente det Forsømte, den sidste til at udføre mangt Nyttigt endnu. Dog tør man ei med Sikkerhed stole derpaa; thi vi have ogsaa oplevet uafbrudt Vinter fra Midten af November til Midten af April.

Med Undtagelse af Vaaren, hvor de østlige Vinde for det Meste herje — og det ofte efter at tidligere, langt blidere Dage allerede have klædt Mark, Have og Skov i denne Aarstids yndigste Smykke — ere indtil den strængere Vinter de vestlige hyppigst, og

oftere næsten pleie de at vende sig nordlig, end sydlig. Inden det tidligere Foraars Løkke, med stadig østlige Vinde, gjør Plads for en blidere Tid, vender den sig hyppig til Sønden, og naaer undertiden næsten dette Punkt; men Luften vedbliver at være gjennemtrængende kold, og Vinden gaaer jævnlig tilbage til Østen igjen, indtil en total Forandring foregaaer i de atmosfæriske Forhold.

Endeel af de foregaaende Sommere have haft megen Lødden, og da indtraf sædvanlig det, som vore Fædre fortælle os, fædse fætte i deres Ungdomstid, at Kjønt, varmt Veir paafulgte. Men almindeligen har det nordøstlige Sjælland, i den Tid, jeg har kjendt det, haft liden Lødden, og ofte ble man fristet til at troe, at et forsvarligt Løddenveir gik over vort nordlige Klimats Kræfter. Sjælden kom det til ordentlig Udbrud, og Naturen laae, saa at sige, i syge Krampetræk derefter; Bygveir og Kulde paafulgte, og Uger hengik under den, inden den kunde komme sig af sin mislykkede Kraftansstrængelse.

Sjælden kommer Ploven hos os i Marken, førend Noget ind i April, og Kulde tidligt Foraarsveir efter en tør Vinter have lokket Landmanden ud med den forinden, feiler det næsten aldrig, at jo en Estervinter driver Plovmanden hjem igjen. Da Jorderne, med Hensyn til deres Blanding og Beliggenhed, ere saare meget forskjelliges, kan man neppe sige, naar Markfrugterne almindeligen nedlægges; thi meget ofte saaes Havre endnu, efter at det første Byg alierede er lagt i Jorden, i enkelte Tilfælde selv efter det sidste, og Kartofler lægges de fleste inden de saae Byg, Andre før Havren allerede, og enkelte efter Bygget. I almindelige Aar har Bonden tilsaat sine Jorder imellem de første og de sidste otte Dage i Mai, og dersom Arbeidet blot kunde overkommes, tillod Klimatet meget vel en endnu tidligere Tilsaaning; thi uden at ville sige, at man med Mai Maanedes Begyndelse kunde vente at være fri for Nattekulde, mener jeg blot at have bemærket, at den sidste Halvdeel deraf, og ofte selv de første Dage i Juni, sædvanlig ere lige saa ubsaatte for den, som den første Halvdeel af Mai Maaned; og Byg, lagt tidlig i denne, aldeles forfrosen for

i Juni, kom sig ganske af sin Beskædigelse, medens den sildig saæde, da endnu spæde Sæd, ei kunde forvinde den.

Høsten varierer meget i Henseende til Tiden, og medens i Aar den fjortende Octobers Sæd bedækkede umeiede Sædemarker, har jeg oplevet, at Ubetydeligt var ube mere i Augustmaanedens første Uge.

Hverken den geographiske Breddes ringe Forskjellighed, ved en Afstand fra Nord til Syd af i det Høieste 6 Mile, eller Forskjelligheden af Elevationen over Havet, hvis Maximum ikke udgjør over 200 Fod omtrent, kan have synderlig Indflydelse paa Climatet. Men uimodsigelig bevirker Beliggenhed, med Hensyn til Exposition, en Forskjel. Omgivet af Havet paa de tre Sider, er Amtet i dets nordvestlige Udkant især langt ublidere, end i det Indre og ved den østlige Kyst mod Sundet, uagtet Foraarets strænge Østenvind falder umiddelbart derpaa. Ei heller taale Havvindene fra Kattegattet, og de, som komme over Sundet, nogen Sammenligning, og ligesom Nordvesten, selv i vort sydlige Nabolands langt mere beskyttede Sletter, viser sig næsten ved hvert enkelt staaende Træ som den barste Himmelegn, ligesaa er ogsaa i det nordøstlige Sjælland denne Side unægtelig den meest udsatte, og paafaldende frodig trives mange Værter under Læ fra den, især Skovavlæg af Træer, som vi høre til de haarde. Paa den tidlige Græsvært har derimod Læ fra Østen en umiskjendelig veldædig Indflydelse ubi saadanne Aar, hvor de tørre Østvinde herje. Sæd, hvor frodig den endog i dens spædere Ungdom fremvorer i beskyttet Beliggenhed, gavnlig især under Foraarets Tørke og Blæst, trives — summarisk efter dens Livs hele Periode, og efter et Gjennemsnit af de forskjellige Veirligsforholde fra dens Nedlægning til dens Indhøstning — upaatvilelig bedst i fri Stand; thi den indelukkede, i omplantede smaae Bønger f. Ex., skaber Kærnesætningen og Indhøstning. Men langt fra er det, jeg derved vilde erklære det Læ for skadeligt, som et med Skove eller betydelige Skovstrimler, i større Afstand gjennemskåret Land byder Markfrugterne. Ved, for et Aarhundrede siden, at have lagt en Plan til Udskiftningen i Nordsjællands Skovegne, med Hensyn til Læ efter en større Maalestok, kunde man ei alene have dannet en stor Deel af

dette Amt langt mere endnu, end det allerede er Tilfældet, til een af Europas yndigste Pletter; man vilde derved ogsaa have virket betydeligt paa Climatet; og ikke saa ofte bleve vi nu maaskee mindet om, at man med Skovfrandsen omkring vore Boliger havde berøvet Landsteborne deres skønneste Pryd, saavel som deres eneste Skjerm mod en nordlig Himmel; ligesom Nordkystens bedste Værn mod Havvindene forsvandt ved Nedfældningen af Skovene paa Rattegattets Bredder.

Skjøndt Frederiksborg Amt, mod Nordvesten nu næsten ganske ubeskyttet ved Skove, er udsat for Havvindenes fulde Indflydelse, kan denne Himmelegns Virkning hos os dog ei sammenlignes med den i de, Nordøen nærmere liggende Provinde. Selv paa Frederiksværks Gods og i Hornsherred seer man, at Sæden i Nærheden af Stranden ei alene ikke lider betydeligt af Climatet, man finder selv Frugttræer frodigen fremvære, hvor man blot har givet dem saameget Læ, at Vinden ei umiddelbart brækker sig paa dem. At der ved Jægerspris, paa en mager Sandhøide, som Bevæis paa et strengt nordvestligt Climats forbærvelige Indflydelse, fremvises et Par Lindetræer, der med deres Grene ligesom flygte fra Nordvesten og søge Skjul i modsat Retning, beviser intet Andet, end hvad man veed i Forveien: at Nordvesten ei er uden Virkning hos os, at Linden hører til de kjæle Træer og desuden ønsker en god muldet Jordbund istedet for den klare Sand, hvorpaa man har sat dem her. Paa Sjyllands Vestkyst vilde disse Træer under lignende Stand maaskee ei have levet ti Aar! — I Bøgeskovene, selv i det Indre af denne Provind, dræbes næsten al Vegetation i de nordvestlige Udkanter; og hvo som vilde nedfælde de her, ofte paa en Bredder af 50 og flere Alen, i halvfortørret Tilstand, udbendig fra betragtet, neppe noget Liv visende, forknyttede Træplanter i en ung tilvoksende Bøgeskov, vilde lide Død og Aelæggelse frem til dens Hjerte, og, hvor skøn og kraftfuld Skovens Indre endog kunde være, efterhaanden see den forsvinde. Jeg henviser til Dronninglund, til Willestrup og flere Steder, hvor jeg under mine Forretninger der, er bleven tilstrækkelig nok bekendt med hine Vestlandes Climats og dets Virkning, i det mindste paa Skovene, for med fuld Overbeviisning at kunne sætte vort Climats langt foran hiint. Ogsaa i vor Egn

maa man omhyggeligen vogte sig for, at blotte Skoven mod Nordvesten, dog især kun den ubvoerne og til Læ vante, for ikke at give Stormvindene Magt over den. Den unge Kan, i en passende Jordbund, opvoere ret frodig, ogsaa mod Vesten, selv hvor Havvinden umiddelbart falder derpaa. Den ydre Rand vil vel holde sig lavere, men, under ellers ei ugunstige Forhold, faaer den hverken den aldeles forknyttede Vært, eller det affvøedne Udseende, som det er Tilfældet hist. Gilleleies lille Bøgeskov paa Sjællands nordligste Punct og mange andre Steder afgive Beviset, at vort Climat, i det Mindste mod den nordvestlige Himmelvej, er langt mindre ublidt, end det nordlige Syllands. Derimod staaer det betydeligt tilbage mod det sydlige Sjællands, hvor Nordens og Vestens Værkhed bliver brækket ved foreliggende betydelige Landstrækninger; og saaledes troer jeg, for saavidt mit Ophold paa begge Steder har givet mig Leilighed til at iagttage det, at, med Hensyn til Vesterhavets Virkning paa Hertugdømmerne, det sydlige Sjællands Climat endda staaer foran disses, hvorefter man vistnok kommer til den Slutning, at vor Egn ei staaer langt tilbage for Hertugdømmerne, hvis Climat, efter de Iagttagelser, jeg i tidligere Aar har gjort, næsten kun med Hensyn til Græsset og Haveværter syntes at udvike en tidligere Vegetation. Skoven udspringer ikke eller ubetydeligt tidligere, og ei heller pleier man at være længer frem med Sædehøsten, end hos os, naar Skovegnene undtages, som, paa Grund af en sildigere Tilaaening paa mange af de mindre opdyrkede Jorder, næsten altid staae 8 — 10 Dage tilbage. Ligesaa giver Sjællands Efteraar ei alene ikke efter for Danmarks sydlige og Tydsklands dertilføedende nordlige Provindser, jeg troer næsten, det staaer foran i et stadigt vedholdende godt Veir; hvilket maa tilskrives Vesterhavets umiddelbare Paavirkning paa de syddanske Provindser og det gamle Saksens Vestlande.

4.

Hvorledes er Udskiftningen? Ere Jorderne meget udparcellerede? Hvilke Folger har dette havt i Henseende til Folkemængde, Dyrkning, Tillæg af Kreaturer o. s. v?

De fleste Udskiftninger paa Frederiksborg Amt falde fra 1784 til 1790; alle de nemlig, som foretoges paa de Kongl. Amter, efterat i førstommeldte Aar den Commission blev nedsat, hvorom i Indledningen er given Underretning. Under denne Commissions udstrakte Fuldmagt, og da Arvesæsteskjødets Meddelelse heldigviis ei var forudgaaet, hvilket fandt Sted paa en Deel af Kjøbenhavns Amt, og saaledes ogsaa i de nu under Frederiksborg Amt liggende 3 Sogne: Farum, Gandløse og Slagslunde, hvor det allerede skete imellem 1760 og 70, kunde Udskiftningen paa disse Kongelige Amter skee saa fuldkommen, som mueligt; og er her feilet, saa er det ikke Regjeringens Skyld. Tidligere endnu, og som eet af de første Exempler paa Meddelelse af Selveie, skete det allerede 1761 med Dronning Sophie Magdalenes Gods Hirschholm, og derfor er ogsaa her Arvesæsteskjødets Meddelelse forudgaaet Bøndergodsets Udskiftning. Frederiksværk Gods er udskiftet 1795 — 97; men Hornsherreds forskjellige Godser til forskjellige Tider.

Naar man betragter Loddernes Figur, saa findes kun faa Byer, hvor de i det Hele ere maadeligen affatte. Dette sidste er imidlertid Tilfældet med Keierød paa det Hirschholmske, og med de fleste af Byerne i Farum, Gandløse og Slagslunde Sogn paa det Frederiksborgske District, hvor, som nysommeldt, Arvesæsteskjøde var meddeelt, inden Udskiftningen skete, og hvor det derfor endda er at undre over, at ikke flere maadelige Affætninger have fundet Sted. Med faa Undtagelser udmærker Udskiftningen i hele Hornsherred sig ved regelmæssig affatte Lodder, saavel som derved, at Tillægslodder, hvorved man paa andre Steder undertiden synes at være gaaen for vidt, efter Muelighed ere

undgaaede. At Torve- og Englobber maatte tillægges Hovedlobberne der, hvor i særskilt Beliggenhed betydelige Strækninger deraf tilhørte Byen, og hvor en Mand ei paa sin Hovedlob kunde faae det Fornødne, er rimeligt; men af hvad Grund lagde man langtfra liggende Engstykker, hvorved Eieren næsten altid taber en saare vigtig Nytte Efteraargræsningen — til Gaarde, hvis Hovedlob for en meget stor Deel allerede bestod af Engbund? Et passende Tillæg af Agerjord, i Forbindelse med Hovedlobben, havde her været langt ønskeligere for Brugerne, og uden Vanskelighed kunde det vist ofte være skeet, hvor Byen i det Hele ei mangtede Plovland. At fordele Torvemoserne mueligst lige imellem Beboerne var af yderste Vigtighed, og paa de Steder, hvor Torvens betydeligste Anvendelse er til Handelen, var der især Grund for, endog efter Mosernes Bonitet, at affætte særskilte Lodder; thi et Par Tønder Land Torvemoser, med affættelig Vare for Kjøbenhavns Torv, ere paa Hirschholms Amtsdistrikt f. Ex. en Skat, hvorimod en saadan Mose med maadelig, ei for Handelen tjenlig Indhold, om den end kunde ansees for taalelig godt Brændsel til Husbehov, har en meget ringe Værdi, hvor der er Brændsel i Overflodighed. Men paa de Strog, som ligge ubequemme for Handelen til Hovedstaden, synes det ikke, at Torvemosernes noget forskjellige Godhed kunde have indeholdt grundet Anledning til at give Gaardene deres Tilliggende i flere Lodder deraf, hvilket træffes selv der, hvor næsten ingen Forskiel i Boniteten kan erkjendes. Derimod havde ved Torvemosernes Fordeling vel undertiden en noiere Undersøgelse af Masse-Indholdet været ønskelig; thi stundom finder man, formedelst Torvens forskjellige Dybde, den ene Lod neppe at indeholde det Halve mod den ved Siden liggende.

Beboernes sædvanlige Modbydelighed imod Udskytningen har vel ogsaa undertiden foranlediget flere Tillægslobber, end fornøden, hvis en Gaard desmere var kommen til at udskyttes; thi vel træffes Ud- og Overdrevsstrækninger, alt for flette til at man der kunde have henlagt Gaarde; men der gives ogsaa ret gode saadanne Steder, hvor dette meget vel kunde være skeet. Imidlertid kan man, i det Hele tagen, ei sige, at der er sparet paa Udskytninger.

Udfællige af de betydeligere Dverdbreve, saavel som flere neblagte Gaardes Lodder, ere anvendte til at bosætte Huusmænd derpaa. Paa enkelte Steder er vistnok vel mange deraf samlede paa een Plet. Karlebo Dverdbrev f. Ex. har 79 Huse, foruden endeel paa det dertil stødende Grønholts Dverdbrev. Disse Beboeres Subsistents maa ansees for, at være beregnet paa en temmelig usikker Grundvold, som noksom tilkjendegiver sig nu, da deres smaae Lørvemoser ere udtømte, og de i Jorden staaende Træstode solgte som Kul, hvorefter de ei længere kunne holde Heste, medens deres Grastrand fra Sonderbyerne, saavel som deres store Antal udelukker dem næsten fra Assistance deraf til deres Jorderes Drift.

Ved saadanne store, fratiggende Dverdbrevs Udskykning synes mig, Loddernes Af sætning efter forskjellig Størrelse havde været hensigtsmæssigere, og kunde have bødet paa den betydeligste Hindring til disse Colonisters Opkomst: Mangel paa Kraft til at dyrke Jorden.

Størrelse af Huuslodderne, 3 Tdr. Land Middelsjord, falder paa Dverdbrevene, efter disse Jorderes sædvanlige Bonitet, meest imellem 4 à 6 Tønder Land, meget for lidet til derpaa at kunne holde et Par Heste, foruden den øvrige Besætning, eller selv een kun, om endog to Naboer vare, og længe kunde blive enige om, at holde Heste sammen til fælles Brug, hvilket Erfaringen har viist, hører til det meget Sjældne. Landhuusholdningselskabet har i de senere Aar opmuntret og understøttet adskillige Dverdbrevs Beboere til, med deres Køer at ploie og drive Jorden. Saavel de, under hvis Tilsyn og Ledning dette blev stillet, som ogsaa adskillige af de Understøttede selv, have gjort sig megen Umage for at sætte det igjennem, og det har saaledes ikke feilet, hverken paa hensigtsmæssige Foranstaltninger eller god Villie til at fremme Sagen. Men ikke desto mindre vil Tingen, istedet for at udbrede sig, selv hos de Understøttede gaae tilbage. Jorderne, skjøndt lette nok til, at et Par taalelig gode Køer kunne trække en passende Plov, ere almindeligen langt fra ikke nok rensede for Steen, til uden stærke eller flidvante Trækkebyr at kunne drives. Køerne, som træffes hos de fleste Dverdbrevsbeboere, ere for det Meste smaae, og sultefødes igjennem Vinteren; de have ved Foraarsploiningens Begyndelse enten nyligen kælvet eller,

hvilket værre er, staae nær derved. De tabe altsaa Melken under Arbeidet, eller udsættes for at kaste Kalv. Sjælden have disse Beboere to Køer. Een, foruden en Lvie, under Velstand; og deraf sælges efterhaanden det ene Hoved, medens atter en Kalv tillægges. De mindre Formuende derimod eie i det Høieste een Ko; kunne de græsse flere, anskaffes en Leieko, som ei tør bruges til Pløining, og mangen en Huusmand findes, som slet ingen eier. Hvor saadanne Forhold høre til det Almindelige, tør man ikke gjøre sig Haab om, at Huusmanden med Hensyn til sine Forders Drift, ved at bruge Køerne dertil, vil blive uafhængig af Bonden. Ei heller behøves det, hvor ikke Mæsker deraf ere sammenbyggede. At Huusmanden trænger til Bonden, og at denne ved at yde ham Hjælp til hans Forders Drift, kan sikke sig den ofte ulystne Arbeiders Kraft; at hiin derimod ved sine, Bonden, især under Høsten, uundværlige Hænder, kan sikke sig den Brangvilliges Understøttelse ved sin lille Jordlobs Drift, fører til et gavnligt Værelforhold i et Land, hvor, ved al den Tjenstvillighed, som i Almindelighed udmærker vor Bonde ved extraordinaire Leiligheder, han i det daglige Liv dog ofte viser det Modsatte, især med Hensyn til Huusmanden, og hvor denne atter for det Meste findes saa utilboielig til stadigt Arbeide, at kun en eller anden Tvang kan binde ham; og dertil er desværre middelmaadig Sult og Nøgenhed ofte ei engang tilstrækkelig.

Huusmanden, som, efter Bestemmelsen ved Udfikstningen af Frederiksborg og Kronborg Amter, er bosat paa Bondens Hovedlod, hører i de Egne, hvor Jorden er god, til Almuens lykkeligste Klasse, dersom Arbeidsdygtighed og Arbeidslyst ei mangler ham. Han tjener Bonden som Sommerkarl og Tærsker den største Deel af Aaret, erhverver sig derved Føde, Klæder, Penge, Ildbrændsel og sin lille gode Jordlobs Drift, foruden alle de Kjørseler, han behøver, og ofte et Læs Hø desforuden. Derhos har han dog Tid nok tilovers til at kunne foretage Gæt og Andet til sin Jordlobs Forbedring, Tid nok til Husets Vedligeholdelse, ja der, hvor han, som oftest, først træder i Tjeneste St. Hans Dag, har han netop i den Tid, hvøer paa mange Steder gives den bedste Fortjeneste for Arbeidsmanden, Leilighed til at erhverve sig en samlet Skilling allerede i Forveien. Vel generer en Huuslod paa

Hovedblodden Bonden undertiden lidt, og har meget Ubehageligt, naar man faaer en ufredelig eller begjæringret Krabat til Nabo; men dette er Tilfældigheder, og vistnok var Bestemmelsen, at hofsætte en Huusmand med et lille Jordstykke paa hver Bondes Løb, een af de meest heldige ved Udførelsen af de Kongl. Amter.

Men ogsaa paa store, fraliggende, til Huusloddere anvendte Overdreve kunde Beboernes Stilling være bleven taaleligere, dersom Jordlodderne havde modtaget forskjellig Størelse; nogle saa store, at uden Uffavn af Græsning til et Par Køer, to Heste kunde være holdte derpaa, hvorved Brugerne af de mindre Lodder vilde have fundet Assistance, da 9 Tdr. Middelsjord, som jeg formener, disse Lodder kunde være affatte paa, og hvoraf i det Mindste det Halve vilde have ligget til Græsning for Besætningen, ei behøvede disse Hestes hele Arbeidskraft. Tabt ved Hestehold for disse større Parcellister havde de kunnet faae opreist ved den Dyreningshjælp, de ydede de mindre Lodeiere med 3 Tdr. Middelsjord, hvoraf jeg formener et tredobbelt Antal mod hine kunde have været passende, saa at omtrent 18 Tdr. Middelsjords Drift var kommet paa hvert Par Heste. Desuden kunde et lige stort, eller større Antal Smaalodder — alt efter Localet, med Hensyn til Arbejde og Leilighed til, i Fremtiden derved at bestaae, være blevet anvist for den egentlige Klasse af de arbejdsgørende Huusmænd. Disse Lodder synes ikke at skulle have været større, end een Tønde Land, eller ubetydeligt mere, hvorpaa, efter fuldkommen, med Spaden overkommelig, Opdyrkning, dog ved Hjælp af Staldforing kunde være holdt en Ko, som Brugerne af disse smaae Lodder enten kunde have leiet blot for Sommeren, eller, naar de saae sig istand til at skaffe Vinterfoder, hvortil Kartoffeloptagningen hos Andre havde bidraget betydeligt, anskaffet som bestandig Besætning; ligesom man finder det af og til hos Beboerne af saakaldte jerdløse Huse i adskillige Egne, hvor der haves Leilighed til at leie Græsning og kjøbe eller fortjene Vintertfoder. Jeg troer sikkert, at, hvor Leiligheden til Fortjeneste for Arbeidsmanden ei havde manglet, en saadan Fordeling vilde have frembragt større Velstand blandt Overdrevsbeboerne, end det i Almindelighed nu findes, hvor en høj Grad af Dagdriveri besvikes formædelt Jordloddernes enten for ringe eller for store Ind-

hold. Efter Beboernes Evne og Duelighed, vilde Jordlobberne, ved forskjellig Størrelse, efterhaanden være komne i passende Dykkers Hænder. Brugere af de smaae vilde letteligen have faaet Hjælp ved deres Jordblods første Opdyrkning, uden dog at være blevne afhængige af Andre, da Opdyrkningen ogsaa kunde overkommes med Spaden; og saaledes havde heller ikke alle Beboere vænnet sig af med Haandarbeide og følt Ulyst dertil, efter i endeel Aar at være blevne vant til at holde Heste, kjøre og ride istedetfor at gaae, drive ubeskjæftiget om paa Tider, hvor Pløven stod stille, og Intet havde at torve med, og til allerlidst først, naar Alt var fortæret, søgt efter Arbeide, naar intet mere var at faae, eller naar Jngen skjættede om en Arbeidsmand, af hvem man i Forveien vidste, ingen Lyst og Stadighed kunde ventes.

Ved Spørgsmaalets Besvarelse: hvorledes er Udskiftningen? kommer ogsaa Jordboniteringen i Betragtning. Af Etatsraad Hansens Underretning om Udskiftningsarbeidet paa Frederiksborg og Kronborgs fordums Amter vide vi, at det var Grundsætning at taxere Jorden efter dens oprindelige Godhedsgrad, og ei at nedsætte Boniteten paa Grund af Steen, Skov, Krat, Støde og skadeligt Vand, hvormed den var besat, fordi der blev tilstaaet Hjælp til deslige raue Jorders Opdyrkning, foruden Skattefrihed paa kortere eller længere Tid. Principet var vistnok rigtigt, men neppe er det, eller havde ganske kunnet blive fulgt, uden uhyre Pengeopoffrelser til en forudgaaende, nogenledes til Bonitets-Ansættelsen svarende Opdyrkning. Mine Tanker herom, mine Forsmodninger og de Data, hvorpaa de støtte sig, har jeg allerede i Indledningen fremsat.

Hvilken Grad af Rigtighed de ældre Boniteringer have uden for de Kongelige Amter, kan rimeligviis kun Den bedømme, som er bekendt med det Specielle af Arbeiderne der, hvorom jeg altsaa ei kan give nogen Underretning; thi skjøndt bekendt med de nyere Boniteringer, har jeg ikke paa noget Sted truffet paa Efterretninger om de ældre Jordtaxationer.

Ved det foreliggende Spørgsmaals Besvarelse tør jeg ikke forbigaae de Kongelige Skove. Er Udskiftningen i det Hele tagen god med Hensyn til Jordlobbernes Udsætning, Form og Fordeeling, saa kan man ingenlunde overalt sige det med Hensyn til

Skovene. I det Mindste ere paa det Frederiksborgske Amtsdistrict begaaede Feil, med Hensyn til Skovenes Uffætning, som vidne om, hvortiliden Dverrensstemmelse der har fundet Sted imellem de paagjældende Autoriteter, og Forstvasenets Stemme synes overalt at have været den svagere. Med Forundring seer man paa HegnLinier, affatte med ind- og udgaaende Vinkler, ligesom det havde været Hensigt at fordoble den hegnende Linie; paa Skove, som ved enkelte Dverrevslobder, selv næsten ganske besatte med Skov dengang, og som saaledes altsaa med stor Rimelighed kunde være lagte til Skoven, ere fuldkommen afskilte; paa Hegnsstrækninger af flere Tusinde Favnes Længde, fremkomne af maadelige Huuslobbers Uffætning midt imellem Skoven, paa tilfjødte Privatgrund, tagen af Hovedgaardstærten midt imellem Kongelige Skove og Bange, til for evige Tider at sønderrive disse; paa ubetydelige Eng- eller Tørvelobder midt i eller bag ved Skov-Indhegninger, hvorved Skoven gjennemskjæres i alle Retninger med Veie og Fædrift. Og alt dette paa Steder, hvor ingen Baand hvigde paa Arbeidets Udførelse efter en fleersidig hensigtsmæssig Plan; hvor det, for at arrondere Skoven, slet ikke kom an paa een eller flere Gaardes Nedlæggelse.

Udparcelleringen og dens Følger er dette Spørgsmaals anden, ei mindre vigtige Deel.

Kun der, hvor Eiendom finder Sted, træffes Udparcelleringer fornedelst Salt eller Uafhængelse; paa Fæstegods altsaa kun de, som fra Godsierens Side ere foretagne under Udskiftningen, og hvortil allevegne de affatte Huslobder maae henføres. Disse ere imidlertid ikke optagne i den forhen meddelte tabellariske Dverrsigt over Amtet blandt Parcellerne, men have deres egen Rubrik.

Desto betydeligere derimod ere de paa Frederiksborg, Kronborg og Hirschholms Amts Districter. Den foranførte Tabel indeholder, efter vedkommende Amtstjuers beredvillige Meddelelser, Parcelleringernes Stand, saaledes som de befandtes 1829, og deraf sees, at paa Frederiksborg Amtsdistrict i det Hele omtrent 490 Tdr. Hartkorn ere frafskilte Gaardene; paa Cronborg 262 Tdr. og paa Hirschholm 160 Tdr. Efter Areal bliver Forholdet af Parcellerne mod det summariske Tilliggende større, end efter Hartkorn, da almindeligen de frafskilte Jorders Bonitet er ringere, end Ho-

vedparcellens. Forholdet i det Enkelte er meget afvigende, som nærmere sees i Tabellen. Det var at forudsee, at under Landmandens med den gjenvundne Fred 1814 indtrædende trange Tid snart ingen Bondegaard vilde have beholdt mere, end de 3 Tdr. Hartkorn, som efter den ældre Bestemmelse ei maatte frastilles; derfor lagde Forordningen af 3 Decbr 1819 et Baand paa Bondegaardenes alt for vidt gaaede Udstykning, hvorved især der, hvor kun lidt Jord habes til Hartkornet, Præstationerne med Heste og Vogn ved ordinaire og extraordinaire Leiligheder, men i Særdeleshed under Krig, maatte blive ødelæggende for en saadan indtil 3 Tdr. Hartkorn formindsket Gaard, fordi Brugeren deraf, for det offentlige Arbeides Skyld, var nødt til at holde Heste indtil et Misforhold. Om man end i Almindelighed kunde antage omtrent 9 Tonder Land til en Tonde Hartkorn, altsaa indtil 27 Tdr. Land til den udstykkede Bondegaards Hovedparcel, saa er dog selv dette et meget for ringe Areal til derpaa at holde 4 Heste, og maa, jo høiere Agerdykningen hæver sig, (jo bedre Heste altsaa have) destomere bidrage til at ruinere Brugeren af en saadan lille Gaard, og saaledes paa dobbelt Maade medføre Nationaltab: først ved, for offentligt Arbeides Skyld at nøde til at holde dobbelt saa mange Heste, som Jordens Drift udfordrer, blot tærende i enhver Egn, hvor Leilighed til, ved Fragt at fortjene Noget med dem, ei have; dernæst, ved succesfrit at føre Dykkeren til Armød, eller i det Mindste sætte Ekranke for hans Velstand, formedelst et Misforhold i Gaardens Besætning og alle deraf flyvende Følger. Dette Misforhold bliver desto større, jomindre Jord der ligger til Hartkornet, og naar vi gaa ned til det Mindste, 4 à 5 Td., og tænke os Bondegaarde paa 12 à 15 Td. Land, hvoraf, under Krig, som under Fred, mange Naturalpræstationer og al offentlig Kjørsel bliver fordret for Gaardens oprindelige Hartkorn, naar vi derved tænke os denne Miniatur-Gaards Dykker hoverigjørende oven i Kjøbet: saa maa Bondestanden selv velsigne Regjeringen, fordi den ved Forordningen af 3^{die} Decbr. 1819, der, som Minimum, bestemmer 20 Tdr. Land bedste Jord til Hovedparcellen, har forebygget Efterslægtens, paa de fleste Steder udeblivelige Undergang ved Udstyknings uafbrudte Fremfærd.

At der gives Egne, hvor Tingen kan have et andet Udseende, nægtes ikke. Hvor der haves endnu mere Jord til Hartkornet, end her; hvor den ligger adspaltet, en Deel deraf langt fra Gaarden, og ubequem til at drives herfra; overalt, hvor Omstændigheder finde Sted, som de, vi ere blevne bekendte med i 1de og 4de Stykke af disse Bidrag: der kunde det vist ofte være gavnligt for Individuet, saavel som for Staten, at een eller anden Eiendom blev udstykket over Grændsen af det i Almindelighed Forestvæne; men dertil kan erhverves speciel Tilladelse, og Baandet er altsaa ikke trykkende. Ei heller tør man see paa Tingenes sieblikkelige Stand alene. Nu staaer Agriculturen paa mange Steder meget lavt. Kun faae Agerdykere af Bønderstanden ere maaffee stikede til at forestaae store, vidtløftige Avlsbrug. Sjælden har man seet god Fremgang, hvor flere Bøndergaarde ere komne i een Mands Hænder, og ofte har Armød og Ruin af forhen velhavende Bønder været Følgen af Eiidommens Forstørrelse. Mangen Bøndegaard kan vistnok anses for, at være for stor med Hensyn til Eiidens Evne, Indsigt og Driftighed, og dens Udstykning vilde maaffee føre til Jordernes bedre Opdyrkning. Men Tiden skifter Eiere; og Tiden, skulde man haabe, maatte ogsaa i Agriculturens Stand bevirke Fremgang. Derfor bør den nærværende Periode ikke tillade, at alle Bøndergaarde udstykkes indtil det Smaalige, og faaledes berøve sig selv Middelet, til at kunne danne gode Agerdykere, istand til endog at forestaae et større Landbrug, Efterlægten derimod Landsteder, hvorpaa den kraftigen kunde virke for sig og for Staten.

Ikke heller er det uvigtigt for Agerdyrkingen, saavelsom for Samfundet, at der findes Bøndergaarde af den Størrelse, at ogsaa Dykere uden for Bønderstanden kunne finde deres Udkomme derpaa. Ei, at jeg skulde holde det for en Gevinst, at den ikke til Landmands Opdragelse eller til Arbeidet Wante i Nødens Time griber efter en Bøndegaard som sidste Stav; men gavnligt for Agriculturens Fremme vilde det være, dersom bygtige unge Landmænd udenfor Bønderstanden bleve Eiere af Bøndergaarde, hvorpaa de kunne bestaae; lykkelig for Statens Samfund, dersom Mange da kastede sig i Agerdyrkingens Arme, istedetfor, af

Mangel paa Næringsvei, i Videnskabernes, ligegyldigt om Anlæg og Lyft dertil er forhaanden, eller ei, ikke altsaa for Videnskabernes Skylb og af den indre Drift dertil, men for en gang, efter mange i harmfuld Forventning henbragte Aar af den bedste Ungdoms Kraft — at finde Brod! Men hvor kunde i Fremtiden en Mand udenfor Bondestanden falde paa at bestemme sine Børn til Landvæsenets Fag, naar næsten ingen Gaard mere var forhaanden, hvorpaa en driftig Mand kunde finde en passende Virkekreds og Gjengjæld for sin Stræben; naar de alle vare omdannede til ubetydelige Parceller, hvilke det har mange Vanskeligheder atter at samle til et Heelt.

Jeg mener ikke, at Agerdyrkerne udenfor Bondestanden skulle føre med sig til Bondegarden de mange Forbringer paa Livet, som gjøres af høiere Stænder, ei Middelstandens — i Nærheden af Hovedstaden — til Forfærdelse stegne Uttraa efter, at ville følge den høiere Stands Maade at leve paa, overalt hvor fremmedt De kan se det. Disse indbildte Goder formaer endog den største Bondegård ei at række. Men skal den dannede Landmand føle sig lykkelig under sit Arbeides tunge Byrde, skal Agerdyrkingens Opkomst have en Støtte i ham, da maa han ikke være tvungen til, foruden at adlyde Skriftens Bud: under Ansigtets Sved at æde sit Brod! strax gaafe at give Slip paa Alt, hvad iær aandeligen har hævet ham over Bonden; paa enhver finere Følelse, paa den Styrkning, i arbeidsfrie Minuter, ene og fri for raae Omgivelser, at vove et Landbræt. Dette kan han ikke paa en Jord-eiendom under en almindelig, god Bondegårds Størelse. Men hvor vilde en saadan have været at finde i Fremtiden, dersom Udparcelleringerne vare gaaede frem, som de begyndte, og i rum Tid vedbleve hos os, saa kort allerede efter Eiendoms Meddelelse!

Forordningens 2^{det} Bud, at der ei maa gives Parcellerne mindre, end $1\frac{1}{2}$ Td. Land Normaljord, finder almindelig meget Bifald. Her istemmer jeg ikke ubetinget. Parceller, af Størelse som vore Hønslobder, føde Dovenskab overalt, hvor Jorden ikke er meget god, hvor altsaa ikke

et ringe Areal kommer til at udlægges dertil. En Mand
 Jord berimod, som en jordløs Huusmand kunde tilkjøbe
 sig i Nærheden af sin Bopæl, til derpaa at sommerføde
 en Ko, er en ubetalelig Skat for en saadan Familie, og
 Livet vinder først Værd for den, under dette Huusdyrs velgjø-
 rende Indflydelse paa dens hele indre Forfatning. Hvor der
 for Eieren af et jordløst Huus kunde finde Leilighed, at forskaffe sig
 en mindre Jordlob, end efter Forordningens Bestemmelse er
 tilladt at udstykke, der vil et indsigtsfuldt Collegium sikkert i
 gesaalidet nægte Bevilgning dertil, som til Udstykning af usør-
 deelig beliggende Jordlobber i Hebeegne, om end Gaardens
 ei beholdt den som Regel foreskrevne Størrelse.

Jeg er i det Forrige allerede indgaaet Noget i Spørgsmaal
 lets sidste Deel, om Udparcelleringens Folger.

Befolkningen, denne Focus, hvorfra Mangen formenes
 Statsbygningens Liv og Lykke ene udgaaer, har unægtelig til-
 get efter Udskiftningen og de senere paafulgte Udparcelleringer.
 Under Udskiftningen vandt Folkemængden især ved de mang-
 da affatte Huuslobber, som tillige gave Leilighed til en lang-
 taaligere Eksistens for saa mange Familier, der laae sammen-
 pakke i de for Størstedelen elendige Hytter, Bønderbyerne
 beholdt, og hvorafr nogle af de maadeligste dernæst bortfaldt, men
 dens andre bleve opbygte af nyt, hvortil fraflyttede Gaardspladser
 undværlig Gadejord gav megen Leilighed. Saaledes bleve de
 ældre lettede for en Deel af deres to- og tredobbelte Besætning.
 Jeg har i det Foregaaende allerede yttret mig om, at jeg
 holder den Huusmands Raar og Stilling, som er bosat paa Gaard-
 lobberne paa Frederiksborg og Cronborg Districter, i det Høj-
 for lykkelig, og tillige hentydet til, hvad der har staaet i Veie
 for Opkomsten af dem, som henlægges paa de bebyggede Gaarde
 Dverdreje. Af disse ere der imidlertid ikke mange, og nogle
 som ikke have et saa stort Antal Huse, ere med alt det i taalig For-
 fatning. Ei alene har altsaa Folkemængden tiltaget ved Huuslob-
 bernes Udsættelse, men Jordens Opdyrkning har for en stor Deel
 ogsaa vundet, forsaavidt raar Udjordsstrækninger bleve tilbedet
 dem, som nu hastigere kom under Ploven, end det vilde være
 naar de vare forblevne under Bønderne. Tillæget af Creature har lig-

ledest tiltaget herved; thi en Huusmand paa Indjorden med en Lod paa 2 til 4 Edr. Land holder i Almindelighed een og undertiden to Koer, samt nogle Faar, hvilket overstiger Det, Bonden i Gjennemsnit holder i Forhold til Areal. Hestenes Antal forøgede sig stærkt i de første Aar efter Frederiksborg og Kronborg Districters Udskiftning, formedelst Dverdrevs Huusmændene, som næsten alle anskaffede samme; men dette er nu næsten ganske bortsalbet, uden det, hvor Torvemoserne ei endnu ere udtømte, eller hvor særdeles Leilighed til Fortjeneste ved Kjørsel have. Derimod aflagt Hestenes Antal betydelig hos Bonden, saasnart Skovene vare lukkede for det store Antal Udgangs-Dag, som holdtes for. Imidlertid forøgede de senere Parcelleringer Hestenes Tal atter betydelig og overvældede Egnene med elendige Arbeidsbyr.—Af Hænder ere der vel mange flere blevne til ved Udskiftningen og Udparcelleringen, men neppe mange flere arbejdende; thi med Undtagelse af de Huusmænd paa Bøndernes Hovedlodder, som tjene disse, er Beboeren af det jobbløse Huus den egentlige Arbeidsmand, hvorpaa det kan stoles. Den arbejdende Klasse vilde derfor især være forøget ved Affættelse af meget smaae Lodder til Dyrkning med Spaden, hvorom jeg før har ytret mig. Sult, mere end Attraa til at erhverve Noget, driver vor Huusmand til Arbeide. Derfor have f. Ex. Brænde-Dyplaaningerne i de Kongl. Skove ingen Fremgang, førend omtrent efter Nyt-aar, naar den med Jord forsynede Huusmand har tømt sit Etænge og sit Loft. Under Krigen, hvor Arbeiderne, uagtet den nominelle meget store Løn, dog ofte i disse Egne neppe fortjente 2 Skjæpper Rug om Ugen, kunde Alting faaes tilendebragt langt snarere end senere, hvor Fortjenesten ofte steg, indtil $4\frac{1}{2}$ Edr. De, efter fulden Udskiftning og den derpaa følgende Meddelelse af Arveskætte, fete Udparcelleringer af endeel af Bøndergaardslodderne have haft meget forskjellig Virkning efter Localitet og Omstændighederne. Folkemængdens Forøgelse har imidlertid overalt været en Folge deraf, hvor Parcellerne bleve bebyggede, og dette fete, især i Forstningen, for Storstebeel.

Med Hensyn til Dyrkning, Tillæg af Creature etc. have Resultaterne ogsaa viist sig meget forskjellige. Ugerdyrkingen har vundet, i det Mindste siebliffelig, hvor Parceller bleve afhæ-

bede fra en Gaard, som var for stor til dens datidige Dykers Evne, Indsigt eller Driftighed; hvilke fraskilte mindre Lodder da ofte modtog en bedre Behandling, end før. Især vandt saadanne, som kom i Hænder paa Folk, der strax bebyggede dem; thi da holdtes Besætning derpaa, og Jorder gjødedes, som under den forrige Eier nok aldrig vilde være komne dertil. Men Overflud af Productionen kunde her ikke blive; thi selv ved de større Parceller opslugede Hestene Alt, og af den Grund ere Mange efter saanet Aars Forløb atter nedsunkne til større Usmagt næsten, end før under Bonden, hvor Udjorderne mindre bleve fordrevne, end forsømte, hvorimod ved den tilbagekomne Parcellist for det Meste begge Dele skete. Andre Parceller kom i tilgrændsende Jordbrugeres Hænder, og her fandt sædvanlig en stedmoderlig Behandling Sted, ofte fordi man ikke havde i Sinde at beholde det Kjøbte ret længe, men blot attraaede en temporair Nytte deraf; og et fordeelagtigt Salg ved Leilighed; ofte fordi den tilkjøbte Jord laae for affides til at medtages under regulair Drift og Gjødningsfølge. Den kom her altsaa til at prøve Ud- og Overdrevsjordernes sædvanlige Skjebne, stedse at benyttes uden Erstatning. Men unægtelig traf man, for endel Aar tilbage, ogsaa mange Parcellister i Velstand, som kjendeligen gik over paa Jordloddernes Drift og Kraft, og Enkelte saadanne sees endnu. — Men for det Meste ere velhavende Parcellister nu kun i Egne, hvor Løvbehandelen blomstrer og er istand til at erstatte Tabet, som Hestehold paa smaa Lodder nødvendigviis ellers maa medføre. Ofte forstærkede saadanne Parcellister deres Jordbrug med leiet Jord, eller blot ved at leie Hestene paa Græs, og Winterfoder skaffede de ligesæds andensteds fra, saa at Uvægholdet ikke led; og da kom Gjødningsoverfluddet Jordlobden tilgode. Alt dette kunde Løvbehandelen afholde. Men Mosen udtømtes hos Mange, og desuden sank Løvprisen saaledes, at kun stor Driftighed, under Anvendelse af en Forbeidnings indre Kraft, kunde drage Fordeel af denne Industrie. Hos de smaae Lodseiere, hvor Jordbrugets indre Kraft ei formaaede at vedligeholde Fabrikation og Handel, gik det tilbage, og unægtelig findes stor fattigdom og elendig Jordbrug siden en halv Snees Aar hos mange Parcellister; hvilket endnu vil tiltage, naar i Løvhandelens Egne Moserne først reent ere

udtømte, og de smaae Lodsieiere da see sig tilbageførte til deres Avlsbrug alene. Dog finde vi ogsaa Parcellister, som staae sig taalelig godt igjennem i Egne, hvor Tørvehandelen ikke betyder meget og hvor ei heller syndertlig Leilighed gives til, ved Fragt at gjøre Hestene indbringende. Efter saadanne Exempler maa man imidlertid kun søge der, hvor en god og ei for lille Jordlod er tilfalden Parcellisten; thi en uforholdsmæssig Bekostning, med Hensyn til Hestehold, vil stedsse være den Klippe, hvorved de fleste smaae Jordbrugs Opkomst strander, naar Hestene ei kan gjøres indbringende paa anden Maade.

For kort at sammenfatte Svaret paa det foreliggende Spørgsmaal, troer jeg at kunne sige: Udparcelleringen har i det Hele deels forøget Folkemængden, deels givet Leilighed til dens jævne Fordeling og Beboernes taaleligere Eksistens, end før, da de vare indskrænkede til det langtfra ikke saa store Antal Huse i Bønderbyerne, hvor de tildeels altsaa forbleve sammendyngede, Familie paa Familie, under eet Tag. Men den har tillige hos den jorddrivende Huusmand i høi Grad formindsket Arbeidslyst. — Fremdeles har Udparcelleringen, i det Hele tagen, forøget Heste- og Dvæghold, men virket skadelig paa begge, med Hensyn til Qualitet; og, hvad det første angaaer, uimodsigelig medført Maltabs; ei at omtale dette Huusdyrs umenneskelige Behandling i vor Egn, som i særdeleshed udgaaer fra de smaae Jordbrugere, der ville eller maae holde Heste og ei kunne føde dem. Hvad Dykning angaaer, da har Udparcelleringen virket gavnlig paa den ene Plet, medens den har havt skadelig Indflydelse paa den anden. Om det ene eller det andet er overveiende, er ei godt at svare afgjørende paa; thi mangen maadelig og tilbagekommen Bonde staaer ved Siden af forknyttede Parcellister, begge med lige slet dyrkede Jordlodder. — Men see vi hen paa Fremtiden, med det Haab, at Agerdykningen ei stedsse skulde blive staaende paa det lave Trin, hvorpaa vi ikke kunne nægte, at den, summarisk betragtet, endnu staaer hos Bonden; betragte vi Byrderne, som hvile paa Bøndergaardene, og som, om end mod Godtgjørelse af Parcellisten, dog, i det Dieblig de fordres, for en stor Deel ene af Hovedparcellen skulle afholdes; tænke vi os Krig og sjendtlig Invasion, hvorimod ældre og nyere Historie viser, at intet Land kan gjøre Regning

paa, steds at være betrygget, og de da forsøge Forbringer paa Bonden: saa er det vist en Lykke, at Udfisningen ei mere kan gaae frem i den Grad, i hvilken den havde grebet om sig paa enfelte Steder, hvorefter en i Kraft sig udviklende og fælles Byrder med stærke Skuldre bærende Bondestand ganske maatte være forsvunden.

5.

Hvilken er den almindeligste og meest gjængse Dyrkningsmaade? hvilke Afgifter gives derfra? Bruger man Kobbeldrift med reen Brak, eller Vereldrift med Brakfrugter? Hvad dømmes derom? Er nogen betydelig Deel af Jorden ublagt til varigt Græsland?

Ved ingen af de forelagte Gjenstandes Undersøgelse har jeg givet mig mere Umage for at komme til et Resultat, end ved dette Spørgsmaals første og andet Punct, og ingensteds er det lykkes mig mindre at ulede noget Fyldestgjørende af det moisommelige Samlede; thi ingensteds veed man, hvad man skal antage for Regelen, hvad der henhører til Undtagelserne, forbi, hos vor Bonde, næsten overalt enhver Forandring i Markfrugternes Følge finder Sted, ikke alene i eet og samme Sogn, men selv i een og samme By — ja ofte endog hos een og samme Mand, naar man iagttager hans Jordbrug i en Række Aar.

Naar jeg gennemgaaer de volumineuse Pakker af samlede Noticer om Jordens forskjellige Drift, saa befinder jeg mig i en broget Kredz, hvori man steds kommer tilbage til Det, man for faae Dieblikke siden har forladt, og erholder allevegne kun det eenslydende Svar, at der ikke have nogen Regel, da Regel og Undtagelse overalt møde, krydse og hæve hinanden, paa det ene Sted som paa det andet, kun anderledes modificeret. Faste Grundtræk mangler næsten overalt, og neppe vilde jeg paatage mig, om min nær-

meste Omegn at sige hvad der er det Gjængse, hvad Ufvigelse. Mange Forskjelligheder maatte opregnes, og de fleste henstilles som Regel her, og lige ved Siden, atter som Undtagelse; thi Ustabighed er det Herstkende. Derhos fortæller Enhver, man indlader sig med i at tale om Jordernes Dyrkning, Brudstykker af sin egen brogede Drift; men Naboens kjender man ikke, kan ikke kjende den; thi neppe kjender man sin egen, fordi man egentlig ingen har, uden i det Høieste den, at besaae Jorden efter dens Evne, især hvad de sidste Halme angaaer.

Mange kyndige, erfarne og længe i den ene eller den anden Egn bosatte Mænd, som jeg har talt med om denne Gjenstand, have, efter at opregne adskillige Sædskifter, som brugtes, sluttet deres Beretning med, at snart det Ene snart det Andet anvendtes, uden at nogen fast Regel var forhaanden; men næsten overalt stemme man overeens deri, at man ikke gjerne hørte op med at tage Halme, saalænge Jorden endnu kunde formodes at ville give en taalelig Afgrøde, dog med Omsorg for, ei at svække den bedre for meget, medens den maadeligere eller mere afkræftede gaves desmere til Priis for Udsuening.

At disse Grundsætninger, og den deraf flydende Driftsmaade, er det meest Almindelige, har jeg seet mig nødt til at undersøge, og saaledes ogsaa, at for Størstedel ingen Plan og næsten ganske almindelig ingen regulair Dmgang finder Sted; at altsaa, om man end har foreskrevet sig et Slags Regel, denne kun følges pletteviis paa Lødden, og selv her med mange Ufvigelser i det Enkelte.

Frederiksborg Amt kan ellers, med Hensyn til Dyrkningsmaaden, adskilles i tvende Dele: den ene, hvor Brak (mest Heelbrak) er ganske almindelig; den anden, hvor Heelbrak næsten ikke forekommer og Sommerbrakken først i den senere Tid har gjort lidt Fremgang, men hvor dog i Almindelighed begge Dele mangle. Hiint findes uden Undtagelse i hele Hornsherred; Afsavn af Brak, med faae Undtagelser, i de andre fem Herreder. Disse Undtagelser gjøre, i Distrikte Herred, Distrikte, Steenløse og Bero Sogn, og for endeel ogsaa Gandlese og Slagslunde, som i de senere Aar have fulgt hines Exempel med temmelig almindeligen at bruge Sommerbrak. Fremdeles findes Sommerbrak, men dog ikke

som Regel endnu, i de Norden for disse, især langs Noeskildefjord beliggende Byer, og i nogle af dem imellem Frederiksborg og Slangerup, i Lynge Frederiksborg Herred, og lidt ind i Strøe Herred.

Men Brakkens egentlige Hjem, især hvad Vinterbrak angaaer, er kun Hornsherred; og saa længe allerede har den været i Brug her, at Indførelsen deraf er tabt af Sigte. Selv paa de Steder, hvor man nu for en stor Deel kun sommerbrakker, s. Ex. i adskillige Byer paa Jægerspris Gods, skal Vinterbrakken i forrige Tider have været det Almindelige.

Vinterbrakmarkens Behandling er imidlertid for det Meste kun maadelig hos Bønderne, og neppe tør man kalde den Keensbrak. Ikke blot, at Faarene finde rigeligt Græs paa Brakmarken, selv Heste og Køer traf jeg endnu efter St. Hansdag i Tønder, hvor meget faae Marker havde modtaget deres første Sommerpløining, fjøndt Ukrudtet allerede modnedes. Gjerne vilde jeg indbilde mig, at kun en forsinket Tilsaening og den stærke Foraarsvæde i dette Aar havde fremført slikt Utilbørligt; men efter indtagne Efterretninger skal Brakken sædvanlig forsømmes hos Bønderne, og især henligge for længe, førend den første Sommerpløining gives den, hvilket vel især kommer deraf, at de fleste pleie at paakjøre Gjødningen forinden.

Paa Hovedgaardene behandles Brakmarkerne bedre. Den almindeligste Drift her er Kobbeldrift, efter det mig Dpgivne saaledes: Selsø: 1. Heelbrak, gjødet til 2. Rug, og Noget deraf til Hvede, 3. Byg, 4. Rug; Erter og Kartofler i en liden Deel af denne Mark, 5. Havre, 6 til 10. Kløver og Græsleie.

Torp, en fra Selsø solgt Parcel, overskaaren Kobbeldrift i 11 Marker saaledes: 1. Heelbrak, 2. Rug, 3. Kartofler og Bælgrugt, 4. Byg, 5 og 6. Kløver og Sommerbrak, 7. Rug, 8, Erter og Kartofler, 9, Byg og Havre, 10 og 11. Kløver og Græs.

Svanholm, ligeledes overskaaren Kobbeldrift i 11 Marker: 1. Heelbrak, 2. Rug, 3. Byg, 4 og 5. Kløver og Sommerbrak, 6. Rug, 7. Byg, 8. Havre, 9, 10, 11. Kløver og Græsleie.

En Bimark skalde drives ligesaa, men her er det Forpagteren tilladt at gjøre Forandringer.

Overberg Skol have Heelbraf med Kobbeldrift i 9 Marker; Eegholm, hvis største Deel ligger i Bølsborg Herred, overfkaaren Kobbeldrift med Heel- og Halvbraf.

Jægerspriis Hovedgaard's betydelige Jorder, som drives uden Hoveri, vare meget raae endnu ved den nærværende Forpagtnings Begyndelse; derhos, som paa sit Sted er forekommet, lette og sandede, eller sure og besatte med Krat og Tuer. De vare først tilsammen i een Drift; men senere byggedes en Schæfergaard til det spanske Schæferies Forskørelse, og egne Marker bleve henlagte dertil. Dingen har ei endnu naaet dem alle, og een af de største Marker maa, i Følge Forpagtningscontracten, slet ikke opbrydes. Driften, som følges, og hvorved, da Markerne ere meget ulige, de største overfkaeres, er Heelbraf til Rug og to Gange Sommerfrugt, hvornæst disse lette Jorder atter maae udlægges til betydelig Hvile, hvorved Kløver og forskjellige Græsarter udsaaes, alt efter Grundbesskaffenheden. Af Raps dyrkes ei ubetydeligt, men paa særskilte, dertil tjenlige Steder i Hovmarkerne, som for deres større Deel ei ere anvendelige dertil, uagtet Mergling bruges, saavel som Grønsværts Brænding paa mange afgrøstede lavere, med et tyndt Løv-Derslag bedækkede, deels Leer og Mergel holdende Moser, hvilke for endeel, efter saaledes at være istandsatte, høre til Gaardens bedste Jorder.

Lindegaarden paa Skiby Mark, hvortil ligge næsten 20 Tdr. Hartkorn, og som har samme Eier med Krabbesholm i Bølsborg Herred, har Bøvelsdrift med Sommerstaldfoeding allerede siden 1815, hvilken Drift ellers synes at være meget ubekjendt i Hornsherred. Forommeldte Gaard udmærker sig altsaa, ei mindre med Hensyn til Avlsdriften, end ved dens smaae Skov- og store, smagfulde Have-Anlæg.

Bøndernes Drift i Hornsherred er mere eensformig og stadig, end hos dem i de øvrige Herreder; dog gjør den nordligste Deel af Jægerspriis, Skoven kaldet, en betydelig Undtagelse fra det Almindelige, om hvilket siden. — De brakte alle, Heelbraf for Størstedeel, og holde den alle meget skiden; ikke alene de, som kunde have Underskyldning i strengt Hoveri, men ogsaa de, som deels ubetydeligt, deels intet Hoveri forrette. Efter Brafs-

ken tages for det Meste 5 Halme, hvoraf den mellemste Erter og lidt Kartofler, hvilke Frugter begge tilsammen dog ikke altid, eller maaskee kun sjældn, indtage en heel Mark; thi skjøndt der af Bølgæsød saaes Betydeligt paa mange Steder, er Kartoffelsavlens, hvorvel almindelig udbredt, dog, med Hensyn til Qvantitet, for ubetydelig, (hos Pluraliteten: til Huusbehov, lidt til Svinene, sjældn til Fodring og Fedning) til at blive en Gjenstand af Indflydelse paa Landbruget. — En Deel af Markerne maa altsaa bære 5 Gange langstraaet Sød, der nemlig, hvor Kartofflerne og Erterne ei række hen, og her vælges almindeligst Rug eller Byg i deres Sted, ofte altsaa to Gange samme Korn i Rab. Byg følger ellers ganske almindelig Brakrugen, og de to sidste Halme pleie at være Rug og Havre, undertiden Byg og Havre. Tages Rug i 3de Halm, følger altid Byg i 4de. Efter disse 5 Aars Drift følger sædvanlig 4 Aars Leie, og udlægges Jorden paa Indlobberne almindeligen med Kløver. Dgsaa Raigræs og Timotheigræs ere mere i Brug i Hornsherred, end i Amtets øvrige Dele, især det sidste, som med Fordeel fandtes anvendt paa Udlobberne, der endnu ikke vare meget villige til at bære Kløver. Overordentlig megen Jord udlægges imidlertid, især i Vestkanten af Herredet, uden at nedlægge Kløver eller andet Græs deri. I Eiby Sogn, og hist og her ligeledes paa andre Steder, traf jeg vel ogsaa, at kun 4 Halme toges; men da ligger Jorden heller kun 3 Aar. I Gjerlov Sogn skulle Enkelte tage 6 Halme med kun 3 Aars Hvile, hvilket næsten synes utroligt paa en, skjøndt muldrig, dog sandt Jordbund, uden at Jorden maatte nedsynke til Afsmagt, hvilket i det Hele taget ikke var Tilfældet; tvertimod traf jeg fortrinlig Sød og god Kløver paa en stor Deel af disse Marker.

Usvigelser fra den anførte Drift ere egentlig kun Modificationer; thi Brakken er det bedste Støttepunct, hvor Omgangen stedse kommer tilbage til, og hvorved der gives den hele Drift en Form, som paa de fleste andre Steder mangler. I Hornsherred antraf jeg fire Jordbrug, understøttede af Landhuusholdningselskabet, hvor i det ene var indført overflaaren Kobbel-drift, og i det andet, med Heels og Halvdrak, et Sødskifte efter Wexeldriftens Regler, men uden betydelig Staldfodring.

Det tredie, en Huuslod, har havt Brak i Forbindelse med Mergling til Rug, Byg, Kartofler, Havre og 3 Aars Kløver. De to første bestode saaledes endnu; i det 3^{die} erkjendtes kun lidet mere deraf. Det fjerde omtales ei, da Understøttelsen, af Mangel paa Efterlevelse, for længe siden havde ophørt, endda inden hele dens Beløb var udbetalt.

Fægersprises, i den Strækning, man betegner ved Navn Skoven, bosatte Bønder, paa Halsøens nordvestlige Kyst, have for en stor Deel Betydeligt af den i første Afdeling beskrevne, kun ved Forbrænding af Dverfkorpen til brugbare Ugre omskabte saakaldte Huusjord. Erfaringen lærte dem, at de maatte nøies med 2 Halme efter Brændingen, hvornæst Jorden, efter omtrent 4 Aars Leie med, af sig selv fremkommende, hvid Kløver, forlangte Brak og Gjødning, dersom den atter skulde bære i 3 Aar, hvor dog, hvis alle 5 Afgrøder vare langstraaet Sæd, den tredie allerede udfaldt temmelig maadelig; men toges Kartofler i 2^{den} Halv, havde de meget godt Byg eller Havre i tredie, hvorefter atter Hvidkløver fremkom og holdt sig 3 til 4 Aar. Rødkløver, som man havde saaet efter Brændingen, fandt jeg at staa meget godt; men man paastaar, at den useilbar gaar bort allerede i andet Aar. Hvoledes Jorden ved tilkommende Rotationer vil vise sig, derom har man endnu ingen Erfaring.

Som Grund til, at Kartoffelavlens i Hornsherred ikke ret vil fremad, bieve paa flere Steder Banffelighederne med at faae dem optagne nævnte. Huusmændene, som ogsaa her for en stor Deel ere blevne forsynede med smaae Lodder, paastaar i Hornsherred, ligesaa vel som paa den anden Side af Sjøorden, at være blevne mageligere, og at de skjøtte lidet om at optage Kartofler for Bønderne. Hvor der ellers ikke lægges flere deraf, end her, skulde man troe, Huusmanden, især Beboerne af de jordløse Huse og Indsidderne, maatte kappes om at komme til Optagningen, hvilket for 16 — 20 Aar siden var Tilfældet næsten overalt i Egnen af Frederiksberg og Elangerup, da Kartoffelavlens Stand der var omtrent saaledes, som nu i Hornsherred. Huusmandens Uvillighed til at optage Kartofler indeholder imidlertid ingen Grund for Bønden, ganske at skride tilbage i denne hans første Markfrugts Aar; thi om end Kartoflerne i store

Maafer ikke kunne blive optagne uden Huusmandens Hjælp, saa er dog Gaardens egen Menneſſekraft iſtand til, uden Hinder for det øvrige Landbrug, at høſte i det Mindſte nogle hundrede Tønder, derſom det er af de ſtore Mark, Kartofler, og Jorden er holdt reen og fjør, ſaa at Dyppløining med Fordeel kan anvendes. Kartoffelavl og Staldfodring, den Sidſte endnu mere forſømt i diſſe Egne, end den Førſte, vilde ellers være det første Middel til at kunne forſøge Dvægbeſætningen, ſom er ubegri- belig ringe hos Bonden i Hornsherred.

Naar vi forlade Hornsherred, betræde vi først Frederiksborg Amtsdistricts bedſt dyrkede Egne, hvor vi ofte, efter det Forom- meldte, langs Fjorden og paa Grændſen af Kjøbenhavns Amt, ſaavelſom paa adskillige andre Steder, antræffe Sommerbrak- ken, og af og til vel ogſaa Winterbrak, dog uden at Brakken end- nu er bleven til en ſaa faſt Regel, at den hos Mange kunde betragtes ſom Wendepunctet for Sædeſkiftet; tvertimod træffes ofte ſnart her, ſnart der et ſommerbrakket Stykke Jord, hvoraf aldeles ingen Orden i Driften kan uledes. Saaledes er jeg truffen paa dem, ſom kun lægge omtrent det Halve af deres Rugſæd i Brak, og hvad de da have tilovers af Gjødning, ud- fjøres ſnart paa eet, ſnart paa et andet Sted, ligesom man troer at maatte ophjælpe et mat blivende Stykke Jord i Byg- marker. Dette Slags uregulaire Jordbrug, med Brak efter Om- ſtændigheder, ofte ikke engang aarlig, træffes i det Enkelte paa mange Steder i Frederiksborg Amtsdistrict; det har i mange Aar allerede beſtaaet og ſaaledes foranlediget Haabet om Brak- kens større Udbrødelſe, da Rugavlen umiſkjendelig vandt hos Dem, ſom brugte den endog kun til Ufuldkommenhed; men ſandſynlig paa Grund af, at en ſaadan uregulair Brakning endnu mere har forſtyrret Bonden i hans Drift og gjort ham endnu mere raadvild paa hans brogede Mark, er det ikke kommet ſynderlig videre der- med, naar enkelte Egne undtages. De Steder, hvor Brakken og med den en mere regulair Drift har gjort meeſt Fremgang, ſynes mig, næſt efter Diſtrikte Herreds veſtlige Deel, at være Gjortloſe Sogn, hvor den ſiden endeel Aar allerede brugtes, men ſenere ei har gjort Fremgang, for ei at ſige at det ſtrider tilbage dermed, og dernæſt iſær Uvalſe Sogn, tilligemed nogle af de nærmef

bertilgrændsende Steder. I sidstnævnte Sogn ubmærke sig i endeel Aar allerede, de fleste ved et godt Landbrug, hvorved undertiden ogsaa Heelbrak antræffes, og skjøndt Sognets Jorder kun omtrent staae i Midten af Amtets forskjellige Bonitetsgrader, seer man dog næsten ingensteds Sæd af saadan Godhed, og ofte selv Fortrinlighed, som her. Unægtelig have Landmænd udenfor Bondestanden neblagt Spiren til Agerdyrknings Fremskriden paa dette Sted, men dobbelt heldig for Agerkulturen, naar man bliver vaer, at Pluraliteten af Bønderne ei alene lidt efter lidt stræber efter, men tildeels endog søger at gaae foran. Saaledes har denne Egn siden nogle Aar virket meget gavnlig ogsaa paa andre, og af mange Bønder selv paa fraliggende Steder har jeg med Hørsommelighed hørt omtale især den her antrufne fortrinlige, tidlig lagte og under Efteraarsfred holdte Rug, Jordbrugernes Orden i Driften, skjøndt meget Afvigende imellem de enkelte, samt deres Dvægghold og Fedning med Kartofler, som noget, man burde og vilde efterstræbe, og hvorved med det hist og her ei er blevet ved Forsættet alene.

I de Egne, hvor Sommerbrakken er bleven til Regel, tages almindeligst 1. Vintersæd, hvorimellem kun hos Enkelte falder Hvede, 2. Byg, 3. Bælgfrugt og Kartofler, men langt fra ei altid i hele Marken, hvor da Resten atter maa bære langstraaet Sæd, 4. Byg, Rug, 5. Rug, Byg, (det Ene ligesaa ofte, som det Andet) 6. Havre, 7, 8, 9. Kløver, Græsleie og Sommerbrak. Een Halm mindre er Afvigelse; thi neppe tør jeg antage dette for Regel og hiint for Afvigelse, skjøndt der dog ogsaa ere Mange, især hvor der haves rigelig Jord, som kun tage 5 Halme. Fremdeles er det en, i det Enkelte forekommende Afvigelse, at Kartoflerne tages strax efter Rugen, at Kloveren kun ligger 2 Aar — men dette dog aldrig, hvor man besaaer Jorden 5 og 6 Gange — eller 4 Aar, hvilket findes hyppig paa lette Jorder. I disse Egne træffes ogsaa Jordbrugere udenfor Bondestanden, som med Held i endeel Aar have brugt overskaaren Kobbeldrift saaledes: 1. Havre, 2. Heelbrak, 3. Rug, 4. Byg, 5 og 6 Kløver, 7. Rug, efter tyndt gjødet Sommerbrak, 8. Erter, 9. Byg, 10 og 11 Kløver; Andre, med endnu større Virkning til deres Jorders Forbedring, følgende Frugtveksel: 1. Heelbrak, gjødet til

2. Rug, 3. Kartofler, 4. Byg, 5. Havre, med isaaet Klover, til 3 Aars Benyttelse.

Næst efter Dem, som i disse Egne have indført Halvbrak, med den i det Forrige ommeldte Drift og dens Modificationer, maa jeg endvidere ommelde Slangerup Byg, i det Hele til en betydelig Høide stregne Jordbrug, uden at her finder en almindelig Regel Sted for Sæbekiftet. Tildeels ved Brænderier, men i nyere Tider især ved Fedning med Kartofler, have de fleste bragt deres Jorder til en saa hoi Grad af Kraft, at de næsten kunne drive og skifte, som de ville, og dog være visse paa at faae gode Afgrøder. Foruden de Byen tilliggende Jorder have Adskillige ogsaa tilkjøbt sig Bøndergaard, og næsten alle vegne, hvor fra Slangerup af er indrettet Volsbrug, har man ikke kunnet miskjende Indsigt og Driftighed. Ikke heller er det mueligt andet, end at Jorden paafaldende maa stige i Kraft, hvor man f. Ex. bruger 1. gjødede Kartofler, 2. Byg, 3. og 4. Klover, 5. Rug, 6. gjødede Kartofler, 7. Byg, — eller andre Modificationer af Vexeldriften, med fuldkommen Staldfodring og en Overflødighed af Gjødning; fremdeles Halvbrak, til 1. gjødt Vintersæd, 2. Byg, 3. gjødede Kartofler, 4. Byg, 5. Havre, 6. og 7. Klover, og flere mere eller mindre herfra afvigende Drifter, men alle med Rigdom af Gjødning. Byens store Overbrev, som for en Deel Aar siden er udskiftet, har ligeledes ved kraftfuld Drift af adskillige af dets Eiere for en Deel allerede tabt Noget af sit raar Udseende, og uagtet dets meget lette Grundbessæffenhed sees der af og til fortrinlige Afgrøder.

Ikke heller er Vexeldriften ubekjendt paa andre Steder i disse Egne. I Aaret 1815 indførte Forfatteren Vexeldrift, med Brakfrugter og Staldfodring paa alle sine, dengang temmelig betydelige Jorder i tvende Sogne, og indrettede den, nogle Aar derefter, ligeledes paa en Nabogaard. Den paafaldende Virkning, dette forandrede Jordbrug frembragte paa alle tre Steder, kunde ei undgaae at bemærkes af Andre, og saaledes blev det bekjendt i Omegnen, og skjøndt kun et Par Mænd, men netop af de driftigere Bønder paa Amtet, siden have indført Vexelbrug paa deres Jorder, er upaatvivleligen rigtigere Ideer om Frugtvesel, Foderarter og Sommerstaldfodring komne i Omløb. Det ene af disse Agerbrug bestaaer i Kollerød, det andet i Freerstov. Derrimod er mit

Bøvelbrug i Lynge Sogn indgaaet, forbi jeg har ublagt alle Forde-
 ber til Græsleie, som altfor fraliggende til, under ugunstige Con-
 juncturer og Mangel paa Tid til at henvende egen Opmærksomhed
 derpaa, med Fordeel at kunne drives. Foruden de ommeldte
 tvende Avlsbrug, som have indført Bøveldrift, haves adskillige i
 Hjørlande Sogn, deels med Jagttagelse af hver af Bøveldriftens
 Regler, deels nærmende sig dertil; saaledes bruge tvende Mænd
 i Hjørlande By, 1. Havre, 2. gjødet Grønfoder i det halve, Er-
 ter i Resten, 3. Rug, 4. Kartofler, 5. Byg, 6. og 7. Klover.
 Den Enes Dverdrevslob desuden: 1. Havre, forsaavidt den raae
 Jord kan faaes tilberedt dertil, Resten Brak, 2. Boghvede, meest
 til Modning, 3. gjødet Rug, 4. Kartofler, 5. Rug, 6. og
 7. Raigræs til Uftøiring. Begge Stalsfodre Meget, den ene for
 nogle Aar siden endog Malkeskærne, og jeg fandt da paa en Gaard,
 med 79 Eder Land i det Hele, omtrent 50 Dvæghøveder paa Stals-
 den, foruden 6 Heste og 20 Faar paa Marken. Malkeskærne
 sættes nu ud, efter at Eieren, tilligemed Flere, har gjort den Er-
 faring, at fuld Staldfodring med disse foranlediger Lab med
 Hensyn til Melk og Fløde. I Sperrestrup har senere een af Bøns-
 berne ligeledes indført Bøveldrift i 8 Marker, som bruges til 1.
 Havre, 2. gjødet Grønfoder, 3. Rug og Hvede, 4. Kartofler, 5.
 Byg, 6, 7, 8. Klover. Ogsaa Sognesogden sammesteds ind-
 retter sit Avlsbrug til Bøveldrift i 7 Marker, som dog først efter-
 haanden kan komme i Gang, da Lødden, maadelig og fordreven,
 først nyligen er modtagen.

Foruden de Anførte ere der maaskee endnu flere, som have
 begyndt med at indføre Bøveldrift, uden at det er blevet mig
 bekjendt. Et Skridt dertil er gjort paa mange Steder, men især i
 det Strøg, hvor vi nu staae, ved Kartoffelavlens Udbredelse og
 Bølgfrugts Almindelighed hos de fleste Landmænd. Dog tør
 jeg ikke fortie, at man for 7 til 8 Aar siden, da jeg frev min
 første Indberetning, disse landoeconomiske Spørgsmaal angaaen-
 de, var nærmere ved Maalet: en bedre Frugtvepels successive
 Indførelse; thi Kartoffelavlens, istedet for at tiltage saaledes, som
 man havde forventning derom dengang, har aftaget. Huusman-
 dens, under lave Sædepriser, indtil en høi Grad tiltagne
 Uvillighed til at dektage i dette Arbeide, er den eneste Grund

hertil. Hans almindelige Paastand for sig og hele det medfølgende Opsætningspersonale, om det end for en stor Deel kun er Statister, er nu, at beværetes med Mad og Brændeviin to Gange om Dagen, ei at omtale de Steder, man selv forlanger Middagsmaden tillige, foruden den 5te, 6 eller 7de Skjeppe som Løn. Under saadanne Omstændigheder kan man ei vente Fremgang med Hensyn til denne nyttige Frugts mere i det Store gaaende Avl. At dens Nytte erkjendes, sees deraf, at ikke allerede mange Flere ere blevne kjede af at lægge Kartofler.

Med Undtagelse af det herforan anførte, er Bøndernes almindelige Drift i denne sydlige Deel af Amtet 5 og ofte 6 Gange Frugt, med 3 til 4 Aars Leie. Til kun 3 eller 4 Gange Frugt og flere Aars Leie, end anført er, tvinger underviden en strog eller pletteviis forekommende meget let Grundbeskaffenhed. De anførte 5 til 6 Afgrøder tages næsten i alle tænkelige Forandringer, dog er det Sædvanlige: 1. gjødet Grønjørds Byg, 2. Rug, 3. Bælgfrugt, Kartofler, Byg eller Rug; dernæst 4. og 5. indtil 6. atter langstraaet Sæd, efter som man tiltroer Jorden Evne til det ene eller det andet Slags, og efter de foregaaende Aars Afgrøder, hvorpaa Hvile følger, hvorunder deels Klover bruges, deels ikke; thi der gives flere Bønder endnu, end man skulde troe, som faae lidt deraf eller slet ingen. I Gjørlose, Græse og flere Sogne deromkring, bruge Enkelte Hvede efter Erter i 5de eller 4de Halm, som ofte lykkes fortrinlig paa stærkt leerblandet Jord. Notationens Begyndelse, som for endel Aar siden ved de mere opdykkede Jorder næsten overalt var den anførte: gjødet Byg og dernæst Rug, har paa mange Steder gjort Plads for følgende: 1. Havre, 2. gjødet Rug, 3. Byg; Slutningen er derimod efter Omstændighederne. Hvor Rugen gjør Begyndelsen efter en med Klover sluttet Notation, der gaaer man gjerne over til Halvbrak, hvorved dog ofte brækkes for silbig, til at kunne kalde det Halvbrak, da Bonden nødig vil stille sig ved Tviregræsset saa tidlig; og sjælden staaer Kloveren saa sluttet og reen, at man kunde vente Rug efter kun een Pløining, hvilken Behandlingsisstedetfor Sommerbrakken, desuden ei er anvendelig, hvor Kloveren næsten aldrig kun ligger 2 Aar. Hist og her, f. Ex. i Færum Sogn, har jeg ogsaa fundet at Kartofler tages i Grønjorden.

hvilket vel egentlig er at henføre til Brakfrugt, især naar Gjødningen anvendes til dem. Et meget velordnet Landbrug i Staunsholt udi bemeldte Sogn har: 1. Kartofler uden Gjødning, 2. Byg, gjødet, 3. Rug, 4. Erter og Vikker, samt Kartofler i de lettere Dele af Marken, og da atter Gjødning, 5. Byg, 6. Havre, 7 til 10. Klover og Græsleie med Halvbrak. Det Almindeligere i dette Sogn er imidlertid at begynde med Grøn-jordsbyg. Dgsaa i de tilstødende Sogne af Lønge Frederiksborg Herred maa dette anses for det meest brugelige, skjøndt Grøn-jordshavre foran gjødet Rug, og hos Enkelte Halvbrak, begynder at fortrænge Grøn-jordsbygget i mange Avlsbrug.

Trevangsbruget med Byg, Rug og Græsleie i evig Kredsløb, hvorved ofte ei mere end en Trediedeel af Bygmarken kan gjødes, skjøndt dog Udjorden meest kun bruges til Havre og Græsleie uden Gjødning, træffes af og til endnu hos gamle Bønder; men for det Meste er det forsvundet, men ikke overalt den Skik, at bruge Udjorden uden nogensinde at gjøde! — Dg vel er det, at denne Skik, mod hvilken jeg selv før har ivret, bestaaer; thi kunne Jorddyrkerne ikke bringe det derhen, at producere mere Gjødning, end man i Almindelighed finder hos Bønderne, saa vilde det Hele gaae under, naar mere endnu skulde tages under et gjødningsfordrende Sædskifte. Ethvert Ugerbrug, som er beregnet paa en forholdsmaessig Gjødningsmængde, maa gaae tilgrunde, naar det Aar for Aar feiler derpaa. Desaarfag sees næsten overalt saa liden Fremgang ved de af Landhuusholdningssekskabet til en opgiven Drifts Udførelse understøttede Avlsbrug. I Almindelighed er hele Lodden her tagen under Inddeling, uden at i Forveien er overveiet, om det er, eller efter Sandsynlighed vil kunne tilveiebringes Gjødning til det Hele.

Dersom ved de anførte forskjellige Sædskifter, ligemeget, om man begynder med Byg, Havre eller Rug, om man bruger Brak eller ikke, om lidt eller meget af Kartofler eller Bælgæd lægges, om Jorden bliver ublagt med Klover eller ei, kun en ordentlig Markinddeling fandt Sted, saa at man efter visse Aar kom tilbage igjen med det Samme til samme Plet, saa var det dog mueligt, at Landbruget vilde gaae frem endog der, hvor maadelige Indretninger bestaae; thi Jordbrugeren vilde efterhaanden

blive vaer, hvori Feilen laae, og hvad den egentlige Grund var til hans Avlsbrugs Forfald; og hvor dette erkjendes, der er det første, vigtigste Skridt til Forbedring gjort. Men yderst sjælden træffer man Jordlobber, som ere indbeelte i faste Marker, og saaledes har Bonden vel sit Sædskifte i Hovedet — i det mindste hvad den første Deel deraf angaaer; thi den anden modificeres, som ommeldt, sædvanlig efter Omstændighederne, — paa Marken er han derimod vildfarende; maa være det, da han pløier og saaer, om end ikke stedse, dog meget hyppig uden Orden, overeensstemmende med hans Yndlingsidee, som man saa ofte hører ham ytte: efter som Jorden kan taale, uden derved at arbejde hen paa Enhed og Fasthed i Omgangen, og sætte Jorden istand til, for Fremtiden efter en bestemt Plan at kunne bære de Afgrøder, Sædskiftet bestemmer, istedetfor at lade Jordens forskjellige Kraftgrad bestemme Besaaningen. Er dette Sidste ofte en Nødvendighed ved nylig indbrettede Jordbrug, saa er det dog, uden for visse Grændser, gandske utilladeligt ved Driftens videre Fremgang. Vereldriften lader Dyrkerne beholde meest Frihed i denne Henseende; derfor holder jeg ogsaa allerede af denne Grund, Bondens Tilbøielighed til at gjøre Afvigelser fra Regelen, ligesaa vælsom paa Grund af Jordens hyppige Forskjellighed i Henseende til dens oprindelige Godhedsgrad, ingen Drift for bedre skiftet for vor Bonde og vor Egn, end denne. — Undtagelser fra det Anførte gives der; men kun høist sjælden sees fuldkommen Orden i Bondens Avlsbrug med Hensyn til Jordens Besaaening; og her antræffes dens farligste Klippe. Gavnlig vilde det være for virke paa hver tænkende Bonde, og af dem findes der ikke saa faae, naar hans Lod, uden at derved for meget afveges fra hans egne Ideer, ved Mænd, kyndige i Landvæsenet og istand til at vandlede ham, blev indbeelt og kjendeligen assat i Marken.

Ved, med Hensyn til Jorddriften, at henvende os til Hirschholms Amtsdistrict, finde vi endeel større, deels af Bondergaardsjorder sammenlagte Avlsgaarde, deels med Tilliggende af Hovedgaardstøt, deels begge Dele forenede, hvor paa adskillige deraf den hollsteenske Drift med Heeltraak og Mergling har fundet Sted. Men endeel af disse Gaarde have i de senere Aar ofte skiftet Eiere; paa andre have de sidste Tider virket

trykkende; og saaledes ere der ogsaa flere, hvor kun liden Fasthed i Driften har herffet, eller endnu findes.

Hos Bønderne træffes ligesaa mange, som begynde Rotationen med gjødet Byg i Grønjorden, som med Havre, og dernæst gjødet Rug eller Byg. Sommerbrakken hører langst fra ei endnu til det Almindelige. Kartoffelavlens er derimod temmelig udbredt, og da Bælgfrugt ligeledes faaes i de fleste Egne, saa have herved Mellemfrugten mellem første og sidste Halvdeel af Sædkiftet, som almindelig har 5, men undertiden ogsaa 6 Halme, hvilket da maa blive udtærende i høieste Grad paa den Deel af Marken, som ikke faaer Mellemfrugt; thi kun hos Faae indtage Kartofler og Bælgæd en heel Mark. Jorden ublægges for endeel med Klover, og denne ligger oftest 3, undertiden 4 Aar; dog træffer man ogsaa Mange, som næsten aldeles forsømme at faae Klover, hvilket især bemærkes i adskillige af Karlebo Sogns søndre Byer. Sommerbrakken træffes især i Lusserød By, og her ogsaa det Almindeligere, at Rugen lægges deri efter 3 Pløiningen uden Gjødning, og at dernæst gjødes til Byg, hvorpaa atter Rug, og til Sturning, efter Kartofler og Bælgæd som Mellemfrugt, Havre med isaet Klover. Fremdeles Sommerbrakkes i Karlebo Strandsogns nordligste Byer, saavel som af og til ogsaa paa andre Steder i dette Amtsbidistrict, og det lader, som Brakken vilde udbrede sig mere. Winterbrak hos Bønden er høist sjælden; dog bruges den paa Jellerødgaard. I Karlebo Kirkesogn have i de seneste Aar Mange taget Boghvede i Grønjordens lettere Aagre, og Erter i den bedre Jord, istedetfor Grønjordshavre, hvornæst gjødet Rug, Kartofler, Byg, Havre og 3 Aars Græsleie, eller: een Halm mindre i den lette Jord, og eet Aars Hvile mere.— I Niverød By ubi Karlebo Sogn, saavel som i nogle tilgrændsende Byer paa Cronborg Amt, især i Dauglykke, fremdeles paa Frederiksborg District i Søsund under Steenløse Sogn, træffes det hos os saa Sjældne, at Bønder mergle— dog forekommer det mig, at være i Aftagende. Men hverken har Mergling nogensinde udbredt sig betydelig, eller er hos dem, som have brugt den, bleven til en Regel, ligesaa lidt som, saavidt jeg har kunnet erfare, en fast Omgangsmaade derhos har fundet Sted. I Niverød træffes hos Endeel en god Frugtvevel: efter Sommer-

brak, 1. Rug og Hvede, den sidste dog ei betydelig, 2. Kartofler, dog sjældn i hele Marken, 3. Byg, 4. Urter, m. v., 5. Byg, 6. Havre, 7, 8, 9. Kløver. — 18 til 24 Nøgghoveder, som jeg antraf hos Enkelte, forskaffede betydelig Gjødning — til Underskyldning for Frugten No. 6.

Sandberg By i Birkerød Sogn har meget driflige Bønder, som for endeel have sat deres Jorder i fortrinlig Stand, saavel ved god Dyrkning som ved passende Sædskifte, f. Ex. 1. Havre, 2. gjødet Rug, 3. Kartofler, 4. tyndt gjødet Byg, 5. Rug, 6, 7, og 8. Kløver. Men ogsaa kun ved fremmed Gjødningshjælp have de kunnet bringe det dertil, formene imidlertid for Eftertiden, ved deres ualmindelig store Besætning alene, at kunne fortsætte det. Udskillige Agerdyrkere i Birkerød, f. Ex. paa Gaardene Eskemose og Ebberød, bruge: 1. Grønjordshavre, 2. gjødede Foderværter, 3. Rug, 4. Kartofler, 5. Byg, 6 og 7, og undertiden 8, Kløver; altsaa fuldkommen Vexeldrift, og derved mere eller mindre Staldfodring.

Paa Cronborg Amtsdistrikt tages almindeligst 5 Gange Sæd, ser Halm kun af og til paa den bedre, og fire paa den istsandede Jordbund. Derimellem dyrkes langtfra ikke overalt Kartofler og Bølgæs i den Mængde, at samme kan komme i Betragtning som Mellemfrugt. Græstriet varer 3, undertiden 4 Aar, og Kløveren er ikke almindelig, sjøndt dens Aal i de sidste 15—20 Aar skal have udbredt sig noget. Om Grønjorden hyppigere optages til gjødet Byg, eller om Havre forudgaaer dette eller Rugen, der ofte ogsaa er næste Halm efter Grønjordshavre, er ei godt at bestemme; men disse to Rotations-Begyndelser ere de almindeligste paa Cronborg Amt, naar man betragter det summarisk. I de længst under Dyrkning værende Egne, og paa den bedste Jord, syntes mig Bygget hyppigere at tages i Grønjorden, paa den mere raae Jord i Skovegnen Havren at benyttes til, først at skjærne Jorden.

En sjældn Afvigelse fra det Almindelige er Sommerbrakken, og mere i Cronborg District, end nogensteds ellers. paa Amtet, taber man Heelbrak næsten ganske af Sigte; meget paafaldende i en Egn, som har saa megen Jord til Hartkornet, hvor Jorderne strøgviis endnu ere saa raae og koldgrundede, derhos ofte

temmelig stærkt lærblandede, sibe og sure, svære at behandle om Foraaret, bindende siben, hvor altsaa Brakken, om end kun Sommerbrak, stadfæstet ved de Erfaringer, som havees i Egnen selv, vilde vise sig saa velgjerende, især paa Rugafgroderne. For en Afvigelse maa det ligeledes anses, naar Grønjorden optages til Hølgæd, hvilket stundom skeer i Libirke og flere derved liggende Sognes bedre Jordstrækninger. Ligesaa, naar i det Hele tages kun 3 Gange Sæd med 3 til 5 Aars Hvile, eller 4 Gange Frugt, naar Kartofler falde derimellem. Vel finder jeg det Første opgivet, for 7 à 8 Aar siben at skulle have været i Brug i Waldbby Sogn, og det Sidste i Helsing; men efter hvad jeg ved igjentagne Reiser i disse Sogne har erfaret af Bønderne om deres Drift, synes mig, at man for Tiden, som Regel, ikke nøies med saa faa Afgrober paa disse, i det Hele taget, meget gode Jorder. Betændelig Afvigelse i Driften forekommer især i Tikjøb Sogns nordre Strandbyer, samt af og til ogsaa længer Westen efter ved Karttegattet. En Mængde stundom af Havet opløstet Klovertang anvendes til Gjødning, hvori Enkelte vise stor Driftighed. Ved Hjælp af dette Gjødningsmiddel har Agerbruget hos Mange faaet et ganske nyt Udseende. Istedet for at i andre Egne neppe eensgang i en langtudtrukken Rotation kan gjødes, tales i Byerne Upperup, Skibstrup, Sandte, Steenstrup, Horbek, Hornby og flere indtil forbi Gilleleie, om Gjødnings Anvendelse hvert 3de eller 4de Aar. Her findes ogsaa, hvad ellers saa sjælden, og for det Meste kun under Gjødningsmangel forekommer, at Kartofler af og til gjødes i Raderne. Men da Tanggjødnings Tilveiebringelse retter sig efter Mængden, som Havet opfylder deraf, hvilket er meget forskjelligt eet Aar mod det andet, og da de nærmest liggende Jordbrugere, ved Tangens besværlige Transport, have store Fortrin for de længer tilbageliggende, da ofte Driftighed, ofte Tilfældigheder have megen Indflydelse paa Mængden af Tangen, som af en Mand opbringes det ene Aar mod det andet: saa savnes i de Flestes Udsædning Fasthed i Driften, og Plan kan under saadanne Omstændigheder egentlig ei eristere, hvilket ikke alene er Slutning, men Indholdet af hvad adskillige her bosatte Agerdyrkere selv have opgivet for mig. Naar altsaa Tikjøbs udstrakte Sogn, selv uden Hensyn til denne Eiendommelighed, ved den

betydelige Forskjel, her finder Sted i Henseende til Jordbund og Jorddyrking og ved den Mangel paa Stadighed i Jordbrug, dets Beboere dele med Storstedelen af Amtet, allerede maa antages at give Exempel paa næsten enhver af de i disse Egne som gjængse bekjendte Dyrkningsmaader: saa faae Ufvigelseserne desuden mangfoldigviis Tilvæxt ved Leiligheden og den større eller mindre Omhyggelighed med at benytte Tangen som Gjødning. At Cronborg Amt har Marker, hvor Boghvede og dernæst Rug tages som eneste Frugter, undertiden imellem langt udtrukne Hvileaar, dette anføres ikke som Ufvigelse, men som fremtvungen Nødvendighed paa endeel af Jorderne hist og her ved Rattegattets Bredder, eller paa Tibirkes med Sand overtrukne Bakker; ligesom her og paa det tilgrændsende Frederiksværk Gods ere enkelte Dverdrevs- og Ujordsfrækninger, som hverken maae, eller med Nytte kunne pløies og besaaes. Disse Jorderes Areal er, om end sammenlagt ei ubetydeligt, dog meget ringe i Forhold til det Hele af Amtets Agerjorder.

Ufvigelse fra den almindelige Drift hos enkelt Mand, findes der ellers ei saa sjælden paa Cronborg District; thi mange Agerdyrkere udenfor Bondestanden have steds været bosatte her, og deriblandt driftige Mænd, ogsaa Ublændiger, som Landbruget — hvor ugjerne man end erkjender fremmed Fortjeneste — klyder Endeel. Udfillige Englændere og Skotlændere have i mange Aar været blandt Amtets Agerdyrkere, og deres Naboer ere ved dem blevne bekjendte med mangan mere eller mindre vigtig Green af landoconomisk Industrie og Jordforbedring, før aldeles fremmed for os. At man ikke har ført sig mere deraf til Nytte, er ikke hines Skyld. Ogsaa af indfødte Landmænd, og deriblandt af Bondestanden, hør her flere, som udmærke sig ved godt Agerbrug og Sædskifte, saa at det ikke mangler paa Leilighed til fleersidig Oplysning for Andre, som høiligen kunde trænge dertil. I Annise Sogn bestaaer et stort Avlsbrug, som for Storstedelen er bygget paa den holsteenske Kobbedrifts Regler, men i Forbindelse med ikke ubetydelig Staldfodring; i Helsingøe eet efter Bæverdriftens Regler, ved stadig Anvendelse af Blandingsgjødning, hvor nu ogsaa avles Raps; i Amminstrup har en Bønde, som ligeledes har et ved Landhuusholdningssekkabet

underskottet Bøvelbrug, givet os et sjældent Exempel paa Driftighed i Jordforbedringen, uden anden Støtte, end hiin og vedholdende Arbeidsomhed. Exempla ere her ombannede til Agerjord ved Vandafledninger af sjælden Udstrækning, og den deraf opkastede mergelholdige Jords Fordeling derpaa har sat dem istand til at frembringe Hvede og Kaps, som jeg ingensteds hos os har seet skjønnere. Tvende sammenlagte Gaarde af Eitstrup og Ragerup ere nyligen begyndte at drives efter Frugtveirens Regler, tildeels med Anvendelse af Heelbrak paa de raaeste Jorder og under kraftfuld Mergling, hvorved disse Jorder om faae Aar ville kunne hæves langt over det, de vare før; og saaledes fremgaaende, ville Naarum Sogns, deres for endeel stærke Jorder ikke vorne, Bønder kunne see, hvad de have at gjøre, for ei længer at forblive paa det Trin, hvorpaa deres Jordbrift nu saalænge allerede har staaet. I og ved Gilleleie have tvende Jordbrug, begge hævede til en betydelig Høide, det ene især ved den kraftfuldeste Anvendelse af Långjøbning, det andet ved en Dvægstand af Hofsteens Race, som jeg ikke har seet skjønnere paa hele Amtet. I Esbønderup Sogn har en, endog ved sine Skrifter i Landvæsenets Fag, velbekjendt Landmand, ved Bøvelbrift og Staldføbring bragt sine Jorder til en høi Grad af Kraft og viist sine Naboer, hvad Skovjorder, hvortil de fleste her for en Snees Aar tilbage endnu maatte henføres, under hensigtsmæssig Drift og Cultur kunne frembringe. Ved Esromere raae Jorder bragte i den Stand, at de med deres Afgroder kunne maale sig med de bedste paa Amtet, og de her frembragte Hvedes og Kloverafgroder vare usædvanlige. En hos vore Bønder næsten ubekjendt Brug, at tilberede Blandingsjøbning, især med opkastet Mosejord, fandtes hist og her i Esbønderup og Esborg Sogn. Denne Blanding anvendes meget til Dvergjøbningen af Rugen, og nedhaves da oftest tilligemed den lagte Sæd. I Tikøb Sogn træffes adskillige Avlsbrug, som have Bøvelbrift og betydelig Staldføbring, og Bønderne kunne her faae Dplysning og Veiledning deri paa det dertil meest passende Sted, der hvor de ogsaa skulle raadfore sig om saameget Andet. At finde Exempel paa god Jordbrift og Jordforbedring hos Sognepræsterne, maa især ansees for heldigt for Agriculturens Fremme. Ikke mindre findes Bøvelbrift anvendt i Åsminderød Sogn. Deriblandt et

Avlsbrug, som næsten ganske er beregnet paa Kartoflers Frembringelse: 1. Grønjordshavre, 2. Kartofler, 3. gjødet Byg, 4. Kartofler, 5. Rug, 6. Kartofler, 7. Havre, 8 og 9. Klover og Timotheigræs. Kartoflerne anvendes her til Meelfabrication. I Krogerupgaard's Drift, som er indrettet med fortrinligt Hensyn til dens bekjendte Schæferi, tages kun to Gange langstraaet Sæd, eengang Kartofler og eengang Bølg-sæd i 9 Aar. Tillige er Mergling brugt, og dermed naaet over Størstedelen af de fleste Marker. Herved kan det ikke feile, at Jorderne, som nu allerede have havet sig meget, med Tiden maae komme til en betydelig Grad af Kraft. To Bimarker opdrives kun engang imellem, gjødes til Bølg- eller Blandings-sæd, og udlægges atter til Græsning efter kun at have baaet to Halme. 40 — 50 Røer og de fornødne Heste holdes her paa omtrent 500 Tdr. Land, foruden Faareflokken af 400 Stykker Moderfaar. Damgaarden i Usminderød Sogn er een af de første, hvor Mergling har været brugt, og allerede for endeel Aar siden havde man naaet dermed over dens hele, næsten 100 Tdr. Land store Areal. Paa denne Gaard har Bøvelsdrift været i Brug, og paa Borupgaard skal den indføres; her med fortrinligt Hensyn til Melkehandel. Om Hølsingør Byes Jordbrug maa anføres, at en stor Strækning af overordentlig raae Jorder i meget kort Tid er opdyrket og sat i betydelig Stand og Kraft. Fast og overeensstemmende Drift kan man forøvrigt ikke vente ved saa mange smaae Lodder, hvoraf især det betydelige Dverdrev bestaaer, og som tildeels drives ved Hjælp af fremmed Gjødningskraft. Deslige Jordbrug, som udgaae fra Kjøbstgderne, give ofte paafaldende Exempler, til hvilken Hoide Jordforbedring og Jorddrift ere istand til hastigen at stige, men de kunne aldrig afgive en Maalestok for de for sig bestaaende og paa sig selv beroende Avlsbrug.

Med alle disse og flere Exempler paa god Jorddrift og Frugtvep, som Bønderne selv have havt for Die, bemærkes paa Kronborg Amt meget liden Uttraa til Efterlignelse; mindst næsten i Amtets vestlige, med Hensyn til Jorden, bedste Sogne, hvor Bønderne staae betydelig tilbage med Udskilligt, som dog hist og her paa andre Steder begynder at gaae frem. Med Undtagelse af Usminderød, Tikjøb og Annise, samt en Deel af Hølsingør Sogn

er Kartoffelavlten overordentlig tilbage imod, hvad i Frederiksborg og Hirschholms Districts fleste Egne findes. Selv Klover bruges langstaaende ikke almindelig, selv ikke i de bedre Sogne. Dvægsæfningen er hos de fleste paa Cronborg Amt utrolig ringe. I det Hele vil man have bemærket, at dette Amtsdistricts vestre, for langt mere velhavende Bønder, end de østre, i den senere Tid ere komne tilbage, medens disse gaae frem ad, skjøndt hines Jordbund, sammenfattet betragtet, er betydelig bedre.

Frederiksværks Gods Dyrkningsmaade er endnu tilbage at betragte, men vil næsten ikke blive andet end Igentagelse af det, vi have fundet paa de fleste andre Steder. Havre og derefter gjødet Rug, eller gjødet Byg og dernæst Rug, udgjøre almindelig Sædselstets Begyndelse; thi Heelbrak er yderst sjælden, og Halvbrak hører endnu til Undtagelserne. Dernæst følge Erter og Kartofler hos dem, af hvem de dyrkes; men deres Nol er ei betydelig i det Hele, altsaa for det Meste atter langstaaende Sæd. Rug og Havre, eller Byg og Havre, slutte Rotationen. Fem Halme langstaaende Sæd tager man imidlertid sjælden, uden paa den bedre Jord, som man mener kan taale det. Boghvede gjør paa den sandede Jord ofte Begyndelsen, hvornæst Rug følger. Græsleiet varer 3 til 4 Aar, og Klover isaaes dertil langstaaende ikke almindelig; meest deraf i det Midterste af Halsnæs, i Bindsø Sogn og paa nogle af Kregome Byes Indlodder; ellers meget lidet i det sidstnævnte, saavelsom i Meelby Sogns sandede Jorder og de fleste Udjorder ogsaa i Thorum Sogn. Paa de sandede Jorder finder man undertiden, at der tages 2 Gange Rug, selv uden Mellemfrugt, da man ventede mere deraf, end af Byg efter Rugen. Imidlertid saae jeg ogsaa Byg udsaaet paa Steder, som maatte henføres til den letteste Sand, og det stod i dette vaade Aar af og til bedre, end man skulde have formodet. Dog skal det ofte mistynges i Aar, som mangle Regn. Paa de lettere Sandjorder lader man sig ellers for det Meste noie med 3 Afgøder. Enkelte her have betydelig Kartoffelavl; Andre paa staaende, at den skjønner Jorden formeget. I dette Aar vare de taalelig gode, selv paa let og mager Sand. — Heelbrak bruges paa Urresødal, af Enkelte ved Frederiksværk, Vexeldrift. Grønnesøgaardens Jorder have siden nogle Aar ligget til Græsland, og skulde forblive saaledes endnu i nogen

Tid; de maane altsaa for Dieblicket henfores til varigt Græsland, uden dog for Eftertiden at være bestemte dertil. Fortrinlig Sæd og Kløver antraf jeg i de bedre Byer af Thorup Sogn, paa de i Binde-rød Sogn mod Arresø liggende Marker og af og til i Kregome Sogn nærmest Byerne, især paa Kregome By's Mark, hvor Halvbrakken har begyndt at indfinde sig; men for øvrigt vidne Afgroberne endog paa taalelig gode Jorder om udtærende Drift. Dvægholdet er paa Frederiksværk næsten ligesaa ringe, som paa Cronsborg Amt; Gjødningskraft mangler altsaa, hvilket tydelig spores overalt, hvor Jorderne oprindeligen ikke ere meget gode.

Huusmændene tage paa deres smaae Jndlobber sjælden mere, end Byg, Rug og Havre, med Kartofler — undertiden ogsaa Erter derimellem — og udlægge Jorden da med eller uden Kløver til 5 Aars Hvile. Dette kan antages for det mest Almindelige for de bedre smaae Jordblodder paa Størstedelen af Amteti; dog har jeg ogsaa fundet de Huusmænd, som halvdrakke til Rug,

Som almindelig gjældende for hele Amtet anføres endnu, med Hensyn til Ploiningen, Følgende: hvad enten den skeer med 4 eller med 2 Heste, hvorom ved 9de Spørgsmaals Besvarelse, da har Ploiningen forbedret sig overordentlig i de sidste 20 Aar, og uden at man i Almindelighed, endog paa Jorder, som kunde taale det, ploier til en betydelig Dybde, sees den lette, skjodesløse, selv til Bygsæd ofte urimelig bredfurede Ploining, som man før antraf hos en stor Deel af Bønderne, kun meget sjælden mere. Til Havre ploies almindeligen ei mere end eengang. Til Byg rispes især paa Frederiksborg Amtsdistrict, oftere om Eftersaaet, end der ploies, hvornæst Jorden om Foraaret faaer 10 Ploininger, ligemeget om det er Grønjord eller Stubjord. Ganske enkelte Exempler paa Ploining af Grønjord, med to Læng-jern til Furens Udskillelse i Midten, har jeg ogsaa fundet. Kartoffeljorden, hvor den falder leret, lade de Fleste — og det med Rette — ei nøies med een Ploining. Selv om Havre er bestemt til at saaes deri, ploie Mange den to Gange, om de ellers paa anden Jord give Havren kun een Ploining; thi meget betinget er den almindelige Formening, at Kartoflerne skjorne Jorden. Leer-blandet Jord bliver under Kartoflernes Dptagning og Wortkjørsel, pletteviis i det Mindste, stiv og fast, som et Logulv, og skjornes

kun igjen, naar den overvintret med Efteraarpløining. Foraarpløining, selv to Gange anvendt, kan kun ved Hjælp af Trømlen gjøre den fljor og smuldbrende. Rugen efter Byg maa for det Meste noics med een Pløining. Ligesaa Erter i Grønjorden, som efter det Foranferte bruges paa enkelte Steder. Vælgfæd paa Stubjord faaer sædvanligst først en Efteraarpløining, hvilket ogsaa skeer med den til Kartofler bestemte Jord. Overpløining skeer hos Mange, men dog ikke almindelig nok; Overharvning uden Undtagelse. Kartoflerne bleve i tidligere Aar hos Mange slet behandlede. Ogsaa i Aar traf jeg mange urene Marker deraf; men i det Hele har Bonden lært, blot ved Harve og Hypeplov at holde dem rene; det Mobsatte er derfor blot Forsømmelse, ei Mangel paa Indsigt. I Tikjob Sogn, og paa adskillige andre Steder paa Kronborg Amt, lægger man Kartoflerne i Rønder, trukne med Svingploven, hylker dem til dermed, og bruger den ligeledes til første Rensning. Hos mig, og siden flere Aar allerede hos mange Andre i min Omegn, især i Lynge Sogn, lægges de i Rønder, trukne ved Hypeploven, tilhylles med Harven eller, dog sjældnere, med Hypeploven; i første Tilfælde med Ugt paa, at Rønden, hvor Kartoflerne ligge, kan fjendes. Dernæst ophypes den af Ukrudtet grønnede Jord meget stærk over Kartoflerne, netop naar de ville komme op og Enkelte allerede vise sig; og saaledes lader man Marken dernæst ligges til 6 Dage og sletter da det Hele med Harven, hvorefter Kartoflerne bryde stærkt frem og holde sig rene, indtil de ere saa høie, at en forsvarlig Hynnning kan foretages. Ofte behøves da kun en eneste desforuden, naar Hynnningen, inden Kartoflerne ere opkomne, har været forsvarlig, nemlig fuldkommen ødelæggende for Ukrudtet. Kartofler, som jeg forjæves søgte ved Harvning at holde rene, og hvoraf imidlertid de fleste allerede vare fremkomne, bleve da endnu behandlede saaledes, men laae kun et Par Dage uharvede med paahyppet Jord. De bleve fuldkommen rene, og gave, uagtet den udstaaede Beskadigelse, formedelt en for silbig foretagen første Hynnning, en meget rig Afgrøde.

Spørgsmaalet, om man bruger Kobbeldrift med reen Brak, og Vepeldrift med Brakfrugter, vil af den givne Overfigt om Amtets Drift findes besvaret. Hvad man dommer derom? —

Indsigtsfulde Landmænd vist ikke andet end godt, især om Vexeldrift med Brakfrugter, naar Jorden, hvor den trænger dertil, først ved Brugen af reen Brak er bleven sat i den Stand, at man med Held kan besaae Brakmarken med Foderværter. Paa meget raae, meget urene, meget affræstede Jorder, ville vist alle tænkende Landmænd være enige i, at det uden betydelig fremmed Gjødningshjælp bliver misligt, strax at begynde med Brakmarkens Benyttelse. Men til Vexeldrift kan den derfor strax indrettes og, eengang heelbrakket og forsvarlig gjødet, ville Markerne anden Gang kunne benyttes til Foderværter, ligesom hist og her vel ogsaa allerede strax kunde tages eet eller andet Stykke dertil, for des snarere ved Staldfodring at komme til at forstørre Møddingen. Vexeldrift med Foderværter i Brakmarken til at holde en Del af Besætningen paa Stalden om Sommeren, hvorved saa betydelig Forsøgelse i dens Antal kan tilveiebringes, da Sommergræsningen, dersom Malkeqvæget skal have tilbørligt deraf, sædvanlig ei tilsteder at holde saameget, som kan fodres igjennem Vinteren, er den, som snarest hæver Jorden og det hele Udsædbrug, og giver de rigeligste Afgrøder, Vintersæd efter Reenbrak — maastee — undtagen, og som saaledes er meest indbringende, ei alene formedelst en større Besætning, men ogsaa formedelst rigtig saa megen Kornavl, som Kobbeldriften s. Ex. lader vente. Den er let at indføre, lettest af alle Drifter at vedligeholde, selv under betydelig Jordbundsforfjællighed, som ingen anden Drift tillader, saaledes som denne at lempe sig efter; under forstyrrende Tilfældigheder, som man kun her finder Leilighed til, hastig at kunne raade Bod paa, formedelst den større Frihed, den tillader Dyrkerne med Hensyn til Besaaeningen. Ingen anden Jorddrift lader sig saa let bringe i Orden igjen, naar Omstændigheder medføre, at enbeel af Jorden skilles fra et bestaaende Udsædbrug, at forene tilkjøbte Jorder dermed, som let indlemmes i de forrige Marker, eller disse forenes i Dal med det Tilkomne, uden at det Bestaaende derved kuldkastes. Ved ingen Drift lader sig lettere foretage Forandringer i Afgrødernes gjensidige Forhold, naar Omstændighederne byde, eller skalde gjøre det ønskeligt; og endelig, ved ingen Drift kan man, blot ved at give Slip paa een eller anden af de langstraaede Afgrøder, eller ved andre Modificationer, let

tere forebyggende de skadelige Følger af Gjødnings Mangel, som dog langt sjældnere er muelig her, end ved nogenformhelst anden, da denne netop er beregnet paa Gjødningsens Forøgelse, hvis Mangel ellers, hvor den indtræffer, Tid efter anden omstyrter de fleste Avlsbrug. Dette er vistnok ei blot min individuelle Dom om Vereldriften; Flere dele denne Anskuelse med mig, og uforbeholdelig Ytring har jeg ikke hørt om den af Nogen, som var bleven næriere bekendt dermed, og ikke een af de Bønder, som havde Leilighed til at see de hos mig og Andre bestaaende Verelbrugs paa salvende Virkning, at iagttage hvor hastig Jordens Kraft forøgedes, har yttret sig andet end forbeholdelig om den. Men domme forbeholdt om en Ting og indføre den, dette ligger hos Bonden ei saa nær sammen. I midlertid bestaaer Verelbrug, som vi i det Forrige havde seet, siden flere Aar hos enkelte Bønder, hvilke efter egen Overbeviisning om denne Drifts Fortrinlighed have indført den, og saadanne Exempler kunne ikke andet end virke gavnlig med Hensyn til Følgerne. Havde ikke Kartoffelavlens, ved den Vanskelighed, som under dens større Udbredelse har vist sig ved Indhøstningen, først foranlediget ved lave Sædepriser, og for endeel endnu vedblivende fordi Huusmanden er kommen i den Vane at foreskrive Bonden Love, da han troer sig her uundværlig, saa vilde Overgangen fra Bondernes almindelige Drift til en god Frugtverel allerede have gjort et stort Skridt; thi naar blot $\frac{1}{2}$ Kartoffel- og $\frac{1}{2}$ Bølgæsædmark, som for endeel Aar siden brugtes af mange Bønder, tilligemed Kløver og den til Foderværter benyttede Brakmark, bliver rigtig fordeelt mellem de øvrige Sædemarker, saa bestaaer Vereldriften, og vilde give Bonden Leilighed til at kunne holde en dobbelt Dvægbesætning mod det, som nu i Almindelighed findes.

Uf varigt Græsland have vi høist lidet paa Amtet. Enkelte Strækninger langs Rattegattet, som for Sandflugts Skyld ei maae opløses, eller paa Grund af deres Ringhed ei blive det; saae endnu uopdyrkede Lyngstrækninger; adskillige Strog i Stutteriets Marker, hvor hidtil endnu ikke eller sjældnere ere tagne Sædeafgrøder; en Eiendom, sammenlagt af en Gaard i Nøddebo, og tilstødende, før til Hovedgaardsjorderne hørende Strækninger; Hilletoft Byes Græsvang Holmene; for Diebliffet Grønnesøgaard paa Frederiksværks Gods; 40 til 50 Lønder Land, som indtil videre af

Forfatteren ere anvendte dertil; een af Jægersprieis Godses større Hovmarker, som efter Forpagtnings = Contracten ei maa opbruges, samt en fælles Græslob paa Helsingøers Dverdbrev: ere vel næsten de eneste Jorder, som kunne anføres, deels at være udlagte til varigt Græsland, deels ei endnu at være komne under Ploven, og deels heller ikke for Eftertiden at kunne ventes at komme til Opdyrkning. Deres sammenlagte Areal er ubetydeligt mod det af hele Amtets Pløieland. Til Engene hentyde Spørgsmaalet rimeligviis ikke, da Talen er om udlagt varigt Græsland, og saaledes komme her heller ikke de Engstrækninger i Betragtning, med ofte deri værende Agerland, som af og til især i Strand- og Skovegne ere indhegnede til Fælleder, især for Ungkvæg; og efter Spørgsmaalets egentlige Indhold ville ogsaa de herunder berorte, endnu uopbrudte Jorder være at adskille fra det til varigt Græsland udlagte, for at henføres til 10de Spørgsmaalsspost; hvor vi da ogsaa ville komme tilbage til dem.

Ar.

6.

Gjør Sommerstaldfodring Fremgang? hvilke Indvendinger gjøres derimod?

At Sommerstaldfodringen ei hører til Det, som er meget i Brug hos Bønderne paa Frederiksberg Amt, fremtysker vel allerede af det om deres Avlsbrug i Almindelighed Meddeelte. Hvor Foderværter ikke i regulair Omgang bringes paa Marken, der bruges vistnok enten slet ingen Sommerstaldfodring, eller den indskrænkes sig til det Ubetydeligere. Og saaledes finde vi det her. Almindeligen holde Bønderne blot de om Vinteren og Foraaret tillagte faae Kalve paa Stald i den første Sommer, og hos Mange slippes endog disse ud om Efterhøsten, især hvor Været end

nu bestaaer, eller hvor Fælleder høves. At nogle Ungheveder eller et Par Heste staae en Deel af Sommeren inde. træffes kun af og til. Ikke engang Evinene holdes hos de Fleste med Grønfoder; thi for det Meste seer man dem endnu blandt Faar og Gæs vogtede paa Marken.

Men under dette Uffavn af Grønfoder og bets ringe Anvendelse til Creaturene, naar vi betragte Sagen i det Hele, udmærke sig Enkelte med meget betydelig Sommerstaldfodring, ikke blot indskrænket til Afgroden af nogle faae, i Nærheden af Gaarden med Vikkehavre besaaede Sjepper Land, hvormed selv Mange, som have Død for at staldfodre, noies, men udvidet til at anvise Foderværterne en Plads i Marken efter regulair Dngang. Hos Andre, om end Staldfodringen ikke beroer paa en saa fast Grund, træffes dog Foderværter i ei ubetydelig Mængde paa Døfter og andre smaae Jordstykker nærmest Gaarden, som fortrinligen kun anvendes dertil. Længst synes Staldfodringen at have været i Brug i Kronborg Amtsdistricts østlige Deel hos adskillige Landmænd udenfor Bøndestanden, som eiede Gaarde der; den bestaaer her endnu i adskillige Avlsbrug i større Omfang, er efterfulgt af een og anden Bønde i det mindre Udstrakte, men har i det Hele ei gjort betydelig Fremgang. Heller ikke i de vestlige Sogne træffes Staldfodringen, uden i det Enkelte, — til Betydelighed kun hos nogle Agerdyrkere udenfor Bøndestanden, som i dette Stykke næsten stedse staae foran. Meest tilbage, syntes mig, vare adskillige af de Sogne, som med Hensyn til Jordkonden staae foran. Heller ikke er Staldfodringen udbredt i Frederiksborg Amtsdistricts hertilstødende Deel, eller paa Frederiksværk Gods, hvor enkelte Høveder, fodrede med Grønt om Sommeren og Foderværter i Marken, mere end ganske til det Ubetydelige, allerede hører til Undtagelserne, Gaarde, hvor en stor Deel af Besætningen holdes inde om Sommeren, til det Sjældne. Saaledes forholder det sig ogsaa med de forhen under Kjøbenhavns Amt liggende Sogne, hvor vel i et under Afhandling af forrige Nummer allerede ommeldt Avlsbrug i Staunsholt, i Bregnerød Kro — men her ved Hjælp af Brænderi —, og paa Knardrupmølle holdes Betydeligt paa Stald om Sommeren, men hos Bønderne deels meget Lidt, deels Intet, her saavel som paa flere Steder, hvor Lær-

behandelen drives stærkt, og hvor man staaer i den vrangge Fors-
 mening, at Lørvæarbeidet ei leverer Tid til at passe Stalden.
 I Frederiksborg Amtsbidistricts Midte: Herløv, Lynge, Lillerød,
 Uvelse, Gjøløse, Slangerup og især i Hjørlande Sogn, hist
 og her vel ogsaa udenfor disses Grændse, gives der Exempler
 paa betydelig Staldfodring saavel hos Agerdyrkere udenfor, som i
 Bondestanden, og sjøndt vel ogsaa her de fleste enten slet ikke, eller
 kun ubetydeligen bruge den, er det dog mindre sjældent at træffe
 Anvendelse af Grønfober til en Deel af Besætningen, end i de fleste
 andre Egne. Staldfodring med hele Dvægbesætningen findes
 kun sjældent; dog have enkelte Exempler derpaa, og kan saar-
 ledes anføres een af Hjørlandes Bønder, hvis Stald, efter hvad
 allerede i 5te Afdeling er ommeldt, for nogle Aar siden fandtes
 besat med 30 Dvægheveder. Senere har han imidlertid ind-
 skrænket Sommerstaldfodringen til Ungkvæget, de gøldte Køer og
 Hestene, da han bemærkede Tab med Hensyn til Melk og Fløde.
 Min egen Erfaring har sagt mig det samme, og hvor betydelig
 jeg end i mange Aar stedse har staldfodret, staae Køerne dog for det
 Meste paa Græs, saalænge de ei ere udmalkede. Imidlertid
 føyer jeg Sagen at anføre, at ved en atter i dette Aar gjort
 Prøve med nogle Malkekøer paa Stald, Udfaldet var heldigere
 med Hensyn til Melkens Fedme, saalænge Grønfoberet var
 ungt.

I Hirschholms Amtsbidistrict synes, uagtet Indvendingen:
 Mangel paa Tid formedelst Lørvæarbeidet, paa de fleste Steder
 her maaskee kunde have meest Grund, Staldfodring i dens min-
 dre Udstrækthed at være temmelig i Tiltagen. Flere Bønder i
 Nivørød og andre Byer i Carlebo Sogn, og en Deel af Hirschholms
 Sogns Jordbrugere, fodre ikke Ubetydeligt paa Stald om Som-
 meren. Ligesaa i Birkerød og Blaustrød Sogn, Lørvæhandelens
 egentlige Hjem. Men Hestene, som i Almindelighed om Foraar
 ret holdes det længste mueligt paa Stald, faae for det Meste
 Kjærne, ved deres svære, idelig med Markdrift og Kjørsel til Kjø-
 benhavn afvejlende Arbeide. Staldfodring i det Store træffes
 i øvrigt sjældent, og Bønder, som aldelis ikke bruge Grønfober,
 ere der ogsaa mange af. Hornsherred er een af de Egne, som jeg
 anseer for at staae meest tilbage med Sommerstaldfodring; thi

høist sjældent traf jeg paa mine Reiser mere end Sommerkalvens inde, hvoraf der, ved denne Egns overordentlig ringe Indhold, heller kun havde faae. Een og anden Mand i Herredets sydlige Deel brugte vel at besaae et lidet Stykke med Vikkehave, og beholdt et Par Unghøveder paa Stald; men i det Hele taget varé saadanne Exempler her færre, end paa noget andet Sted i Amtet, ligesom mig intet er klevet bekjendt om Staldfodring i det Store, naar Lindegaarden undtages. Paa Hovedgaardene fandt jeg Malkeqvæget overalt paa Græs.

Naar enkelte Steder paa Frederiksborg Amt undtages, hvoriblandt den nordlige Deel af Jagerspries Gods, betydelige Sandstrækninger af Frederiksværk, og enkelte saadanne paa de andre Districter, saa kan en ringe Jordbunds Beskaffenhed ei med Rette ansæres som Indvending mod Sommerstaldfodringen; thi Amtets meste Jord staaer, naar maadelige Overdrevsparer, flette Enge, og til lav Lart staaende Løvemoser fraregnes, i det Hele vist ikke under Middelfjord, paa mange Steder langt derover, og kun det Første behøves, for under hensigtsmæssig Behandling og forsvarlig Gjødning med Hælb at dyrke Kløver og Vikker, ei at omtale de Foderværter, som forlange mindre god Jord. Kløveren udsaaes i Almindelighed først i den sidste Halm, altsaa sædvanlig 5 eller 6 Aar efter Gjødningen, og taalelig god findes den desuagtet ofte selv paa de mindre gode Marker, fortrinlig meest paa Byernes Indjorder i Amtets bedre Egne, især hos Ugers dyrkere, som tage den nærmere Gjødningen. Hvor overordentlig god er ikke Jorden for det Meste tæt ved Byerne, i gamle Toster paa frastyttede Gaardspladse! hvor megen Leilighed haves altsaa ikke hos Mange, til at avle endeel Grønfoeder, for dog at sommerstaldfodre Noget, og saaledes at forsøge Møddingens sædvanlig saa ringe Indhold, hvorved Halmen, som ofte haves tilovers i betydelig Mængde, vist gjøres mere indbringende, end ved, for 6 à 8 β , over hvilket den, usædvanlig knappe Aar undtagne, ei har staaet, at føre den 4 — 5 Mile til Hovedstaden! Hvor ringe et Stykke af gode Jorder hører der, under Anvendelse af Halm til Iblandingen i Førstningen, ikke til, for at holde nogle faae Høveder paa Stald; hvor ofte findes der ikke Enghuller, hvis grove Græs, sildig høstet, staaer langt under Halmen, tidlig

taget derimod kunde have givet et meget godt Grønt til Staldfodringens Begyndelse. Hverken altsaa at det mangler paa Leilighed, og hos Mangen selv ikke paa extraordinaire Hjælpekilder, til at bruge eller ubvide Sommerstaldfodringen, ikke heller maae Hindringen søges i Forbundens Ringhed, naar enkelte Steder undtages.

Paa den Indvending, at Lørvæddet forhindrer at paafe Kreatturene, som staae i Stalden, kan heller ikke lægges stor Vægt. Paafees Skulle de, hvor de end ere, med mindre de gaar løse i indelukte Vænger; og hvor dertil haves Leilighed, er det hos Bonden ei at tænke paa nogen betydelig Staldfodring. Om altsaa Flytning og Vanding paa Marken, eller at give dem noget Foder af det tidlig, om Morgenen hvor dog saa ofte en Deel af Gaardens Folk ubekjæftiget driver om, — hentede Grønt gaar hurtigere, det overlades til enhver Kyndigs Bedømmelse. Men for at Bonden ei skal indvende, at Manden udenfor hans Stand ikke maa tale om Ting, han maa skee formenes personlig ei at have prøvet, finder jeg mig foranlediget til at anføre, at jeg paa Dage, hvor Forretningerne have tilladt eller tvunget mig at være hjemme, saa ofte har ladet Røgteren gaae midt i Marken og selv givet de Par Formiddags- eller Eftermiddags gifter til min Staldbesætning af over 20 Hoveder sædvanligvis hvilket aldrig har sinket mig mere, end 10 Minuter i det Høieste hvergang den, naar den sædvanlige Tid neppe var gaaet, mindede mig om min Dont. Dersom altsaa Røgtingen af et saadant Antal koster saaliden Tid, hvor skulde det da, endog i den mest travle Tid, kunne blive uoverkommeligt for Bonden med 6 — 8 Unghoveder, hvilket Tal jeg for det Første vilde være meget tilfreds med, at see i hver Mandes Stald om Sommeren; thi Forøggelsen vilde da komme af sig selv, og Besætningen paa mange Gaarde snart stige til det Dobbelte af hvad der nu holdes af Qvæg, hvilket ofte kun er 6 à 8 Hoveder i det Hele!

Den Indvending, at vedholdende Tørke kan kuldkaste hele Staldfodringsindretningen og føre til, at Besætningen maa omkomme af Sult, møder jeg med den korte Bemærkning, at naar Tørken er saa vedholdende, at den kunde fremsføre saadan total Misværd paa alt vort Grønfoder, da vilde den ligeledes have virket fordærvelig paa vort Løiregræs, og enten vi bruge Staldfodring eller Græs

ning, da fører saadan uheldig Veirligsbeseffenhed til det Samme: Besætningen maa sulte, eller vi maae offre Slaagræs, i yderste Tilfælde selv Sæd. Den til Sommerstaldfodringen nødvendige Betingelse, at Halm levnes dertil fra Vinteren, altsaa ei, som ellers sædvanlig, bortselges, fører her til en Hjælpekilde, som under Brug af Tøiring ei have, eller ei kan benyttes, da Creaturene, medens de staae paa Græs, nødig røre Halm, om end Græsningen er meget knap; men paa Stald ædes den, hvor lidet Grønt der endog kun blandes deri.

At vedholdende Tørke kan bringe Grønfoderet til at staae maadeligt, selv paa Jorder, som ei høre til de ringere, kan ikke modsiges; men fuldkommen Misvært har jeg ikke oplevet, skjøndt dog mange ugunstige Aar ere faldne i den Tid, jeg har brugt Staldfodring, og kun et Par Gange i 16 til 18 Aar har jeg maattet fodre knapt, ellers altid rigelig, uagtet Staldbesætningen i Almindelighed har været stor i Forhold til mit Afsbrug.

Den Indvendning endelig, at Grønfoderet kommer for sildig om Foraaret, har mindst Gyldighed af alle; thi Sommerstaldfodringen skal vel have den kraftigste Støtte i Bikkedahven; men den skal ikke ene være beregnet derpaa. Blot med Kartofler kan man bringe sin Besætning til Bikkedahven; men om man end ikke vilde bruge dem om Foraaret, eller mener at kunne anvende dem fordeelagtigere ved tilsammen at give dem til Fedevæget, saa giver dog Rug os næsten ligesaa tidlig Grønt, som Besætningen med Nytte kan bringes paa Græs. Hvede kan afløse Rugen, om man formener, at denne bliver for stiv til at fodre med, indtil et lille Stykke af Kløvermarken kan føre os til Bikkedahven. Tidlig aflaaede Kløvermarker give en meget god og kun faae Uger forsinket Slæt igjen; altsaa er hos os, hvor man dog sjælden høster Kløveren to Gange, ikke engang Tab forbundet med at anvende en Deel af Slaamarken til tidlig Staldfodring. Spæd Kløver, blot i ringe Mængde blandet paa Halm, gjør, at denne ædes med Begjerlighed af Væget, og hvor en Kløvermark er bestemt til Staldfodring, er det rigtigst at begynde meget tidlig med dens Afbenyttelse; thi netop det først Aflaaede opvorer forholdsmæssig snarest og stærkest igjen, og saaledes undgaaes, at Meget deraf bliver for stivt. Naar ikke Tørke forhindrer det, hvilket rigtignok vel undertiden kan hæn-

des, bør en Deel af Brakmarken benyttet to Gange, hvorved især Spergelen er ypperlig; og bliver den, silbig saæt, endog vel kort til at give Roget for Leen, er den endnu fortrinlig til Afgræsning indtil silbig i October, dersom Nedlægning af Winterfæden, hvorefter til Spergelmarken kunde være bestemt, ei fraraader at udsætte det saalænge.

Rigtig indbrettet, kan Staldfodringen aldrig forstyrres, uden under et saa uforbeelagtigt Veir, at ogsaa Besætningen, naar den stod paa Marken, maatte lide i samme Grad; og utroeligt er det, hvormange flere Creature man kan føde ved dens Anvendelse, end hvad Græsning ene tillader. Paa de mig som Embedsjord tillagte 30 Tønder Land og andre 24 Tønder, som drives i Forbindelse deraf med, holdt jeg i denne Sommer paa Græs: 8 Køer, 6 Heste og en Flok af 110 Stykker Faar og Lam; paa Stald: 18 Nøvehøveder, det indeværende Aars Tillæg ei iberegnet, 2 Heste og 3 store Sviin; og det indtil først i October, hvor dog endnu en Deel Spergel havde, var nok til at kunne være brugt til Staldfodringens længere Fortsættelse, men som benyttedes til Afstørring med Malkeqvæget. Til Staldfodringen anvendtes, da ingen Nud havde til Afslaaning, Kartofler indtil over Midten af Juni, lidt Kløver med deri opløben Rug i de paafølgende 8 Dage, dernæst Vikkehavre paa $3\frac{1}{2}$ Tr. Land, som ved den utroelige Mængde Foder der opvorte i dette Aar, udholdt for Staldens hele Besætning i 11 Uger. De sidste 3 Uger i September fodredes med det Halvt af en Mark til Modning bestemte Vikker, men som paa et silbende moseagtigt Jordsmon, under dette Aars Væde, tildeels mislykkedes og ei kunde ventes at naae deres Bestemmelse. Halm anvendtes kun, saalænge Vikkefoderet var spædt, og et Par Læs Halm maatte tages til Hjælp i de tre sidste Uger, hvor Grønfoderet blev knapt. Til Græsning laae 17 Tr. Land, een af Kløvermarkerne iberegnet, som ligeledes anvendtes dertil. Den anden deraf hørte stedes til Hø, og hele Resten af Lødden var besaet. Naar saadanne Resultater, frembragte paa Jorder, hvoraf ikke det Halve kan henføres til den oprindelig gode, og Resten i Gjennemsnit vist neppe til Middeljord, sammenlignes med Bøndergaardene paa 60 — 70 Tr. Land, hvor man ofte ikke seer mere end 6 — 7 Heste, neppe saa mange Køer, et Par Stykker Ungkvæg og 10 — 12

Åaar, saa er det ubegribeligt, at man, i det Mindste der, hvor Agerdyrkeren allerede i en Række af Aar har havt Staldfodringens Nytte for Dine, ikke anvender den mere for at forsøge Løvbesætningen, især til Fedningens Fremme, som efter et Gjennemsnit af endeel Aar har givet den reelleste Indtægt, i det Mindste for de Landmænd, der ikke saameget have kjøbt, som tillagt den største Deel af det Fæde. Men Bonden kan ikke vænne sig af med at sælge sit Tillæg neppe to Aar gammelt, ofte blot endnu Kalve, modtage 10 — 12 Rbd. for et Hoved, han to Aar silbigere under god Røge og Pleie maaffee kunde have havt 40 Rbd. for. Tillæggets tidlige Salg berøver ham da, foruden at aabenbart Pengetab er forbundet dermed, Leiligheden til at forsøge sin Besætning, og saaledes bruger han ikke Staldfodring, fordi han let kan føde hiin uden samme. Dette, troer jeg, er den egentlige Grund, hvorfor Sommerstaldfodring har saa liden Fremgang.

7.

Anvendes Kalk, Dynd, Mergel eller kunstige Gjødningsmidler? Har man gjort Forsøg med at brænde Grønsværen, saavel paa Agre som Enge? Virkningen deraf. Hvorledes var det Jordémon, hvorpaa Brændingen fandt Sted? Leret, mergelholdigt, sandet eller torveagtigt?

Foruden den af Kreaturene faldende Gjødning, finde vi, skjøndt langt fra ei almindelig, dog i adskillige Jordbrug paa Frederiksberg Amt Mergel, Dynd og Tang anvendt som Jordforbedrings- og Gjødningsmiddel; og hvor liden en Plads de to første Dele endog kun indtage, i Forhold til den Leilighed, her gives, til at benytte sig deraf, saa tør de dog ei ganske forbigaaes.

Af Kalk, uden derunder at forstaae Mergel, som paa enkelte Steder indeholder samme i den Grad, at Maaßen maaskee kunde kaldes Kalk, findes der vel endeel i adskillige Egne af Amtet; men den træffes kun som faste større eller mindre Stene, iblandede i Bakernes øvrige Bestanddele, for kostbar til, efter Dygravning og Brænding at anvendes som Jordforbedringsmiddel. Affaldet af Kalkbrænderierne derimod er for ubetydeligt, til for dettes Skyld at kunne optage Kalken blandt de her under Anvendelse værende Stoffe til at forbedre Jorden. Mergel findes maaskee næsten overalt, hvor man med Dindømme vil søge efter den, oftest i Mosekanter, men her sjælden til saa stor Dybde, som i høiere Beliggenhed, hvor den sædvanlig bliver desbedre, jo dybere man kommer. Den er ellers meget forskjellig med Hensyn til Rigdom paa Kalk, og snart er Sanden, snart Leer overveiende deri. Meget rig paa Kalk har jeg seet den i adskillige Bakker ved Sundet, og især paa enkelte Stæder nordligst paa Tægerspries Gods. Ogsaa paa Enge, for Exempel ved Esromsø, træffes et næsten ganske kalkagtigt, men for det Meste kun tyndt Underlag, som er blevet udført paa Jorden og anvendt som Mergel. At Mergelen ellers i det Hele tagen kun anvendes ubetydelig i dette Amts Landbrug, er forekommet i femte Afdeeling; for at undgaae for megen Tjæntagelse, bemærkes altsaa kun endnu følgende: paa endeel af de større Gaarde i Hirschholms Amt har Mergling allerede i lang Tid været i Brug, og er det der endnu paa adskillige Stæder. Enkelte Bønder i Karlebo Strandsogn, især i Byen Niverød, have af og til fulgt hine Jordbrugeres Exempel; men det har næsten ophørt. I Gunnerød har en Parcellist merglet i flere Aar omtrent 4 Tdr. Land aarlig. I Næminderød Sogn paa Kronborg Amt har en betydelig Avlsgaard, hvis Jorder tilsammen ere merglede, givet eet af de første Exempler paa denne Jordforbedring, som derpaa ogsaa efterlignedes af enkelte Bønder; men ogsaa her er man gaaen tilbage deri. I samme Sogn er merglet betydeligt paa Kraagerupgaard; i Nøddbo Sogn, for endeel Aar siden, paa en Embedsjordlod i Steenholtsvang. Ogsaa i Tikøb og Esbærderup Sogn findes enkelte Exempler paa Mergling. I et Avlsbrug i Maarum Sogn er nyligen begyndt med kraftfuld Merg-

ling, og om en Bondes Driftighed i den Henseende i Ammin-
drup er ligeledes forhen handlet. Men uagtet disse og maaskee enkelte
flere Exempler paa Mergling, som mueligen ikke alle ere
komne til min Kundskab, kan man, især med Hensyn til
Bonderne, i det Høieste sige, at denne Jordforbedring ikke
er bleven fuldkommen ubekjendt hos dem. Frederiksborg Amts
Distrikt staaer i Henseende til Merglingen tilbage for de foran-
førte Egne. Et Par Huuslodder i Ulfønderup Sogn, nogle
Gaardlodder i Søsrum, en Gaard i Græse, en anden i Ull-
rød, Forfatterens eget Uvløbrug, nogle af Stutterimarjerne:
disse ere, saavidt jeg veed, de eneste Steder, hvor deels ubety-
delig, deels kraftfuld Mergling, men ingensteds vedholdende el-
ler efter regulair Omgang, af og til har fundet Sted. Paa
Frederiksværks Gods har jeg intet Exempel bragt i Erfaring
om Mergelens Anvendelse. I Hornsherred er merglet betydelig
paa Jægerspriis Hovedgaard, saavel dengang den blev breven
for Kongl. Regning, som ogsaa efter Forpagtningen; ligesaa
paa Gaarden Egelund af Gjerlov, paa nogle Huuslodder Nor-
den for Jægerspriis, paa Torp og paa enkelte andre Steder.
Til Bondestanden har jeg ikke bragt i Erfaring, at Mergling
har udbredt sig her, naar de før ommeldte Huusmænd paa Jæ-
gerspriis Gods undtages.

At Mergling ikke udbreder sig mere blandt Ugerdyrkere uden-
for Bondestanden, kommer vel ikke saameget af Mangel paa
Indsigt, eller fordi man mistroer dens, under rigtig Anvendelse
saa betydelige Virkning, som af Tjenestefolkenes Ubevanthed med og
deres Ulyst til deslige nye Foretagender, hvortil Vedholdenhed og
Anstrængelse udfordres. Kun med Dagleiere paa Accord, efter de
Cubikfavne, som optages, lader sig udrette Noget her for den
Mand, som ikke selv kan gaae foran ved Arbeidet. I mange
Egne af Holsteen derimod vilde Uvløskarten hos en Mand
udenfor Bondestanden holde det for en Skam, ikke i Hen-
seende til Merglingen at holde Skridt med Naboerne; men
saadan Mand, især for Foretagender af dette Slags, træffes des-
værre ikke her blandt Dyndet.

Dynd er hyppigere blevet anvendt, end Mergel, og tem-
melig ofte har man seet tilmuddrede og i de foregaaende Aar

udtørrede Gadekær eller andre Vandsteder oprensning, og Dyndet deraf udfjøre paa nærliggende Torder. Dog, kun enkelte Mænd have viist Driftighed derved. Saaledes blev en Dam i Rollesrødby paa Frederiksborg Amtsbidstrift, i hvilken i Aarhundreder hele Byens Moddingsvand havde samlet sig og bidraget til at danne det fedeste Dynd, jeg nogensinde har antruffet, for en halv Snees Aar siden fuldkommen oprenset, hvoraf jeg selv udfjorte mellem 2500 til 3000 Læs, og derved satte 16 til 18 Tønder Land af en ei langt derfra mig tilkjøbt meget udmarvet Jordlob saaledes istand, at der vandtes uventede Afgrøder i en Række af Aar paa Torder, som, skjøndt oprindeligen gode, dog, da jeg modtog dem, nægtede en taalelig Halm Havre efter 3 og 4 Aars Leie. Tvende af mine Naboer, hvoraf den ene en Mand af Bondestanden, kappedes i dette Arbeide med mig og udfjorte tilsammen vist ligesaa meget, som jeg. Enkelte andre af Byens Jordbrugere hentede ogsaa lidt, medens de Dvrigt deels slet ikke toge sig af det, deels efter Begyndelsen snart bleve kjede af Arbeidets dem for mæsommelige Fortsættelse. I flere af Naboernes udtørredes i samme Aar betydelige Gadekær, hvori meget godt Dynd og i en overordentlig Mængde; men kun pletteviis blev her foretagen Oprensning og Udførsel deraf paa Torden, skjøndt Kjærene stode tørre i tvende Aar. Paa andre Steder skete slet ikke Noget derved, førend Brandvæsenet foranledigede det gjort som tvunget Arbeide, og, neppe skulde man troe det, der gaves Dem, som ikke engang skjøttede om at føre Dyndet til deres Torder, men lagde det det nærmeste Sted, de kunde blive af dermed.

Saaledes fandt jeg det overalt i hine Aar, saavidt jeg kom; saaledes har det været udenfor min Synskreds, efter de Underretninger, jeg i Aar har indhentet: her Virksomhed ved at benytte det Dynd der dengang overalt kunde erholdes til Jordens Forbedring, der Lunkenhed, og atter paa andre Steder fuldkommen Ligegyldighed, saa at paa mange Steder Tvang var fornøden for at faae de overalt forsvindende Vandsteder oprensede. Og desværre, man er nødt til at tilstaae, at det Første var det langt Sjældnere; thi de skete Oprensninger have langt meer været Følge af Vandmangel, end Attraa til at

benytte et saa ypperligt Material til Jordens Forbedring, uagtet Gjødningsmangel nedtrykker næsten alle Avlsbrug.

Blandingsmøg — om vi skulle optage dette blandt de kunstige Gjødningsmidler — bruges overordentlig sjældent. Dog har jeg antruffet det i adskillige Agerbrug paa Cronborg Amtsdistrict, især i Helsing; Esbønderup og Søborg Sogn, paa de sidste to Steder ogsaa hos enkelte Bønder, ellers meest hos Landmænd uden for denne Stand. Blandingsmøget anvendes her for det Meste til at overgøde Rugen, hvorved gode Afgrøder sandt:es at være frembragte selv paa meget skarpe Jor-der. Torvagtig Jord, eller hvad man i Almindelighed forstaaer under Benævnelsen Mosejord, er Materialet, man nu benytter meest til Blanding med den animaliske Gjødning, hvorimod i de foregaaende tørre Aar oftest Dyrket af udtørrede Kjær anvendtes dertil. Det Sidste skete dengang af og til — men som sjælden Undtagelse fra at udkjøre det raat, eller slet ikke at benytte det — ogsaa i Aarets øvrige Dele.

Om Tangens Anvendelse paa et Strog langs Kattegattet, dens Indflydelse paa de Jordbrug, hvori den blev benyttet til Betydelighed, er handlet under Besvarelse af det femte Spørgsmaal, hvortil jeg maa henvise, medens for Fuldstændighedens Skyld blot igjentages, at dens Brug er hyppigst fra Gilleleie til henimod Hellebek, at Sundet næsten kun opkaster Græstang, som deels slet ikke, deels ubetydelig anvendes; at det Samme skal være Tilfældet med Roeskilde- og Issefjorden, hvor jeg heller ikke nogensteds har fundet Tangen at være bleven nogen betydelig Gjenstand for landoekonomisk Anvendelse. Nærmest Stranden findes den vel af og til benyttet til Stroelse under Faar og Sviin; paa Jægerspris Hovedgaard saa jeg den lagt paa Malkepladsen; ogsaa til at bedække Kartoffelbatterier, som Bevaringsmiddel mod Frost, anvendtes den og kom saaledes derefter Jorden til Nytte; men alt dette gaaer saalidet i det Større, at Tangens Indflydelse paa Jordbrug her kun er saare ringe, ligesom ogsaa de Fleste synes at mistvivle om Græstangens Virksomhed og selv om dens Gavnlighed som Gjødningsmiddel. Som Landmand stedse kun bosat i en Egn, hvor Tangen ei kunde komme til Anvendelse, mangler jeg egen

Erfaring heri; dog veed jeg af tidligere Aar, at Tang af begge Slags brugtes paa adskillige Steder ved Lydslands Nordkyst og rostes som ypperlig til Gjødningsens Forøgelse. Men her blev den meest kun brugt til at opfange Gjødning, ved at lægges paa Gaardspladse, Gader, Stræder eller Guder, hvor endeel Færvel og Fædrift forefaldt; og her synes den upaatvivelig at maatte være af Nytte, enten det er Kløver- eller Græstang, som modtager den for en Deel ellers spildte Gjødning.

At brænde Grønsværen, eller egentlig det tørvagtige Overlag, som før bedækkede store Strækninger af de flade, lavtliggende Sandlag af Jægerøpries Godses Nordspids, Havets Bund endnu i nogen Tid, efterat de høiere Steder allerede vare blevne frie for det, derom indeholder den første og femte Afdeling Endeel med Hensyn til Besskaffenheden af det Jordsmøn hvorpaa Brændingen er foretagen, og den derved anvendelige Drift, ligesom det der ogsaa er sagt, at ved denne Brænding den større Deel af de til Dykning udlagte Jorder af den ommeldte Besskaffenhed, i Forhold til det Øvrige deromkring, er forvandlet til ret god Ugerjord. Ogsaa om den specielle Virkning af denne, hiin Plet ganske eiendommelige, Forbrænding af Jordens Overfløve, har det Betydeligste der maattet komme under Dmtale. Under Henviisning altsaa til det der Forekomne kan jeg indskrænke mig her til Folgende.

Det er kun det brune lette, deels af et seit, mere eller mindre kjendeligt Røddervæv bestaaende, tykkere eller tyndere Overlag over Sanden, man stræber at tilintetgjøre ved Jlden, men ikke den undertiden — især hvor Laget over Sanden er tykt — under Overfløven forekommende mørkere, federe Masse, den egentlige Mosejord. Paa de fleste Steder imidlertid, hvor det her under Dmtale værende Jordlag forekommer i den omforklarede Besskaffenhed, gaaer det lige til Sanden, og her forbrændes det aldeles. Men dette er ikke saa let at iværksætte. Man har brugt forudgaaende Pløining, saavel som uforberedt Antændelse under tort Veir. Hverken paa den ene eller paa den anden Maade kunde en fuldkommen Forbrænding bevirkes, og hist og her saae jeg saadanne Strækninger henligge i en Tilstand, som gjorde videre

Dyrkning hæist besværlig, da den kun pletteviis opnaaede Forbrænding havde gjort Jordsmønnen meget ujævnt. Ligesaa har Dverlagets Opflæring i Tørve, sammes Tørring og dernæst iværksat Forbrænding, ikke alene viist sig meget besværlig, men ogsaa uheldig. Under tørt Veir, uden videre Forberedelse at antænde Jorden paa flere Steder, og under Brændingen med Spaden at lede Ilden frem, idet man strimleviis ridser Jordkorpene indtil Sanden og letter den med det Samme, har viist den bedste Virkning, og fort til den fuldkomneste Forbrænding, hvorefter man stræber; og denne Gængsmaade have de dristiger Bønder i den senere Tid derfor ogsaa brugt. At Jorden, hvorpaa denne Forbrænding af det tørvagtige Dverlag er anvendt, er bleven omskift til en 4 à 5 Tommer dyb muldrig Sand af et meget sort Udscende; at hvid Kløver fremkommer af sig selv i saadan Jord, og under fordeesagtigt Veir ofte naaer Høide til at kunne benyttes til Slæt; at for det Meste to meget gode Afgrøder kunne ventes efter Brændingen, uden at gjøde, men at den tredie pleier at blive svag; at Jorden, efter at have ligget 3—4 Aar igjen, optagen med Gjødning, atter giver to, og med berimellem værende Kartofler, 3 gode Afgrøder, hvorimod den tredie, ved blot at tage langstraaet Sæd, udfalder maadelig; at rødt Kløver ofte har viist sig fortrinlig i første Aar, men paaftaaes at bortgaae i andet; at Erfaringerne ei gaae til tredie Rotation endnu: alt dette igjentes her i Korthed, for ikke at være ufuldstændig paa dette Sted.

Foruden hos Bønderne her, har ogsaa paa Jægerspris Hovmarker betydelig Forbrænding af Jordens Dverfkorpe fundet Sted, hvor pletteviis samme Jordart forekommer, men ei i dens fulde Eiendommelighed, som hos Skovbønderne. For det Meste var det større eller mindre Moser, tildeels bevoxne med El og andet Buskværk, besatte med store Tuer, Lyng og andre deslige Vegetabilier, hvorpaa Brændingen her er anvendt. Efterat man forst med Rydning og Vandafledning er kommen saavidt, at man kan foretage en, om end kun ufuldkommen, Opbrydning med Ploven, paa sættes Ild om Forsommeren og ledes frem efter Omstændighedernes og de her forekommende store Forskjelligheders Bydende. Forbrændingen skeer paa enkelte Steder lige til Un-

berlaget, som ofte er Leer eller Mergel, paa andre ufuldkomment. Planeerploven jævner det Hele, og derved bliver Afsen, som ofte paa een Plet ligger meget tykt, paa andre tyndt, mere fordeelt. Dernæst tages disse Moser med under samme Behandling, som den øvrige Deel af Brakmarken, hvori de ligge, — under Gjødning og Mergling, efterat dette siden Schæfergaardens Udflytning og disse Markers særskilte Behandling har fundet Sted. Før derimod er ofte anvendt Brænding uden Gjødning, og nogle Afgrøder meget vel lykket Sæd ere tagne derefter. Siden her gjødes og tildeels ogsaa mergles, vinder man ei alene nogle Afgrøder, hvormellem undertiden Raps; men ved derefter at udlægge Moserne med Klover og Græs, ere de ogsaa blevne forvandlede til ypperlige Enge og Sletter, som med Hensyn til Afgrøden langt overgaae det Meste af de øvrige, længer under Dyrkning værende Jorder.

Foruden disse Exempler paa Jordforpens Forbrænding ere kun to andre mig bekendte, — det ene paa Gaarden Catharinelyst i Birkerød, hvor den skete paa et Par Tønder Land tørveagtig Eng, hvorefter avledes gode Turnips, Havre og Neigræs. Engen skal derefter have givet langt større Afgrøder, end før. Det andet fandt Sted paa Waldemarslunds Embedsjorder i Tikøb Sogn. Her skete den efter den i Grønningen brugelige, ved et, i Aaret 1817, af det Hollandske paa Tydske oversat lille Skrift*), til offentlig Kundskab komne Dmgangsmåade, hvorefter kun omtrent Halvdelen af Jordens ved Risping optagne Gronsvær kommer til Forbrænding. Resultatet var med Hensyn til Jordbundens Beskaffenhed og Beliggenhed paafaldende, paafaldende Forskjellen imellem den Sæd, som frembragtes efter Brændingen, og den, der foresandtes paa en liden Deel af samme Mose, hvor der ved Paaeførsel af fast Jordsmøn var anvendt langt mere, uden at opnaae andet, end en nødtørftig Havreafrøde, medens det efter Grønningernes Anviisning behandlede Stykke af Mosen var prydet med

*) Darstellung der unter Benennung Koppeln in der Provinz Grönningen erfundenen und gebrauchten Methode, durch das Feuer leichte und erschwerte Gründe in reiche Kornfelder und in üppiges Grasland umzuwandeln. Lüneburg 1817.

fortrinlig St. H. Rug. Jordsmønnet, hvorpaa dette Forsøg blev gjort, var af tørveagtig Bessaffenhed, for Størstedeel let eller svampet, og bevoret med Mos, Lyng og andre Moseværter; Beliggenheden derhos saa lav, at dengang jeg saae og nsie undersøgte denne maaskee $1\frac{1}{2}$ Tr. Land holdende omflahte Jordplet, Gurreføes Vand paa enkelte Steder gik et Stykke ind i de imellem Rugagrene, trukne Grøfter.

Lyngens Afbrænding paa udyrket Jord, hvoraf især Amtets østlige Deel havde en stor Mængde i den første Snees Aar efter Udfistningen, er stedse brugt, og skeer endnu paa de saae Steder, som endnu have saadan Lyng. For det Meste saaes Boghvede efter Brændingen, som ofte bliver taalelig god, dernæst gjødet Rug; meget god, naar ei spares paa Gjødning. Paa enkelte Steder er man bleven ved at tage endnu een Halm efter Brændingen uden at gjøde, og har derved sat Jorden meget tilbage. Hvor hastig raae Lyngbevoerne Jorder kunne bringes i Kraft, med eller uden Anvendelse af Brænding, har Helsingøer, Hillerød og Slangerup Overdrev, samt mange andre Steder givet adskillige Exempler paa; men hvor lidet Brænding bidrager til saadanne Jorders Istandsættelse, naar man derefter ei anvender Kraft, især Gjødningskraft, ved den paafølgende Dyrkning, bevidne langt flere Steder.

Skulde der endnu være Noget at tilføie dette Spørgsmaals Besvarelse, saa kunde det maaskee komme i Betragtning, at Udføllige i og ved Slangerup i de senere Aar have udført Kartoffeltoppene paa Engene, overstrøet disse saa tykt dermed, at Jorden næsten er skjult, ladet dem ligge, indtil de om Foraaret ere blevene tørre, hvorpaa de sammenreves og bortføres igjen. Man vil have bemærket betydelig forøget Græs væxt paa de Pletter, hvor dette anvendes. Det er indlysende, at især de affaldende Blade, som forraadne paa Engene, maae have Virkning som Gjødning; men skulde Toppene, hvilket er det sædvanlige Tilfælde, ved Dptagningen allerede have været trukne af Frost, og Bladene visnende afsalde under Dptagning, Paalæsning m. v., da ville de tørre Stilke nok ikke have stor Nytte. Ere derimod Toppene ved Dptagningen endnu fuldkommen grønne, kunde de vel være af større Nytte som Fodningsmiddel. Hos mig afgave de engang Foder til 20 Høveder i 14 Dage. — Men aldrig vilde jeg tilraade, at aflaae

Kartoffeltoppene uden lige foran Dptagningen; thi jeg holder mig fuldkommen overbevist om, at Kartofflerne vore og tiltage saalænge, Toppene ere grønne. Seer man ikke ved tidlig modne Kartoffler Toppen visne, naar hine have fuldendt deres Væxt? Bemærker man ikke ved at afflaae Kartoffeltoppene tidlig i September, at i samme Forhold, som de skyde og opvare igjen, skyde ogsaa Kartofflerne nye Spirer, hvorved der danne sig unge Kartoffler, der ved Dptagningen kunne være af Hæbselsnødders Størrelse? — Man seer altsaa tydelig, at Plantens Kraft nu ikke mere virker til Kartofflernes Forstørrelse, men hver Kartoffel træder, i det Dieblig, Toppen affkæres, i en Læggekartoffels Forhold. Om dette ved sildigere afflaaede Top end ikke viser sig tydelig, saa er man dog berettiget til at antage, at hvad der i denne Henseende er Tilfældet med den langt fra ikke modne Kartoffel, maa være det endnu mere med den Modningen nærmere staaende. Deels altsaa ophører Kartoffelens Væxt, deels taber den af sin Godhed, naar der endnu hengaaer en betydelig Tid fra Affkæringen indtil Dptagningen; især naar godt Veir og Varme da indtræffer, som bringer Toppen til at drive nye Skud, hvormed Kartofflernes Udvikling i Jorden til at spire staaer i Forhold.

8.

Bruges ogsaa Stude til Markarbeide?

Dette Spørgsmaal kan ligefrem besvares med nei. I det Mindste har jeg ikke bragt i Erfaring, at Stude nu nogensteds paa dette Amt bruges til Markarbeide. Derimod ere de i tidligere Aar blevene anvendte af enkelte Mænd udenfor Bondestanden, snart til at pløie med, snart til Kjørsel; men her især dog kun til Steens

Kjørsel paa Marken; dette sidste f. Ex. paa Estrøm Ladegaard, i et Jordbrug i Saunte, paa Gynderupgaard, Jægerspries, Torp og flere Steder i Hornsherred, saavel som paa Hirschholms Amt, hvilket dog tildeels falder saalangt tilbage i Tiden, at nøiere Underretninger derom mangle. Umuelig kunde, om end ikke Andet stod i Veien for Indførelsen af dette noisomme Trækedyr i vort Ugerbrug, der ikke, som Hesten, taber sin Værdi med Alderen, Stude komme i betydelig Brug her i fortige Tider, hvor Ugerdyrkerens Eksistens paa saamange Steder beroede mere paa Brændes Kul- og Løvehandelen til den i 3 til 7 Miles Afstand beliggende Hovedstad, end umiddelbart paa Ugerbrug. Desuden ere ogsaa i Storstedelen af Frederiksborg Amt, som Folge af dets Beliggenhed, Pligtrejserne og offentligt Arbejde, hvortil Stude ikke godt ville lade sig anvende, saa hyppige, at for det Meste mere end eet Par Heste alligevel maatte holdes paa en Bondegaard. For 15 til 20 Aar siden i det Mindste vilde man aldeles ikke have kunnet undvære to Par til offentligt Arbejde. For øvrigt er Studen til Markarbejde, især til Kjørsel, ikke efter den nordsjællandske Bondes Smag, og langt mindre efter Ljeneskatens. Ved al den Dovensfab, man stundum finder her, naar det kommer an paa at bruge egne Kræfter, har man ved vore Vognes lette Bygning og den liden Vægt, Bonden i Almindelighed kun paalægger, vænnet sig til at fare rask affted; var det end kun, for paa Landeveien hastigere at naae nærmeste Kro; ved Kjørsel til nærmeste Kjøbsted, at ankomme tidlig, for deslængere at kunne sidde i Værtshusene, udholdende der det Sildigste mueligt, og munter oplivet derfra at jage hjem. Alle disse Herligheder falde bort ved Brugen af Stude til Kjørsel udenfor den egentlige Voldsdrift. Ved Markarbejdet selv derimod, naar vi blive staaende ved Foraarstilsaaening og Hosten, har Nordsjællænderen virkelig for en stor Deel en roesværdig Stræbsomhed, og her at ploie, harve, hjemage Sæd med Stude, vilde ikke være, hverken efter hans Tilsvielighed, eller overeensstemmende med hans Drift til her at stynde sig. Imidlertid lider det ingen Tvivl, at jo Markarbejde med Stude let kunde indføres hos os, naar Bonden selv vilde. Thi naar han holdt 2 Heste, som for offentligt Arbejdes Skyld ei kunne undværes,

og derhos efter Gaardens Størrelse 2 eller 4 bygtige Stude, kunde alt Arbeide forrettes, uden i Lærvehandelens egentlige Egne. Huusbonden havde sine to Heste, hvormed han kunde bringe Sæden til Torvs og forrette andre længere Kjørseler; Tjenestekarlen kunde ofte i Førstningen gaae i hans Sted, for ei strax at affrækkes ned, blot at være tilbageført til Studene, Huusmanden og Dagleieren derimod bleve Studenes egentlige Forsatte, og saaledes vilde Tingene snart komme i Gang, naar blot en Deel af Bønderne, om end ikke Fleertallet, samstidig forenede sig om at indføre dem som Trækkebyr. Vort østlige Naboer bruge dem almindelig til Markarbeide, og for adskillige Aar siden, da en ei ubetydelig Handel fandt Sted med dem imellem Skaane og Sjælland, kunde man med Lethed have forsynet sig med arbejdsvante Stude; en vigtig Ting der, hvor Sagen først skal bringes i Gang, for at ikke baade Huusbonden og Tjenestefolkene skulle blive kjede deraf under de første Forsøg.

9.

Hvordanne ere Arbeidsredskaberne? Erkjendes Svingplovenes (de saae kaldte engelske Ploves) Fortrinlighed? Ere de nyere arbejdsparende Redskaber bekjendte og benyttede?

Frederiksborg Amts forskjellige Egne afvige meget i denne Henseende. For 20 til 30 Aar siden var den sjællandske svære Hjulplov, for Størstebeel endda med Trælsøb, den ganske almindelige, og Svingploven forekom kun af og til hos enkelte Landmænd uden for Bøndestanden. Dog varede det ikke længe førend den blev mere bekjendt, hvortil den Beredvillighed, hvormed det kongelige Stutteries Bestyrer udlaante nyere Arbejdsredskaber til Bønder, som vilde prøve deres Brug, eller tage Model deraf, bidrog meget. Saaledes saae man for 25 Aar siden allerede Svingpløve hos enkelte Bønder i Omegnen af Fre-

deriksborg, hvor man daglig havde deres Brug for. Ikke mindre bidroge paa Hirschholm og Cronborg Amt fremmede Agerdyrkere, paa sidste Sted især Englændere og Skotlændere, til denne Plovs større Udbredelse. Resultatet med Hensyn til Virkningen paa Nutiden har imidlertid været forskjelligt. Frederiksborg Amtsdistrict, hvor Svingploven i Forstningen syntes — og efter Næmnelighed kunde ventes, at udbrede sig meest, er ikke alene gaaet mindst frem; paa enkelte Steder kunde maaskee siges, at man er gaaen tilbage, og skjøndt en Deel af Bønderne, paa nogle Strøg selv de fleste, have Svingplove, seer man dog i det Hele ikke een saadan i Brug mod 5 Hjulplove; ja paa mange Steder hører det til Sjældenhederne at træffe nogen af de første i Marken, hvortil imidlertid i det sidstafvige Foraar de ved sildig Vintervæde saa yderst tunge Jorders vanskelige Behandling bidrog endeel. Det Mobsatte er Tilfældet paa Hirschholms Amt, hvor jeg under mine Reiser ofte en heel Dag, uagtet samme Jordbundsbeskaffenhed med Hensyn til en langvarig Winter og Væde, ikke traf paa mere end nogle faae Hjulplove, medens Svingplovene vare overalt i Gang. Cronborg Amts østlige Egn giver i denne Henseende ikke eller ubetydeligt efter for Hirschholm; men i den vestlige, saasom i Tibirke, Weibh, Blistrup og Ramløse Sogn, traf jeg ligeledes meest paa Hjulplove, dog selv her ikke nær saa hyppig, som i Frederiksborg Amtsdistricts fleste Egne. Paa Frederiksværts Gods, i hvis Midte vort første Fabriksted, som steds har leveret en Mængde Svingplove, bruges Hjulploven langt hyppigere, og hiin sees kun paa enkelte Bønders Marker. Hornsherred staaer maaskee meest tilbage i den ommeldte Henseende, uagtet jeg dog ogsaa her af og til har truffet Svingplove hos Bønderne. Ingensteds, selv ikke paa de større Gaarde, tror jeg, at den findes som almindeligt Redskab, uden paa Jægerspris Hovedgaard. Hvor fuldt Høveri bestaaer, seer man desuden næsten kun Bøndernes Plove paa Marken.

Hjulplovene, hvor disse endnu ere i mere eller mindre Brug, ere af forskjellig Storrelse og Construction. Træploven, den næmlig, som har kun Langjernet og Skjæret, men ikke Løbet og Sulen af Jern, sees sjældn mere, da Jernplovene, som ogsaa efterhaanden have begyndt at miste Noget af deres forrige Lyngde og plump; Dug-

ning, som især fandt Sted i Skovegnene under Opbrydningen af saa megen nyryddet Skovjord, have fortrængt den. Mindre end 4 Heste bruges ikke til disse nu almindelige, noget forbedrede Hjulplove; men at see 6 for dem er ligesaa sjældent nu, som det for 25 Aar siden var at see dem med 8 forspændte Heste. Disse siællandske Hjulplove have det Fortrin, at endog en maadelig Plovmænd, af hvilke desværre endnu haves mange, selv en halv voksen Dreng kan pløie taaelig godt med dem, og at Smedene paa Landet, alt for ofte Kuffere, uden Vanskelighed kunne vedligeholde og istandsætte dem. Fremdeles lægge vore fleste Hjulplove Jorden overordentlig godt til deri at udsaae Byg og Bølgæsæd under sædvanlig Foraarsørke. Deri staae de fleste Plove med hvælvet Muldfjel tilbage. Men Hovedhindringen for Svingplovens Udbredelse i adskillige Egne har hidtil bestaaet i Mangel paa duelige Haandværksfolk, især Smede.

Næstefter den ommeldte almindelige Hjulplov, som af og til ogsaa træffes efter formindsket Maal, til at kunne bruges til 2 Heste, haves siden 10 à 12 Aar endeel Plove paa Frederiksborg Amtsdistrict, som bag til, og ligesaa med Hensyn til Uasens Bøining, ligne Svingplove. Dog er Uasen lidt længere, foran bøiet opad og hviler paa en Axel med lette, men ikke meget lavt Hjul. Disse Plove gaae meget godt og stadig, ere indrettede til 2 Heste, men dog noget sværere at trække, end en vel konstrueret Svingplov. Skjæret sættes ikke paa Løbet, men skrues til, hvilket atter giver dem det Fortrin, at de kunne vedligeholdes endog af en maadelig Smed; og dette gav vel ogsaa kun Anledning til at afvige her fra de almindelige Svingplovets Indretning.

Svingplove, hvorefter der nu forfærdiges ei blot paa Fabrikstederne, men ogsaa i Kjøbstæderne og hist og her paa Landet, især i Hirschholm og Cronborg Districter, hvor man er forsynet med bedre Smede og Hjulmænd, end paa det Frederiksborgske, ere almindelig efter den Smaalste; dog har jeg ogsaa seet den Bøiløst temmelig godt eftergjort af Landsbyhaandværkere, men altfor let, uden i sig selv Jord, hvori der ikke findes for mange Steen.

For at blive staaende ved Ploven, maa endnu anføres, at nu næsten hver Bønde har en Høppeplov, selv der, hvor Kartoffelavl

endnu kun er lidet udbredt. Men her ere de ofte meget flodsede, hvorimod de paa andre Steder, især paa Cronborg Amt, træffes overordentlig godt konstruerede og tildeels pænt arbejdede. Med Hypeploven og Harven alene, holde de Fleste deres Kartofler rene, og det til Fuldkommenhed, naar ingen Forsømmelse indløber. Saaledes have de hverken eller attraae andre vensende Redskaber, hvoraf vistnok kun meget sjælden noget træffes selv hos Agerdykere udenfor Bondestanden, Erstirpatoren undtagen, som sees af og til hos disse.

Harven, som anvendes hos os, er den af tvende Dele bestaaende, saavidt mig bekjendt, overalt i Sjælland brugelige. Hver Deel har i Almindelighed 15 Ferntænder, og dens hele Færtnygde er 3—4 Lpd.; dog er den ofte ogsaa lettere. Harverne trækkes af to Heste, som kunne have nok at bestille med de større i tunge Jorder. Derfor virke de ogsaa kun lidet paa leret eller tørvet Jord. De ere for svære til, stundum at lade Hestene trave med dem, hvorved Rundharvningen, som brugtes for omtrent 30 Aar siden ganske almindelig i Holsteen, bliver saameget virksom. Denne Rundharvning har jeg kun fundet anvendt paa nogle faae Steder i dette Amt; for endeel Aar siden paa Stutteriets Marker og noget sildigere af en Holstener paa en Gaard i Herløv Sogn. Uvægtelig har den Fortrin med Hensyn til en hurtigere Virkning paa urene eller lerede og klumpede Jorder, og derfor er det vel, at Holstenerne i mange af de mere lette Egne (dengang jeg opholdt mig der, nu mueligen forandret) næsten ikke kjendte til Tromlen, dette vort ypperligste Redskab til dermed at smuldre Jorden, især under Tørke. Men Rundharvningen har ogsaa sine Ubehageligheder; den angriber Hestene overordentlig, især den yderste, og en uforstandig eller fjødesløs Karl kan meget let overrile dem. Dette har ingen Nød hos os ved Harvning paa langs og paa tværs; thi vil man blot engang imellem have, at Hestene skulle løbe lidt med Harven paa Jorder, hvor man anseer det for nyttigt, saa er det langt nødvendigere at drive paa Den, der fører, end paa dem, der trække Harven. Foruden at Rundharvningen, som meldt, angriber Hestene meget stærkt, letter den ogsaa ofte Furen ved kun eengang pløiet Grønjord, naar Harven griber imod, hvorved Sæden for en Deel kommer til at synke

under den. Dette ſkeer langt ſjældnere ved Tverharvning, fordi Harvning paa langs er forudgaaet. Den store i ſig ſelv ubevægelige Brakharve findes ikke hos Bønderne, hvilke, Hornsherred undtaget, efter det før Dmmeldte, ogſaa kun ſjældn bruge heel Brak. Gode, af tvende Dele ſammenfatte, alſaa-bevægelige Harver, ſynes ogſaa, i vore Jorder, at virke tilſtrækkeligen paa Brakmarken, og have Det forud, at de paa ujævne Steder og ved Agertenderne, naar Agrene ere temmelig ryggede, gribe bedre ind og ſlutte ſig faſtere til Jorden, end de af eet Stykke beſtaaende Harver.

Krogen, det Nedſkab, ſom i det nyere Landbrug ſkal erſtattes ved Erſtirpatoren, der, om den end overtræffer hiin i Henſeende til en jævner og finere Nedlægning af Sæden, ſaa velformet ſom den ſleerſidige Brugbarhed, men, under viſte Omſtændigheder, ei ganſke ſynes at kunne træde i hiins Sted, bruges meget almindelig i viſte Egne af Amtet til at bringe Sæden, iſær Urter og Byg, i Jorden. Paa Frederiksberg Amtſdistrict kan man antage, at den blot i det ſydlige og nordøſtliche Deel ei er almindelig, da her maatte ligesaamange eller flere ſaae Sæden i den aabne Fure. I Hornsherred er den ligeledes meget almindelig, og i Amtets øvrige Dele benyttes ſnart Krogen, ſnart ſkeer Udſaaening af Vaarsæden i Furen. I ſmaa Uvlsbrug kan dette upaatvivleligen meget vel lade ſig gjøre, derſom man under Tørke ſaaer to Gange om Dagen, nedfælder det ſaaede Byg, indtil efter 3, høiſt 4 Dages Forløb Marken eller en Deel deraf er afpløiet og efterhaanden tilſaaet, hvornæſt det hele tver- og tilharves paa eengang; under hvilken Behandling kun ved ganſke uſædvanlig Tørke eller paa meget letſandede Jorder, Tilfældet kan indtræffe, at den nedlagte Sæd kommer ulige op. Sæden lykkes almindeligviis fortrinlig ved denne Behandling, derſom man pløier ſiint; men meget godt kommer den ogſaa ved Brugen af den danſke Krog, da, ved dens temmelig dybe Gang, Kornet nedtrædes indtil den friſke Jord. Med Erſtirpatoren har jeg derimod erfaret det Modſatte under dens Anvendelſe til Byg, udſaaet paa fuldkommen i Forveien ſlettet og ſmuldret Jord, hvilket foraarſagede, at den blev udtørret til ſtorre Dybde, end Erſtirpatoren ſædvanligen kan faaes til at gaae; efter

hvilken Erfaring, jeg troer det bedre, hvis Jorden kun er fljov og reen, ſlet ikke at harve i Forveien, men bruge Erſtirpatoren tværs over Agrene efter Udsaaening i Furen. Heller ikke har jeg kunnet faae den til at gaae dybt nok til at bringe de i Jorden tilbageblevne Kartofler paa Overfladen, hvortil jeg havde foreſtillet mig den ſom et ypperligt og haſtig virkende Redſkab. Med Plov og Harve ſkeer det kun ufuldkomment; derfor bliver ſtedſe, endog ved en omhyggelig Optagning, en betydelig Mængde Kartofler tilbage i Jorden, ſom ſelv, hvor Sviin bringes paa Marken, ei alle kunne opledes og dernæſt, efter blide Vintere, eller naar Sneen tidlig bedækker Jorden, opvoxe i Sæden, til ligesaa betydelig Svækkelse for denne, ſom til Hinder ved Indhøſtningen. Det ſammentraadte og ſammenkjorte Jordsmon paa Kartoffelmarken blev deſuden løstnet ved Erſtirpatoren, og her vilde den unægtelig erſtatte en Pløining, ligesaa vel ſom i ethvert Tilfælde, hvor Løsning af den øverſte Jordſkorpe og dermed forbunden Udælæggeſe af Ukrudtet er Pløiningens Henſigt: Men ellers — med mindre man kunde give Erſtirpatoren en Gang og fornøden Styrke til at naae indtil en forſvarlig Pløinings Dybde — kan dens Anvendelſe ikke i enhver Henſeende erſtatte Plovens. At Erſtirpatoren er et overordentlig brugbart Redſkab, ſom iſær paa større Gaarde ved Brakmarkens ſidſte Behandling, foran den Pløining, hvori Sæden ſkal udsaaes, maa kunne gjøre ypperlig Tjeneste til Markens, i vaade Aar undertiden vanſkelige Keenholdelſe, kan ikke nægtes; men ligesaa lidet, at den er undværlig i ſmaa Udsbrug, da den for det Meſte fuldkommen kan erſtattes ved de øvrige almindelige Udsredſkaber. Og uden Nødvendighed eller overveiene Fordele bør et lille Landbrug ei betynges med Redſkaber, mindſt de koſtbare, og ſaadanne ſom, liig Erſtirpatoren, ere vanſkelige ved ſædvanlige Landsbysmede at faae ſat i Stand igjen, naar de komme i Worden, hvilket ſkeer hvert Dieblik i vore ſteenbeſatte Jorder. Maaſkee dette ſidſte, ſamt Redſkabets Koſtbarhed og Undværlighed er Aarſag i, at det har udbredt ſig ſaa lidet, og at man ſelv hos Enkelte, der beſidde det, ſjælden ſeer det i Brug.

Wognene, diſſe fordoms, med Henſyn til Redſkabets Beſtemmeſe, ſande Caricaturer, ſom den i Mag deri fra Kjøben-

havns Løv tilbagevendende, Sviren kortsovende Bondekarls, Huusmand eller Parcellist (thi nødvendig vilde jeg henføre Bonden selv blandt disses Tal) ofte næsten udfyldte efter Længde og Bredde, have forbedret sig overordentlig, og ved Siden af den for en deel vedbeholdte lette Bygning, have de modtaget Styrke og Rummelighed i Forhold til de Læs, vore Bønder nu kjøre; sjældent nemlig over 5 Tønder Rug, $\frac{1}{2}$ Favn Brænde, 150 til 250 Snefe Formetør, 40 til 60 Lpd. Halm, eller Hø; af de sidste tre Dele dog langt mindre, naar man ved Forhandlingen ei agter at maale, tælle eller veie. Vognen kan, ligesom paa de fleste Steder i Danmark, forlænges til Høstarbeide og saaledes faaet til at bære betydelige Læs. Dette er et stort Fortrin, den har for Høstenernes. I Kjøbstæderne træffes langt sværere Vogne, som ofte, og dog kun under Forspænding af 2 Heste, maae bære en Vægt af 6 Skpd., men hos de fleste her er Udsbrug kun Bisfag, og Vognenes sværere Bygning har anden Bestemmelse. Vogne, indrettede til at forspændes med 4 Heste, findes paa Hovedgaardene og hos andre Ugerdyrkere udenfor Bøndestanden, især der, hvor Brænde- og Løvhandel har givet Anledning til at anskaffe dem; men næsten aldrig hos Bonden. Jernaxler komme mere og mere i Brug, og høre paa enkelte Steder til det Almindelige, især hos Kjøbstedmanden og Landmanden udenfor Bøndestanden; men Bonden følger her med raske Skridt efter. I ældre Tider skete Salg af Brændsel og Løv til Kjøbenhavn, langt oftere efter Læs, end efter Maal eller Løvenes Antal, og Kjøbenhavns Indvaanere forstode sig saalidet paa at bedømme Læsfenes Størrelse, at de for Størstebeel bleve snydte af Bonden. Men Bonden snød sig selv meest, deels ved Tid- og Kraftspilbe, som blev saa meget desfordeliger for Landbrugeren, som de forøgede Reiser medførte uundværlig Gjødningspilbe, deels ved den Nødvendighed at holde et større Antal Heste, end Udsdriften og et indskrænket Antal Reiser havde udfordret. I den senere Tid har, paa den ene Side, Kjøbenhavneren bedre lært at bedømme Læsfene, og holder overalt ikke mere saameget af at kjøbe paa Slump; paa den anden har den tænkende Bonde indseet, at Fordelen, ved engang imellem at snyde med smaae, høit opstillede Læs, men indsnørede, som Nutidens Damer og — Herrer, der fra Vinbuerne af see ned til

dem, ei opveier mod Tabet ved Kraft, Tid, og Gjødnings-
 spilde. Var det ikke i mange af de større Huse Rigdommens
 eller Wordenens Skik, at Indkjøbet ucontrolleret overlodes til
 Tjendet, som langt bedre kan finde Balance i Regnskabs Aflæg-
 gelse ved at kjøbe læsviis, saa vilde Miniaturlæsene forlængst
 maaffee være forsvundne, eller dog kun endnu findes i Brug hos en-
 kelte hesteholdende Huusmænd eller tilbagekomne smaae Aulsbrugere,
 hvor forsultede Heste og forslidte gammeldags Smaaevogne passe
 meget vel til hinanden, og til Eieren. Størst Nationaltab for-
 aarsage vistnok smaae Læs ved offentligt Arbeide, og her især
 ved Veiarbeidet paa alle de Steder, hvor Veiene ikke ere deelte
 til Bedtligeholdelse; thi hvor dette er Tilfældet, og hvor Bonden
 veed, at hans Veistykkets forsvarlige Bedtligeholdelse ufravigeli-
 gen forlanges, seer man for det Meste meget svære Gruuslæs.
 Imidlertid have Vognenes ringe Bygning langt mindre Indflys-
 selse paa Kraftspilde ved offentligt Arbeide, end den uudbrydelige
 Vane, at udrette saa lidet som mueligt derved, altsaa endnu
 mindre end Vognens Størrelse tillader, ikke betænkende, at man
 derved skaber ligesaameget sig selv, som Naboen. Rækker af
 Vogne i Pligtreiser har man ofte havt Leilighed til at see, hvor
 Bøgten af hvad hver Enkelt havde paataget ei var stort mere,
 end hvad Kubffen kunde have baaret. De paagjældende Autoriteter
 henvendte imidlertid deres særdeles Opmærksomhed paa denne
 Gjenstand; der udkom Bestemmelser i den Henseende, som vare
 meget gode, og dersom blot deslige Anordninger overholdtes,
 vilde det offentlige Arbeide mere og mere komme til at forrettes
 uden altfor betydeligt Nationaltab. Men Sognefogderne, paa
 hvis Tilsyn saameget beroer, ere kun altfor sjalden saadanne, som
 man kunde ønske dem; altfor smaae ere desuden de Fordele, de-
 res Tjenestestilling giver dem, imod de store Besværligheder, den
 betydelige Sinkelse, de mange Ubehageligheder, en streng Pligt-
 øvelse vilde medføre, til at saadant kunde ventes af Mange.

Tromlen træffes hos hver Bonde. Knubbens sædvanlige
 Længde er 3½ Al., dens Tvermaal 12 til 16 Tommer, og for
 Tiden tages endnu Egetræ dertil; men skjøndt Størstedelen af
 Amtet er Skovegn, vil man ved de Skovningsmodne Eges tiltagens-
 de Sjældenhed, nok snart komme til at lade sig nøie med Bøge-

træ til Tromlekubbe. Tromlen bruges ligesaameget til, ved Anvendelse imellem Harvningen, at smuldre Jorden, hvor da paa lerebe Agre een Obergang deraf ofte er virksommere, end mange Harvedrag, som til at flette Sæden, førend eller snart efter at den er opkommen, hvilket sidste er det Sædvanligste.

Tærskemaskiner have Hovedgaarden Jægerspriis, Svanholm, Frederiksborg Ladegaard, Fauersholmen og Estrom Schæfergaard. Desforuden findes der vel 16 til 20 i mindre Avlsbrug paa Frederiksborg Amt, imellem hvis Eiere ogsaa ere Bønder. Nogle rose dem, Andre benytte dem ikke. En fornøftig Bønde yttrede sig derhen, at han benyttede Tærskemaskinen, fordi han nu engang havde den, men fandt ellers ikke stor Besparelse derved, uden forsaavidt den mangen en Winterdag gav ham Arbeide for sin egen Person, som ellers undertiden kunde mangle. Af egen Erfaring kan jeg her ikke tale, da jeg ikke har haft Tærskemaskine i mit Avlsbrug; men jeg troer, hvor man har en Tærsker, som i 6 til 7 Maaneder kan aetærste over 200 Tdr. Sæd, hvilket har været Tilfældet hos mig, der kan man undvære Tærskemaskine. Hakkelsesmaskine, som er forbunden med enkelte Tærskemaskiner, ere maaskee vigtigere; thi Karlene her i Eggen formaae jo ikke, foruden deres daglige Syster, at skjære den fornødne Hakkelse, om det end er i de lange Foraarsdage, hvor man dog pleier at lade Hestene staae temmelig længe inde om Middagen; derfor holder Bønden for det Meste en Dreng næsten ene til dette Arbeide. Om Winteren, ved en let anbringelig Lygte paa en godt indrettet Foderlo, at ville lokke Karlen fra Rakkelsøvnkrogen, for at skjære Hakkelse til sine Heste, var omtrent det Samme, som at opfige ham Tjenesten.

Rensmaskiner haves paa alle Hovedgaarde, men ellers vel neppe flere, end Tærskemaskiner. Paa Hirschholms Amtsdistrikt fandt jeg i Carlebo Strandsogn, Rensmaskiner uden Sold, hvor blot Viftning bevirkede Rensning. De paa staaes at gjøre en ret god Virkning, og ville i saa Fald, ved deres ringe Kosterbarhed, vist blive mere almindelige. — Hesteriven, som for faae Aar siden var aldeles ubekjendt hos Bønden, begynder i enkelte Egne at blive temmelig almindelig. Den vil upaatvibelig snart udbrede sig mere, da den river fuldkommen saa reent, som de smaae

Haandriver, og sparer overordentlig meget Arbeide; thi af Hostens Forretninger gaaer ingen saa seent, som Rivningen, især naar en Flok Frucntimmer ansættes derved, som formene her at finde deres Hviledage fra Hostens, ellers rask fremgaaende Arbeide. Det Slags Haandriver, som i Holsteen trækkes af en Dreng, og hvormed ligeledes kan udrettes Meget, søgte jeg at indføre allerede for mere end 20 Aar siden; men Drengene syntes ei om dem. Riverne gif stedsse itu for dem, om jeg end med Stumperne undertiden beviste dem, at de vare forsærdigede af godt Træ. Hesteriven derimod, som jeg dernæst indførte, syntes man godt om, og ingen syndede imod den. Den udbredte sig herfra meget snart videre, især i Lynge Sogn, og derfra Sønden efter og er nu temmelig almindelig bekjendt heromkring, og i Brug hos Mange. Den findes aldrig med Jerntænder, men har store lidt opad krummede 12 à 15 Tommer lange Bogetræs Tænder, som kunne vare flere Aar, uden at man behøver at fornye dem.

Leen er, i Sammenligning med Holstenernes og dem, man bruger i det midterste Tydskland, kun kort; lang og bred mod Evenstens. De flibes, hvilket jeg troer skeer overalt i Sjælland, istedetfor at Holstenerne pleie at sætte Eg derpaa med Hammeren paa en lille Umbolt. Meieredet er for det Meste meget vel dannet og ofte indrettet til, med fine Jern- eller Messingskruct at kunne stilles efter Leen. Mange begynde at lægge Rugen og Hveden op til den staaende Sæd, og da bruges blot en Bue, og ofte heller ikke denne engang, istedetfor Meiered.

Høtynven er stor og var i forrige Tider meget flodset; men adskillige Smede give den nu en meget god Dannelse, uden derved at formindske, men snarere at forsøge Størrelsen. Møgreglene ere meest af Træ, men meget brugbare og arbeidsfremmende ved Brugen i forraadnede Møddinger.

Faae Smede her forsærdige Spader, og færre nogen, som bue; man kjøber derfor meest hos Isenkræmmerne, og skjøndt her findes mange, som ere godt dannede og behagelige at arbejde med, træffes dog sjælden nogen, som have Styrke. I at forsærdige Spader overgaae Holstenerne os langt, ligesaavel som i Kraft og Behændighed i dette Værktøies Brug.

Ryddejern havde, i Skovegnene, før næsten hver Bonde, ligesaavel som Jernstang til Stenes Opbrækning m. v.

Tørnespader gjordes meget gode i mange Egne; men nu, da man næsten aldrig skjærer Tørv mere, men ælter Måsen, paa sees ikke mere saa meget deres lette Dannelsse.

10.

Ere der raue og udyrkede Jorder? optages disse til Dyrkning? Paa hvad Maade, under hvilken Sædsølge og med hvad Held? Har man, forsaavidt Opdyrkingen have været foretagne, uden at staae i Forbindelse med allerede organiserede Avlsbrug, brugt Heste eller Stude som Arbeidsdyr? og har man til Besætning valgt fornemmelig Qvæg eller Faar?

Uf det i første Afdeling Forekomne have vi seet, at kun lidet af uopdyrkede Jorder er tilbage mere, skjøndt paa mange Steder i Skovegnene træffes saadanne, som ere mere eller mindre raue endnu. Den femte Afdeling har ført til nærmere at indgaae i disse Jorders Opdyrkning. Ved den Ubetydelighed, som her findes tilbage deraf, kunde dette Spørgsmaal derfor næsten forbigaaes uden videre Omhandling, end den Anmærkning, at ingen fast Regel har fundet Sted ved deres Opdyrkning, men at dette næsten altid er skeet i Forbindelse med andre Avlsbrug, undtagen der, hvor i forrige Tider Huuslobber bleve affatte paa de raue Overbreve. Afbrænding af Lyngen, hvor den var saa høi og tæt, at man ellers ikke godt kunde pløie Jorden, forudgik sædvanligst, og Dyrkning af Boghvede, Rug i Gjødning, samt Havre, ved bedre Jorder vel ogsaa Byg, var det meest i Brug værende i første Omgang; sædvanligst strax efter Brændingen, men underriden ogsaa først eet eller to Aar senere. Den videre Drift rettede sig efter Jordens Beskaffenhed og efter Dyrkerne Egne og Indsigt, eller efter locale Omstændigheder. Raue Jor-

deres Dyrkning paa Bøndernes Løbber, for saavidt de ei vare lyngbærende, men af bedre Beskaffenhed, blot besatte med Jordstøde og Krat, hvoraf der ofte forekom, fæte ved at rybde og opbrække dem til Havre, som sædvanligst toges to eller tre Gange, dersom Jorden kom i Drift med Indjorden; men var det Tilslægsløbber, eller Udjorder paa Hovedløbden, forbrømte til, aldrig at blive gjødede, saa nøiedes man ei dermed, men blev ved at tage Havre, saalænge man endnu kunde gjøre Regning paa et Par Fuld over Udsæden, hvornæst man lod dem ligge, for atter at samle Kræfter til ny Mishandling. Saaledes har jeg kjendt og selv eiet Jorder, som efter første Rydning, uden Gjødning eller Hvile, havde maattet bære 6 Gange Havre. De til Rydning og Dyrkning kommende Jorder, som laae beqvemme til at forenes med Lødbens bedre, eller til en bedre Behandling bestemte Deel, maatte vel ogsaa først give 2—3 Gange Sæd uden Gjødning, men da bleve de indlemmede under den Sædfolge, som de øvrige Indjorder havde; hvornæst altsaa alle de Dyrkningsforskjelligheder indtraadte, som i det Forrige ere anførte at finde Sted hos Agerdyrkerne. Helbigt Udfald havde Dyrkningen af de bedre Jorder stedse (til den Grad, som Jorddrift og Indretningen tillod det), hvor de opdyrkede Jorder kom i en bedre Agerdyrkers Hænder, som ei først, efter det Foranførte, benyttede dem, indtil det Sidste af deres oprindelige Kraft var aftvunget dem; uheldigt nok var det, hvor de rybbede Jorder i en Række af et Par Snefe Aar havde maattet prøve Dverdløbbernes Skjebne, hvilke, efter i saamange Aar og under saamange aftvungne Afgrøder ikke en eneste Gang at have faaet Gjødning, ere afkræftede til det Yderste og sene at faae istand igjen. Med hvad Held eller Uheld Dyrkningen af de maadeligere Dverdløbber, ved de derpaa bosatte Huusmændsfamilier, er skeet, derom er handlet ved Udførelsen og Udparcelleringen.

At Stude hverken bruges nu, eller, med sjældne Undtagelser for, hvor de fleste Dyrkninger fandt Sted, ere anvendte dertil, uden af Een og Anden til Steens Tilkjørsel til Gjærder m. v., er ogsaa forhen allerede anmærket; ligesom af det her Anførte fremgaaer, at Besætningen ei fortrinsviis har kunnet

være, hverken Hornqvæg eller Faar, men begge Dele i Forening, saaledes som det øvrige Avlsbrug fordrede det.

Hvor ubetydeligt der, efter det Forommeldte, end er tilbage af uopdyrkede Ugerjorder i de fleste Egne, saa findes der dog paa enkelte Steder i Frederiksborg, Cronborg og Hirschholms Skovegne endnu mange uafrydgede Eng- og Mosestrækninger, hvilket ligeledes i femte Afdeling nærmere er angivet. For en halv Snees Aar siden begyndte man især i mange Egne af Frederiksborg Amtsdistricts nordlige Deel, med Kraft at rydde, og deels ogsaa at oppløse Moserne. De tørre Sommere vare dette Arbejde gunstige; thi Vandet tabte sig blot ved liden Afgrøstning. Man tog her sædvanlig tre Gange Havre og lod Jorden da atter ligge, med mindre Moserne for Stedse agtedes forenede med Ugerjorden. Men disse opdyrkede Mosestrækninger have paa de fleste Steder, ved forsømt Vedligeholdelse af Vandafledningsgrøfterne, i disse sidste to Aar aldeles skuffet Dyrkerens Haab, og selv der, hvor Grøfterne bleve oprensede, have Vandmasserne ei uden Svædens større eller mindre Tilintetgjørelse kunnet afløbe. En betydelig Deel Mosejord, som jeg i tidligere Aar havde ryddet og, efter Løvplægning, for det Meste formedelst dækkede Grøfter, opbrækket, har først maattet give to Havreafgroder og blev derefter gjødet og deels ogsaa merglet. Byg, St. Hans Rug og Hvede gave da en utroelig Mængde Foder, især det toradede Byg, men ei nær Kjærne i Forhold dertil, og Leiesæd næsten altid. St. Hans Rug, tidlig udsaaet til Ufflaening baade om Efteraaret og tidlig om Foraaret, gav et pperligt Grønfoet og en taalelig Høst. Næsten alle disse opdyrkede Mose- og Engstrækninger ere senere atter ublagte til Græsning eller Høavl, deels fordi jeg under Forholdene i de foregaaende 10 Aar i det Hele indskrænkede mit Avlsbrug, især Sædavl; deels fordi jeg fandt, at Mosers Unvendelse til Sæd, hvis deres Beliggenhed eller andre Localforhold, saasom stor Mangel paa Ugerjord, ei tvinge dertil, kun bær skee, indtil man derved og ved Gjøbning har omfået dem til god Engbund. Thi Havren undtagen, som lykkes bedst, faaer man sædvanlig maadelig Kjærne, og skjøndt megen, dog maadelig Halm; og under Væde er, endog paa veludgravede Moser, Afgrøden mislig. S Kraft ublagte med

Havregræs, Timotheigræs, Raigræs, og paa høiere Steder hvib Kløver deriblandt, hvoraf de første to Græsarter for det Meste give en overordentlig stærk, og Havregræsset en meget tidlig Afgrode, — ypperlig ogsaa til tidlig Staldfodring — høfter man overordentlig Nytte af saadanne Moser, og hvor de ere bestemte til varigt Græsland, vil efterhaanden, som de isaaede Græsarter forsvinde, godt og fint naturligt Græs indfinde sig. At saadanne Enges Gjødningskraft, om de end ere neblagte efter første Halm, efterhaanden forsvinder, har jeg imidlertid ogsaa erfaret, og der burde altsaa efter længere Perioder atter gives dem en tynd Overtgødning, eller en forbedrende Opdyrknings Operation maatte indtræde paany, hvorved man imidlertid ei maa staae i den Formening, at der, Jorden uskadt, kunne tages 2 til 3 Havrehalme, inden man gjøder, ligesom ved første Opdyrkning; thi der findes langt fra nu ikke saameget vegetabilisk Næringsstof i disse Moser, som første Gang, da de efter Rydningen bleve tagne under Ploven. Ikke alle Moser lade sig imidlertid saa let omskabe til Agerjord eller gode Enge. De, hvis nærmeste Jordlag under Overtkorpen er mørkt af Farve, fedt at føle paa og løst i Massen, ere, under Forudsætning af behørigt Vandfald, i Almindelighed strax med Nytte at tage under Ploven; ved dem derimod, som have et fastere, lysere og især et svampagtigt Jordbemon er Opdyrkningsens Udfald mere usikkert. Vi have under første, femte og syvende Afdeling seet, at Jægerspries Skovbønder først næsten aldeles ved Jlden maatte tilintetgjøre deres Huuljords tørvagtige Overtkorpe, inden de torde tænke paa at aale Sæd eller frembringe Græs paa den, hvorimod sædvanlig Mosejord ved Siden deraf uden videre opbrydes dertil. Om end ikke overalt uvillige i den Grad til at frembringe Sæd og Græs, som hiin, saa findes dog mange Mosestrækninger, hvis Overtkorpes Beskaffenhed nærmer sig hiin mere eller mindre, og her avler man ofte kun Ubetydeligt i første Aar, mere vel efterhaanden, som det tørvagtige, ofte stærkt med Smaatuer besatte Plovlag forraadner; men ikke bestomindre er Opdyrknningen her lidet lønende, naar man bliver staaende ved de første Aars Resultater.

Sørge Agerdyrkerne for at skaffe sig god Saaesæd?

Stedse har den tænkende Landmand sørget for, ei alene at anvernde det bedste Korn, han avler til Saaesæd, men ogsaa stundum at skaffe sig fremmed Saaesæd. Det første skeer endog hos den maadeligere Bønde; og stedse bliver det bedste paa Marken lagt saaledes i Loden eller i Stakken, at det kan komme til Tærskning, naar Saaesæden skal fratages. Men ved Alt det saae man dog for 10 à 12 Aar siden overordentlig ureen Sæd, især Rug. Der vare enkelte Aar, hvor den største Deel af den til Torvs kom mende Rug indeholdt $\frac{1}{4}$ indtil $\frac{1}{2}$ Deel Klinte. Havde vor Egn ikke haft de mange Brændeviinsbrænderier, hvor den klintede Rug gjerne kjøbtes, fordi man her med Nette kunde dable, altsaa ned sætte Prisen, medens man — efter flere Brændeviinsbrænderes Paastand — fik et ligestort Product Spiritus deraf, saa vilde Størstedelen af vor Rug dengang ei have fundet Udsætning, og Agerdyrkerne altsaa tidligere allerede være komne til at indsee Nødvendigheden af at skaffe sig bedre Sæderug. Bygget har aldrig været saa ureent, men sjældnen heller saaledes, at man torde vente fordeelagtig Udsætning paa Kjøbenhavns Torv, hvor den fra de sydlige og vestlige Egne kommende Sæd stedse har haft, og for en Deel endnu beholder Fortrinet, om det end undertiden kun kommer af Kjøberens endnu vedbeholdte Fordom mod den fra disse nordlige Egne kommende; thi i endel Aar allerede har man sørget baade for renere og bedre Sædekorn. Hornsherred, og der især Jægerspris Gods, har stedse haft den Berømmelse at have god Rug og har for mange Aar siden allerede forsynet Mange i Naboegnen med god reen Sæderug. Mange Tilgrændsende have kjøbt der, i den Tid, da vore Marker tilbød den saa ureen, og saaledes har den hvide Rug langt mere udbredt sig herfra, end ved den af og til fra Holsteen forskrevne, og er nu næsten bleven den almindelige, hvortil Det heller ikke hidrøglidet, at Bagernes, efterat den hvide Rug blev mere bekjendt,

betalte den betydelig høiere, end den brune, hvilken sidste ellers blev foretrukken af mange Brændeviinsbrændere, endog uden Hensyn til en lavere Priis, fordi de paaatode, at den indeholder mere Spiritus.

Ganske almindelig Skik har det stedse været hos Bonden, at fratage Smaakornet efter Rastningen; men ligesaa almindelig Ufik var det, atter at komme det midt i Sækken, og ingenlunde tør jeg frifinde ham for den, selv i den senere Tid, hvor der dog sees mere paa Sædens Godhed. Frygter han end for at komme med saadan forblandet Vare til Kjøbenhavns Torv, saa seer det dog vist endnu temmelig almindelig, naar han tørver til de mindre Kjøbsteder. Denne Ufik, saavel som overalt Sædens endnu stedfindende maadelige Rensning, maadeligere endda, end Soldet tilføder det (thi Rensmaskiner, have vi seet, findes kun sjælden hos Bønderne), vil ei forsvinde, saalænge Vægten ikke, enten ganske træder i Steedet for Maalet, eller dog faaer sin Andeel i Priisbestemmelsen, saaledes omtrent, som ved Leverancen af det for nogle Aar siden udskrevne saakaldede Skattekorn var foreskrevet. Var saaledes Rensning af Kornet, som føres til Torvs, først bleven til en Nødvendighed, vilde der ogsaa saaes renere Sæd, end nu i Almindelighed seer; thi vel tages Saaesæden af det Bedste paa Marken og det Fremmeste paa Loen; men den renses sjælden tilbørlig. Forandring af Saaesæd, især af Rug, hvis Axl ei alene har tiltaget siden 20—25 Aar, men ogsaa forbedret sig meget, seer ofte, og om den end ikke hentes fra langt bortliggende Egne, kjøbes dog gjerne i Nabolauget, hvor man veed, at god Rug er voren. En Mand, hvis gode Rugmark er bekjendt, mangler sjælden Ufsætning paa Axt, hvad han kan faae tidlig nok aftærsket. Hertil bidrager imidlertid ogsaa den mere almindelig blivende Brug, at nedlægge Rugen, om ikke tidlig, dog tidligere, end før, hvor sædvanlig December Maanedes Besyndeise ei endnu begrændsede Saaetiden. Mange, som ei kunne overkomme at aftærsket det fornødne Sædekorn, kjøbe derfor, uden at den egentlige Hensigt er, at forandre Saaesæden. Ved Havren sees meget paa at faae godt Sædekorn i den bedre Jord, medens Moser og Udjord maae tage til Takke. Da man i Almindelighed tager Havren kun i temmelig udmattet Jord, nødes

man saameget mere til at vælge det Bedste til Ubsaaening; thi i modsat Tilfælde vilde man tilsidst avle meget maadeligt, uaffæteligt Korn. Paa mange Steder i Frederiksborg og især i Kronborg Districts Skovegne, saaes tildeels den graae Havre, betydelig lettere og uden Syn, og man paaftaaer, at endog den hvide efter saae Aar udarter dertil. Vil man her holde Vægt, efter Bestemmelserne ved den aarlig til Afholdelse kommende Licitation for det Kongelige Stutteri m. v., hvor $8\frac{1}{2}$ Lpd. pr. Lønde strøget Maal ere foreskrevne, maa vistnok ofte stiftes med Saaesæden. Saaledes kan altsaa denne Havrelicitation anses for at kunne have gavnlig Indflydelse i den under Dmtale værende Henseende, saavel som til at vænne Landmanden til at rense Sæden tilbørlig. Hertil bidroge imidlertid de forommeldte Udskrivninger, hvorved Kornets Vægt forøgede dets Priis, det Meste. Kornhandelen til Norge, som dog kun i enkelte Aar har været betydelig fra disse Egne, skal i forrige Tider have givet Anledning til at sørge mindre for god Saaesæd, fordi man der kunde blive af med maadelig og ureen Vare. Dette har imidlertid vel kun været Tilfældet under Krig og Trang; thi ellers var det ubegribeligt, hvortledes et Land, som fra dets sydligste Bredder indtil de nordligste Puncter, hvor Climatet endnu tillader Sædeavlen, har Rug, hvormed — hvad enten vi betragte Markernes Afgrøde, eller den aftarffne Sæd — hverken Danmarks eller Lybflands kan maale sig, altsaa hoist forvænned ved dets egne Frembringelser, skulde modtage vor urene Sæds urenere Udflud. Hungerensøden var paa mange Steder i Aaret 1813 stegen til en høi Grad, og mange Familier havde under Misvæxten 1812 og ved den uafbrudte Blokade i 1813, en stor Deel af dette Aar ei seet Rug i deres Huus. Men ikke bestomindre vare mod Høsten Agrene fra Christianias sydlige Strand indtil Trondhjemsfjordens nordligste Spids, prydede med de skønneste Afgrøder efter hjemmeavlet Rug. Jeg spiste Brød af norsk, saavel som af dansk Rug i Landets sydlige og nordlige Hovedstad, i de frugtbare Egne omkring Miosen, saavel som i mange nordlige Sjelddale; men langt maatte det sidste staae tilbage for det første, og Hedemarkens Bønder bagte Brød af sigtet Rug, som ikke sees af lige Fortrinlighed hos Kjøbenhavns meest udmærkede Bagere, hverken af inden-

landst, eller den søndenfra kommende, for sin Godhed bekjendte udenlandske Rug. Jeg medbragte en liden Prøve af norsk Saaerug, avlet ved Kongsberg, fortrinlig i enhver Henseende, skjøndt denne Egn langt fra ikke hører til de første med Hensyn til Kornavl. Allerebe efter første Udsaaening fandtes lidt Forandring, og enkelte Halme, saavel som mange af Arene naaede ei den Længde; og de sidste især ei den Tyldighed, som i Norge. Næste Aar var over Halvdelen fuldkommen udartet, og i det tredje Aar fandtes kun endnu enkelte Straaer, hvorved Afstammelsen kunde erkjendes. Især vare Kjærnerne langt fra ikke saa store og trinde, ikke nær saa hvide og klare, som de, jeg tog hjem med mig; og saaledes holdt jeg videre Fortsættelse af at udsaae denne Rug for unyttig;

12.

Dyrkes mindre almindelige Sædarter, Foder og Handelsplanter?

Hvede avles af og til paa Hovedgaardene i Hornsherred, dog indtager Rugen her den første Plads, og hos Bønderne i bemeldte Herred er det en Sjældenhed, at træffe paa en dermed besaaet Mark. Det samme er Tilfældet paa Frederiksværks Gods og næsten overalt paa Kronborg Amt, hvor man vel af og til i de sidst forløbne Aar har antruffet et Stykke Hvede hos en enkelt Mand udenfor Bondestanden, saavel som ogsaa hos een eller anden Bonde, men i det Hele taget ei af større Betydning, end at man kunde sige, at Hveden her ei er ganske ubekjendt som Markfrugt. Paa de større Gaarde i Hirschholms District skal Hveden i tidligere Aar have været dyrket mere, men forekommer nu heller ikke hyppig her, ligesom Det, man deraf finder hos enkelte Bønder, ei er Dmstalen værdt. I Frederiksborg Amts vestlige Deel er Hvedeavlens derimod mere udbredt, og var det der endnu mere for en halv Snees Aar tilbage, da større Forskjel imellem Priserne paa Hvede og Rug,

end senere, fremmede den første Avl. Endnu findes den her hos mangen Bonde, især i Gjørlose, Skjævinge, Græse, samt flere Sogne langs Fjorden, saavel som imod Roeskilde AmtsKjæl; men i Tiltagen er Hvedeavlens aldeles ikke, hvilket heller ikke kunde ventes under Sædepriserens indbyrdes Forhold i de sidste 10 Aar, hvor Hveden undertiden har staaet meget lavt. I Aaret 1826, da Havren kunde affættes hos os til 6 Rbbdr. Tonden, naaede man mod Foraaret neppe 6 à 7 for Hveden, og mangen en Tønde fortrinlig Bagerhvede blev opfodret til Hestene i det ommeldte Aar. Saaledes anvendt, altsaa udbragt til omtrent 12 Rbbdr., var altsaa ved Hvedens uforholdsmæssig ringe Priis i bemeldte Aar hos os dog intet Tab ved dens Dyrkning. At Halmen skulde være mindre god, end Rughalm, erkjender selv den Bonde, der blot i faae Aar har dyrket Hvede, for en Fordom. Fiint skaaren til Hakkelse, ædes den gjerne af Hestene, og Hornqvæget vrager den ei mere, end den grove og stive Halm af veltilgroet hvid Rug; hvorimod den brune Rugs Halm unægtelig foretrakkes af Besætningen. Voren paa Mosebund eller falden af Leies sæd, er Hvedehalmen maadelig; mere maaskee, end Rughalmen under samme Omstændigheder, fordi Hveden lægger sig tidligere og tættere til Jorden, end Rugen, der hvor denne staaer saa stærkt, at den ei kan bære sig, i Almindelighed hælder mere, end lægger sig. Rugen var i forrige Tider ikke den nordstjals landske Bondes Hovedsæd, og maatte staae tilbage for det serrade Byg, som af den Grund for 30 og flere Aar siden, Horns herred undtaget, næsten stedse blev lagt i Gjødningen. Dette har senere forandret sig. Efterat Rugen i dette Aarhundreeds første Decennium næsten stedse mislykkedes, og især gav saa maadelig efter Udtærskningen, at man maatte være meget vel tilfreds med 4—5 Fod af tilsyneladende taalelig gode Rugmarker, foregik en heldig Forandring i den Henseende. Rugen vorte bedre til og gav bedre i Skjeppen, hvorefter den, især i de Egne, som have af de lettere Jorder, Aar for Aar mere er bleven mange Ugerdyrkeres Hovedsæd, hvoraf de tage deres betydeligste Indtægt, imod at man for 25 Aar siden ei gjorde videre Forbring, end at forsøge Huusholdningen, og meget ofte endog var nødt til at blande Byg, Værter og Andet i Brødet, for at Rugen ei

fulde gaae for tidlig ud. Endnu længere tilbage i Tiden skal Rughøstens Udsald imidlertid have været bedre.

Sjælden saae man for en Snees Aar siden anden, end den brune kortstraaede og kortarede Rug, med betydelig Evne imidlertid til tidlig om Foraaret allerede at brede og slutte sig, og derfor ei meget tilbagestaaende for den hvide i Gistighed, men med et langt mindre Product af Halm. Dog havde Fjægerspries allerede hvid Rug, medens den endnu var meget lidt bekjendt i Amtets øvrige Dele. Fra dette Gods især har den udbredet sig videre og nu næsten fortrængt den brune Rug. Det er selv forekommet mig, som den egentlige gammel-danske, brune Rug ganske var forsvunden af disse Egne. Den har ei blot maattet vige for den ægte hvide Rug, men hvor denne sidste end ei træffes, sees en Blanding, fremkommen af begge, som har meget lidet af den brunes Eiendommelighed, men ei heller Hvide og Arlængde af den hvide. Istedetfor at man før tydeligen paa første Blik, baade om Foraaret og om Sommeren, kunde skjelne begge Arter, staaer man nu ofte tvivlsom ved en Rugmark, og veed ikke, hvortil den skal henføres. Enhver, som bemærker saadan Udartning, burde sørge for at faae nyt Sædekorn fra Steder, hvor den rene hvide langstraaede og langarede Rug findes, hvilket nu er Tilfældet hos Mange, men især næsten hos Enhver i Hornsherred. At jeg har prøvet paa at naturalisere norsk Rug hos os, men at den ganske ubartede, er forekommet i forrige Afdeling.

Byg, vort Yndlingskorn før, indtager endnu hos Mange den første Plads. For endeel Aar siden kjendtes næsten kun det serradebe, og hos de Faae, hvor jeg dengang antraf det toradebe, tabte det sig senere, indtil for omtrent 10 Aar siden mange Landmænd udenfor Bondestanden begyndte at dyrke det. Bønderne, som prøvede dets Fortrinlighed til Grøn og Meel, saae dets Gistighed, bemærkede, at det aldeles ikke forlangte bedre Jorder, eller bedre Behandling, end det serradebe, at det, om end Halmen ei var saa afholdt, dog gav saameget desmere, begyndte da ogsaa paa mange Steder, at indføre det. Men vi kom til Torvs med vort toradebe Byg, og — enkelte Lønder, som begjertes til Grøn eller Meel undtages — kunde ei sælge det, fordi man vragede det til Malt, medens det serradebe udelukkende kjøbtes dertil. Neppe

Skulde man troe det, men det gik med Hensyn til det torabede Bygs Uffætning ei bedre paa Kjøbenhavns Torv, end i de smaae Kjøbsteder. Følgen var, at det atter forsvandt fra Markerne. De senere Aars oplivede Kornhandel, og Udlandets bedre Dom om dette Byg, har imidlertid ført det tilbage til os, og i alle Amtets Dele har man i de sidste to Aar strøgviiis seet ligesaameget torabet Byg paa Markerne, som serradet; og da vore Bryggerier nu ogsaa have lært at gjøre Malt af det første, skulde man formode, at det vilde fortrænge det sidste*).

For en betydelig Deel Aar siden skal man kun have havt den graae Havre i alle dette Amtets Skovegne, hvortil næsten dets hele østlige Deel indtil langt over Amtets Midte maatte henføres. Den hvide Havre har derimod allerede længe været dyrket i de vestlige Sogne af Kronborg, saavel som især i det vestlige og midterste Strøg af Frederiksborg Amtsdistrict, samt i Horns herreds sydlige Deel. Siden 10—20 Aar har den hvide Havre imidlertid udbredt sig meget mere, og den graae findes kun endnu i de senere saa meget formindskede Skovegne, især paa Kronborg Amt, samt af og til ogsaa paa andre Steder af maadelig og især raa Jordbundsbeskaffenhed. Den engelske sorte Havre, som anbefaler sig ved Gistighed og Vægt, men derimod affalder stærkt paa Marken, og har en meget tyk Skal, har været bekjendt paa Frederiksborg Amt for allerede henved 30 Aar siden, hvor den ogsaa i lang Tid blev dyrket af Forfatteren; men paa Grund af dens forommeldte stærke Uffalden, naar den skulde modnes tilbørlig, blev den forladt igien. De i den nyere Tid indførte fremmede Afarter af Havre, sees af og til paa enkelte Steder, men den almindelige hvide er den meest afholdte i de bedre og længere under Cultur værende Egne, hvorimod den graae vedbes holdes endnu, hvor Jorden staaer tilbage med Hensyn til Dydykning, fordi den hvide paastaaes at udarte her, og ei heller skal være saa nøisom, altsaa ikke saa skicket til, at udtrække den sidste Kraft af Jorden. Naar vi ellers betragte Dyrkningsmaaden,

*) Dette var skrevet, inden Kjøbenhavns Torvepriislister atter viste os begge Bygarteres eenslydende slaae Priis, der senere vel har havet sig, men dog uden stor Forskjel indbyrdes.

fremstillet i femte Afdeling, og finde der Havren næsten overalt først som 5te og undertiden 6te Halm efter Gjødningen, saa skulde man troe, den hvide Havre, hvormed dette skeer ligesaa vel som med den graae, maatte være nsifom nok!

Erter dyrkes meget almindelig, og strøgviss endog i betydelig Mængde, især i Sydvesten og Vesten af Frederiksborg Amtsdistrict. Desuden seer man dem i alle Hornsherreds Sogne, hvor Jordbunden kun nogenledes er skicket dertil, selv der, hvor den falder noget sandet; ei mindre paa Halsnæs, Osten for Arresø, i Hirschholms Amts nordlige og den dertil stødende syblige Deel af Kronborg Amt. Selv der, hvor de i det Hele ikke indtage nogen egentlig Plads i Sædeskiftet, findes dog altid Enkelte, som have en betydelig Deel af denne Frugt. I den søndre Deel af Hornsherred bruge Adskillige de tidlig modne Erter, og føre dem som Grønt til Kjøbenhavn, Helsingørs og flere Stæders Torve.

De sorte eller saakaldte danske Vikker, til Forskjel fra de urigtigen saa benævnte tydske Vikker, (rødblomstrende smaae graae Erter) ere ligesaa udbredte, som Erterne, uden dog, i det Hele taget, at indtage en saa stor Plads paa vore Marker, som disse. Men de enkelte Mænd, som, efter det, vi have seet i 5te Afdeling, bruge betydelig Sommerstaldfodring, have dem i Mængde, og da for Storsteedel blandet med Havre. Dgsaa de, som ikke bruge Sommerstaldfodring, dyrke dem ofte, og benytte dem deels til at skjæres i Hakkelse, deels efter Aftærkning at føre dem til Torvs, hvor de sædvanlig finde god Ufsætning; thi paa Grund af deres fleersidige Forbrug hos Dyrkerne selv, forekomme de sjældnere som Handelsvare, end andet Korn. De tydske Vikker eller graae Erter antraf jeg ofte i Førstningen af mit Dphold paa dette Amt, og fandt dem meget afholdte i enkelte Egne. De ere noisomme med Hensyn til Jordbunden, og afgive et fortrinligt Korn til Svinefedning. Dgsaa til Staldfodring benyttes de, hvor Jorden var for let eller ikke kraftig nok til de sorte Vikker. Her staae de imidlertid tilbage for disse, i det Mindste med Hensyn til Qualiteten, om de end ellers maaskee kunde antages at give ligesaameget for Leen. De træffes nu langt mindre, især der, hvor Erterne have udbredt sig mere; men ofte findes disse

blandede dermed, hvilket skeer meget let, hvor begge Dele avles, og dette har bestemt Mange til at affkaffe de tydske Vicker.

Raps er bekjendt hos os og avlet af adskillige Agerdyrkere uden for Bondestanden, af og til vel ogsaa af enkelte Bønder; men selv hos de Første har ikke egentlig Stabighed funden Sted i denne Plantes Dyrkning, saaledes som det var Tilfældet i Holsteen, allerede for 30 til 40 Aar siden, strax efterat den var bleven indført, hvor selv Bonden, eengang bekjendt dermed, sjælden forlod dens Avl igjen. Vakkende Priser i den Tid, Rapsen her blev mere bekjendt, og liden Driftighed ved Merglingen, holder jeg for, ere Hovedgrundene, hvorfor denne Plante, som hos vore Naboer hævede saamangen Landmand til Velhavenhed, ikke sees hyppigere hos os, endog ikke i den mere oplyste Klasse. For Tiden har jeg fundet Rapsen i Brug paa enkelte Gaarde i Hirschholms Amt, hvor især Kungstedlund i de sidste Aar har viist sig driftig deri, samt hos nogle Beboere paa Kronborg Amt — og her, som eet af de sjældne Exempler, hos en Bonde i Amminstrup til Udmærkelse, og ei blot i det Smaa. I Frederiksborg Amtsdistrict ere derimod meget Faae, som dyrke den. Gaarden Carlsberg under Hillerød Kjøbsted har i en Række Aar aarlig havt en betydelig Deel, og tildeels har den staaet her meget godt, skjøndt Jordbunden hører til den temmelig lette. I Hornsherred besaaes paa Tæggerspries Hovedgaard aarlig 12 — 16 Tdr. Land med Raps, og ligeledes bruges den paa Dverberg, dog ikke i betydelig Mængde. Paa Frederiksværk Gods antraf jeg den ikke.

Kummen begyndte Enkelte, især i Vesten af Frederiksborg Amtsdistrict, at dyrke temmelig i det Store, hvorved fremfor Andre Sognefogden i Udleire viste sig driftig, saa og nu afsdøde Foged Krog og flere i Slangerup, hvoraf den første beplantede Enge og ubjævnede Torvemoser dermed, og erholdt gode Afgrøder. Ogsaa i Uggeløse By fandt jeg Kummen i Marken. Med Kummenens fra 20 til under 40 Rbdlt. faldne Priis har ogsaa Dyrkningen aftaget. Dog seer man paa mange Steder, saavel i Frederiksborg udsommeldte Egn, som i Østen af Hornsherred, i Tiljøb Sogn og enkelte andre Steder i Kronborg og Hirschholms Amt af og til endnu Levninger af Kummen i Tøfter

og Haver, til Beviis paa, at man i en foregaaende Periode har tænkt paa at lægge sig mere efter dens Avl.

Senep blev for endeel Aar tilbage dyrket af Udfillige, især i Norden af Frederiksborg Amtsdistrict; vel for det Meste kun i det Smaa, men dog ogsaa til Salg. Nu sees den langt fra ikke saa meget, som dengang.

Humleavlens er, med Undtagelse af enkelte for 8, 10 og flere Aar tilbage gjorde, men kun tildeels vedligeholdte, Anlæg hos Agerdyrkere uden for Bøndestanden, mere i Uf- end Tiltagen, hvilket rimeligviis hidrører fra Humlens lave Priis. Vestfælslænderne og Fyenboerne forsyne os dermed, og paa vore Torve affætte de Betydeligt deraf, endog til Bønderne. Dette, saavel som at disse desuden jævnlig ogsaa hente Humle fra Kjøbenhavn, viser bedst, paa hvilket Trin Humleavlens staaer hos os. Det Meste, som endnu findes deraf, træffes ikke i nyere og velordnede Anlæg, men i Bønderbyernes gamle Haver, opløbende der ved Hegnet, hvor man vel for det Meste sætter nogle Stænger til Rankerne, men ofte dog ogsaa overlader den ganske til sig selv. Af og til sees imidlertid dog ogsaa i enkelte Haver et mere ordentligt Stykke Humle, dog aldrig reeholdt og pleiet, som det bør, og sjælden videre, end i det Smaa. Det forekom mig, som heri ikke fandt betydelig Forskjel Sted med Hensyn til Amtets forskjellige Dele, men vel imellem enkelte Byer; og skulde man give nogen Egn Fortrinet, saa troer jeg det bliver Amtets egentlige Skovegne.

Hør- og Hampavl staaer overordentlig tilbage, blot med Hensyn til hvad Bonden forbruger af denne Artikel, ei at om tale disse Planter som Vare til Udførsel; tværtimod, en Mængde udenlandske Hør affættes aarlig til Bønderne. Aarsagen dertil er mindre, at man forsømmer at saae Hør, end at den, fra det Trøet nedlægges i Jorden, indtil den er tjenlig til at spindes, behandles yderst slet. Vel sees man hist og her kun meget ubetydelige Hørstykker paa Bondens Mark, men paa de fleste Steder er Udsæden af Hørfrø dog 1, 2 og selv indtil 3 Skjepper. Dette, bragt paa passende Jord og Hørrøden dernæst vel behandlet, kunde give et ikke ubetydeligt Udbytte. Men for det Meste udsaaer man Hørfrøet efter forudgaaet Sæd, hyppigst efter gjødet Byg, istedetfor at vælge især kraftfuld Grøn jord dertil, hvorpaa det imidlertid for det Meste

feiler, da man aldrig udlægger Jorden i Kraft. Dernæst seer man næsten aldrig, at Hørrer luges, hvori kun Hornsherred gjør en Undtagelse; men for det Meste skeer det her for sildig, efterat Ukrudsplanterne allerede staae i Blomster. I det nordlige Lydfjellslands egentlige Hørravlingsegne, det Bremiske, Calenbergiske og fl. Steder, luger man Hørrer, om end næsten intet Ukrud er at see deri, naar den har omtrent 3 Tommers Længde; ikke blot for at befrie den for de faae Ukrudsplanter, men fordi man paa staaer, Hørrer bør, for at trives, blive jævn og fiin, ligges over i den spædere Alder. Men rigtignok ligger man der ikke paa den, som et siresøddet Dyr, hvilket kan træffes hos os, naar Lugning engang anvendes; man luger siddende og saaledes sig fremflyttende, Jødderne vel ogsaa i en Sæk, for ei med Høllent at befri Hørrer. At man lader Hørrer staae, til Kneblærne ere saa modne, at de efter Landrødningen, som er det Almindelige hos os, kunne benyttes til Frø, istedet for at lade kun et lidet Stykke staae til fuldkommen Modenhed, medens Resten tages tidligere, ned sætter Hørrers Godhed, og forarsager, at man vinder slet Frø, ofte ogsaa slet intet, naar megen Regn falder under Rødningen. Men det Værste forestaar Hørrer under Brydningen, som skeer efter Tørring over Jorden i en Brydegrav, hvor det brydende Personale aldrig kan faae den tørret stærkt nok, saa at Huusbonden, som for det Meste selv besørger Tørringen, om han end seer sin Hør blive aldeles fordærvet, ikke desto mindre maa give efter for Kjørlingernes Herredømme under dette Arbeide; thi Hørbrydningsdagen er ingen Arbeidsdag, den er en Festdag, hvor der, til endmere Hinder for Hørravlens Fremme, bestilles lidet, men spises og drikkes, som til Høitid. Dernæst bliver Hørrer lagt paa Skjetningens Pinebænk, og jammerligen banket med Instrumenter, man til Nød kunde aftærke Sæd med Maadelige Hegler udtrække $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af den Smule, der efterat være gaaen alle disse Mishandlinger igjennem, er tilbage, hvornæst den paa ubehændige Rokke dreies til en Seilgarnstraad, deels fordi Hørrer ei er sikket til, at deraf kan spindes ordentligt jævnt Garn, deels fordi de Fleste ei forstaae at spinde Undtagelser fra denne Dmgangsmaade findes af og til, og saaledes har jeg vel stundom seet taalelig god Hør hos enkelte Bønder,

men for Størstedelen er Behandlingen saaledes, som omfor-
klaret, og det vundne Product svarende dertil. Desaarfag vil ved
Beregning af den Tid og de Omkostninger, som et Quantum selvav-
let Hør og Blaar har kostet Landmanden, denne Hørs Priis ofte
opløbe til mere, end hvad et lige Quantum langt bedre russisk
Hør kunde være kjøbt for; og da er det intet Under, at man hel-
lere søger Hørkræmmeren, for, tillige under Penges Besparelse, at
undgaae alle de Bryderier og Ubehageligheder, Hørens egen Frem-
bringelse hos os forvolder. I tidligere Aar, hvor Forfatteren
selv avlede Hør, beregnedes, at 1 Td. Land med vel tilgroet
Hør gav flere Arbeidsdage, end hele Sædhøsten paa en lille
Bondegaard, og derved langt mere Uleilighed og Bekostning med
det fornødne Personales behørig Bevertning m. v., end med Høst-
folkene.

Af Hamp udsaaedes mere i forrige Tider, og sjældn seer man
den nu mere, eller hvor den træffes, næsten altid kun i ubetyde-
lig Mængde. I Hornsherred fandt jeg den noget hyppigere, end
ellers.

Kartoflerne, maaskee Landmandens første Vært, ere ganske
almindelig udbredte over hele Amtet, og i Brug som Mark-
frugt. Men stor Forskjel i Henseende til Mængden, hvori de
dyrkes, finder Sted, saavel med Hensyn til Egnene, som til
de forskjellige Agerdyrkere i een og samme Egn, saa at undertiden
enkelte store Kartoffelmarker sees der, hvor man er meest tilbage
med denne Avl, og Lobder, hvor de kun indtage en ubetydelig
Plads, medens de fleste dyrke dem i det Store.

For omtrent 30 Aar siden saae man næsten ingensteds Kar-
toster i Marken, naar adskillige Agerdyrkere uden for Bøndestans-
den undtages, og ganske enkelte Bønder, især paa Hirschholms
Amt, hvor man dengang syntes at være mere fremme dermed,
end i andre Egne. I de første Aar, jeg begyndte at dyrke denne
Frugt, kunde den affættes paa Stedet til 20 à 24 β . Skjeppen; og det
bedste Beviis paa, hvorlidet de dengang vare udbredte, imod nu, er
vel, at af de samme Bønder, som da betalte Kartoster til den opgivne
Priis, mange senere have solgt dem for 8—10 β . Skjeppen i nærme-
ste Kjøbsted, hvor dog ogsaa kun smaae Quantiteter kunne affættes,
forbi næsten enhver Fordeier der havde dem forholdsviis endnu i

større Mængde, end Jordbrugerne paa Landet. Kværet var den største Hindring for Kartoffelavlens Udbredelse i Førstningen, dog vandt driftige og energiske sig mod dets Herredømme erklærende Landmænd i adskillige Egne Seiren allerede førend 1817. Heri udmærkede sig, fremfor andre, Egnen imellem Slangerup og Frederiksborg, hvor Kartoffelavlen længst er brevet i det Store, og hvor den endnu er betydeligere og mere almindelig udbredt, end i de fleste andre Dele af Frederiksborg Amt. Senere blev Kartoffelavlen paa flere Steder meget almindelig; men netop dette og Sædens samtidige meget lave Priis, blev Aarsagen, at det paa mange Steder gik tilbage dermed. Dette vilde have været Tilfældet paa mange flere, havde ikke Landmanden af de foregaaende Aars Erfaringer alt for vel lært at skjønne Kartoffernes mangfoldige Nytte, til saa let igjen at give Slip paa denne Marksfrugt. — Mange talte derfor vel om, ei igjen til næste Foraar at ville lægge Kartoffler; men naar Foraaret kom, og Optagningens Banfelighed var glemt, saae man dog Kartoffelploven oversalt i Gang igjen, uagtet de samme Besværligheder kunde forudsæes paa at ville indfinde sig i det kommende Efteraar. Thi Sædens ringe Priis gjorde Kartofflerne undværlige for Huusmanden, mens dens deres almindelig udbredte Dyrkning forlangte alle Hænder til Optagningen. Men til ingen Tid paa Aaret er Huusmanden mere doven, end fra Høstens Ende til Vinterens Begyndelse. Enhver har da lidt at tære af; den Jorddrivende sin Smule Sæd, med hvis Uftærfkning, Spiisning og — Salg, naar Pengene gaae for tidlig op, han hendirer næsten et Fjerdingaar; den Tjenende sin Sommerløn; Den, som ikke har havt fast Plads en ei ubetydelig Fortjeneste, som Lovarbeidet og Høstens travle Tid have givet ham. Saaledes indstille sig Faae til Kartoffernes Optagning, for derved at fortjene en betydelig Deel af denne, ogsaa for en lille Huusholdning saa fortrinlige Frugt, hvorved selv den, som ingen Jordlob har, ofte kunde sætte sig istand til at holde en Ko. De fleste ansee Kartoffeloptagningen hos Bonden for en Tjeneste, de gjøre ham, og færre endnu vilde indfinde sig dertil, dersom den ene ikke loffedes med de to Gange Brændeviin og Mad, Bonden nu næsten overalt maa beqvemme sig til at give, den anden ved Frygten for at maatte savne Bondens Hjælp, naar han

engang skulde trænge dertil, og da at finde denne endnu mere uvil-
lig, end han selv har viist sig. Og under al den Trang til ar-
bejdende Mennesker i Kartoffelhøsten, seer man Tiggere nok at
løbe fra Huus til Huus, hvoraf to Trediedele vist nok kunne an-
sees for dygtige til at være behjælpelige derved. Men uagtet Bon-
den ei yder saalidet til Sognets Fattige, og den Tiggende under-
tiden ei er mere trængende, end Den, hos hvilken der tiggess; uag-
tet Anordningerne forbyde Tiggeri: drives dette dog som en Nær-
ringsvei, og fremmes ved den i sig selv meget gode, men i dens
Følger meget skadelige Mening og derpaa sig støttende Brug, ei
at afvise Den, der beder om Brød. Og saaledes seer man aldrig,
at en Tigger bortvises fra Bondens Dør, om han end hører til
de Uforfammede, som langt fra ei lade sig nøie med Brød alene,
eller til de arbejdsdygtige, til hvis Hjælp Bonden trænger saame-
get i samme Dieblis, han føder Dovenskab og Lediggang. En an-
den Grund til Kartofflernes besværlige Indhøstning maa søges
hos Agerdyrkerne selv. Mange anskaffe sig ikke Kartoffler, hvis
Optagning gaaer rask fra Haanden, da man dog har saadanne,
som i høi Grad forene Størrelse og Godhed som Dvægfoder, uden
derved at ville rose ethvert stort Slags. Noget Velsmagenhed
som Menneskesøde bør de tillige have; thi en stor Deel af Kar-
tostlerne forspises af Arbejdsmanden. Fremdeles holdes Kartof-
lerne langt fra ikke af Alle rene nok til at kunne give gode Afgrø-
der og tilstede en let Optagning. Her forlanger Huusmanden Op-
ploining, men denne fremmer Optagningen kun paa skjøre rens-
holdte Jorder. Side Steder ere fremdeles ei nok afgravede, saa
at, endog i almindelige Aar, ofte alt formange maadelige Pletter
forefalde, som sinke Arbejdet og ei give Arbejderen god Fortjeneste.
Det har altid stadfæstet sig, at den Mand, som har store, men
tillige velsmagende Kartoffler, som holder dem rene, afleder Van-
det tilbørlig, eller ikke lægger paa de sidfaldende Steder (hvor
ellers i tørre Aar, under behørig Afgrøftning, kan have en over-
ordentlig rig Høst) under ellers lige Forhold, langt før faaer
Kartostlerne optagne, end hvor det Modsatte finder Sted. Men
derfor Alle bestræbe sig for at have mueligst gode, store, rens-
holdte Kartoffler, saa bortfaldt det sidstnævnte Fortrin for den
Enkelte; og her opstaaer da det vigtige Spørgsmaal, om Ind-

høstningen kunde overkommes med de Hænder, Landmanden da var istand til at tilveiebringe, uden alt for føleligen at sinke sin øvrige Udsdrift.

Naar jeg i Gjennemsnit antager omtrent 50 Tdr. Land Agerjord paa en Bondegaard af Mellemstørrelse, og derved en Inddeling i 8 Marker, saa komme i det Høieste, det vil sige, naar en heel Mark lægges med Kartofler, 6 Tdr. Land dertil. Er det vel dyrkede gode Jorder, vil omtrent 700 Tdr. Kartofler kunne høstes derpaa. En raff Mand med Kone og et halvvovent Barn kan af store Kartofler, der staae saaledes, som her foran er antaget, under Brug af Spade, optage daglig 12—16 Tdr., men da kun Halvdelen kan kaldes raff, vil jeg ei antage over 12 Tdr. som det Høieste, en Arbeidsfamilie optager om Dagen. Havde en Mand altsaa 3. saadanne Familier i vedholdende Arbeide, og Veirligt tillod uafbrudt at fortsætte det, kunde han have sine 700 Tdr. Kartofler optagne i 20 Dage. Men ikke overalt kunne regnes tre arbeidsegende Familier mod hver Bondegaard, om end antages, at mange af de jordløse Huse ere besatte med to Familier, og om end een eller anden af de mindre Parcellister er at henføre til den Klasse, der søger fremmed Arbeide. Mange udgaae som udygtige, og mange tjene som faste Folk. Men ikke bestomindre troer jeg, at hvis Alle stadig, med deres Koner og hjemmевærende arbeidsegtige Børn, i en Tid af 5—6 Uger besattede sig med Dyrtagningen, vilde, under den forudsendte Betingelse, Kartoflerne, selv naar enhver Gaard havde i det ommeldte Forhold, blive indhøstede, om Dyrkerne end ikke tillagde anden Kraft, end den til Hjemmagning og Opbevaringen fornødne. Hvorlidet altsaa Huusfolk beskæftige sig stadigen med denne Høst, kan man slutte deraf, at under Forhold, hvor denne Frugt, selv hvor den avles hyppigst, neppe i det Hele forekommer til over $\frac{1}{3}$ indtil $\frac{1}{2}$ af det Anførte, savnes Hænder til deres Høst, der, skjøndt for det Meste tidlig begyndt, desuagtet udtrækker sig til det sildigste Efteraar. Dette er imidlertid for en Deel Landmændenes egen Skyld. De burde, efter tidlig at have tilendebragt deres Rugaerd, — hvilket nu sædvanlig falder sammen med Kartoffelhøstens senere Tid, kraftig med hele Gaardens Personale, og alle de Arbeidsfolk, som kunde faaes, og om Sommeren ofte allerede vilde være at forudtinge, i nogle

Ugers Tid, med Undtagelse af et Par Heste, som forblev ved Jordens Winterpløining, kun passe Kartoffelhøsten, paa hvilken Maade de for en Deel kunde gjøre sig uafhængige af Huusmanden. Under Kartoffernes Oppløining i fordeelagtigt Jordsmøn og Veir kan med 6—7 Mennesker, som de fleste vistnok kunde tilveiebringe, indhøstes omtrent 40 Ldr. Kartoffler daglig. Sjældnen avles nuomstunder mere, end 500—600 Ldr. paa en Bondeggaard, selv i de Egne, hvor denne Frugt bruges meest, hvorimod Manges Høst ei overstiger 150—200 Ldr.; ikke at tale om Egne, hvor i Gjennemsnit Udsæden kun er 5—6 Ldr. Ved denne Kartoffelavlens Tilstand kan Høsten altsaa overkommes, naar Enhver i Forsveien er betænkt paa at forberede den, især derved, at han er færdig med Rugsæden forinden, hvilket tillige var et stort Skridt fremad med Hensyn til denne Avl.

Andre Rodvæxter, saasom Roer, Kaalrabi m. v. sees næsten aldrig som Markfrugt, naar jeg undtager hos nogle Skotlændere, bosatte paa Kronborg Amt, som dyrke af de første. Ei heller vilde Landmanden komme langt med en Frugts Avl, til hvis Reenholdelse Hakkens Skal bruges, hvormed vore Arbeidere kun komme seent frem. Kaalrabiene, som imidlertid for Størstedeel vel ogsaa lade sig reenholde med Hyyeploven, ere en saa hyppelig Frugt, og have, ved deres Haardførhed mod Frostens, ved den Lethed, hvormed de ere at indhøste, ved Toppens Fortrinlighed til at opfodres strax efterat Dvæget indbindes, selv Fortrin for Kartofflerne, saa at de vistnok, dersom Haandarbeide kunde undgaaes til deres Reenholdelse, fortjente at optages blandt vore Markfrugter, uden at de dog skulde fortrænge Kartofflerne, som den første Plads tilkommer.

Efter her blot endnu at anmærke, at Spergel dyrkes yderst sjældnen, undtagen hist og her paa Kronborg District, hvor jeg antraf den hos Udskillige; at Raigræs, Timotheigræs og Høihavre vel sees hos Mange i alle Amtets Dele, men dog langt fra ikke ere komne i almindelig Brug hos Bonderne, gaaer jeg over til Kløveren. Med denne forholder det sig modsat. I de fleste Egne af Amtet er Rødkløver nu saa almindelig i Brug hos Bonden, at den Mand, som forsømmer at udlægge sine Jorder dermed, ansees for en efterladen Ugerdyrker. Men dog gives der Mange, som, skjøndt omgivne af Naboer, hos hvilke de see

Kjønne Klovermarker og disses Fortrinlighed fremfor den simple Græsmark, sjældnen ublægge et betydeligt Stykke Jord dermed; ja hele Strøg kan man træffe, hvor deres Tal, som ikke, eller ikke i nogen betydelig Mængde, eller stadigen have Klover, er større, end deres, som besaae deres Jorder dermed. I den sydlige Deel af Hornshered, i Sonden af Frederiksborgs Amtsdistrict, i det Midterste af Halsnæs, i den større Deel af Hirschholm og paa flere Strøg i Kronborg Amtsdistricter, finder man Kloveren meget i Brug; men meget tilbage var man i den Henseende, blandt Andet i det Meste af Kregome Sogn paa Frederiksværks Gods, i adskillige Sogne i Vesten af Frederiksborg Amtsdistrict, paa mange Steder i Kronborg Amt, og, paafaldende nok, her næsten mere i de vestlige, med Hensyn til Jordbunden bedre Egne, end i den østre og søndre Deel, hvor jeg imidlertid dog ogsaa antraf Byer, hvor der vare langt flere Græs-, end Klovermarker. Ogsaa Hirschholms Amts, hvad Jorderne angaaer, bedste Sogn, Karlebo staaer ei foran de øvrige med Hensyn til Kloveravlen, og paa enkelte Bymarker her var den yderst forsømt. I Hornshered er den paa mange af Udbødderne endnu temmelig tilbage, især i Herredets vestlige og nordlige Deel; men istedet derfor seer man her fortrinnsviis nogle af de fremmede hos os bekjendte Græsarter; og dette vel ei uden Grund, saa længe Jorden endnu er saa raa. Dog kunde man oftere, ligesom Enkelte med Nytte bruge det, blandt lidt Klover deri, som, om den end ikke tilvojer stærkt, dog gjør saavel Tøiregræsset, som Høet behageligere for Kreaturen. Den hvide Klover antraf jeg i Mængde under mine Reiser i Hornshered, og til en Fylldighed, at jeg ofte troede, den var fremkommen efter Ubsaening, hvilket dog kun sjældnen var Tilfældet. Imidlertid skal den naturlige hvide Klover i mindre vaade Sommer, end denne, heller ikke vise sig saaledes. Om Hvidkloverens Fremkommen i Norden af Jægerspris Gods, efter den tørvagtige Jordforpes Forbrænding paa de flade Sandjorder, er forhen handlet.

Vel ei mere som Maalestof for den nærværende Tid, og tilligt kun gjældende for en mindre Deel af Amtet, meddeles her nogle af Hr. Auctionsdirecteur og Ridder Lemvig for 8 Aar siden samlede, og af ham dengang til Landhuusholdningselskabet, i Au-

ledning af disse landoconomiske Beskrivelser over Amtene, indleverede Efterretninger over det i Aaret 1822 paa Kronborg Amtsbidistrict udsaaede Kloverfrø, Hørfrø, og de lagte Kartofler udi hvert Sogn især. Og saa over Besætningen, de nyere Agerdykningsredskaber og Vævenes Antal udi bemeldte Aar giver den Oplysning. Da Indberetningerne, som dengang indkom over adskillige af Amtets Dele, ere blevne mig overleverede til Afbenyttelse under dette Arbejde, saa anseer jeg mig forpligtet til at optage deslige nyttige eller interessante Meddelelser, som deri indeholdes, og troer ei heller, at den Omstændighed, at forommeldte Forfatters Indberetning er fordret tilbage for særskilt af ham at fremmes til Trykken, kan dispensere mig for hiin Pligt, ligesaa lidet som Efterretningernes Velde og de siden i det Enkelte deri stedfundne Forandringer. Saadanne Efterretninger, forsaavidt de under deres vanskelige Tilveiebringelse og vanskeligere Control kunne faaes paalidelige, ere meget nyttige ei alene for den Periode, hvori de blive samlede, men ogsaa senere for at anstille Sammenligninger, naar Forholdene have forandret sig. Derfor vilde en ny Samling af disse Efterretninger, udstrakt over hele Amtet, unægtelig have været meget ønskelig, især for i Tiden derved at komme til nyere Bedømmelse over Frem- eller Tilbagefribiden i een eller anden Agerdykningsgreen paa det ene eller det andet Sted; men om jeg end paa enkelte Steder havde seet mig i Stand til at tilveiebringe dem, vilde jeg dog hverken kunne have leveret noget Fuldstændigt, eller Noget, for hvis Rigtighed jeg torde have indseesaaet. Dertil maatte jeg have haft Assistance af mange og paalidelige Medhjælpere, saasom det var Tilfældet under Udarbejdelsen af Indberetningen for Kronborg Amtsbidistrict i Aaret 1822; thi om end Sognefogderne overalt havde været villige til at samle de fornødne Efterretninger, vilde jeg ingenlunde have stolet paa dem alle, uden forsaavidt Arbejdet kunde være fæstet under speciel Veiledning og Control.

Under Forbehold ved 18de, 19de, 20de og 23de Afbeiling at komme tilbage til Hr. Auctionsdirecteur Lemvighs Tabel, meddeles her blot en Extract af hvad der vedkommer denne.

Sognene.	Bønder- gaarde.	lagt i Jorden 1822.				
		Klover		Hørfrø.		Kartofler.
		Qpd.	Qpd.	Tr.	Str.	Tr.
Likjød . . .	158	185	•	47	=	1940
Åsminderød . . .	94	141	=	29	=	1751
Grønholt . . .	28	20	=	11	•	338
Nøddeboe . . .	7	18	8	2	•	106
Esbønderup . . .	25	18	8	9	=	227
Esøborg . . .	50	61	•	8	I	427
Græsted . . .	49	85	•	11	5	345
Maarum . . .	19	47	8	8	4	210
Valdbye . . .	25	25	12	5	I	74
Helsingø . . .	56	99	•	15	4	299
Annise . . .	26	63	•	9	7	182
Ramløse . . .	43	64	•	10	5	101
Veibye . . .	63	78	•	8	7	128
Blistrup . . .	49	34	•	4	3	114
Libirke . . .	14	33	•	3	•	37

Da nu Kronborg Amtsbidistrict, Præstegaardene iberegne — hvis Udsæd formodentlig er indbefattet i det Foransførte — har noget over 700 Gaarde, foruden jorddrivende Huusmænd (Parcellisternes tagne fra Gaardene, ei iberegne) saa kan man antage, at i Gjensnemsnit komme 20 Qpd. Kloverfrø, 1½ Skieppe Hørfrø og 8 à 9 Tønder Kartofler som aarlig Udsæd paa hver Gaard — men meget ulige fordeelte, især Kartoflerne, naar de enkelte Sogne betragtes.

Kartoffelavlens angaaende, troer jeg, uagtet mange Steder i Kronborg Amtsbidistrict staae meget tilbage deri, at man, summarvis taget, er gaaen frem deri, siden de medbeelte Efterretninger bleve samlede. Thi for mange betydelige Kartoffelmarker blev antrufne til ikke, efter den Anskuelse, jeg under mine Reiser er holdt herom, at skulle kunne antage mere end omtrent een Tønde Land eller lidt derover belagt med Kartofler for hver Gaard i Gjensnemsnit. Om Frederiksborg Amtsbidistrict, hvor Kartoffelavlens var rigelig saa udbredt for 8 Aar siden, som nu, troer jeg at torde paastaae, at der ikke bestomindre nu i det Hele lægges et langt større Antal i Forhold til Gaardenes Tal eller til Hartkornet, hvormed endog nogle af de nordvestlige Sogne staae tilbage deri.

Kløver — naar man antager, at Bonden for det Meste besaaer 1 Tønde Land med 8—10 Pd. og ofte bruger endda mindre, synes mig ei paa Kronborg Amtsdistrict at blive udsaaet mere nu, end hvad derom er opgivet for 8 Aar siden. Paa Frederiksborg Amtsdistrict skjønnes kun enkelte Egne heri at staae foran. Neppes er dette Tilfældet i nogen af Amtets øvrige Dele, hvorimod mange Strøg der staae tilbage. — Høravlen, troer jeg, kan næsten overalt antages at staae paa det Trin med Hensyn til Udsæden, som i den ommeldte Tid fandt Sted paa Kronborg Amt.

13.

Spores Sygdomme hos Kornet? Rust? Brand? Har man paalidelige Erfaringer om Aarsagerne dertil?

Naar vi gaae 20 à 30 Aar tilbage, træffe vi paa en Periode, hvor der i disse Egne var næsten almindelig Misværet paa Rugen, som, mere eller mindre afgjort, havde sin Grund i Rust, der meget tydeligen viste sig paa de fleste Steder, af og til i saa høi Grad, at Kjørnen aldeles henfvandt, og Halmen blev ubrugelig til Foder, tildeels fordi den faldt i Stykker under Pleielen.

Det er allerede før blevet ommeldt, at dette, paa mange Steder til det meget Følelige stegne Dnde, yttrede sig temmelig almindelig efter forubgaaende — med Hensyn til Rugavlen — langt frugtbarere Aar, og at det, efterat have været omtrent 6 til 8 Aar, ophørte, uden at man engang synes at kunne have Formodning om, hvoraf en saadan Totalforandring havde sit Udspring. Thi vel kan en bedre Behandling af Rugmarkerne have bidraget Noget dertil, og unægteligt er det, at hos enkelte gode Landmænd blev truffen taalelig god Rug tidligere allerede, end da den almindelige Forandring gik for sig; men paa Rugmarkerne, som senere blev

ligesaa slet behandlede, som før, forsvandt ligeledes Røst og Misvært. Saaledes ligger det altsaa nærmest at søge Anledning til Røsten i climatiske Forhold, uden at jeg tør tillade mig nogen Dom om, hvilke der skulde have befordret, hvilke mueligen stedfundne Forandringer have bortfjernet Røst og Misvært i Rugen. Mine Sagtagelser i hiin Periode vare ufuldstændige, og de tilstede desuden ingen Sammenligning med hvad der fandt Sted førend Misværtsperiodens Begyndelse, der ligger noget længer tilbage, end min Besøttelse her. Smidlertid tør jeg ikke unblade at anføre, at der i flere Aar af den Periode, hvor Røst og Misvært yttrede sig, fandt et tørt og derved tilbeels koldt Sommerveir Sted, især med megen Blæst under Dræningen; andre derimod havde Bæde. Vel virker for stærk Blæst mekanisk skadelig paa Rugens gode Kjærnesætning, ligesaavel som vedholdende Regn; men i Almindelighed antages dog at Blæsten skal modstaae Røsten, hvorimod Bæde, Varme og stille Veir af Mange ere anseete for at betvirke den. Men de seneste 16 à 20 Aar have flere Gange havt saadant Veir, heldigt for Vegetationen i Almindelighed, under hvilket Rugmarkerne ere blevne ypperlige, og Røsten har selv under den sidste Sommers Bæde, hvor Straaet næsten aldrig blev tørt, ikke ellet ubetydelig indfundet sig.

Hvor man havde Barberisshækker, vare Mange, efter det onde Rygte, som fra fremmede Steder var kommet til os om denne Plantes skadelige Indflydelse paa Rugen, meget hengivne til at tilskrive denne Væxt deres Rugs Vantriven; og ubarmhertigen lagdes Haand paa det skjonne Hegn. Man fik bedre Rug — men vi Andre, som ei havde ryddet Barberisserne, eller slet ikke havde havt dem paa vore Marker, fik ogsaa bedre Rug; thi en almindelig helbigere Periode indtraadte. — Paa hvad Maade skulle Barberisserne foranledige Misvært i Rugen? Blomsterstøvet skal paa samme Tid, som Rugen bræer, kunne bevirke en ufuldkommen Kjærnesætning! — Jeg troer, man behøver ikke stort at være indvietet i Plantefysiologien, for at henføre denne Mening til Mærken af saa mange andre Absurditeter. Om virkelig Barberissernes Blomsterstøv kunde tænkes at falde i saadan Mængde paa en nærmest Hækker liggende Strimmel af en Rugmark, at den kunde have mekanisk Indflydelse paa Rugblomstringen, Befrugtningen

og Frugtens Udvikling ved at lægge sig paa Blomsterne eller selv at angribe Kjærnens bløde Embryon, saa vilde en saadan Indslydelse dog ei kunne strække sig længere, end faae Favne fra Hækken, hvorimod Misvært og Rust dengang ofte gif over hele Marker.

En anden Mening er, at Berberisferne, som selv skulle være meget udsatte for, at Snylteplanter generere sig paa dem, smitte Rugen, i det man erklærer Rusten ligeledes for en Snylteplante; en Paastand, som theoretisk vel ikke ligefrem kan tilbagevises. Men Indslydelsen kan dog vel ikke heller i dette Tilfælde tænkes at strække sig ret langt, og Sygdommens Almindelighed i hiin Periode synes altsaa ogsaa her at frikjende Berberisferne, i det Mindste for nogen betydelig Andeel deri.

Imidlertid var der Forskjel i Henseende til Rugens Godhed i hine Aar, ei alene mellem enkelte Mænd, men ogsaa mellem Amtets forskjellige Egne. I Hornsherred skal den, ligesom det stedske har havt den bedste Rug, ogsaa dengang have været taalelig god og ikke i det Hele have lidt saa meget af Rust. Om Jægerspris Egn er det mig bekjendt, at i det Mindste enkelte Agerdykere der i hiin Tid ei havde Aarsag at klage over deres Markers Udbytte. Kronborg Amt derimod og endeel af Hirschholm havde saa ubetydelige Fjold af Rugen, at erfarne Landmænd der erklærede det for Daarfskab, længer at ville vedblive Rugavlens. Der vare endog de Steder, f. Ex. Dæmpegaard i Blausløb Sogn, hvis temmelig lerede Jorder laae indsluttede imellem Skoven, hvor Rusten selv angreb de andre Sæbearter, især Havren, og i flere Aar næsten tilintetgjorde Afgrøden.

Rust har vel atter i den senere Tid af og til viist sig paa enkelte Steder, deels i meget vaade Aar, deels ogsaa under Hede, men albrig, siden hiin Periode, enten været saa almindelig, eller til den Grad ødelæggende, som før.

Efter hvad jeg har kunnet bringe i Erfaring, synes man ingensteds at være kommen til noget Afgjørende om, hvilke Veirsligsforhold kunde ansees for de egentlig ugunstige med Hensyn til denne Sygdom. Jordbunden synes heller ei at have stor Indslydelse derpaa. I de mere sandede Egne paa Amtet, have f. Ex. Jægersprisens Rugmarker været lidet angrebne af Rust, medens Rødbbe og flere af lignende Jordbundsbeskaffenhed havde

den i høi Grad. Indsluttet Beliggenhed imellem Skove eller Hækker paastaaes at befordre Røst; men her kunne vi, som Mobberviis, anføre Holstenernes ofte meget smaae Bænger, omgivne med høie, tildeels selv træbesatte Hækker, hvorfra man, i hiin Tid, da Røsten var saa almindelig her, ikke har hørt klage derover. Og paa Petersgaard's Gods ved Bordingborg saae jeg, netop i bemeldte Periode, fortrinlig og kjærnefuld Rug paa de i Stranbegnen da næsten overalt baade med Over- og Underflod igjennemskaarne Marker. At kraftfuld Jord og Gisning, anvendt til Rug, flulde, efter en ligeledes yttret Formening, bevirke Røst, fremfor at saae den i anden Halm, kan jeg mindst bifalde; thi, med Undtagelse af Hornsherred, var det før ganske almindeligt at tage Rugen først efter giøbet Byg. Det Mudsatte, som senere, paa mange Steder, mere og mere udbredte sig, og Sygdommens Aftagen og endelige Forsvinden, falder næsten sammen. Meget svagt og tyndt staaende Rug fandt jeg i Røstens Periode ligesaa vel angreben deraf, som de enkelte fuldkomnere Rugmarker, man dengang antraf; men i Almindelighed disse dog sjældnere, end hine.

Resultatet af disse Sagttagelser om Røst i Rugen bliver vistnok: at man her i Egnen ikke har nogen paalidelig Erfaring om Aarsagen dertil. Vel troer jeg, at, hvo der i den Tid, Sygdommen var saa almindelig, nøiagtigen, paa mange forskellige Steder og med fortrinligt Hensyn til dens forskjellige Utrinsger under forskellige Forhold, havde henvendt sin Opmærksomhed derpaa, kunde mueligen være kommen til et Resultat. Men alle Sagttagelser fra hiin Tid synes at indskrænke sig for meget til enkelte Smaapletter, hvorved ingen Anskuelse af Sygdommens Gang i det Store erhøibes. Hvor ønskelig imidlertid nøiere Kundskab til den ogsaa var for Agerdyrkingen, og hvor nyttig for Landmanden, dersom Midler kunne udledes af det Sagttagne til at forekomme dette store, omfattende Onde: saa troer jeg dog, at det Ønske, at Leiligheden til saa almindelige Sagttagelser, som dette Aarhundredes første Decennium tilbød, ei atter maatte indtræde, er mere patriotisk.

En Formening, at Røsten mueligen ei er Sygdommen, altsaa ei Aarsagen til mere eller mindre svag Kjerne eller total Misvæxt, men at den er en Folge af Rugens Bestadigelse under Drø-

ningen, hvorefter det til Kjærnens Dannelselse og Modning fornødne vældigere Tilskud af Næringsstoffer forbliver i Straaet og saaledes bevirker der baade den stedfindende Udtræden af de, med disse tilbageholdte Næringsstoffer opspilte, Væsker, som styrkne paa Straaets Overflade under Form af Rust, som ogsaa Straaets Skjærhed, som en begyndt Forraadnelse, fremført af benævnte overflødige og ikke til deres Bestemmelse komne Væsker, hvorved Planten angribes i større eller mindre Grad; — denne har maaskee adskillige Sagttagelser for sig; men ikke tilstrækkelig nok finder jeg den begrundet, til her at fremsættes som Undet, end et Bidrag til de øvrige Hypotheser, der tilsammen endnu trænge til langt næriere og langt mere omfattende Prøvelse.

Efter at have omhandlet Rusten, har jeg kun lidet tilbage at sige om de øvrige Sygdomme, for hvilke Sæden pleier at være udsat. Brand i Hvede, næst Rusten den betydeligste, forekommer ei meget i en Egn, hvor Hveden dyrkes saalidet. Ei heller kan man da have afgjørende Erfaringer om Ursagen dertil eller om Midlerne, der ere at anvende derimod. Med Hensyn til det Sidste anføres, at jeg stedse med Nytte har brugt Kalkningen. Havde jeg Brandhvede, hvilket i de første Aar, jeg gjorde Forsøg med Hvedevæden, i min Omegn, hvor Hveden næsten var ukjendt, ofte var Tilfældet, vaskede jeg den først i Vand, og dernæst blødede jeg den i Kalkud og udsaaede den undertiden med den, undertiden efter næste Dag først at have skyllet den ganske reen igien, og, saavidt jeg erindrer, har jeg aldrig haft Brandhvede hverken efter den ene, eller den anden Omgangsmaade. Brandfri Hvede vaskede jeg ligeledes først i Vand, men især for at faae en Deel af den derudi tilbageblevne Smaa-Hvede og Heire bortskyllet — den større Heire flyder ei ovenpaa og maa desværre saacs med, hvor man ei har Rensmaskine.

Brand i Byg saavel i det ferskede, som ogsaa i det torrede — men her sjældnere — haves, ofte, ligesom i Havren, men ikke hyppig i høi Grad. Rapsen have vi i det Forrige seet, træffes saa sjælden hos os, at her ikke kan være Tale om de Sygdomme, den er udsat for. Kartoflerne have ingen betydelige Fiender, uden den, som Dyrkerens Efterladenhed lader opkomme, — Udkrudtet, dernæst Frostten, som, naar den i Kartoflernes bedste Væxt ram-

mer Toppen, tilintetgjør vor Forventning om en god Hofst. Uheldigviis ere kun de sibe Steder meget udsatte derfor. Snegle paa Rugen om Efteraaret og paa Erterne om Foraaret har jeg ikke erfaret, i disse Egne at være forekomne i en bemærkelig Mængde.

Skulde det Tilfælde, at Sæden bliver Sol- og Vand-skoldet, være at henregne til Sygdommene, istedetfor at staae blandt de mange Beskadigelses, Jordbunds- og Veirligs-Indflydelse kan foranledige: saa maa her endnu tilføies, at det første under vedholdende Tørke indtræffer hyppig paa lette, især paa gruset Underlag liggende Jorder, hvoraf vi have mange, men sædvanlig dog kun pletteviis, eftersom det ufrugtbare Underlag staaer Overfladen mere eller mindre nær. Det Sidste have de seneste 2 Aar givet mange Exempler paa: ei alene paa Mosejord, hvor Sæden egentlig mere druknede, end den blev skoldet, men især paa leret eller med Leerunderlag forsynet Jordbund, hvor Mængden af Regnvandet ei kunde nedsynke, og hvor, især 1828, Havren paa mange Steder i den sidste Tid, istedetfor at sætte Kjerne og modne, ganske hensvandt, medens den paa sandede Jorder blev taalelig god og selv vægtig.

14.

Har man nogen bestemt Regel om den Grad af Modenhed, Sæden bør have, naar den skal høstes, for at blive bedst Handelsvare?

I den Tid, Kretsens Herredomme fortrængte enhver Tanke om landoconomiske Foretagender, der kunde komme i Opposition dermed, spurgtes ei, om Sæden var moden, men kun, om den var tjenlig til at afmeies: at der dog i det Mindste var dannet Kjerne deri. Thi hvo, som endnu havde Sæd ude, naar Pluraliteten var færdig med høsten, kunde ei ret mange Dage gjøre Regning paa

at høste i Fred. Den første Lee i Marken var Signalet for Høstens almindelige Begyndelse og uafbrudte Fortsættelse. Tidlig modnende Enghavre faldt for det Meste, inden nogen Kjerne havde dannet sig; thi at lade den staae længere, var det Samme, som at priisgive den.

Dette har forandret sig meget, selv i de Egne, hvor Tvret endnu bestaaer; og nu først kan der være Tale om Regler for Sædens Modenhed, som Landmanden før vel kjendte, men hvorefter det ei skod til ham at bestemme sin Høst.

Rugen lader man i Almindelighed blive temmelig modnet, og meier den ikke gjerne, før Straaet har et i det Hvide faldende Skjær, medens Kjærnerne i endeel af Årene ere haarde, naar man bider paa dem, og naar tillige kun faae derimellem findes, som ved at trykkes håardt mellem Fingrene endnu lade udpresse Væske. Den omvendte Hat, hvormed man flaaer til Årene, for at see, om enkelte Kjærner springe af, sees ei saa hyppig mere som Prove paa Rugens Modenhed, som for en Snees År tilbage, i det Mindste i min Omegn. Naar den største Deel af Årene allerede har hårde Kjærner, holder man Rugen for overmodnet, og jeg troer med Rette, især naar der tales om god og anseelig Handelsvare, som den meget stærkt modne Rug ikke altid afgiver. År, hvor der ubi de fleste Kjærner endnu var lidt Væske, altsaa en ubetydelig Huuthed tilbage, og saaledes altsaa ei fuldkommen modne, henlagte til Eftermodning i Solen, have ved igjentagne Gange anstillede Prover, givet Rug af meget godt Udseende, hverken smaaekjernet eller indkrumpet; hvilket derimod ofte findes, naar Årene blive meget modne paa Marken.

Bygget bliver uanseeligt, guult og krumpet, naar det staaer til Fuldmodenhed, inden det meies, især det serrabede. Bondens Regel er her at tage let, naar omtrent det Halve er gaaet over fra det Røde til den gule Farve, medens det Halve endnu staaer i Rødme. Til betydeligt Tab har jeg i tidligere År ladet mit serrabede Byg blive fuldmodnet, mistet en stor Deel af Årene under Høstningen, havt maadelig Affætning, da det dabledes paa Torvene for at have faaet for megen Regn, skjøndt det undertiden ikke havde faaet en eneste Draabe. Det torabede Byg modnes meget langsommere, falder ikke af, om endog endeel af

Ærene blive fuldmødne, og taber berøed ikke saameget i Udseende. Ved disse Egenheder staaer det, især i store Voldsbrug, hvor Sæden ofte ei kan tages saa hastig, som den bliver moden, endog uden Hensyn til sin større Værdi, langt foran det færrædte Byg, som ei kan anbefales der, uden maaskee, under forsinket Foraarsarbejde, til at besaae en enkelt Mark dermed, da det, neblagt sidst i Mai og selv i Juni Maanedens første Dage, endnu kan give en rig Høst, hvilket egen og fremmed Erfaring har stabsæstet.

Havren, siger Bonden, maa være skimlet, inden den meies, det er, den maa have et hvid-grønligt Skjær, naar man seer hen over Aegren. Men Mange oppebie ofte ikke det engang, og Havren bliver i Almindelighed tagen for tidlig, især Enghavre. Bønderne holde ikke af at gjøre Standsning i Høstarbejdet; indtræffer derfor ustadigt Veir, hvorunder det øvrige Arbejde ligger, tages atter fat paa Leen, som da især rammer de grønne Havremarker. Den mere fornuftige Landmand meier Havren, naar omtrent en tredie Deel af Kjærnerne paa de fleste Halme er moden, medens de mellemste endnu ere betydelig bløde, og de nederste melleagtige. I den Tilstand har Marker — naar Taler er om den hvide Havre — et temmelig modnet Udseende i nogen Fraastand; i Nærheden derimod, og Vipperne nærmere enkelt betragtede, spiller Farven endnu stærkt i det Grønne.

Erter og Vikker aflaaes sædvanlig temmelig grønne. Man taber imidlertid ikke ved at lade dem rødne tilbørlig; thi da behøve de kun at ligge den halve Tid for at blive tjenlige til Indbjergningen og staae altsaa kun den halve Risico med Hensyn til Veirliget. Jeg har hørt Landmænd saastaae, at man tabte mindst, naar Bølgesæd blev fuldkommen modnet, da netop de umodnet aflaaede Bølge sprækkede meest ved indfaldende Regn, hvorom jeg imidlertid, af Mangel paa egne igjentagne Sagttagelser, maa tilbageholde min Dom.

Kartofler kan man høste, naar Toppene visner, eller, truffen af Frost, bliver sort. Saalænge Toppene ere grønne, vore Kartoflerne. Men meget tidlig optager Bonden dem, forsaavidt han kan overkomme det, af Frygt for, siden ei at faa dem høstede og — i Ægne, hvor ingen tilbørlig Markfred er — attabe derpaa formødelst Ufred.

Kaps dyrkes forlibet her, for af denne Egn at kunne vente paalidelige Erfaringer om den rigtigste Tid til at høste den.

Ligesaa have vi seet, at Hveden er et Korn, som forekommer kun hos Enkelte, og som selv af disse ikke altid dyrkes stadig. Under saadanne Omstændigheder kan man ei vente megen Erfaring om den foreliggende Gjenstand. Tidligere, da jeg dyrkede den meer, var mit Kjendmærke paa dens bedste Modenhedsgrad, at de fleste Aar bleve brune, og Kjærnerne deri seie, nogle vel ogsaa haarde. Men meget let kan man lade Hvede blive for moden, og indtræffer da Blæst, taber man overordentlig meget. At høste Hvede for grøn synes mig at have skadeligere Indflydelse paa dette Kornets Godhed og Udseende, end ved anden Sæd, og at lade den blive for moden skader ikke Kjærnen og dette Kornets Synnen foranlediger megen Spilde.

15.

Hvorledes ere Kornvarerne beskaffet? sørges for deres Rensning? er der paaraamt nogen Foranstaltning til deres Tørring? til deres videre Forædling?

Besvarelsen af denne Afdelings tvende første Spørgsmaal ligger for en Deel allerede i det ubi 11te Afdeling Forekomne. Kornvarernes Beskaffenhed retter sig for en stor Deel efter Sædekornets mere eller mindre omhyggelige Valg og Behandling, hvori man vel er gaaen frem, men langt fra ikke tilstrækkeligen. Men naar Saaesæden ikke engang nyder den tilbørlige Rensning, hvorledes skulde man da kunne vente mere i denne Henseende af den, der føres til Torvs, især saalænge man her kun vrager ureen Sæd, for at trykke Prisen baade paa den rene og urene, men aldeles ikke lader den sidste mangle Uffætning. En Undtagelse herfra gjor

Kjøbenhavns Torv. Hvo, som vil concurrere der, er nødt til at komme med god og reen Vare. I den senere Tid har undertiden Opløb af Sæd, til Forsendelse i Ulandet, fundet Sted i Amtets faae Søstæder, og dette har, ved at oplive Handelen, ogsaa havt Indflydelse paa Kornvarernes Rensning. Dog har sædvanlig Modtageren alligevel maattet omrense den opkøbte Sæd, førend den kunde affendes. Mangel paa Rensmaskiner hos Bønderne er her meget følelig. Hver By burde have een eller to deraf; men at enes herom blev ligesaa vanskeligt, som at tilveiebringe Udlægget. At Bestemmelserne ved Leverance af Skattefæden bidroge meget til at vænne Bonden til, baade at paasee, at bedre Korn blev avlet, som ogsaa, at det rensedes tilbørlig, og at, hvis denne Foranstaltning havde været vedvarende, dens Indflydelse maaffee vilde være bleven almindelig og have yttret sig velgjørende paa Kornhandelen i det Hele, især naar Loven var kommen den til Hjælp ved at tilstæde Vægt en Deel i Priisbestemmelsen for den til Torvene sendte Sæd, derom har jeg før allerede havt Leilighed at yttre mig. Efterladenhed ved Sædens Rensning, Skjodesløshed i at producere god Handelsvare, Uffikke som de, at komme det fratagne Smaa-Korn atter i Midten af de til Torvs bestemte Sække, hæves ikke saa let, uden at Lovgivningens hensigtsmæssige Bestemmelser for Salget gjøre, at Fordelene af det Modsatte blive mere isinesaldende.

Imidlertid har den betydelig høie Priis, hvori reen Rug — især den hvide — i de senere Aar har staaet, bidraget noget til dette Korns Forbedring i enhver Henseende; hvorom, saavel som om flere herhen hørende Gjenstande, jeg ligeledes allerede har yttret mig i 11te Afdeling. Jeg afbryder derfor for at undgaae flere Sjæntagelser, og henvender mig til det forelagte Spørgsmaal's tvende sidste Puncter.

Hos Bønderne tørres Rugen til eget Forbrug ganske almindelig, hvorimod i Kjøbstæderne det Modsatte pleier at finde Sted, med mindre usædvanlig vaad Indbjergning kræver Tørring. Byg tørres til Grøn og det hjemmesigtede Meel, forsaavidt ikke i den senere Tid, især under Høsten, de saakaldte femerske Grøn og det paa Møllen sigtede Meel ere komne almindeligere i Brug hos Bønderne i mange Egne af Amtet. Fremdeles tørredes Skatterugen i den

samme Tid, hvor dette blev forlangt. Videre finder ingen Lørring af Sæd Sted paa dette Amt. Rugen, som opkjøbes i Kjøbenhavn til Forsendelse søværts, tørres der paa de betydelige i den senere Tid i Hovedstaden indrettede Lørringsanstalter.

Derfor under Kornvarernes Forædling forstaaes, at samme i forandret Skikkelse komme i Handelen, og, istedetfor i raae Tilstand, f. Ex. som Malt, Gryn, Meel eller Spiritus saldbhødes, saa maa til Befarelse af Spørgsmaalet anføres Følgende.

Alle Bønder have Maltgjøveri til eget Forbrug, og Enkelte ligeledes til Salg for Omegnens Huusfolk; dog hente disse deres Malt hyppigere fra Kjøbstæderne, hvor de fleste Bryggere og Brændeviinsbrændere gjøre endel mere, end de selv forbruge. Men i det Hele kan dog neppe antages, at der gøres Malt her til Amtets Fornødenhed; thi meget hentes ogsaa fra Kjøbenhavn, hvor vi træffe meget betydelige Maltgjørier.

Af Gryn- og Sigteværker have vi adskillige, og nogle føre betydeligt af deres forædlede Kornvarer til Kjøbstæderne i Amtet, saavel som til Hovedstaden; men der kommer vistnok ligesaameget atter i smaae Partier derfra tilbage til os. Enkelte Værker leve Vere Varer, som kunne concurrere med de bedste fra fremmede Provindser; men ikke desto mindre tage vi neppe en forholdsmæssig Deel i Kjøbenhavns Forsyning med Gryn og sigtet Meel.

Den eneste Forædling, som gaaer i det Store hos os, skeer ved de mange Brænderier, som Amtets Kjøbstæder have; og var ikke saa meget Korn blevet anvendt til Spiritus, vilde det i den seneste Periode, hvor Sæden stod saa lavt, have seet endnu maadeligere ud med dets Affætning. Til Gjengjæld ere vi da ogsaa saa billige at nyde denne Drik i en næsten utroelig Mængde, til en Grad, at jeg vistnok tør anfage, at, hvor megen Sæd her endog anvendes til Brænderierne, Productet deraf dog hverken stikker vor Lørst, eller tilfredsstillen vor Patriotismus, ikke at ville lade Kornvarerne falde til endnu lavere Priser; thi meget Brændeviin hente vi desforuden fra Kjøbenhavn, især, naar vi engang ville nyde Noget, som er godt, da en stor Deel af Amtets Brænderier leverer en meget maabelig Vare. Vel er det sandt, Bonden drikker ligemeget Brændeviin i Krostuerne, enten det er godt, eller maabeligt, og en vis Brændeviinsbrænders menneffe-

kjærlige Yttring, at han afbrækkede adskillige Grader i Brændevinsens Styrke, blot for at forebygge mere Fylder, end man jo dagligen saae, at hans, kun saae Grader over Postens Vand holdende Probuert alligevel anrettebe, maa der vistnok, fra een Side betragtet, gives Medhold; men see vi paa Været til at gaae i Hans delen, især i Udlandet, hvor man ikke vilde lade sig nøie med Brændeviin, graderet efter hiint menneskekjærlige Princip, saa kan man vel ikke nægte, at endnu større Concurrence var ønskelig, og dertil vilde vel den for endeel Aar siden saa almindelig til Dmtale komne Frigivelse af Brændeviinsbrænden bidrage meest. Thi jeg tør ikke forbigaae her at anføre, at vor Egn med Hensyn til Brændeviinsbrænden i Smug, ikke kan stille sig ved Siden af andre Provindser, hvor — efter hvad private saavel som officielle Beretninger have ladet blive bekendt derom, de upriviligerede Brænderier næsten fortrænge de privilegerede. Uautoriserede Destilleerværker i det Smaa — om de overalt skulde existere her — høre i det Mindste til det meget Sjældne, og vor Bonde bidrager altsaa ei paa denne Maade til Kornværetnes Forædling.

16.

Er Producternes Uffætning forbunden med Vanskelighed, saasomt af Mangel paa gode Torve eller Udfibningssteder?

Omgiiven af Sundet, Kattegattet og Isefjorden, med en dyb Havbugt i Amtets Indre, kan man vist nok ikke antage, at det feiler paa Udfibningssteder eller Leilighed dertil. Ei heller mangle Torve der, hvor paa omtrent 20 Kvadratmile haves 4 Riobstæder, hvoriblandt Vens næststørste, foruden flere Fabrikstæder, som forbruge Betydeligt, og hvor desuden Hovedstaden ei ligger længer end 2 à 3 Mile fra Amtets Grændse.

Har altsaa Frederiksborg Amt deelt Danmark's Skjebne i endeel af de foregaaende Aar, med Vanskelighed og til lave Priser at maatte sælge de betydeligste af sine Producter: saa have kun de almindelige, Fædrenelandet saavel som Ublandet trykkende Conjuncturer været Aarsag deri, men ingenlunde en Beliggenhed, der, i Sammenligning med mange andre Steders, for maa kaldes heldig, end uheldig. Skulde noget Uheldigt med Hensyn til Uffætning tilfældigviis have knyttet sig til et heldigt Locale, saa maatte det være Handelsstandens altfor længe vedholdende Lunkenhed med Hensyn til Speculationer paa Kornvarer, der selv i de senere Aar, hvor Sjyllands Havne dog for en Deel længe allerede have givet et folgeværdigt Exempel paa merkantilsk Driftighed, endnu synes at afholde os fra at deeltage i Handel paa Ublandet, som dog til adskillige Lider har havt et ret enskeltigt Udfald. En Beregning over, hvad vore Handelsstæder i den senere Tid have udført af Korn, vilde give et ringe Resultat; men Amtets hele Udførsel bestemmes ei derved alene, da en Deel af vort Korn maa antages, over Kjøbenhavn at komme til videre Forsendelse. Meest paafaldende er det, at et Søstæd som Helsingør, der efter dets Beliggenhed kunde være Danmark's anden Handelsstad, ei tager større Deel i Kornhandelen. Havde vore Brænderier og vort Forbrug af Det, de levere, ikke stedsse været i saa god Gang, som jeg i det Forrige har havt Leilighed til at anføre, vilde det have seet flæk ud for Bonden med Hensyn til Kornvarernes Uffætning.

Uf Amtets forskjellige Dele vilde Hornsherred komme til at anses mindst fordeelagtig beliggende for Uffætning, hvis man ikke fra dets vestlige Kant, og fra Den Durs havde aabnet sig en Wei med Korn og andre Fødevarer til Holbek, hvor ofte en temmelig levende Kornhandel og god Uffætning paa Landmandens Producter har fundet Sted. Frederiksfund er ei noget tilstrækkeligt Torv for Hornsherreds Kornvarer, fliondt af og til ogsaa herfra ere affendte Ladninger til Ublandet. Frederiksværk kan forsynes af dets egne Bønder, og Noeskilde Torv, hvorhen ogsaa undertiden affendes Sæd af Herredets syblige Dele, roses ei. Slangerup, fliondt det har ophørt at staae blandt Kjøbstæderne, har dog adskillige Brænderier endnu, og nærliggende Landmænd affætte her Lidet af deres Producter, men ikke betydeligt, og for det Meste er

Torveprisen her betydelig under Kjøbenhavn. Frederiksborg, uagtet ei noget Søstøb, tilbyder ofte meget god Affætning, fordi ei alene de mange Huusmænd og Parcellister af Omegnen, især fra Kronborg Amt og fra Hirschholms nordlige Deel, kjøbe deres Kornvarer her, men ofte selv Bønder fra sidstbemeldte Stedets; hvortil i de senere Aar ogsaa ere komne adskillige Sædeprangere. Hirschholms Løvefabrikation og Handel foranlediger stort Kornforbrug, saa at dette Amtsdistrikt har kun lidet Dverfskud. Det som sælges, gaaer næsten tilsammen enten til Hirschholms Kjøbstad, eller til Kjøbenhavn, hvorimod en stor Deel af hvad der kjøbes, hentes fra Frederiksborg. Dette Sted selv forbruger desuden Betydeligt til dets mange Brænderier, saavel som til Brødbagning baade for Byen og for Slotsmenigheden, som og for Stutteriets Markenteneri. Fredensborg, hvor ugentlig holdes et Slags Torv, kan med Hensyn til Kjød og Fødevarernes Affætning, næsten sættes ved Siden af een af de mindre Kjøbstæder. Ogsaa Bageri og Slagteri findes her, til hvilke sidste Fødeqvæg ofte ganske fordeelagtigen har kunnet affættes. Helsingør bør vel ansees for Amtets Hovedtorv; men ofte blev Bonden her midt buden for sit Korn, især naar vi gaae en 8 à 10 Aar tilbage, hvor man paa stod, at kun Enkelte skulle have været formuende nok til at gjøre betydeligt Indkjøb, og saaledes altsaa have havt det i deres Magt at bestemme Prisen alle de Dage, da Torvet var noget opfyldt. Smidlertid ligger det dog allerede i Stedets Folkemængde, at her maa forbruges Betydeligt, og hvor meget man endog havde at udsætte paa Helsingørs Torv, saa indfandt sig dog stedse endeel Landmænd her med deres Kornvarer, og deriblandt ofte dem, fra langt bortliggende Egne. Mindre nu, end før under Kornprisernes laveste Stand, synes det ellers, at Noeskilde Amts Bønder besøge Helsingørs og Frederiksborgs Torve, hvor de for adskillige Aar siden hidtoe ikke lidet til at ned sætte Prisene eller selv ganske at standse Affætning, saa at ofte Sæd maatte hjemtages eller ind sættes usolgt hos Bekjendtere. Ogsaa Fabrikerne i Hellebøl og Usherød modtage endeel Sæd og anden Fødevarer af de nærliggende Beboere og indvirke saaledes ligesaa fordeelagtigt paa Affætning her, som Frederiksværk for dets Bøndergods og nogle andre Tilgrændsende. Leverancen af 8—10000 Bønder Havre

til Frederiksborg Stutteri og til Deputatnydende har en fordeelagtig Indflydelse paa dette Korn's Affætning. Imidlertid er Havren i den senere Tid om Foraaret næsten stedse stegen over Licitationsprisen.

Foruden Kjøbstæderne Frederiksfund og Helsingør samt Fabriksteden Frederiksværk, har Amtet flere gode Lade- og Udskibningssteder, især ved Sundet; men de benyttes kun lidet til Affætning for Bondens Producter. Endeel Løv affiktes fra Humlebeet til Kjøbenhavn, som affiktes Bønderne paa dette Udskibningssted, hvilket er temmelig fordeelagtigt for Nærliggende i Usminderød Sogn. Esrom Canal er alene calculeret paa Brændsels Affætning fra det Indre af de betydelige Skove især Besten for Søen, og benyttes ei til Andet.

Kjøb, især Dyrkjød, føres i Mængde af Landmanden til Amtets Kjøbstæder og salbydes ogsaa paa Landet. Dette Kjøb er sjældent godt og nedsetter i Vinterens første Tid, hvor denne Handelsart er levende, Prisen paa det bedre Dyrkjød saavel som paa de fedede Creature, hvorpaa da ofte seer Misbud. Dette har imidlertid især sin Grund deri, at Amtets Slagtere i Vinterens første Maaneder kunne kjøbe det maadeligere og kun halvfebe Løv for ringe Priis og derfor ei ville til at betale det bedre, saalænge der er Overflødighed af hiint. Frihed af Kjøbhandelen til Kjøbenhavn kan ikke andet, end virke fordeelagtigen paa denne Green af Landoeconomisk Industrie; thi kun godt Kjøb finder Affætning der, altsaa besitter Landmanden sig nu, mere end før, paa at tilveiebringe bedre Vare, da han ikke er dependent af Slagteren eller Prangeren. Vel naaer Bonden aldrig paa Løvet den Priis, Slagteren kan faae for Vare, som ei er bedre; men han kan dog udbringe et godt Hjør ved høiere nu, end ofte før, da han var i Slagterens Hænder. Hvo som ellers har Foder nok til at holde sit Fedeqvæg saa længe, at det maadeligere er solgt, har sjældent i de sidste 20 Aar kunnet klage over Mangel paa ret fordeelagtig Affætning endog til Slagterne. Helsingør har ofte været et godt Marked for Fedeqvæg; men dette afhænger meget af Skibsfarten, og ofte have dette Steds Slagtere derfor ogsaa betalt meget flet. Mere bekjendte paa Amtet, end Kjøbenhavneren, opsøge de især i Vinterens første Halvdeel, hvor der endnu er Balg, de Steder, hvor de vide, at

der er Pengetrang, kjøbe det ofte Dvæg, som ikke kan kaldes halv fedt engang, og prøve paa, saa længe som mueligt derved at trykke Prisen paa det Bedre. Kjøbenhavns Slagtere derimod komme for det Meste kun, naar der er Mangel paa deres Marked, især naar Belterne ere tillagte med Fis, og dersom Kreaturene da ere i god Stand kan man vente et antageligt Bud. At drive med sit Dvæg til Kjøbenhavn, har ikke stedse viist sig fordeelagtigt. Man er for lidet vant til at see Omegnens Bønder komme til Trommesalen og selv falbyde deres Dvæg, til ikke at skulle troe, at, naar dette engang skeer, Trang maa have drevet dem dertil, og deraf benytter man sig, naar ikke netop Slagterne selv trænge. Meget er imidlertid Landmanden selv Skyld i maadelig Ufsætning paa sit Dvæg, som enten drives til Markederne eller agtes solgt i Stalden; thi sjældent er det tilbørlig fedt og næsten aldrig kaldet enten i Fedme eller Godhed concurrere med det jydsk eller det sydsjællandske med Sæd staldede, uagtet Kartofler dog ere istand til at bringe det til det Samme med Hensyn til Fedme, i det Mindste til meget afsettelig Handelsvare endog for Hovedstaden.

Den fine Ulds maadelige Ufgang i Handelen, selv efter at Udsigt til bedre Ufsætning, ved det af Landhuusholdningssekskabet i den Henseende Foranstaltede lod til at aabne sig for os, er for almindelig bekjendt, for søleligen erkjendt af Faaredyrkerne til længe at dvæle derved. Istedetfor, efter uoverspændte Beregninger, at høre sig til Velstand ved Schæferiers Anlæg eller Udvidelse, har Landmanden bebyrdet sig med en i dette Dieblik næsten værdsløs Ting. — Bonden har længe allerede ikke holdt flere Saar, end til at vinde den fornødne Uld til Husets Behov. I andre smaae Uldsbrug, hvor det fremfor i de større er gjørligt at gaae over fra det Ene til det Andet, tænker man paa at affkøbe Faarene, som man for faa Aar siden anskaffede i det Haab, derved at høre Indtægten af sine Forder, og Eiere af større Flokke see vist heller ikke betydelig Fordeel mere ved denne Uvl, hvor god Uld der paa enkelte Steder endog produceres. Vi træffe her ofte paa Uld, hvoraf, efter vore Fabrikkers Priser, Klæde til 6 à 8 Rbd. Ulden kan forjærbiges, om end den største Deel af Ulden fra Merinos Schæferierne kun er tjenlig til Klæde, som sælges for omtrent 4 à 6 Rbd. Og dog kunne vi ikke opnaae mere end $2\frac{1}{2}$ à $3\frac{1}{2}$ Mk. for

Pundet af den paa Faarene reen vaffede Uld, istedetfor at saadan Uld af Mestizer i 7de eller 8de Leed, 25 Kar tilbage, folgtes for 5 indtil 6 Mk. Courant. Til saadan Priis har Forfatteren selv afsat smaae Partier, hvilke dog sjælden betales høiest af Fabrikanterne.

Klædet staaer hos os 50 til 80 Procent høiere i Priis, end i Udlandet: (enhver Upartist, som sammenligner tydske og danske Prøvefort, maa tilstaae dette) og dog føre Lydslands Schæferrer Landmanden til Velstand, medens vi, som ikkun have en Ubesydelighed af ædle Faareflokke mod de syblige Nabolande, neppe kunne afsætte vor Uld, end ikke engang til de anførte usle Priser! — Hvad kan Grunden være hertil? Fabrikvæsenets lave Stand maa skee? Ellers vise dog nogle Fabrikker, at man forstaaer at forfærdige godt Klæde af vor Uld. Eller er det lettere her, end i Udlandet, at trykke det raae Materials Priis, medens Fabrikaterne strues i Weisret, fordi Concurrence mangler? Ubegribeligt bliver det i ethvert Tilfælde, at fin Uld — jeg mener saadan, hvoraf Klæde til de ommeldte Priser kan forfærdiges — ei kan afsættes for en nogenlunde taalelig Betaling, medens der endnu indføres saameget fremmed Klæde, som, uagtet til meget billig Indkjøbspriis, ved Told, Fragt og andre Omkostninger, samt ved de Handlendes rimelige eller urimelige Fordeel, ved sin høie Udsalgspræis, aldeles ikke nedsætter Prisen paa det indenlandske. Men ligesaa ubegribeligt er det ogsaa, at Kjøbenhavn næsten udelukkende vælges til Fabriksted, hvor Arbejdsløn, Levnetsmidler, Consumption, Huusleie og Huusgift staae saa meget høiere, end paa Landet eller i de mindre Kjøbstæder, hvor derfor burde være det egentlige Sæde for vore Uldmanufacturer.

Fedevarerne, især Smør, have i det Hele ikke manglet Afsetning, Kjøndt Prisen ofte staaer temmelig lavt. Men rigtig nok tør vi ved vort Bøndersmørs Maadelighed i det Hele heller ikke vente høie Priser. Godt Smør — det, man i den i saa Henseende dog ikke overdreven forfinede Hovedstad kalder fint Smør — er altid betalt godt, og undertiden har det endog staaet meget høit; sandsynligviis paa Grund af, at saa Faae levere det. Forøvrigt er ved Bondens ringe Dvæghold, ved hans Mangel paa Melkekammer eller Kielder, ved et betydeligt Forbrug, i det Mindste under Høsten, Dverskubdet af Smør her paa Amtet i det Hele ei

stort, især det ikke, hvor Lørbearbejdet gaaer stærkt, hvor man altsaa allerede fra det tidligere Foraars af bruger mere deraf. Vi gesaa borttage de idelige Reiser til Kjøbenhavn meget Smør for Bonden i de Egne, hvorfra man Nat og Dag seer Heste og Vogn^{ne} paa Landveien.

Uf Hø og Halm forbruger Kjøbenhavn saa meget, at, uagtet den for disse Producters Transport temmelig lange Wei, ogsaa fra dette Amt en Mængde gaaer derhen. Nogle Aar tilbage var der en Periode, hvor Foderet stod saa lavt i Hovedstaden, at man neppe engang havde en god Vognleie for et Læs Hø, som sendtes derhen fra Amtets Midte. Denne heldige Periode ophørte med 1826, hvor Fouragen, efter Misværet, steg til en, endog for den bedre Landmand alt for fristende, Priis til ei at benytte den til at rive sig ud af Dieblikkets Trang, hvori næsten Enhver befandt sig efter saa mange, med Hensyn til Priserne flette Aarsiden den Tid har Hø og Halm, naar vi betragte Gjennemsnittsprisen, ikke igjen staaet saa lavt, som før, og Salget gaaer raskt frem, medens Agrene sukke under Mangel af Kraft. Hvor ondt skelligt det end er for Landmanden, at hans Producter staae høit i det Mindste svarende til de Omkostninger, Productionen medfører, og til de Skatter og Byrder, der hvile paa Producenten og hans Grundejendom, saa maa jeg dog undtage Foderværternes herfra, især Hø og Halm, hvis saa lave Priis, at ingen Frisfelt til at sælge dem kunde tænkes, langt mere maa ansees for helbig.

Sverrig var for endeel Aar siden et godt Marked for vore Heste, og især stode de smaae lette og derhos velstaaede Dyr i en forholdsmæssig høi Priis. Tolddefraudationer hiin Side Sunde det bidroge meget til at bringe Liv i denne Handel; men de bidroge ogsaa til senere strængere Tilsyn, og dette har forarsaget at denne Handel nu ikke mere er saa stærk. Overdrevne Toldafgifter føre kun til Smuglen eller til at standse Handelen, og Regjeringerne vinde hverken ved det Ene eller det Andet. Hølder man det for rigtigt at hæve Handelen imellem to Stater paa een eller anden Artikel, saa synes det at være bedre, ligesom at ubtale det, end indirecte paa Moralitetens Bekostning at

stabsse eller samme den ved overdreven Toldafgift. — At det er uret, bebrager sig, at smugle og snyde Regjeringen for Tolden, dette faaer Ingen den Handlende til at indsee.

17.

Opgive Bønderne endnu Evret, eller holdes der over Markfred? reises der nyt Hegn og vedligeholdes det gamle?

Markfredens Tilstand for Forordningen af 6 Juli 1817 var den samme, som i Dens øvrige Egne, overeensstemmende vel med næsten hele Danmarks, bekjendt ved Det, der da blev skrevet om denne Gjenstand, for at bevirke den af enhver oplyst Ugerdyrker saa meget ønskede Forandring i Markernes stedfindende almindelige Fredløshed, saasnart en overilet Indhøstning neppe var tilendebragt. Forordningen bevirkede ved dens første Fremtræden mere en siebliffelig Forbauselse, end en almindelig Forandring i Tingens Stilling, hvilken Mange maaffee havde ventet, især paa Grund af de derudi bestemte høie Optagelsespenge. Men foruden at der stedfinder et Misforhold imellem Optagningspengene, som ere bestemte for de forskjellige Slags Creature; foruden en Ubestemthed paa enkelte Steder, til hvilken Betaling det Ene eller det Andet skal henføres, synes mig Optagelsespengene i det Hele netop at være for høie til, under Landmandens i samme Tid besyndte maadelige Forfatning, imellem Mand og Mand at kunne blive ufravigelig Regel for Indløsningen; og netop af den Aarsag har Forordningen af 9 Juli 1817 ikke virket saameget paa Markfred, som man ellers torde have ventet. De mange Egne, hvor Evret har bestaaet i dets fulde Udstrækthed efter 1817, ligesom før, bevidne dette bedst. Ei heller vilde det falde vanskeligt at bevise, at lavere Optagelsespenge, mere beregnede paa Mueligheden at komme til almindelig Anvendelse, havde været virk-

sommers. Attraaen til Markfred findes for det Meste kun hos Enkelte, og disse have længe at kæmpe mod de Dvrigs, som ønske den gamle Skikks Vedbeholdelse. Hverken kunne hine, efter de Tidss omstændigheder, som have fundet Sted i mere, end en halv Snes Aar, eller de nenne at fremgaae efter Anordningens Bud med Hensyn til Optagelsespengene. Man advarer, optager, ubleveret uden eller mod ringe Indløsningspenge, lover vel ogsaa at tilbagebetale disse, dersom Naboen herefter holder Fred. Men Naboen veed, at endog ved det omhyggeligste Tilsyn en sieblikkelig Overtrædelse af Skjellet af den fredelig sindede Mands Creature, enten de staae i Toir eller de vogtes, let kan indløbe, og indløber det ei, veed det fllette Mennecke at raade Bod derpaa. Han seer altsaa forud, at de betalte Penge nok kunne faaes igjen, og det med Agerrente. Daglig Erfaring, især i de første 5—6 Aar efter terat Forordningen udkom, har stadfæstet dette. Mindre Optagelsespenge, ei høiere, end at den fredelig sindede, uden at bluse, kunde tage deres fulde Beløb af den Ufredelige, en Tiende Del omtrent af hvad Forordningen bestemmer, vilde forebygge dette for Størstebeel; thi om da ogsaa engang et Hoved imod hiins Willie kom ind paa Naboen's Mark, vilde dette ikke blive betydeligt nok, til derfor at maatte opgive at stræbe efter Markfred. Til at tæile den Ufredelige vilde de omtrent indtil $\frac{1}{3}$ nedsatte Optagelsespenge være høie nok, og mere end høie nok til at indløse, hvad mod Eierens Willie kommer ind paa Andres Marker. Ei heller var under saadan Nedsættelse Fristelsen for fllette Mennecker saa stor til, under Nattens Skjul at forgribe sig paa Naboen's toirfattede Besætning, for paa Grund af Hævn eller Bindsyge at drive den ind paa sin Mark; Gjæringer, tit nok forekomne, hvor der tvistedes om Markfred.

Jeg har i det Foregaaende ytret, at Misforhold saavelsom Ubestemthed fandt Sted imellem de for det ene eller for det andet Slags Creature bestemte Optagelsespenge, hvorom jeg slylde nærmere Forklaring. Ubestemthed finder Sted, fordi Grændsen ei er opgiven imellem Sviin og Griis, Ko og Kalv, Hest og Føl. Misforhold derimod er især imellem de 3 Rdd., som skulle betales for en Ko, og de for en Kalv kun ansatte 48 s; især naar 1 à 2 Aars Ungheeder, efter det almindelig Antagne, endnu skulde henføres til Kal-

dene. En Kalv eller et Unghoved er eet af de vanskeligste Kreature at optage, gjør ligesaamegen Skade paa den unge Rugemark, som et stort Hoved, og ofte mere, naar man ved Optagningen først længe maa jage omkring med dem, inden de kunne faaes hjemdrevne, hvilket sjældnere behøves med Køerne. En Hest burde staae meget høiere, end en Ko, ligeledes i Betragtning af den ofte større Vanskelighed med at optage dem. Faar, i det mindste Bøndernes Smaaflokke, ere ligeledes meget vanskelige at drive til fremmed Sted, og megen Ufred kunne de ofte have forvoldet, inden dette engang lykkes; derhos er Faaret meget skadeligt for den unge Vintersæd og opsøger den, saasnart Marken blot viser sig lidt grøn. De for Faar bestemte Optagelsespenge staae derfor, i Forhold til det Øvrige, ikke høie nok. At Tyre ere ansatte til høieste Betaling, er meget rigtigt; men for at undgaae saa ofte indtrufne ulykkelige Hændelser, saavel som for at Dvægracernes Forbedring stod mere i vor Magt, havde det været ønskeligt, at de ganske vare blevne forviste fra Markerne, i det Mindste som løsgaaende. Svinene have paa de fleste Steder længe tabt deres fordoms Herredømme, og overdreven høie Optagelsespenge ere ei mere fornødne til at holde dem i Lomme.

Men skjøndt jeg troer, at Forordningen af 9 Juli 1817 under Modification af Udskilligt deri, kunde have været virksommere, især dersom det kunde have ladet sig gjøre at stille Markfredens Overholdelse under offentligt Tilsyn, hvilket vel vilde have havt sine store Vanskeligheder, men dog maaskee ikke havde været ganske umueligt, har den ikke desto mindre ei virket ubetydeligt og i enkelte Strog, selv havt fuldkommen Markfred til Følge. Mere Indflydelse vilde den have havt, naar den var udkommen tidligere, under Bondens Velstand, istedet for at træffe Landmanden i hans kraftløseste Periode.

Inden jeg forsøger at give en Oversigt over Markfredens nærværende Stand, vil det maaskee ikke være hverken uinteressant eller hensigtsløst, kort at anføre, hvorledes det stod til dermed 5 à 6 Aar, efterat Forordningen udkom, dengang nemlig, da de første Opfordringer til disse landoeconomiske Spørgsmaals Besvarelse udgik. Dette, sammenlignet med Tingens nærværende Stand, leder til Slutninger om Fremtiden. Jeg meddeler der-

for, hvad de mig overleverede, bengang indkomne Indberetninger ind-
beholde om denne Gjenstand.

Horns Herred den 19 April 1823.

"Saa vidt vi vide, opgave Bønderne endnu Kværet overalt i
Horns Herred. Af gammelt Markhegn findes om Bøndernes Lods-
der kun faae, og disse forsømmes, som oftest. Af nyt Hegn
kjende vi ingen eller kun faae.

Frederiksværk Gods den 11 September 1822.

"Naar Hovedgaarden og Værket undtages, hvor der holdes
Markfred, saa opgives Kværet endnu overalt. Nyt Hegn reises
sjældent, hvorimod det Gamle vedligeholdes i Almindelighed.

Kronborg Amtsdistrict den 31 Mai 1823.

"Af enkelte Mænd, især uden for Bøndestanden, har i mange
Aar Markfred og Hegn været overholdt. Forordningen af 9 Juli
1817 har virket, at ogsaa mange Bønder, især de, som lægge sig
efter Kløver og Kartoffelavl, fordrer Hegn og Markfred. Dog fins
des, desværre, endnu Byer, hvor man forenes om at opgave Kvæ-
ret, saasnart Kornet er indhøstet. Hvor Markfred overholdes,
der reises og vedligeholdes Hegn, andensheds ikke.

Girschholms Amtsdistricts Indberetninger.

a) Sr. Oberst v. Bräems paa Kungstedgaard af 4 Marts
1823.

"Bønderne opgave endnu Kværet, men da de i Almindelighed
begrænses af de større Gaarde, der nøiagtig holde over Freden,
saa maa vogtes og kun faae lade Dvæget gaae paa Marken om
Natten. Dptagningspengenes Størrelse frister Mange til, ulov-
ligen at optage. De 3 Rbd. Sølv for et Dvæghoved, ere ofte $\frac{1}{2}$ af
dets Værdi, ligesom de 3 Rbd. Sølv for et Sviin ere becover.
For faar kan Dptagning let fæe, da de sælges ad, og 20 faar ere

strax 20 Rbd. Solv. Og hvem skal Eieren holde sig til? Vogn-
terne kunne ei betale og give dog oftest Anledning til Optagning."

b) Hr. Justitsraad Selmers i Hirschholm af 30 September
1822.

"Vvret opgives ikke mere, det skulde da være, en enkelt By
enedes derom, hvilket har sine Banfæligheder. Siden Forordnin-
gen af 9 Juli 1817 synes Markfreden her meget god. Det var søn-
fæligt, om alle Hegns Eløisning nu opmuntredes. Megen unyt-
tig henliggende Jord kom da til Nytte. Hegnet har desuden als-
drig naaet sin Hensigt; thi endog før 9 Juli 1817, da man gjerne
betalte nogle ubetydelige Optagelsespenge for at have fri Græs-
ning, blev det bedste Hegn gjort ved Nattetider unyttigt, ved paa
flere Steder anbragte Gab. At plante paa Hegnet er særdeles
fordeelagtigt."

c) Hr. Kammerraad Wiimhs paa Lyngebedsgaard af 7 Sep-
tember 1822.

"Gamle Skikke ere ikke let af Enhver at aflade, og saaledes
have Bonderne for det Meste Vvret, ikke alene paa deres egne
Jordblodder, men og paa samtlige Naboers, saavidt Hegn tillader
og Kreaturerens Lyst at vandre, strækker sig. Om nyt Hegn rei-
ses, er mig ubekjendt, men at det gamle ikke alle Steder svarer
til sin Hensigt, er vist."

d) Hr. Bank-Graveur Seehusens i Birkerød af 10 April
1823.

"Vvret opgives ikke og der holdes over Markfred. Baade
reises der nyt Hegn og det gamle vedligeholdes."

e) Sognefogderne Ole Hansen i Auderød og Jens Andreas-
sens i Brønsholm af 5 December 1822.

"I Strandsognet opgives Vvre, og Markfred overholdes i
Almindelighed ikke. Grunden maa fornemmelig søges i Hegnets
Betydelighed; dernæst i Forordningens svære Optagelsespenge,

som brede enkelte Herre- og Gaardmænd til at benytte dem som Indtægtskilde eller til Chikane, naar de havde noget Udstaaende med Naboen, hvorved ei sjælden 20-30 ja indtil 100 Rbd. Opsagningspenge maatte betales, hvor man da søgte Regres paa lige Maade. Man holdt flere Bogtere end før, men heller ikke derved opnaaedes, at enhver's Creature bleve paa egne Marker, hvorefter Tvret lidt efter lidt blev opgivet igjen. Vel kunde ansøres at Creaturene kunde holdes bundne, men Køerne lide derved og make ei godt under Efteraarets Kulde.

Hvad Hegn angaaer, da reises efter den nyeste Forordning intet nyt og det gamle forfalder, da saavel Bonden som andre udlægge Forordningen saaledes: at skal Hver være pligtig, at holde Creaturene paa sit Eget, og altsaa nødes til at vogte eller tøre, saa behøves intet Hegn. Denne Tanke er almindelig i Sognet og gjør altsaa Markfred mere vanskelig."

Forfatterens Indberetninger over Frederiksborg Amtsdistricts nordvestlige Deel, af 31 December 1822.

"Naar Spørgsmaalet blot angaaer Bonden o: Landmanden af Bondestanden, saa udsalder Besvarelsen, almindelig tagen, saaledes:

Bønderne opgive endnu Tvret, de holde ikke over Markfred, de reise, med ubetydelige og paa Markfred næsten ingen Indflydelse havende Undtagelser, hverken nyt Hegn eller vedligeholde det gamle, hvilket ingensteds har stort anden Nytte, end at betegne Skjellet imellem Lodderne.

Undtagelser herfra, finde Sted:

1) Hvor Jordbrugere udenfor Bondestanden i tilstrækkelig Mængde ere bosatte imellem Bønderne og med forenet Kraft have arbeidet Markernes fredløse Tilstand imod. Dette har især det virket gavnlige, hvor Kartoffelavlens i det Store ogsaa fandt Sted hos Bonden, som da befandt sig vel ved den bundne Markfred. Til disse helbige Egne hører kun en liden Strækning, hvoriblandt en Deel af Herlov, Kollerød, Uvelse, Lystrup ligesom de Slangerup Kjøbstad nærmest tilfødende Jorder, da Agerdyrkerne i dette sidste Sted ikke taale fremmede Creature paa deres Marker. Med Undtagelse af de benævnte Strækninger samt Hillerød Kjøb-

Stads Forber, hvor Markfred antræffes i større eller mindre Grad, findes næsten almindeligt Vore. Derved opftaaer en sørgelig Stilling for de imellem Fred og Ufred liggende Jordbrugere. Paa den ene Side anfaldne af Vorets løsgaaende Dvæggflokke, selv til største Fare for deres bundne Besætning, som da rimeligviis nodes til at løsrive sig, hvorved den Fredeligste ufrivilligen kan komme til at gjøre Ufred, støde de ad den modsatte Side paa Markfredens strænge Love. Paa denne uimodsigelige Sandhed, at en Mand uden ringeste egen Skyld kan komme til at gjøre Ufred, ja paa en Maade er nødsaget dertil, bygger Enhver, altsaa ligeledes den med Hensigt eller af Efterladenhed Ufredelige, sit Forsvar, og søger at opnaae Eftergivelse, i det Mindste Nedsættelse i Dptagelsespengene. Tilstaaer man det ei, har man at kæmpe med Dndskab og Hævngjerrighed, der for det Meste vinde Seier. Saaledes bevirke de imellem Fred og Ufred liggende, imod hvad man skulde formode, og hvad vel ogsaa stundom er skeet, istedetfor at udvide Markfredens Grændse, ofte det Modsatte, og mange af Markfredens ivrige Tilhængere ere allerede blevne kjede af de usigelig mange Ubehageligheder, de have mødt; hvilket kjendeligen i forrige Efteraar, og mere endnu i Aar har tilveiebragt Sløvhed paa flere Steder, hvor før med Kraft kjæmpedes mod Uffikken.

2) Hvor Kongelige Marker og Skove grændse til Bøndermarkerne, uden at være forsynede med forsvarligt, eller tilbørligen vedligeholdt Hegn. Allerede inden 1817 vare de til Stutterimarkerne grændsende Agerdyrkere meget indskrænkede i Vorets Dpgivelse; thi tildeels blev Udhegnet ikke vedligeholdt. Ja der vare Strækninger, hvor det ganske laae øde eller selv var borttaget. De Kongelige Skoves Hegn bliver vel, forsaavidt Forstvesenets Andeel angaaer, forsvarligen vedligeholdt, men de Tilgrændsendes Andeel meest kun maadeligen. Dertil kommer, at en stor Deel af dette Hegn bestaaer af Boldbiger, som vel kunne være anordningsmæssige, uden derfor at tilbyde forsvarligt Hegn, ei fikket til at modstaae det til Vorets Frihed vante Dvæg. Men om end Bønderne ved tilstødende Kongelige Skove og Marker vare lidt generede, agtede de kun libet de ved Forordningen af 19 October 1794 bestemte Dptagelsespenge, især ved

Pengenes flette Cours. Med Skadeserstatningen, især i Græsmarker, havde det ikke stort at betyde; ligesaa lidt i Skove, som deels vare udvorne eller dog i den Alder, at Creature ingen Skade kunde tilføie dem, eller hvor de foretagne Anlæg formedelst en for vidt gaaende Fredning, vare saa besatte med Græs, at det endog var Spørgsmaal, om de indkomne Creature havde gjort meest Gavn eller Skade. Saaledes kunde altsaa Skove og Stutterimarker ei stort forstyrre Vvret, indtil Forordningen af 9 Juli 1817, udgaaende fra andre Grundsaetninger, hævdede hine Misforhold. Paa enkelte Steder bevirkede den ved dens første Fremtræden en heel Omvæltning i Tingenes forrige Stand. De mange f. Ex. omkring Stutterimarken Ebberholtåvang liggende til det meest udstrakte Vvret vante Beboere torde, ved Hegnets maadelige Tilstand omkring denne Wang, ei mere tænke derpaa, og i een af de ufredeligste Egne havde man saaledes grundet Haab om at see Markfred tilveiebragt. Men dette Haab forsvandt, da de omliggende Bønderes Creature bleve indbrændte paa Eftergræsning i denne Wang, uden at Vogtning foranstattedes eller gjordes til Betingelse. Stutterivangen og de tilgrændsende Marker bleve dernæst atter et fælleds Vvredistrikt, ligesom de havde været det før, og Markfreden er nu for lang Tid forsvunden i de hertil stødende Sogne. Heller ikke virkede Skovene efter sidste Forordning betydelig til at tilveiebringe Markfred; thi Forstyggenet vedblev i Medhold med Anordningen at holde Hegnet istand, og de Tilgrændsende toge sig rimeligiis ogsaa mere af deres Part, end før, fordi Forordningen nu gjorde dem Græsningen ubi Lndhegningerne for kostbar.

3) Hvor der findes enkelte flette Menneker, som under Anvendelse af ethvert Middel benytte de nyere Bestemmelser om Hegn og Markfred til at berige sig. Af Exempler herpaa have vi flere for Die. Det berngtede Alsønderup Sogn har nogle smaae Lødeiere, som have drevet dette allerede i flere Aar, og dette Unde har bevirket det Gode, at Bønderne i Nærheden af dem have et jævnlgt Tilsyn med deres Creature om Dagen og for en Deel indbinde dem om Natten. Men Vvrets fuldkomne Ophævelse har det ei bevirket.

Jeg kan ikke slutte dette Affnit, uden med faae Ord at berøre de Banfeligheder, som staae i Veien for Markfredens fuldkomne Opnaaelse i en Egn, hvor Agerdyrkningen staaer paa et saa lavt Trin, som her. Foders rigelige Frembringelse er den første Betingelse for Markfred; thi det paa skaldebe Marker om Dagen i Tøir staaende Dvæg maa der gives et Foder om Matten, og Dvæg saavel som Faar maae nu tages tidligere paa Stald, end under Voret, selv naar man vogter istedetfor at tøre. Men hvorfra skal Foderet komme hos den Mand, som netop af Mangel derpaa, eller fordi han trænger til at gjøre en Deel deraf umiddelbart i Penge, ikke pleier at skalde ind, før end Sneen driver det omvæsende Dvæg hjem, ofte om Foraaret sætter det ud paa Marken igjen, naar neppe et Faar kan finde Næring der? Og Dvæget er ikke engang den største Hindring for Vorets Affkaffelse; langt mere ere Hestene det, som, i Selen om Dagen, ei kunne staae i Tøir de lange kolde Nætter, saasnart den Græsning er medgaaet, som man har opsparet til dem paa Klovermarkerne. Nu skulle de tages ind paa Kjærvene, hvoraf der kun have lidt, og som skal gjøres i Penge til Udgifternes Bestribelse. Om end de fleste Bønder flest have taget et Par Heste ind nogle Uger efter Mikkelssdag, saa maatte dog Resten gaae ude indtil det sidste Efteraar. Disse nu ligeledes indtagne, altsaa 5 à 6 Uger tidligere end før, udgjøre noget Betydeligt med Hensyn til Foder og Kjærne. Et mindre Antal Heste, men bedre Arbeidsdyr bør altsaa holdes, og næsten ingen Gaard burde have flere end fire, naar der blot er Tale om Markarbeidet. Men derfra ere vi endnu meget fjerne.”

Efter at have meddeelt disse Udtog, Vorets og Markfredens Stand for 7-8 Aar siden angaaende — som dog mangle Underretning om Frederiksborg Amtsdistricts sydlige Deel, hvorfra ingen Indberetning er indkommen, men hvorom jeg veed, at kun paa meget faae Puncter Markfred dengang fandt Sted, kommer jeg til Spørgsmaalets Besvarelse med Hensyn til Nutiden, og meddeler, hvad jeg under de i Aaret 1829 foretagne Omreiser har bragt i Erfaring. Hensigten, nærmere udi det sidst forløbne Efteraar, ved egen Jagttagelse under igjentagne Reiser, at oplyse denne Gjenstand, hente Stadfæstelse eller Berigtigelse af det mig

Meddeelte, blev kun i ringe Grad opnaaet, da Høstens Ende og Winterens Begyndelse næsten faldt sammen, et egentligt Vore altsaa ingensteds kunde finde Sted. — De samlede Efterretninger meddeles her i samme Orden, som de ældre, og kommer jeg saaledes først til:

Hornsherred.

Voret i dets fulde Betydning, o: Markernes til den Grad fredløse Tilstand efter Indhøstningen, at Creaturene uden Vogtning eller Tilsyn gaar, hvor de ville, kan antages at være hævet i Herredets Midte og i nogle af de østre Byer. I Sonden af Selsø Gods derimod synes det for det Meste, endnu at bestaae, uagtet ogsaa her enkelte Stemmer have reist sig derimod. Ligesaa er det ikke hævet i de vestre Byer under Egholm og Svansholm; ei heller paa Dursø. Dalby under Dverberg, Dnsved under Pagterold, samt Drdrup under Svansholm have i den senere Tid stræbt efter Markfred og tiltvunget sig den fra den tilgrændsende By Landersløv af Jægerspris Gods, hvor jeg horte stor Klage føres over det foregaaende Aars Dyttagning paa de forommeldte Byers Marker. Lørsløv har, i Forbindelse med Skullesløv, allerede før havt og maattet holde nogenledes Fred. Saaledes er altsaa Markfred med dens velgjørende Følger paa Veie at udbrede sig over en stor Deel af Herredet; dog bestaaer den endnu ingensteds fuldkommen, og endeel Aar ville vist hengaae, inden det nogensteds kommer dertil, hverken mod Andre eller mod sig selv at være ufredelig; thi endog der, hvor det almindelige Vore er hævet, bestaaer dog Skjodesløshed i denne sidste Henseende endnu i det Enkelte.

Med Hensyn til Hegnet bemærkes, at Hovedgaardernes Marker fra ældre Tider af have havt baade Udhegn og Mellemhegn, som overalt vedligeholdes, dog ikke til den Grad, at Græsning paa Markerne kan finde Sted uden Vogtning; thi det meste Hegn bestaaer af Volddige. Bøndernes Hegn findes paa enkelte Steder i taalelig Stand, paa andre ikke; det Første er for det Meste der Tilfældet, hvor Markfred ønskes, men ei endnu er bleven til Regel; det Sidste, hvor fuldkomment Vore eksisterer eller hvor hævdet

Markfred gjør Hegnets Vedligeholdelse overflødig, — til hvilken Grad det, som ommeldt, dog ikke endnu synes at være kommet i Hornsherred. Godt vedligeholdt Hegn antraf jeg blandt andet paa enkelte Steder af Selsø Gods, i Skiby, Drdrup, Dnsved og fl. St., men ingensteds til at kunne modstaae løsgaaende, uvogtede Kreature, til betydelig Lættelse derimod for Bogtningen. Hvad Nytte vilde desuden det bedste Udhegn have med Hensyn til Markfred, dersom Kreaturene ei holdtes bundne eller under Bogt! Skaden er ligestor, enten de egne eller fremmede forarsage den. Skulle Kreaturene overlades til sig selv, er foruden forsvarligt Udhegn ligeledes Mellemhegn nødvendigt; saaledes som det findes i en stor Deel af Holsteen, men hvor ikke desto mindre megen Ufred skeer — netop fordi man stoler paa Hegn. Er man altsaa nødt til, ligesuldt at tvære eller vogte, bliver Hagnet undværligt. Ikke at jeg skalde miskjende Behageligheden af at have et forsvarligt Udhegn, det i det Mindste kan modstaae det første Tilfælde af et fra Tvær eller fra Bogteren sluppet Hoved; men for dyrt, holder jeg for, kjøbes denne Behagelighed og denne ringe Nytte, dersom vi betragte Omkostningerne, som Vedligeholdelsen af Udhegnet forarsager, især der, hvor det, som her næsten allevegne, bestaaer af Bolddige, hvorpaa næsten ingensteds findes levende Hegn.

Uf og til træffer man endnu paa Steder, hvor intet Hegn er reist imellem Mand og Mand, som f. Ex paa adskillige Udlodder af de vestlige Byer. Især er dette Tilfældet ved de der affatte Huuslodder. — Men endeel opbrækkede Steen ligge allerede i Skjellinen, og inden disse steenbesatte Jorder ere tilbørligen rensede, vil Materialet have sig til at kunne hegne, hvilket da skaffer en dobbelt Nytte.

Paa hele Durs fandt jeg, med Undtagelse af enkelte Lodder, Hagnet maadelig vedligeholdt eller at være forfaldet.

Frederiksværks Gods.

Den til Frederiksborg Amtsdistrict stødende Deel deraf passer med Hensyn til Tværet godt til sit Nabolaug; thi ogsaa her, i Dlsted, Ubberub, Store Lyngby og flere noget mere fratiggende

Byer eristerer det næsten endnu i sin gamle Form, og meget anderledes skal det heller ikke være i Kregomé Sogn. Frederiksværk Fabriksted og Arresødals Hovedmarker støde hertil, og den Markfred, man forlanger her, uleiliger de nærmest tilgrændsende Bønder noget og nøder dem om Efteraaret til et overfladeligt Tilsyn med Kreaturene. Saaledes er det ogsaa paa den anden Side, hvor Binderød og Meelby Sognes Bønder støde til Bærkets og Hovedgaardens Jorder og ligeledes ei ganske frit tør lade deres Creature gaa i Evret. Halsnæs roses vel for, at Enhver her holder paa sit eget, men de fleste forelagte Spørgsmaal's Besvarelse til at oplyse Markfredens Natur her, udfaldt ei til hiin Paastand's Berættelse, men viste blot, at man i den Henseende ei ganske stole paa hinanden indbyrdes og derfor har et løseligt Tilsyn med Dvæget og Faarene en liden Tid af Efteraaret. Videre troer jeg ikke, at det er kommet med Markfreden her.

Kun paa faae Steder fandt jeg Hegnet i synderlig god Stand, dog var det heller ikke overalt forfaldet. Saaledes sluttede jeg mig til, at ei heller nogen alvorlig Kamp endnu maatte være opstaaet mellem Markfred og Ufred, hvis første Virkning pleier at være Hegnets Dpreisning mellem de stridende Parter, uagtet det's Forfald udeblivelig siden paafølger igjen, enten det gamle Evre seirer, eller det fortrænges af en fuldkommen Markfred. Thi hverken det Ene eller det Andet behøver Hegn.

Kronborg Amtsdistrict.

Fra ældre Tider af allerede har dette District havt mange Agerdyrkere uden for Bondestanden, og da disse for det Meste hylde Markfred, kunde det ikke feile, at jo dette maatte have Indflydelse ogsaa paa Bondestanden, som efter 1817 saae sig tvungen til at skaffe Fred paa alle de Puncter, hvor Mænd boede blandt dem, som i den Henseende ei lode spøge med sig. Ingenfreds paa Amtet, troer jeg derfor, efter hvad jeg har hørt, og hvad ogsaa synes at fremgaae af den meddeelte korte Underretning af 1822, har Anordningen af 9 Juli 1817 havt en saaa hastig Virkning, som her paa mange Steder. Men neppe har det holdt sig paa det Punct engang, som man efter det Foran-

førte maa antage, at det har staaet dengang; gaaen frem er man vist ikke. Vel tales undertiden endog af Bønder — og ofte selv med vægtfuld Mine — om Markfred og Hegn som Ting, der høre hjemme hos dem; men det forekom mig, som man talte mere derom, end Sagens Stand fortjente. Hvad Bonden her kalder Markfred, er sædvanlig ikke andet, end at Dvæget holdes fra Naboens Mark indtil Kartoffelhøstens Begyndelse omtrent, medens man ikke tager sig det ilde op, paa egen Mark at lade det gaae, som det kan. Hestene synes næsten allevegne at nyde den Frihed, efterat være spændte fra Ploven, selv at opsoge sig deres nødtørftige Næring om Matten; thi mere end eet Par Heste paa Stald ved eller snart efter Michaelis findes hoist sjælden ogsaa hos Kronborg Amts Bønder. Paa Faarenes Bogtning tænkes ei stort mere, efter at det omhyggeligere Tilsyn med Dvæget har op- hørt; uvogtede ere de altsaa netop da, naar de begynde at gjøre meest Skade paa Rugmarkerne, som fra nu af begynde at tillokke dem med deres unge Grønt. Paa enkelte Steder — men næsten kun der, hvor Landmænd uden for Bondestanden ere bosatte mellem Bønderne, staaer det bedre til, og her er det mueligt, at man efterhaanden vil komme til virkelig Markfred, hvorfra den mere og mere tør antages at ville udbrede sig, saakfremt ikke Producternes Priis paany skulde synke til det meget lave, hvorved Standsning i al landoeconomisk Fremgang, ligesom det for nogle Aar siden var Tilfældet, atter maa befrægtes; thi Uformuenhed og Afmagt staae enhver Fremskriden imod, især hvor denne medfører siebtikkelig Dpofftelse, Resigneren paa virkelige eller indbildte Fordele eller Behageligheder.

Tingensteds har jeg fundet mere Driftighed ved Hegns Dp- førelse, end paa adskillige Steder i nogle af Kronborg Amts nord- vestlige Sogne, s. Ex. i Blistrup Sogns Strandbjer, hvor en Mængde reiste Steengjerder tillige har havt disse steenbesatte Jorders Rensning og Forbedring til Følge. Paa andre Steder, hvor det feilede paa dette Material, vare mange Hegnslinier for- syne med ganske nylig istandsatte, meget gode Voldbiger. Sørge- ligt kun, at saadanne Anstrængelser ei have varigere Nytte, og at saadant Hegns Foriald allerede sees at indtræde ved det første,

naar man neppe har sat Spaden til det sidste Stykke; sørgeligt, at man med saadan Stræbsomhed for at afværge fremmed Ufred, ikke er mere opmærksom paa den, man tilføier sig selv. Hvor man imidlertid bliver betydelig Anstrængelse vaer ved Hegnets Istandsaettelse imellem flere til hinanden Grændsende, der skifter Haabet frem om Markfred engang i Tiden. Thi at det siden Udskiftningen næsten overalt urørt nedliggende Hegn reises igjen, er det første Tegn, at Lovrets gamle Herredømme er brudt; Tegn, at man trættes om Markfred. Modvilligen reises Hegnet af de Fleste; men er det engang reist, vil man i sin Fortrædelighed over de aftungne Anstrængelser og det standfede Lovre ogsaa lade Naboen føle sin Harm, og bliver nu — som man kalder det — endnu urimeligere, end han med ei at taale fremmede Kreature paa sine Forber. Saaledes seer Begyndelsen til Markfred eller Forberedelsen dertil næsten altid under Trætte og Uvenskab, under Dnskab og Hævn, og jo høiere dette stiger, desmere Haab er der om en heldig Udgang. Ei for paatænkte Foranstaltninger gjøres til Hestenes tidligere Indtagelse, til de øvrige Kreatures Vogtning og Indbinding om Natten. Engang bekendt dermed seer man, at før for uovervindelige holdte Vanffeligheder, dog lade sig overvinde; bekendt med Nytten af Markfreden, lærer man at anslaae den høiere, og tilsidst at ynde den. Selve Trætte, under freddeligt Sindelag let tilveiebragt Forlig — priisværdige Ting ellers! — tilbageføre til Ufreden; ligesom den iblandt kraftløse Ugerdyrkere, uden fremmed Evang, sjælden vil fortrænges. Derimod kjender jeg Egne, sjøndt ikke, hvor vi nu staae, hvor Markfreden under Trættens alvorligere Characteer, saa hastig blev tilveiebragt, at der ikke blev Tid til at tænke paa Hegnets Istandsaettelse, dette Palliativ for Ufreds sygdommen, og saaledes spares des betydelige, og, naar Freden først har vundet Herredømmet, unyttige Anstrængelser; thi endog det bedste Hegn vil man da efterhaanden see for'albe igjen, hvortil Istandholdelsens store Besøstselighed indeholder den rimelige Grund.

Hirschholms Amtsdistrict.

Indbragne Efterretninger om dette Amts fire Sogne indeholdt følgende korte, veiledende Noticer:

- Karlebo Sogn. Der holdes over Markfred; men Hegnet vedligeholdes ikke overalt.
- Blaustrob Sogn. Paa de fleste Steder opgives ikke Vvret, men paa nogle efter Mikfelsesdag.
- Hirschholms Sogn. I det Hele holdes over Markfred, og Vvret eksisterer ikke; hvoraf følger, at Hegnene nu ikke overalt vedligeholdes.
- Birkerob Sogn. Overeensstemmende med Hirschholms Sogn.

Naar man ikke taber af Sigte, at, hvad Bønderne kalde Markfred, sædvanlig kun betyder, at Vvret ei bestaaer mere i sin forrige Udstrækthed, saa vil let erkjendes, at hine Noticer ei lade Slutte til Markfred i Ordets fulde Betydning, men kun til den Tilstand, som nærmer sig den og giver Haab om, at det engang vil komme dertil. Dette Haab har sin fasteste Støtte i de mange store og mindre Gaarde, som paa en stor Deel af dette Amtsdistrict drives af Landmænd udenfor Bondestanden, hvorved den øvrevante og øvreløstne Bonde toiles bedst.

I Karlebo Sogns vestre Deel er det mig bekjendt, at for faa Aar siden endnu kun maadelig Fred fandt Sted med Dvæg, og at Heste og Faar holdtes ikke, eller kun ganske lidt, under Tilsyn. I dette Efteraar traf jeg Dvægflokkene vel for det Meste med Vogter; men Sæden var paa mange Steder endnu ubjerget. Ikke desto mindre fandt jeg Kartoflerne tildeels afædt, traf Dvæget uden Opfigt i Middagsstunden, naar Vogterbrengen var kaldet ind, saa Hestene gaae løse, og Faarene i den sildigere Tid, da Sæden endelig var indhøstet, drive om, hvor de vilde — vel ei til betydelig Hinder i dette Aar, hvor ingen grønnende Rugmarker havde, men dog til Beviis paa, at Markfreden først havde naaet sit lavere Trin.

Ligesaaledes stod det til i Blaustrob Sogn, hvorimod det forekom mig, at man i Birkerob og Hirschholm Sogn indtil noget ind i Karlebo Strandsogn førte et mere paalideligt Tilsyn med Dvæget, og af og til saa ogsaa Faareflokkene at blive vogtede,

hvorimod ligeledes her fandtes mange løsgaaende Heste. Men, som allerede forhen anmærket, det sidste Efteraars Jagttagelse kunne ei afgive Maalestoffet for Markfredens Stand. Uindhøstet Sæd foranledigede strengere Tilsyn i Forstningen; Mangel paa tidlig besaaede, grønnende Rugmarker, Kartoflernes Maa- delighed, bewirkede større Efterladenhed senere, end under sædvanlige Forhold.

Frederiksborg Amtsdistrict.

Bosat her, og formedelst min Embedsstilling nøie og længe bekjendt med den største Deel af dette District, kan jeg give bestemte Efterretninger om Markfredens Stand i denne Deel af Amtet, uafhængige endog af det i dette ualmindelige Efteraar stedfundne mindre Almindelige, da jeg ligeledes har haft de foregaaende Aar for Die.

Af min Indberetning af 1822 erfares, at dengang allerede nogen Sløvhed med Hensyn til Markfreden viste sig paa flere Strøg, hvor den næsten var vunden. Denne Sløvhed tog under afskillige af de paafølgende Aar paa enkelte Steder endnu mere til, medens paa andre, som dengang endnu havde fuldkomment Væve, en modsat Forandring indtraf. Dette, saavel som enkelte Egnes faste Vedholden ved Markfreden, hvori Slangerup Kjøbsted, Uvelse og endeel af Herlov Sogn stode foran; fremdeles de almindelig bemærkede paafaldende Hjønnere Rugmarker, Kartoffelmarkernes fortrinlige Udbytte og deres Høsts uforstyrrede Gang i Markfredens Egne, gjorde Mange opmærksomme paa Ufredens store Skadelighed, hvornæst især med Aaret 1827 og mere endnu med 1828 en betydelig Forandring paa flere Steder syntes at indtræde, og Byer, som før maatte henføres til de ufredeligste, bleve paa eengang fredelige. Som Exempel kan jeg nævne Lynge, mod hvis uudsatte Væve jeg i mange Aar havde maattet kæmpe, men hvorfra i Aaret 1828 næsten ikke et eneste Høved kom paa mine derimellem liggende Marker, hvilke før stedse vare oversvømmede med løsgaaende Creature.

Men ikke heller kan det nægtes, at Vævet næsten uindstrænk- ket ogsaa findes Sted endnu i andre Dele af Amtet. Alsonderup,

Lyngby og Skævinge Sogn, endeel af Nisted, ikke mindre den søndre Deel af Tjereby Sogn (den nordre staaer under en betydelig Kartoffelavls Evang, som i adskillige Aar har fundet Sted paa een af Ullerød Gaardes Lodder) leve næsten ganske under Vvrets Røe, og i de ommeldte Egne, samt hist og her endog over Grændsen deraf, traf man i de sidste 5 à 6 Aar, snart efter Sædens Indhøstning, sjælden paa en Kartoffelmark, som ei var afsædt, ofte nedtraadt, til den Grad, at det neppe mere kunde kjendes, at denne Frugt havde staaet her. Kartoffelavlens er i disse Egne derfor ogsaa kun ubetydelig, og den Enkelte, som ikke endnu er bleven kjed af, næsten kun for Fremmedes Kreature at lægge dem, maa lade fradrive Dvæget, indtil han, under utidig Hast har faaet dem optagne.

Ikke heller paa de hertil grændsende Marker af Store og Lille Hagelse By samt Strø og Hjørlose Sogn er fuldkommen Markfred. Uangrebne Kartoffelagre, tidlig Rug, som ei er nedtraadt af Faar og silbig udgaaende Heste, høre her ikke til det Almindelige, og de navngivne, saavelsom mange andre Steder paa Amtet, hvor det egentlige Vvre ellers er hævet, give Exempler nok endnu paa en skjodesløs Bogtning, uagtet Markfred i dens mindre strenge Betydning bestaaer, og paa den større Deel af Amtsdistrictet, i de sidste to til tre Aar, har været i betydelig Fremffriden. Selv den for faae Aar siden endnu temmelig ufredelige Egn af de forhen til Kjøbenhavns Amt hørende Sogne begynder at vogte, og i Efterhøstens første Tid i det Mindste er man ogsaa her blevet meget mere fredelig. Fuldkommen Markfred — enkelte Uordener, især med Heste og Faar, paa den allersilbigste Tid fraregnebe, hvorpaa man vel ogsaa støder og hvortil dette sidste Efteraar, hvor næsten ingen grønne Rugmarker findes, som kunde tillokke Kreaturene, har givet mere Anledning — eksisterer og har tilbeels længe fundet Sted paa de fleste Steder mellem Frederiksberg og Slangerup, samt et Stykke hiin Side denne By, hvortil endeel af Hjørlande Sogn i de senere Aar har sluttet sig *).

*) Desværre maa jeg her tilføie, at i Efteraaret 1830 atter, paa mange Steder, har viist sig megen Lunkenhed med Hensyn til

Saaledes bestaaer Markfreden eller Udsigten bertil meest i Amtsdistrictets Midte; dernæst i den sydvestlige og sydlige Deel. I Nordvesten derimod haues ingen Grund til at formode, at den nærværende Tilstand snart vil forandre sig; især efter den Erfaring, at man, efter engang allerede paa enkelte Puncter at have været længer frem, altsaa bekjendt med Markfredens Fordele, alligevel er gaaen tilbage, uden næsten at høre nogen tydelig Stemme meere at reise sig mod Uvret.

18.

I hvad Tilstand er Dvægeten? saavel i Henseende til Dvægets Bessaffenhed som Antal, efter Gaardenes Areal? Giv Mallekors eller Fedeqvæg størst Fordeel?

Ved at omtale Dvægets Bessaffenhed bliver jeg for det Første staaende ved den indenlandske Stamme, saaledes som jeg i de sidste 20 til 30 Aar har kjendt den, uden at berøre det omtrent i samme Periode ved Blandinger med hollandsk, sveitsisk og tyrolsk Dvæg fremkomne. Mueligt at fra ældre Tid allerede uformæret fremmedt Blod hist og her har blandet sig i hiint, hvilket let kan være skeet paa de Steder, hvor Ugerdyrkere i tidligere Aar have ladet komme, især af det Første; men saadanne tilfældige og ufortsatte Blandinger hos Bønderne, kunne vel ikke antages at have havt stor Indflydelse paa Racens Forandring i det Hele, og saaledes antager jeg det Dvæg, som i Almindelighed findes hos vor

Markfreden, og løsgaende Dvæg, men især uvogtede Faareflokte holde slemt Huus med dette skjønne Efteraars grønne Rugmarker, selv i Egne, som i foregaaende Aar aldeles ikke taalte, at de mislykkes.

Bønder, hvor ikke i den senere Tid fremmede Tyre ere kjøbte, laante eller Tilløbelse til at bruge de paa Stutteriets Gaarde sig befindende er benyttet, for vor Egnns egen Race.

Denne Race, hvor mærkelig Forskjel man endog antræffer imellem Dvæget med Hensyn til dets Godhed i det Enkelte, kan antages i det Hele at være den samme over hele Amtet; thi Forskjellen træffes ikke saavel efter Egnene, som efter Individuerne, hos hvem det findes, og synes for største Deel at ligge i den større eller mindre Omhyggelighed ved Valget af Tyrene og af Kvæderne, hvoraf man tager Tillægget, den Pleie, det nyder, hvorlænge man holder Kvæderne fra Tyren; andre mindre vigtige Ting, som kunne virke skadelig eller gavnlig paa Tillægget og dets Uddannelse, ei at omtale. Medens man i det Hele kun antræffer temmelig smaat og meest ildebygget Dvæg, hvorhos det forøvrigt ikke altid er maadeligt i lige Grad, som Malkeqvæg, seer man mange taalelig gode, af og til meget gode, velbannede, og undertiden selv temmelig store Kæer hos Bønderne paa Frederiksborg Amt. Vel kan vort Dvæg hverken i Størrelse eller i Fjøn Form maale sig med adskilligt af det fremmede, som i den senere Tid er blevet os tilført, men ved at udsøge af de bedre blandt vore Kæer, i hvilken Deel af Amtet det endog skulde være, ved omhyggeligt Valg af Tyrene, ved Tillæggets hensigtsmæssige Behandling, vilde man snart kunne hæve den indenlandske Stamme til en betydelig Høide, ei alene med Hensyn til Malkningen, hvori det allerede nu ikke staaer lavt, men ogsaa med Hensyn til Størrelse og Form. Jeg har i disse senere Aar havt Kæer af eget ublandet Tillæg, der som Fedeqvæg ere solgte for 40 indtil 60 Rbd.; indkjøbte Bønderkæer, der, fede med Kartofler, ere ubragte til 40 = 45 Rbd.; og Bønderkæer, som paa godt Forsommer = Græs make 12 = 14 Potter daglig, ere ei sjældne. Men med al den Roes, jeg maa tillægge vort Dvæg, naar Taler er om det Bedre, man blandt Meget deraf kunde udsøge, eller ved omhyggeligere Behandling tillægge, kan det paa den anden Side heller ikke nægtes, at den langt større Deel er meget maadelig, smaat, forknyttet, ofte næsten vanskabt — Følge af den elendige Behandling, det nyder hos Mange i sin tidligere Alder, den Skjodesløshed, hvormed man lader Tyrkalve og Kvæder gaae sammen, den

liben Dmhu, man har for at benytte gode Tyre, om de end ere at faae. Blot Koen er med Kaly, saa bryde de fleste Bønder sig meget lidt om, hvo der er dens Fader. Selv den mere Dplyste er ofte sigegyldig i denne Henseende, og næsten aldrig sees paa Tyrens Alder. Derfor gaae ogsaa Tyrkalvene, hvoraf der opvoer en urimelig Mængde uden at castreres, stedse blandt Dvæget, især der, hvor Voret endnu staaer ved Magt. Hvor meget maadeligt Dvæg der findes blandt Bøndernes, det faaet man bedst Begreb om, naar man besøger Efteraars-Markederne. Imod eet Hoved, som det kunde lønne sig at kjøbe til Fedning, havet vel 5, hvormed det ikke er værdt at besætte sin Stald. Imidlertid deler Amtet Dette med de hertilgrændsende Egne; thi liben Forskjel har jeg fundet imellem det Dvæg, som kommer sønden og vesten fra til Noeskildes og det, som vi sende til Frederiksfunds og andre Steders Markeder. Det har været mig meget paafaldende, ei paa adskillige af de større Gaarde i Hornsherred at træffe mere ubvalgt Dvæg og især ikke bedre Tyre. Vel fandtes af og til enkelte ret gode og for det Meste temmelig store Tyre; men meget slygge Individuer gik ogsaa blandt Meieriqvæget. Heller ikke udmærkede mange Køer sig frem for Bøndernes. Man maa imidlertid ikke tabe af Sigte, at paa de fleste Meierier langt mindre Dvæg tillægges, end man tilkøber sig. Hvor dette er Tilfældet, er altsaa hverken Tyrens eller Koens Form en saa vigtig Sag, og Dvægets Størrelse, naar det derhos ikke tillige er mælkertigt, kommer kun ved det Afgaaendes Salg i Betragtning. Det bedste Dvæg antraf jeg paa Jægerspries Hovedgaard, deels af indenlandsk Race, men deels og især af den saakaldte gamle Stamme fra Frederiksborg Ladegaard, en Blanding af det store holsteenske, af sveitsjer og spansk Dvæg. Denne Stamme roses af Alle, som have havt deraf, ikke alene for sin betydelige Størrelse, men ogsaa som fortrinligt Malkeqvæg. Det efter spansk Køer faldne Tillæg skal især give godt Malkeqvæg; men Tillæget efter sveitsjer Tyre og de holsteenske Køer er i Almindelighed det største, og fordeelagtigere til Fedning. Paa Jægerspries stræber man meest efter Tillæg af den forommeldte gamle Stamme med Tilfidesættelse af Tyroler-Racen, som senere er bragt til Stutteriets Gaarde og for dens udmærkede Former

Skylb med Begierlighed søges af Mange. Fortrinligere Dvier og Kalve, end af de sidste Aars Tillæg paa Jægerspries, sees vist sjældnen. Saae Aar endnu, og der vil ikke paa nogen Gaard kunne fremvises skjønnere og — da Tillægget stedsse, uden Udelukkelse af indenlandsk Race; tages af de bedste Malkekøer — bedre Dvæg.

Dvægget, som holdes paa Frederiksborg Ladegaard, meest paa Fauverholmen, er af forskellige Racer. Den gamle Stamme er nyligen omtalt, og har nu i mange Aar hævdet sin Fortrinlighed. Udmærkede Sveitsjer-Tyre havdes og have her endnu, hvorfra ogsaa hos omliggende Beboere megen Udfkom nedstammer. Ogsaa efter Sveitsertyre og paa spanske Køer tillagte Tyre vare meget gode, og der faldt godt Malkekvæg efter dem, hvoraf jeg selv har havt; men det stod betydelig tilbage i Størrelse for det efter de rene Sveitsere faldne. Flere Gange senere er Tyroler-Dvæg kommet hertil. Det ældre var ikke alene udmærket skjönt, men ogsaa af betydelig Størrelse; enkelte Køer deriblandt paa faldende store. De senere, ligesaa skjöntformede, som hine, synes at være betydelig mindre, i det Mindste endeel af deres Udfkom. Alt dette Dvæg, saavel sveitserskt som tyrolerskt, udmærkede sig ved Trivelighed og Nøisomhed, især under Winterforingen. Jeg har havt Sveitsjer-Tyre saavel som Dvier paa min Stald, som ved meget simpelt Foder af Hø og Halm bleve halvsede, og næsten uden Undtagelse havde Hoveder af disse Racer, staaende imellem mit øvrige Dvæg, altsaa fodrede under Eet med dem, stedsse et bedre Hulb, end de fleste indenlandsk. Vel nægter jeg ikke, at det Fremmedes bedre Bygning bidrager endeel til at give det et fylbigere Udseende — og Slagterne beklage sig derfor ofte at have forkjøbt sig paa Tyrolerqvæg — men det Anførte har ikke alene sin Grund heri.

Betragte vi de ommeldte Dvæggracer med Hensyn til Slagtingen, saa staae Sveitserne foran baade Tyrolerne og vort eget Dvæg. I det Mindste maatte dette først igjennem flere Generationer være hævet, førend det i Henseende til Størrelse kunde maale sig med hiint. Sammenligne vi blot Udfkommet af en Sveitsertyr og en stor sjællandsk Ko med almindelige Hoveder af vor egen Race, saa finde vi en meget stor, til Fordeel for

det første udfaldende Forskjel med Hensyn til Indtægten, som vi kunne vente ved Slagtning; og man maa undre sig derved, at hine Tyre ikke benyttes mere. Et saadant ikke endnu tre Aar gammelt og ei engang meget fedt Hoved, faldet efter Tyren Tell paa Fauerholmen, blev for et Aars Tid siden solgt for 80 Rbd., og skal i denne Tid atter være solgt som Slagteqvæg for 115 Rbd., hvor- til af sædvanligt indenlandskt Dvæg af samme Alder for det Meste 3 eller 4 Stykker maae sælges. Vel har jeg selv engang havt en Tyr af indenlandsk Race, som i en Alder af $3\frac{1}{2}$ Aar blev solgt for 70 Rbd., men saadanne Exempler høre til det Sjældne. Sveitseraffommet derimod naaer under behørig Behandling næsten al- tid en betydelig Vægt og er derhos let at fede.

Med Hensyn til Melken ere Stemmene deelte om Sveitsers og Tyroler-Dvæget. Enkelte, som have havt deraf, fandt sig meget vel tilfreds, andre kun lidet. Jeg hører til de Sidste, men har af ublandet Sveitserrace havt saa lidet, at min Erfar- ring her ei kan komme i Betragtning. Det paastaaes ellers, at, om end ikke alle Sveitsersker just give megen Melk, de dog for det Meste erstatte dette ved Melkens Fedme. — Afkommet af den i det Forrige ommeldte gamle Stamme, hvori fra Fædrenes Side er Sveitsersblod, bliver næsten almindelig roest for god Malkning.

Vort indenlandskt Dvæg malter vel for endel meget slet, men dette er ei saameget Dvæggracens Skyld, som Tilvægets Be- handling og Malkesernes slette Fodring hos mangen maadelig Bonde. Paasaldende godt kommer ofte en gammel maadelig udseende Ko til at malke, naar den sættes paa bedre Græs eller paa Drank; og over vore Malkesker, kan i det Hele taget In- gen Klage som opklækker, røgter og fodrer dem godt. Alene med Hensyn til Malkningen troer jeg altsaa ikke, at man behøvede fremmede Racer, men at vor egens bedre Behandling og indbyrdes Forædling vilde være tilstrækkelig til fuldkommen at tilfreds- stille de Forventninger, vi efter vor Jordbund og efter Ugerbyr- ningens nuværende og fremtubige Stand kunne have. Men Melken er ikke den eneste Nytte, vi have af vort Dvæg. Om den udmal- fede og ublevede Ko, efter Fedningen med Kartofler, giver os en Indtægt af 20 à 25 eller 40 à 50 Rbd. er ligesaa vigtigt, og for

at opnaae det Sidste, maae vi enten med megen Omhyggelighed forbedre vort eget Dvæg, eller vi maae krybse det med de større Racer, som vi have Leilighed til at benytte. Af disse to Veie er vistnok den sidste den, der lettest og snarest fører til Maalet, kjendt maaskee den første kunde give os en Stamme, som i flere Henseender var mere passende for vort Local, og hvorom i det Mindste kunde siges, at, da intet fremmedt Blod var deri, heller ingen Tilbagekriden kunde finde Sted, uden under skjodesløs Udfærd.

Det største fremmede Dvæg, vi have paa Amtet og maaskee i Landet, eies af Hr. Justitsraad Nielsen og holdes paa Gaarden Sophienberg i Tjereby Sogn. Det er fra Sveitses federe Gladlande og udmærker sig ved en før her ukjendt Størrelse. Paa-faldende er det, at det kan holde sig saa godt paa disse Egnes langt fra ikke fede Græsgange. Naar dette Dvæg malkebe i Forhold til sin gigantiske Krop, var det en sand Skat, som der- ved var bleven os tilfort. Imidlertid er det ogsaa uden det af overordentligt Værd, blot som Slagteqvæg betragtet og til at hæve vor egen Race med Hensyn til Størrelse. Fedede Kalve, faldne af dette Dvæg, ere solgte for 50 Rbd., og en Dvie deraf, som for adskillige Aar siden blev slagtet, skal være ubragt til over 150 Rbd.

Hos mange Landmænd paa Frederiksborg Amt finder man udmærket Dvæg, deels indenlandskt, deels fremmedt, deels blandet med dette. For det Meste er det hos Agerdyrkerne udenfor Bondestanden; men mangan en Bonde besitter sig ligeledes paa godt og større Lillæg. At opregne alle dem, hvor jeg har truffet fortrinligt Dvæg, vilde blive vidtløftigt og kan ei være dette Skrifs Formaal, men ikke uommeldt kan jeg forbigaae Nellerupgaardens udmærkede Dvægbesætning i Søborg Sogn paa Kronborg Amt, hvor i mange Aar allerede den store hollsteenske Race er vedligeholdt i største Reenhed og Fortrinlighed. Dmtrent 30 Køer og 14-16 Ungqvæg paa denne for 12 à 13 Tønder Hartkorn staaende Gaard med 179 Tønder Land, var et sjældent Syn i en Egn, hvor man i det Hele langt fra ikke seer det halve efter Hartkorn og Gladeindhold hverken i Tal eller Størrelse. Eieren af dette Dvæg yttrede, foruden at have fortrinlig god og

megen Mælk beraf paa de gode Kløvermarker, hvor jeg saae det staae i Løier, ogsaa at have den Fordeel, stedsse til en meget ansetelig Priis at kunne sælge det, for Alderens Skyld, Afgængige som Løse-Køer til Brændeviinsbrænderne i Kjøbenhavn.

En summarisk Betragtning af Dvæggets Antal, som holdes paa Bøndergaardene, giver kun et meget ringe Resultat. Jeg henvender mig her først til den i 12te Afdeling ommeldte specielle Efterretning, som i Aaret 1825 er indkommen derom til Landhuusholdningssekskabet efter den paa Kronborg Amtsdistrikt i Aaret forud foranstaltede Optælling saavel af Dvæg, som af Heste og Faar; og for siden, naar Tiden er om de sidste, at kunne henvise til dette Sted meddeles her Extract af den, hiin Indberetning vedføjede Tabel for den hele Besætning.

Sogne.	Gaardenes Antal.	Nr. beidde- heste	Føl fra 1822	Pflagge 2 Aar	Pflagge 3 Aar	Summa Heste og Føl	Koer	Stude	Kalve fra 1822	Kalv 1 Aar	Kalv 2 Aar	Ung- væg 3 Aar	Summa Dvæg- hoveder	Jaar	Lam	Summa Jaar og Lam	Svin 2 Aar	Svin 1 Aar	Grise 1822	Summa Svin og Grise
	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.	Str.
Litjeb	158	630	26	28	27	711	960	48	292	250	170	42	1732	1356	700	2056	66	420	510	996
Åsmindr.	94	425	30	25	13	493	506	6	165	90	52	55	874	998	132	1130	46	93	522	661
Grønhoft	28	171	7	7	6	191	223	8	56	50	21	=	358	302	40	342	40	88	161	289
Noddebo	7	81	=	=	1	82	99	3	20	10	18	5	155	124	29	153	8	31	100	139
Ekbondr.	25	207	11	8	7	233	218	4	99	99	55	10	485	277	44	321	45	61	128	234
Soborg	50	276	30	19	24	349	425	1	188	163	52	=	829	755	635	1390	195	267	76	538
Ålstrup	49	210	31	20	8	269	251	=	109	103	83	=	546	439	111	550	84	118	20	222
Weiby	63	304	37	17	14	372	439	=	151	127	25	=	733	602	182	884	83	233	48	364
Libirke	14	79	10	7	=	96	114	=	46	30	23	11	224	83	67	250	44	59	8	111
Namlose	43	205	26	21	22	274	197	=	114	94	32	4	441	340	354	694	55	140	16	211
Ånnise	26	171	20	17	9	217	325	1	107	61	31	3	528	477	474	951	118	202	8	328
Helsinge	56	269	24	32	26	351	311	=	134	131	70	=	646	518	464	982	91	239	38	368
Waldby	25	148	15	19	14	196	231	1	76	82	41	4	435	374	361	735	63	142	12	217
Græsted	49	265	27	28	11	331	349	=	104	168	45	5	671	562	603	1165	89	182	61	332
Maarum	19	167	11	8	11	197	311	4	78	60	28	8	489	438	359	797	99	179	34	312
Summa	706	3608	305	256	193	4362	4950	76	1739	1518	746	147	9176	7845	4555	12400	1126	2454	1742	5322

Ånmærkning. Tyre findes ikke særskilt anførte, de maae altsaa formodes at være indbefattede blandt Kalvene og Ungvæget — til yderligere Beviis paa, hvorlidet Bonden ser paa Tyrens Alder. Flere Sogne have ikke et eneste 3 Aar gammel Ungvæg, bruge altsaa i det høieste kun 2 Aars Tyre, som ved sædvanlig Dyræt ere endnu fuldkomne Kalve. Aldersforholdene i denne Tabel stadfæste fremdeles Tillæggets for omtalte tidlige Svalg.

Det diſſe Sogne tilliggende Hartkorn og Areal ſees af den i Indledning meddeelte Tabel, ved hvis Sammenholdning med Befætningen et endnu nœiere Tilhold haveſ, end ved Gaardeneſ Antal. Ved denne almindelige Overſigt bliver jeg imidlertid ſtaaende ved Gaardene. Men da Huusmændene, ſom have Jordlobber, i Almindelighed holde en Ko, mange endog to Dvægshøveder, hvilke maae antages at være indbefattede under det opgivne Antal, ſaa bliver $\frac{1}{2}$ indtil $\frac{1}{3}$, og i nogle Sogne, hvortil der ligger endeel gamle Hartkorns- Huſe eller bebyggede Dverdbreve, vel ogsaa mere at fraregne for diſſe, og vil derefter i Gjennemſnit ikke komme over 9 à 10 Køer, Ungkvæg og Kalve paa hver Gaard, ſjøndt med betydelig Forſkiel i Henſeende til Sognene.

Om Frederiksborg Amts nordre Deel medder min Indberetning af 1822, at paa de bedre og ſtørre Bøndergaarde, hvor ingen Mangel paa Engbund fandt Sted, i Hænderne af gode Ugerdyrkere, kunde regnes 16-20 Dvægshøveder foruden 2-4 Sommerkalve, af hvilken Befætning hos dem, ſom ei brugte Fedning, i Almindelighed om Efteraaret ſolgteſ ſaa mange Høveder, ſom der vare tillagte Kalve, at alſaa Stalpen om Vinteren ikke eller ikke længe blev forſøget ved diſſeſ Antal; hvorimod en ſtor Mængde Gaarde fandteſ, hvor langt fra ikke ſaa meget kunde antages. Indberetningerne om Hirschholms Amt overeensſtemme deri, at i det Hele for lidet Dvæg holdteſ; men her opgives intet beſtemt med Henſyn til Antal. Det ſamme medder Indberetningen for Frederiksværk Gods, ſom indkom ſamme Aar. Indſenderne af Indberetningerne om Hornſherred derimod opgive, at Dvægteſ Antal paa de bedre Bøndergaarde kunde antages til 5 à 6 Køer og 2 à 3 Unghøveder, men paa de maadeligſte kun 3 à 4 Køer og 1 à 2 Sekr. Ungkvæg.

Deſværre har jeg under min Nærværelſe i Hornſherred overtydet mig om, at liden Tiltagen med Henſyn til Dvæghold ſiden har fundet Sted, og ſjøndt enkelte Bønderlobber fandteſ befatte med 8 à 10 Køer, ſaa var dog deres Tal, hvor foruden nogle ſaae Unghøveder kun 5 til 8 havdeſ, langt ſtørre, og ſelv til det ringeſte her foran Angivne nedſaldt mange af de maadeligere Bøndergaardteſ Befætning. Saaledes ſtaaer, efter mit Skjønnende, Hornſherredteſ Dvæghold, naar Tælen er om Antallet paa

Bøndergaardene, langt tilbage mod Amtets øvrige Dele. Der næst troer jeg, at Kronborg Amtsdistrict holder mindst; thi uagtet enkelte Gaarde have en betydelig Mængde, saa synes det for Aaret 1822 opgivne Forhold endnu omtrent at bestaae, og flere end 6-8 Køer fandtes ei ofte paa almindelige Bøndergaarde, hvorved Tillæggets Tab heller kun var ringe og stedse maa blive det, saalænge det sælges i saa tidlig Alder, uden at der, til Erstatning for det saaledes Afgaaende, indkøbes til Fødning, som her drives ubetydelig. I Hirschholms Amtsdistrict fandt jeg betydelige Dvægsflokke i Karlebo Strandsogn, saavel som i Districtets sydligste Deel, s. Er. i Sandberg, undertiden indtil et Besløb af 20-25 Hoveder paa en Bøndergaard; men derimod paa de ringere Forde eller hos de maadeligere Agerdyrkere ogsaa kun meget lidt, ofte ikke over 5-6 Køer og nogle Kalve paa en Gaard af Middelsstørrelse. Udfskillige af de større og sammenlagte Gaarde her have betydelige Dvægsflokke, og paa flere fedes Endeel, s. Er. paa Rungstedlund, men her ved Hjælp af Brænderi.

Naar enkelte, med Hensyn til Dvæghold temmelig maadelige Byer undtages, troer jeg, Frederiksborg Amtsdistrict staaer i det Hele fremmest i den ommeldte Henseende. Afgjort er det i det Mindste, at her ere forholdsmæssig mange flere, som deels ved Hjælp af mere eller mindre betydeligt Grønfoeder, deels for medelst Fødning med Kartofler, næsten hele Aaret igjennem holde en betydelig Deel Dvæg paa Stald. I Slangerup, i Hiørlande og flere Sogne deromkring udmærke sig Udfskillige i den Henseende. Men for Pluraliteten gjælder ogsaa her, hvad forhen er anført, at Besætningen ikke kan tiltage tilbørlig, fordi man sælger Ungkvæget for tidlig, til Tab for den rene Indtægt saavel som for Gjødningsfrembringelse. En sand Ufsik har i den Henseende i den senere Tid indsnæget sig i een af Amtets bedste Egne, i og omkring Distrikte, hvor Mange sælge Sommerens Tillæg om Vintertiden, efterat der ere givne Kalvene endeel Kartofler. Saaledes kan man altsaa endnu langt mindre nogeninde komme til at faae en ordentlig Besætning. Tidlig tillagte Kalve, som tilnød faaes nogenledes istand, til omtrent ved Juletid at kunne kjøbes af Slagteren, naar de med Melk fedede blive knappe — thi kun nødvendigheden tages Kartoffelkalve — sælges, efter at man har

overstaaet den vanskeligste Tid med dem, for 6-8 Rbb. (høiert Priis hører til det Sjældne) imod at de 3 Aar silbigere kunne give 40-50 Rbb., naar de vare tillagte paa gode store Kæer. Det lader imidlertid til, at denne Kartoffelkalvehandel i de senere Aar har aftaget noget igjen og vil i denne Kartoffelstrange Winter vil for endeel bortfalde. Uønskeligt var det, at Landmændene snart vilde komme til at dele flere i selve denne Egn bosatte tænkende Bønder Dverbeviisning om denne Handels Skadelighed for Jordbruget, som derved berøves sin Hovedstøtte, en rigelig besat Dvægstald; ønskeligt, at man for Eftertiden istedet for Kartoffelkalve og halvfede $1\frac{1}{2}$ à $2\frac{1}{2}$ Aars Unghoveder, kunde, foruden de afgaaende Kæer, aarlig, ubi hver Bondes Stald, træffe i det Mindste 3 til 4 vorne Stude staaende paa Kartosler. Men, "den første Skilling er den kjæreste," er Bondens Ordspog, og da dette snart saa godt til de Flestes maadelige Forsatning og Dieblikkets Trang, gaaer vistnok hverken Ordspoget, eller de paaanførte Uffikke saa snart af Brug.

Jeg tør her ei lade blive uanmærket, at det foderstrange Aar 1827 formindskede Besætningen hos Mange, som deels ei kunde fore den, igjennem Vinteren, deels benyttede Fouragens høie Priiser og førte Hø og Halm til Hovedstaden, medens Besætningen deels slagtedes eller solgtes, deels sultedes igjennem Vinteren. Den paa sit Uvlbrugs Vel betænkte Bonde har imidlertid, om han end gav efter for Dieblikkets Fristelse, efterhaanden erstattet denne Afgang; men ikke heller kan det nægtes, at Følgerne af det ommeldte Aar endnu kjendes hos Enkelte.

De lave Sædepriser have ligeledes havt betydelig Indflybelse paa Antallet af Dvægbesætningen, og temporaire Forandringer ere jævnlig bevirkede derved. Men meget modsat yttres Virkning sig. Medens man for omtrent 10 Aar siden saae en stor Deel af Besætningen sælges af Trang og deriblandt ofte Hoveder, unge til Tillæg bestemte Dvier, som Bonden, under bedre Kaar, for nødig skilte sig ved; medens selv det Dvæg, hvortil endog for nok saa ringe Betaling ingen Slagter indfandt sig, i utroelig Mængde blev slagtet paa Landet og ført til Amtets Kjøbstæder, hvor Kjøbprisen paa deslige maadelig Vare i flere Aar var 3-4 Mk. for 1 Pbd. og ofte endog derunder: tillagde andre mere tænkende og

mindre tilbagekomne Bønder meget Dvæg, for dernæst, ved for-
 søget Føbning at erstatte Tabet formedelst dalende Kornpriser.
 Men langt mindre, besværre, var de Sidstes Dal, og saaledes vil
 det stedsse være; thi at sælge, hvad man har, er viedliffelig Hjælp,
 og i Trængens Time tænkes ikke paa, at Avlsbrugets udeblive-
 lige Forfald er den senere Følge. At tillægge det meest Muelige,
 og dernæst i den udvorne Alder at fede, har været et useilbart
 Middel i vor Egn til at kunne holde sig under Tidens Tryk;
 men Gaae indsaae det, Færre kunde oppebie den rette Tid; og
 derfor solgtes og sælges det Tillagte næsten overalt for tidlig.

Om Malkekøer eller Fedeqvæg give meest Fordeel, er, foruden
 af mange tilfældige Omstændigheder, især afhængigt af Egnens
 Localforhold med Hensyn til den Affætning, som Melk og Smør
 eller Fedeqvæg finde.

Uden for al Tvivl er det, at Malkekøer give overveiende For-
 deel der, hvor Melk og Fløde finder Affætning til Priser, ei blot
 som Hovedstaden har dem, men hvortil disse Producter i Almin-
 delighed ogsaa kunne sælges i vore mindre Kjøbsteder. At kjerne
 denne Fløde, hvor for Potten kan faaes 16:24 p. , vilde
 blive dyrt Smør. — Udskillige i Amtets søndre Deel deeltage i
 den især for Kjøbenhavns nærmere Omegn saa indbringende Melk-
 kehandel til Hovedstaden, hvis Afstand vel er noget langt dertil,
 men dog ei til at udelukke dem ganske derfra, og de indrette deres
 Avlsbrug med fortrinligt Hensyn dertil. Over Grændsen af
 Hirschholms Amts søndre Deel gaaer Melkehandelen til Kjøben-
 havn imidlertid ikke, og ei heller her benytte Mange den. Hel-
 singør kan vel, ved dette Steeds saa langt mindre Størrelse, ei
 nær modtage de store Qvantiteter Melk og Fløde, som Hovedsta-
 den, især da Byen selv har Avlsbrug; imidlertid benytte dog
 nogle af de nærmest liggende Gaarde en ei heller her meget ringe
 Leilighed til dette raae Products Affætning, som i dette Tilfælde
 staaer saa langt over det foræblede — dersom Smørklavning skal
 henføres derunder.

Til Hillerød Kjøbsted kom for en Snees Aar siden næsten
 ingen Melk og Fløde fra Landet, og Byen saavel som Frederiks-
 borg Slotsogn maatte nøies med hvad man selv havde, som
 vel ikke var ubetydeligt, men dog neppe tilstrækkeligt til visse Ti-

der. Senere have Melkeboerne indfundet sig, og deres Tal steg selv indtil 5 eller 6. Men deels blev denne Handel af Bedkommende ikke drevet med den tilbørlige Orden og Reenlighed, deels ikke med Kraft, saa at man ogsaa om Vinteren kunde vedligeholde sine Kunder, derfor ophørte snart den Ene, snart den Anden, medens atter Andre grebe efter de Fortrængtes Næringsvei, uden at det gik dem bedre. Melkehandelen til Frederiksborg har saaledes ikke meget at betyde, og mindre endnu den til de andre Kiøbsteder, hvoraf Hirschholm og Slangerup — i Falb jeg, med Hensyn til de ældre Beboeres Nødtigheder, tør give det sidste Sted en Plads her — have selv megen Avling. I Frederiksfund derimod, som selv næsten ingen Foder har, have Udskillige tilkjøbt sig af Udsundbyes Bøndergaard og kunne tilligemed Brændeviinsbrænderne vistnok rigeligen forsyne Byen med Melk.

Ved summarisk at betragte det om Melkehandelen paa Frederiksborg Amt Anførte sees, at det vel paa nogle faaer Steder deeltager deri, men ikke i betydelig Grad, og at den største Deel af Amtets Velggenhed ei er fordeeltagtig dertil.

Til noie at sammenligne Indtægten af Køerne, hvor Melken maa anvendes til Smørlavning, og af Fedevæg, have ingen Leilighed her. Hovedgaardene i Hornshered have alle Meieri og bruge ingen Fedning, eller denne er Bisag. Bøndergaardene, saavel som de enkelte større sammenlagte Gaarde, hvor der fedes i betydelig Mængde, bruge det dog altid i Forening med Malkevæg, og den rene Fordeel af Fedningen kan især der ei beregnes adskilt fra den, Malkevæget giver, hvor man tillægger Endeel, for dernæst at sælge det som Fedevæg. Heller ikke ved indkjøbt Dvæg til Fedning vides altid Fedningens egentlige Overflud; thi Mange kjøbe f. Ex. Lækser om Foraaret, for at benytte Melken om Sommeren og fede dem om Vinteren. Det rene Overflud paa magert om Efteraaret indkjøbt og dernæst med Kartofler — sjældnere i vor Egn med Sød — fedet Dvæg, er meget forskjelligt. Vore smaae gamle Køer have ofte ei givet mere, end 6-8 Rbd. Overflud over Indkjøbet, medens de større have bragt en Fordeel af 10-20 Rbd. især naar man har havt Foder nok til den første Deel af Vinteren at udfodre og dernæst at fede dem til Salg i Udsætningens bedste Tid, Foraaret. En Landmand

i denne Egn indkjøbte, i den Tid, Bygget neppe kunde sælges for 2 Rbd., jævnlig hele Vinteren igjennem Dvæg, meest Ughøveder i taalelig Stand, fedede dem med Korn, hvortil i Gjennemsnit medgik 5 Edr. Byg, og havde da sædvanlig som Gjennemsnits = Dverfkud 10-12 Rbd. Forfatteren forskrev for 12 Aar siden 20 jydffe Stude, som fededes med 500 Edr. Kartosler. Nogle vare meget fede, nogle kunde have taalt at staae længere. De solgtes med en Fordeel af 504 Rbd. I de paafølgende Aar var Indkjøbsprisen paa det Magre stegen, medens det Fede stod lavere. De samme Stude vilde altsaa da maaskee neppe have givet det halve Dverfkud. Ligeledes har jeg blandt Andet en gang indkjøbt 4 gamle meget store svenske Plovstude for 235 Rbd. og udbragt dem igjen til 450 Rbd. Saadanne Resultater opnaaes imidlertid kun sjælden, og Gjennemsnits = Dverfkuddet paa almindeligt Dvæg, opkjøbt her i Egnen om Efteraaret og holdt paa Stald til henimod Foraaret, vil vist ikke kunne ansættes høiere, end til 12-16 Rbd., med mindre man blot udsøger af det større, hvorpaa endog i denne Vinter er fortsjent indtil 30 Rbd. Med saadant Dverfkud maa Landmanden under disse Tidens Korn- og Smør-Priser ogsaa være tilfreds. Vel medgaaer endeel Halm, og, hvor man har rigeligt deraf, lidt Hø, foruden i Gjennemsnit i det Mindste 25 Edr. Kartosler til hvert Hoved; men dette er Productar, hvoraf det første aldrig burde anvendes, uden til Fodring og Estrøelse, og de sidste enten slet ikke kunne affættes i Dvantiteter, eller, om i et enkelt Tilfælde Affætning findes, dog kun til saadan Priis, at man ofte neppe faaer Bognleien betalt ($2\frac{1}{2}$ —3 Mk. Londen i de foregaaende Aar i Omegnen af Frederiksborg); Dverfkuddet over Indkjøbsprisen er altsaa en reen Indtægt*). Indkjøbte man derimod Løekøer om Efteraaret og gav dem dette Foder, hvortil dog endeel godt Hø forudsættes, da blot Kartoslet og Halm vel kan fede, men ei ere tilstrækkelige til god Malkning, saa vilde de af Smør- og Dstlavning udkommende Penge, efter Fradrag af Capitaltab paa Køerne esterat de ere udmalke, nok neppe blive betydelige.

*) Kartosternes Priis 1830 til 31 er en sjælden Undtagelse fra det Almindelige og har sin Grund deels i Misværet paa denne Frugt 1830, deels i Sædens usædvanlige Etigen.

Paa store Avlsgaarder kan den rene Fordeel af Malkekøer og Fedeqvæg lettere lade sig beregne, da de sædvanlig kun ere indrettede til det Ene eller det Andet; thi Huusholdningskøerne kunne her være ganske fraktilte, eller Huusholdningens Forbrug af Smør m. v. kan anslaaes til noget Bestemt, som i Forhold til det Øvriges Betydelighed ei har saa megen Indflydelse. Men Forbruget i et lille Landvæsen staaer i et langt høiere Forhold til Productionen og lader sig ved Indretning paa Meieri neppe nøie beregne. Ligesaa kan Fedningen her heller ikke give Maalestoffet til hvad en Gaard derved indbringer, med mindre aldeles ingen Malkekøer bleve holdte, hvilket hverken kunde lade sig gjøre, eller vilde blive fordeeltigt; thi om end Smør kan kjøbes, saa er dette ikke Tilfældet altid med Mælk, og dennes Indkjøb vilde, netop som det Dyreste, opsluge Fedningens Fordele. I et mindre Avlsbrug, trost jeg derfor, bør Malkekøer og Fedeqvæg staae ved Siden af hinanden; men Agerdyrkeren udenfor Bondestanden gjør her vistnok især naar Familien er stor, og Forbrug af Smør, Fløde og Mælk betydeligt, Overskuddet af Malkekøerne altsaa i samme Forhold mindre, rigtigst i ikke at holde stort mere af disse, end til Husets Fornsødenhed, og lade Fedeqvæg, især af eget Tillæg, være det hvoraf Staldens egentlige Indtægt tages. Mine Grunde for eget Tillæg isædedes for at indkjøbe magert Qvæg om Efteraar, er følgende: 1) Indkjøb af passende Høveder til Fedning falder ved disse Egnes langt fra endnu ikke nok hævdede Qvægavl, ofte besværligt, og det Lidet af Godt og Børent, der undertiden falder bydes paa Markederne, vil derfor betales forholdsmeessig dyrt, saasnart Concurrence ved Indkjøb tiltager. Selv nu, hvor dog ikke Mange indkjøbe til Fedning, holdes det Bedre ofte allerede meget høit. Ved selv at tillægge, staaer det derimod i Agerdyrkerens Magt at skaffe sig Qvæg af passende Størrelse. 2) Ved Staldfodringens Anvendelse kan holdes en overordentlig Mængde Qvæg om Sommeren, og Ungqvæg trives og voxer godt, endel under temmelig stærk Jblanding af Halm, om det behøvedes. Malkekøer, fodrede med Grønt, skulle derimod stedse have, ei blot rigeligt deraf, men ogsaa ungt, hvilket ikke altid lader sig afpassesaa nøie. Ved Opdræt er ei heller dette fornødent. Bortfaldet altsaa Tillæg, og skulle Malkekøer holdes i des større Mængde, vil

Staldfodring ei kunne ubides til den Grad, som ved hiint. 3) Magre Græsgange, Dvædvæs og Udlobbers Fællede, ere ofte taalelig gode til at give Ungkvæget til dets Vært tilstrækkelig Næring; men kun maadelig vilde Kæerne malke her. Utsaa selv uden Hensyn til Staldfodring, finder ogsaa under en saadan Localitet en fuldkommere Benyttelse af Jorderne Sted, naar man selv tillægger sin Besætning.

Sammenligne vi de af det Uførte udspringende Fordele af at tillægge, imod blot at indkjøbe til Fodning, med dem, man kunde have af de flere Malkekøer, man i sidste Tilfælde var istand til at holde om Sommeren, saa maae de sidste vistnok staae tilbage overalt, hvor ingen Leilighed til Melkehandel have. Men hvilken Opmærksomhed Tillæget især i det første halve Aar fordrer, for ikke at blive forknyttet, er bekendt, og hvo, som ikke er sikker paa, at et usigtigt, uafbrudt Tilsyn kan føres med Kalvenes gode Behandling, maa ligesaa gjerne reent lade være at besatte sig med at tillægge.

En Gaard med gode Agerjorder, og Enge i et passende Forhold til disse, kan ved Hjælp af driftig Staldfodring og betydelig Kartoffelavl, foruden en liden Faareflokk og et ikke overdrevent Antal Heste, disse blot til Gaardens Drift, under Brug af eget Tillæg, Smaat og Stort, som derved forekommer, regnet tilsammen, holde næsten 1 Dvægshoved paa hver to Tønder Land. Jeg har ofte havt mere, men derhos ogsaa Høavl uden for mit Aalsbrug, hvorimod mine Jorder heller ikke tilsammen hørte til de gode. Smidlertid antager jeg kun omtrent 30 Høveder foruden Melkekøerne paa en saadan Gaard af imellem 70 til 80 Tdr. Land, og at Stalden om Efteraaret er besat med 8 Malkekøer, 7 à 8 Stude og Ufgang fra Køerne, 7 à 8 Ungkvæder, 3 die, ligesaamange Kalve i andet, og ligesaamange i første Aar, som kunne fodres igjennem Vinteren, dersom Halm er forhaanden i den Mængde, som en ved en saaledes besat Stald forbedret Jordlod maa lade formode. Fodekvæget faaer rigelig 200 Tdr. Kartoffer. Til Opdrættet ansættes 150 Tønder; thi da det ældre deraf for største Deel ellers kun faaer Halm, for desrigeligere at kunne fodre Malkekøerne med Hø, bør dette daglig have et Foder Kartoffer, blandet med Hakkelse. Malkekøerne faae Uffald fra

Haven, hvortil især Hvidkaal er fortrinlig, og hvormed steds et pr. Skp. Land blot dertil burde være beplantede, omtrent indtil Nytaar, dernæst eengang om Dagen stødte Kartofler, blandede med Avner eller Hakkelse, hvor dog de gulde eller næsten gulde Køer kunne frasættes, indtil de kælve. Saaledes ville Malkekøerne behøve omtrent 40-50 Tønder Kartofler; Sviin og Federkræft 20 Tønder. Dette tilsammen bliver Noget over 400 Tdr., en ringe Kartoffelhøst paa en saadan Gaard. Hvad her altsaa haves meer foruden Læggekartoflerne, kan anvendes til Hestene, hvor de maaffee betale sig allerbedst, eller man kan senere indkjøbe Mere til Fødning eller fodre Køerne eller Ungkvæget stærkere. Imidlertid forlade Ingen sig paa Røgteren i Henseende til Kartoflernes ordentlige Fordeling imellem Besætningen og Overholdelse af det Bestemte med Hensyn til Qvantiteterne. I Almindelighed slippe de længe førend man havde ventet, for det Meste paa Grund af uordentlig Fodring. Men ogsaa uden det bør først af ei gøres Fordeling til det Yderste, de indhøstede Kartofler kunne synes at tillade. Bliver der noget tilovers, er det en ypperlig Hjælp til at bringe Besætningen til den Tid, hvor Markene giver et rigeligere Grønt til Staldfodring. Stalden, saaledes besat, som her foran er anført, bringer, foruden hvad Malkekøerne kunne give i Overflud over Huusholdningens Forbrug, det fulde Beløb af hvad de 7 eller 8 selv tillagte fedede Hovedet kunne anslaaes til, og som ved forbedret Qvægrace ei burde være under 40 Rbd. pr. Stk., altsaa circa 300 Rbd.; sandelig en god Hjælp til at bestride Udgifterne af en Bondegård. Desuden tør vel i det Mindste endnu bringes i Anslag een Fold mere paa alle Markers Sædafgrøde ved den saaledes besatte Stald, ei blot imod det, vi nu almindeligen see hos Bonden, men endog mod det, som ved en godt med Malkekøer besat Stald, men hvor den betydelige Kartoffelavl til Fødning og det i samme Hensigt søgte Tillæg og sammes Staldfodring mangler, kunde ventes frembragt. Ogsaa Den, som ei bruger at tillægge betydeligt, men istedet derfor indkjøber Køer om Foraaret til Melkens Benyttelse om Sommeren og til Fødning om Vinteren, kan gjøre meget af sin Besætning; men hverken vil den rene Indtægt opløbe saa høit, eller Jorden forbedres saa meget, da ikke saameget kan hols

des paa Stald om Sommeren, paa Grund af, at Malkeqvæg, efter det forommeldte, fordrer rigeligere Græsning eller langt omhyggeligere Staldfødring, end Ungqvæg. Tabet ved Fedningen af disse udmalkede Køer mod Fedning af det tillagte Qvæg bliver her desuden ogsaa betydeligt, da sjælden endnu kunne faaes store Køer indkjøbte. Man maa altsaa lade sig nøie med Udskudtet fra andre Stalde; thi den udmærkede Malkekø, som stundom salgtes om Foraaret, holdes i en Priis, at den ei kan kjøbes, hvor Salg af Melken ikke kan finde Sted, hvor Fedningen altsaa er Hovedsiemelet ved dens Indkjøb.

19.

Er Hesteavlens i Til- eller Aftagende? Marsagerne dertil?

For at svare paa dette Spørgsmaal maa en længere Periode betragtes, da faae Aar ikke kunne yttre nogen kjendelig Virkning paa Hesteavlens Stand. Vi ville derfor gaae en 20 Aar tilbage i Tiden og see, hvorledes det forholdt sig da dernæd, især hos Bønderne. Thi hvad vort fra ældgammel Tid berømte Stutteri var; hvad det nu er; hvorledes man har vedligeholdt gamle berømte Racer i deres Reenhed, eller ved Krydsning søgt at forbedre dem, som kunde trænge dertil; hvad Regjeringen har gjort for Stutteriet ved fremmede Hestes Indførelse: alt dette er bekjendt, og det ligger desuden ei inden for Grændsen af det ved denne Gjenstands Omhandling mig foresatte Maal, kræver ogsaa en i Hesteavlens og Stutterivæsenets Fag kyndigere Pen, end Forfatterens.

Bønderne i denne Deel af Den holdt for omtrent 30 Aar siden en overordentlig Mængde Heste, hvoraf mange hele Aaret igjennem maatte søge deres Føde paa de dengang for en stor Deel endnu Fjovbevorne Marker. Selv under den strenge Winter 1807, da jeg første Gang betraadte disse Egne, overraskede mig det al-

drig før havde Syn af flokkeviis ubi Skovene omkring Frederiksborg saavel som paa Kronborg Amt ubegaende Heste. Disse Heste — sædvanlig Udgangs- og kaldte — vare smaae, haarde føre og næisomme, og ofte traf man paa dem deriblandt, som midt under Vinterens Is og Snee, uden anden Føde, end det gamle visnede Græs, de opkrabede under Sneebedækningen, og Knopperne af Træplanter, aldeles ikke fremstillede et Billede af Sult og vort Nordens Vinterkulde. Derhos vare mange deriblandt ret velskakte og kunde, naar Foraarets Græs og en blidere Temperatur havde fuldendt deres utroelig hastige Virkning paa dem, afgive ret gode smaae Vogn- og Rideheste, hvis Udholdenhed til let Arbejde var overordentlig, uden at de derved forlangte andet end middelmaadig Græsgang, og om Vinteren — om de bleve tagne paa Stald, — kun lidt bedre Føde og Pleie, end de vart vante til før. Foruden disse vintergræssende Heste, hvis egentlige Hjem var Amtets Skovegne, holdt de fleste Bønder i det Mindste eet, undertiden to Par, som vare større og behandledes bedre. Netop i den Periode, hvorom jeg taler, benyttedes Stutteriets Hingster meget, og man var temmelig omhyggelig for at faae gode Følhopper, som tillige nøde en taalelig Behandling. Blandt Tilløget paa Amtet fandtes i hiin Tid Heste af Middelstørrelse, som vare udmærket gode og solgtes til høie Priser, dersom 60-100 Rd. Courant tør anses derfor.

Efterhaanden som Skoven paa Bøndermarkerne forsvandt, og Indhegningerne og Stutterivangene lukkedes for den silbige Efteraars- og Vintergræsning, aftog ogsaa Mængden af de smaae ubegaende Heste, og der ere for Tiden ikke ret mange endnu tilbage af denne Stamme. Ved Benyttelse af større Hingster ere de vel fra den ene Side blevne forbedrede, men neppe i Henseende til Haardførhed, Udholdenhed og sikkert ikke med Hensyn til Næisomhed. Antallet af Hestene paa en Bøndegaard var, naar vi undtage de Skoven meest fraliggende Egne, hvor man allerede før holdt færre, for det Meste 12 og flere. Nu findes sjælden over 8, og de Bønder, som ikke pleie at tillægge Føl, holde sædvanligst kun 6 Heste. Hestenes Godhed er meget forskjellig, og deri have enkelte Egne Fortrin for andre. Sædvanlig træffes de bedste Heste der, hvor de bedre Jorder ere, og saaledes har det Mid-

terste af Hornsherreds Sonden, Thorup Sogn paa Halsnæs, den sydlige Deel af Frederiksborg, langs Roeskildefjorden og mod Grændsen til Roeskilde Amtsdistrict, de vestre Egne af Kronborg Amt imellem Søborg og Arresø, stedsse havt Roes for at besidde af de bedre og større Heste; men dette er nu ei mere saa ubelukkende Tilfældet; thi mange Bønder i Skovegnene, hvor før for Størstedel kun de forommeldte smaae Kulsvier-Heste — som de vel ogsaa kaldes — bleve antrufne, have senere besluttet sig paa godt Tillæg af større Heste. I det Hele kan man altsaa vistnok sige, at Hesteavlen omtrent i de sidste 30 Aar har forbedret sig i Forhold til Antallets Aftagende, og den vilde forbedre sig endnu mere, naar, i det Mindste hos Mange, endvidere omtrent $\frac{1}{2}$ af Tallet afgik; thi endnu holde de fleste Bønder for mange af disse tærende Dyr; derfor er det temmelig almindeligt, at kun eet Par Heste fodres tilbørligen, medens de øvrige ikke nyde forsvarlig Føde og Pleie, hvilket udfordres for i det Hele at hæve Hesteracen; og dette har vistnok ikke bidraget lidet til, at Hestene her paa Amtet, i det Hele taget, ikke synes at være saa gode, som man skulde formode efter den Leilighed, man stedsse har havt til at forbedre dem, saavel som efter Egnens fordeelagtige Uffætning for gode Heste. Saavel Ublandet, som den nærliggende Hovedstad har søgt og almindeligen betalt gode sjællandske Heste til antagelige Priser; men frem for vore søger man paa sidste Sted stedsse især de jydskke, med hvilke vore unægtelig ei kunne maale sig som Bogn- og Arbeidsheste; hvorimod der undertiden hos os falde meget smukke, lette Kjøre- og Rideheste af Middelsørrelse, som betales saaledes, at Landmanden, som alligevel holder Følhopper, vel burde see noget mere paa disses Tilveiebringelse. Thi ofte søger man forgjæves efter dem, især efter gode feilfrie Rideheste. De fleste Bønder tillægge Føl, nogle hvert Aar, nogle hvert andet; endeel derimod lade blot engang imellem bedække en Hoppe, for at recrutere egen Afgang uden egentlig at reflectere paa Salg. Forholdet af Heste til Føl, som overalt Hestenes Antal paa Kronborg Amt i Aaret 1822, sees af den, forrige Ufdeling vedføjede Tabel, hvorefter, dersom Præstegaardenes og Huusmændenes Heste antages indbefattede i det Opgivne, kun imellem 4 og 5 Arbeidsheste komme paa hver Gaard, foruden 1 à 2 Plage og

Føl; hvilket Antal, efter mit Skjønne, staaer under det, som holdes paa Frederiksborg Amtsdistrict, stemmer overeens med Hirschholm og staaer over Frederiksværk og Hornsherred, for saavidt Tillæget angaaer, men ei med Hensyn til Arbeidshestene.

Stutteriets Hingster benyttes af Mange, men Flere bruge Privates og ere i disse Valg ikke altid omhyggelige nok. Ligesaa tages de unge Heste for tidlig i Brug, ofte allerede med to Aar, før, som man siger, at vænne dem til Selen. Vel sættes de i saa spæd Alder aldrig for Ploven, uden hvor fire ere forspændte, i de Egne nemlig, hvor Fierehesteploven endnu er gjængs; men alligevel faaer mangen Plag her et Knæk. Bonden er ellers meget nensom med sine bedre Heste, men en Tyrann mod de gamle. Uden Undtagelse udslæbes enhver Hest paa det Umenneskeligste imod sin Alders høieste Maal, maa trække og sulte, indtil den styrter under Arbeidets tunge Byrde, eller under det silbigste Efteraars Kulde. Lærvehandelens Egne staae her foran, og fra Hirschholms og den sydsørlige Deel af det Frederiksborgske Amtsdistrict træffes hele Efteraaret igjennem en Mængde Heste paa Landeveien til Kjøbenhavn, som maatte give et maadeligt Begreb om vor Hesteavls Stand; dersom man ei vidste, at Storstebelen deraf er den ommeldte til Udslæbning bømte Afgang, tilhørende de hesteholdende Huusmænd, de mindre Parcellister og endel af de maadeligere Bonder, medens den bedre Landmand endog i disse Egne for det Meste har adskillige ret gode Arbeidsheste, der uden Skam kunne lade sig see. Men netop for at spare paa disse blive ogsaa af denne de ældre ofte behandlede ubarmhertigen og ei sjælden kan man antræffe de fra Vogne spændte, forslæbde, forslaaede og forsultede ulykkelige Doffere for Menneskets Grusomhed paa sneebedækkede Marker, hvor nu hverken Skov eller Krat mere habes, som kunde give Læ og Føde.

Udbreder den finuldede Faarcaul sig? er Faarefoldning i Brug? staldfodres Faarene nogetsteds? er den indenlandske Faarestamme i Til- eller Aftagende?

Snart efterat de første spanske Faar bleve bragte til Frederiksborg Ladegaard, fandtes hos mange Bønder Tillæg efter Væddere af denne Race og indenlandske Faar, og hos Udskillige var denne Forædling allerede i Aaret 1803 gaaen igjennem flere Generationer; thi de spanske Væddere, som udlaantes fra Stutteriets Schæferier, benyttedes hyppig baade af nærliggende og fjerne Beboere. Dette gik saaledes frem indtil nogle Aar efter Pengeforandringen og de snart efter Freden i 1814 indtrædende, for Landmanden forandrede Forhold. Den overordentlig store nominelle Indtægt, nogle Faarebyrkere havde af deres Flokke, især under Krigens sidste Aar, lod formode at Avlen af finuldede Faar vilde udbrede sig meget; men, foruden at Prisen paa den fine Uld faldt, endog under det Forhold, hvori de nominelle Penges Værdi hævede sig, indtraf adskillige uheldige Aar, og ved Siden af mange indenlandske Faar bøde næsten alle forædlede. Hermed ophørte hos Bonden de sidste Uul næsten aldeles. Ganske enkelte Bønderjordsbrugere udenfor Bøndestanden ere vedblevne den indtil denne Tid; men hos flere af dem bevirkede Væden i Aaret 1828 allerede stor Dødelighed, og den sidste Sommer lader frygte meget for de endnu conserverede finuldede Faar. Maatte blot de paa Amtet værende betydeligere Flokke deraf blive conserverede; thi under den fine Ulds ringe Pris og vanskelige Salg i den senere Tid — hvorom er handlet i Capitelet om Producternes Afsetning — vilde der efter saadanne Uheld kun være liden Anledning for Privatmanden, til atter at samle Faareflokke. De seneste maadelige Priser staae os nærmest; tidligere bedre ere glemte, og at man mistvivler om Forandring i Uldhandelens nærværende Stand, deri kan ingen fortænkes.

De største finuldede Faareflokke paa Frederiksborg Amt havees paa Jægerspries, paa Fauersholmen og paa Estom Schæfergaard.

Begge de sidstes Antal tilsammen har for det Meste været mellem 2000 og 3000 Stykker foruden Lammene. Paa Jægerspries holdes omtrent 2200 Stykker, hvoraf de 400 efter Forpagtningcontracten og senere Bestemmelse deri ere vedblivende Stamme. De enkelte frisiske og andre mere grovuldede Faar undtagne, som ligeledes havees paa disse Gaarde, bestaae Schæferierne her af Merinoracen og udmærke sig ved mange Individuers udmærket fin Uld, ved forholdsmæssig Ulbrigdom i det Hele, samt ved Stammens Haardførhed i Sammenligning med meget forfinede Flokke.

Uf de øvrige Faareflokke paa Amtet staae Krogerupgaardss paa Kronborg og Rongstedgaardss paa Hirschholms Amtsdistrict foran, og paa begge Steder er hele Agerbruget især beregnet paa Faareavl. Om Krogerupgaardss høist ædle Merinoflok af omtrent 400 Moderfaar, nedstammende fra de Fyrstelig Lichnoiske Schæferier, og indførte her i Aaret 1824, giver Eieren os i sin Anviisning til Faarenes Pleie og Benyttelse o. s. v., Kjøbenhavn 1827, følgende Efterretning: "I Henseende til Ulden høre disse Faar nærmest til den fortuldede Electoralrace, hvilken Character udvikler sig mere og mere ved hver Generation, og de nedstamme fra Dyr af de ældste og bedste Sachsiske Flokke. Men da man fandt disse for svage og for fattige paa Uld, saa har man af og til i enkelte Aaringer brugt udsøgt fine Infantado = Wædere, hentedede deels directe fra Spanien, deels fra de Ksl. Øster. Stammeschæferier, og saaledes hævet Afkommen til større Ulbrigdom. Da det af disse Flokke aarlig gjorde Electa- og Prima- Sortiment opnaaer de høiere Priser i England, saa synes Fiinheden ved denne Krydsning ikke at have lidt, og Ulden har ogsaa ved Pluraliteten af Dyrene den ønskeligste Blødhed og Lighed. Deltsens Gjennemsnitsvægt har efter muligst omhyggelig Sæbevafl været $2\frac{1}{2}$ til $2\frac{3}{4}$ Pund af hvert Moderfaar. Racen er fri for enhver arvelig Sygdom og har hidtil viist sig ligesaa sund og haardfør, som de almindelig dansk-spanske Faar." Disse Efterretninger ere for nye til, at betydelig Forandring siden kunde være foregaaet med

Flokken. Af Eierens, mig i denne Sommer under et Besøg paa Krogerup for selv at see dette for sine særdeles finulbede Individuer bekjendte Schæferi, godhedsfuld meddeelte Noticer, anføres derfor blot, at der endnu stræbes mere efter at hæve Flokken med Hensyn til Styrke og Uldrigdom, end at forfine et Product, som med Hensyn til indenlandske Fabrikater og derefter hos os sig rettende Priser maaskee allerede kunde ansees for at være for fiint.

Rongstedgaard's Schæferi bestaaer af henimod 500 Moberfaar, for Størstedeel af fortrinlige Merinos; de fleste Udkom af de tidligere allerede i Danmark værende Schæferier. Denne Floks Godhed er stedse vedligeholdt og forbedret med adskillige udmærkede Væddere, saa at dette Schæferi staaer ved Siden af de bedre her i Landet.

Udmærket finulbede Faar havdes paa en Bondegaard, som drives under Hagelse Mølle; men Væden i Aart 1828 borttog en stor Deel deraf.

Af fremmede, men ikke finulbede Faareflokk, maae endnu anføres omtrent 200 Stkr. engelske af Southdown Racen, som holdes paa Humlegaarden i Ullersøb paa Frederiksborg Amtsbistric. De ville maaskee have mere Indflydelse paa Forædling af omliggende Bønders Faar, end de spanske, da det Slags Uld, disse Faar bære, er mere efter Bondekønens Smag til hendes hjemmegjorte Tøier.

Derfor under Faarefoldning forstaaes, at de holdes i Fjold baade Nat og Dag, hvorved Fjoldens successive Flytning erstatter Tøiring eller Vogtning, saa kan der paa dette Spørgsmaal svares, at den aldeles ikke er i Brug. Thi at et Par enkelte Mænd blandt de mange Ugerdyrkere paa Amtet have anvendt denne Fjoldning eller gjort Forsøg dermed, gjør her lidet til Sagen, da man ikke seer, at det efterlignes. Hvorledes skulde man ogsaa vente, at dette vilde finde Indgang hos Bonden, hvor i Ualmindelighed Faar, Sviin, og Gæs vogtes tilsammen, for det Meste af Børn, som ei engang vare istand til at flytte en Fjold. Men vare de det ogsaa, saa skulde de forestaae tre Fjoldes ordentlige

Pasning, een til Faar, een til Sviin og een til Gæs, medens de nu blot have at holde deres sammensatte Flok fra Eæden, der for øvrigt overlades til sig selv med at søge sin Næring paa de nøgne Marker, libet flikkebe til at folde derpaa. Tid de faae Steder, hvor jeg har bragt i Erfaring, at Faarefoldningen har været i Brug, høre Udefundby og Skøvinge Præstegaarde; paa sidste Sted under dets forrige Bruger, paa det første derimod endnu i Aaret 1829. Men efter Hr. Provst Borchs velvillige Meddelelse om den nøiere Dmgangsmåade dermed synes der mig neppe at være stor Fordeel ved Foldningen med Hensyn til at vinde Tid; thi Folden flyttes her omtrent hver halve Time, beskjæftiger altsaa næsten bestandig en Mand. Ogsaa paa Torup Præstelod saae jeg en Flyttefold; men Tiden tillod mig ikke at opholde mig for nærmere at omspørge dens Brug og her bevirkede Nytte. Folde til derudi at lade Faarene ligge om Natten haves paa flere af de større Schæferier, og disses Nytte til at overgjøde en Deel af Brakmarken eller, tiblig om Foraaret, Bygjorden er noksom bekendt. Om vort Klima just er passende til, steds at lade de finulbede Faar ligge under fri Himmel, om Ulden har godt deraf, ere Spørgsmaal, som kun større Erfaringer kunne afgjøre. Hos Bonden har jeg ikke nogensteds seet natlig Foldning i Brug. Jeg selv har anvendt den i nogle Aar ved en Flok af omtrent 40 Stkr. tildeels grovulbede Faar, og derved indrettet Foldens Størrelse i Forhold til een Tonde Lands Overgjødning hver Nat med 3600 Faar. Virkningen fandtes ikke efter Forventning, kjøndt Hyrden formedelst kjødesløs Omflytning ofte i flere Nætter forblev paa samme Plet. Den ved Siden deraf med Staldmøg gjødede Jord gav langt bedre Byg, og det følgende Aars Klover var paa det overfuldede Jordstykke ikke nær saa god, som paa de almindelig gjødede Agre.

Ligesaa lidet, som Faarefoldningen er i Brug, saalidet ere mig Exempler paa Faarenes Staldfodring bekjendte. De større Flokke vogtes alle, og det samme er Tilfældet med Bondernes Faar. Skulde een eller anden Mand udenfor Bondestanden have brugt eller forsøgt Faarenes Staldfodring, saa har det nok ikke været betydeligt eller vedvarende.

For omtrent 50 Aar siden antraf man her endeel maabelige Faar, hoibenede kort- og spidshalede Dyr, med Uld som Hundes haar, neppe til et Punds Vægt ved Efteraarsklipning, om Foraaret mange Gange ganske skalbede. Frem for andre Egne saaes Levninger af denne Stamme i Nordvesten af Frederiksborg Amt og paa mange Marker imellem Frederiksborg og Helsingør; ikke mindre hist og her paa Hirschholms Amt. I Sammenligning med disse Faar er den indenlandske Stamme i Tiltagende; thi vel sees saadanne Dyr af og til endnu; men for det Meste ere de fortrængte af forbedrede med fyldigere Krop, samt bedre og mere Uld, uden at man dog kan kalde dem finuldede, Skjondt Bonden, i Sammenligning med de Flettere, vel skundom giver dem dette Prædicat. Paa enkelte Steder bemærker man tydelig, at den gamle Stamme er bleven blandet med fremmed Blod. Paa Dursø f. Ex. antraf jeg, temmelig almindelig, ret gode Faar, som jeg holdt for at være Udkom af frisiske Væddere; men det siges, at de nedstamme fra engelske, som for mange Aar siden skulle være komne til Ven, uden at jeg kunde erfare den nærmere Anledning dertil, eller Tiden, hvori det falder. Ogsaa paa Halsnæs antraf jeg ei sjalden Faar, som umiskjendeligen vare i ældre Tid forædlede ved frisiske eller ved Væddere af lignende Race. Paa Frederiksborg Amtsdistricts søndre Deel, ligesaavel som paa flere Steder i Karlebo Strandsegn og Hirschholms Sogn, havees ligeledes gode fyldige Faar iblandt mange, som endnu hælde til den gamle Stammes uforandrede Maadelighed. Paa Kronborg Amtsdistrict fandt megen Forskjellighed Sted i Henseende til den indenlandske Faars sieblikkelige Beskaffenhed. Mange her i tidligere Aar saavelsom endnu bosatte Ugerdyrkere udenfor Bondestanden, indfødte og fremmede, have af og til anskaffet sig fremmede Væddere og vel ogsaa Moderfaar, især af engelske Racer, og hvorfra Forbedring er udgaaet, og af de meget maabelige indenlandske Faar saae jeg heller ikke ret mange meer; derimod undertiden ret gode Smaa-Flokke i Vestegnen, saavelsom især i Sydøsten af Amtsdistrictet. Dog mangler der meget i, at Forbedringen af den indenlandske Stamme her, saavel som i Amtets øvrige Dele er kommen langt. Endog uden Hensyn til Uldens Fiinhed kunde

og burde endnu ske meget for at hæve den indenlandſke Stamme blot med Hensyn til Mængden af Uld og Kroppens Kjødfuldhed.

For nogle Aar siden lod jeg komme endeeel Lam af nogle af de bedste indenlandſke Faar, man antræffer i Høen, for dermed at besætte en lille, til Sædcaul mig for langt fraliggende Gaard. Racen syntes mig imidlertid at trænge til Forbedring, da Ulden var temmelig grov, og de bleve derfor krydsede med spanske Væddere. Men den største Deel af dette lille Schæferi, som var bestemt til at skulle stige til 100 Stykker Moderfaar, er, tilligemed 30 til 40 spanske Bedere, i Vinteren 1832 bleven et Dffer for tvende paa hinanden følgende vaade Sommer, som de ei kunde taale paa mine med Moser gjennemskarne Forder.

Det almindelige Antal Faar, Bønderne holde, er 10-16 Moderfaar, efter Gaardens forskellige Størrelse, Beseffenhed og Indretning. Om Kronborg Amt, forsaavidt Aaret 1822 angaaer, henvises til den i 19de Afdeling meddeelte Tabel, som opgiver Antallet for hvert Sogn især; men som summarisk for hele Districtet bliver omtrent 11 Moderfaar for hver Gaard.

Bonden holder ikke Faar for at sælge Uld, men i Almindelighed forbruges alt hvad hans Flok afgiver. Lammene derimod sælges, og, under fordeelagtig Uffætning, hvor et tidlig født, godt Lam ofte er betalt med 11-13 Mark, giver Flokken alligevel en ret god Indtægt. Men maadelige Lam koste ogsaa undertiden neppe det Halve, og naar derhos Moderen ikke giver over et Par Pund Uld, betale de Vinter- og Sommerfoderet kun ringe. Bonden sælger sine Lam ei gjerne, før de ere klippede, da hans Uldforbrug er betydeligt; thi næsten hos alle faae de fleste Tjenestefolk Klæber. Heri vil for Størstedelen findes Grunden, hvorfor Bonden i Almindelighed hverken før eller nu har gjort meget af at forbedre sin Race med spanske Væddere. Uagtet han ser, at disses Ukom i første Led allerede giver mere og finere Uld, saa paaføjner han det sidste lidet, og den større Quantitet imodsætter han en vanskeligere Bearbejdelse (for endeeel rigtignok indbildt) og den almindelige Mening, at den finere Uld ei er saa stærk til Strømper og grove Trøier; hvilket vel kunde have nogen Grund, ligesom ogsaa, at det indenlandſke Faar faaer flere Lam og føder dem bedre, end det spanske. Desuden bortfalder Malkningen

ved dette, hvilket, som noget ganske Almindeligt med det danske Aar, giver Bondekonen mangen en god Ost, eller, Faaremælken blandet med Komælk, forbedrer den sidste og forøger Mængden af Materialet til Ostlavning. Dette er vigtigt for Bonden, da man hele Sommeren forbruger meget deraf.

21.

Udbreder Have dyrkningen sig? hvor store ere de Have, Bønderne i Almindelighed anlægge, eller have anlagt?

Frugt- Have dyrkning har fra ældre Tider af ei været ubetydelig paa Hirschholms Amt, og megen Frugt, især Kirsebær og Blommer, føres derfra til Kjøbenhavn. Dog forekommer det mig, som de fra ældre Tid i Byerne bestaaende Frugttræplantninger ere det betydeligste, her findes, og at man i den nyere ikke har gjort ret meget ved Frugthavers Anlæg, Udvidelse eller Vedligeholdelse. Paa Undtagelser træffer man af og til, men ei hyppig. Derimod har i den senere Tid Dyrkning af Frugttræer og Udvidelse af Haveanlæg betydelig tiltaget i adskillige af de før under Kjøbenhavns Amt liggende Byer, og i Farum Sogn s. Ex. findes, i Sammenligning med det, man sædvanligen antræffer, ei ubetydelige nye Anlæg. I de øvrige Dele af Amtet forekomme vel af og til Byer, hvor der endnu staae endeel Frugttræer tilbage fra ældre Tider; men mange have ogsaa et meget bart Udseende, og Vedligeholdelsen af gamle Frugthave-Anlæg ved hensigtsmæssige nye Plantninger, hvor meget de ogsaa kunde trænge dertil, er endnu sjældnere. Blandt Udslytternes smaae Have findes mange, som ere meget for stærkt besatte med Frugttræer, saa at de fortrænge hverandre indbyrdes, og næsten aldrig seer man Plan og Orden i disse ved Udslytninger fæste Haveanlæg. En-

Feste Landmænd uden for Bondestanden have undertiden anlagt mere hensigtsmæssige og betydeligere Frugthaver, men hyppig træffes det heller ikke. I Hornsherred, hvor Have dyrkning og Frugttræers Plantning i det Hele staaer meget tilbage, klagede man over Climetet og skarpe Søvinde. Jeg har imidlertid hverken paa ældre eller yngre Frugttræer kunnet bemærke, at Havvindene her havde saamegen Indflydelse, at Frugthavers Anlæg skulde finde en Hindring deri; thi hvor læ mod den nordvestlige Himmelegn havdes, saae jeg, paa passende Jordbund, saavel ældre som yngre Frugttræer i frodig Væxt. Men hvor der fattes Beskyttelse fra denne Side vide vi, at selv i det Indre af Landet, Climetet virker skadelig paa Frugttrædyrkning, altsaa i høiere Grad rimeligviis nærmere Stranden. Det samme gjælder om Nordkysten langs Kattegattet. Men ogsaa her traf jeg, overalt hvor de blot havde Læ, ret frodig vorende Frugttræer næsten umiddelbart ved Stranden. Paa Halsnæs og flere Steder paa Frederiksøerks Gods vare ret smukke, men smaae Haveanlæg, prydede med frodig tilvoksende Frugttræer. Men Læ for de skarpe Vinde forlange de; hvilket stedse bør have for Die. Og hvor let er ikke dette at tilveiebringe. Vore Popler, de indenlandske, saavel som især de nationaliserede fremmede, vore villigen næsten paa enhver Jordbund, i enhver Beliggenhed. Udhegnet af Frugthaven besplantet dermed, og desuden een eller to Rader Sættepopler udenfor give et tilstrækkeligt Værn mod de skarpe Vinde, og ville afholde deres skadelige Indflydelse. Vil man have det lunere endnu, plantes indenfor et Par Rader Graner i en indbyrdes Afstand af omtrent 2 Alen, som vel i Førstningen ere noget sene i deres Vægt, men siden desvirkommere lune liig det tætteste og høieste Planteværk. For at forekomme, at de ei ved at opvokse skulle blive aabne for neben, affjæres Toppen aarlig, efter at Træerne have naaet en Høide af 5 à 6 Alen. Kun vogte man sig for at plante Frugttræerne for nær til et saadant Værn, men betegne, hvorvidt Grene og Top i en høiere Alder vil og bør brede sig; thi ellers undertrykkes og fortrænges Frugttræerne, eller de til Læ plantebe Træer maae for en Deel atter borthugges.

Næsten maadeligere, end med Frugthaverne, staaer det til med Bondernes Kjøkkenhaver. Begge Dele ere almindelig for

enebe, men hvor der findes enbeel Frugttræer i de senere Have-
 Anlæg, som for Størstebeel kun ere 1 à 2, sjældnere indtil 3
 Skpr. Land (alle, som findes over dette sidste, maae henføres til
 Undtagelserne fra det Almindelige) findes kun liden Plads til at
 dyrke Havevæxter. Med Undtagelse af et godt Stykke Grønkaal,
 som Huusmoderen for det Meste sørger for, er alt det Dvrige, man
 finder i Almuens Haver, heller ikke Omtalen værdt. Vel har jeg
 skundom stødt paa en Have, hvor i ret zjirligen affatte Bede
 fandtes Sukkererter og Snittebønner, Blomkaal og Sillerier;
 flere andre Ting ei at omtale, der dog tildeels kappedes om Fortri-
 ner med Ukrudtet; men det var for det Meste kun hos Een eller
 Anden, som vilde have Drd for at være Havedyrker, eller vel ogsaa
 attraaede et Solbæger for sin Vindskibeligbed. Men naar
 der spurgtes om, hvad man brugte disse Ting til, vidstes det ofte
 ikke. Og vel er det, at med finere Havevæxter Forfinelsen ikke er
 kommen til Bondens Bord; at han, for dog at kunne benytte
 sine Sukkererter og Snittebønner, sin Blomkaal og sine Sillerier,
 ikke endnu har adskilt sit eget Bord fra Folkenes! Naar jeg und-
 tager enkelte Havevæxter, saasom Grønkaal, Hvidkaal, Gule-
 rødder, Roer og Kaalraber, foruden lidt Grønt (Kartoflerne hentes
 nuomstunder fra Marken) saa ere der vist kun faae andre, som
 passe for Bondens Have, hvor denne er beregnet for Huushold-
 ningen og ei til at sælge deraf, hvortil i det Hele taget ingen god
 Leilighed haves paa Frederiksborg Amt, Helsingørs Egn maa-
 ske undtagen. Men de faae Væxter, som ere passende for Bon-
 dens Bord, burde dyrkes i langt større Mængde; de maatte, lige-
 som Grønkaalen og Kartoflerne, betragtes som Fødemiddel og
 bidrage Betydeligt til at forringe Forbruget af Korn, Kjød og
 Fless, hvoraf Sjællanderen nu næsten ene lever. Ei heller staaer
 det stort anderledes til med Kjøbstedmandens Bord. Animalisk
 Føde er langt overveiende over den vegetabiliske, og Havevæxter nydes
 næsten kun engang imellem som Lækkerier, eller forekomme som
 smaae Biretter for at gjøre hiin mere velsmagende. Bore Naboeer
 i Sønden, især naar vi gaae et godt Stykke over Skjallet, spise
 lidt Kjød til deres forsvartlige Retter af Havevæxter; vi en Smule
 Grønt til et vældigt Stykke Kjød. Kartoflerne gjøre imidlertid
 en Undtagelse. Hos Kjøbstedmanden, som paa Bondens Bord,

begynde de mere og mere at spille en betydelig Rolle. Blot Bondekonon vilde have den Uleilighed at koge dem, saa er jeg overbevist om, at de næsten ganske vilde fortrænge Brødet til Middagsfulet.

Hvor altsaa, med Undtagelse af Kartofler og Grønkaal, det Hele bruges saa ubetydeligt af Haveværter, der kan Have dyrkningen heller aldrig blive nogen Gjenstand; thi Hovedstaden ligger for langt fra os, til at vi der kunne concurrere med Amagerne. Men at disse skulle kunne faae Ufsætning hos os med deres Hvidkaal og Gulrødder, hvormed man ei alene seer dem komme paa Markederne, men stundom selv kjøre omkring paa Landet, hvor Bonden saavel som Huusmanden med Glæde affjober dem deres Vare, foruden at Mange hele Vinteren igjennem lade medbringe det saakaldte Amagertøi fra Kjøbenhavn: dette er en Skam for vor Havedyrkning og stiller vor Indolence i den Henseende i det klareste Lys.

Forbruget af Frugt er heller ikke stort hos os, fordi Nordboen ikke tæller den blandt Fødevarerne. De mere simple Sorter, hvoraf, ligesaavel som af den finere, i sydligere Lande tørres store Masser til Vinterføde for alle Classer af Beboerne, kunne her derfor næsten slet ikke affættes, saasnart vi engang blive velsignede med en rigelig Høst. Selv sin Frugt falder da til en meget lav Priis, endog i Hovedstaden, fordi det, man nyder deraf som en Tilgift over Hungerens Tilvædsstillelse, ei kan medtage meget. Saaledes er det altsaa ganske naturligt, at Frugthavedyrkningen ei kan have udbredt sig til større Omfang, og denne saavel som Kjøkkenhavedyrkning have omtrent holdt Skridt. At forbruge Frugt eller Haveværter til Føde for Kreaturene, dertil koster Anlægget for meget, og denne tilveiebringes i alt Fald langt lettere paa en Kartoffelmark. — En Undtagelse fra det om Frugts ringe Forbrug Anførte gjøre Kirsebær. Vel tjene disse allermindst som egentlig Føde; men de kunne desuagtet affættes i stor Mængde til Hovedstaden, og Kirsebærtræer betale deres Plads meget godt i Amtets sydlige Deel.

Men uagtet det ringe Forbrug og en i det Hele taget maadelig Ufsætning af Haveværter, saavel som af Frugt, burde Bondernes Haver dog være anlagte langt større, og tildeels efter en

ganffe anden Plan. I Nord- og Vestfiden et lille Anlæg af vilde Træer; nærmest derved Frugttræplantning, meget vidtløftig, for ogsaa efter Træernes fuldenbte Væxt endnu at tillade en god Slæt under dem. Dernæst en større fri Plads haade til Urter og til tidligt Stalboder; de andre Udkanter derimod atter besatte med vidtløftig staaende Frugttræer, uden for hvilke blot en lav Hæk eller et Humle-Anlæg. Saadan en Have af omtrent $1\frac{1}{2}$ til 2 Ed. Lands Størrelse vilde have været meget nyttig, især i den Tid, hvor almindelig Ufred paa Markerne fandt Sted; vilde gavne endnu med Hensyn til det sikkert her stedse forhaanden værende tiblige Grønfoder, som i saadanne indelukkede, endeel Aar dyrkede og gjødede Haver ofte findes 2-3 Uger, førend Markerne tilbyde Noget. Endnu er det ikke for sildigt at anlægge saadanne Haver, og mange af de gamle behøve dertil blot Udvidelse og liden Forandring. Paa mange Steder seer man, at Bonden alligevel indelukker en Toft, hvis Hoved-Bestemmelse for det Meste er til at tjene som Stakhave. Ogsaa dette kan meget godt lade sig forene med Haver, anlagte paa den antydede Maade, og saadanne Tofter, som en Mand endnu agter at indelukke ved sin Gaard, vilde han, naar Localet tillader det, vist fordeelsvigtigt bringe i Forbindelse med den gamle Have.

22.

Gives der i Egnen Skov, som kan afgive Brændved og Savntømmer? eller nye Skov anlæg? Torveskjær til eget Forbrug eller Salg? Læses der paa Plantninger af vilde Træer saavel til Hegn, som i sluttede Plantager paa 2, 3 eller 4 Skjæpper Land til Savntræ og Brændsel?

Frederiksborg Amt var, med Undtagelse af dets vestlige Deel, før et Aarhundrede siden endnu en næsten sammenhængende Skov, hvori Bjerne og beres, for en stor Deel, ligeledes endnu skovbe-

voerne Indmarker laas indsluttede, medens Overdrevene, hvor de senere Størstedelen af de nærværende Skovindhegninger ere tagne ofte i Miils Afstand afgave Græsning for Creature, som i hele Maanedene neder ikke bleve seete af deres Eier, vare ved indtræffende Ulde Opholdsstedet for talløse Gviin, der halv-vilde ei lode sig drive hjem af Vinterens Sne og Frost, men først mod Foraaret blev opsøgte igjen, naar ogsaa Udgangsgene indfangedes for at spændes for Ploven.

Udførelsens Periode bestemte Skovens Grænse for Fremtiden; men meget af det paa Bondernes Marker tilbage staaende dannede da endnu sammenhængende Strækninger, som ikke mindre fortjente Navnet Skov, ligesom Stutterivangene, næsten til deres halve Indhold, vare bedækkede dermed *). Men Uffætningen var i Forhold til disse Skovmasser og ved et fra de fleste Steder alt for lang Transport til Hovedstaden saaledes, at mange Aar vilde være hengaaede, inden de til Ugerbrugets Arivne Forde kunde være blevne rensede for Skoven. Krigen af Udslyb 1807 og den derved næsten standsede Tilførsel af Brændsel sværts til Hovedstaden, raadede Bod paa denne Overflodige hebs Tilstand. Inden Freden blev sluttet, var den største Deel af de udenfor de vedvarende Skoves Grænse staaende Træer forhuggede, og nu har Egnen, med Undtagelse af ubetydelig Skov og kun paa enkelte Punkter noget betydeligere private Fredskove, samt de ubi Stutterivangene, efter den før meddelte allerhøjest approberede Plan for disse Bange, til bestandig Vedligeholdelse reserverede Skovholme, ikke andet tilbage, end de kongelige Fredskove. Disseres Areal og Bestand, betydeligere, end at Egnen kunde forbruge det, de ere istand til vedholdende at afgive, meddeles, forinden jeg gaaer videre, i efterstaaende tabellariske Oversigt.

*) Her henvises til den i Indledningen meddelte Tabel, som anføres i Aaret 1799: Ugerland 3054 Tdr., Eng 3471 Tdr. og Skov 4627 Tdr. Land.

Tabellarisk Oversigt
over
Skovene i Frederiksborg Amt.

Det Frederiksborgske Steddistrict.	Stovindhegnings-areal. Tdr.	Egekov. Tdr.	Bøgeklov. Tdr.	Med Birk, Ege og andre blade Træer bevoxet Høiland. Tdr.	Maalekov. Tdr.	De Stovbevoxne Moser. Tdr.	Enge og ubevoxne Moser. Tdr.	Tørvemojer.		Høilands Gletter. Tdr.	Esbødsjorder. Tdr.	Søer og Damme m. v. Tdr.	Landsociet, Solde, Søer, pladse m. o. Tdr.	Liggenhed med Hensyn til Beboerne.
								Areal. Tdr.	Arvemåst som findes her. Cu billd.					
A. Dets søndre Hoveddeel.														
Westerkov	2137478	14262	1205491	=	=	327500	213908	39260	35144	19587	202708	=	05762	Den Afsonderup Amise Sogn.
Lynghby Skov	113919	18974	426848	110201	510341	287306	013829	57662	75144	105358	6	=	0400	Lynghby og Sidsø S.
Freerløv Indhegning	4431900	59814	1569969	19893	752817	1304142	212455	101046	135778	107284	=	=	0480	Herlev og Egeby S.
Lynstrup Indhegning	3438873	14600	6013930	=	1823459	1012751	52278	4111803	422018	23712	19	=	01340	Uvelse, Gjerløse i Slangerup S.
Uggeløse Indhegning	2983359	38301	1598647	=	505413	286689	13644	159091	107823	35986	52440	=	19148	Uggeløse og Ulfse S.
Krogelunden	1108672	17000	751179	=	=	510005	28267	6168	05444	189528	=	0525	=	Uggeløse og andløse S.
Brødeskov	30313100	93942	1074822	14260	174666	512944	2875	10	43687	122963	57552	02508	1568	Herlev, Lynghby og Rindø S.
Nyvang	12512235	:	733048	=	=	212770	=	=	=	257719	313852	112846	=	Sammenhængens Stovstrækning uden for Frederiksborg imellem Herlev, Herlev, Herlev, Herlev og Grønholst S.
Præstevang	17510290	:	1097604	=	=	259141	1164	=	=	153871	162796	410762	33952	
Funkvang	328216	:	1413114	=	=	011486	04625	01953	10416	913572	=	5902	14564	
Store-Dyrehave	17314985	:	99710381	=	=	2008739	985402	1743422	3188564	24011504	308786	=	81276	
Skovholmene i Stutterivangene	3405493	2798	2022546	011268	=	543505	2613536	19038	10416	246084	=	24390	01062	Frederiksborgs Amise Omegn.
Summa den søndre Hoveddeel	42321520	2390391	21003679	57622	33012656	5902969	1448983	26811443	5420018	4125168	10610134	143933	178602	

B. Den nordre Halvdeel.	Areal. Tdr.	Egekov. Tdr.	Bøgeklov. Tdr.	Med Birk, Ege og andre blade Træer bevoxet Høiland. Tdr.	Maalekov. Tdr.	De Stovbevoxne Moser. Tdr.	Enge og ubevoxne Moser. Tdr.	Tørvemojer.		Høilands Gletter. Tdr.	Esbødsjorder. Tdr.	Søer og Damme m. v. Tdr.	Landsociet, Solde, Søer, pladse m. o. Tdr.	Liggenhed med Hensyn til Beboerne.
								Areal. Tdr.	Arvemåst som findes her. Cu billd.					
Gadevangs Indhegning	2975531	0250	8712871	=	769896	47768	=	762907	=	17987	286817	22965	41070	Sammenhængens Stovstrækning i Forbindelse med Gribkov, hvortil Storheden deraf heneegnes. Siltlered, Karlebo, Røddeløse og Grønholst Sognes Beboere ere de nærmest her til liggende.
Steenholtsvang, Dyvekrogen, Steenholtsindlukke og Nøddeboegård	9003559	471452	2164890	=	22411969	10113486	93301	3111990	=	3811477	947898	274412	239684	
Nederstrupsvang	1163700	34420	4811015	=	=	215748	24000	=	=	611322	=	=	21019	
Nøddeboholt	865432	15100	301528	=	1813060	1013600	511300	=	=	37000	=	=	17144	
Summa den nordre Halvdeel	14004222	9710922	3832304	=	3206925	13812602	1011601	108897	=	662786	123715	297377	3293	

Hele Skovgrunden 5632542
 dertil kommer:
 1) Skovriggergaarden og Tiliggende 30
 2) Planteskolen 6
 3) Skovfogedboden ved Rønnehuus 2410729
 tilsammen udenfor Indhegningens Grændse.
 Summa 56932471

Al private Fredskove findes i det Frederiksborgske District alene en fordam suuk, men nu ødelagt lille Diiisbøge-Skovstrækning til Sandviggaard, af Storrelse omtrent 14 Tdr. Land og beliggende paa Grønholts Dverdvad. Private Skove uden Forpligtelse til Fredning haves Inter mere af, uden hist og her nogle Stro-Træer. Kongelig Skov paa Bøndermarkerne findes ei heller mere. En liden Lund haves ved Krattmøllen. Al Stro-Træer i Stutterivangene uden for de ovenanførte, til Conservation bestemte Skovholme, ere kun faae tilbage.

10) For Elstænderne er Afgiften beregnet for de første 30 Aar, men varer i de forskellige Perioder. Gjenomsnitlig Skovningen i de første 10 Aar 20583 Cubit. Hvermeget af den i Moserne i Aaret 1827 endnu tilbageværende Mængde af 53 Millioner Cubitfod Tørv, med Hensyn til en vedligeholdelse kunde afgives, bliver efter de havende Materialer lig udregnet, naar blot Problemet om Tørvens Gjenvarr først var løst. Det samlede Tørv er ellers ringe; omtrent 1200 Laas Deputat m. hvori 300 til 400 Laas, der jævnlige begyres af det, de Huusmand, for selv have Tørv, for en moderat Betaling Tilstaaede. De endelige omtrent 3000 Laas Gavnne Pluddertørv til Oplagelse af Skibeerne Der Opmaakning og Skovningbestemmelser paa Districtets nordre Hoveddeel, er uden Forfatterens Medvirkning fæst 1822 og følgende Aar, og beregnet en aarlig Afgift for disse Skove af kun 236 Gavnne Skovbrænde, hvist udelukkende ere bestemte til Skovenshavns Forsyning, dertil over Kronen og ajennem Canalen. De øvrige Skovningsplaner her, ere ikke endnu reglede. Der samlede Districts Penge-Indtægt var efter Regnskabet 1823: 1641 Rbd. 8 s. i Repr. og 185 Rbd. r. S.; i Forstaaret 1833 derimod

Hensende til Ege- og Bøgeklovenes Areal maa bemærkes, at hist og her endel Bøg forekommer i Egeklovene; hvorimod i det til Bøg ansatte en saadan Mængde Ege findes, at, hvis det i Fremtiden skulde ønskes at fremme Egene fremfor Bøgene, hine i en betydelig Deel af Bøgekloven kunne komme til at blive dominerende. Gletterne ere siden Opmaalingerne næsten alle gaaede til Skovarealet, saaledes som Forstplanen nærmere har forefrevet, undtagen de, som findes i store Dyrehave og tiliggende Møge, hvor for Tiden endnu græsser. Al disse Skove ikkun midlertidigen ere bestemte til at benyttes for Stutteriet, sees af den i Indledningen meddeelte allerhoieste Resolution af 21 Juni 1799. Tiden, hvor de for Forstbedriftens Skyld maae lukkes for det her græssende vilde Stutteri og andre Creature, er for nogle af Wangene kommen; for den egentlige Store Dyrehave, med Undtagelse af omtrent en femte Deel, som for alleerde er afleveret, kan dette efter den af Forfatteren opgjorte Plan af 1827 endnu have Hensind omtrent 20 Aar. Bemeldte Forstplan bestemmer for Districtets søndre Hoveddeel Skovninger til følgende Beløb:

Aar	1ste Partiende	2de	3de	4de	5te	6te	7de
1ste Partiende	25296	2926	7451	10969	10925	9542	7269
2de	25296	2926	7451	10969	10925	9542	7269
3de	9814	10969	10925	9542	7269	5521	
4de	52175	10925	9542	7269	5521		
5te	61564	9542	7269	5521			
6te	67519	7269	5521				
7de	82783	5521					

Det 2det Kjøbenhavnffe
Stovdistrikt, forsaavidt
det ligger under Frederiks-
borg Amt.

	Areal indenfor Egehegn's Grændse.	Ege.	År.	Islandet Kjøfter.	Maalekov.	Stov.	Summa Stovbestand.	Slætte.	Anmærkninger.	Embedsforret, Bete, Aker, Sogn nr. o.	Beliggendehed med Hensyn til Bødderne.
	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.		Edr.	
Slagslunde	402 ⁶³⁰⁵	9 ¹⁹³³	298 ¹⁰⁴⁹⁴	=	23 ³⁸⁸¹	23 ⁴⁶⁷⁶	354 ⁶⁹⁸⁴	14 ⁷⁷⁴⁸	hvoraf $\frac{1}{2}$ Mose.	33 ⁵⁵⁷³	} Slagslunde og Gandløse Sogn beliggende, skøde de næsten alle ganske til Hjarlunde og Uggeløse Sogn.
Gandløse Eget . . .	265 ⁴¹⁰⁶	25 ¹¹²⁷⁷	255 ¹⁰¹	=	=	4 ³⁸³⁸	255 ⁶⁵¹⁶	3 ¹⁹⁸⁸	næsten alt Mose.	31 ³⁴⁸	
Gandløse Drne . . .	708 ¹⁰²⁹⁵	31 ¹²⁶¹⁰	422 ¹⁰³⁹	38 ¹²⁸⁰²	74 ⁷⁸⁷²	8 ²⁷⁶⁵	576 ⁷⁰²⁸	101 ²⁹¹⁹	$\frac{2}{3}$ Mose.	25 ¹⁸⁹¹	
Nyvang	62 ²¹⁵	=	=	=	58 ¹¹²⁴	=	58 ¹¹²⁴	1 ¹¹⁰³⁴	næsten alt Mose.	20 ¹⁰⁰⁹⁵	
Farum Lillevang . .	198 ³⁵⁸⁶	49 ¹³⁴⁹⁴	72 ¹²³	1 ⁹³³⁵	28 ¹⁰⁸⁸⁹	5 ⁷¹⁹⁶	158 ¹³⁷	15 ¹⁵⁵⁸			
Ravnsholte	578 ⁴⁴⁵⁸	2 ¹¹⁸⁰³	291 ¹⁹⁷⁶	=	135 ¹³⁶⁰	5 ¹²⁷	434 ¹²⁶⁶	123 ⁷⁰⁹⁷			
Summa	2215⁹⁶⁵	=	=	=	=	=	1836⁹⁰⁵⁵	259⁴³⁴⁴	=	119¹⁵⁶⁶	

Dertil Lærkesskoven,
vindhegnet med der-
udi liggende Kongl.
Kalkbrænderi . . .

39²⁷⁶²

af ældre Egetræer forekomme kun faae, islaandede i den øvrige Bestand eller som Stovtræer, og det anførte Areal under Rubrikken Ege er yngre Anlæg. Bøgeskoven hører meest til den ældre. Det aarlige Stovningsquantum er omtrent 900 Favne Kløv ved hveri Locallet og Alderholdene dog bevirkede i Henseende til de forskjellige Perioder. Maalekoven i Slagslunde og Gandløse Drne er næsten tilsammen af de ældre (af v. Langens Tid, altsaa omtrent 60 aarig). Næsten yngre Anlæg. Torvemasken i Moseerne er ei beregnet. Omegnen er saa rigelig forsynet med dette Material, at de Kongl. Stove hidtil næsten ingen Afkastning have havt derpaa.

3agerspries Stovdistrikt.

Nordskoven	2323 ¹⁴⁸⁹	185 ⁴⁵²¹	512 ¹³³⁸⁷	=	178 ¹³⁷⁹¹	653 ¹⁰⁹⁴	1530 ⁴⁷⁸⁷	735 ³⁹⁵⁵	deraf $\frac{1}{2}$ Mose.	57 ⁶⁷⁴⁷	} Er den yderste Spidse af Hornshæred og ligger i Draaby Sogn. } Draaby Sogn ved Koebliddefjorden. } Imellem Draaby og Gjerløv Sogn ligeledes ved N. Sjørd.
Slotshegnet	586 ⁷³⁰¹	148 ¹⁰⁰⁴¹	33 ¹⁴³³	34 ⁴¹⁰⁴	35 ⁴⁵⁰⁴	191 ³⁶³⁹	443 ⁵⁷²⁷	62 ⁹¹⁰⁹	$\frac{2}{3}$ Mose.	80 ⁶⁴⁶⁵	
Færgelunden	307 ⁸³⁹⁴	46 ¹¹⁹¹⁸	54 ¹⁴³⁹	22 ⁴⁶³²	109 ²⁹	22 ⁴⁶³²	255 ²²⁶	39 ⁸¹⁵⁷	$\frac{1}{3}$ Mose.	13 ¹¹	
Summa	3217³¹⁸⁴	=	=	=	=	=	2228¹⁰⁷⁴⁰	837⁷²²¹	=	150¹⁵³²³	

Dertil Fasanhaven og
et Stykke af Slots-
haven, udenfor
Grændsen af Skov-
hegn, men underlagt
Forstvarsenet

17¹⁸³¹

Med Undtagelse af nogle Strækninger middelaldret, bestaaer Egearealet næsten kun af unge Culturer. Af de ældre afgaengige Egetræer skødes aarlig omtrent 100 Stkr. Bøgeskoven bestaaer af gamle udlevede Træer, meest i Nordskoven, af Opvart og ung tilvoksende Skov samt af en liden Strækning middelaldrede Bøge udi Slotshegn. Af de første skødes aarlig omtrent 200 Favne Kløv ved, hvilket Quantum dog mod Slutningen af første Omgang vil forøge betydelig. I det da, kun ved Udbyttet af det efterhaanden til Udbygning kommende. Maalekoven bestaaer alene af unge Anlæg, hvaraf de ældste ere omtrent 30 Aar gamle. Torvemaskens Måske er ei beregnet, men skal ikke være ubetydelig.

Frederiksbørgs Gods Skove.	Skovindhegningernes Størrelse. Eder.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Sonnerup Indhegning	97	I Krogeme Sogn.
Nuderød —	122	
Arresødal —	168½	Imellem Krogeme og Winderød Sogn.
Winderød —	33	
Brødemose —	101	Imellem Winderød og Rørbø Sogn.
Elinge —	26	
Grønnesø —	138	Paa Halsnæs.
Af Grønnesøgaard's Grund endvidere bestemt til Skov	90	
Grønnesø Plantage	24	
Tornerups Indhegning	27	
Uglerup —	134½	
Summa	961	
Tidsvitte Skovsøands Indhegning paa Kronborg Amtsdistrict.		
Den ældre Indhegning	2066½	Beliggende imellem Rallegatlet, Frederiksbørg Gods, Ramløse og Tibirke Sogn.
senere tilkommet omtrent	450	
Summa	2516½	

Om disse Skoves Bestand i det Enkelte er mig intet videre bekendt, end at Bøgen er Hovedtræet derudi, hvoraf saavel overmoden og Skovningemoden, som og Opvært og middelaldret Skov forekomme. Det aarlige Skovningsquantum skal for Tiden kun være omtrent 200 Favne Skovet Bøgeved.

Denne til Skovkultur indtagne og for endel i Skovbestand satte Strækning's Bestaendighed er omhandlet i første Afdeling. Den har hidindtil næsten ikke afgivet Noget til Egnes Forhøning uden Virkeris til Koste. Imidlertid finde sig Virkestrækninger deri, som ei indeholde ubetydeligt Brændsel og med hvis Inddeling til succesfuld Afdrift det er den høie Tid at begynde, dersom man ikke vil tabe Gjenvært ved Medskud, hvortil Virkeskove særdeles kvalificere sig.

Det Iste Kronborgske Skovdistrikt.	Bevozen med			Eletter bestemte til			Elke og Altemoser					Stovbetjernerne, og til Stovarbejderne refererede Jorder.	Summa Areal.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
	Ege.	Bøge.	Naaletræer.	Ege.	Bøge.	Naaletræer.	Bevozne.	Eletter	Løvemoser.	Eet og Damme.	Bele og Gjerder			
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.			
Gribstov	190 ²⁷⁸⁸	2156 ⁷⁹⁵	2615 ⁹⁹⁶	411 ⁶⁵⁸¹	=	187 ⁵¹⁸	401 ¹⁴⁵²	106 ⁸⁵⁶³	453 ³³⁶⁰	7 ²⁰⁰⁰	49 ¹⁵⁶⁴	128 ¹¹⁹⁶⁰	4352 ³⁵⁹⁰	I Vesten og Norden tilføde Sognene Maarum, Græsted og Esbønderup, med Høen og Søns den detmed grændse Sørense og Gribstovs øvrige Skovstrækninger. Imellem Maarum Græsted og Baldby S. Imellem Græsted og Baldby S. Imellem Baldby og Helsingø S. I Helsingø Sogn.
Parager Indhegning	94 ⁴⁷²³	190 ¹³⁶⁴³	784 ²⁶⁴	7 ¹³⁹⁹⁶	=	21 ⁵⁶²⁶	117 ¹¹⁸²³	7 ¹³⁵⁸⁰	48 ³⁶⁷⁴	=	10 ¹⁰⁴⁹⁰	29 ¹³⁸⁸⁸	607 ¹¹⁷⁰⁷	
Græsted Indhegning	"	23 ⁸⁰⁷⁶	"	"	"	129 ³⁸⁶	2 ⁸⁰³	7 ¹⁰⁶¹⁶	10 ⁴⁸⁵²	11 ⁵⁷⁴⁸	"	"	184 ²⁴⁸¹	
Aggebo Indhegning .	36 ⁸³⁴	97 ²²²⁸	"	"	"	3 ¹²²⁰⁰	10 ¹⁰¹⁸⁰	2 ³⁷⁴⁸	3 ³¹⁰	"	1 ⁸⁵¹²	2 ³⁹⁸⁰	157	
Baldby Indhegning	137 ⁴³⁶	214 ⁶⁸⁹⁷	"	"	"	6 ⁵²³⁴	186 ⁹⁹⁴⁴	5 ¹³⁶⁰	30 ⁹¹²	"	9 ⁶¹³⁰	22 ¹¹⁹⁵⁸	648 ¹³²⁵⁵	
Høbjerg Indhegning	71 ⁸⁶⁰⁸	81 ¹³⁷³³	"	"	"	2 ¹²²⁵⁴	101 ⁵⁸⁶⁶	"	2 ³⁹⁰⁰	"	3 ³⁰⁰⁰	2 ⁶²⁶⁰	266 ¹¹⁰²¹	
Summa	529 ³⁰⁸⁹	2764 ³³⁷²	3591 ¹⁰³⁶	431 ⁸¹⁸⁹	5 ¹²⁹⁶	350 ⁸²¹⁸	819 ¹²⁰⁶⁸	129 ⁹⁸⁶⁷	547 ¹¹¹¹⁴	18 ⁷⁷⁴⁸	74 ¹⁷⁰⁴	186 ⁶⁰⁵⁴	6217 ⁵⁴	

En stor Deel af disse Skove bestaaer af fornufts Stutterianer, hvoraf Regles Aflevering endnu tilbagestaaer. Desforuden have i tvende andre, ei til Aflevering bestemte Wange, endnu et Forraad af omtrent 1500 Favne Ege- og Bøgeved. Paa Bøndermarkerne i Esbønderup Sogn findes, Hans Mølle tilhørende, endnu omtrent 500 Favne Egeved; lige som paa Esrommøllens Jorder nogle Skovholme, som sandsynligvis blive conserverede til Pryd for Egnen. Af private Fredskove findes her kun een ved Gilleleie af Storrelse 2 Tdr. 13380 □ Al. Desforuden enkelte Levninger af Skov, som i forrige Tider er overladt Beboerne, og en betydelig Deel Bøgeopvært paa nogle Overdrevslokker i Græsted Sogn, til hvis Conservation dog ingen Udset siges at være forhaanden og hvoraf jeg i forrige Sommer fandt en betydelig Deel ødelagt ved paasat Ild paa Steder, som vare bestemte til Nydning, og som denne Skovs Conservation maaskee vilde have betalt sig bedre, end Jordens Dyrkning. Skoven ved Gilleleie indeholder endnu omtrent 600 Favne Bøgeved, den sidste Levning af den i ældre Tider langs Kattegattens nordlige Bredder staaende Skovtrands.

Den efter Taxation i Maart 1821 for disse Skove opgjerte Materialelet bestemmer følgende 6 aarlige Skovninger. 18 $\frac{3}{8}$ — 481 Fv. Ege — 2229 Favne Bøge Kløvet- og Fagotbrænde, Udbyttet af Udbygningerne i de yngre Skove 18 $\frac{3}{8}$ — 405 " " — 2288 Fv. iberegnet. Da disse Favne ere beregnede til 72 Ebsod, maas de reduceres i Forhold af 13: 12, som det Mindste Indsvindingen og Omstablingerne medtage. 18 $\frac{6}{8}$ — 108 " " — 2151 Fv. Indtægten af Udbygningerne fraregnet, samt for Fagotbrændet $\frac{1}{2}$ af Resten 18 $\frac{8}{8}$ — 269 " " — 2076 Fv. og denne Rest reduceret i det ommeldte Forhold, have 1660 Fv. Bøge kløvet Brændt 19 $\frac{2}{8}$ — 692 " " — 2575 Fv. de aarlig ubi den første Periode, hvilket Quantum er anført i den hernæst følgende Recapitulation. 19 $\frac{3}{8}$ — 753 " " — 2530 Fv.

Naaletræet paa dette District er beregnet til følgende aarlige Afgift: 18 $\frac{1}{8}$ — 15 $\frac{1}{8}$ — 18 $\frac{7}{8}$ — 18 $\frac{7}{8}$ — 1 $\frac{8}{8}$ — 19 $\frac{1}{8}$ — 19 $\frac{1}{8}$ 4488 — 5745 — 17246 — 22188 — 25108 — 32965 — 47564 ebsod. Afgiften af Ellemoserne varierer i de første 30 Aar omtrent imellem 1500 og 3000 ebsod aarlig. Naesten alt det kløvede Bøgebrændt, som falder paa dette District, gaar søværdt til Kjøbenhavn; en Deel deraf igjennem Canalen. Afslaget fra Skovningen, Udskudet og alt det Dvrigt, som ei gaar til Hovedstaden og til nogle Deputater m. v., sælges paa Districtet og finder, naar ikke, saasom i de tvende sidste Aar, Lørvæsjæret har været uheldigt for Beboerne, ofte maandelig Afsetning. Lørvæsjærets Masse-Indhold og Bonitet er ei undersøgt, dog amages den sidste i det Hele at staae over middelmaadig. Afsetningen bestaaer i Gjennemsnit kun i omtrent 3000 Favne 2 Alen bred Plubbetors, som hidtil ikkun er betalt med 3 s. pr. Favne.

Det 2de Kronborgske Skov-District.	Indhegningernes samtlige Areal. Ædr.	Ege.		Bøg.		Den nærliggende Eftersning af Hæret Brænde. Sagve.	Naalefæ.		Rødskudfæ (for det Meste Mosebund).		Løvemejer.	Eurebedsjorder.	Eger og Damme.	Veie m. v.	Beslægtethed med Hensyn til Heboerne.
		Skovbestand. Ædr.	Efter bestemte dertil. Ædr.	Skovbestand. Ædr.	Efter bestemte dertil. Ædr.		Skovbestand. Ædr.	Efter bestemte dertil. Ædr.	Skovbestand. Ædr.	Efter bestemte dertil. Ædr.					
Klosterriis og Riisby Indhegning	747 ⁹⁵¹⁴	187 ¹⁰⁸³¹	25 ³¹⁶⁷	257 ¹⁰⁵⁴⁸	23	34 ^{1/2}	44 ¹⁰⁴²	19 ³³³³	49 ⁵²³⁰	60 ⁸¹⁰⁰	40 ⁷⁶⁷⁰	24 ²⁹⁵³	=	15 ¹²⁷⁰⁰	} 3 Lijob Eogn.
Horsferød Indhegning	1022 ¹⁴³²	40 ¹³⁷⁵⁷	0 ¹³²⁰⁰	646 ²⁷⁵³	96 ¹³⁹⁷⁰	668 ^{2/3}	15 ²⁰⁰²	5 ¹⁰¹⁴	35 ¹¹²⁰⁰	73 ⁷⁵⁸⁰	51 ⁷⁰⁰⁰	26 ⁴⁷¹²	=	29 ⁸²⁴⁴	
Teilstrup Indhegning, excl. Dammene, som tilhøre Hellebek . .	847 ⁴⁵⁶⁵	=	=	232 ⁹³⁷⁰	21 ⁸⁵⁰⁰	57	284 ¹²²¹⁰	41 ¹⁰⁸⁰⁰	26 ¹¹⁷⁹⁵	68 ¹⁰²⁴⁵	122 ⁸⁷¹⁴	20 ⁶⁵¹⁸	=	27 ¹⁰³⁹³	} 3 Lijob Eogn.
Nyrup Indhegning . .	441 ⁹⁸²²	12	1 ²⁵⁰²	245 ¹⁵³⁷	47	224 ^{1/2}	1 ⁹⁴⁰⁰	22 ⁵⁰⁶⁴	19 ¹¹⁷¹³	40 ¹⁰⁷⁵⁰	24 ¹⁵⁰⁰	17	=	10 ⁶⁶⁰⁸	
Egebeksvang	204 ¹³⁸⁷⁵	41	2 ⁵²⁵⁰	87 ¹⁰³⁴³	0 ⁷⁰⁰⁰	135	19 ⁸⁶⁰⁴	=	15 ⁴⁸⁴⁹	24 ¹²⁹⁶⁰	=	6 ²⁸⁰⁰	=	7 ⁴¹¹³	} 3 Malmindere Eogn.
Lavestov	128	26 ⁷⁰⁷⁴	3 ¹³⁷⁰	44 ¹³⁵⁶²	1 ⁸⁰⁵⁰	46 ^{3/4}	33	=	11 ⁵³⁴⁶	2 ¹⁰⁴¹⁰	=	1 ¹³⁸⁴⁸	=	2 ¹⁰³⁴⁰	
Kellerriis	147 ¹³⁶⁸⁷	10 ¹⁰⁵²⁰	2	93 ⁹⁴⁰⁰	5 ¹²⁰²⁵	49	=	=	3 ⁹⁰⁰	8 ²¹¹	5	19 ⁶³⁰	=	2 ⁸⁰⁰¹	} 3 Lijob Eogn.
Krogenberg Indhegning	454 ¹²⁰	7 ¹²⁸⁵⁰	=	273 ⁴⁴⁷	15 ¹⁰²¹⁰	177 ^{1/3}	10 ⁶⁷⁶⁷	=	79 ⁶⁸¹⁵	31 ⁵⁶⁸¹	15 ⁷⁰⁴⁰	6 ⁵⁷³⁵	=	12 ⁶³⁵	
Gurrevang	334 ¹²²⁵⁰	46 ³⁷⁶⁶	=	106 ⁸⁷⁰⁶	16 ⁹⁷⁰⁰	50	45 ¹⁰²⁰⁹	16 ⁶⁸²⁹	20 ⁹⁶⁹⁸	33 ⁹⁴⁶⁹	6	33 ⁷⁶⁹²	=	9 ²¹⁸¹	} 3 Malmindere Eogn.
Danstrup Indhegning	576 ⁴⁸⁰⁰	47 ¹²¹⁹⁹	1 ¹⁷⁵⁰	274 ²⁷⁴⁴	45 ⁷⁵⁶²	296 ^{1/3}	56 ⁷⁴⁸¹	9 ¹³³⁸⁷	81 ¹¹²⁶⁷	37 ⁵³¹¹	12 ³⁵⁰⁰	10 ¹⁰³⁹⁰	=	16 ⁴³⁵⁵	
Fredensborg Slotshave	182 ⁷⁷⁰⁷	39 ⁵⁸³⁴	=	65 ²⁶⁹⁴	1 ³⁸³⁸	50	25 ¹⁹⁴²	=	8 ¹¹³⁵⁶	=	=	=	0 ⁵⁰⁴⁰	42 ⁵⁰⁰³	} 3 Malmindere Eogn. Det sidste er ei endnu indtaget til Fredskov, men Underhandlingerne derom have fundet Sted.
Endrup Indhegning	63 ⁸⁰⁰⁰	1 ⁵²⁵⁷	=	46 ⁴⁷⁷³	5 ⁹⁵⁰⁰	30	=	=	24 ⁰⁰⁰	4 ⁵⁰⁰⁰	1 ⁷³⁴⁰	=	=	2 ⁴⁷⁰	
Fredensborglund . . .	9	=	=	9	=	27 ^{1/2}	=	=	=	=	=	=	=	=	} 3 Lijob Eogn.
Hornbek Plantage . .	440 ⁵³⁰⁵	=	=	=	=	=	232 ¹⁷⁹⁵	149 ¹²⁸⁵⁰	20 ⁵⁹¹⁹	8 ⁷²⁰⁰	=	17 ¹³⁷⁵⁰	=	=	
Summa	5600⁷¹³⁷	461¹²⁰⁸⁸	36¹⁹⁷⁸	2365¹⁷¹¹	281⁶³⁵⁵	1826	768⁴⁵²⁵	264¹⁰²⁷⁷	375¹⁵⁸⁸	394⁸⁸⁷³	279⁴⁰⁴	183¹³⁰²⁸	0⁵⁰⁴⁰	189⁹³³⁴	
Senere tilkommen, Munkgaards Ege . . .	47 ¹¹⁰⁵	47 ¹¹⁰⁵													3 Lijob Eogn.

Foruden disse Fredskove findes i Egnen af Fredensborg endeel Strøfkov, som er bestemt til at konserveres, for ei i Nærheden af dette Kongl. Skov at berøve Egnen en Deel af sin skønneste Pryd. Flere Jordbrugere faae derfor Godtgjørelse for den saaledes reservede Skov. Fremdeles have Stutterivangene i dette District endnu endeel Træer til Vortskovning. Af Ebbefjelds- og Knorrenborgvang vare omtrent 127 Ædr. Land, som passende til Fredskov, engang i Forslag dertil.

Private Fredskove i dette District ere: paa Kraagerup Gaard i Malmindere Eogn cirka 92 Ædr.

de i Aaret 1828 til det grevelig Schimmelmannske fideicommiss overladre Skovstrækninger ved Hellebek cirka 151 1/2 —

desforuden smaa Skovstrækninger under Helsingørs Hospital og under Wærebø Teglværk. Private Skove, uden Forpligtelse til Fredning, findes der endeel ved Drøst og Berupgaard i Lijob Eogn, eller Intet eller høist Ubetydeligt.

Det 3die Kronborjske Stov- district.	Stovens samtlige Areal, Eder.	Egskov, Eder.	Bøgeskov, Eder.	Naaleskov, Eder.	Rødskovskov. (bes- verne Moser.) Eder.	Efter bestemte til Rødskovskov. (Eng- og ubevorne Moser). Eder.	Tørvemose, Eder.	Høilands- og Stetter til Eng, Bøg og Naaleskov, Eder.	Embedsjordet, Eder.	Sætt og Damme, Eder.	Tele m. v. Eder.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
Af Gribstov	3348 ¹²²⁴⁶	122 ¹⁷¹⁵	1671 ²⁰¹²	393 ⁵⁸⁹⁸	198 ¹⁰⁰⁶⁶	302 ⁹³⁴¹	69 ⁵⁵²⁰	384 ¹⁰⁶⁷⁰	100 ¹⁰³⁴³	57 ²⁶²⁸	48 ⁸⁰³²	Denne Deel af Gribstov ligger i sydost til Røds- dele, i Norden til Maarum, i Vesten til Allanderup Sogn.
Sørup, gammel Grøn- holt og Luulstrup Indhegning	441 ⁶⁸³¹	32 ⁶³⁷⁵	524 ⁷¹⁰	1024 ⁹⁰³	111 ²²⁵¹	29 ¹³⁰⁰⁶	10 ⁸⁷¹¹	55 ²⁸⁶⁵	38 ⁷²⁵⁵	=	8 ¹²⁷¹⁵	Imellem Grønholt og Hømdersø Sogn.
Grønholt Indhegning	494 ¹¹⁷⁰	111 ⁵²⁵³	80 ¹⁰²²⁰	80 ⁴²⁹⁰	120 ⁴²⁹⁹	38 ⁹²⁵⁴	22 ¹²¹²²	30 ⁵⁷²⁰	4 ¹⁹⁹²	=	5 ⁴⁰⁵⁶	Imellem Grønholt og Carlsø Sogn.
Summa	4284 ⁶²⁴⁷	266 ¹³²⁵	1794 ²⁹⁴²	576 ¹⁰⁹¹	430 ²⁶¹⁶	372 ³⁶⁰¹	102 ¹²³⁹³	470 ⁵²⁵⁵	143 ⁵⁵⁹⁰	57 ²⁶²⁸	62 ¹⁰⁸⁰³	

Det for dette District bestemte aarlige Skovningsquantum af 1177 Favne Klovst Bøgebrænde, er næsten ubelukkende bestemt til, over Søromsø og igjennem Canalen at an-
vendes til Kjøbenhavns Forsyning.

Det Hirschholmske Skovdistrikt.	Eg.			Bog.		Den nærliggende Skovning af Kjøvet Bøgeskrænde.	Naalekov.		Kødskudskov (for det Meste Mosebund).		Torsmejer.	Embedsjorder.	Eger og Damme.	Vei m. v.	Beliggenhed med Hensyn til Beboerne.
	Skovindhegningens samlede Areal.	Skovbestand.	Stetter bestemte dertil.	Skovbestand.	Stetter bestemte dertil.		Skovbestand.	Stetter bestemte dertil.	Skovbestand.	Stetter bestemte dertil.					
	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.
Kirkelke Indhegning	94 ⁶⁵⁰⁰	18 ¹⁶⁵²	=	51 ⁶⁷⁴⁰	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
Koffekløb Indhegning	874 ⁵¹²³	112 ⁶²⁰⁶	=	445 ²¹⁴²	=	=	=	=	20 ¹²³⁸⁰	1 ¹³⁸⁶	0 ⁵⁴⁰⁰	=	=	2 ⁶⁹⁴³	3 Carlebo Sogn.
Sønderflov	72 ¹⁰⁰⁶³	=	=	37 ⁷³⁴⁷	=	475	10 ⁶⁴⁹²	=	82 ¹²⁹⁵⁶	27 ⁴⁸⁵⁰	90 ³⁴³⁴	46 ⁶¹⁴⁴	5 ¹²²⁸⁰	17 ¹⁸²²	Imellem Carlebo, Blausfred og Birkerød.
Selsølund	162 ⁷³⁰³	6 ⁹²⁵³	=	97 ⁷³⁵⁵	=	=	=	=	=	1 ⁸¹⁵⁶	23 ⁶⁹⁰⁰	2 ⁸²⁶⁸	=	1 ⁹⁹⁴⁰	Imellem Blausfred og Farum.
Holmeplantage	5 ¹⁰⁹⁵²	1 ⁴⁹⁰⁰	=	4 ⁶⁰⁵²	=	=	=	=	=	2 ⁹⁰⁵	3 ⁸⁸⁴⁹	4 ¹⁷¹⁷	=	3 ⁴³⁵⁸	3 Blausfred S.
Stumpedykse Indh.	29 ³¹²⁶	0 ⁴⁵⁰⁰	=	8 ¹³⁵⁰⁷	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=
Stadsøvang	128 ⁷²¹²	25 ²⁸³⁹	=	49 ³²³⁵	=	17	=	=	=	1 ⁴⁴⁵⁷	1 ¹³⁵³⁸	=	=	1 ⁴⁴²⁴	Imellem Blausfred og Birkerød S.
Den samlede Folehave Indhegning	471 ⁸⁵³⁶	87 ³¹²²	5 ⁸⁶⁵²	232 ⁴³⁴⁵	20 ¹⁵⁰⁰	281 ¹⁴	=	=	28 ⁷⁰⁵³	7 ¹⁰³⁵⁶	3 ⁴⁵¹⁶	3 ⁶²⁶³	=	3 ⁷⁹⁸	Imellem Carlebo Blausfred og Birkerød S.
Ruderflov	996 ⁴⁰⁰⁰	51 ³⁵¹⁴	0 ¹¹⁷⁴⁰	262 ¹¹⁸⁹⁵	18 ⁸⁶	125 ¹²	4 ¹³¹²⁸	=	37 ⁹²³⁶	31 ¹¹⁸³⁶	0 ¹²¹⁴⁰	25 ¹¹²⁸⁹	14 ¹⁰⁵⁰⁶	10 ⁶⁹⁸²	Imellem Hirschholm og Birkerød S.
Friheden	11 ⁴⁶³²	=	=	9 ⁶¹⁹⁰	=	=	368 ⁷⁷³⁵	7 ¹³⁷⁸⁶	81 ¹²¹³⁷	47 ⁶⁰³⁷	38 ³²³²	22 ¹⁰³⁹⁰	65 ⁸⁹¹²	30 ¹²⁴⁸⁶	3 Birkerød S. paa Grændsen af Kbh. Amt.
Bidstrup Indhegning	90 ²⁶²⁰	0 ²⁰⁰⁰	=	36 ⁶³⁵⁴	16 ⁷²⁶⁰	30	=	=	1 ¹²⁴⁴²	=	=	=	=	=	3 Birkerød S.
Summa	2937⁶⁷	302⁹⁹⁸⁶	6⁶³⁹²	1235³⁹⁶²	140⁶⁵²⁸	1119	383¹³³⁵⁵	32⁷⁹⁸³	257¹⁵⁶⁶	124¹⁴⁰⁰	166¹²⁴⁷	128¹³⁵⁶⁵	86⁴⁶⁹⁸	72²¹⁸⁶	

Bestemt til Fredskov. Bredelte Bang circa 5

Under Hirschholms Amtsdistrict ligge private Fredskove til nedensaaende Gaarde:

	Edr.	Stp.		Edr.	Stp.
Folehavegaard . . .	3	=	Transport	137	=
Koffebal	25	3	Hestkløb	3	=
Sophienberg	12	=	Braadebef	1	=
Kongstedlund	18	1	Nebbegaard	21	7
Kongstedgaard	11	4	Høveltegaard	18	=
Smidstrup	3	4	Lornegaard	10	=
Friheden	10	4	Nivaagaard	18	6
Ebberød	10	6	Prøvelyst	3	=
Ekemoose	4 ¹	4	Donse	20	3
Skovrød	=	6			
	137	=		233	=

Skovhauger og andre adspredte Skovstykker, uden Forpligtelse til Fredning, ere beregnede til 15¹/₂ Ed. Land. Om disse samtlige private Skoves Tilstand, med særdeles Hensyn til Forordningen af 27 Sept. 1805, er foretaget en Undersøgelse i Maret 1824, og Indberetning derom indgaaet til Amtet.

§ Vorden for Hirschholm. Indtages til Fredskov med Hensyn til, at nedliggende Sire dets Stjend.

Recapitulation af de foranstførte Kongelige Skovdistricters Areal og deres for Tiden bestemte aarlige Afgift af kløvet Bøgekrænde uden Hensyn til det, som vindes ved Udhugningen.

	Skovdistricterets Areal.		Statsmæssig Skovnings- quantum af kløvet Bøge- krænde ind- til videre. Favne.
	Dr.	□ Aker.	
1) Det Frederiksborgske Skovdistrikt	5693	2471	2204
2) Det 2det Kjøbenhavnsske Districts, under Frederiksborg Amt liggende Deel	2254	3727	900
3) Jægerspris Skovdistrikt	3234	5015	200
4) Skovindhegningerne under Frede- riksværk Gods	961	•	200
5) Tidsvilde Flyvesands Indhegning	2516	7000	•
6) Det 1ste Kronborgske Skovdistrikt	6217	54	1660
7) Det 2det Kronborgske Skovdistrikt	5647	8242	1826
8) Det 3die Kronborgske Skovdistrikt	4284	6247	1177
9) Det Hirschholmske Skovdistrikt .	2942	67	1119
Summa	33750	4823	9286
Vertil private Fredskove:			
Paa Frederiksborg District omtrent	14		
Paa 1ste Kronborgske District	39	13380	
Paa 2det Dito	240		
Paa det Hirschholmske District	233		
I Hornsherred under Selsø	168	3610	efter Extract af Matricu- lerings-Pro- tocolleerne.
og under Dverberg	27	6740	
Tilsammen	34473	560	

Anmærkninger, Brændets Anvendelse og Affætning betræffende.

1) Det Frederiksborgske District.

Det i de nordre Skove faldende Brænde er næsten udelukkende bestemt til Kjøbenhavns Forsyning, hvorimod Brændet fra den sydlige Hoveddeel, foruden omtrent 500 Favne, som afgaae til Deputater, deels sælges paa Stedet, deels ligeledes anvendes til Kjøbenhavns Forsyning, uden at herom habes nogen fast Bestemmelse. I de senere Aar er Betydeligt deraf gaaet til Hovedstaden. Medens Brændepriiserne paa dette Sted stode saa lave, at de ei kunde afholde Transport- og Omkostningerne, den største Deel af Brændet altsaa forblev i Egnen, var Affætningen kun maadelig; thi Districtet afgiver foruden det anførte kløvede Bogerbrænde ogsaa en meget betydelig Deel andet Brændsel.

Brændepriiserne holdt sig til Aaret 1822 omtrent i 6 Rbd. Fvn.; de faldt siden til 4 Rbd., men have i de seneste Aar atter hævet sig til 5 à 6 Rbd., og smaae Partier ere i Trængens Dier blit endog solgte til 7 og 8 Rbd. Kalkbrænderierne i Districtets sydlige Deel behøve endeel Brænde og consumere betydeligt deraf fra dette District. Saaledes have de stedse bidraget meget til ei at lade Priiserne ganske dale. Meest sikkert opnaaes det ved at afsende en Deel af Brændet til Hovedstaden; men dette skeer ei altid uden Tab.

2) Det Kjøbenhavnske Skovdistricts, under Frederiksborg Amt liggende Deel.

Den største Deel af dets Brænde er stedse kommen til offentligt Salg paa Stedet, og Prisen har, naar et Gjennemsnit af de forskjellige Skove tages, staaet 4 à 5 Mk. høiere, end paa forommeldte District; Mangel paa Affætning kan her aldrig finde Sted, da disse Skove ligge i en saa liden Afstand fra Kjøbenhavn, at, endog ved dets lavere Brænde-Priiser, Land-Transporten dertil uden Tab maa kunne iværksættes. De forommeldte Kalkbrænderier i Nærheden af disse Skove have stedse kjøbt endeel Brænde ogsaa herfra, ligesom det betydelige Kongl. Kalkværk i Tærkelskoven forbruger meget Brændsel.

3) Jagerspris Skovdistricts ubetydelige Afgift af Brænde

gbrænde medgaaer for en stor Deel til Deputater, saa at kun libet kommer til Salg. Brændepriiserne ere derfor, og fordi Hornsherred ellers mangler Skove, høie, uagtet disse ligge i errebets yderste Nordspids, altsaa ei beqvemme for Uffætningen de sydlige Egne. Da den Ubetydelighed, som her kommer til Salg, for Størstebeel er gamle Træer, hvori meget bedærvet Ved, saa kan ingen bestemt Priis opgives for godt fløvet Bøgebrænde.

4) Det, som fløves i Frederiksværks Skove, anvendes meest til Deputater og det er Ubetydeligt tilovers til Salg for Godssets Beboere.

5) Tidsvilde Indhegning er næsten ene kun Gjenstand for Skovdyrkning endnu.

6) 7) 8) De tre Kronborgske Skovdistrikter.

Størstedelen af det gode fløvede Bøgebrænde er bestemt til Kjøbenhavns Forsyning og føres deels til Esromsø og Esroms canal, deels directe til Dronningmølle eller, fra det 2det Distrikt, til Udfibningsstederne sønden for Helsingør. Uden dette vilde det 1ste og 3die Distrikt have Mangel paa Uffætning, som i det Indre af Gribskov desuagtet ofte finder Steb; blot ved at stille det til Kjøbenhavns Forsyning ei Unvendelige til Salg. Det andet Kronborgske Distrikt har især i dets, i Østen af Tikløb Sogn liggende Skove god Uffætning til Helsingør, og selv uden at afgive Brænde til Kjøbenhavn vilde dette Distrikts Brænde vist nok kunne forbruges i Eggen.

9) Det Hirschholmske Distrikt har betydelige Deputater at afgive, leverer desuden endeel Brænde til Kjøbenhavns Forsyning, som udfibes ved Kongsted, og har derfor, uagtet dette er den paa Lørv rigeste Egn, stedse havt god Uffætning og høie Priiser. En Favn fløvet Bøgebrænde har her for det Meste staaet 1 à 1½ Rbd. høiere, end paa det Frederiksborgske Distrikt og ¾ à 1 Rbd. høiere selv, end paa det 2det Kronborgske Distrikt, hvor den betydelige Uffibning til Kjøbenhavn og Helsingørs Forbrug dog, efter det Dmmeldte, holder Brændet temmelig høit. Men selv Lørvehandelen paa Hirschholms Amt er, ved dette Materis als beqvemme og fordeelagtige Uffætning til Kjøbenhavn, Naarsag i, at man gjerne kjøber Uffaldsbrændsel til eget Brug, hvis-

aarsag ogsaa fra Frederiksborgs Skovdistrikt ofte sælges Meget til dette Amt's Beboere.

Uf den i det Forrige meddeelte Dversigt over Amtets Skov og de derved meddeelte Noticer, sees, at vi have Rigdom derpaa fremfor noget Amt i Danmark; men meget ulige fordeelt er den. I hvilke Sogne Skovene ligge, er anført ved enhver især. En concentreret Dversigt over sammes Beliggenhed og Fordeling i det Hele taget erholder man ved et Blik paa Kortet af Videnskabs-Societetet, hvor der vel er betydelig mere anlagt som Skov, end der nu findes, men de der som Skov betegnede Steder ere endnu Skovegnene. Maalestokken af de nyere, amtsviis fra det kongl. Steentrykkeri udkomne Kort er for lille, til her at finde et noie Tilhold med Hensyn til Skovenes nærværende Grændse.

Skjøndt altsaa enkelte Strøg have Skovproducter i den Mængde, at selv under Vintere, som de sidste tvende, ret gode Brændselsforter, ansatte til taalelige Priser, ikke altid have fundet Ufsætning, have andre Mangel derpaa; thi man anseer Brændet vel med Rette for dyrt betalt, hvor der foruden Indkjøbsprisen ofte medgaaer en heel Dag til at hjemføre eet Læs deraf. Heldigt altsaa, at de fleste for Skov blottede Egne besidde Løvemoser i den Mængde, at de ei ere tvungne til, saa langt borte, med Besværlighed at maatte forsyne sig med Brændsel.

De for Skov fattige Egne ere: Kronborg Amtsdistricts nordvestlige og Frederiksborgs vestlige og sydvestlige Deel, fra Uresø af langs Fjorden indtil forbi Veirbromølle; samt næsten hele Hornsherred. Frederiksværk Gods har vel Skove, men, som vi have seet, staaer det, de for Dieblikket kunne afgive, ei i Forhold til Beboernes Antal og Værkets Forbrug. Desuden er det tilstødende Frederiksborgske Skovdistrikt her ligeledes blottet for Skov; og Flyvesandens Indhegning, om den i Liden skulde kunne afgive noget Betydeligt, ligger ad den anden Side ogsaa til de for Skov meest fattige Sogne af Kronborg Amtsdistrict. I Hornsherred kunne for den nærværende Tid ikke engang Beboerne paa Jagerspris Gods tilfredsstilles, og Herredets øvrige

smaa Skovstrækninger kunne aldeles ikke komme i nogen Betragtning. De tilgrændsende Skove i Boldborg Herred Kulle ogsaa kun tilhøde Lidet, hvorpaa Beboerne i Hornsherred kunne stole. Den de betydeligere Indhegninger af det Frederiksbergske District meest straliggende Deel af Beboerne her har nogen Hjælp i det Kjøbenhavnſke Districts dertilskøbende Skove, som for endeel Aar siden, iblandt andet, afgave saameget af Naaletræmaterialier, at hiint District endog manglede Uffætning derpaa. Ligesaa har det 3die Kronborgſke District af sit betydelige Naaletræforraad afgivet til billige Priser, og langt bortliggende Beboere have helst forsynet sig der.

Uagtet de ældre Egetræer mere og mere aftage, og man med Visshed kan beregne, at de paa flere Districter ville være fortærede længe, inden de unge Anlæg atter have noget til Erstatning, hvor Beboerne altsaa enten maae opføre grundmurede eller Leer-Huse, eller anvende mindre varigt Træ til Tømmer — hvorved Lærketræet vistnok, som meget fortrinligt frem for de fleste hastigvoksende Træarter, vil søges meget, — saa er der dog for Dieblirket Overflodighed paa Egætømmer i alle Skovegne; hvilket dets almindelige Pris, omtrent 16 ß . for en Alen Stolpe paa 6 Tr. i \square og 20 à 24 ß . for en Al. Fodtræ, hvortil det dog stundom ikke engang har fundet Uffætning, bevidner. Denne Overflodighed ligger i de overmodne og i Uftagende værende Træers Mængde, som ei tillade en Fordeling paa en betydelig lang Tid, samt i Uffaldet fra Sæetatens Tilbannelser, hvilke i enkelte Aar have medtaget en Mængde Træer. Paa smaa Gavntæmaterialier, selv paa Hjuleger og Naver, en vigtig Artikel for Landmanden, vil det ikke saa let komme til at feile; thi enkelte ældre Anlæg, især de Langenske Plantager, frembyde allerede Egetræer, som om 40, 45 Aar kunde afgive mangt et nyttigt Stykke. Havde man ved Udskiftningen fulgt et andet Princip med Hensyn til Skoven, end ubetinget Nedfældning af Alt udenfor Indhegningernes Grændse, saa kunde man nu være i Besiddelse af mange fortrinlige middelaldrende Ege, hvoraf der endnu for omtrent 30 Aar siden fandtes en Mængde paa Bøndermarkerne og i enkelte Stutterivange, deels i særskilte Holme, deels strimlevis imellem Agerjorden, deels isoleret i Kræftkovene. Danmarks Fornødenhed

af Skibstømmer, som Sømagt og handlende Nation; det indenlandske Lømmers Fortrinlighed i Sammenligning med det Næste, vi faae fra Ulandet; den visse Udsigt, at endog de fløvrigeste Egne uden for Rigets Grændser mere og mere i Tiden ville nægte brugbart Skibstømmer: burde, ved denne Aldersklassens almindelige Mangel i næsten alle indenrigske Skove, have gjort det til en usædvanlig Regel, i vore Skovegne at helligholde enhver middelaldret Ege, som kunde lade sig conservere, hvor den end stod. Saaledes kunde man, uden at udvide Skovenes Grændse, have sikret sig en Mængde Bygnings- og Skibstømmer for en Periode, hvor det næsten ganske vil feile derpaa; thi ei alene her, men ogsaa i andre Egne af Danmark, fandtes netop de tilvorenne Ege meest i Skovenes Udkanter, altsaa i de til Agerdyrkingen kommende Strækninger, og der sædvanligst mere i aaben, end i sluttet Stand, i smaae isolerede Holme, i Skovstrimler imellem den dyrkede Agerjord, kun med enkelt Iblanding af andre Træer, altsaa vante til Climatets uhindrede Paavirkning og saaledes fortrinlige med Hensyn til Conservation, Væxt og Ved, især naar Tælen er om Skibstømmer, hvor Træer med Bugter og Knæer bruges langt hyppigere, end saadanne, som give Rottømmer. Jordbrugerne maatte der rimeligviis være givne Godtgjørelse i deres Afgifter for deslige henstaaende Træer; men i det Hele vilde dette have været en Ubetydelighed, med Hensyn til disse Træers Værdi, i en Periode, hvor vi vilde være fattige paa fløvningssmodne Ege. De Godtgjørelser, som Bønderne paa dette Amt efter Arveskæftfjødens Modtagelse have faaet for Skoven paa deres Løbder indtil dens, for det Næste under sidste Krig tilendbebragte Afskøvning, vare ikke meget betydelige, og naar man løselig antager, at det efter Bøgenes Afskøvning Tilbageblevne af unge Ege, som qualificerede sig til Conservation, neppe kunde have været over een Tiendebedel af det Hele, vilde den for en længere Periode vedvarende Godtgjørelses Sum vist ikke være bleven nogen betydelig financierel Gjenstand.

Brændeved kunne Beboerne til Nød undvære, dersom de have Løv, hvilket saa mange ganske for det Første blottede Egne bevindne; men Savntræ til Agerdyrkningsredskabernes Vedligeholdelse er dem uundværligt. Dog kan Landmanden ogsaa heri ind-

strænke sig, ved sparsommelig at udtage det og omhyggeligen at sørge for Udsredskabernes Conservation. For 28 Aar siden lod jeg endnu udløse fra de Frederiksborgske Skove 279 Favne Bøge = Gavntræ til Districtets Bønder; nu kun omtrent 10 Favne; thi Udviisningen paa Frederiksborg og Kronborg Amtsdistricter bortfalder efterhaanden, medens den paa Hirschholms Amt er vedvarende. Uagtet denne ringe Udviisning har Bøge = Gavntræ, som jævntlig — efter det Bønderne ved Arvefæstefjødernes Meddelelse givne Løfte — er stillet til offentlig Auction, kun sjælden havt god Ufsætning, og ofte har man paa det Frederiksborgske Skovdistrict været nødt til at lade overskjære skjønne Kjævler i Brænde, efter at de gjentagne Gange forgjæves vare stillede til Auction som Gavntræ. Districtets søndre Sogne kjøbe vel af og til endeel ophugget Hjultømmer paa Nøeskilde Marked, hvor det bringes Vesten fra og ofte er solgt til billig Priis: ligesaa sælges vel ogsaa stundom Træer paa Nøden, hvori der findes mere eller mindre Gavntræ; men i det Hele synes Det, som saaledes kommer til Benyttelse, især for de Skovene mere fraliggende Jordbrugere, ikke at være betydeligt, og dette indeholder det sikreste Bevjæs, at Udsredskabernes Bedlighedsbærelse, ved sparsommeligt Forbrug, ei kan anses for at medtage meget Ved.

Man har undertiden bebreidet Forstbænsen, at det ofte skjærer det skjønneste Hjulved i Favnebrænde. Sagen forholder sig rigtignok saaledes; men Anken beroer paa Ukyndighed om Forholdene. Bøge = Gavntræ har kun Værdi, frem for Brændsel, naar det finder Ufsætning, altsaa en ganske tilfældig. Ingen Trævare kvalificerer sig mindre til Dplag, end denne, og Forsendelse til Hovedstaden betaler sig ikke, saalænge den endnu faaer tilført saa meget deraf sovært, at selv i Efteraaret (1828), hvor dog Brændselet stod i en meget høi Priis, fortrinligt Bøge = Gavntræ, bidsendt fra Fasilandet, blev solgt med betydeligt Tab.

Da Bøndermarkerne i Skovegnene for en stor Deel efter Udfistningen vare besatte med Skov, blev, deels for at forsøge Ufsætningen, men især for at forskaffe Beboerne et Forraad af Brændsel og Gavntræ, samt Leilighed til, i Fremtiden at opøffe det selv, enhver Arvefæstet, som ønskede det, overladt i samlet Strækning, Skov indtil for en Sum af 400 Rd. Courant, mod

en Betaling, efter Taxation paa Roben, af 2½ Rd. Favnen, for Størstebeel uden Hensyn til, om Træerne indeholdt Savntæ eller Brænde, og hvorved desuden Pengene betalte i langt udsatte Terminer. Forpligtelse til at hegne og frede samt til at opelske ung Skov istedet for det, der borttoges af den ældre, var forbunden med denne Overdragelse. Forstæsenets Tilsyn og Myndighed strakte sig imidlertid ikke videre, end til at paasee, at der ei skovedes mere, end der var betalt, hvorved dog Udviisningen ei blev stillet under Forstæsmændene; altsaa kunde selv dette Tilsyn kun være meget overladeligt.

Om paa noget af de øvrige Districter nogenstunde Indfredning og Træers Opelsning i een eller anden af de saaledes under Navn af Kjøbestove overladte Skovholme har fundet Sted, er mig ikke noie bekjendt; paa det Frederiksborgske stete det ikke, og saaledes er der under uafbrudt Skovning og fuldkommen Tilidsfættelse af Kultur og Fredning ei meget tilbage mere af de paa begge Amtsdistricter Arvefæsterne overdragne mange Smaaeskove, hvis Antal alene paa det Frederiksborgske District i Aaret 1800 allerede var steget til omtrent 60.

Spørgsmaalet, om det var mueligt inden saa snævre Grændser, ofte kun paa 1 à 2 Tdr. Land, at opelske Skov igjen, vilde føre til for vidtloftige Undersøgelser; altsaa kun saameget i Almindelighed, at Bøgeskoves Indhegninger af faae Tønder Lands Omfang og Bøges Opelsning derudi til andet, end for Størstebeel maadelige, fortstammede og forknyttede Træer, kun er tænkelig under meget beskyttet Beliggenhed og i en for dette Træ fortrinlig Jordbund, der er istand til at overvinde Climatets, i saa smaa Skovholme meget følelige Paavirkning. Derimod ere de fleste andre Træarter ikke uvillige til, i isolerte Holme og selv enkelt at opvære til større eller mindre Fuldkommenhed, efter som Jordbund og Beliggenhed ere mere eller mindre heldige.

Ved saaledes at have seet forsvinde fra Bøndernes Løbder allerede eksisterende og til Conservation overdragne Skove uden næsten at efterlade noget Spor og uden at Eierne deraf nogenstunde have været betænkt paa at opelske Noget i Stedet for det Bortskovede, kan man vel slutte sig til, at Plantninger af vilde Træer i sluttede Plantager ikke høre til Det, man her maa søge

efter. Det Gnefte, man af og til endnu finder — ei at omtale maadelige forhugne Ellemoser, som Efterladenhed eller Mangel paa Evne endnu har ladet blive henstaaende urdybde, ere smaae Holme af det bedre af Saadanne, fra ældre Tid deres Oprindelse havende Ellemoser, som fredes af enkelte Mænd, og fortrinnsviis ere bestemte til Conservation, samt Riisbøge: Dvært i smaae Kratstøve, som hist og her begynde at skyde sig i Veiret. Meest heraf traf jeg Norden for Gribstov, Osten for Esromsø og hist og her paa Hirschholms Amts før med Skov besatte Dverdreve og Udmarker. Saadanne Holme ville tildeels vedblive, indtil de ere opvorne til med Fordeel at kunne afføves; men derpaa forsvinde de sikkert snart — om de end, formedelst heldige Omstændigheder eller tilfældigviis, ere undgaaede allerede tidligere Tilintetgjørelse.

Træplantning ligger hos os uden for vor Tids Smag. Besplantede Hegnslinier, Sættestammer af Popler og Pål ved Gaardene, eller andre deslige smaae Anlæg høre i den Grad til det Sjældne, at man ved Omreiser i Amtet ofte i flere Timer ei støder paa Noget, som kunde fængsle Opmærksomheden i denne Henseende. Enkelte Byer, især i Kronborg Amts Skovegne, have endeel Seipilplantninger fra ældre Tid, og hist og her sættes vel ogsaa nogle nye; men alt dette falder saameget i det Smaa, foretages saalibet med Orden og Omdomme, at det næsten ikke kan ansees for nogen Gjenstand, der fortjener Omtale. Frygt for, at beplantet Hegn, ved Siden af sin Nytte, skulde virke skadeligt i andre Henseender; Frihed for Trang til Brændsel, Gjødsel m. v., som kun kan finde Sted i den egentlige Skovegn, er det ikke, som afholder Nordsjællænderen fra at beplante sine Diger; thi i de for Skov meest fattige Egne, ja selv der, hvor tillige mangler Torv — det Første i næsten hele Horns herred — det Sidste i Særdeleshed paa Den Durs — seer man heller næsten ikke eet plantet Træ, ikke een beplantet Hegnslinie. Man affaller hellere sine gode Strandenge og forbrænder saaledes en uundværlig Deel af sin Jordlod, end man beplanter nogle hundrede Favne Hegn eller en Plet Jord i Nordvesten for sin Gaard eller Have med Popler eller andre hastig voksende Træer, skjøndt man dog af og til har havt Leilighed til, paa andre Steder at overbevise sig om, hvor hastig især det ommeldte Træ opvorer

næsten i enhver Jordbund, og hvor mangt et nyttigt Stykke det afgiver, foruden Brændsel, som i ethvert Tilfælde dog staaer over Ertehalmen, man nu for endeel maa forbruge til Bugning.

Det Kgl. Landhuusholdningselskab har ogsaa paa dette Amt bevilget adskillige Understøttelser til smaae Skovanlæg og dertil anvist betydelige Summer. Deslige Skovanlægs heldige Udfald kunde maaskee have foranlediget Een eller Anden til at efterfølge, dersom Pengeopoffrelsen ikke var Det, som maatte affrække selv Formuende. Udfalde derimod saadanne, som Mønstre henstillede Anlæg uheldig, ville de endnu mindre opfylde deres Hovedbestemmelse. Men især vil Meningene, at med saa betydelige Penge ei kunde udrettes mere, bevirke det Nodsatte af hvad man ønskede; thi Gaae vide at bedømme, hvormeged der kan bespares ved Skovdyrking, dersom man blot holder sig til det Nødvendige. Især kunne saadanne Skovanlæg ei medføre megen Bekostning, hvori den største Deel af det Opelskede bestaaer af Træarter; der som Stiklinger satte i Jorden, under nogenledes gunstige Forhold, ei kræve videre, end lidt Fred og faae Aars Tid for at fremstille sig som frodig Skov. Popler og Piiel, naar de ikke plantes som Skovlunde for at give Læ for Gaardens Bygninger og Have, henhøre ellers ei i Landmandens Skovanlæg. Blot paa dets Udhegn og uden for samme bør de have en Plads for at give Læ. For øvrigt have de deres rette Stand i Hegnslinierne imellem Markerne og kunne her opelskes i betydelig Mængde, om ikke omkring hele Lødden, dog paa det Gaarden nærmest liggende Hegn. En Gaards hele Udhegn besat dermed, vilde ved passende Inddeling til successiv Afskovning forskaffe Beboerne en stor Mængde Ved. Skulle sluttede Skovanlæg foretages, ere Ulmen, Afsen, Ahornarterne, ogsaa Birken og Ellen passende Træer, og kunne deels ret godt opvoxe sammenblandede, deels maae de holdes særskilt. Ei heller vil jeg udelukke Naaletræerne, men indbømmer dem gjerne et Stykke i Anlæggets sydøstlige Side; ikke for at opelskes til stort Bygningstrømmer, hvortil større Anlæg, end de hvortil Bønden er istand at afgive Jord, ere mere passende; men med særdeles Hensyn til Lægter, Stængeltræer og de mindre Tømmermaterialier.

Men selv til et saabant Skovanlæg, ved hvilket man blot har taget Hensyn til de mindre Træmaterialier, som behøves i en Gaard, udfordres et større Stykke Jord, end 2-3 à 4 Skjepper Land; thi paa et saa ubetydeligt Areal er ingen paa vedvarende Afbenyttelse herregnet Behandling tænkelig. Det Hele vilde næsten paa eengang komme til Afskovning og maatte da atter fornyes. Men ligesom det overalt ikke stemmer overeens med Almuens Tænke- og Handlemaade, blot at arbejde for en silbig Efterflægt, vil den endnu mindre være tilbøielig dertil, hvor man forubseer, at det, man har plantet under sit Ansigts Syn, med Afholdenhed seet fremvære til mangt et nyttigt Stykke, af Efterkommere, der maaskee ere Dyrkeren ganske uvedkommende, inden faae Aar vil blive nedfaldet.

Skal vilde Træers Opførelse faae Fremgang og Beboerne gives Mod dertil, saa maa man først vise dem, hvorledes det lettest og med mindst Bekostning iværksættes. Frem for Alt maatte man altsaa, ved Veiledning dertil, bortvise de unødvendige og derhos meget kostbare tætte Plantninger, som have kun liden Nytte, men derimod ere skadelige i flere Henseender. Ugerdyrkeren maa ikke aldeles berøves Jordstykkets Afbenyttelse i samme Dieblis, det er beplantet med Træer, hvorved han naturligtviis afholdes fra at anvende et godt eller et større Stykke dertil. Plantningen maa derfor ogsaa af denne Grund være saa vidtløftig, at man med Bequemmelighed kan aflaae Græsset, som opkommer deri, hvorved, foruden at dette endnu i nogen Tid yder ham en Indtægt — og ofte maaskee giver Anledning til at holde et par Høveder paa Stald, som ellers vare satte paa Marken — bevirkes, at Planterne ei gvoles deraf, eller om Vinteren, da Musene altid loffes til de Steder, hvor høit Græs har henstaaet u høstet, ødelægges af disse. Thi Græs medfører den største Vanskelighed ved Skovdyrkingen; det er middelbart og umiddelbart Planternes største Fiende. Planter, satte saaledes, at Græsset med Bequemmelighed kan aflaaes imellem dem, 2 og 3 eller 3 og 3 A. i □ som mindste Afstand, der dog ofte endnu kan forsøges, have, inden de ere opvorne til Hjerdebelen af deres almindelige Hvide i moden Alder, sluttet sig fuldkomment og maae endog flere Gange, inden de ere udvorne, fortyndes ved Udhugning.

Bruger man Frøes Udsaaening, bør dette skee strimlervis eller i Kvadrater, disse eller Strimlerne saa langt fra hverandre, at Leen uden Skade for Planterne kan gaae derimellem. Er det til Skovdyrkning Indtagne derimod Lyngjord, eller et andet Jordsmøn, som ei frembringer Græs til den Grad, enten at kunne skade Planterne eller aflaaet at være til Nytte, da kan man saae og plante saa tæt man vil, dersom man ei bryder sig om det større Quantum Frø og Planter, og de flere medgaaende Penge. Men unødvendigt er det, og inden dette indsees, ville ikke mange Privatsmænd befatte sig med Skovdyrkning. Det Tilfælde, hvor et barst Klima kunde fordre, at Planterne fra første Ungdom af alle rede maatte staae i fuldkommen Slutning, er sjældent og kan ei finde Sted ved de smaae Skov anlæg hvorom her tales, hvilke da først ved Hegn og derpaa foretagne Plantning bør gives Lø.

Som en Undtagelse fra det Almindelige, sees overordentlig smukke Skov anlæg ved Lindegaarden; men da de ganske maatte betragtes som Lysskov og Have-Anlæg i det Større, kunne de ei vel henregnes til dem, hvorom her handles. Før hører et Anlæg til disse, som træffes Nordvesten for Skiby paa denne Byes Mark, skøndt Lysskov vel ogsaa her har været Hovedsædet medet. Dette Anlæg skønnes at holde omtrent 10 Tønder Land, hvoraf enkelte Strækninger ere satte i god Skovbestand. Men Landmanden, som vil befatte sig med Skov anlæg, kan vist nok ikke tage dette til Mønster, med mindre han kunde bestemme et større Capital dertil, end Træers Opelsning bør koste dersom Udgift og tilkommende Nytte skulle staae i Forhold. Ei heller bør han tage Exempel af den ogsaa her skete Jblanding af Popler imellem de ædlere og langt senere vorende Træer, hvilke vel give Diet et behageligere Syn, end de paa mange Steder endnu i sygelig Tilstand, halv kvalt af Græsset henstaaende Ege og Bøge, men som ikke bestomindre vare paa Veie at hæve sig fra Jorden, nu derimod udebliveligen ere tabte hvis Poplerne ei efterhaanden udhugges, hvorefter dog Rodstubene deraf ville give det ædlere Træ saavel som Skovdyrkeren endnu nok at bestille. Disse Skov- og Lysshave Anlæg, en Pryd for Egnen og ei heller uden Nytte i Tidens kunne derfor ei antages at ville, som Exempler paa Skovdyrkning,

have megen Indsyndelse paa denne for Skov ellers saa fattige Egn; thi Gaae ville være istand til at træde i disse Fodspor.

Tørvefjæret og Tørvehandel er den anden Betragtning, hvortil det foreliggende Spørgsmaal fører os.

De Kongl. Skove og øvrige Domainers indeholde en stor Mængde deraf. Det Frederiksborgske Districts søndre Halvdeel havde ved dets Undersøgelse i Aaret 1827, en Masse af over 53 Millioner Cubikfod raa Masse paa et Areal af omtrent 269 Tdr. Land. Dette Areal, sammenholdt med de Indhegninger hvori de ligge, 4252 Td. Land, bliver næsten $\frac{1}{2}$ af Arealet Tørvemose. Paa det første Kronborgske District er Forholdet omtrent 11: 1; paa det andet 20: 1; paa det tredje 34: 1 og paa det Hirschholmiske 18: 1. Efter disse Forhold kunde man regne imellem 2 og 4 Tønder Land Tørvemose paa en almindelig Bøndergaard, hvis Skovene kunne antages heri at give en Maalestof for de øvrige Forder. Strækningerne, hvorfra denne Maalestof er tagen, ere saa store at de, om end ei ganske tilforladelige, dog i al Fald maae være et Tilhold, ei forkasteligt, hvor ingen specielle Opmaalinger af Tørvemoserne ere fæete. Fra min Side vover jeg ikke at bestemme, om gjennemsnitsviis mere eller mindre Tørvemose kan regnes for de under Agerdyrkingen liggende Forder af Amtet, end der findes i Skoven. Jeg kjender Bøndergaarde, som have over 6-10 Tdr. Land Tørvemose og andre, som ikke besidde en halv. Men især er der megen Forskjel i Henseende til Tørvens Mængde og Godhed imellem Amtets forskjellige Egne. Meget ofte udmærke sig de mere skarpe Egne med en fortrinlig Tørv. Smaamoser og smalle Rønder imellem grusede Bakker finder man skundom opfyldt med en stor Mængde af den bedste Tørv, hvorimod federe Egne vel kunne indeholde en meget brugbar og dybtflaaende Tørvemasse, men sjælden nogen god Handelsvare. Hirschholms Amtsdistrict og fortrinnsviis dets 3 sydlige Sogne, af Frederiksborg Amtsdistrict — foruden en Deel af Herlov Sogn — Lilletrød, Lynge, Uggeløse, Farum, Gandløse og Slagslunde, samt af Kronborg Amtsdistrict en betydelig Deel af Åsminderød: dette ere de

egentlige Steder, hvorfra Tørvehandelen drives til Kjøbenhavn, og som i det Hele taget have meget god Tørv. Men hvor store Tørvemasserne endog ere, som endnu findes i disse Sogne, saa har en nu allerede i saamange Aar fortsat og i de sidste 30 Aar med særdeles Kraft drevn Tørvehandel, dog udtømt mange Moser og der gives endeel Beboere endog her, som deels ere, deels snart kunne blive færdige med deres Tørv; og dersom man troer, at de udskaarne og til Hunden rensede Huller ville fylde sig igjen, saa tager man vistnok Feil. Under 2den Afdeling er det allerede ommeldt, hvor reent man i den senere Tid, efter indført Brug af Maskiner til at blive af med Vandet, har udtømt Tørvemasserne og hvor liden Anledning her er, at vente Gjenvært. Tiden, hvor Tørv vil blive knappere for disse Beboere, ligger maaskee ikke saalangt tilbage meer; men en Tid af almindeligere Mangel troer jeg derimod, er, endog under det nærværende stærke Forbrug, endnu meget fjern.

Likjød Sogn paa Kronborg Amt har for endeel ogsaa betydelig saavel som fortrinlig Tørv i større og mindre Moser, og Helsingør samt Hellebæk give Anledning til en ei ubetydelig Handel dermed, medens Kjøbenhavn, ved sædvanlige Tørvpriser, ligger for langt borte. Nsminderød Sogn derimod, Njænt og saavel temmelig fraliggende, affætter dog en betydelig Deel af dette Brændsel til Kjøbenhavn, deels landværts, deels søværts over Humlebek, hvilket allerede i 16de Afdeling er bleven ommeldt. Frevdensborg modtager heller ikke liden Tørv af Nsminderød og Grønholts Sognes Jordbrugere, i hvilket sidste den findes af fortrinlig Godhed. Herfra, saavel som fra enkelte Steder i Nøddebo Sogn, gaar ogsaa endeel Tørv til Hillerød, som i forrige Tider for en stor Deel blev forsynet fra Karlebo Dverdreiv i Hirschholms Amt, men hvilket fortrinlige smaae Moser nu for det Meste ere udtømte.

Holbo Herreds samtlige Sogne have deels ret god Tørv, deels en Mængde deraf, men ulige fordeelt imellem Beboerne. Med Undtagelse af Det, som af de til Frederiksværk grændsende Jordbrugere bringes til dette Sted, finder her næsten ingen Tørvehandel Sted, da Frederiksborgs Priser hidtil have været for lave for Tilførsel fra saa fraliggende Steder, og Kjøbenhavn kun ved et Tørv, som fandtes der Vinteren 1827, og for endeel ogsaa i denne

kunde friste til Deeltagelse deri, under saa lang Afstand. Overalt bruger man i Egne, som ikke pleie at føre Tørv til Hovedstaden, sjældnere Fabrikation med Form, og Tørv af store Dimensioner sælges ikke saa fordeeltagtigen i Hovedstaden. Frederiksværks Gods er ikke rigelig forsynet med Tørv, og Mange have ikke engang til Huusbehov. Fabriken og dens mange Beboere og Arbeidere forbruge en betydelig Mængde af dette Material, hvilket kommer især de Tilgrændsende paa Frederiksborg District tilgode. Nisted og især Lynghy Sogns Bønder føre megen Tørv dertil, som, uagtet Størstedelen ikke hører til den Bedre, men er meget let og løs og neppe kunde afgive Handelsvare for Kjøbenhavn, betales saaledes at Nærliggende kunde have Fordeel af denne Handel. Disse to Sogne samt Ulsønderup og Tjereby, nærmere Frederiksborg, kan man antage at være saa rigelig forsynede, at de i lang Tid endnu kunne drive Handel, de sidste meest til Frederiksborg, dog langt fra ikke til den Grad som de førstnævnte tvende til Frederiksværk. De øvrige Sogne i Strø Herred, Strø og Skjævinge, mangle ei Tørv, men herfra finder sjældnere Salg Sted. Af Lynghy-Frederiksborg Herred ere de Sogne forhen nævnte, som deeltage betydelig i Kjøbenhavns Tørvehandel. Uvelse Sogn har tildeels Mangel og er derfor tilfået Tørvefjær i de Kongl. Skove. Resten har, hvad den større Deel angaaer, til egen Fornødenhed og sælger endog til Frederiksfund, Roeskilde og selv til Kjøbenhavn, skjøndt i de Hele ei meget. Enkelte rigeligere forsynede Byer udleie vel ogsaa Tørvejord til Andre blandt dem, som have Trang; saaledes Skjænkelsø og især Hagerup By betydelig til Udsjællinge af Ubesundby og flere Steder, hvor der er Mangel i det Enkelte.

Nislykke Herreds vestlige Deel tager i det Hele ikke megen Deel i Kjøbenhavns Tørvehandel, uagtet enkelte Byer her, s. Ex. Søsum, have betydelige Moser, hvorimod andre maae leie. Dog have disse Sogne heller ikke været ganske udelukkede fra Tørvehandelen til Kjøbenhavn, især ei i de seneste Aar, hvor Tørvens Pris var høj. Ogsaa til Roeskilde og Frederiksfund føres Lidet fra disse Steder. Vandet har især i de to sidste Sommer gjort Tørvefjæret meget besværligt ved Hagerups og Skjænkelsø, saavel som ved Aæn, som paa Grændsen af Amtet falder i Roeskildefjorden

og paa flere dertil stødende Moserender og med disse i Forbindelse staaende Moser.

Ligesom Hornsherred er meest blottet for Skov, saaledes er her i det Hele taget heller ingen Rigdom af Tørv. Jægerspris's Gods har, hvad Fleertallet af Beboerne angaaer, vel ingen Mangel, men dog er dette Tilfaeldet i det Enkelte. Nordstovens mange og gode Tørvemoser, hvor Trængende af Godssets Beboere have faaet anvist Tørveskjær, kunde i Tiden maaskee blive vigtige for Omegnen, saavel som indbringende for den Kongl. Kasse, som nu kun har liden Indtægt af denne betydelige Skovindhegning. Svaneholms Bøndergods er tildeels blottet for Tørv, men paa een af Hovedgaardens Marker findes en god, endnu en stor Mængde Tørv indeholdende Mose, hvortil de trængende af Godssets Beboere have havt Udgang. Mere end nogen anden Deel af Hornsherred har Durs Mangel paa Tørv og er derfor, ved den forhen ommeldte, under saadanne Omstændigheder ligesaa uforsvarligt som ubegribelige Forsømmelse af Hegnets Beplantning med hurtigvoksende Træarter, maaskee i den Nødvendighed, ved Udfkalling af Strandengene, Aar for Aar at forringe dem.

Tørvehandelen til Hovedstaden indgriber for dybt i Landøconomien paa Frederiksborg Amt, har for betydelig Indflydelse paa Agerdyrkningens Stand, paa Bondens Stilling, ja selv paa Moralitet og intellectuel Udvikling, til at vi ikke eengang endnu maatte komme tilbage dertil, for at betragte denne Industriegreens mere concentreret.

Unægteligt er det, at Tørvehandelen i Forening med Kulsviining i den første Tid efter Udfkistningen stod Agerdyrkningens Fremgang i Veien, fordi Beboerne derved bleve vant til et ustadigt Liv, og bekjendte med alle de Lyder, et bestandigt Ophold paa Landeveien avler. Derhos blev især den mindre Parcellist og den hesteholdende Huusmand — hvilke i de Tider neppe kunde kaldes jordbrænder — ganske vænnet af med egentligt og stadigt Arbejde, og ei mindre forsømte efterladne Bønder deres Avling for Tørvehandelens Skyld. Den mere ordentlige Jordbruger derimod har stedse kun betragtet Tørvfabrication og Tørvhandel som et Middel til at sætte Gaardens Arbeidskraft i Virksomhed, paa Tider hvor Agerdyrkingen hverken behøvede alle Hænder eller alle Trækledyr; og derfor

er det, at man finder langt mere Virksomhed paa en Avlsgaard, som tillige har betydelig Tørvehandel, end hvor Materialet dertil mangler eller Leiligheden til at benytte det ei er fordeelig. Betragte vi, hvormeget Hefteholdet paa en Avlsgaard koster, i Forhold til det Arbeide, Jordens Drift alene fordrer, dersom ikke usædvanlige Forbedringer foretages, saa kunne vi vel ikke nægte, at Tørvehandelen paa en meget fordeelig Maade bøder paa dette Affavn af Leilighed til, at kunne gjøre Heftekræften directe indbringende, ligesom Tørvefabricationen bevirker det Samme med Hensyn til Gaardens Beboere af næsten enhver Alder. I Egne, som have mange jordløse Huusmænd og Indfiddere, giver dette Arbeide disse — og derhos ogsaa især Fruentimmerne, som ellers kun fortjene lidet med deres Nok — en god og varig Fortjeneste indtil Høsten kalder dem til Andet; og langt lettere kan Arbeidsmanden med sin Familie gaae Vinteren imøde i de Egne, hvor der drives betydelig Tørvehandel, end hvor dette ikke er Tilfældet. Høie Tørvepriser, saasom i Aaret 1828 og den første Deel af den derpaa følgende Vinter, samt flere Gange i betydelig langt tilbageliggende Aar, have hævet mangen driftig Mand til Velstand og forebygget mange Tilbagekommes Undergang. Men dette er mindre vigtigt, end Virkningen af Tørvehandelen i den forbigangne Periode, hvor alt hvad Landmanden havde at sælge, Tørven ei undtagen, stod saa meget lant. Det, man da bebreidede Tørvehandelen, at den ikke indbragte Landmanden mere, end det paa Fabricationen og Indkjørfelen anvendte Arbeides taalelige Erstatning, at altsaa Intet havde for Tørven selv, er ingenlunde ugrundet. Jeg vil endog indrømme mere, den Tørvemose-Eier, som skulde have leiet til Alt, baade til Arbeide og Kjørsel, havde maaskee i mange Aar selv tilsat Penge; men deraf fremgaaer aldeles ikke, at disse Eiere havde gjort bedre i, at lade deres Moser ligge urørte og anvendt hele deres Kraft til Jordlobdens Dykning og Forbedring. Uden at ville nægte, at en Landmand, som er formuende nok til at kunne anbetroe sin Jordlob en større Capital, end efter Agriculturens nuværende Stand og den seneste Periodes Uffætningsforhold, samt efter de Flestes Evne kan ventes, vel ved ualmindelige Jordforbedringer kunde finde Leilighed til, fordeelig at anvende Gaardens hele

Heste- og Menneskekraft alene paa Jorddriften, tør jeg dog paastaae, at, saa som Tingen staaer hos os og især noget længere tilbage har staaet, gaves der kun faae Steder, hvor Leilighed og Evne var forhaanden, saa driftig paa eengang at angribe Jordforbedringens Værk, at ikke stedsse nogen Kraft, især Hestekraft, havde været tilovers, til at kunne anvendes til en Vinaringsvei, onskeligst netop paa Liden, hvor alle Landmandens Producter stode saa lave, at Den, som alene var indskrænket til den egentlige Ulsdrift, siensynlig Nar for Nar kom mere tilbage. Derimod gif, uagtet Lørvens ringe Priis, netop den driftigst dermed sig befattende Landmand de tunge Liden lettest igjennem, havde Kraft tilovers til sin Jordlobs Forbedring, fordi han aldrig, saaledes som hiin, var blottet for Penge, denne nødvendigeste Betingelse for Jorddrift og Jordforbedring. Exempel paa Fremgang i Agerdyrkingen, netop hos Bønder, som have været meget driftige ved deres Lørvemoser, haves ikke saa faae af paa Hirschholms Amt, og uagtet der, hvor Lørvehandelen gaaer meget stærk, sælges forholdsmæssig mindre af Sæb og Febevere, staae dog kun faae for denne Næringsvei blottede Agerdyrkere sig saa godt som disse, skjøndt de i mange Nar, hvor Lørvn var i lav Priis, ikke have kunnet betragte deres Moser for Andet, end et Middel til at gjøre Gaardens Kraft frugtbringende; hvorhos Udbyttet ikke var at betragte som en rentebbringende Capital, liig de egentlige Jordforbedringer, men som Rente selv til den paavendte Arbeidskrafts fulde Beløb, der da tildeels kunde komme Agerdyrkingen tilgode og anlægges her som Capital. Dgsaa Dverfud over den paavendte Arbeidskraft har ofte og betydelig nok fundet Sted, til at man skulde kunne betragte den opskaarne Mose som et tabt Grundstykke. Hvad have Norges og flere nordlige Egnes Skoveiere mere af deres Skove, end hvad Lørvemoser, selv under Lørvns laveste Priis, tilbyde disse Eier: Leilighed til at arbejde paa Materialiernes Tilvirkning og videre Fremførsel, for dernæst at faae dette Arbeide i det høieste godt betalt. Anden Indtægt gav Skoven ikke sin Eier dengang jeg bereiste hine nordlige Fjelbegne, og neppe troer jeg, Sagen har forandret sig siden til Skoveierens Fordeel. Men alligevel ansees Skoven for Norges største Rigdom, Skoveieren for en lykkelig Mand! — Unægtelig er det, at det idelige Dyhold paa Kjøbenhavns Landvei

med dens Kroer indvirker Skadeligen, især paa Tjenestefolkene, at mange uconfirmerede Børn, som bruges til denne Kjørsel, afholdes fra Skolegang, hvortil Vinteren stadigen burde benyttes, og at dette, ved Siden af det Gode, at gjøre disse Drengene haardføre og vante med beslige Forretninger, neblægger Spiren til mangen slem Vane, ligesom at Forsømmelse af Skolegangen kunde tilbagefætte dem i aandelig Uddannelse, hvori jeg dog iormener, det Halve af den Tid, de skulle være i Skolen, tilbørligen benyttet, kunde bringe dem videre, end hidtil i det Mindste paa mange Steder er skeet. Men hine Betragtninger opveie ikke mod de store Fordele, Løvbehandelen medfører for en betydelig Deel af dette Amt. Og derhos er det vel endnu uafgjort, om Vinterastenerne, som tilbringes paa Landeveiene, eller de, hvor man strækker sig paa Løibænken i Kaffelovnskroen, sidder med Kortene i Haanden ved Bordet, eller, for at tilbringe Tiden, besøger Krostederne, aandeligen virke skadeligere. Dette henstiller jeg til Enhvers Dom, som kjender til den Dræsløshed, der til sine Tider hersker i vore Bøndergaard og de Lyder dette avler, især hos Bondekarlen.

Foruden Torven, levere Moserne her, ligesaavel som i andre Egne, endeel fra ældgammel Tid opbevarede Træstammer, saavel Ege som ogsaa Fyr, begge Dele ofte næsten fuldkomment conserverede og den sidste undertiden af en udmærket Godhed. Om den Mening, at disse Træer ere vorne paa Stebet, eller den, at de ved Oversvømmelser ere komne hertil, har flere Tilhængere, veed jeg ikke, men at det Sidste har fundet Sted, bevidne de Moser tydeligen, hvor man antræffer Fyrstøde, hvilke pletteviis ei alene staae saa tætte til hverandre, at i saa ringe Afstand Træer af en Størrelse, som Rødderne lade slutte til, ei kunne være opvorne, men hvor man ofte ogsaa finder 2 og 3 Støde saaledes sammenklemt til hinanden, at det øverstes Hovedrødder bedække den nedenfor værendes Stamstykke. Dette fandt iblandt andet hyppigt Sted i en Lørvemose tæt ved Landeveien fra Hirschholm til Helsingør ei langt fra Toelt i Åsminderød Sogn, derhos og det meget Paafaldende og næsten Uforklarlige, at ikke tillige Træstammer vare drevne hertil, eller baade Rød og Stamme sammenhængende, hvilket albrig i den ommeldte Mose, hvor i endeel Aar er bleven arbeidet, efter Arbeidernes Forsikkring, skal være truffet; ligesom

Støbene ogsaa aldrig ligge paa Siden, men med Stam-Enden opad enten de staae enkelt eller, som forommeldt, flere over hverandre.

23.

Er Huusfliden i god Fremgang? ere dens Frembringelser kun til egen Brug eller ogsaa til Salg? Hvorledes kunde Huusfliden opmuntres, for at Værene kunne gaae meer i Handelen?

Det qvindelige Personale af Almueklassen finder man næsten altid beskæftiget med Spinden og Kartten, paa Løber, hvor Marksarbejde eller andre huuslige Sysler ei gjøre Krav paa dem, og unægteligt forfærdiges ikke lidet af Vadmel, Hvergarn og Lerredet i en Bondegård, ei alene til Husets Fornødenhed, men ogsaa for Tjenestefolkene, hvis Løns betydeligste Deel for det Meste bestaaer i Klæder. I Handelen gaaer kun Lidet af disse huuslige Frembringelser. Vel bringer Huusmandskonen af og til et Stykke Vadmel eller Lerred til Kjøbstæderne, hvor det opkjøbes af de Handlende; men det sættes herfra for det Meste atter til Egnens egne Beboere, som desforuden endog kjøbe meget af jydsk og andre Egnes uldne Løier og Lerredet, saa at Amtet, især i den sidste Artikel, vistnok har betydelig Underballance.

Enkelte Bønder have vel en Væv og holde en Vævepigt, men almindeligst sendes Garnet til Vævere, hvoraf mange ere bosatte paa Landet. Vævenes Antal paa Kronborg Amtsdistrict var efter den til Landhuusholdningssekskabet indleverte Optælling i Aaret 1822 næsten 500, og dersom disse, og ligesaamange i Forhold dertil i de øvrige Dele af Amtet, vare stadigen i Gang, saa kunde unægteligt tilveiebringes mere, end Beboerne antages at kunne selv forbruge. Andre Egne maae altsaa ikke have saamange

Væve, eller en Deel deraf staaer ofte stille. Fruentlimmernes Arbeide ved Uldens Karten og Spinden gaaer ret rask fra Haanden, men deres Hørspinden er for Størstebeel bedrøvelig at see paa, for dem, der have været i Egne, hvor Hørspinden og Lerredsfabrication ved Huusspid er ret i Gang. Totenede Rokke ere ei alene bragte hertil fra Udlandet for at fremvise som en Sjældenhed, de have i mange Aar været i Brug i Forfatterens Huus. Men skjøndt flere af dette Slags ere eftergjorte her, have de dog aldeles ikke udbredt sig videre; sandsynligviis fordi man, ved at prøve dem, fandt, at det ikke blot var Morfab at spinde paa dem, men virkelig Arbeide. Deres Brug fortjener ellers Opmuntring, da mangeaarig Erfaring i Egne, hvor de længe have været de almindelige, har stadfæstet, at man, ved næsten at kunne spinde det Dobbelte mod Det, der tilveiebringes paa sædvanlige Rokke, leverer en bedre og jævner Traad. I Almindelighed antager man, at, for at kunne spinde godt paa totenede Rokke, bør Uvlsen begynde i Barnealderen, hvilket imidlertid lider Undtagelse.

Medens vi saaledes see Fruentimmeret stedse beskæftiget de lange Vinteraftener, træffe vi Mandfolkene, fra Husbonden til Tjenestebreen, denne hele Tid igjennem ikkun to Gange selskafte: at spise deres Middagsmad, naar de komme ind, og snart derpaa Madveren, for jo før jo hellere at komme til at strække sig paa Bænken. Er der Noget imellem dem, som ei kan holde det ud saaledes hele Aftenen, gribes vel ogsaa til Kortene, eller man gjør en Afstikker til et privilegeret eller uprivilegeret Skjænksted, om et saadant Skulde have vidst at skuffe det Offentliges Aarvaagenhed. Fiskerhyerne gjøre heri en Undtagelse, thi de have ofte om Aftenen endeel med deres Redskaber at bestille. Ligesaa Professionsisterne, Bøvere, Skrædere, Skomagerne og stundom ogsaa Smedene; ei mindre Kurvesletterne og Træskomagerne, hvilke heller ikke helligholde alle Aftener med Leddigang. Paafaldende er det især i Amtets Skovegne, at Bonden ikke om Aftenen ophugger endeel Træ og forfærdiger eet og andet Værktøi, som skal bruges om Sommeren. For det Meste bliver Hjulmanden hentet til alt deslige, og gjør Een og Anden ogsaa et Stykke selv, seer det om Dagen. Huggehuset, istedetfor at det burde være i Vaaningshuset og indrettet til, om Aftenen deri at kunne arbeide, findes sædvanligst i Ud-

husene, og hverken Lys eller Varme kan anbringes deri. Ikke engang en Rem, som gaaer itu ved et Seletoi, sammensner Ejendomsfejderen i Almindelighed. Hvor Husbonden ikke gjør det selv, bringes det langt hellere til Sabelmageren eller til Skomageren, end om Aftenen at spille et Dieblifs Spil eller Kortspil dermed; og sine Trækko kjober man, eller sender et Stykke Træ til Trækfogedene, af hvilke man derfor seer en ei ubetydelig Deel at ernære sig, især i dette Amts Skovegne.

Hvorledes Huussliden kunde opmuntres? dette er et Spørgsmaal, som vistnok ikke er let at besvare, naar Forslagene skulle blive indensfor Grændsen af Det, som efter Sagens Natur, efter Omstændighederne og Localforholdene kan lade sig iværksætte. Præmier for Tilveiebringelserne, bestemte efter Qvantitet og Qualitet, er det almindelige Opmuntringsmiddel, og unægtelig maatte det blive virksomt, dersom det var mueligt, at Mange kunde vente at komme til Deeltagelse i deslige Belønninger; men hvor blandt Hundrede i det Høieste kun nogle Faar have Udfigt dertil, bevirker dette ingen stor Kappelyst. Derimod troer jeg, at sikket Af sætning til antagelige Priser og dermed forbundne smaae Præmier for leverte Varer af udmærket Godhed vilde i Almindelighed virke mere. Men hvorledes vilde et saadant Institut lade sig organisere uden betydelige Fonds, og uden ofte i det Mindste at kunne afholde betydeligt Tab. Ei heller mangler det i vor Egn for Liden paa Af sætning for Det, man vil sælge af hjemmegjorte Løier og Lerreder, der søges og betales ret godt, i det Mindste i Forhold til fremmede. Saaledes synes det, ved den ringe Mængde af hjemmegjorte Varer, som her tilveiebringes for Handelen, endnu at være overflødig, at ville forskaffe dem Af sætning.

At det vilde være overordentlig vigtigt for Lerredsfabricationen ved Huusslid, dersom Hørberedelsesanstalter bleve indrettede, fremgaaer af Det, som i 12te Afdeling er anført om Hørens flette Behandling. Under Besparelse af et byrdefuldt, af Veirliget saameget afhængigt Arbeide, vilde Landmanden kunne vente et langt større og bedre Product af sin avlede Hør, og Intet vilde befordre Høravlingen mere, end dette, hvilket atter maatte virke paa Fabrication af hjemmegjorte Lerreder, hvortil nu kjøbes megen udenlandsk Hør.

Huusfliden har steds der sit sikreste Hjem, hvor Beboerne ubelukkende klæde sig i deres egne Fabricater. Dette er for Størstedel Tilfældet hos os, og heri ligger især Grunden, at Fruentimmerne ikke, efter Mandfolkens Exempel, tilbringe saa meget af Vinterens Tid med Lediggang. At Varerne kunne gaae i Handelen, er godt, og har været vigtigt for mange Egne; men vigtigere er et ubelukkende Forbrug af Huusflidens Frembringelser i Huset selv; thi Handelsconjuncturene kunne forandre sig, og i stor Velstand værende Landstrækninger have vi i de seneste 30 Aar seet alene af denne Aarsag at blive forarmede. Klæde Landboerne sig derimod ubelukkende i hjemmegjorte Tøier, lønnes Tjenestefolkene dermed, saa forbliver os en sikker, stedsvarende Ufsætning, og Huusfliden kan da aldrig dale under et vist Punkt; hvilket jeg holder for vigtigere, end Fabrikation for en ustadig Handel. Uden derfor at sætte ringe Priis paa en mere i det Store gaaende Virkekreds for Huusfliden, som jeg i mange Aar har seet udbrede Velstand over store Provindser, indtil forandrede Handels- og Industrieforhold forstyrrede deres Virksomheds jævne, lønnende Gang, formener jeg, at det hos os, og under Huusflidens nærværende Stand her, frem for alt er vigtigt, at den hæderlige Skik vedligeholdes, at Almuen klæder sig i sin egen Flids Frembringelser. Men Moden tyranniserer Landboen, ligesaa vel som de høiere Stænder, og paafaldende nok har den netop i den Tid, hvor Landmandens Velstand begyndte at aftage, fortrængt en Deel af Fruentimmernes, dem saa vel klædende Nationaldragt. Sjældn f. Ex. seer man mere de strikkede kortærmede røde Tøier, i hvis Sted langærmede af udenlandsk Bomuldstøi have indfænet sig hos Mange. Dog have i det Hele de hjemmegjorte Tøier endnu Dervægten. Saaledes have Skjorterne næsten ganske endnu vedligeholdt sig af hjemmegjort Hvergarn, ofte meget smukt og steds foretrukket det jydsk, hvormed Tjenestepigerne ikke ere vel fornsiede, naar man vil give dem det i Løn istedet for hiint. Hos Mandfolkene har Moden vel ogsaa viist sit Herredømme, men uden derved stort at fortrænge de hjemmegjorte Tøier. Den lange brune Tøie eller Halvkjole, som for 20 Aar siden endnu var temmelig almindelig, er hos Karlen for længe siden ombyttet med kort, meest mørkeblaae Balmstøie, i hvilken han, med sine

snevre lange Buxer af samme Løi, seer ret raff ud. Vel ere disse sidste tildeels atter fortrængte af vide Buxer, thi alt for længe har Kjøbstedbeboeren holdt ved denne Mode, til at ikke Bondekarlen skulde være fulgt efter; men Farve og Løi ere endnu de samme. Vesten er næsten altid af Hvergarn. Den ældre Bonde gaaer gjerne i Frakke til Høitid, men heller ikke her har jeg seet Andet endnu, end hjemmegjort Badmel eller Klæde; thi den Forfinelse, at skundom et Stykke Badmel sendes til Kjøbenhavn for at beredes til Klæde, har rigtignok i den senere Tid tilstaget. Af Silkebaand hænger Bondepigen ofte en forfærdelig Mængde paa sig, og da Huusfliden ikke kan frembringe Noget, som kunde sættes i disse Sted, er man vel nødt til at bære over med denne Pynt.

Paa hvad Maade det iøvrigt bedst kunde forebygges, at de hjemmegjorte Løiers Brug til Almuens Paaklædning ikke fortrænges mere, dette er en Gjenstand, som vist ikke saa let vil finde sin Afgjørelse.

Banføjeligt er det, paa passende Maade at opmuntre Huusflid; men at fremlokke den, hvor aldeles ingen eksisterer — jeg mener at bringe vor Bonde og hans medens Winteraftenerne mere end dovne Tjenestekarl og de under saadant Exempel oppovende Dreng til at bestille Noget, — dette er langt vanskeliger. Jeg er overbevist om, at man forgjæves vilde gjøre en Indretning ved sin Hestestald til ved Lys der at kunne skjære Hakkelsen. Karlen, som blev anmodet om dette, forlod vist hellere Tjenesten, selv om man særskilt vilde betale ham for dette extraordinaire Arbejde, end at lade sig overtale dertil. — At sammensye noget ved Seletøiet? — For gaaer han med det til Skomageren — især naar en Kro er der i Nærheden — uagtet Arbejdet kunde være gjort medens han gaaer frem og tilbage. Jeg vil imidlertid ikke nægte, at, hvis Husbonden selv gad bestille Noget om Aftenen, forstod at bruge sine Hænder og altsaa kunde undervise og tilholde Tjenestefolkene, da kunde han, fremfor Landmanden udenfor Bondestanden, vel ogsaa faae disse til at bestille Et og Andet i de evig-lange Winteraftener. Men Bonden er sjældn bedre end Karlen, og Drengen bliver fra Ungdommen af vant til Lediggang. Her, hos Bogtdrengen, finde vi Lediggangens egentlige Skole.

Eyv Maaneder om Aaret gaaer han daglig fra Morgen til Aften uden at have Andet at bestille, end af og til engang at løbe efter et Faar eller Sviin, som fjerner sig fra Flokken! hvorledes kan man da vente at han skulde faae Smag for at beskæftige sig, at han i voksen Alder skulde foretage sig noget Nyttigt i frie Tider; da han i frie Maaneder ikke foretager sig det Ringeste uden for det, hans Bestilling som Bogter nøder ham til. Monne Thyge Roth's Ord: "Nei, jeg vilde ei see min Plougmand med Teen eller Strikkepind i Haand!" ogsaa skulle anvendes paa disse Dreng?

24.

Findes udmærkede Agerdyrkere i Egnen? baade af større Godseiere og mindre Gaardeiere, i og udenfor Bondestanden? hvad have de udrettet?

I en Egn, hvor Agerdyrkningen i det Hele ikke har hævet sig til betydelig Høide — for ei at sige, at den staaer paa et lavt Trin — kan det ikke feile, at der maa gives Enkelte, som udmærke sig med deres Jorddrift fremfor Pluraliteten. Men for at sige om der gives Agerdyrkere, som i Ordets absolute Betydning ere udmærkede, dertil var det maaskee ikke engang nok, at man i en kort Tid havde seet et vel indrettet Agerbrug bestaae. Dets Varighed under en længere Periode torde vel først berettigede til Slutninger, om Agerdyrkeren kunde gjøre Krav paa at henføres til de udmærkede. Ligesaa lidet kunde paa den anden Side en Agerdyrkers endnu usfuldkomne Jordbrug ubetinget berettigede til Tvivl om Dyrkerens Duellighed; thi, foruden Tid, hører der mere til, end Indsigt og Driftighed, for med Agerdyrkningen at naae Fuldkommenheden. Pecuniair Gøne er ligesaa nødvendig, og den savnes maaskee ligesaa ofte, som Dyrkerens intellectuelle Egenstaber.

Uden altsaa specielt at kunne inblabe mig paa, at affige **Dommen**, hvilke **Agerdyrkere** der kunde henføres til de udmærkede, hvorhos det tillige vilde være saare vanskeligt, at trække **Grændselinien**, om man end var langt nøiere bekendt med et stort og folkerigt **Amts** forskjellige **Individuer**, end det tør antages at **Forfatteren**, eller hvisomhelst der havde faaet det **Hverv**, at samle og nedskrive disse **Efterretninger**, kunde være det, maa jeg alene indskrænke mig til at anføre, at ingen **Deel** af **Umtet** har savnet **Exempler** paa god **Fordrift** og udmærket **Dmgangsmaade** i den ene eller den anden **Deel** af **Landoeconomi**en, hverken hos **Agerdyrkere** udenfor **Bondestanden** eller iblandt **Bønderne** selv, af hvilke sidste ikke faae i den senere **Tid** have hævet sig betydelig over den større **Deel** af deres **Naboer**. Saadanne **Exempler** have ei heller været uden **Virkning**. Mangt **Nyttigt**, som for endeel før var lidet bekendt og mindre i **Drug**, saasom **Kartoffelavl**, **Kløveravl**, **Sommerbrak**, **Staldfodring**, **Kugens** tidlige **Medlæggelse**, **Fedning** af **Dvæg** med **Kartofler**, horer — hvormeget det **Meste** deraf end er tilbage hos de **Fleste** — dog nu langt mere til det ofte **Forekommende**, end for **50** **Ar** siden. Dette har gode **Agerdyrkeres** **Exempel** virket, og disse **Exempler** ere meest udgaaede fra **Mænd** uden for **Bondestanden**, men **Udbredelsen** pleier først ret at tiltage, naar enkelte **Bønder** begynde at følge efter. Det, hvori der spores mindst **Fremgang**, synes mig er: bedre **Sædskifte** og mindre **udtærende Drift**. Men **Grunden** dertil ligger vist nok mindre deri, at det **Bedre** ei erkjendes; men hos de **Fleste** i et for ringe **Dvæg**hold, altsaa i **Gjødningens** **Utilstrækkelighed**, som ikke tillader at vælge en kortere **Dmgang**, dersom man ei kan bestemme sig til, at faae mindre indtil man kan gjøde mere, hvortil **Bonden** kun saare vanskelig er at overtale.

Exempel virker forøvrigt meget forskjelligt paa **Bonden**, selv naar den **dorffe** og den, som, uden at kunne gjøre sig **Rebe** for **Grunden**, ikke desto mindre hænger ved det **Gamle**, blot fordi han **skyer** det **Nye**, ei kommer i **Betragtning**. Den ene **Deel** af de mere **tænkende** **Landmænd** seer det dem før **Ubekjendte** eller i den **Form** ikke **Forekomne**, betragter det en **Tidlang** uden stort at **ytte** sig derover, men følger ikke desto mindre lidt efter lidt efter. Denne bidrager meest til at **udbrede** **nyttige** **Forbedringer**. **Ans**

dre gribe hastig til, men uden Stabighed, og især uden i enhver enkelt Deel at iagttage det Fornødne, hvorved Udfaldet ofte mislykkes. Nu gaaes tilbage; og saaledes skæde disse mere, end de gavne Udbredelsen af det Nyttige. Rigt meget faae forene sand Attraa til Forbedringer i forandret Form med Indsigt og Stabighed; men saadanne Bønder, hvilke vi heller ikke aldeles savne, virke betydelig med Hensyn til Fremskriden i Agerdyrkingen. En meget stor Deel derimod er under Tidernes Tryk saaledes tilbagekommen, at de, uagtet Nødvendigheden af, at maatte hæve deres Jordbrug, for at kunne bestaae derved, i en Række Aar allerede har paatrængt sig dem, ikke have Tøne til at udføre, hvad de erkjende for godt og nyttigt; og saa erklære de dem, ofte mod egen Overbeviisning, imod Ting, som de vistnok vilde hylde, dersom de vare i anden Forfatning. Det betydeligste Drivhjul i ethvert Agerbrug, et mueligst stort Dvæghold, mangler hos de Fleste, og hvor let den i Velstand værende Landmand endog skaffer sig en godt besat Stald, blot ved forsøgt Tillæg og længst mueligt udsat Salg, saa kommer den i Trang sig befindende dog aldrig dertil, fordi det Tillagte stedse maa sælges i for tidlig Alder, for at tilfredsstille Dieblikkets Fordringer.

25.

Er der noget oeconomiskt Selskab i Egnen? hvad virker dette.

For Noget over 10 Aar siden begyndte et oeconomiskt Selskab at danne sig, hvis Middelpunct skulde være Frederiksværk. Saa vidt mig bekjendt, fandt kun eet Møde Sted, hvori dets Form og Formaal blev omhandlet. Høravlens Udbredelse og Indretningen af en Hørbereidelses-Udstalt paa Frederiksværk var een af de aftalte Gjenstande. — Men Selskabet opløste sig uden at være traadt i Virksomhed.

Er Eiendommens Priis i Stigen eller Falden? Findes arbejdsløse Mennesker? Hvor stor er Arbejdslønnen? Kunne Beboerne have Vinæringsveie uden for Ugerbruget, f. Ex. ved Kalkbrud, ved Bearbejdning af gode Leersorter til brændte Varer og deslige?

Frederiksborg Amt har deelt hele Danmarks og maaskee hele Europas Skjebne med Hensyn til Land-Eiendommens næsten almindelige Falden i Priis ubi de seneste 10-12 Aar. Under og snart efter Udskiftningen stode Bøndergaardene vel ligeledes meget lavt, men det varede ikke længe, førend de hævede sig, og ved Begyndelsen af dette Aarhundrede kunde en god, med forsvarlige, men dog simple Bygninger forsynet Gaard paa 8 Tønder ufrøit Hartkorn og tilliggende 70-80 Tdr. Land af Middel-Bonitet, paa Frederiksborg Amtsdistrict, anslaaes til 4000 Rdr. Courant, dersom en liden Besætning medfulgte. Hvad Prisen var under Krigen, kan man neppe bestemme; thi om givne Kjøbesummer og saa lode sig beregne efter Dagens Cours, hvor en Handel blev afluttet, saa er det dog alt for bekjendt, deels hvor lidet Pengenes egentlige Værdi paaestjønnes, deels hvortidet man stoledt paa, at de om faae Uger endnu stode ved det Samme, til at de da afluttede Kjøb kunde afgive nogen egentlig Maalestok for Eiendommens Priis. I Aaret 1813 bleve Bøndergaarde solgte for næsten 17,000 Rdd. N. B.; men hvor lidet var ikke dette omsat til rebe Sølv ved Juni Termin, og hvormeget mere allerede i December Termin! Derfor gik saadanne Kjøbere, uagtet Kjøbesummens ringe Beløb i rebe Sølv ved Kjøbets Slutning, ogsaa tilgrunde. Fra den Tid af faldt Eiendommene daglig, naar Kjøbesummernes nominelle Paalydende betragtes, men beregnet til rebe Sølv, stige de, indtil Coursens Stabighed, saavel som Stabighed i Sædens lave Stand, ogsaa bevirkede Stabighed i Eiendommens Priis. Imidlertid fandt dog en meget stor Forskjel heri Sted. Tilbagefattede Gaarde solgtes for ubety-

delige-Summer, medens andre Eiendomme endnu holdt sig temmelig i Priis. Jeg kjøbte Jorder i hiin Tid for 10 Rbd. pr. Tønde Land, medens jeg betalte andre med 100 Rbd., uden at disses oprindelige Bessaffenhed var bedre. Men de vedholdende lave Sædepriser ved Siden af usforholdsmæssige Byrder, maatte tilsidst trykke alle Jordeiendomme uden Undtagelse. Dette gav sig imidlertid ikke strax saa tydeligen tilkjende, fordi enhver Eier holdt ved sin Gaard det længste mueligt, overbeviist om, at han enten slet ingen Kjøber vilde finde, eller dog intet antageligt Bud, dersom han faldsø den. De Tid efter anden forefaldende offentlige Auctioner over Landeiendomme overtydede Enhver herom. I de seneste Aar syntes Eiendommene, under noget forbedrede Forhold for Landmanden eller et sieblikkeligt Haab derom, at ville stige, og paa Hirschholms Amtsbidistrict s. Ex. bleve affluttede adskillige Kjøb, som vistnok ere beregnede paa en bedre Fremtid. Nebbegaard med omtrent 11½ Td. ufrít Hartkorn, 200 Td. Land, solide Bygninger og desforuden en smuk Skov af omtrent 20 Tdr Lands Størrelse, hvori Kjønnen Kjøvningssmodne Bøge, blev solgt 1829 for 17500 Rbd. Sedler. Skatterne ere omtrent 250 Rbd. Agiltegaard, hvortil omtrent 5½ Td. ufrít Hartkorn og 90 Tdr. ret gode Jorder med 90 Rbd. Afgifter, solgtes med Besætning for 4000 Rbd. Sedler. Et velbygget Huus ved Blaustrøb, hvortil 14 Tdr. Land, for 1300 Rbd. r. S. Ved Hirschholms By er fri Hovedgaardstaxt — hvis Skatter forøvrigt staae høiere her, end de ufrie Jorders — solgt for omtrent 150 Rbd. Sedler pr. Tønde Land. Disse Exempler, sammenlignede med Hoveltegaardssalg for 5 = 6 Aar siden, hvortil en fortrinlig Hovedbygning, megen Løv og et Lilliggende af over 18 Tdr. ufrít Hartkorn og omtrent 350 Tdr. Land, for 9000 Rbd. Solv, givè en betydelig Stigen tilkjende, dersom man fra det Enkelte tørde slutte til det Hele. Men det tør man vist nok ikke; thi en stor Mængde Bøndergaarde haves overalt paa Amtet, som ved tilbagekomne Eiere eller ved flette Dyrkere ere bragte til næsten ikke at have nogen Værdi. Og upaatvivlelig skal der allerede en god Eiendom til for at være mere værd, end de 6 á 700 Rbd. pr. Tønde Hartkorn, som den maa forrente ved Skatter, Afgif-

ter og Naturalpræstationer. Antage vi de Kongl. Skatter og Extraabudet for hver Lønde Hartkorn til . . . 8 Rbd. 3 Mk.
 Fordebogsafgiften, som — ansat efter hver 5 Ldr.

boniteret Jord og saaledes afvigende fra omtrent 6 indtil 17 Rbd. pr. Lønde Hartkorn —
 vist i Gjennemsnit kan regnes til 7 = 8 Rbd. 7 — 3 —

Naturalpræstationer, excl. Præstetiende, til . . . 8 — = —

(Parcellisterne svare paa Frederiksborg Amtsbidistrict almindelig 1 Rbd. pr. Skjæppe Hartkorn til Eieren af Hovedparcellen; og i enkelte Aar maa dette anses for en ringe Godtgjærelse.)

Præstetiende til 2 — = Mk.

faa faae vi 26 Rbd. = Mk.

eller Renten af 650 Rbd. for hver Lønde Hartkorn.

Paa Eiendommenes Priis i Hornsherred anføres følgende Exempler. Tvende sammenlagte Gaarde i Gierløv, Egelunden, med næsten 15 Lønnder Hartkorn uden Hoveri, gode Bygninger, temmelig lette, men godt istandsatte Jorder, bleve solgte i Aaret 1823 for 2000 Rbd. En Bondegaard i Dsiby paa Selsø Gods paa 8 Ldr. Hartkorn med et Tilliggende af omtrent 80 Ldr. Land for Størstedeel gode Jorder, solgtes uden Besætning og Inventarium i afsigte Aar for 2400 Rbd. Sedler. Hoveriet er her affkaffet, og kun 12 Spandb dage og 28 Gangb dage ere forbeholdne. Fordebogsafgiften er 8 Ldr. Byg og 8 Ldr. Havre. Dverberg og Pagterold med frit Hartkorn 61 Ldr. og tilliggende ufrit Hartkorn og Bøndergods næsten 200 Ldr. blev 1827 solgt for 45000 Rbd. Jorderne til Pagterold hore til de meget gode, ligesaa Bøndergodssets. Dverbergs berimod ere mindre gode, men staae dog ikke langt under Middelsjod. Paa Kronborg Amtsbidistrict solgtes Duemosegaarden 1850 for 9500 Rbd. Solv, som for 4 Aar siden blev kjøbt for 5500 Rbd. Dens Tilliggende er omtrent 200 Ldr. Land tildeels gode, men for endeel endnu raae Jorder. Dens Hartkorn er næsten 10 Ldr. En anden lille Gaard paa 3 Ldr. Hartkorn med Tilliggende af 35 Ldr. Land blev solgt 1830 for 1000 Rbd., og Kjøberen svare

derhos Undertag. Denne Gaard var næsten uden Besætning, ved hiin medfulgte den. Tre sammenlagte Gaarde i Myrup af 12 Tdr. 7 Skp. Hartkorn og over 300 Tdr. Areal solgtes 1830 for 15000 Rbd. Jorderne ved Frederiksborg Kjøbsted ere i den senere Tid meget hoit betalte; de bedste Indjorder med omtrent 250 Rbd. pr. Td. Land. Paa andre Steder i dette Amtsdistrict derimod har ofte neppes Af sætning fundet Sted, selv ikke engang paa meget gode Jorder. Ved Herløv solgtes 1830 god Enghund for omtrent 50 Rbd. pr. Td. Land, 37 Tdr. Land gode Jorder ved Lynge for 1500 Rbd. Sebler.

Forholdene paa Frederiksborg Amt ere i det Hele taget overalt saaledes, at ethvert arbejdsdygtigt og arbejdsvilligt Menneske kan faae Arbejde. Skulde i det Enkelte ogsaa engang synes at være Mangel derpaa, saa er paa andre Steder atter Trang for Arbejdere, og den Mand, som vil søge efter Arbejde, har vist nok kun sjældent manglet det. Det betydelige Tiggeri her findes Sted, meget ofte desværre af Folk, som godt kunde arbejde, er et Misfoster, avlet af Dovenhed og Uforskammenhed.

Binæringsveie, saavel som ualmindelig, jeg mener uden for Agerdyrkningen liggende, Leilighed til Fortjeneste for Arbeidsmanden findes paa mange Steder; for Strandboerne ved Fiskeriet; for Skovboerne ved de betydelige Opkøvninger, Dyrkninger og andet Arbejde i de kongl. Skove, hvorved paa dette Amt sikkert sættes 20-30000 Rbd. aarlig i Omløb. Desforuden lader Stutteri-væsenet udføre meget Arbejde, og i Nærheden af dets Gaarde ere Arbejdsfolk til visse Tider knappe. Vel har Bonden i den senere Tid ikke kunnet lade gjøre ret meget extraordinairt Arbejde, men mange Landmænd udenfor Bondestanden beskæftige ubi dette Amt i Almindelighed endel Arbejdsfolk. Ligesaa Torveskjæret til Handelen, hvorved paa adskillige Steder sættes en stor Mængde Mennesker i Arbejde. Desuden har Amtet adskillige Teglværker og Kalkbrænderier, hvoraf blandt Andet anføres: det meget betydelige kongl. Kalkbrænderi i Tærkelskoven, tvende private i Uggeløse Sogn; før endnu tre andre, hvoraf eet her, eet i Uvelse og eet i Strø Sogn, hvilke for Tiden ligge stille; eet Teglværk ved Stutteriet; eet i

Herløv Sogn, tre ved Frederiksborg, det ene i Forbindelse med Kalkbrænderi; fire Teglværker, forbundne med Kalkbrænderi, paa Kronborg Amtsdistrict, hvoraf det paa Kronborg Teglgård er meget betydeligt; to Teglbænderier i Hornshered; tre paa Hirschholms Amt, hvoraf det ene leverer Tagstene. Det største, ved Niavae, drives imidlertid ei nær med den Kraft, hvortil det efter Anlægget er beregnet. Desuden ere flere Pottemagerier paa dette District. Frederiksværk og Hellebæk Fabriksteder beskæftige mange Mennesker, ei blot de egentlige Professionister, men ogsaa af de i Nærheden bosatte Huusmænd, der bruges som Arbeidsmænd paa disse Fabrikker, især paa Frederiksværk.

Fiskeriet drives unægtelig ikke til den Grad, som der haves Leilighed dertil; og dette netop paa de Steder, hvor en Deel af de øvrige Erhvervskilder for Arbeidsmanden mangle. Saaledes kunde Hornshered, Frederiksværk Gods og Kronborg Amts nordvestlige Kyst nok trænge til at anvende mere Kraft paa denne Næringsvei. Ellers ere Kongsted, Dauglykke Slette, Humlebæk, Espergjerde, Skotterup, Snekkersteen, Lappen, Nalsgaard, Hornbæk, Billingeby, Gilleleie, Raageleie, Lidsvildeleie, Liseleie, Rikhavn og Lynæs de egentlige Fiskerier paa dette Amt, fra hvilke, foruden hvad Amtet selv forbruger af fersk Fisk, en ikke ubetydelig Mængde føres til Kjøbenhavn. Denne Forsendelse af Fisk giver ogsaa den jorddrivende Beboer en liden Bisfortjeneste med de saakaldte Fiskereiser, som betales ret godt. Men selv dette viser, med hvor liden Kraft Fiskeriet drives; thi var Udbyttet større, vilde man vistnok med mere Fordeel føre levende Fisk søværts til Kjøbenhavn, hvilket selv for Sjællands Fiskerier findes lønnende. Paa Durs og i Selsø Sogn, fremdeles, men med mindre Driftighed, ved Hornsheredes Vestkyst lige over for Durs, skulle Huusmændene og enkelte Bønder tage en temmelig levende Deel i Fiskeriet. I det Mindste anførtes dette som een af Aarsagerne, hvorfor det her er saa vanskeligt at faae Kartoflerne optagne.

I Nærheden af Lindegaard og Krabbesholm har Arbeidsmanden i en betydelig Række Aar haft megen Fortjeneste ved de der stete Skov- og Haveanlæg, saavel som ved mange paa disse Gaarde iværksatte Jordforbebringere og andre Indretninger.

Til Vinæringsveiene for Huusmanden kan i Skovegnene endnu henføres, Bærs og Nødders Indsamling og deres Salg til Kjøbenhavn, hvormed en Mængde Mennesker befatter sig hele Høsten igjennem. Vel have ingen Rettighed til deres Indsamling i de Kongl. Skove, hvor de næsten ene antræffes, men Tilladelse dertil nægtes ikke. Jeg troer vist, at Det, som Amtet henter for disse ubetydelige Artikler, især fra Hovedstaden, beløber sig til adskillige Tusinde Rbd. om Aaret.

Af Vinæringsveiene for Agerdyrkeren staaer Tørvehandelen i de dertil, efter det Forommeldte, beqvemt liggende Sogne foran alle andre. Dernæst have Brændetransporter saavel som Brændehandel, det Første meer i den senere Tid, det Sidste meget udbredt i tidligere Perioder, været betydelige i Skovegnene. Teglsbrænderierne og især Kalkbrænderierne give ligeledes mange omliggende Agerdyrkere Fortjeneste, baade med det raa og det tilvirkede Materials Transport, saavel som med Brændets Tilførsel til Værkerne. Dette har, foruden med Kalkværket i Tærkelstoven, især i den senere Tid været Tilfældet med det under Lyngekro drevne Kalkværk i Uggeløse Sogn, hvorfra mange Vogne ere fragtede med Kalk til Kjøbenhavn, Roeskilde, Holbæk og flere Steder.

Kulsviening og Kulsvierfærd hørte før til Amtets Land, og den største Deel af Frederiksborg, Kronborg og Hirschholms Districter kaldes endnu Kulsviereggen, dens Beboere Kulsviere, thi de fleste af den nærværende Generation neppe have seet en Mile. Thi i de sidste 10-12 Aar er Kulsviening kun endnu brugt af enkelte Huusmænd og faae Bønder i Kirkelste, Karlebo, Hammersholte, Børstingerød, Gadevang og nogle andre Steder under Hirschholm og Frederiksborg District, samt paa Kronborg Amt i de paa Skov meest rige Egne, især i Norden af Gribkov. Skoven afgiver vel endnu endeel Material, som ikke er for kostbart til at anvendes til Kul, men det, som egentlig i forrige Tider dertil benyttedes, Træstødene paa de afføvede Marker, er med liden Undtagelse for længe siden fortæret. Tørvekulsviening har kun under Krigen fundet Sted, da Smedene manglade gode Steenkul; men aldrig nogensteds til den Grad, at man kunde henføre dette til Næringsveiene. Forfatteren prøvede det paa en i den Tid tilkjøbt Mose og tilvirkede der i Aaret 1810

høved 3000 Ldr. Kul, hvilket meget godt svarede Regning. Men ikke alle Moser hos os have Løv, som er tjenlig til Kul for Smedeværkstederne.

Biavl kan man neppe henføre til Amtets Vinælingsveie. Vel havde mange Beboere i forrige Tider Bier, men sjældn sa mange, at Salget af Honning, Vov eller Mjød, med hvis Tilslavning Enkelte især befattede sig, i det Hele betragtet var nogen Gjenstand. Desuden forekommer det mig, at Biavlens har aftaget i de fleste Egne, og næsten ingensteds antraf jeg under mine Reiser i afvigte Sommer en betydelig Mængde Bistader.

Qvæg- og Hestehandel kan ei heller henregnes til Landmandens Vinælingsveie; thi den første indskrænker sig meest til Salget af Tillæget samt enkelte tilkjøbte og sebede Høveder, og hører saaledes ganske under Volsdriften; og egentlig Hestehandel drive vel enkelte Bønder, for adskillige Aar siden især temmelig stærkt til Sverrig, men disse Handlende ere for en stor Deel mere at betragte som Hestprangere, end som Landmænd, der drive det som tilfældig og underordnet Erhverv, hvilket sidste ingentunde er meget udbredt blandt Bønderne paa dette Amt. Betydelig Hestehandel derimod drive de alle indbyrdes, ved at sælge eller ombytte de gamle ulevede Heste, for at overgive dem til deres, i det Forrige ommeldte Bestemmelse: til Udslæbning.

En ei ubetydelig Vinælingsvei finde vi endnu i de mange Blegdamme, som antræffes paa dette Amt, hvortil ikke alene betd Kjøbsteder for en stor Deel sende deres Løi, men hvortil især føres meget fra Kjøbenhavn. Blegmændene hente og tilbagelevere Løiet og have saaledes en meget betydelig Fortjeneste derved, som har bragt mange Familier i Velstand. Beboerne ved Esromsø og andre med klart Vand forsynde Egne tage fortrinligst Deel i denne indbringende Vinælingsvei.

Betragtningen, om her findes arbejdsløse Mennesker, eller Mangel paa Arbeide, har ført mig til de Nærlingsveie, som have for Beboerne, og derfor kommer jeg først nu til at omtale Folkes og Arbeidslønnen.

Der, hvor Tjenestefolkene lønnes med Penge, hvilket, uden i Forening med Klæder, hvist sjælden skeer hos nogen Bonde, og ikke engang overalt hos Agerdyrkerne udenfor Bondestanden, kan man antage, at en forsvarlig Karls Løn i Gjennemsnit er rigelig 40 Rbd., hvorhos dog ofte endnu tilstaaes et par Støvler eller et andet Klædningsstykke, efter som der forefalder mere eller mindre strengt Arbeide paa en Gaard, eller som den sig Bortfæstende har et mere eller mindre godt Rygte. Pigerne, hvor de ikke faae Klæder, bekomme 20-25 Rbd. og desforuden ofte et Par Sko eller noget Linned. Bonden giver Klæder som Hovedløn og lidt Penge; men dersom Klæderne beregnes efter Løiets Værdi eller hvad de vilde have kostet, naar alt Arbeide derved var gjort for Penge, vilde denne Løn nok opløbe til ligesaameget, som den rene Pengeløn. Ikke bestomindre er dette en roesværdig Skik, der, efter det nyligen derom yttrede, vedligeholder Huusfliden meest. Alle de Klæder, Tjenestefolkene faae, blive syede i Husbondens Huus, men ei alene til Karlens tages Skræder, ogsaa Pigerne maae syes af ham — Beviis paa, hvor meget Fruentimmerne staae tilbage i denne Deel af qvindelig Arbeidsfærdighed. Den gifte Mand tjener for det Meste for Sæd og Penge. Han tærsker om Vinteren og faaer tøndeviis betalt; sædvanligst 14-16 fl. for Rugen, 10-12 fl. for Byget og 8-10 fl. for Havren, eller han er accorderet om Sæd, hvor der gives fra den 21 til den 31 Skjeppe; dette er imidlertid, siden den Tid Sæden faldt saa betydelig i Priis, gaaet meget af Brug. For Sommertjeneste fra Maidag til Mikkelldag pleier Huusmanden i de fleste Egne at faae 2 Edr. Rug, 2 Edr. Byg, Løv og Vogn til dens Hjemagning; ofte ogsaa et Læs Hø, og Jorden pløiet, hvis han har en Jordlob; desuden Hjælp med Hæste og Vogn, naar han trænger, samt en Pengeløn af 4-6 Rbd.; dette sidste især siden Sæden faldt i Priis; thi under tidligere modsatte Forhold fik han oftest Intet eller Ubetydeligt i Penge. Tiltræder han sin Tjeneste først til St. Hansdag, hvilket skeer ofte, da er Lønnen forholdsmaessig endnu høiere. Daglønnen er i Almindelighed 10-12 fl. om Vinteren, 16 fl. om Sommeren, Høstdagene betales vel ogsaa med 20-24 fl. ; Alt foruden Kosten. Paa egen Kost er Daglønnen temmelig forskjellig efter Egnene. I Nærheden af Høls-

tingør, i Hirschholms Amt under Torvefjærstiden, ligesaa til visse Tider i Nærheden af Frederiksborg Ladegaard og Hillerød By, betales meest, dog sjælden over 40 § . daglig om Sommeren, hvorimod den almindelige Dagløn er 24-32 § . Accorderet Arbejde, især paa Torvemosen, giver en rask Mand ofte 3 til 5 Mk. Fortjeneste. Vinterarbeidet betales maadeligt: 4 Mk. à 4 Mk. 8 § . for en Favn kløvet Bøgebrænde at opkøve, hvorved, naar Slid paa Værktøi fraregnes, ofte neppe 20 § . fortjenes daglig, uden ved meget gode Træer, hvilke dog langtfra ikke forekomme almindeligt. Men vore Skovere, uagtet opvorne under Skovningsarbeidet, vise ingenlunde Færdighed heri, og de staae langt tilbage for Nordtysklands Skovarbeidere, baade i Slid, Vindfæbelighed og god Villie til at udføre Arbeidet godt, om det end kunde skee, uden i ringeste Maade at have større Ueilighed deraf. I Flittighed og Duellighed til Skovningsarbeidet staae ogsaa Fynboerne foran, efter dem at dømmes, som under Krigen vare udkommanderede til Districterne for at opslaae Brænde.

Ellers ere Nordsjællænderne raske til Arbeidet til visse Tider, især i Høsten, hvor man fra tidlig om Morgenen til langt ud paa Natten uførtroent og muntert seer dem kappes med hverandre i at fremme Markarbeidet. Overalt har jeg ikke til alle Aarets Tider fundet Tjenestefolkene saa maadelige og trevne til Arbejde, som de udraabes for af Mange. Blot Husbonden vil gaae foran med et godt Exempel, være ofte med sine Folk paa Marken, og da stedse muntert deeltagende i Arbeidet, istedetfor gnavent at paadrive det. Min Erfaring har lært mig, at Størstedelen af Tjenestefolkene er, under god Anførsel, villig til Arbejde i de Tider, hvor det vigtigere er forhaanden: Foraarets Markarbejde, Torvefjær, Høsten. Men ere disse tilendebragte, da ere de dovnede og trevne, ofte i høi Grad. Af egen Drift at benytte ledige Timer og Dage til noget Nyttigt, eller med Virksomhed at fremme Bjarbejder, de sættes til, det maae vi ikke vente af vore Tjenestefolk. Derfor er en Uvlskarl i en mindre Gaard, i Winterens Tid, naar der ikke netop haves nogen Kjørse, han kan sættes til, et Subject, man ofte kan komme i Forlegenhed med. Hos Bonden sættes Karlen paa Løen, men hos Kjøbsfædmanden

bortfæster Aulskarken eller den ugifte Tjenestekarl sig ikke gjerne paa de Wilkaar. Ut træffe paa Aulskark, som ogsaa i Husbondens Graværelse skulde fremme Arbeidet og see paa dennes Bedste, hvilket før var meget almindeligt i Holsteen, hører til Sjældehederne hos os, hvorom jeg allerede har haft Leilighed til at yttre mig. Pigerne ere i Almindelighed meget flinke til Markarbeidet, bage ofte ret godt, brygge derimod for det Meste maadelig, og kunne i det Hele ei roses for Bevanthet og Raffhed ved andre huuslige Forretninger. Ei heller gives der Leilighed for en Tjenestepige, hos Bonden at blive oplært i Meget. I Tørvehandelens Egne ere de utrolig raske og behændige til Arbeidet paa Moserne, især til at forme Tørv. Her faaer en Tjenestepige, som stadigen bruges paa Tørvemosen, foruden sin øvrige Løn, ofte et Læs Tørv og Bogn til at føre det til Kjøbenhavn. Ut kjøre et Par Heste og tilbringe en Nat med dem paa Landveien, ere vore Bønderpiger i Skovs og Tørve-Egne heller ikke bange for, og mange Fruentimre sees at bringe især Tørv til Hovedstaden.

27.

Hvilke Dele af Landbruget fortjene, efter Local- og Tidsumstændigheder, især anbefaling? Fortjener den animaliske eller vegetabiliske Produktion Fortrinet? Af den første igjen enten Dvæg- eller Faareavl, eller Heste-Opdragt? Hvilke Værter, enten til Sæd, Foder eller Handel, kunne med meest Fordeel dyrkes?

De Betragtninger, hvortil de i de foregaaende Afdelinger behandlede Gjenstande have ført, indeholde for Størstebeel Besvarelsen paa de her forelagte Spørgsmaal. For altsaa ei at trætte med formegen Igjentagelse, skal jeg fatte mig kort.

Med Undtagelse af faaar letsandede Egne eller enkelte imellem den bedre Jord adspredt liggende skarpe Strøg af større eller

mindre Udfrækning, er Amtets Jordbund saa god, at alle almindelige Kornsorter og Fodervæxter kunne dyrkes med Fordeel; paa de fleste Steder selv Hveden, dersom Jorden kun bliver sat i tilbørlig Kraft. Paa Torve mangler det hverken for den vegetabiliske eller den animaliske Production — den fine Uld, for Dieblicket, maaskee undtagen, efter hvad derom er bemærket paa sit Sted. Localet giver altsaa hverken den ene eller den anden Fortrinet. Men vel have Lidsomstændigheder frembragt stor Forskjel i Henseende til Priserne og en mere eller mindre god Uffætning paa Landmandens forskjellige Producter.

Sæden var i høi Priis nogle Aar efter gjenvunden Fred, men faldt og holdt sig længe saa lavt, at Agerdyrkerens Existents blev meget tvivlsom. Siden 1826 er den stegen igjen, og hiint Aar, som af Mangel paa Sæd og Foder paa de fleste Steder var et beklageligt, havde enkelte gode Agerdyrkere betydelig i Egne, hvor Jordbunden og dens Behandling modstode Tørkens alt for skadelige Virkning. Priserne ere siden ei igjen ned sunkne til den forrige lave Stand, men ei heller have vi haft noget godt Aar. Og hvad Grund er der til at haabe stadig gode Sædepriser! — Naar Rugen under halv Misvært, saasom 1829 i en stor Deel af Landet, under politiske Uroligheder, som ellers stedse pleie at have Sædepriserne, under Udsigten til en ringe Høst dersom af i det kommende Aar, istedetfor at stige i Priis daler, saa er dette vist intet godt Tegn for Kornhandelen. I forrige Sommer kunde vi sælge toradet Byg for 21 - 22 Mk.; nu maae vi atter bortgive det for 13 - 14 Mk., skjøndt det forrige Aars Byghøst langt fra ikke kan kaldes god. Maaskee det vil stige igjen, men neppe betydelig, dersom dette Aars Høst udfalder godt, med mindre den politiske Horizont skulde fordunkle sig mere. Hveden har i de sidste 14-15 Aar undertiden staaet dobbelt saa høit, som Rugen, undertiden ei naaet meget mere end Byggets Priis — i det Mindste ikke paa vore egne Torve. Rapsen er faldet fra 10 til 5 og har atter hævet sig til 8-9 Rbb. Rummen faldt fra 18-22, til 8-9 Rbb.

Skulde Landmanden under saadanne valkende, undertiden inden den nedlagte Sæd er indhøstet, atter sig forandrende og ofte til det Modsatte hælpende Priser paa det forskjellige Korn, lade sig forlede til, snart at give dette, snart hiint Fortrinet! Kan dette

flere uden Forstyrrelser i hans Avlsbrug? — Værelbristen alene tilbyder her et større Spillerum. — Jeg formener, at alle sædvanlige Kornsorter bør dyrkes i det Forhold, som et, efter Jordbund og en fast Plan indrettet Agerbrug kræver det, og Diebliffets høiere eller lavere Priser paa det Ene eller det Andet bør ikke gjøre Dyrskeren raadsvild deri, da Misforhold af dette Slags sjælden vedvare længe.

Af den animaliske Production har unægtelig Dvægsfalden givet den reelleste Indtægt og det meste Dverfku. Den Mand, som i de sidste 12-16 Aar har havt sin Stald mueligst godt besat, baade med Malkekøer og Fedeqvæg, er ikke nedtrykket af Tidernes Tynge. Blot en taalelig god Besætning allerede har reddet Mange fra Undergang og lagt Grunden til, atter at høve sig, uagtet Priserne paa Fedeqvæg heller ikke altid have været meget høie. Denne Gjenstand er nærmere omhandlet i 18de Afdeeling, hvortil henvises. — Smørret har staaet i hoi, det har staaet i lav Priis, og Bondekonon, som til een Tid ei fik over 12 à 14 f. for Pundet deraf, hjembragte til andre 28-32 f. Skal Bonden, som har besat sin Stald med Malkeqvæg og et betydeligt Tillæg, deels til bets Vedligeholdelse, men især til Fedning, nu — da Smørret stiger til 32 f. , hastig skille sig ved sine unge Stude og kjøbe Malkekøer istedet for dem? — Skulde han, naar Konen fortrædeligen kommer hjem fra Byen med sine 12 eller 14 f. for et Pund Smør og knurrer, at det ei kunde betale sig længer at kjerne, nu strax tænke paa, til Efteraaret at golde en Deel af sine Køer til Fedning?! — Stadighed i det foresatte Maal fører sikkest til at bestaae ved Landbruget. Men med modent Dverlæg skal man bestemme sig dette Maal og ei glemme derhos at tage alle Localforhold, især Jordbundens Beskaffenhed, dens viedliffelige Kraft og hvortil den i Tiden kan bringes, under Dverveielse. En med mueligst godt Dvæg vel besat Stald, hvori, efter Lødsdens mere eller mindre gode Græsning og Høavl, Malkeqvæget eller Tillæg til Fedning er overveiende (hvis ikke Leilighed til Melkens fordeelagtige Salg raader udelukkende til hiint) bør være vore Bonders og de mindre Avlsgaardes første Formaal. Dette kræver og fremmer betydelig Sæd- og Foderavl, især Kartofler til Fedning. Et Sæden om Efteraaret i taalelig Priis eller grundet

Udsigt dertil, bestemmes den fortrinnsviis til Salg. I modsat Tilfælde kan man uden Betænklighed anvende en Deel deraf til Fodning og om Efteraaret, med Hensyn hertil, forøge Besætningen ved desmere magert Nvægs Indkjøb; dog aldrig til det Yderste, for under uheldige Uffætnings-Forhold, hvor det fede Høved ofte endnu maa staae en god Stund over den Tid, da det er tjenlig til Salg, ikke at være nødt til at sælge til enhver Priis. Ikke heller skal man ganske blotte sig for Salg i Skjeppen, om Sæden end staaer nok saa lavt, deels for ei at miste Fordelen af, uforubseet undertiden, til det Bedre sig forandrende Kornpriser, og deels for efterhaanden af Sæden at kunne tage det Manglende i den nødvendige daglige Skilling, da Indtægten af Fødeqvæget kommer senere. Ikke Enhver har Driftscapital nok, til altid at kunne undvære det sieblikkelige Salg. En, baade med Malke- og Fødeqvæg rigelig besat Stald og rige Ugrøder bør kappes om Forrangen; da vil den uforgjælbende Landmand endog i disse Tider kunne bestaae, og Skjøndt Stalden ved et Gjennemsnit af en Snees Aar uimodsigeligen i vor Egn har afgivet mere, end Sædeavlen, der hvor begge Dele have holdt Skridt indbyrdes, bør denne ingenlunde tilside sættes; thi begge Dele skulle gjensidig opretholde og hæve hinanden.

Saar, dette herlige Huusdyr, mangle aldrig paa Bondens Mark, men findes kun i den Mængde, at det afgiver det Fornødne til Husets betydelige Forbrug (see 23 Afdeling); han forædle det til Ulbrighdom og Kjødfuldhed, med særdeles Ugt paa at det føder sine Lam godt. Men forfine Ulden, svække sin haardsføre Race, formindste sine Lam — det var endog Spørgsmaal, om dette selv under bedre Uldhandelsconjuncturer kunde lønne sig for den mindre Jordbruger. Ei vil jeg nægte, at dersom en Indretning som den, det Kongl. Landhuusholdningselskab med sit stedse paa Landmandens Vel henvendte Blik søgte at etablere, kunde have bestaaet, hvorved sin Uld endog i smaae Partier kunde være bleven leveret til Sortering og dernæst affat for en Betaling, det kun nogenledes havde staaet i Forhold til Udlændets Priser, det vel ogsaa kunde have lønnet sig for Bonden, at tage Deel i de heraf flydende Fordele. Imidlertid troer jeg ikke, at under de hos os stedfindende Forhold selv da kunde være vundet stort ved

at indskrænke sin Dvægstalb, for at forstørre Faareflokken, uden i meget magre Egne. Bonden overlade derfor den større Jordbruger de finulbede Faareflokke, hvis omhyggelige, med stor Opmærksomhed forbundne Behandling kun af den egentlige Faaredyrker kan paases til Fuldkommenhed; og dette hører der til, for at levere Vare, som kan concurrere paa Ublandets Uldmarkeder, hvorhen vi maae vende vort Blik, dersom Faareavlen skal tiltage til det Betydeligere. Thi har vort Fabrikvæsen ikke kunnet høve sig høiere, end til dets nærværende Stand under alle de forskjellige Stillinger, vi i de sidste 30 Aar have gennemgaaet, hvoraf de fleste vare fordeelagtige for dets Opkomst, og under al den Omfarg, Regjeringen stedse har viist denne Green af indenlandsk Industri, saa veed jeg ikke, hvad Mere vi endnu skal have at vente paa, for hos os selv fordeelagtigen at kunne affætte vor fine Uld. Lave Priser paa de nødvendige Fødevarer, altsaa i samme Forhold lavere Arbejds løn; høi Løb paa udenlandske Fabrikater, altsaa dyrt Salg af vore egne; disse to Dele alene syntes ellers at berettigede til den Forventning, at især Uldmanufacturen vilde have tiltaget i det Mindste saameget i Mængde og Virksomhed, at de kunde have affjæbt Landmanden de ringe Uldpartier, som danske finulbede Schæferier hidindtil kun endnu have afgivet for vore Torve. For Dvrigt er vor Beliggenhed som Søhandelsstat og de merkantile Forhold, vi staae i til det øvrige Europa, saaledes, at man vel torde nære det Haab, at ogsaa hos os Uldhandel skal etablere sig; men hidtil er denne Forventning bleven skuffet, og forgjæves vente vi vel paa, at for Eftertiden en liden Deel af de vistnok ikke ubetydelige disponible Penge, som henligge lidet benyttede hos os, skal anlægges deri. Men rigtignok hører der mere Indsigt til Uldhandelen, end til at kjøbe og sælge Statspapirer; hvilket derfor ogsaa i hele Europa er den meest courante Vare, til stort Tab for den effective Handel.

Det staaer endnu tilbage at gjøre en Sammenligning af Fordelen ved Hesteopdræt og Dvæghold. Unægtelig har denne Egn fremfor andre Leilighed til at kunne tillægge gode Heste; ei heller ere vi blottede for taalelig gode Følhopper. Dersom paa en almindelig Bondegaard, uden eller med let Høveri, holdtes 6 Arbejdsheste, kunde deriblandt gjerne være et Par gode Følhopper,

som afveklende bar Føl, hvorved vor Hesteavl upaatvibeligen maatte vinde, fremfor at nu ofte paa et Sted holdes og tillægges et langt større Antal Heste, med libet Valg af Hoppe eller Hingst, imod at paa andre — og oftest der, hvor der findes langt fortrinligere Hopper og langt bedre Raad til at fodre godt, næsten slet ikke tillægges. Men netop dette stadfæster, hvad ved enhver Beregning vil fremgaae, at ved Sammenligning af den rene Fordeel ved Hesteopdræt med Dvægavl, hiin staaer betydelig tilbage. For at tilveiebringe en 5 Aars Hest til aarligt Salg, under hvilken Alder man ei kan vente den fulde Betaling, skulle ved Antagelse af 6 Arbeidsheste med Følhopperne, holdes 11 Heste, Plage og Føl paa Stald og paa Græs. Arbeidshestenes Antal lader sig paa Grund af Tillæget ei stort forringe; thi vil man have Heste, som kunne ventes at blive betalte godt, tør de nok ikke bruges meget, inden de ere fem Aar gamle. Sætte vi nu ogsaa det højeste, man kunde faae for en saadan god, men ei ubmærket (hvoraf der ikke falder saa ofte) 5 Aar gammel Hest, saa bliver det vistnok efter en 10aarig Middelpriis og efter den almindelige Erfaring, at ogsaa efter gode Forældre Afkommen ikke stedse er efter Forventning, ikke mere end 60 = 70 Rbd. Om Hesteopdræt kan skee uden Kjærne, ved at lade Kartofler træde i Kjærnens Sted, veed jeg ikke. Afgjørelsen af dette Spørgsmaal maa overlades til Erfaringen, som ei findes her, og derfor bliver ved denne Undersøgelse Hestehold og Hestenes Fodring betragtet efter Det, som er i Brug hos os, og da troer jeg sikkert at kunne antage, at den Sæd, en ung Hest, som man har fodret til at bringes til Det, den efter de øvrige Omstændigheder kunde blive til, har fortæret indtil i sit 5te Aar, kan anslaaes til en meget betydelig Deel af dens Værdi. Antager man endvidere — og jeg troer ikke, det er formeget — at to Stude kunne holdes, fodres og græsses med een Hest, hvorved Studen dog Intet fortærer, uden hvad umiddelbart ei bør gjøres i Penge, og regner Studen, i 5te Aar fedet med Kartofler, til 50 Rbd., vist heller ikke formeget, naar Omhyggelighed i Dvæggrædens Forbedring og Tillæggets Pleie svarer til den, man anvender paa Heste, hvoraf man agter at tage Tillæg til de højere Landpriser: saa bliver Overskuddet ved Studens Salg mod Hestens 30 til 40 Rbd., uden at regne, hvad Hesten har for

tæret af Sæd. Desuden taler endnu Det til Forbeel for Dvæget, at dets Tillæg ei er forbundet med de Vanskeligheder, som Hestes-opdræt. Koen, som bærer sin Kalv, er ei udsat saa meget, som den brægtige Følhoppe, der ei kan holdes fra Arbeidet; Kalveren og det unge Nød staae ikke den Fare, som Føllet og Plagen, fordi hine ere mere rolige, saavel paa Græs som paa Stald. En i dens Følger vedblivende Beskædigelse, som Studen faaer, ned-sætter dens Priis ofte fløt ikke eller saare lidet, medens Hesten tidt, ved ringe Anledning, taber det Meste af sin Værdi. Studen endelig skal hverken tilrides eller tilkjøres, det sidste i det Mindste ei hos os, medens Hesten ofte faaer et Knæk eller en Uvane ders-ved, som kan have betydelig Indflydelse paa dens Værdi.

Uf Handelsplanter burde, foruden Rummen i det Mindre Rapsen, ubi de bedre Egne, langt oftere end nu, sees paa vore Marker. Et Avlsbrug, hvori den er indført, vil upaatvibelig give et betydeligt Overskud over Indtægten af det uden Raps, naar vi gjøre Beregningen efter Rapsens Middelpriis i de sidste 10-15 Aar. Ligesaa vilde denne Avl og Bekjendtskab med dens Fordele sandsynligviis bringe os til at anvende en, her saa meget forsømt, Forbedring, Merglingen, som i Naboprovindserne ret egentlig staaer i Forbindelse med Rapsavlens.

28.

Gives der i Districtet noget Særegent, som for andre Egne kunde gavne til Efterfølgelse eller Udvarsel?

Jeg har i det Forrige forsøgt at give en Anskuelse af Ugerdyr-ningens Stand i dette Amt, og umiskjendeligen vil af det Anførte fremgaae, at der i dens enkelte Dele finder betydelig For-

Kiel Sted, efter Egnene saavel som efter Dykkerne. Hvad der fremtræder her i lys Farve, staaer i Skygge der. Roes og Dabel vil træffe de samme Gjenstande, men paa forskjellige Steder.

Saaledes kan altsaa Amtet egentlig ikke frembyde Noget, som i det Hele taget kunde henstilles som ubelukkende efterlignelsesværdigt, eller advarende. Men vel i det Enkelte kan findes noget Særegent af begge Slags.

Efterlignelsesværdig er den i visse Strøg saa meget udbredte Kartoffelavl og denne Frugts Anvendelse til Fodning (5te, 12te, 18de og 27de Afdeling). Ikke mindre er det Vvrets Ophøvelse i enkelte Egne af Amtet og en almindelig sig udbredende større Sands for Markfred, hvorfra kun nogle Strøg ere ganske undtagne (17de Afdeling). Efterlignelsesværdig fremdeles er den almindelige Raffhed og Stræbsomhed under Høsten, den glade Munterhed, hvormed man i Amtets fleste Egne seer Folkene, indtil langt ud paa Natten, arbejde ved Sædens Indhøstning, som det var Festsdage.

Dabel derimod fortjener disse samme muntre, ufortrødne Høstfolk for deres Sløvhed og Trevenhed, efterat den sidste Neg er indbjerget, og til Advarsel for Andre maa henstilles Mandfolkernes i 23de Afdeling paaankede uafbrudte Drækløshed i den lange Vinters lange Aftener. Særegent er vistnok i dette Amt — med Undtagelse af Hornsherred — det næsten almindelige Uffavn af Reenbrak, i hvis Sted vel af og til Sommerbrakken træder, dog endnu ingensteds egentlig som Regel og Grundvold for Driften. Og saa Hornsherreds Bønders saa urene Behandling af den rene Brak fortjener høiligen Dabel, skjøndt — efter hvad jeg har hørt — dette neppe er noget Særegent, da Amtets sydvestlige Naboer ikke skulle gjøre det bedre. Heller ikke i Brakkens Uffavn paa det Vvrige af Amtet staae vi stort tilbage for vore Naboer i Kjøbenhavns Amts sydsøstlige Deel, hvis Marker da heller ikke give efter for vore i Ureenlighed.

Udtærende Drift og idelig paa hverandre følgende Afgrøder af langsttraaet Sæd overalt, hvor Kartoffelavlens ei drives i det Store, og Bølgæseden kun indtager smaae Ager, kunde med de derved afkræftede Marker tjene som advarende Exempel for andre Egne.

hvis vore Naboer ikke maaffee gjorde det ligesaaledes og altsaa ikke havde nødig at hente advarende Exempler herfra.

Som værd at efterfølge, bør jeg endnu nævne den i den senere Tid, med Hensyn til Husenes Rummelighed, forbedrede Bygningsmaade, ligesom Opførelsen af de mange Huse her, især paa Kronborg Amtsdistrict, af Leermure, hvorved man efterhaanden vænner sig til grundfast Bygning, og derfra i Tiden sandsynligviis vil gaae over til Grundmuur, naar man har lært, selv at brænde Stenene dertil; vigtigt for en Egn, hvor Egetommeret i en lang Periode vil komme til at mangle (see 22de Afdeling).

Advarende mod Skjodesløshed, har man i visse Egne hvert Diebtik seet Luerne staae op af Gaarde og Huse; og neppe til Roes maa derved bemærkes, at Skjodesløs Dmgang med Tid og Lys fortrinsviis kun har fundet Sted der, hvor Bygningerne vare maadelige, og Afslurancen forholdsmæssig høi, saa at Egnen er prydet med mange nye Steder, uden at Beboerne ere blevne ruinerede ved Anledningen dertil.

Dersom man ikke behandler de gamle Heste ligesaa umenneskelig paa andre Stedec, som hos os, saa komme man hertil og see vor Udfærd (19 og 22de Afdeling) for at affrækkes fra, for den Smule Arbeides Skyld, vi i deres Livs sidste Dage endnu kunde have af dem, at tage dem i Selen til det Yderste, og lade dem gaae paa nøgne, frozne, sneeklædte Marker, indtil de styrte i

Demoralisation og Irreligiositet har vel neppe taget større Overhaand hos os, end paa andre Steder, siden herover føres saa almindelig Klage. Brændevinens overbrevene Nydelse formenes almindeligen at være dette Ondes Hovedkilde. Unægtelig nydes her i Amtet overordentlig megen Brændeviin, og dette medfører meget Usømmeligt; men Fylberi har mere sit Sæde i Krostuerne, end i Bondens Huus. Selv fra huuslige Fester, fra Bryllupper og Barfeligilder, gaae de Fleste æbrue hjem, hvilket derimod ikke altid kan siges om dem, som vende tilbage fra Kjøbstaden. Dog gaaer Brændeviins Nydelse her ikke saaledes i det Overbrevene, at Demoralisation og Irreligiositet især heraf maatte uledes. Foruden nærmere liggende Grunde bidrager vist nok et ikke passende Forhold imellem Religionslæreren og Menighedens Ugerdykere

meget til, at disse ikke altid kun see i hiin, hvad de burde finde i ham: en Ven og Raadgiver under alle i det daglige Liv mødende Gjenvordigheder, hvornæst de ogsaa tillidsfuldere vilde lytte efter hans Ord, naar han i helligt Huus talede om høiere Gjenstande.

Blandt Andet bidrager Præstetienden, især naar den tages i Kjerven, eller private Forhandlinger derom skulle finde Sted imellem Tiendetageren og Yderen, meget til at fremføre en Stemning imellem begge, lidet passende til deres gjensidige Forhold. Denne tungeste af alle Landmandens Byrder burde aldrig tages directe af Religionslæreren, hverken i Meg eller i Skjeppen. Aldrig burde Underhandlingerne om denne Afgifts fastere Bestemmelse finde Sted imellem Præsten og Menigheden. Ved enhver Embedsvacance burde den uforanderlige Tiendeafgift fra Regjeringens Side underhandles og dernæst fastsættes i Pengeafgift efter Sædens Capitulstart, og disse Penge indbetales i Statskassen, hvoraf Præsten atter var at lønne, ligesom andre Embedsmænd, for at Bonden engang med Tiden kunde komme til at glemme, at det er til hans Skriftefader, til Religionslæreren, denne Afgift svarer. Der ere De, som formene, at blot Offerne ere de Afgifter, som under den nærværende Form maatte ansees for upassende. Vel er det nedværdigende for Præsten at staae for Alteret og set paa hvert Kobberstykke, der rasler til Bunken; imidlertid er Offeret selv en fri Gave, eller betragtes dog saaledes, og ydes gjerne i glædelig Anledning, efter Giverens Evne. For dets Tilseelse behøvedes altsaa blot forandrede Bestemmelser med Hensyn til Maaden og Stedet ved Ydelsen. Men Tienden, denne Levning af Munketiden, er en tung Byrde, som nedtrykker Agerdyrkingen og Dyrkeren, og medfører saaledes det første Brud paa Fortroligheds- og Kjærligheds Baand imellem Religionslæreren, forsaavidt han er Tiendetager, og Yderen. Om end Enkeltte, uden tungt at føle det, kunne affende det for Tienden allerede Læs Sæd til Præsten, saa ere der derimod Mange, som vist nok med et tungt Hjerte og med Betragtninger, som ikke egne sig til at knytte Baandet imellem Sjælesørgeren og Skriftebarnet fastere, aflevere de sidste Tønder Sæd, de maaffet

kun have tilovers til Salg, og med hvilke de kunde have reddet sig ud af Dieblikkets trykkende Stilling.

Man anføre ikke imod det Yttrede, at der ere flere Embeder i Staten, hvorved de betydeligste Indtægter bestaae i Sportler. Den juridiske Embedsmand kan jeg vogte mig for at komme i Besærelse med, og begaaes ulovlig Gjerning, skader det ei, at der maa bødes, endog til ham. Ei heller har det saadan Indflydelse paa den indre Følelse, at vi ved Contracter, ved Kjøb og Salg og ved alt, hvad vi ville foretage os med vort verdslige Gods, maae sætte til det Offentlige og for at nyde Retfærdighed maae ofre til Retfærdighedens Piller; men dybt saarer det vort Dyrebareste, vor indre Stemning mod Religion og dens blide Bud, naar dens Forkyndere, de, som i Tidernes Nød og Trængster skulle tale lindrende Ord til os, ligefrem maae betales derfor og saaledes ofte bidrage ikke Ubetydeligt til at forøge Trangen.

Med Ønsket altsaa, at Tiendeforeningerne, hvormed det paa mange Steder i Amtet ei endnu er kommet meget langt, maatte fremmes det Meste muligt, og at derved maatte bestemmes Afgiftens Erløggelse til Statskassen, blandt de øvrige Kongl. Skatter, hvor, foruden Kongetienden, paa en stor Deel af dette Amt, ogsaa Kirketienden erlægges, hvorved dens Oprindelse næsten er glemt, slutter jeg denne Afdeling, for at komme til det sidste Spørgsmaals Besvarelse, hvortil dette Ønske gjør Dvergangen.

29.

Hvad ansees i Almindelighed for, at kunne gavne Egnen med fortrinligt Hensyn til dens Localitet?

Uden noie at kunne adskille det almindelig Gjalbende fra Det, som alene har sin Grund i Egnens Localitet, skal jeg igjennem-

gaae her adskillige Punkter, hvorpaa det maaskee ikke kunde være overflødig at henlede Opmærksomheden.

1) Ligesom Skatter og Afgifter og de paa Landeieendommens hvilende Byrder ere ulige fordeelte over hele Landet, saaledes finder ogsaa paa dette Amt et Misforhold Sted imellem Eiendommens Skyld sætning i det Enkelte. Den mod Andre for høit Bebyrdede seer altsaa med Længsel den Tid imøde, hvor den nye Matricul, hvoraaf man venter Misforholdene hævede, træder i Virksomhed. Men paa den Deel af Amtet, hvor Jorden er fri Eiendom med Hensyn til Kjøb og Salg, torde dog den Betragtning ikke være uvigtig, at Kjøbesummen, hvorefter tvende Contraherende ere komne overeens, har rettet sig efter Eiendommens Værdi, der for en stor Deel er afhængig af de derpaa hvilende Byrder. Skulde altsaa en Gaard, med Hensyn til de paa den kun hvilende 100 Rbd. i Skatter og Afgifter, være betalt med 4000 Rbd., bliver denne Gaards Værdi under Forudsætning af, at alle øvrige Forhold ere uforandrede, nedsat til 3000 Rbd., saasnart den efter den nye Skyld sætning kom til at svare 140 Rbd.; ligesom den for høit skyldsatte Gaard maatte stige i samme Forhold, som dens aarlige Afgifter bleve nedsatte.

I hvorvidt Retfærdighed eller Billighed her kunne komme i Collision med den for nødvendig anseete almindelige Gensformighed med Hensyn til Deeltagelse i de offentlige Byrder, vil jeg ikke indgaae, som en Gjenstand for den høiere Statsbestyrelse, der vel er drøftet tilstrækkeligen, forend Bestemmelserne deri ere tagne. Men ved den modtagne Opfordring til Ytringer af dette Slags er det maaskee ei paa urette Sted, som individuel Anskuelse at fremsætte: at det synes bedre, istedet for steds endnu at tilbageholde Resultaterne af de til en ny Skyld sætning foretagne Arbejder, jo før jo heller offentlig at bekjendtgjøre dem, tillige med en bestemt Termin, naar den nye Matricul skulde komme til at træde i Kraft. Thi ikke alene kunde da ethvert herefter til Afslutning kommende Kjøb contraheres paa en fastere Basis med Hensyn til Eiendommens forholdsmaessige Deeltagelse i de offentlige Byrder; de siebtikkelige Besiddere af for lavt skyldsatte Jorder gif saaledes ogsaa mere jævnt og gradviis over til det derved

uundgaaelige Tab paa Grundeiendommene, hvilke strax efter Bekjendtgjørelsen maaskee endnu kunde sælges for næsten deres fulde Værdi, dersom de forøgede Afgifter f. Ex. først om 15 eller 20 Aar kom til Erlæggelse.

2) Dplysning af Almuen paa Landet i Agerdyrkingens forskjellige Grene, Bekjendtskab med det Nyere, for at det, de hidtil have seet, ikke bliver holdt for det Eneste, der bestaaer, er upaatvivlelig det første Skridt til forbedret Landbrug, hvorpaa alle følgende beroe. Denne Dplysning kan erholdes ved mundtlig Underviisning, ved Udbredelse af hensigtsmæssige Skrifter og ved Exempelgaard. Af de sidste, om end ikke i Ordets egentlige Betydning, have vi endeel; thi det feiler, som i 24de Afdeling er viist, ikke paa gode Agerdyrkere og velindrettede Avlsbrug paa mange Steder. Imidlertid kunde og burde saadanne Avlsbrug, hvorfra Bonden, om de end ikke i det Hele vare Mønstre paa det Fuldkomne, dog kunde hente Dplysning om de afgjort bedre Indretninger i Landvæsenet, være hyppigere; og billig skulde man kunne fordrø saadant af enhver Præstegaards Jordbrug. Men dertil hører som første Betingelse, at de dermed beneficerede Embedsmænd have de fornødne Kundskaber i Agerdyrkingen, hvilket vel findes hos Enkelte iblandt dem, men dog ingenlunde kan blive det almindelige Tilfælde, saalænge det ei forbedres af den tilkommende Landsbypræst, som ofte endog for en stor Deel skal bestaae ved sine Jorders Drift, at han ogsaa inden han kommer i Embede, og uden at betale føselige Lærepenge, skal erhverve sig Kundskaber i Agerdyrkingens Fag. Vel troer jeg ikke, at Agerdyrkeren dannes ved at høre dens Grundtræk foredragne i lærde Forelæsninger; men allerede det, at den Studerende var nødt til at henvende sin Opmærksomhed paa dette Fag, og saaledes maaskee allerede forinden, hvor Leilighed dertil gaves, betragtede Jord og Jorddrift med et andet Øie, end ellers i Almindelighed skeer af unge Mennesker, vilde, ved blot ringe Veiledning, maaskee lægge Grunden hos Mange til siden under Opholdet paa Landet og endelig ved praktisk Uøvelse og fortsat Læsning af gode Skrifter deri, snart i Theori og Praxis at komme saavidt, at Dplysning om Meget, der i Agerdyrkingens Fag endnu er fremmedt for Bonden,

kunde udgaae fra Præstegaarden, som det for ham meest passende Sted til ogsaa deri at hente Underviisning og Veiledning.

Det samme Tilfælde finder Sted med Skolelærerne og deres mindre Embedslobber, hvor Huusmanden burde finde et efterlignelseseværdigt Mønster paa god Dyrkning, ligesom i Skolelæreren en Mand, han kunde føre forstaaelig Tale med om Jorddrift. Men endnu mere kunde herfra virkes for Agerdyrkingen, dersom den vorne Ungdom, efter en egen dertil indrettet meget kortfattet Lærebog, erholdt her en ordentlig fattelig Underviisning i de af Agerdyrkingens Gjenstande, om hvilke det kunde ansees passende at nedlægge rigtige Ibeer i det vel endnu umodne unge Menneske, men som dog, saasnart det har forladt Skolen, efterhaanden træder mere og mere i Virksomhed ved Agerdyrkingen, og hvor da, i det Mindste i det lysere Hoved, den nedlagte Spire vil komme til Udvikling. Det mindre lyse derimod vil dog maaffet forsaavidt være vundet for Agerdyrkingen, at det ikke ubetinget siden forkaster Alt, hvad det ei daglig har for Dine; fordi selv Tanken derom er det fremmed. Men ogsaa her vilde vistnok mangen en Idee fæste Rod, saa at man vel er berettiget til at antage, at tilkommende Fremskridt i Agerdyrkning sikkest vilde udgaae herfra, i Forening med den videre Uddannelse, som vindskibelige, fremad stræbende Bønder siden kunde hente fra Præstelobben og dens til det hoiere i Faget uddannede Dyrker.

3) Da Agerdyrkingens Opkomst ei kan have nogen Fremgang, hvor Usædelighed, især Fylderi tager Overhaand, saa et Politiets vaagne Øie paa denne Gjenstand ogsaa i den foreliggende Henseende velgjørende. Ligesom jeg i det Forrige allerede har ytret mig derover, er vistnok vor Egnens onde Rygte i den Henseende værre, end Tingen selv; men unægtelig nydes megen Brændevin i de fleste Dele af Amtet, hvilket i Kro og Skjenkestuet ofte gaaer for vidt. Videre, end vore Politieanordninger allerede bestemme, tør det Offentlige vel ikke indgribe i en fri Bevægelse endogsaa paa disse Steder, hvorfra Kjøbstædernes Liv og Driftighed desværre faaer sin betydeligste Impuls; men det Fylderi, som viste sig udenfor Krostuerne, paa Gaden eller Landeveien burde, hvad jo den almindelige Sikkerhed allerede kræver, staae under det skarpeste Tilspn. Den Mand, som ved at forlade

Kroftuen ei var istand til at føre sine Trin ligefrem; den Bonde eller Tjenestekarl, som siensynlig ei kunde lede sine Heste, men skulde ledes af disse, burde, hvor Politiets Die blev ham vaer, tages under Forvaring, indtil Sands og Fornuft vendte tilbage. Et passende Uflukke ved Arresthuset, alene indrettet til Personer i denne Tilstand, et Slags Sti, burde modtage dem, uden foresgaaende længere Forhør, end at Politimesteren havde overbeviist sig om, at det ham tilførte Subject ogsaa virkelig befandt sig i den Tilstand, at det trængte til, roligere først at udsove sin Nuss. Uestergiveligen maatte han ligge een Nat ubi dette Gjemmested — Arrest kalder jeg det ikke, thi saaledes mener jeg ikke, det skulde betragtes; — og efter saaledes at være tilbagegivet til Fornuften, var han da at slippe uden videre Straf, end den, som han selv maatte finde i at have været indelukket paa et Sted, som snart vilde blive betegnet med et bespottende Ugenavn. Heste og Vogn — hvis de havde været Subjectet betroede, eller det som disses Herre havde ført dem med sig, bleve overgivne til den Vært, i hvis Skjenkestue han havde ladet blive Fornuften tilbage, og denne maatte være ansvarlig for dem. Jeg troer vist, hvor lidet vor Bonde endog har Følelse for det Skamfulde at drikke sig fuld, saa vilde han dog ei være ligegyldig imod, paa denne Maade at komme til Fornuft igjen, og man torde vel love sig en fortrinlig Virkning heraf mod Gjælderiets Uderligheder.

Uprivilegerede Udsjenksteder, og ofte ogsaa omgaaende Skjenkere — især ved offentligt Arbeides Udførelse — ere endnu fordærveligere, end de privilegerede Kroer. De tillokke Tjenestefolkene, især Arbeidsmanden, som bortsvirer der en Deel af den om Dagen fortjente Skilling, medens den anden Deel anvendes til at medtage nogle Vægler til den næste Dag, for at kunne udholde, indtil Aftenen atter byder ham det fulde Horn. Mange ere straffede for ulovligt Krohold; thi her finder ei sjælden Klage Sted fra Husbondens Side; mange udsælge derimod blot pægleviis, uden at udsjænke, hvilket ei saa let finder Angivere eller tilsteder Opdagelse. Men ogsaa dette Udsalg i det Smaa — ofte paa Credit — er meget skadeligt og fortjener ei mindre Politiets fulde Opmærksomhed.

4) For at Tjenestefolkene ei skulde sætte for liden Priis paa et godt Vidnessbyrd, troer jeg, det var meget nyttigt, at der strengt overholdtes, at Enhver, som bortfæstede sig, maatte forevise sit Skudsmaal. Dette skeer langt fra ikke almindelig paa Landet. Men rigtignok burde enhver Husbonde Attest ogsaa være sanddru og samvittighedsfuld, dersom Skudsmaalet skal have Nytte. De fleste give det flette Tjenestetjende af en meget paa urette Sted værende Medlidenhed, eller af Ligegyldighed mod Sagen, et bedre Vidnessbyrd, end det fortjener; eller man søger at undgaae at berøre Ankens Gjenstande.

5) Om Fattigvæsenet, Tiggeri og Lediggang have endeel gode Bestemmelser; men med alt det er Tiggeriet i uafbrudt Gang paa Landet, hvilket er berørt i 26de Afdeling. Et stort Uffavn næsten overalt paa Landet er Mangel paa Fattig- og dermed forbundne Arbeids-Huse, hvor virkelig Fattige, som imidlertid endnu kunne bidrage til at erhverve sig deres Underhold, kunde beskæftiges, istedet for at forsøge Tiggernes Antal. En stor Mængde Mennesker bruge Tiggeri som en Næringsvei, der stemmer bedre med deres Tilboielighed, end Arbejde, og derhos føder dem rigeligere. Jeg maa igjentage, hvad paa hiint Sted er blevet yttret, at de fleste sikkert vilde afstaae derfra og søge at ernære sig ligesaa vel som saa mange andre, maaskee mere trængende og mindre arbejdsdygtige, dersom de vidste, at Arbejdshusets Evang og Tugt ventede dem, naar de lode sig træffe i Tiggeri. Det er det haardt at lade den virkelig trængende, gamle, svage gaae bort uden Almisse, og, som ligeledes paa hiint Sted er anført, skeer det heller næsten aldrig paa Landet, men Misbrugen er saa stor, at det var ønskeligt, Enhver vilde overvinde sin Følelse og heller bidrage meer til de Fattiges Underholdning, ved hvilket sidste man nu frymper sig, fordi man veed, at desuagtet ligesaamange gaae paa Tiggeri. Især burde strengt paasees, at Børnene ikke udsendtes for at tigge, hvilket nu skeer af mange Forældre, der aldeles ikke kunne henregnes til de Fattige. Saaledes tabes i spæd Alder allerede Følelsen for det Skamfulde, som er forbundet med Tiggeri, hvor det udøves af Andre, end Fattige formedelst virkelig Mangel af eller Uduelighed til Arbejde, foruden at saadanne Unge faae Smag for Lediggang, hvorved Spiren neblægges til alle de Lyder, som have deres Ud-

spring heraf. Ere Familier forhaanden, som have saa mange Born, at det, selv under Victualiernes lavere Priser, kunde falde dem vanskeligt at ernære dem, da maatte nogle deraf meget hellere belpises efter Omgang i Sognet, end at deres Tiggeri skulde vedligeholdes. Forøvrigt er Overholdelse af Forbud mod Tiggeri paa Landet vist endnu vanskeligere, end saadanne Foranstaltninger til de Fattiges Underholdning, at Forbudet selv ei torde kaldes haardt; og efterat saa mange velmeente Bestræbelser for at udrydde denne, paa dobbelt Maade af Samfundets Kræfter tærende Synlæplante, der under Fattigdommens Skjul daglig slaar dybere Rod, have været forgjeves, henstilles denne Sag her blot, som indbefattet under Landboernes første Ansøgning, uden at jeg vover Andet, end de enkelte Antydninger, som kunde ligge i det over denne Gjenstand, paa givne Anledning, ubi dette Skrift Fremfatte.

6) Den største Deel af Amtet besinder sig i den lykkelige Stilling, enten ganske eller for Størstedelen at være befriet for Hoveri. Kun Tegholm, Svanholm, Dverberg og Pagterolds Bøndergods ere udelukkede herfra, og Udset til en forandret Stilling er vel ikke forhaanden. Ved de i Indledningens ommeldte Operationer under Udskiftningen af Frederiksborg og Kronborg Amtsdistricter kunde det første ikke fritages for, indtil videre at forrette Høhøsten paa Hovmarkerne; men man formeente dengang, at det med Tiden kunde bringes dertil. Mange Aar ere siden henrundne; men denne forønskede Tid er ei endnu kommen. Betragter man dette Hoveries tilsyneladende ringe Omfang, Indhøstningen af 4-8 smaae Læs Hø, uden at være bekjendt med de Besværligheder, som Omstændighederne medføre, saa kunde man fristes til at holde det for en Gjenstand, som ei var Dmptalen værd. Men den megen Tid og Kraftspilde, som dette Høes Indhøstning medfører, især for saa mange meget fraliggende Bønder, gjør det snækkeligt, at Foranstaltninger kunde blive truffne, hvorved dette, i en vis Maade, ubestemte Hoveri blev affækket, som er saa byrdefuldt, at mange Hoveripligtige maaskee med Glæde vilde betale ligesaameget i Hoveripenge, som det til Høstning kommende Høes Værdi efter Middelpriis kunde anslaaes til. For endeel Aar siden indsendte samtlige til dette Hoveri forpligtede Gaardbrugere en allerunderdanigst Ansøgning

om Fritagelse for samme, mod en aarlig Afgift af, saavidt jeg erindrer, 1 Tønde Havre for hver Tønde Hartorn, og haabede sikkert, at dette vilde blive taget i allernaadigst Betragtning, da man troede, at det ikke kunde falde vanskeligt for Bestyrelsen af de Kongelige Stutteri- og Avlsgaard, at faae Høstøsten forrettet for mindre, end Beløbet af det Tilbudne. Over 3000 Hovdage, som Huusmændene maae præstere, staae til Stutterivæsenets Disposition, og behøves maaskee ikke tilsammen i Sædehøsten. Hvad med bispe og Stutteriets egen Kraft ikke kunde udrettes, vilde, ligesom det alligevel skeer med det uden for de affatte Hovfæng faldende Slaaegræs, maaskee kunne have været at uddele blandt nærliggende Beboere til Høstning imod at de naade $\frac{1}{3}$ Deel af Høet, hvorhos hidtil de høstende endog have indgaaet den Forpligtelse, at føre de andre to Trediedele til Stutteriets Gaarde. Denne Høst gaaer rask fra Haanden, forbi den ikke er nogen Tvang udkæftet, og for Høets gode Behandling svarer den Høstendes egen Interesse. Vel synes det, at Stutteriet herved maatte tage een Trediedeel af Høet; men Enhver, som betragter de under Hoveri og de til Høets Deling flaaede Marker, vil ikke kunne nægte, at denne ene Trediedeel rigeligen erstattes derved, at her flaaes meget nærmere Bunden, hvor de hoverigjørende, endog under det strengeste Tilsyn, stedse lade staae Betydeligt af det tætteste og bedste Græs. Skulde man imidlertid frygte for, at kunne komme i Forlegenhed med Hø, saa vilde de Hoveripligtige vist nok villigen indgaae, mod Godtgjørelse i deres Hoveripenge, at levere et vist Quantum Hø. Sa jeg troer, at mange af de rigeligere med Engbund forsynede Beboere forpligtede sig gjerne at levere næsten det hele Hø-Quantum, deres Hovfæng i Gjennemsnit afgiver, blot for at blive frie for Byrden, at høste det.

Man siger, at Amtets Bønder i ældre Tider laae 3 til 6 Uger paa Hovmarken ved denne Høst, og anfører dette for at vise, hvor ubetydeligt deres nærværende Arbeide og Sinkelse er. Men derved, at et større Dnd: har bestaaet før, formindskes et endnu bestaaende ikke i ringeste Maade. Og alt for meget vedhænger det Beboerne endnu af hine, under Hoveriet ubundne Tiders Uffikse til at man ikke maatte betragte Hovhøsten som een af Amtets tungeste Byrder, som desuden ei ubetydelig er forøget ved den ældre

Høstmaades Ombytelse mod en nyere, som vel leverer et bedre Hø, men derhos, selv under stadigt Veir, forvolder een Høstreife mere, hvilket i en travel Tid ingenlunde kan ansees for ubetydeligt, men under ustadigt Veir, hvor den egne Høsts gode Udfald meest afhænger af de enkelte bedre Dages Benyttelse, er saare trykkende; thi netop da bliver Høstarbeidet, ved de idelige forgjeves Reiser, næsten utaaeligt, og mange hele og halve Dages Tørveir, som kunde være benyttet paa egne Marker, gaaer nu fuldkommen tabt, idet Tiden tilbringes paa Frem- og Tilbageveien, eller, under Forventning af sig opklarende Veir, snart paa Hovmarken snart hjemme; thi intet Betydeligt kan Landmanden foretage sig ved sin egen Høst, førend han er fuldkomment færdig med Hoveriet.

Foruden Hoveriet ere de offentlige paa det ufrie Hartkorn hvilende Uger og Frireiser en vigtig Gjenstand for Overveelse, med Hensyn til at gjøre dem mindst byrdefulde.

Den Mening, at det var rigtigst, at alt offentligt Arbeide af dette Slags blev overdraget til Mindstbydende efter afholdte Licitationer, hvornæst Arbeidets summariske Beløb var at fordele over hele Landets contribuable Hartkorn, har, forsaavidt det Første under alle Omstændigheder var udførligt, Det for sig, at megen Kraftspilde bortfaldt, og at hele Landet tog lige Deel i disse Byrder. Dersom man kunde antage, at enhver Ugerdyrker til alle Tider havde tilstrækkeligt Arbeide for sine Heste, enten ved Jorddrift og Jordforbedring, eller ved andre lønnede Kjørsler, saa kunde der ikke være to Meninger om, at denne Maade at faae det offentlige Arbeide udført var den rigtigste, hvorved dog Communes Arbeide vel ei kunde komme til at indbefattes under den almindelige Repartition; men da Bonden til mange Tider kun har meget lidet at bestille for sine Heste og uden Uffavn ofte kan undvære sin Karl eller en Dreng, som tidt kan bruges til at kjøre en tilfagt Reise, saa er det unægteligt, at denne Reise ei kommer til at staae ham saa byrt, som om han skulde betale for den, selv om der kunde være en Miils Wei eller længere til Tilfjællstedet. Bevirke altsaa Friægterne uimodsigeligen endeel Kraftspilde, saa hæves dette atter derved, at ellers uanvendelig Kraft bliver sat i Virksomhed. Uden Tvivl vilde de Hartkornsbrugere, som laae nær saadanne Steder, hvor de betydeligere Arbeider skulde ud-

føres, saasom Hoved-Landeveies Anlæg, sammes aarlige Vedligeholdelse m. v., deeltage i Fortjenesten, som derved kunde have; men den Fraliggende maatte betale Uting med Penge, uden at kunne fortjene nogen deraf igjen — eller, hvis han ved de derover til Afholdelse kommende Licitationer paatog sig noget deraf, saa indløb netop det Samme, hvorfor man ønsker Arbeidets Udførelse efter Tilføjelse hævet, Kraftspilbe. Vel er det sandt, at en usødvendig længere Vei til Arbeidsstedet ikke er den eneste Kraftspilbe, som forefalder ved offentligt Arbeide; uforvarselige smaae Læs og Trevenhed til alt Pligtarbeide, især hvor det udføres i Fleng, bidrage ligesaameget til at gjøre et Arbeide to og tre Gange saa byrdefuldt, som det i sig selv er. Men meget er dette forebygget og mere kan det endnu skee ved Fordeling imellem Mand og Mand af alt det Arbeide, som efter dets Natur kan komme dertil. Saaledes har enhver Gaard sit visse Stykke af de større og mindre Landeveies Vedligeholdelse. Selv Sogneveiene begynder man mere og mere at fordele paa samme Maade. Sneekastningen, hvorved uendelig megen Tid unyttigen hendrives, bliver paa mange Steder, siden de senere Vintere atter have mindet om dette Arbeides Betydelighed, ligeledes fordeelt stykkeviis i de fleste Tilfælde, hvor det lader sig gjøre. Deslige Arbeider behøve derfor kun at staae under et skarpt Tilsyn med streng Overholdelse af sammes forvarselige Udførelse, til Vedligeholderens egen Nytte og Gavn, og Tidens ubenyttede Hendriven derved vil meer og meer bortfalde, især naar det lod sig gjøre, at de af Husbonden udsendte Tjenestefolk kunde blive antagne til særskilt Mulct, naar de viste sig uesterrettelige eller ulydige mod de tilsynførende Bøtjente i Henseende til det dem til Arbeidets Fremme Paalagte, saa at ikke Karlens Forsømmelighed stedse kun faldt paa den oftest ei tilstedeværende Husbond. Meget vilde det ogsaa bidrage til en god Ordens Vedligeholdelse, naar det under ingen Omstændigheder tillodes Brændeviinsubstjenkerne at indfinde sig paa disse Steder, hvilke foranledige megen Uorden og Dphold i Arbeidets jævne Gang. Tid- og Kraftspilbe ved alt offentligt Arbeide i Fleng er ellers utrolig. Ikke heller kan det nægtes, at Tilføjelser til Transporter med Hensyn til Quantiteten af det, der skal læssee paa, ofte have maattet rette sig efter enkelte, i Sognet Bosatte,

hvis Heste og Vogne ei ansaaes for at tillade Fremførelsen af forsvarlige Læs, hvilket ved de især i en tidligere Periode forefaldende mange Pligtreiser ofte gjorde dem langt byrdefuldere, end de i sig selv ellers vare det.

Skulde altsaa det offentlige Arbeides Overdragelse til Mindstkydende, hvor dets Natur tillader det, enten ikke findes at svare saaledes til Forventning, at det var raabeligt, derfor at opgive det Bestaaende, saa troer jeg, det var især ønskeligt, at Arbeidet under det strengeste Tilsyn til dets forsvarlige Udførelse, saa meget som mueligt deelttes imellem de Uagtpligtige, for at Bonden, saavel som og Tjenestefolkene, til Ugerdyrkerens eget Gavn, engang kunde afvænnedes med den under Flæng: Arbeidet rodfæstede Mening, at det, hvor offentligt Arbeide skal forrettes, er nok, naar blot en Vogn eller et Bud møder, ligemeget, hvad dermed udrettes.

En ikke ubetydelig Deel Reiser forarsages ved Kirkers og Skolers Vedligeholdelse. Om Kirkerne bestemmer Loven, at Gieften af Tienden og Kirkens øvrige Indtægter skal paa egen Bekostning vedligeholde den; dog forpligtes Sognets Bønder til eet eller to Læs Materialiers Transport fra nærmeste Kjøbstad, hvor de ere at faae, men ei længer, end 6 Mile, og ei i Sædetiden eller Høsten. Senere Reskripter have forandret dette til 4 à 5 Reiser paa 1 à 3 Mile, uden at almindeligen Høsten derved skulde komme til Undtagelse. Ogsaa Huusmændene er der paalagt Pligtarbeide som Handlangere hos Haandværksfolkene m. v. paa een Kalkflager nær, som Kirkens Eier skal holde. En Forfatter, som i Kjøbenhavns Skilberier for 1825 har behandlet Emnet om Fri-tægter, kalder dette, vist nok ikke med Urette, et ubegrændset Hoveri; og man kan vel heller ikke andet end bifalde ham deri, at det synes billigt, at, hvo som har Kirkens Indtægter, ogsaa for egen Regning burde besørge Alt til Kirkens Vedligeholdelse, i det Mindste, indtil det var beviist, at det ei kunde skee for Det, Sognets Beboere, som Kirketiendeydere, allerede bidrage dertil. Var det forblevet ved de i Loven derom bestemte, een eller to Reiser aarlig for at hente Materialier til Kirken fra nærmeste Kjøbstad, hvor de vare at bekomme, saa vilde disse Uegter ei kunne være retterende til at hente Haandværkere og deres Værktsøi, hvortil nu

steds Vogne maa staae beredte, og som selv Evende og Drengene ofte ere ublue nok til at forlange. Findes Nødsigelse deri, saa have nok en Kalkballie eller bestige i Baghold, der forlanges fremført, som fornødent Material, hvor da Evenden medfølger som Appendix, eller for at paasee at dette Material ingen Skade kommer til.

Skolernes Vedligeholdelse bør rimeligviis skee af Skolebistricterne, og at Hans Majestæt paa dette Amts kongelige Godser hidtil har givet Beboerne saa megen Lettelse deri, maa betragtes som en Naade, der taknemmeligen bør erkjendes uden at give Krav paa den for den tilkommende Tid. Skolernes betydelige Reparationer og især nye Skolers Opførelse har ellers medført meget betydeligt Pligtarbejde, og der hører et vaagent Die til, at derved ei skeer Misbrug. Embedsmændenes Friægter finder jeg, med Undtagelse af de under Krigen foresaldte Militairreiser, ikke at være nogen Gjenstand, betydelig nok til paa anden end sædvanlig Naade, efter Omgang, at kunne ønskes fremmede. Forfatteren, selv ægtpligtig og boende i en Egn, hvor vist nok ikke de færreste saadanne Reiser foresalde, har ei, uden under Krigens i denne Henseende trykkende Tid, fundet Anledning til at kalde disse Reiser byrdefulde, uagtet vel ogsaa for ham Stundom er indløben en Tilsigelse til ubeleilig Tid. Betragte vi derimod Friægter og Pligtarbeidets summariske Beløb, saa er det ei ubetydeligt hos os. En nøiagtig derover i mange Aar holdt Beregning for den af Forfatteren iboende Gaard, hvoraf Statstaxen betaler for det under Forstsvæsenet liggende Hartkorn, har foruden Høhøsten paa Hovmarken, som er indgaaet af denne Gaard, givet 60-70 Rbd. aarlig for dens omtrent 7 Tønder Hartkorn. Men uagtet dette Udsæd i mange Aar har medført alt det Arbejde for Hestene, som foranlediges af Brakfrugtavl, Staldfodring, tidligt nedlagt Vintersæd, Blandingsmødningers Samling og Mergels Paakjørsel, de sidste Dele vel ikke steds men i tidligere Aar dog ofte i betydelig Grad, vilde jeg dog hellere forrette Friægterne og det øvrige foresaldende Pligtarbejde, end betale bemeldte 60-70 Rbd. aarlig derfor, uagtet jeg steds har havt og i de friere Mellemtider benyttet Leiligheden til, at bruge Hestene til Transporter uden for Udsædriften. — Men ved en Fordeling af Friægternes Beløb over hele Landet vilde vor Egn

rigtignok vinde betydelig. Fordelingen kunde imidlertid ogsaa ske blot ved Beregning, uden at man lod Arbeidet forrette for Penge.

Til Friægterne maa endnu henføres den militaive Fourages Leverance. Fouragen selv betales til Priser, med hvilke Landmanden kan være tilfreds; men Leverancen er ikke paa alle Steder indrettet saaledes, at den lettes for Yberne. Flere Modtagere have beredvilligen budet Haanden til, at, naar et Sogn eller en Deel af Sognet forlanges tilfagt til Leverance, da alle tre Dele: Hø, Halm og Havre, kunne tages paa eengang; men det skeer ei overalt. Sagen er ei uvigtig, hverken for Landmanden eller Staten; thi Kraftspilben er stor, dersom hver Deel skal leveres særskilt. Da alle tre Dele skulle forbruges paa eengang, kan der for den samlede Modtagelse Intet staae i Veien, naar Indretningen fra Begyndelsen af er gjort, eller herefter gjøres med Hensyn dertil; og saaledes synes det, at denne Sag burde være en Gjenstand for den øvre Militair-Bestyrrelse, uden at dependere af hver enkelt Modtagers mere eller mindre gode Villie. — Usækeligt var det derhos, at den korte Tid af ofte ufremkommeligt Foraarssøre, det Meste muligt blev undgaaet til Fouragens Fremførelse. Leverancen af Hø og Halm paa eengang er desuden til største Fordeel for Cavaleriet selv, i det Høet — ved Bestemmelsen, at Halmen maatte lægges foroven, — sikkes for Bedærvelse ved uforudseet under Reisen indtræffende Regnveir.

7) Til Heste- og Dvægracens Forbedring er skeet Meget fra Regjeringens Side, som i Særdeleshed kommer dette Amt tilgode. Ei heller mangler det paa Leilighed til snart at skaffe sig en finuldet Faareflokk. Men det, som med Hensyn til den indenlandske Faarestamme, maaskee er vigtigst for Bonden, dens Forbedring ved Vædere af mere kjødsfulde og uldrige Racer, uden Hensyn til Uldens Fiinhed, tjenlige til at afgive Materialet til Huusflidens Frembringelser, deri kunde maaskee endnu ske noget mere. Vel findes ogsaa til det ommeldte Niemeed passende Vædere paa Stutteriets Gaarde, og vil ligesom ublaanes de. Men om de ogsaa havde her i den Mængde, at den indenlandske Faarestammes almindelige Forbedring herfra kunde undgaae, vilde de dog ikkun benyttes af Enkelte. Vi gribe nu engang ikke efter Leiligheden til nyttige Forbedringer i Landbruget; de maae paatrænges os; derfor kunde det endnu gjøres det

Skribt til den indenlandſke Faareſtammes forhen omforklarede Forbedring, at Vædere fordeeltes i Sognene hos Mænd, ſom vare villige til, til egen og Andres Afbenyttelse at holde dem. Paa denne Maade vilde Faareſtammens Forbedring temmelig haſtig udbrede ſig, især naar der tillige udfattes nogle Gimmerlam af ſamme Slags, for at man efterhaanden ſelv kunde forſkaffe ſig de fornødne Vædere. Ved at ſee ſine Faar bære mere og bedre Uld, føde Lam, ſom betaales dyrere af Slagteren, uden at have færre deraf, vilde Bonden ikke ſtride tilbage, ſaaledes ſom han har gjort, da de ſpanſke Væderes Benyttelse gav ham ſaa vel mere ſom finere Uld, men uden at denne Uld var — eller formeentes at være ham tjenlig til egne Fabricationer, og uden at han vandt, men ſnarere tabte i Henſeende til Indtægter af Lammene.

8) Hørrens maadelige Behandling er ommeldt i 12te Afdeling, og der; ſaa vel ſom i 23de, fremsat det Onſke, at her maatte blive indrettede nogle Hørberedelsesanſtalter. Vi beſidde ſelv de Fabriker, hvor det dertil fornødne Maſſineri kan gøres; ude Banſelighed vilde vi kunne faae Folk, ſom vare bekiendte med Hørberedningen ved Maſſiner, alſaa fattes blot, at et Selſkab, om end ei med Udſigt til ſieblikkelig Binding, dog i patriotiſk Henſigt forener ſig til ſaadanne Indretninger, hvori tillige en deel Landmænd maatte deeltage med den Forpligtelse, aartlig at udsaae et viſt Quantum Hørſtrø til Afgrødens Indlevering til Anſtalten. Men neppe ville deſlige Indretninger etablere ſig hos os, uden at Anledning dertil (s: Underſtøttelse) kommer udenfra.

9) Amtet har efter det i 22de Afdeling derom Meddeelte i de fleſte Egne Rigdom paa Skove og Løvemoſer; her høre alſo ſaa Skovankæg, ligesaa lidet ſom Digernes Beplantning, til det Nødvendige. Men Hornherred og, ſjøndt i mindre Grad, vel ogſaa flere Steder, hvorom henviſes til den ommeldte Afdeling, gjort en Undtagelse herfrå; og her maatte Skovankæg anſees for meget nyttige og Digernes Beplantning ſom det Førſte. Beboerne har at henvende deres Opmærksomhed til, da dette letteſt lader ſig iværkſætte og ſnareſt fører til Maalet. Blot Udhegnet af en Gaards Lød, beſat med haſtigvokſende Træarter, inddeelte til ſuccesfuld Udriſt, kunde afgive Gaardens hele Brændſelfornødenhed, foruden meget andet Nyttigt. Iſkedet for høit opløbende Underſtøt

tæller til sluttede og indhegnede Skov anlægs Fremme, hvori kun faa kunne deeltage, formener jeg derfor, at smaa Præmier for et vist betydeligt Antal Favne Boldbige, besat med levende Hegn i god Bært indtil 3 eller 4 Aar efter Plantningen, hvorved de forskjellige Træarter og deres Afstand paa Diget, maatte være foreskrevet, og hvorved Præmierne tillige kunde stige med hvert Hundrede Favne over det oprindelige Bestemte, vilde maaskee blive af mere Nytte. Strenge Love mod Tyveri eller Beskadigelse af det levende Hegn, hvorved ikke saameget det Borttagnes Værdi, men især den Skade, en utidig Hugst forarsager her, kom i Betragtning, disse Loves strænge Overholdelse, og indklagede Sagers hurtige Afgjorelse; dette vilde især være vigtigt i en Egn, hvor blandt fremmed Guds Jntet mindre helligholdes, end Skov og Skovproducer. Uden det er ikke at tænke paa Fred, i hvilken Form Skovdyrkning endog forekommer. — Ubegribeligt er det, at Skovforordningens 3die §., hvis Bestemmelse er hævet ved Placaten af 4 Octbr. 1806, ei har havt mere Indflydelse paa Digernes Besplantning paa de kongelige Godser. Men Grunden bør her vistnok ei søges i Anordningen.

Beplantning af Hegnet, hvor dertil vælges Træarter, som lade sig opelske ved nedsatte Stiklinger, er, dersom disse have, en saare let og lidet bekostelig Sag. Ved nyt opgravet Hegn udfordres blot Stiklingernes uforberedte Nedsættelse i rette Tid; ved gamle Diger derimod, som man ei vil opgrave i Forveien, i det Høieste en et godt Spademaal dybt omgravet Rende til hines Modtagelse. Hverken videre Paaaning eller Banding behøves i Almindelighed, dersom Stiklingerne ere satte tidlig om Foraaret. Smeltlem 1 og 2 §. for Favnen, anseer jeg for det Høieste, dette Arbejde kunde koste, Stiklingernes Skjæring og Jordens Opgravning, hvor dette behøves, iberegnet. Betragt vi altsaa det sjældne til 2000 Favne sig beløbende Udhegn omkring en Bondegaardslod, hvoraf det Halve er de Tilgrændsendes Andeel, altsaa kun 1000 §. for den Enkelte, saa bliver selv denne hele Linies Forsyning med levende Gjerde, formedelst Nedsættelse af Stiklinger, en meget ubetydelig Gjenstand, især for Bonden, som uden stor Sinkelse fra Andet, da Plantning ofte allerede kan skee, inden Ploven kommer i Marken, kan, paa faa Aar, gjøre det Hele, blot med Gaardens Folk. Tilstaaede Præmier eller

Understøttelser, vilde altsaa være at beregne efter den Maalestok, dette indeholder. — Meget Hegn paa engang beplantet vilde ogsaa forringe Ufreden paa det ved ryggesløse Menneſker betydelig, hvorom Hertugdømmernes, tilbeets ogsaa for sluttede Skove blottede Egne, hvori levende Hegn er almindeligt og Beskadigelse ved Tyveri sjældn, indeholde et Vidnesbyrd.

10) Fiskerierne paa Amtet, hvorom i 26de Afdeling er foreskommet mere, trænge høiligen til at fremmes. Regjeringen har steds henvendt sit Blik paa denne Gjenstand, og at endog betydelige Dpofftelser i den Henseende ei ansees anbragte paa urette Sted, dette har endnu for faae Aar siden den givne Understøttelse til en Broes Anlæg ved vort første Fiskersted, Gilleleie, viist; givne, selv under den snart derefter stadfæstede Frugt, at dette Foretagende ikke vilde svare til Forventningen. Broen ødelagdes og blev tilsandet, snart efter at den var anlagt. Men langtfra at en saadan forfeilet Hensigt skulde indeholde Anledning til at være mere tilbageholdende med beslige, under rigtigt Valg, saa velgjørende Understøttelser, vil den endmere henlede det Offentliges Dpmærksomhed paa denne hæderlige, men ofte med megen Modgang kæmpende Almueklasse, hvoraf Danmark tager sine bueligste Søfolk, bekjendte og søgte indtil Navigationens fjerneste Grændser.

11) Pengemangel blandt Landmanden har ofte foranlediget det Ønske, at Creditkasser maatte oprettes til at afhjælpe den Trængendes Nød. Jeg troer ikke, at det er Mangel paa Penge hos os, men tvertimod vilde maaffee Overflodighed vise sig, dersom man ansaae Forbeiendommene for sikkert Hypothek. Efter en nylig forbigangen Periode af uendelig meget Tab ved de i Forbesøgt satte Penge, kan man ikke fortænke nogen Capitalist deri, at han sætter Mistillid i denne Sikkerhed. Ei heller kan det nægtes, at en mindre Forbeiendom, saasom en enkelt eller et Par sammenlagte Bøndergaard, inden kort Tid, selv uden Forandring i de almindelige Priser, kan nedfattes til en Fjerdedeel af dens fortidige Værdi. En ubmarvet Lod, en til en Ubetydelighed nedsat Besætning, faldeærdige Bygninger — hvad Værdi har en saadan Gaard? Beregner man her, hvad de sidste koste at opføre eller istandsætte, om noget deraf duer dertil; hvad der vilde med-

gaae til Besætningens Anskaffelse; hvad Tab det medfører, i flere Aar af den udmarvede Jordlob ei at høste de halve Fald, som her i modsat Tilfælde kunde ventes; dertil Skatterestancerne, som have første Prioritetsrettighed (hvilket dog aldrig burde gjælde for meer, end eet Aar tilbage, da ellers al Sikkerhed for hypothekeret Gjæld forsvinder), saa kan man ei fortænke Nogen i, at han endog ved den bedste Gaard er forsigtig, at betro den sine Penge. Saameget derimod, som en Gaard endog under uheldige Omstændigheder kan give Sikkerhed for, vil det ikke være vanskeligt at kunne faae deri som første Prioritet, i det Mindste ikke i Perioder, hvortil denne vel tør henregnes, hvor Capitalisterne langt mere ere i Forlegenhed med deres Penge, end der eksisterer Forlegenhed for at faae Penge til Laans, dersom kun Sikkerhed kan tilveiebringes. Men hvor Omstændighederne ere saaledes, som i det Forrige er fremstillet, der ere Creditkasser overflødige, uden maaskee for derved at ophjælpe Uvisbrug, som ere komne saaledes tilbage, at Ingen vil sætte sine Penge deri. Men Creditkasser torde vel ligesaa lidet ublaane Penge under saa stor Sandsynlighed af Tab! — Bedre, at en Gaardseier, som er kommen til det Trin, at han med Sandsynlighed ei mere kan reddes, sælger sin Eiendom, medens han endnu kan faae lidet mere for den, end han allerede fyller, end at gaae ganske nogen fra den. Forbegods taaler ei at forrente store Summer; kun uden, eller med forholdsmæssig meget ringe Gjæld, kan Landmanden i vore Tider bestaae. Byrderne, som hvile paa Hartkornet, ere allerede en alt for stor Rente til, at der desuden endnu kunde betales Meget for prioriteret Gjæld.

12) Landeveiene have i de sidste 30 Aar modtaget megen Forbedring paa dette Amt. Ikke bestomindre staaer hist og her endnu Endeel tilbage at gjøre. I den Anledning tør jeg ikke undlade at anføre Frederiksborg Amtsdistricts spblige Beboeres Ansøgning om en bedre Vej til Kjøbenhavn, over Farum og Bagsvær, hvis Fremkommelighed til visse Aarstider paa enkelte Steder selv indenfor dette Amts Grændse, men langt mere hiin Side samme, ei kan roses. Terrainet, paa adskillige Steder. Skoven, paa andre Mangel paa godt Veigræs, gjør det vel vanskeliggere paa eet Punct, end paa et andet, at have gode Veie, og dette maa stedse have for

Die ved Landveienes Bedømmelse; men ikke desto mindre kunne de, ved desmere paa eengang derpaa anvendt Kraft, mange Gange sættes i langt bedre Stand, end ved igjentagne smaae Reparationer, som især under ufordeelagtig Veirligsbefæffenhed og ved sildig Aarstid ere næsten spildte, og saaledes altsaa koste langt mere, end een betydelig Kraftansstrængelse til en grundig Istandsættelse paa eengang. Hvor godt Gruus mangler i Nærheden, troer jeg, man hellere, naar Veien førstegang er istandsat, maatte hente det langt borte, end Aar for Aar forværrer Veien med paalagt leerblansdet Jord, som adskillige Egnes Gruusbakker, nøie undersøgte, kun indeholde.

Ogsaa over Frederiksfunds Landvei til Kjøbenhavn, som, saavidt Frederiksborg Amt gaaer, er een af vore bedste, klages, at den nærmere Kjøbenhavn har mange til visse Tider ganske ufremkommelige Steder; og Herløv Sogns Beboere see allerede næsten i 30 Aar med Længsel Fuldbøddelsen af Veien over Hammersholte og Børstingerød til Kjøbenhavns Landvei imøde, som benyttes af Mange til ei ubetydelige Transporter af Brænde, Løv og Andet.

15) Endeel af det i det Forrige som gavnligt og ønskeligt for Amtet Fremstættede, griber dybt ind i den almindelige Statsbestyrelse, og med Taalmodighed maae vi oppebie Tiden, hvor det ansees modnet til at træde i Virksomhed. Andre Gjenstande staae umiddelbart eller middelbart under Amtets Overbestyrelse, og her ere vi i den heldige Stilling, tillidsfuld at kunne vente: at hvad et indsigtsfuldt Blik erkjender for gavnligt og ubørligt, af en fast Villie vil fremmes. Men hvad der endog stæer til vort Gavn, saa bliver det mere eller mindre uvirksomt, dersom vi, istedetfor villigen at byde Haanden dertil, med sædvanlig Modvillighed søge at gjendrive enhver ny, eller i forandret Form og givne, Indretning, om dens Gavnlighed end er nok saa klar.

Mit sidste her for Bonden paa Frederiksborg Amt nedlagte Ønske er derfor, at han med mindre omsløret Blik maatte erkjende, hvad hans Lørd er, for stadigen at kunne stræbe fremad; villigen modtagende og kraftigen befordrende de gavnlige Indretninger, ham bydes.

Rettelser.

- S**ide 1 Lin. 2 Forholde læs: Forhold
- = — 15 bortfalder Comma
 - 2 — 33 Søe I. Sø
 - 6 — 2 derved I. derhos
 - 12 — 12 skulle I. skulde
 - 18 — 8 14 I. 13
 - = — 10 $\frac{2}{3}$ I. $\frac{25}{3}$.
 - 21 1ste Anmkt. hører I. hør
 - 33 Lin. 34 de I. deres
 - 34 — 11 Pecuniaire I. Pecuniaire
 - = — 19} derved I. derhos
 - 35 — 16}
 - 37 — 11 Efter "Bryggertjebel" mangler: eller Uffortning af
det gamle Ord Stegerfet
 - = — 29 Bjelke I. Bjælke
 - 39 — 8 Løier I. Løiret
 - 41 — 9 Miil I. Mile
 - 49 — 12 derved I. derhos
 - = — 20 derpan I. der paa
 - 54 — 17 }forskjellig I. forskjellig
 - 75 — 34 selve I. selv
 - 82 — 16 Hillerød I. Hillerøds
 - 94 — 5 Thorup lisse oc. I. Thorplisse Thorpmagle
 - 101 — 16 bleve reddede I. blev reddet
 - 103 — 3-4 derved I. derhos
 - 104 — 1-2 den nordlige I. denne nordlige Strandbred
 - = — 10 og fl. Steder: skundom I. skundum
Anmkt. Dette Ord, som i de første Art stedse findes skre-
vet med "u" er flere Gange senere, efter Correc-
turens Uffendelse herfra, rettet til "skundom."
Om dette sidste skulde være det Rigtigere fordi
der maa ske er det Brugeligere, derom kan jeg
ikke have nogen Stemme; men Regelen, at
skrive consequent, bød at hense på det til Ret-
telserne.
 - 108 — 8 men I. og derhos
 - = — 19-20 fuldkommen I. fuldkomment
 - = — 27 nærmere I. noiere
 - = — 37 Skovbønder I. Skovbønder
 - 111 — 5 denne I. den
 - 117 — 13 tagen I. taget
 - 119 — 12 23½ I. 23
 - 120 — 7-8 Dunje I. Donse
 - 124 — 26 Atmosphæren I. Atmosphæren
 - 126 — 28 Atmosparen I. Atmosphæren
 - 128 — 4 tagen I. tagne
 - 135 — 29 Forholde I. Forhold
 - 139 — 36 taget I. tagen
 - 144 — 12 , I. ;

Side 151	Lin. 36	fiendelig I. fiendelig
— = —	36	hvorimod I. imod hvilket Onde
— 154 —	13}	i Løier I. i Løir
— 268 —	2}	
— 155 —	21	deels I. tildeels
— 160 —	5	Byes I. Byes
— = —	23	raa I. raae
— 180 —	12	tidlig, om Morgenens I. tidlig om Morgenens —
— 208 —	9	ved Alt det I. ved alt Det
— 213 —	36	undtages I. undtagne
— 227 —	37	paa Rugmarkerne I. paa de Rugmarker
— 229 —	35	Amter, I. Amtet
— 240 —	17	hvilke I. hvilket
— 245 —	37	Mueligheden I. Mueligheden af
— 246 —	17	Tiendedeel I. Trediedeel
— = —	34	her bortfalder "Eviin og Grise"
— 269	Tab.	her staaer to Gange Kalv, istedet for Kalve
— 287	Lin. 30	og hvorfra I. hvorfra
— 288 —	35	Løier I. Løier
— 296 —	28	Vægt I. Vægt
— 292 —	29	Anlægget I. Anlægget
— 301 —	29	1828 I. 1829
— 303 —	25	skadeligt k. skadelig
— 304 —	23	For øvrigt I. For Dyrigt
— 307 —	7	her bortfalder: en Mæske af
— 313 —	28	sammenflemt I. sammenflemte
— = —	30	det I. den
— = —	31	hyppigt I. hyppig
— 314 —	10}	unægtelig I. unægtelig
— 216 —	14}	
— 318 —	11	, og I. ; men
— 325 —	10	taget I. tagne

Korektur i den statistiske Tabel.

Side 1	Colonne 11-12	Lin. 24	2. 3 $\frac{3}{4}$	læs: 3. $\frac{3}{4}$
— = —	—	12 — 29	— 2 $\frac{1}{4}$ I.	— 1 $\frac{1}{4}$
— = —	—	12 — 30	— 2 $\frac{1}{4}$ I.	— 2 $\frac{3}{4}$
— = —	—	17 — 25	— I.	— 1
— = —	—	26 — 28	— 288 I.	— 2 $\frac{1}{2}$
— = —	—	= — 30	— 1 $\frac{2}{3}$ I.	— 1 $\frac{2}{3}$
— 3 —	—	32:33 — 25	7. 6690 I.	8. 12690
— = —	—	37 — 11	670 I.	6700
— 5 —	—	33 — 35	11530 I.	11330
— = —	—	37 — 6	11530 I.	11330
— 7 —	—	40 — 5	hvorpaa I. paa hvilke	
— = —	—	= — 21	bleven k. blevet	
— 9 —	—	40 — 8	NB. "For Pibemølle" refererer sig til de	under Sognenes summariske Areal staaende
			45 Bdr. 13500 □ Men	
— 10 —	—	40 — 41	Aralet under det F. U. I. Aralet under	det Forrige
— = —	—	= — 42	M. I. Usherød Manufactur	
— = —	—	= — 49	J. N. J. I. J. Ruderstov Indh.	
— 11 —	—	27:30 — 40	: 1. : 1 I. = 1. 2. 1	

Side 11 Colonne 33 Lin. 12 2230 I. 12230
 — 12 — 23-26 — 16 22.4.3.2 $\frac{2}{3}$ I. 26.4.3.2 $\frac{2}{3}$
 — 13 — 2 — 18 Estildsøen I. Estildsøen

Rettelser i Tabellen over Slovene.

Side 1 Colonne 1 Lin. 16 Halvdeel I. Hoveddeel
 — : — : — 24 Halvdeel I. Hoveddeel
 — 2 Numf. til J. St. D. Lin. 3 forøge I. forøges
 — 3 første Numf. Lin. 3 forekomme I. forekommer
 — 4 Colonne 2 Lin. 7 529³⁰⁸⁹ I. 529³³⁸⁹
 — 5 — 2 — 1 747⁹⁵¹⁴ I. 747⁹⁵⁷⁴
 — : — 4 — 3 1²⁵⁰² I. 1⁵²⁵⁰
 — : — 5 — 8 273⁴⁴⁷ I. 273⁴²⁷
 — : — 8 — 15 768⁴⁵²⁵ I. 768⁵⁴⁵³
 — : — 10 — 14 20⁵⁹¹⁹ I. 20⁶⁴¹⁹
 — : — 11 — 5 24¹²⁹⁶⁰ I. 24¹²⁹¹⁶
 — : — 15 — 14 — : — I. 11⁶²⁹¹
 — 7 — 5 — 8 232⁴³⁴⁵ I. 232³¹⁴⁵
 — : — 9 — 12 32⁷⁹⁸³ I. 32⁷⁹⁸⁷
 — : — 12 — 12 166¹²⁴⁷⁷ I. 166¹²⁴⁴⁷
 — : — 15 — 1 2⁶⁹⁴³ I. 2⁶⁹⁴²
 — : — : — 3 1⁹⁹⁴⁰ I. 1⁹⁹⁰⁴
 — : — 16 — 19 bortfalder Comma

Statistisk Oversigt

over

Frederiksborg Amt.

Egne	Byer og enkelte Steder	De under foranstaaende Byer 6 elliggende:										Hortornets summariske Beløb												Jordenes Gjennemsnits Bonitet, udtrykt ved Decimalbrødt, beregnet efter Undersejgerne til de nyeste Matruleringer.	Byernes samlede Areal		Egnenes samlede Areal		Fredtevenes, under Foranstaaendes indbefattede, Areal.		Boskemaengde, saaledes som den fandtes i Aaret		Anmærkninger
		Hortornets Areal	Gjælder	Sandt	Sønder og Naboarede	Deraf er udparet:				Sulst med Søer	Tørbare Sulst	Frit Hortorn				Ufrit Hortorn				Edr.	M.	Edr.	M.		Edr.	M.	1800	1828					
						Parellernes						Uger og Eng		Skov- og Møllehyld		Uger og Eng		Skov og Møllehyld															
		Antal		Antal	Edr.	St.	S.	Mb.	Antal	Edr.	St.	S.	Mb.	Edr.	St.	S.	Mb.	Edr.	St.	S.	Mb.	Edr.	St.	S.	Mb.								
Frederiksborg Amts-District med derudi liggende Kjøbsteder Frederiksfund og Hillerød. Distrikte Herred.																																	
	Distrikte	1		16	8	7		3		16	19		11	4	2		2																
	Ubleire			8	7	9		6	3	2	8	1		2																			
	Svedstrup			7	9	6		3		5	2		1																				
	Verø			14	20	14		6	2	1	12	15																					
	Innergaarden			1							1																						
	Steenløse	1		25	14	13		4	1	1	25	19		11	2																		
	Sofum			24	40	33		7	3	2	19	20																					
	Strolille			6							4	2																					
	Snodstrup	1		4	15	7		3		2	4	1		8	4	3	2																
	Store Nørbel			9	6	4		1			9	8																					
	Lille Nørbel			5	4	4		3		1	5	9																					
	Slagslunde	1		14	30	30		1		2		29	8	1	1	2	2	2	2														
	Gandløse			23	72	53		2	2	3	3	34	3	7			1	3	2														
	Anartrup	1		10	1	1		1			12	17					2																
	Sarum	1		15	25	19		1	3	2	50	10	1	2	2		2	2															
	Sarumgaard			1							10																						
	Straunsholte			11	21	9		2		2	10	10																					
	Bregnerød			4	6	1		1	3	2	6			2	2	1																	
	Havnsholte Indbegning i d. S.																																
	Strø Herred.																																
	Strø	1		12	27	13		3			12	8																					
	Eigerløvsfve			18	11	13		1	3		18	12																					
	Strolille			5	4	4		2		1	5	5																					
	Stjævinge	1		22	25	10		7	2	2	19	19																					
	Innergaarden			1							1						1	2															
	Ølsted			12	11	2		7	3		12	19																					
	Kirkejorden			1							1																						
	Innergaarden			1																													
	Store Hagelse			14	9	7		5	1		12	20																					
	Kirkejorden										1																						
	Lille Hagelse			5	3	2		3		4	5	4																					
	Grimstrup			3	1					1	6																						
	Strolille Mølle																																
	Uggerup			2	2			6	3	1	2																						
	Tjereby	1																															
	Tjereby			3							3	2																					

Engang for alle anmærkes her, at Parcellernes Hortorn efter er indbefattet under det summarisk opgivne.

Svøe Reirebro, 1740 nedlagte, Bøndernes Skuld Høller paa Svøe, Steenløse og Svøe Byer.

Er sammenlagt af 3 Bøndergaarde. De her anførte Sulst ere ganske private og svøe inter til den Kongl. Kasse. Solletatet er anfat efter løstlig Børgning.

Sogne.	Her og eentige Steder.	De under foranstaaende Her beliggende:				Hartkornets summariske Besøb.																Jordernes Gjen-nemsnits-Bonitet	Byernes sam- lede Areal.		Sognenes sam- lede Areal.		Fredskovenes, un- der foranstaaende indbefattede Areal		Folkemængde i Aaret		Anmærkninger.									
		Hovedgaard.	Stor.	Små- huse.	Hjortegård- og Høstgaard.	Deraf er udparcelleret.				Samlings- storb.	Tordløse Stue- st.	Frit Hartkorn.				Afskrevetkorn.				Areal.	Areal.		Areal.	Areal.	1800	1828														
						Parcellernes						Ager og Eng.		Stov- og Mølleghyd.		Ager o. Eng.		Stov- og Mølleghyd.																						
Antal.	Antal.	Id.	St.	S.	Alb.	Antal.	Idr.	St.	S.	Alb.	Idr.	St.	S.	Alb.	Idr.	St.	S.	Alb.	Idr.	St.	S.	Alb.	Idr.	St.	S.	Alb.	Idr.	St.	S.	Alb.										
Vindersød	Torpmaale	1			6						5																				0,381	298	3370							
	Torpmaale																														0,108	144	3850							
	Overdrev																														0,427	469	5420							
	Tommerup				7						1																													
	Tommerup Over- drev																																							
	Torpstille og Kongsgaard				4																																			
	Lille Carlsminde																																							
	Store Carlsminde	2										61																												
	Kithavn's Gifter- teie	1										33																												
	Lynæs											8																												
	Hald											8																												
	Arresødal og Fre- deriksværk	1										48				27																								
	Vindersød	1										5																												
	Rassemose											8																												
	Orkesholm											8																												
Dyremølle	1																																							
Hagelsemølle																																								
Hagelse Stovhuus											1																													
På alle af begge hovedgaarde udlagte Stov- huse, hvis Areal er under foranstaa- endes, hører Hartkorn																																								
Meeby	Meeby	1	1								19																													
	Meeby										15																													
	Tollerup										3																													
	Evetofte										8																													
	Haugendrup										12																													
Kregome	Uf Ellinge										6																													
	Kregome	1	1								13																													
	Semmerup										4																													
	Bredersød	1									4																													
Draaby	Huderød										9																													
	Horns Herred																																							
	Jagerspris Hø- vedgaard	1																																						
	JagersprisMølle																																							
	Stærgaarden	1																																						
	Mngaardene	1																																						
	Stagelsegaardene																																							
	Trollegaardene																																							
	Kulhønsyaarden																																							
	Balltegaardene																																							
	Hjoriegaardene																																							
	Skaaninggaard- dene																																							
	Baraquerne																																							
	Nyhuse																																							
	Købbelgaardene																																							
Neder Draaby																																								
Over Draaby																																								

Deraf har Frederiksværk 600 Indb. De anførte 48 Huse med Jord ere byggede paa Hovedg. Grund for Ga- briksarbejdere. Verket's øvrige Bygninger og Huse ere ei anførte herudi. Rassemose har for endel meget gode Jorder, men summarisk tagne nedjæt- tes Boniteten formodentlig det store maadelige Over- drev, hvori Vindersød ingen Deel har, hvis Bonitet derfor er højere, hvis Høveder maa deligere, end Rassemose's. H. Mølle findes anført un- der S. G., og at være folgt derfra; men den har egent- lig aldrig hørt dertil. Areal af Møllen er under Sigerslevvestre og af Ha- gelse Stovhuus, under Store Hagelse. Meeby Præstebolig Hartk. ligger under Kronborg Amtstue med 17 — = 2 Alb. Hvi en Skovjægerskæftning af 115 Tdr. 13520 □ Al. og desuden Stærstedelen af Høveder Overdrev, hvisaarig Boniteten fraar saa lavt. Ligefaa ved Tollerup. Høveder dette Egen ligger un- der Jagerspris Gods. Folketallet est. i. H. Under Jorpagtning ligge kun 90 Tdr. 1 St. Hrt. Resten er forbeholden for Kongl. Rgning. Disse til Sønderg. udlagte Jorder ere oprindeligen af Høvedgaardstapten; men deels soares nu allerede Landstat af dette Hartkorn som af uprivileg., deels stes det ved Jorpagtning. De anførte 7 Parceller af H. D. udgjere den ene Gaard, iem er nedlagt. Heruden Annegaardene i D. Draaby er den 9de Gaard udlagt til Huuslodder.

